

**T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK HİKÂYELERİNDE AİLE KURUMU

FAMILY INSTITUTION IN PRE-REPUBLIC TURKISH STORIES

DOKTORA TEZİ

**HAZIRLAYAN
Yavuz Selim Uğurlu
ORCID: 0000-0002-5289-227X**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Nazım Elmas**

GİRESUN-2021

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 08/02/2021 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Yavuz Selim UĞURLU'nun "Cumhuriyet Öncesi Türk Hikâyelerinde Aile Kurumu" başlıklı tezini incelemiş olup aday 09/03/2021 tarihinde, saat 14.00'te jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Nazım ELMAS	
Üye	Doç. Dr. Şeyma BÜYÜKKAVAS KURAN	
Üye	Doç. Dr. Mustafa BAKIRCI	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Fikret USLUCAN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa AYYILDIZ	

ONAY

...../...../2021

Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Cumhuriyet Öncesi Türk Hikâyelerinde Aile Kurumu” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09/03/2021

Yavuz Selim UĞURLU

ÖN SÖZ

Aile, insanoğlunun öteden beri sahip olduğu önemli bir toplumsal kurumdur. Aile, geçmişten günümüze pek çok düşünürün ve araştırmacının ilgisini çekmiş ve çeşitli incelemelerin konusu olmuştur. Aileyi konu olarak ele alması bakımından sosyoloji ile edebiyat arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Cumhuriyet öncesi dönemde kaleme alınan hikâyelerden yola çıkılarak Türk ailesinin o dönemdeki durumunun incelenmeye çalışıldığı bu tez çalışmasında her iki alanın bilgi ve belgelerinden faydalanılmıştır.

Türk toplumu için önemli bir kurum olan aile, Türk edebiyatının başlangıcından günümüze kadar gerek ana tema gerekse ana temayı destekleyici bir konumda birçok edebî tür içinde kullanılmıştır. Bu edebî türlerden biri de hikâyedir. Zengin bir hikâye geleneğine sahip olan Türk edebiyatı 1870'ten günümüze aileye yer veren birçok başarılı eseri edebiyat dünyasının ve okurlarının beğenisine sunmuştur. O dönemki Osmanlı ailesini incelemek isteyen araştırmacılar için Türk hikâyesi zengin bir araştırma sahasıdır.

Cumhuriyet öncesi dönemde kaleme alınmış ve kitaplarda yer alan bin kırk iki hikâyenin aile kurumuyla ilişkisi bağlamında hikâye tahlil metotları da dikkate alınarak incelenmesi sonucunda yazarlar tarafından hikâyelerde aileyle ilgili birçok hususa değinildiği görülür.

Cumhuriyet öncesi dönem Türk hikâyeciliğinde aileyle ilgili çalışmaların çok az oluşu ve bu konuyu tek başlık altında toplamış bir eserin bulunmaması bu tez çalışmasının temel çıkış noktası olmuştur.

Bu tez çalışmasıyla Cumhuriyet öncesi dönemde kaleme alınan hikâyelerden yola çıkılarak o dönem Türk ailesinin yapısı ve Türk ailesindeki değişim ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmamızın gelecekte bu konuyla ilgili yapılacak çalışmalara katkı sağlamasını umuyoruz.

Öncelikle, tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan ve her konuda yolumu aydınlatan tez danışmanım Prof. Dr. Nazım Elmas'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Kaynak aramak için yardım talep ettiğim, fikir danıştığım benden desteğini bir an için bile esirgemeyen, tez izleme komitemde yer alan değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Fikret USLUCAN'a ve Doç. Dr. Mustafa

II

BAKIRCI'ya ayrıca verdikleri bilgilerle bana eşsiz katkılar sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Beyhan KESİK'e, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif KORKMAZ'a ve Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nın diğer değerli akademisyenlerine teşekkürlerimi sunarım. Yetişmemde emeği geçen bütün öğretmenlerime, benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan sevgili aileme teşekkürlerimi iletmeyi bir borç bilirim.

Yavuz Selim UĞURLU
Giresun-Mart 2021

III

ÖZET

CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK HİKÂYELERİNDE AİLE KURUMU

Doktora-2021, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Bir toplumun yapısını incelemek isteyenler için aile, başvurulabilecek eşsiz bir mecradır. Bu sebeple birçok araştırmacı gerek edebî eserler gerekse diğer metinlere başvurmak suretiyle aileye yönelik çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu tez çalışması bunlardan biridir.

Edebî eserlerin baş aktörü olan insan, doğar doğmaz bir ailenin mensubu olmakta ve toplumun doğal bir üyesi olarak kabul edilmektedir. İşte bu noktada aileyi ve toplumu konu olarak ele alan edebiyat ile sosyolojinin yolları birbiriyle kesişmektedir. Bu sebeple bu tez çalışmasında her iki alanın bilgi ve belgelerinden faydalanılmıştır.

Zengin bir geçmişe sahip olan Türk edebiyatında aile geçmişten günümüze birçok edebî tür içinde konu olarak kullanılmıştır. Aileyi işleyen tahkiyeli türler içerisinde hikâye önemli bir yer tutmaktadır. Bu tez çalışmasının inceleme kapsamına giren dönem (1870-1923) modern Türk hikâyeciliğinin ilk örneklerinin verilip ardından yetkin örneklerinin verilmeye başlandığı ayrıca Türk halkı açısından değişimin özellikle de ailedeki değişimin belirgin bir şekilde gözlemlenebildiği bir dönemdir.

Cumhuriyet öncesi dönemde kaleme alınan hikâyelerden yola çıkılarak Türk ailesinin o dönemdeki durumunu, Türk ailesindeki değişimi ortaya çıkarmayı amaçlayan bu tez çalışmasının birinci bölümünde hikâye türü, Türk hikâyeciliği, aile sosyolojisine ait temel bilgiler; alana ait temel kitaplar başta olmak üzere çeşitli kaynaklardan elde edilerek özümsemiş ve teze aktarılmıştır. Tezin ikinci bölümündeyse Cumhuriyet öncesi dönemde Türk yazarlar tarafından kaleme alınmış hikâyeler aile teması için belirlenen çeşitli alt başlıklar dikkate alınarak okunmuş, fişlenmiş, elde edilen tespitlere dayalı sonuçlar çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: aile, hikâye, Cumhuriyet öncesi dönem, sosyal kurum

ABSTRACT

FAMILY INSTITUTION IN PRE-REPUBLIC TURKISH STORIES

Philosophy of Doctorate-2021, Department of Turkish Language and Literature

For those who want to examine the structure of a society the family is a unique medium. For this reason, many researchers have carried out family studies by referring to both literary works and other texts. This thesis is one of these studies.

The human being, the main factor of the literary work, becomes the element of a family and is accepted as a natural member of the society. At this point, the paths of literature and sociology, which deal with the family and society as a subject, intersect. For this reason, in this thesis study; the information and documents of both fields are used.

In Turkish literature, which has a substantial past, the family has been used as a subject in many literary genres from past to present. The story has an important place among the narrative types that process the family. The period covered by this thesis study (1870-1923) is a period when the first examples of modern Turkish storytelling were given and then competent examples were given, and also change in the Turkish people, especially the change in the family, was clearly observed.

In the first part of this thesis, which aims to reveal the situation of the Turkish family in that period and the change in the Turkish family based on the stories written in the Pre-Republic period, the story-type Turkish storytelling has been assimilated from various sources, especially the basic books of the field, and has been transferred to thesis. In the second part of the thesis, the stories written by Turkish writers in the Pre-Republic period were read and recorded by taking into account the various subtitles determined for the family theme, and the results based on various determination were drawn.

Key Words: family, story, Pre-Republic period, social institution

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	V
KISALTMALAR DİZİNİ.....	XIII
GRAFİKLER VE TABLOLAR DİZİNİ.....	XIV
GİRİŞ	1
I. TEZİN KONUSU.....	1
II. TEZİN AMACI	2
III. TEZİN ÖNEMİ.....	3
IV. TEZİN YAPISI	4
KURAMSAL ÇERÇEVE	6
METODOLOJİ	15
1. BÖLÜM.....	19
AİLE SOSYOLOJİ VE HİKÂYE BAĞLAMINDA AİLE KURUMUNA BAKIŞ	19
1.1. SOSYAL KURUM OLARAK AİLE KURUMU, AİLE SOSYOLOJİSİ, TÜRKİYE’DE AİLEYLE İLGİLİ KURUMLAR VE POLİTİKALAR, AİLE HUKUKU.....	19
1.1.1. Sosyal Kurum	19
1.1.2. Aile Kurumu	20
1.1.3. Aile Sosyolojisi	22

1.1.4. Türkiye’de Aile ile İlgili Kurumlar ve Politikalar, Aile Hukuku	24
1.1.4.1. Türkiye’de Aileyle İlgili Kurumlar ve Politikalar	24
1.1.4.2. Aile Hukuku.....	26
1.2. TÜRK AİLESİNİN TARİHİ SÜREÇTEKİ GENEL DURUMU	30
1.2.1. İslamiyet Öncesindeki Türk Ailesi.....	30
1.2.2. İslamiyet Etkisindeki Türk Ailesi	31
1.2.3. Tanzimat’tan Cumhuriyete Kadar Olan Dönemdeki Türk Ailesi	33
1.2.4. Cumhuriyet Dönemi Türk Ailesi	33
1.3. TÜRK EDEBİYATINDA AİLE KURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ	34
1.3.1. İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatında Aile	34
1.3.2. İslami Dönem Türk Edebiyatında Aile	35
1.3.2.1. İslami Dönem Türk Edebiyatına Geçiş Döneminde Aile.....	35
1.3.2.2. Divan Edebiyatında Aile.....	36
1.3.2.3 Halk Edebiyatında Aile.....	36
1.3.3. Batı Etkisindeki Türk Edebiyatında Aile.....	37
1.3.3.1. Şiir	37
1.3.3.2. Roman	38
1.3.3.3. Tiyatro	40
1.4. CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK HİKÂyecİLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ	41
1.4.1. Tanzimat Dönemi Hikâyeciliği.....	43
1.4.2. Servetifünun Dönemi Hikâyeciliği.....	46
1.4.3. Fecriati Dönemi Hikâyeciliği.....	49
1.4.4. Millî Edebiyat Dönemi Hikâyeciliği	50

2. BÖLÜM.....	53
CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK HİKÂYELERİNDE AİLE KURUMU	53
2.1. AİLENİN KURULUŞU VE GELİŞMESİ	54
2.1.1. Ailenin Kuruluşu, Kuruluş Aşamaları ve Gelişmesi	55
2.1.1.1. Evlenme Nedeni.....	55
2.1.1.2. Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi.....	65
2.1.1.3. Tanışma, Anlaşma ve Evlenmeye Karar Verme	85
2.1.1.4. Evlenme İsteğinin Ebeveynlere ve Karşı Tarafa İletilmesi	88
2.1.1.5. Kız İsteme/Görücülerin Karşısına Çıkma, Söz Kesimi, Nişanlanma ve Nişanlılık Süreci	92
2.1.1.6. Kına Gecesi, Nikâh ve Düğün	101
2.1.1.7. Çeyiz	104
2.1.2. Olağanın Dışındaki Evlilikler	105
2.1.2.1. Kaçırılarak Evlendirilme veya Kendi İsteğiyle Kaçarak Evlenme.....	105
2.1.2.2. İlk Evliliğin Herhangi Bir Sebeple Bitmesi Sonrası Evlenme.....	106
2.1.2.3. Yaşlı Bir Erkeğin Genç Bir Kadınlı Evliliği.....	113
2.1.2.4. Yaşlı Bir Kadının Genç Bir Erkekli Evliliği.....	118
2.1.2.5. Bir Erkeğin Evliyken Tekrar Evlenmesi (Çok Karınlık)	120
2.1.2.6. Bir Erkeğin, Ölen Eşinin Kız Kardeşiyle Evlenmesi	122
2.1.2.7. Evdeki Hizmetlilerle Evlenme	122
2.1.2.8. Başka Bir Millete veya Dine Mensup Biriyle Evlenme.....	123
2.1.3. Ailenin Gelişmesi	127
2.1.3.1. Çocuk Sahibi Olma	128
2.1.3.2. Aileye Gelin veya Damat Gelişi.....	129

VIII

2.1.3.3. Evlat Edinme	132
2.2. AİLEYİ DAĞITAN VEYA DERİNDEN SANSAN OLAYLAR VE BU OLAYLARIN SEBEPLERİ	135
2.2.1. Ölüm	135
2.2.2. Boşanma	158
2.2.3. Aldatma	174
2.2.4. Alkol Bağımlılığı	220
2.2.5. Aile İçi Şiddet.....	222
2.2.6. Çocuk Sahibi Olamama	224
2.2.7. Kuma Getirme	225
2.2.8. Eşlerden Birinin Hapse Girmesi.....	225
2.2.9. Ekonomik Çöküş	229
2.2.10. Eşlerden Birinin Aileden Uzaklaşması.....	233
2.2.11. Savaş	237
2.2.12. Yangın.....	252
2.2.13. Kaza.....	253
2.3. AİLE İÇİ İLİŞKİLER	254
2.3.1. Karı-Koca İlişkisi	255
2.3.2. Anne-Kız İlişkisi	273
2.3.3. Baba-Oğul İlişkisi.....	274
2.3.4. Baba-Kız İlişkisi	275
2.3.5. Kardeşler Arasındaki İlişkiler	279
2.3.6. Çocukların Üvey Anne ve Babasıyla İlişkisi	283
2.3.7. Kaynana-Gelin İlişkisi	284

2.3.8. Kaynata-Gelin İlişkisi	287
2.3.9. Kaynana-Damat İlişkisi	287
2.3.10. Enişte-Baldız İlişkisi	288
2.3.11. Aile Büyükleri-Torun İlişkisi	289
2.3.12. Amca, Dayı, Hala, Teyze-Yeğen İlişkisi	291
2.3.13. Amca, Dayı, Hala, Teyze Çocukları Arasındaki İlişkiler	296
2.3.14. Sütanne-Süt Evlat İlişkisi	300
2.3.15. Ahiret Kardeşleri Arasındaki İlişki	301
2.4. AİLEYE YARDIMCI ELEMANLAR	301
2.5. AİLEDE EĞİTİM	318
2.5.1. Dinî, Ahlaki, Millî ve İnsani Değerlerin Ailede Aktarımı	321
2.5.2. Aile İçindeki Çocukların Okuma, Yazma, Yabancı Dil Öğrenmesini Sağlama ve Başka Alanlarda Çocukları Bilgilendirme	330
2.6. AİLE VE SAĞLIK	332
2.6.1. Aile ve Hastalıklar	333
2.6.1.1. Verem (İnce Hastalık)	334
2.6.1.2. Zatürre (Pnömoni)	340
2.6.1.3. Tifo	342
2.6.1.4. Kalp Rahatsızlıkları	343
2.6.1.5. Kızamık	344
2.6.1.6. Çiçek Hastalığı	344
2.6.1.7. Solunum Yollarıyla İlgili Hastalıklar	345
2.6.1.8. Kuşpalazı (Difteri)	346
2.6.2. Aile İçinde Engelli Bireyler	347

2.7. AİLE VE MİRAS	349
2.8. AİLE VE DİN	354
2.9. AİLELERİN EKONOMİK VE MESLEKİ DURUMLARI.....	358
2.9.1. Ailelerin Ekonomik Durumları.....	359
2.9.1.1. Zengin Aileler	360
2.9.1.2. Fakir Aileler	364
2.9.2. Ailelerin Mesleki Durumları	375
2.9.2.1. Memur Aileleri	376
2.9.2.2. Asker Aileleri	377
2.9.2.3. Sanatçı Aileleri	378
2.9.2.4. Zanaatkâr Aileleri.....	380
2.9.2.5. Çiftçi Aileleri.....	381
2.9.2.6. Balıkçı Aileleri	381
2.10. YABANCI AİLELER VE GAYRİMÜSLİM AZINLIK AİLELERİ	382
2.10.1. Yabancı Aileler	383
2.10.1.1. Fransız Aileler	384
2.10.1.2. İngiliz Aileler	386
2.10.1.3. İtalyan Aileler	387
2.10.1.4. Arap Aileler.....	387
2.10.2. Gayrimüslim Azınlık Aileleri	388
2.10.2.1. Rum Aileler	389
2.11. MUTLU VE MUTSUZ AİLE TABLOLARI	390
2.11.1. Mutlu Aileler ve Mutluluk Sebepleri	390
2.11.2. Mutsuz Aileler ve Mutsuzluk Sebepleri.....	394

2.12. AİLE VE GÜNDELİK HAYAT	402
2.12.1. Ailelerin Yaşadığı Ev Tipleri	404
2.12.1.1. Şehirli Orta Sınıfın İkamet Ettiği Evler.....	405
2.12.1.2. Konaklar	407
2.12.1.3. Yalılar, Sayfiyeler ve Köşkler (Kasırlar)	408
2.12.1.4. Geleneksel Kırsal Konutlar.....	416
2.12.2. Ailede Gelenek, Görenek ve Âdetlerin Uygulanışı.....	417
2.12.3. Ailede Dinî ve Millî Bayramların Yaşanışı.....	421
2.12.4. Aile Üyelerinin Giyim Kuşamı	423
2.12.5. Ailelerin Boş Zaman ve Tatilleri Değerlendirme Şekilleri.....	425
2.12.5.1. Misafirlik	426
2.12.5.2. Yakın Çevre Gezileri, Tatile Çıkma ve Eğlence.....	427
2.12.6. Ailelerin Haberleşme ve Ulaşımı.....	429
2.13. HİKÂYE KAHRAMANLARININ AİLE VE AİLEYLE İLGİLİ MESELELERE BAKIŞI	432
2.13.1. Kadın Kahramanların Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı	432
2.13.2. Erkek Kahramanların Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı	438
2.14. YAZARLAR VE EDEBÎ DÖNEMLER BAĞLAMINDA CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK HİKÂYELERİNDEKİ AİLE İLE İLGİLİ KONULARA GENEL BİR BAKIŞ	447
2.14.1. Tanzimat Dönemi Sanatçılarının Hikâyelerindeki Aile ile İlgili Konulara Genel Bir Bakış	448
2.14.2. Servetifünun Dönemi Sanatçılarının Hikâyelerindeki Aile ile İlgili Konulara Genel Bir Bakış	449

2.14.3. Fecriati Sanatçılarının Hikâyelerindeki Aile ile İlgili Konulara Genel Bir Bakış.....	453
2.14.4. Millî Edebiyat Dönemi Sanatçılarının Hikâyelerindeki Aile ile İlgili Konulara Genel Bir Bakış	454
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	459
KAYNAKÇA.....	466
EKLER.....	481
ÖZ GEÇMİŞ.....	500

KISALTMALAR DİZİNİ

- bkz. : Bakınız
b. : Basım, baskı
c. : Cilt
der. : Derleyen
çev. : Çeviren
dü. : Düzenleyen
ed. : Editör
haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
mad. : Madde, Maddesi
r. : Rumi
s. : Sayfa
S. : Sayı
vb. : Ve benzeri
vs. : Vesaire
yay. :Yayınları, Yayınevi

GRAFİKLER VE TABLOLAR DİZİNİ

Grafik/Tablo No.	Grafiğin/Tablonun Adı	Sayfa No.
Grafik-1	Aileyle İlgili Konuların Dağılımı Grafiği	481
Grafik-2	Hikâyelerin Edebî Dönemlere Dağılımı Grafiği	482
Grafik-3	Hikâye Kitaplarının Edebî Dönemlere Dağılımı Grafiği	483
Grafik-4	Aileyi Dağıtan veya Derinden Sarsan Olaylar Grafiği	484
Grafik-5	Boşanma Sebepleri Grafiği	485
Tablo-1	Aileyle İlgili Konuların Eserlere Dağılımı Tablosu	486

GİRİŞ

I. TEZİN KONUSU

Aile, insanlık tarihinin başlangıcından bugüne varlığını sürdüren sosyal bir kurumdur. Bireyin dünyaya gözlerini açtığı bu kurum aynı zamanda onun toplumun bir üyesi olmasını sağlar. Aile; bireyin biyolojik, ekonomik, boş zamanlarını değerlendirme, barınma, güvenlik, eğitim gereksinimlerini karşılama yanında onun sevgi ve şefkat ihtiyaçlarını da giderir. Aile kültürün nesilden nesile aktarılmasını sağlayan bir köprü görevi de üstlenmiştir. Toplumlar devamlılıklarını aile sayesinde sürdürür. Statik bir yapıda olmayan aile kurumu zaman içerisinde birtakım değişimlerle karşı karşıya kalır. Sağlıklı bir toplumun temel şartlarından biri de sağlıklı bir aile yapısına sahip olmaktır, bu sebeple devletler aileyle ilgili çeşitli politikalar üretmek suretiyle önlemler almaktadır.

Aile bir toplumun en küçük sosyal birimidir. Bir toplumu anlamak için bu en küçük sosyal birimi ele alarak yani aileye ayna tutarak çalışmaya başlayabiliriz. Aile, birtakım özellikleri farklılıklar göstermesine rağmen bütün toplumlarda bulunan bir kurumdur. Ailedeki küçük çaplı bir değişim tüm toplumu yakından ilgilendirmektedir. Çalışmamız esnasında incelediğimiz hikâyelerden yola çıkarak aileyi incelerken aslında bir bakıma o dönemki Osmanlı toplumunun sosyal ve kültürel yapısını anlamaya ardından bu yapılardaki değişimin izlerini sürmeye çalıştık.

Çeşitli edebî formlar içerisinde eserlerini ortaya çıkarmaya çalışan sanatçılar toplumun birer ferdidir. Sanatçılar birer üyesi oldukları, içinde yaşam sürdürdükleri topluma eserlerinde ister istemez yer verirler. Edebî metinler, insanların birbirleriyle olan sosyal ilişkileri hususunda birçok unsuru bünyesinde taşımaktadır. Edebî eserlerde yer alan toplumsal izlerin bir kurmaca düzen içerisinde oluşturulduğu göz ardı edilmemelidir.

Disiplinler arası ilişkiler açısından bakıldığında bilimlerin birbirleriyle az veya çok bir ilişki içinde olduğu görülür. Edebiyat birçok bilim dalıyla ilişkilidir. Edebiyatın en fazla ilişkili olduğu bilim dalları tarih, coğrafya, sosyoloji, felsefe ve psikolojidir. Edebiyat ile sosyoloji arasında karşılıklı bir ilişki vardır çünkü

edebiyatın konusu olan insan toplumun bir üyesidir. Konusu toplum olan sosyoloji ile edebiyatın yolları işte bu noktada kesişmektedir. Edebiyat, sosyoloji için bir araştırma evreni vafına sahipken sosyoloji de edebiyat araştırmalarında başvurulabilecek verileri ve yöntemleri bünyesinde taşımaktadır.

Sosyoloji-edebiyat ilişkisi toplumla ilgili bir araştırmada başvurulması gerekli bir ilişkidir. Toplumların yaşamını araştırmaya çalışırken toplumların edebî ürünlerine başvurmak bir araştırmacı için önemli bir yöntemdir. Toplumların birbirinden ayrılan ve birbirine benzeyen yönleri edebî eserlerde kendini belli eder. Özellikle belirli bir tarih devresiyle ilgili araştırmalarda edebî eserler; araştırmamanın kapsamına giren dönemin tarih, kültür vb. unsurlarını anlamada önemli kaynaklardan biridir.

1870-1923 zaman dilimindeki Türk ailesinin durumunu o dönemde yazılmış hikâyelerden yola çıkarak ortaya çıkarmaya çalışan bu tez çalışması, sosyoloji biliminin bir alt kolu olan aile sosyolojisiyle de bağlantılı bir edebiyat araştırması hüviyetini bünyesinde taşımaktadır.

II. TEZİN AMACI

Aile dünyadaki bütün milletler için önemli bir toplumsal kurumdur. Türk milleti için de önemli bir toplumsal kurum olan aile, Türk edebiyatının başlangıcından günümüze kadar gerek ana tema gerekse ana temayı güçlendirici işlevde birçok edebî tür içinde kullanılır. Bu edebî türlerden biri de hikâyedir. Hikâyelerde aile konusu, bazen eserlerin bütününde bazen çok az bir kısmında okuyucunun yorumuna açık bırakılan bir üslupla yani hikâye türünün kendine özgü anlatım olanaklarıyla işlenir. Zengin bir geleneğe sahip olan Türk hikâyeciliği 1870'ten günümüze edebiyat dünyasına başarılı eserler sunmuştur. Bu çalışmada Cumhuriyet öncesi Türk hikâyeleri incelenmek suretiyle Türk toplumunun temel kurumlarından biri olan ailenin belirtilen süreçteki (1870-1923) bütün yönlerinin ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Türk kültürünün teşekkülünde ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir toplumsal işlevi olan Türk ailesini hikâye türü vasıtasıyla incelemenin önemli bir

ihtiyaç olduğunu düşünmekteyiz. Türkler tarih boyunca birçok coğrafyada birçok ülke kurmuştur. Çok geniş bir coğrafyada mekân tutmuş olan Türk milletinin varlığını devam ettirmesinde aile yapısının sağlamlığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın toplumlar için önemli bir konu olan aileyle ilgili gelecekte yapılacak bilimsel çalışmalara yardımcı olabilecek bir kaynak olması amaçlanmaktadır.

III. TEZİN ÖNEMİ

Edebî eserlerin, içinde bulunduğu toplumu yansıtırken o toplumun en temel birimi olan aileye de yer vermesi olağan bir durumdur. Cumhuriyet öncesi dönemde Türk yazarlar tarafından aileye yer veren birçok hikâye kaleme alınmıştır. Bu hikâyeler aile ile ilgili yapılacak araştırmalar açısından önemli malzemeleri bünyelerinde barındırmaktadır. Bu sebeple Türk ailesiyle ilgili yapılacak araştırmalarda Türk yazarlar tarafından kaleme alınmış hikâyelere de başvurulması gerekmektedir.

Cumhuriyet öncesi döneme ait hikâyeler aile kurumuyla ilişkisi bağlamında ele alındığında o dönemki Türk ailesiyle ilgili birçok tespiti elde etmek ve bu tespitlerden yola çıkılarak o dönemki Türk ailesiyle ilgili birçok sonuca ulaşmak mümkün olmaktadır.

Aileyle ilgili olarak oluşturulacak politikaların hedefine ulaşması noktasında bu konuda geçmişte gerçekleştirilmiş olan çalışmaların verilerini irdeleyip bu politikalara bu veriler ışığında yön vermek önem arz etmektedir. Bu tez çalışması, aileyle ilgili gerçekleştirecek çalışmalarda başvurulabilecek bir çalışma olma iddiasını taşımaktadır.

Cumhuriyet öncesi dönemde kaleme alınmış hikâyelerde aile kurumuyla ilgili önemli meseleler ele alınmıştır ancak bu konuyla ilgili çalışmaların sayısı hem yeterli düzeyde değildir hem de bu konuyu tek bir çatı altında toplamış bir çalışma bulunmamaktadır. Bu konudaki çalışmalarda araştırmacıların daha çok tek bir yazarın hikâyelerini ele aldığı görülmektedir. Bu da bu konunun etraflı bir şekilde ele alınamamasına neden olmaktadır. Bu tez çalışması hem bu konuyu etraflı bir şekilde

ele almaya hem de bu konu hakkındaki birikimi tek bir çatı altında toplamaya çalışması sebebiyle önem arz etmektedir.

Cumhuriyet öncesi döneme ait hikâyelerden yola çıkarak o dönemki Türk ailesinin durumunu ve Türk ailesindeki değişimi ortaya çıkarmaya çalışan bu tez çalışmasının bu alandaki bir boşluğu dolduracağı kanısındayız.

IV. TEZİN YAPISI

“Cumhuriyet Öncesi Türk Hikâyelerinde Aile Kurumu” başlıklı bu tez çalışmasında belirli bir plan dâhilinde hareket edilerek tezin kısımları oluşturulmuştur. Bu çalışmada sırasıyla şu ana kısımlar yer almaktadır: “Ön Söz”, “Türkçe ve İngilizce Özet”, “Giriş”, “Kuramsal Çerçeve”, “Metodoloji”, “Sosyoloji ve Hikâye Bağlamında Aile Kurumuna Bakış”, “Cumhuriyet Öncesi Türk Hikâyelerinde Aile Kurumu”, “Sonuç ve Öneriler”, “Kaynakça”, “Ekler”.

“Ön Söz” ve “Özet”in ardından gelen “Giriş” bölümünde sırasıyla tezin konusu, amacı, önemi ve yapısı hakkında bilgiler alt başlıklar hâlinde verilmiştir. “Kuramsal Çerçeve” bölümünde aile sosyolojisindeki kuramlar, dünyada ve Türkiye’de aile sosyolojisi alanında yürütülen çalışmalar, Türk dili ve edebiyatı alanında aileyle ilgili hazırlanan tezler ve bu tezlerin bizim çalışmamızla benzerliği, Cumhuriyet öncesi dönem Türk hikâyeciliğine ilişkin bilgiler ana hatlarıyla verilmiştir. “Metodoloji” bölümünde öncelikle, Cumhuriyet öncesi döneme ait Türk hikâyelerinin aile ile ilgili gerçekleştirilecek araştırmalar için zengin bir mecra olduğu belirtilmiş ardından bu tez çalışmasında hangi edebiyat kuramlarından ne şekilde faydalandığı aktarılmıştır. Ayrıca bu araştırmada başvuru hikâyelere nasıl ulaşıldığı, bu hikâyelere ilişkin sayısal veriler, bu hikâyelerden elde edilen tespitlerin ve bu hikâyeler vasıtasıyla ulaşılan sonuçların hangi sırayla tez metnine yerleştirildiğine ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Bu bölümün sonunda ise tezin yazımına ilişkin birtakım teknik hususlara değinilmiştir.

“Sosyoloji ve Hikâye Bağlamında Aile Kurumuna Bakış” bölümünde sırasıyla sosyal kurum, aile kurumu, aile sosyolojisi, Türkiye’de aile ilgili kurumlar

ve politikalar, aile hukukuyla ilgili bilgiler verilmiştir. Ardından Türk ailesinin tarihsel süreçteki durumuna ana hatlarıyla değinilmiştir. Türk edebiyatında ailenin durumu genel olarak ortaya konulmuştur. Hikâye türü ve özellikleri açıklanmış ardından Türk edebiyatında hikâye türünün gelişimi ortaya konulmuş özellikle Cumhuriyet'e kadar olan dönemde Türk hikâyeciliğinin gelişimi ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

“Cumhuriyet Öncesi Türk Hikâyelerinde Aile Kurumu” adlı bölümde ise Cumhuriyet öncesi Türk hikâyelerinde aile kurumu, on dört farklı başlık ve bu başlıkların alt başlıkları içinde birçok yönüyle incelenmeye çalışılmıştır. Bu konuyla ilgili çeşitli tespitler yapılmış ve birtakım sonuçlara ulaşılmış ayrıca hikâye metinlerinden alıntılar yapılarak konunun daha iyi açıklığa kavuşması amaçlanmıştır. Bu bölümün sonunda yer alan “Yazarlar ve Edebî Dönemler Bağlamında Cumhuriyet Öncesi Türk Hikâyelerindeki Aile ile İgili Konulara Genel Bir Bakış” başlıklı kısım aracılığıyla tezin ikinci bölümünde anlatılanlar özetlenerek aktarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada en kapsamlı ve en ayrıntılı bölüm çalışmanın ikinci bölümüdür.

“Sonuç ve Öneriler” bölümünde, incelenen hikâyelerde aile kurumunun yazarlar tarafından ne şekilde bir kurgu planı içinde işlendiği ana hatlarıyla aktarılmaya çalışılmış ayrıca bu konuyla ilgili çeşitli çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu tez çalışması sonunda elde edilen birikime dayanılarak bu konuyla ilgili gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutacak birtakım öneriler de sunulmuştur. “Kaynakça” kısmında tezde yararlanılan kaynakların künyesi verilmiştir. Tezdeki verilerin somutlaştırılıp daha iyi anlaşılması için beş grafik ayrıca bir tablo “Ekler” kısmına konulmuştur.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Birey ve toplum arasında bağlantının kurulduğu, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yaşamın başladığı ilk sosyal ortam olarak aile, sosyal bilimlerle ilgili araştırmalarda özellikle sosyolojide önemli bir çalışma alanıdır. Sosyolojide aileye yönelik birbiriyle yarışan kuram ve yaklaşımların sayısı oldukça çoktur. Kuramların geçmişe göre bugün çok daha fazla bölündüğü gözlenmektedir. Sosyologlar, aile süreçlerinin anlam ve önemini birbirinden çok farklı şekillerde yorumlayabilmekte dolayısıyla da aile yapısı, aile yaşamı ve ailenin geleceği konusunda birbiriyle uyuşmayan hatta çatışan sonuçlara varabilmektedir.

Geniş bir alana yayılmış olan aile araştırmalarında sosyologlar; aile kurumunun üreme ve neslin sürdürülmesi yanında başka işlevlerine, başka boyutlarına da dikkat çekmişlerdir. Dolayısıyla aile kurumunun tanımlanması, ailenin evrenselliği ve fonksiyonları konusunda farklı görüşler mevcuttur.

Toplumu çoğunlukla kurum diye adlandırılan (aile gibi) alt sistemlerin oluşturduğu bir bütün veya bir sistem olarak gören yapısal fonksiyonalist yaklaşımda aile, temel olarak üreme yoluyla toplumun işleyişini ve sürekliliğini sağlayan bir kurum olarak görülmektedir. Fonksiyonalist yaklaşıma göre aile evrensel bir kurumdur ve bu nedenle de ailenin bazı evrensel fonksiyonları yerine getirmesi gerekir. Bir başka yaklaşım olan sistem yaklaşımında her aile sisteminin sahip olduğu pozisyonlar bütünlüğü söz konusudur (Özen, 1990, 98).

Sembolik etkileşim kuramı aile ve diğer yakın ilişkilere mikro düzeyde yaklaşmaktadır. Kişiler arası etkileşimin ne şekilde gerçekleştiği sembolik etkileşimcilerin temel inceleme alanlarıdır. Sembolik etkileşimciler için önemli olan; içselleştirilmiş bir eğilim olarak tutum değil, insanın eyleme biçim vermesinin aracı olan tamamlayıcı süreçtir. Sembolik etkileşimcilik, toplumsal yaşam içerisinde insan ve onun kendi çevresi arasındaki anlamlı ve karşılıklı olan ilişkilere odaklanır (Demir, 2015, 87).

Aile konusunda en eski ve en yaygın olan yaklaşım olan kurumsal yaklaşım, bir tek kavramdan ziyade tarihsel karşılaştırmalar veya kültürel farklılıklar ve geçiş üzerine dayandırılan bir metodolojidir. Bu yaklaşım, aile kurumunu bir organizma ve sistem olarak dikkate alarak onu bütünsel toplum içine yerleştirir. Fonksiyonalist,

etkileşimci veya sistem yaklaşımlarına göre kurumsal-tarihsel yaklaşım, büyük boyutlu bir kuramdır. Aileyi içinde bulunduğu bütünsel toplum ile ilişkileri çerçevesinde değerlendirir. Ailedeki değişmeyi zaman ve mekâna göre değişmelere bağlar. Tarihsel karşılaştırmalar yapar. İş bölümüne de önem verir (Özen, 1990, 402).

Aile ile ilgili araştırma konuları; evlilik öncesi yaşam, cinsellik, mahremiyet, evlilik süreci, evliliğin anlamı ve algılanması (evlilikte tatmin, istikrar, iletişim, çatışma, şiddet ve güç), gündelik yaşam ve aile, göç ve aile, yaşlılık, çocuk hakları, yoksulluk ve aile, kitle iletişim araçları ve aile, ekonomik geçim stratejileri ve aile, turizm ve aile içi süreçler, çocuk yetiştirme, eğitim ve aile, aile kültürü gibi konulardır.

Ailenin sosyolojik önemi üzerine ilk önemli bilimsel katkı Fransız Sosyolog Le Play'den gelir. Le Play, yöntem dediği “monografi tekniği” ile birlikte aile araştırmalarını gerçekleştiren ilk sosyolog unvanını elde eder (Doğan, 2009, 2). Le Play, üzerinde gözlem yapılacak toplumsal birim olarak aileyi görür. Ailenin toplumun en küçük birimi oluşundan hareket ederek toplumun bütününe dair bilgi edinmeyi amaçlar. Le Play'in tümevarımcı yaklaşımı aileleri bir sınıflandırmaya tabi tutarak bir toplum tipolojisine ulaşmaktadır (Tüfekçioğlu, 2003, 23-24).

Aile sosyolojisi literatürüne genellikle İngiliz ve Amerikalı araştırmacıların İngilizce olarak yazdıkları çalışmalar egemendir. Ayrıca kullanılan kuram ve yaklaşımların da kendi içinde sınırlamalara konu olduğu gözlenmektedir. Nitekim Amerikalı aile sosyologları nadiren Marksizm'den söz ederken İngiltere özellikle de Kanada'da yapılan aile sosyolojisi çalışmalarında Marksizm'in önemli bir etkisi vardır. Ayrıca bilgi sosyolojisi çıkışlı ve dolayısıyla çok kültürlülüğe bağlı olarak “kuramsal çoğulculuk” genel olarak sosyolojide özel olarak da aile sosyoloj içinde yaygınlıkla gözlenen bir olgu konumundadır (Kasapoğlu, 1998, 351).

Aile ile ilgili yapılan araştırmalara Türkiye'de ilk defa II. Meşrutiyet Dönemi'nde rastlanır. Bu konuda ilk çalışma Ziya Gökalp'e aittir. Ziya Gökalp'in o dönemde Fransız sosyolojisinin etkisiyle ve sınırlı tarih malzemesine dayanarak yaptığı araştırmalar Cumhuriyet Dönemi'nde özellikle pedagojik, sosyolojik ve kısmen de antropolojik araştırmalara öncülük eder.

Türk aile araştırmaları kaynaklar açısından bazı sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunlar bugünden geçmişe gidildiğinde kendini daha çok belli eder. Türklerde yazılı kültürün toplumsal tarih konusunda biraz geç devreye girmesi bu durumun temel sebepleri arasında yer alır. Dolayısıyla yazılı kültür ürünlerinin alana katkısı daha geç bir döneme tekabül eder. Bu da tarihin erken dönemlerinde aile yapısı ve kültürü hakkında sağlam ve güçlü kanıtların sağlanmasını engellemektedir. Türk aile sosyolojisi bu dönem için arkeolojik ve antropolojik malzemelerle birlikte sözlü kültür ürünlerinden yararlanır. Destanlar, masallar, ninniler, tekerlemeler, atasözleri, efsaneler sözlü kültür ürünlerinin bilinen örnekleridir. Bu çerçevede ünlü Türk destanları Oğuz Kağan, Manas, Ergenekon, Türeyiş, Yaratılış destanları Türk ailesi için önemli bir sosyolojik malzemedir. Yazılı kültürün ilerleyen dönemlerde Türk ailesiyle ilgili kaynak olabilecek eserleri şöyle sıralanabilir: Seyahatnameler, anı ve hatırat kitapları, kişi ve olay monografileri. Özellikle Osmanlı Dönemi için önemli malzemeler olarak ortaya çıkan kaynaklar şunlardır: Tahrir Defterleri, Şer'iyye Sicilleri, (Mahkeme kayıtları), Nüfus Defterleri, Esas Defterleri, Vukuat Defterleri, Temettuat Defterleri, Tereke Defterleri, Vakfiyeler.¹ Bunlar içinde en önemli kaynaklar, son dönem araştırmacılarının ilgi duyduğu şer'iyye sicilleri ve tereke defterleridir (Doğan, 2009, 7).

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde ise yazılı ve görsel malzemeler (aile monografileri, aile araştırma ve incelemeleri, tezler, süreli yayınlar, film, fotoğraf ve resimler), antropolojik ve arkeolojik bulgular tarihsel kaynaklarla birlikte son dönemin önemli malzemelerini teşkil eder. Elbette ki demografik, kültürel ve ekonomoik yapısı ile yaşayan Türk ailesi özellikle sosyolojik araştırmalar için canlı

¹ Tahrir Defteri: Osmanlı maliye teşkilâtında vergilerin ve bu vergileri verenlerin ismen tesbiti için değişik dönemlerde farklı şehirlerde gerçekleştirilen sayımları ve bu sayımların kaydedildiği defterdir. Şer'iyye Sicilleri: Osmanlı mahkemelerinde verilen kararların ve tutulan kayıtların toplandığı defterlerdir. Esas Defteri: Ceza davasının başlangıcından sonuna kadar takip ettiği safahatın kaydedildiği defterdir. Vukuat Defteri: Ölümlerin kaydedildiği defterdir. Temettuat Defteri: Tanzimatın uygulandığı bölgelerde mal-mülk, hayvan, arazi ve yaşayan vatandaşların malvarlıklarının hane bazında kaydedildiği resmî defterdir. Tereke Defteri: Ölenlerin sosyal konumuna, medenî haline ve aile yapılarına ait bilgiler yanında, hayattaki tasarruflarındaki her türlü giyim ve kullanım eşyaları ile diğer mallarının (menkul- gayri menkul) dökümünü içeren defterdir. Vakfiye: Bir vakfın kurucusu tarafından düzenlenen vakfın işleyişiyle ilgili resmî belgedir. (Bu bilgiler TDV İslam Ansiklopedisi başta olmak üzere birçok farklı kaynaktan derlenmiştir.)

bir örneklem (malzeme) oluşturur. İstatistik, gözlem, görüşme, monografi, gezi ve anı çalışmaları, literatür vb. teknikler çağdaş Türk aile araştırmalarında öne çıkan bilgi toplama araçlarıdır (Doğan, 2009, 8-9).

Türkiye’de bir aile sosyolojisi geleneğinden bahsetmek güç olsa da bugüne değin aile ve ailenin değişik boyutları hakkında birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar genellikle üniversite bünyesinde ve bireysel çabalarla başlamış, ardından devlet kurumlarının da giderek sahiplenmesiyle yeni bir ivme kazanmıştır. Bu bağlamda devlet kurumları arasında özellikle Aile Araştırma Kurumu (AAK), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ayrı bir yer tutmaktadır (Canatan ve Yıldırım, 2016, 25).

Türk sosyoloji tarihi içerisinde aile konusu iki gelenek hâlinde ele alınmıştır. Birincisi, aile üzerine tarih ve etnografyadan hareket eden ve buna hukuku ekleyen literatür ve arşiv çalışmaları geleneği; ikincisi ise Türkiye genelinde büyük ölçekli, nicel değerlendirme tekniğiyle yapılan araştırmalardır. Bu çalışmalara nitel değerlendirme tekniği ile yapılan araştırmaları da eklemek mümkündür. Türkiye’de Cumhuriyet öncesi dönemde aileyi inceleyen bilimsel niteliğe sahip çalışmalara pek rastlanılmamaktadır. Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin’in çalışmaları aile sosyolojisine duyulan ilginin ilk ipuçları olarak sayılabilir. Ziya Gökalp, Durkheim’in etkisiyle, Prens Sabahattin de Le Play’in etkisiyle aile konusuna eğilmişler ve onların sosyoloji anlayışlarından hareketle Türk ailesiyle ilgili ilk yorumları yapmışlardır. Ama bu yorumlar verilere dayalı bilimsel nitelikli olmaktan çok, edebiyat ve tarih okumalarına dayalı spekülatif niteliklidir. 1950’lerde Türkiye’de değişimin hızlı bir şekilde kendisini hissettirmesiyle birlikte bu değişimlerden etkilenen bir kurum olarak aile, araştırmaların konusu olmaya başlamıştır. Ampirik nitelikli ve geniş ölçekli ilk çalışmalara 1960’lı yıllarda rastlanır. 1970’li yıllara kadar yapılan çok az sayıdaki çalışmada köy ve gecekondu ailelerine yönelinir. Daha sonraki yıllarda Aile Araştırma Kurumu tarafından gerçekleştirilen çalışmalar, geniş bir örneklemle yürütülen alan araştırması verilerine dayanan çalışmalar olarak karşımıza çıkar (Aktaş, 2015, 420-424).

Ülkemizdeki ünlü sosyologlar tarafından aileyle ilgili yapılan kuramsal çalışmalara örnek olarak Ziya Gökalp'in "Aile Ahlakı: Türk Ailesinin Değişmesi ve Etkilenme Alanları (1917)", Z. Fahri Fındıkoğlu'nun "Türklerde Aile İhtimaiyatı (1936)", "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'de Geçirdiği Aile Değişikliği (1958)", "Aile Hukukumuzun Tedvini Meselesi (1958)" vb. verilebilir.

Türkiye'de ilk defa doğrudan aile kurumu ile ilgili olarak yapılan ve konusu aile yapısı, toplumsal değişme sürecinde aile yapısındaki değişiklikler, aile biçimleri, ailenin kuruluşu ve aile içi ilişkiler vb. olan ilk kapsamlı çalışma Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdları Enstitüsü'nün 1968 yılında yaptığı "Türkiye'de Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması" kapsamında toplanan verilerin Serim Timur tarafından kitaplaştırıldığı "Türkiye'de Aile Yapısı" adıyla 1971 yılında yayımlanan çalışmadır. 1980 sonrasında zaman zaman Türkiye çapında aile araştırmaları yapılmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin "Türkiye'de Aile Yapısı 1992" adlı çalışması ve Aile Araştırma Kurumu (AAK) tarafından Sosyoloji Derneğine yaptırılan "Gecekondularda Aileler Arası Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü (1993)" adlı çalışma ülke çapında yapılan araştırmalara örnek olarak verilebilir. 1990'lı yıllarda ise alan araştırmalarının bizzat devlet tarafından desteklenmesi gündeme gelir. Bakanlıklardaki APK (Araştırma Planlama Koordinasyonu) birimleri ve özellikle Aile Araştırma Kurumu (AAK), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve Güneydoğu Anadolu Bölge İdari Başkanlığı (GAP) tarafından yürütülen çalışmalar bu konuda verilebilecek örneklerdir (Gökçe, 1998, 432-433).

Aile Türk toplumunun temelidir ve bu gerçek anayasal düzeyde kabul ve destek görür. Bu anayasal hükmün gereği olarak aile bütünlüğünün korunması, desteklenmesi ve ailenin sosyal refahının artırılması hedefiyle çalışmalar yürüten Aile Araştırma Kurumu; aileyi temel alan araştırmaları, bilimsel yayınları, belgesel drama türü filmleri ile panel, seminer, şûra vb. etkinlikleriyle aileyi Türk kamuoyunun gündemine taşımıştır. Bu noktada aileyle ilgili şûralara özellikle değinmek gerekir. Yetkili kurumlar, gönüllü kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ile üniversitelerin geniş katılımıyla desteklenen şûralarda aileyi ilgilendiren çeşitli

tartışmalar yapılarak söz konusu alanlarda karşılaşılan problemlere çözüm önerilerinin üretilmesi amaçlanmıştır.

Aile Araştırma Kurumu aileyle ilgili olarak “Aile Yazıları Serisi ve Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi” ve “Türk Aile Ansiklopedisi” gibi geniş çaplı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar hem Türk ailesinin tarih içindeki tecrübelerini yansıtan temel metinler hem de bu dönemleri analiz eden ve tanıtan önemli makaleler olmakla kalmayıp çağdaş dönem Türk ailesiyle ilgili göç, kentleşme, boşanma, çocuk sağlığı ve eğitimi, eşler arası ilişkiler gibi özel konuları da toplu olarak bir araya getirir. Türkiye’deki tarihçilerin, sosyologların, sosyal hizmet uzmanlarının, ilahiyatçıların, psikologların, ekonomistlerin ve diğer meslek gruplarının aile ile ilgili çalışmaları bu yapıtlarda bir araya getirilir (Canatan ve Yıldırım, 2016, 26). Ayrıca bu çalışmalara ek olarak T.C. Çalışma Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığına bağlı Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı, aile konusuyla ilgili çeşitli yayınlara imza atmaktadır. Bu yayınlara kurumun internet sitesinden de ulaşmak mümkündür. Bu sitede uzmanlık tezleri, dergiler, kitaplar, makaleler vb. yer almaktadır ve bu materyaller; aile ile ilgili araştırma yapacak araştırmacılara katkı sağlayacak niteliktedir.²

Türkiye’de sosyal bilimlerin hemen hemen tüm alanlarında aile ile ilgili çalışmaların yapıldığı görülür. Ayrıca aile tüm toplumsal örgütlenmeyi ve yapılanmayı ilgilendiren bir kurum olduğu için bu konudaki incelemeler tek boyutlu değildir ve ilgili bilim dalı ile sınırlı kalmamaktadır. Aile bir kurum olarak ekonomik, toplumsal, politik, hukuki vb. boyutlarıyla bir bütün arz etmektedir. Aile çalışmalarında dikkati çeken önemli bir husus da kadın sorununun aile ile birlikte gündeme getirilmesidir. Türkiye’de aileyle ilgili meselelerin kadın sorunu ile birlikte yoğun bir şekilde ele alınması 1980 sonrasında daha da yoğunlaşmıştır (Tokuroğlu, 1991, 38).

Tokuroğlu (1991) Türkiye’de aileyle ilgili araştırmalar hususunda şu noktaya dikkat çeker: “Türkiye’de aile üzerine yapılan hemen tüm incelemelerde vurgulanan

² Bu konuda daha geniş bilgi alabilmek için <https://ailevecalisma.gov.tr/eydb/yay%C4%B1nlar/> genel ağ adresine bkz.

ortak nokta, bizi Batı'dan ayıran geleneksel değerlerimizin korunması ve aile yoluyla aktarılması gerektiğidir" (s. 37-39).

Devlet kurumlarının aile araştırmalarına el atmasıyla birlikte büyük ölçekli ve temsilî araştırmalar yapılmaya başlanır. Tematik olarak ilgi çeken bir başka mesele de Türkiye'de kadına yönelik şiddet olgusunun çeşitli yönleriyle ele alınmasıdır. Bu çerçevede aile içi şiddet kadar töre ve namus cinayetleri de araştırmalara konu olur. Aile konusundaki tarihsel araştırmalarla birlikte Türk ailesinin değişimi ve nereye doğru gittiği daha açık bir şekilde gözlemlenebilecektir (Canatan ve Yıldırım, 2016, 29).

Türkiye'deki üniversitelerde "aile" konusuyla ilgili birçok ana bilim dalında tez çalışmaları yapılmıştır³. Yükseköğretim Kurulu Tez Bankası verilerine göre sadece Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda "aile" konusuyla ilgili hâlihazırda kırk iki adet tez çalışması yapılmıştır. Bu tezlerden otuz altısı yüksek lisans tezi altısı da doktora tezidir.

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda "aile" konusuyla ilgili hazırlanan tez çalışmaları içerisinde gerek ana konu gerekse alt konu olarak doğrudan veya dolaylı olarak hikâye türü içerisinde aileyi ele alan çalışma sayısı on birdir ve bu çalışmaların hepsi yüksek lisans tezidir. Bu tez çalışmalarında bir yazarın hikâyeleri veya kadın yazarların hikâyeleri -belirli bir zaman dilimi esas alınarak- ele alınmıştır. Cumhuriyet öncesi döneme ait hikâyelerde aile konusuyla bağlantılı bir tane yüksek lisans tezi vardır. Bu çalışma Düriye İtir Ekici'ye aittir ve "Ahmet Mithat Efendi'nin Roman ve Hikâyelerinde Aile Yapısı" adını taşımaktadır.

Türk edebiyatında aile konusunu ele alan çeşitli çalışmalar arasında özellikle roman türüyle ilgili olanlar konuyu ele alış ayrıca hikâye ve roman türlerinin yapısal benzerliği bakımlarından bizim çalışmamıza yakın çalışmalardır. Çalışmamızda aile konusuyla ilgili fikir edinme noktasında bu çalışmalardan yararlanılmıştır. Bahsedilen bu çalışmalar -hepsi de doktora tezidir- ve bu çalışmaların yazarları

³ Bu veriler 30.01.2021 tarihinde YÖK Tez Bankası'ndan elde edilmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi alabilmek için https://tez.yok.gov.tr/Ulusal_TezMerkezi/tarama.jsp genel ağ adresine bkz.

şunlardır: Nüket Esen (Türk Romanında Aile Kurumu 1870-1970), Adem Gürbüz (Türk Romanında Aile 1971-1980), Ferda Zambak (Dört Kadın Yazarın Romanlarında “Makbul Aile” Halide Nusret Zorlutuna, Muazzez Tahsin Berkand, Kerime Nadir Azrak, Sâmîha Ayverdi), Firdevs Canbaz (Türk Romanının Ütopik Metinlerinde Kadın ve Aile), Beyhan Kanter (Servet-i Fünûn Edebiyatı Romanlarında Aile, Kadın ve Çocuk), Fikret Uslucan (Orhan Kemal’in Romanlarında Aile Olgusu).

Yukarıda adı anılan çalışmalardan iki tanesi -Nüket Esen (Türk Romanında Aile Kurumu 1870-1970), Adem Gürbüz (Türk Romanında Aile 1971-1980)- belirli bir zaman dilimi kapsamındaki eserleri aile kurumu bağlamında ayrıntılı bir şekilde ele almaları yönüyle bizim tez çalışmamıza diğerlerine oranla daha fazla benzemektedir. Her iki çalışmada da Türk ailesinin belirli bir zaman dilimi içerisindeki durumu kurmaca eserler vasıtasıyla ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Tanzimat’tan Cumhuriyet Dönemi’ne kadar geçen süre hem Türk halkı hem de Türk edebiyatı ve bu arada hikâye türü için büyük bir önem arz etmektedir. Günümüz Türk hikâyesini değerlendirebilmek için türün Türk edebiyatında doğduğu, ilk örneklerinin verilip ardından orijinal ürünlerin ortaya çıktığı bu sürece bakmak gerekir.

Cumhuriyet öncesi Türk hikâyeciliğini Tanzimat, Servetifünun, Fecriati ve Millî Edebiyat Dönemi hikâyeciliği şeklinde dört ana dönem hâlinde ele almak mümkündür. Bu dönemdeki isimlere ek olarak Servetifünun ve Fecriati Dönemi’nde hikâye türünde eser verip bu edebî gruplara dâhil olmayan hikâyecileri de anmak gerekir.

Türk edebiyatında Batılı modern hikâyenin ilk örnekleri Tanzimat ve sonraki süreçte görülmeye başlar. Ahmet Mithat Efendi, Samipaşazâde Sezai, Nabizâde Nâzım, Tanzimat Dönemi hikâyeciliğinin önemli isimleri arasında yer alır. Servetifünun Dönemi hikâyeciliğinin önemli isimleri ise Halit Ziya (Uşaklıgil), Mehmet Rauf’tur. Cemil Süleyman (Alyanakoğlu) ve İzzet Melih (Devrim), kısa soluklu bir edebî hareket olan Fecriati’nin önemli hikâyecileri arasında yer alan iki isimdir. Servetifünun ve Fecriati’nin hâkim olduğu dönemlerde eser vermelerine

rağmen bu gruplara katılmayan bazı yazarlar da mevcuttur. Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim bu yazarlardandır. Millî Edebiyat Dönemi hem yazar hem de eser sayısındaki artışla Türk hikâyeciliğinde dikkat çeken bir dönem olmuştur. Ömer Seyfettin başta olmak üzere üzere Halide Edip (Adıvar), Yâkup Kadri (Karaosmanoğlu), Refik Halit (Karay), Reşat Nuri (Güntekin), Aka Gündüz gibi isimler bu dönemin önemli isimleri olarak karşımıza çıkar.

Türk hikâyeciliğinde içinde bulundukları edebî dönemin hikâye anlayışından bağımsız bir şekilde hareket eden bazı yazarlar da mevcuttur. Ahmet Rasim ve Hüseyin Rahmi (Gürpınar) bu isimlerin başında gelir.

1800'li yılların son çeyreğinde ortaya çıkıp gelişmeye başlayan Batı tarzı Türk hikâyeciliği, toplumdaki değişimleri yansıtan edebî türlerden biridir. Türk hikâye yazarları insanı, kültürü ve bunlardaki değişimi anlatır. Sıradan insanların yaşamlarından seçkinlerin yaşamlarına, fakir mahallelerden zenginlerin konaklarına, köylerden şehirlerin caddelerine kadar Türk hikâyeciliğinin geniş bir yelpazede konu dağılımı vardır. Bu geniş yelpazede aile önemli bir konumdadır.

Önemli sosyal değişimlerin meydana geldiği yerler büyük şehirlerdir. Değişimler büyük şehirlerde başlayıp aşama aşama bütün toplumu etkilemeye başlar. Türk toplumunda da aynı durum yaşanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul'un önemli bir rolü vardır. Bu çalışmada incelenen hikâyelerdeki ailelerin çoğu İstanbul'da ikamet etmektedir. Hikâyelerdeki ailelerin bir kısmı ise Anadolu, Balkanlar, Akdeniz Adaları, Fransa ve Ortadoğu'da ikamet eden ailelerdir.

Türk edebiyatında hikâye türündeki birçok eserde aile ve onunla ilgili meselelere başvurulması bu çalışmanın zenginliği açısından önemli bir faktör olmuş ve tezin daha kapsamlı bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır.

METODOLOJİ

1870-1923 arasındaki zaman dilimi Osmanlı toplumunda değişimin en hızlı ve yoğun gerekleştii dönem olmuştur. Osmanlı toplumunun bu zaman dilimiyle ilgili çalışmalar yapan araştırmacılar bu çalışmalarını daha çok resmî belgeleri inceleyerek gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu alışmalar belli bir yere kadar o dönem Osmanlı ailesiyle ilgili verileri araştırmacılara verse de o dönem Osmanlı ailesini tam anlamıyla anlamak için edebî eserlere de başvurmak gerekir. İşte bu noktada Türk edebiyatının tahkiyeli türleri içerisinde önemli bir yere sahip olan hikâye devreye girer. O dönemki Osmanlı ailesini araştırmak isteyen herkes için Türk hikâyesi zengin bir mecradır. Ahmet Mithat’tan Halit Ziya’ya (Uşaklıgil), Hüseyin Rahmi’den (Gürpınar) Ahmet Rasim’e, Peyami Safa’dan Memduh Şevket’e (Esendal) kadar birçok Türk hikâyecisi eserlerinde aileyi gerek ana konu gerekse alt konu olarak işlemişlerdir. Bu eserler o dönem Türk ailesini araştırmak/anlamak isteyen herkes için önemli kaynaklardır. Bu tez çalışmasında bu gerçekten yola çıkılarak hareket edilmiş ve o dönem Türk ailesinin özelliklerini ortaya çıkarmak ve ondaki değişimi anlamak için hikâye metinleri içerik odaklı bir şekilde notlar alınarak okunmuştur. Hikâye metinleri; çeşitli edebiyat kuramlarının ilke ve yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Ayrıca bu çalışmada aile kurumu sosyolojik açıdan da ele alındığı için sosyoloji biliminin aileyle ilgili temel kavramlarından da faydalanılmıştır.

Edebî metinleri ele alan araştırmalarda metnin niteliğine göre çeşitli kuramlara başvurulabilmektedir. Bu çalışmada metinlerarasılık, tarihsel eleştiri, alımlama estetiğı kuramının yanı sıra istatistik kuramdan faydalanılmıştır.

Metinlerarasılık bir metnin, kendisinden önce yazılan metinlerden izler taşıması gerçeğinden hareket eden bir kuramdır. Bu kuramın temelinde edebiyatın bir “bütün” olduğı düşüncesi yatmaktadır. Farklı ulusların edebiyatlarına ait eserler birbirleriyle karşılaştırıldığı gibi aynı edebiyata ait eserler de birbirleriyle karşılaştırılabilir. Bir yazarın farklı zamanlarda kaleme aldığı eserleri de bu kuram ışığında birbirleriyle karşılaştırmak mümkündür (Aytaç, 2013). Bu tez kapsamında bu kuramdan genel anlamda içerik bakımından faydalanılmıştır. Birçok hikâyede

olay örgülerinin benzerliği tespit edilmiş ve bu benzerlikten hareket edilerek aile bağlamında çeşitli karşılaştırmalar yapılmıştır.

Tarihsel eleştiri kuramı dış dünyaya ve topluma dönük eleştiri kuramlarından biridir. Bu kuramda eserin yazıldığı zaman dilimindeki siyasi, askerî, ekonomik, sosyal vb. şartlar eser değerlendirmelerinde dikkate alınır. Bu tez kapsamında hikâyeler aile bağlamında incelenirken hikâyelerin geçtiği dönemin askerî, ekonomik, sosyal vb. şartları dikkate alınmıştır. Hikâyelerdeki vakaların gerçekleşme zamanı ile anlatım zamanlarının aynı oluşu aile konusunda hikâyelerden elde edilen tespitlerin ve ulaşılan sonuçların doğruluk derecesini arttırmıştır diyebiliriz.

Alımlama Estetiği kuramı okur merkezli kuramlardan biridir. Edebî metnin yorumlanmasında sorumluluğu yazardan alıp okura bırakmaktadır. Edebî metnin anlam alanının zenginleştirilmesinde okuyucuya oldukça aktif bir rol yüklemektedir. Bu tez kapsamında, hikâye metinleri aile bağlamında incelenirken konuyla ilgili çeşitli yorumlar getirilmiştir. Bu yorumlara ulaşılmasında alımlama estetiği kuramından da faydalanılmıştır.

Verileri matematiksel değerleri açısından inceleyen istatistik, birçok alanda olduğu gibi edebiyatta da kullanılmaktadır. Çeşitli hesapların yapılması, grafiklerin çizilmesi, yüzdelerin ortaya çıkarılması ve daha birçok işlem edebî eserlerle ilgili çalışmalarda araştırmacıların gerçekleştirdiği işlemler arasındadır. Bu tez çalışmasının daha nesnel ve anlaşılır hâle gelmesi amacıyla istatistik kuramdan faydalanılmıştır. Hikâyelerin aile bağlamında incelenmesi sonucunda elde edilen veriler kullanılarak çeşitli grafikler yapılmıştır. Bu grafikler tez çalışmasının sonuna eklenmiştir.

Tezin inceleme kapsamında yer alan zaman dilimindeki (1870-1923) hikâyeye kitapları; Türk hikâyeye kitaplarıyla ilgili çeşitli katalog, bibliyografya ve zaman

dizinleri⁴ taranarak belirlenmiştir. Otuz yedi yazara ait yüz yirmi iki hikâye kitabında yer alan toplam bin kırk iki hikâye incelenmiştir.

Cumhuriyet öncesi döneme ait hikâyelerde aile kurumunu ele almaya çalıştığımız bu çalışmada eserlerin içinde bulunduğu edebî dönemler; Tanzimat, Servetifünun, Fecriati ve Millî Edebiyat Dönemi şeklinde bir sıralamaya tabi tutulmuştur. Ayrıca bu dönemler içinde bağımsız bir şekilde edebî faaliyetlerini sürdüren hikâyecilerin eserleri de bu sıralama dâhilinde araştırmaya yerleştirilmiştir.

Hikâyelerden elde edilen tespitler ve bu tespitlerden yola çıkılarak ulaşılan sonuçların kanıtlanabilir bir yapıya kavuşması amacıyla hikâye metinlerinden alıntılar yapılma yoluna gidilmiştir. Bu tezin en kapsamlı bölümü olan ikinci bölüme -Cumhuriyet Öncesi Türk Hikâyelerinde Aile Kurumu- ait ana ve alt başlıklar oluşturulurken hikâyelerin ait olduğu edebî dönem sırası dikkate alınmıştır. Tezde ele alınan hikâye kitaplarından basım tarihleri Rumi takvime göre belirtilmiş olanların yıl isimleri miladiye çevrilmemiş “r.” kısaltmasıyla belirtilmiştir. Basım tarihi miladi takvime göre belirtilmiş olanlardan önce ise herhangi bir rumuz konulmamıştır.

Bu tez çalışmasında incelenen hikâyelerden alıntılanan metinlerin orijinal hâline bağlı kalınmıştır. Tezin yazımında TDK’nin imla ve noktalama klavuzuna göre hareket edilmiştir. Eser isimleri, vurgulanmak istenen kavram ve terimler tırnak içerisinde düz harflerle yazılmıştır. Tezde faydalanan ve Soyadı Kanunu’nun⁵ yürürlüğe girmesinden önce yayımlanan eserlerin yazarlarının soyadları parantez içinde verilmiştir.

Çalışmamızda aileyi dar bir çerçeveden değil birçok bakımdan ele almaya çaba gösterdik. Zengin bir malzeme birikimine sahip olan aile konusunu birçok kaynağa ulaşarak ele almaya çalıştık. Aileyi sadece ev içi yaşam, kadın ve çocuk

⁴ a) Başlangıcından bugüne Türk öykü kitapları zamandizini, *Adam Öykü* (3) 1996, s.131-146. b) Lekesiz, Ö. (2000). Türk öykücülere ve öykü kitapları zaman dizini (1890-2005). *Hece* (46-47 Türk Öykücülüğü Özel Sayısı), 521-558. c) Özerdim, S. N. (1975). Türk öykü kitapları zaman dizini (1867-1975). *Türk Dili Dergisi*, (286-Türk Öykücülüğü Özel Sayısı), 156-165. d) Çıkla, S., Çetin, M. A. (2017). *Eski harfli hikâye kitapları ve romanları bibliyografyası*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları. e) Seyfettin Özege Bağış Kitapları Kataloğu.

⁵ Soyadı Kanunu, 21 Haziran 1934’te kabul edilmiş ve 2 Ocak 1935’te yürürlüğe girmiştir.

açısından değil sosyal hayatın içinde dinamik bir yapı olarak -tezin içindekiler kısmında da görüleceği üzere- farklı yönleriyle hikâyeleri merkeze alarak inceledik.

1. BÖLÜM

AİLE SOSYOLOJİ VE HİKÂYE BAĞLAMINDA AİLE KURUMUNA BAKIŞ

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadarki dönemde kaleme alınan Türk hikâyelerinde aile konusunun incelendiği bu tez çalışmasının bu bölümünde sırasıyla şu konular ana hatlarıyla ele alınmıştır: Sosyal kurum, aile kurumu, aile sosyolojisi, Türkiye'de aile ile ilgili kurumlar ve politikalar, aile hukuku, Türk ailesinin tarihî süreçteki durumu, Türk edebiyatında aile, Cumhuriyet öncesi dönem Türk hikâyeciliği.

1.1. SOSYAL KURUM OLARAK AİLE KURUMU, AİLE SOSYOLOJİSİ, TÜRKİYE'DE AİLEYLE İLGİLİ KURUMLAR VE POLİTİKALAR, AİLE HUKUKU

Bu tez çalışmasının bu alt başlığı altında ailenin sosyal bir kurum olduğu gerçeğinden hareket edilerek sosyal kurum kavramı açıklanmış ardından aile sosyolojisiyle ilgili genel bilgiler verilmiştir. Türkiye'de aileyle ilgili kurumlar ve politikalar hakkında birtakım açıklamalar yapıldıktan sonra aile hukuku hakkında genel bilgiler verilmiştir.

1.1.1. Sosyal Kurum

Bir sosyal grubu meydana getiren kişilerin bu grubu yürütebilmek, görevlerini yerine getirebilmek amacıyla kurulu olarak buldukları veya kurup geliştirdikleri usullere (norm=kural) kurum adı verilir. Kurumlar, formel normlardan doğan ve informel normlardan doğan kurumlar olmak üzere ikiye ayrılır. Sosyal kurumların özellikleri özetle şunlardır: Sosyal kurumlar belli bir toplumun ve kültürün içinde vardırırlar ve değer yüklüdürler. Sosyal kurumlar, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için doğmuşlardır ve bu ihtiyaç kurumların amacını da belirler. Sosyal kurumların sürekli bir muhtevaları ve belli bir yapıları vardır, bu nedenle yekpare bir bütünlük gösterirler (Arslantürk vd., 2012, 289-291).

Kurumları karşıladıkları temel ihtiyaçlara, gördükleri işin önemine, yapılarına göre sınıflandırmak mümkündür. Temel sosyal kurumlar: aile, ekonomi, din, eğitim, politika ve devlettir. Kurumların içinde aynı zamanda alt kurumlar da vardır. Son dönemlerde bazı kaynaklarda bu listeye sağlık ve ordu da dâhil edilmiştir.

Her grubun ve kurumun bir grup ve bir de kurum adı vardır. Bazı grupların kurum ve grup adları aynıdır. Örneğin aile sosyal grubunun adı aynı zamanda aile kurumudur. Bazı sosyal kurumların kurum adı ile grup adı farklıdır. Örnek vermek gerekirse devlet bir kurum adıdır ama bu kurumu meydana getiren grubun adı millettir (Arslantürk vd., 2012, 292).

1.1.2. Aile Kurumu

Türkçe Sözlük'te "Evlilik ve kan bağına dayanan; karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik.", "Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü" (Akalin, 2011, 57) Sosyal Bilimler El Sözlüğü'nde "Birbirine kan bağı, evlilik veya evlatlık bağı ile bağlı bireyler grubu" (Arda, 2003, 11) olarak tanımlanan aile, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde "Akrabalık ilişkisiyle birbirine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluk" (Aydın, M.A., 1989, 196) şeklinde tanımlanır.

Aile kavramına ilişkin çeşitli sözlüklerde ve ansiklopedilerde birçok tanım olduğu gibi sosyologlar ve araştırmacıların da aile kavramına getirdikleri tanımlar çeşitlidir. Modern sosyolojinin kurucularından biri olarak görülen Fransız Sosyolog E. Durkheim aileyi şu şekilde tanımlar: "Aile, kendilerini gerçek veya varsayımlı olarak kandaş sayan ve aralarında toplumca tanınmış karşılıklı hak ve ödevler bulunan kişilerden kurulu bir topluluktur" (Arda, 2003, 12). Durkheim'in aile sayılmak için gerçek bir kan bağıının dışında varsayımlı bir kan bağıının da yeterli olduğunu söylediği tanıma benzer olarak aile olmak için fizyolojik bir bağıın şart olmadığını söyleyen Hilmi Ziya Ülken'e göre ailenin tanımı şöyledir: "Aralarında gerçek veya uzlaşma bir akrabalık bağı olan yani bütün sosyal münasebetleri bir soy etrafında toplanmış olan zümrelere aile denir" (1991, 27).

Aile, bütün toplumlarda bulunan bir kurumdur. Aile; oluşum, işlevler, zaman içerisinde geçirilen değişim, ona atfedilen önem bakımından toplumdan topluma farklılıklar gösterse de bütün toplumlar için o toplumun bir nüvesi, modeli niteliğindedir. Bütün toplumlar için toplumun en temel yapı taşı ve küçük bir örneği olan aile, T.C. Anayasası'nın 41. maddesinde şu şekilde vasıflandırılır: “Aile Türk toplumunun temelidir.” Temel toplumsal kurum olarak aileye yüklenen bu anayasal önem, aileyi diğer toplumsal kurumların yanında önemli bir hâle getirmektedir.

Dünya toplumlarını en fazla etkileyen dünya dinlerinin kutsal kitaplarına göre aile, ilkin Hz. Adem ve Hz. Havva'nın yaratılması ve birlikteliği ile kurulmuştur. Buna göre aile, ilk insan toplumunun temeli ve başlangıcıdır. İlk insan Hz. Adem'in aynı zamanda ilk peygamber olduğu da düşünülürse aile ve din kurumu, ilk insan toplumunda ortaya çıkmış asli toplumsal kurumlardır. Din, bir yandan inanç ve ritüeller yoluyla insan-Tanrı ilişkisini, diğer yandan da insan-insan ve insan-toplum arasındaki ilişkileri düzenlemiştir (Canatan ve Yıldırım, 2016, 21).

Aile bütün toplumlar için varlığın temel unsuru olarak kabul edilmiştir. Aile yapısını korumak ve desteklemek siyaset ve kanun yapıcılar kadar sivil toplum kurumlarının vb. nin de ilgi ve sorumluluk alanında kabul edilmiştir.

İnsanlık tarihi boyunca çok çeşitli aile tipleri görülür. İnsanlık tarihinde bilinen ilk aile tipi “klan aile”dir. Bu aile tipinde ailenin dışında toplumsal bir hayat yoktur. İkinci aile tipi “Zadruga ailesi”dir. Bu aile tipinde babadan gelen akrabalık esastır. Zadruganın şefi erkektir. Üçüncü aile tipi ise “babaerkil aile”dir. Bu aile tipinde de aile reisi yine erkektir. Dördüncü aile tipi ise “anaerkil aile”dir. Bu aile tipinde kadın hakları artmıştır ve aile reisliği hakkı kadına verilir. Eski Türklerde kadın haklarının son derece fazla olduğu bu aile tipi görülebilmektedir. Beşinci aile tipi olarak “modern aile” ele alınabilir. Bu aile tipine bazen “çekirdek aile” de denilebilmektedir. Bu aile; eşler, bekâr çocuklardan kurulan ve nüfusu yenileme, çocukları sosyalleştirme; biyolojik ve psikolojik tatmin sağlama vazifelerini yerine getiren aile birliğidir (Kurtkan, 1980, 9-10).

Aile, toplumda birçok fonksiyonu yerine getiren bir sosyal kurumdur. Ailenin fonksiyonları şunlardır:

- a) Yüzyüze samimi ilişkiler meydana getirir.
- b) Biyolojik üreme vasıtasıyla toplumun devamını sağlar.
- c) Yeni nesillerin sosyalleşmesini sağlar.
- ç) Üretim ve tüketimde önemli rolü vardır.
- d) Üyelerine statü kazandırır.
- e) Üyeleri arasındaki dayanışmayı ve üyelerinin güvenlik ihtiyacını sağlar.
- f) Bireylerin eğitimini sağlar.
- g) Din eğitimini yerine getirir.
- ğ) Bireylerinin boş zamanlarını değerlendirmelerini sağlar (Arslantürk vd., 2012, 306).

1.1.3. Aile Sosyolojisi

Sosyoloji; tarih, felsefe, ahlak, hukuk gibi sosyal bilimler içerisinde yer alır. Sosyoloji; toplumu, toplumsal olay ve olguları inceleyen sosyal bir bilim dalıdır. Sosyoloji, tüm toplumsal olgulara uygulanabilecek genelgeçer bir kuram ve yöntemle sahip değildir; bu durum bugün için de geçerlidir. Bu nedenle sosyoloji alt dallara, alt uzmanlık alanlarına ayrılarak her sosyolojik olguyu kendi gerçekliğine uygun bir yöntemle ele almak zorunda kalır. Bu çerçevede bir paradoks olarak denilebilir ki, “Sosyoloji yok, sosyolojiler vardır”. Buna göre ortaya çıkan bazı sosyolojiler şunlardır: Aile sosyolojisi, eğitim sosyolojisi, hukuk sosyolojisi, iktisat sosyolojisi, siyaset sosyolojisi, sanat sosyolojisi vs. (Doğan, 2016, 1-2).

Aile sosyolojisi, sosyolojinin bir alt uzmanlık alanıdır. Bu itibarla aile sosyolojisi; ailenin toplum içindeki yeri, işlevleri ve önemini bilimsel yöntemle incelemektedir. Aile sosyolojisi sosyolojiye özgü teknikleri kullanır.

Aile, ilk insanla birlikte toplumda var olan bir kurumdur. Bu nedenle aile kurumu, geçmişten günümüze kadar pek çok düşünürün ve araştırmacının ilgisini çekmiş ve çeşitli incelemelerin konusu olmuştur.

Aile ile ilgili sekiz kuramdan ilk altısı (ekolojik, yapısal işlevselci, çatışmacı, feminist, simgesel etkileşimci ve toplumsal alışveriş perspektifleri) genel nitelikli kuramlar olup sosyal bilimlerde pek çok alana uygulanabilir bir özelliğe sahiptir. Son iki kuram (ailevi gelişim ve aile sistemleri perspektifleri) ise özellikle aile konusunda oluşturulmuş çok özel kuramlardır (Canatan ve Yıldırım, 2016, 36).

Aile sosyolojisinin konusunu en geniş anlamda, “aile olgusunu ilgilendiren tüm konular” olarak belirlemek mümkündür. Nitekim günümüzde aile sosyolojisi çalışmalarına baktığımız zaman konularının ve çalışma alanlarının giderek çeşitlendiğini görmekteyiz. Ancak “temel konuları” şu üç alanla sınırlandırmak mümkündür:

a) Ailenin yapısı ve çeşitleri: Aile bağlamında kimler bir arada yaşamaktadır ve aralarındaki ilişkiler nasıl düzenlenmiştir?

b) Ailenin tarihsel gelişimi ve varlığını sürdürme biçimleri: Aile ne tür bir değişim geçirmektedir ve bu değişimde hangi faktörler etkili olmaktadır?

c) Ailenin anlamı ve işlevleri: Ailenin anlamı ve işlevleri, taraflar açısından ne ifade etmektedir? (Canatan ve Yıldırım, 2016, 16).

Aile sosyolojisinin gelişiminde üç dönemden bahsetmek mümkündür. İlk dönem, 1859 yılında Charles Darwin’in “Türlerin Kökeni” adlı yapıtının yayınlanmasından kısa bir süre sonra başlayıp yüzyıl değişimine kadar sürmektedir. Yirminci yüzyıla girerken ailenin sosyolojik olarak incelenmesi, reform çabalarından ziyade bilimsel bir çalışma alanı hâline gelir ve böylelikle aile sosyolojisinin ikinci dönemi başlar. Bu dönemin sosyologları ve araştırmacıları, reform çabalarını sosyal hizmetlere bırakıp daha çok aile ilişkilerini yöneten temel ilkeleri keşfetmek ve aile sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak isterler. Aile sosyolojisinin üçüncü ve sonuncu döneminde, araştırma ve kuramın bütünleştirilmesi esas uğraş alanı hâline gelir. 1950’li yıllardan sonra daha rafine araştırma yöntemleri titizce planlanır. Araştırma tasarımlarıyla birleştirilmeye ve hipotezlerin test edilmesine önem veren bir süreç başlatılır. Bu süreç, sosyolojideki teorik perspektiflerin aile kurumu üzerinde uygulanması ve yeni perspektiflerin de geliştirilmesiyle sonuçlanan zengin kuramsal çalışmaların başlamasını sağlar (Canatan ve Yıldırım, 2016, 23-24).

1.1.4. Türkiye’de Aile ile İlgili Kurumlar ve Politikalar, Aile Hukuku

Türkiye’de doğrudan veya dolaylı olarak birçok kurum ve kuruluş aile ve onunla ilgili birçok konuda çeşitli görevler üstlenmiştir. Geçmişten günümüze Türk ailesiyle ilgili çeşitli politikalar hükümetler tarafından üretilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Hayatın her alanında önemli bir konumda yer alan hukuk, aileyle ilgili meselelerle de ilgilenmektedir. Hukukun aileyle ilgili meselerle ilgili olan kolu “aile hukuku” adını almaktadır. Türk aile hukuku geçmişten günümüze birçok evrelerden geçerek günümüzdeki hâlini almıştır.

1.1.4.1. Türkiye’de Aileyle İlgili Kurumlar ve Politikalar

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de aileyle uzaktan veya yakından ilgili kurumlar mevcuttur. Bu kurumlar çeşitli politikalar üreterek ailenin geleceğine yön verip onun problemlerine çözüm bulmaya çalışır.

Turğut (2016) aile politikasını şu şekilde tanımlar: “Dar anlamıyla aile politikası, doğrudan aileleri hedefleyen ve ailenin durumu ve işlevleri üzerinde etkide bulunma amacı taşıyan politikalar olarak tanımlanabilir” (s. 416).

Tek bir aile politasının olamayacağı aşîkârdır. Dumon’a göre üç tür aile politikası mevcuttur. İlki, aileyi güçlendirme politikaları olarak adlandırılabilen olan ve aileyi sürekli gelir sahibi yapacak ekonomik önlemlerdir. Bu politika gelir sağlamanın yanında iş bulma (istihdam) politikalarını da içerir. İkinci grup, eğitim ve danışma hizmetleri gibi aile hayatını geliştirmeye ve rahatlatmaya yönelik hizmetleri kapsar. Üçüncü grup ise ailenin yerini tutacak veya onun yerini alabilecek önlemler olarak adlandırılan, aile bireylerinin ayrı ayrı ya da yarı zamanlı olarak yaptığı işleri devralacak hizmetler ve aile dışı kurumsal yapıların oluşturulmasını (kreşler, çocuk yuvaları, koruyucu aile hizmeti, yaşlı bakımı gibi) öngören önlemlerdir (Dumon, 1991’den Aktaran; Çoban ve Özbesler, 2009, 33).

Aile politikaları, aile hizmetlerinin oluşturulması açısından önemlidir. Aile hizmetlerinin amacı; aile içi ilişkileri uyumlu kılmak, aile hayatında pozitif değerleri

güçlendirmek, bu birlik içinde üyelerin özellikle çocukların sağlıklı kişilik gelişimini sağlayacak işlevlerin yerine getirilmesine, aile üyelerinin doyumlu ve mutlu olmalarına, uygun sosyal fonksiyonlara erişmelerine yardımcı olmak biçiminde ifade edilebilir. Aileyle ilgili politikalar üretilmeye çalışılan temel konular şunlardır: evlilik, çocuk-ebeveyn ilişkileri, kardeşler ve akrabalar arası ilişkiler, ailenin bir birim olarak çevresiyle uyumu.

Türkiye’de devlet tarafından gerçekleştirilen aile politikaları Cumhuriyet’in kuruluşundan 1980’lere kadar nüfus, ücret, istihdam, konut gibi konular çevresinde gelişir.

1989’da Aile Araştırma Kurumu kurulur ve aile politikalarına yönelik bütünlüğün korunması, güçlendirilmesi, sosyal refahın artırılması amaçlanır. Aile Araştırma Kurumu yaşanan toplumsal gelişmelerin aile üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amacıyla aile şûraları, yayınlar, araştırmalar vb. faaliyetler gerçekleştirir. 2004’te Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğünün (ASAGEM) kuruluşu ile başlayan ve sonrasında 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması ile devam eden süreçte ailenin refahını arttırmaya yönelik birtakım sosyal politikalar devreye sokulur. 2011’de Bakanlığın kurulması ile birlikte daha sistematik ve bütüncül politikaların yapılması hedeflenir. Devletin sosyal politikanın aktörü rolüyle bu yönde attığı ilk adım olarak 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması gösterilebilir. 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2018 yılında yapılan değişiklikle Aile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilerek Çalışma Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı adını alır. Türkiye’de aileye ilişkin hizmetler; Anayasa, Medeni Kanun, TCK, 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, 4787 Sayılı Aile Mahkemeleri Kanunu çerçevesinde şekillenmektedir. Bu kanunlar dışında İş Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Nüfus Planlaması Hakkında Kanun gibi farklı kanunlarda da aileye yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Kanunların yanı sıra Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarının ve programlarının bazılarında da ailenin korunması ve

aileye yönelik hizmetlerin geliştirilmesi meselesi yer almaktadır (Çoban ve Özbesler, 2009, 37).

Daha kapsamlı düşünüldüğünde Türkiye’de başka kurumların da aileyle ilgili çalışmalar yaptığı görülür. Aile Hekimlikleri, belediyeler, sivil toplum kuruluşları gibi birbirinden farklı pek çok kurum ve kuruluş aileye yönelik planlamalar yapıp politikalar üretmekte ve hizmetler sunmaktadır.

1.1.4.2. Aile Hukuku

Aile Hukuku, Medeni Kanun içinde doğrudan doğruya hukukçuların mesleki bir konusudur. Aile ilişkilerini düzenleyen yazılı kanunlardan başka örf, töre, gelenek, görenek gibi diğer kontrol sistemleri hukuki anlamda aile hukukunu tamamlayan unsurlardır.

Aile, kurum olarak üyeleri ile kanun karşısına ve devletin yönetsel birimlerine genellikle şu konularda başvurmakta ya da kanun maddeleri, hukuki düzenlemeler aileyi aşağıdaki konularda ilgilendirmektedir.

a) İki ayrı cinsten iki kişinin cinsel birlikteliğinin kanun ve diğer toplumsal düzenleyici unsurlar ile meşruiyeti.

b) Nişan ve düğün gibi evlilik törenlerinin şekil ve kanun olarak düzenlenmesi.

c) Doğum ya da evlat edinme yoluyla çocuk sahibi olma durumunda çocukların aile, devlet ve birbirlerine göre statü ve yükümlülüklerinin kanun ve diğer toplumsal düzenleyici unsurlar ile tanınması ve güvencesi.

ç) Aile içi ilişkilerin statü, yönetim, mal ve mali olanaklar olarak tanınması.

d) Karı ile kocanın ayrılması durumunda ortaya çıkacak yeni durumun kanun, mali haklar (nafaka), velayet ve vesayet açısından belirlenip teminat altına alınması.

e) Boşanmanın eşler açısından doğurduğu yeni statünün kanun ve toplum gözünde meşruiyeti.

f) Aile yapısı içinde şekillenen hısımlığın (akrabalık/soybağı) kanuni statü olarak belirlenmesi, mali haklar (miras) ve yükümlülüklerin (nafaka) devlet tarafından belirlenip denetlenmesi ve aksaması durumunda kanuni yaptırımla giderilmesi.

g) Vesayet ile özellikle çocuğun ve kanuni yeterliliği olmayan aile üyelerinin korunması ve haklarının devletçe güvence altına alınması.

ğ) Aile üyelerinden birinin ölümüyle ortaya çıkacak sosyolojik, kanuni ve mali durumların adalet ve devlet kurumları tarafından yasal olarak tanınması.

h) Genel olarak aileye devletin müdahale edeceği durumların belirlenmesi (Ayan, 2012, 216).

Aile hukukunun kanun içeriğini ele alan hacimli kitaplar genellikle üç başlık etrafında toplanmaktadır: Evlilik hukuku, hısımlık ve vesayet. Evlenmenin bir memur tarafından şahitler önünde nikâh töreniyle tanınması, evlilik bağının (aile birliğinin) kurulması, aile içi ilişkinin meşruiyeti, çocukların nesebinin sahihliği, aile bireylerinin birbirilerine göre kanuni durumları, ölüm hâlinde mirasın paylaşımı, evlat edinmek gerekirse bunun kanuni zorunlulukları ve yükümlülükleri, boşanma durumunda çocuğun velayetinin kime verileceği, yaşlılık veya başka bir nedenle kendine bakma kudreti olmayan akrabaya (hısımlık) kimlerin bakacağı gibi konular aile hukukunun kanun içeriği ile güvence altına alınmıştır (Ayan, 2012, 222).

Ailenin kuruluş ve resmî kaydının, çocukların nesebinin, boşanma, kayıp ve ölüm nedeniyle aile üyeleri statüsünün, velayet ve miras konularının, devlete karşı askerlik, vergi ve diğer sorumluluklarının kanun ile düzenlenerek meşru kılınması aile hukuku açısından önemli diğer konulardır. “Şer’iyye Mahkemeleri Nizamnamesi (1859)”, “Sicil-i Nüfus Nizamnamesi (1881)”, “Sicil-i Nüfus Kanunu (1914)”, “Hukuk-ı Aile Kararnamesi (1917)”, “Hukuk-ı Aile Kararnamesi’ne Müteallik Muamelat-ı İdariyye Hakkında Nizamname” gibi Osmanlıdaki önemli düzenlemeler aile hukukuyla yakından ilgilidir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra 1926’da Medeni Kanun çıkartılır. Medeni Kanun İsviçre Medeni Kanunu örnek alınarak hazırlanır (Ayan, 2012, 229).

Eski hukukumuzda düzenlenmiş olan evlatlık ilişkisi, Medeni Kanun'un kabul edilmesiyle birlikte yasal bir yapıya kavuşmuştur.

Aile hukuku; hukukun içinde bir konudur ve toplumsal yapı ve hayatla, dinî, ahlaki ve kültürel değerlerle yakından ilgilidir. Türk aile hukukunun tarihî gelişimini İslamdan Önceki (Kavmî) Dönem, İslam-Osmanlı Dönemi, 1917 Tarihli “Hukuk-ı Aile Kararnamesi” ve Cumhuriyet Dönemi şeklinde dört ana dönemde incelemek mümkündür. İslamiyet'ten Önceki Dönem Türk Aile Hukuku ile ilgili bilgilere Uygur Türklerinden kalan bazı hukuki belgeler ve Çin kaynakları aracılığıyla ulaşılabilir (Bardakoğlu, 1991, 609-610).

Türkler, İslamiyeti kabul ettikten sonra bu kültürün etkisiyle beraber hukukunu da alır. İslam hukukuna göre Türk kadını erkekle beraber aynı maddî vaziyette değildir. Erkek, aile meclisine veya hâkime başvurmaya lüzum görmeksizin boşanma hakkına haizken kadın bu hakka prensip olarak sahip bulunur. Çok karılılık esası karşısında kadının hiçbir itiraz hakkı yoktur. Buna mukabil kadın, bir mihr alma hakkına sahiptir (Fındıkoğlu, 1945, 273).

İslam aile hukuku; Kur'an-ı Kerim'in konuyla ilgili naslarından, Hz. Peygamber'in açıklama ve uygulamasından, üçüncü olarak da hukukçuların amelî-doktriner görüşlerinden oluşur. Osmanlı toplumunda ise şer'î ve örfî olmak üzere iki kol mevcuttur. Örfî hukuk daha çok kamu hukuku alanıyla ilgilidir. Aile hukuku ise örfî hukuktan ziyade İslam hukukuna göre şekillenir. Osmanlı aile hukuku Hanefî hukuk kültürüne, fıkıh ve fetva kitaplarına kısmen de kanun ve kanunnamelere, mahkeme hükümlerine dayanmaktadır. Tanzimat ve sonrası dönemde İslam hukukunun aile hayatını düzenlemede eksik kaldığı ileri sürülür ve yeni arayışlar başlar. Bu dönemde “Mecelle”⁶ hazırlanır ancak bu kanunda aile hukukuna ilişkin hiçbir şeye yer verilmez. 25 Ekim 1917 tarihli “Hukuk-ı Aile Kararnamesi”⁷ aile

⁶ Konuyla ilgili daha geniş bilgi almak için T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları tarafından çıkarılmış olan Türk Aile Ansiklopedisi 2. cildinde yer alan Ekrem Buğra Ekinci'nin “Mecelle ve Aile” adlı makalesine ve İletişim Yayınları tarafından çıkarılan Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 3. cildindeki Sıddık Sami Onar'ın “İslam Hukuku ve Mecelle adlı makalesine bkz.

⁷ Konuyla ilgili daha geniş bilgi almak için T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları tarafından çıkarılmış olan Türk Aile Ansiklopedisi 2. cildinde yer alan Ekrem Buğra Ekinci'nin “Hukuk-ı Aile Kararnamesi” adlı makalesine bkz.

hukuku alanında İslam hukuku ekseninden ayrılmadan hazırlanmış ilk kanun özelliğini taşımaktadır (Bardakoğlu, 1991, 611-615).

Osmanlı aile hukuku, İslam aile hukukunun altı asırlık uygulamasından oluşan bir hukuk düzenidir. Bundan dolayı Osmanlı aile hukuku, İslam aile hukukundan ayrı düşünülemez. Bu dönemde aile hukuku örfî değil İslam hukuk kurallarına göre düzenlenir. Örfî hukuk kamu hukuku alanında etkindir. Osmanlı İmparatorluğu’nda aile hukukunun uygulanmasında Müslüman olmayan azınlığın durumuna göre farklı uygulamalar da görülmektedir. İslam aile hukuku, resmî mezhep kabul edilen Hanefî mezhebinin içtihatlarına göre uygulanır. Çok az da olsa zorunlu durumlarda başka mezheplere göre de hareket edildiği görülür (Aydın, M. A., 1992, 434-435).

1917 tarihli “Hukuk-ı Aile Kararnamesi” dönemi için oldukça ileri sayılabilecek bir yaklaşım içerir. Nikâh; devlet memuru önünde kıyılmaya başlanır, kadına boşanma hakkı verilir, kadınların üniversiteye kabulü, devlet dairelerinde çalışması bu yıllarda başlar (Gökçe, 2012, 69).

“Hukuk-ı Aile Kararnamesi”nde, evlenme işlerine devletin karışması esas alınır. Mesela nişanlılık sözleşmesinin hukuki bakımdan bir evlenme başlangıcı olmayacağı, hâkimin kararı olmadıkça devletin memuru önünde yapılmayan evlenmelerin kanunca tanınmıyacağı gibi maddelerle aile hayatı düzenlenir. Bu kanunun en önemli maddeleri çok karılılık ile boşanma meseleleriyle ilgili maddelerdir. Boşanmayı gerektiren meseleleri düzeltmek için aile meclisleri kurulur (Findıkoğlu, 1945, 273-274).

Aile hukukuyla ilgili birçok konuda yenilikler getiren bu kararname 19 Haziran 1919 tarihinde yürürlükten kaldırılır. Cumhuriyet Dönemi’nde aile hukukuyla ilgili ilk adım 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu’nun kabulüdür. Bu kanun aile hukuku alanında çeşitli değişiklikleri

bünyesinde barındırmaktadır.⁸ Günümüzde bu Kanun aile hukuku alanında uygulanmaktadır (Bardakoğlu, 1991, 615).

Türk Medeni Kanunu erkekle-kadını eşit saymaktadır. Aynı zamanda çok karıllığı da yasaklamaktadır. Türkiye’de hukuk bakımından din farkı gözetilmeden bütün vatandaşlar aynı kanuna göre işlem görmektedir.

1.2. TÜRK AİLESİNİN TARİHİ SÜREÇTEKİ GENEL DURUMU

Türk ailesinin köklü bir geçmişe sahip olduğu aşikârdır. Bu düşüncüyü çeşitli araştırmalarla desteklemek mümkündür. Türk ailesinin tarihî gelişimine ilişkin yapılan çalışmalarda belli bir tarihî sıra izlenmektedir. Türk ailesinin geçirdiği dönemleri toplumu derinden etkileyen olaylara göre İslamiyet öncesindeki Türk ailesi, İslamiyet etkisindeki Türk ailesi, Tanzimat Dönemi Türk ailesi ve Cumhuriyet Dönemi Türk ailesi şeklinde ayırmak mümkündür.

Türk ailesinin diğer aile yapılarından farklı özellikler gösterdiğini söyleyen Erkal (1984) Türk ailesini “Türk ailesi karşılıklı saygının dayanışma ve bağlılığın, maddi ve manevi fedakârlığın doruk noktasında olan bir aile tipidir” şeklinde vasıflandırarak (s. 96) Türk milletinin aile üyelerine verdiği değeri vurgular. Cebeci (1993) tarihî süreçler bağlamında Türk ailesini şu şekilde vasıflandırır. “Türk cemiyetinin tekamül çizgisinin başlangıcı ailedir. Tarih boyunca Türklerin hayâtiyet kaynağı hep aile olmuştur” (s. 88).

1.2.1. İslamiyet Öncesindeki Türk Ailesi

İslamiyet’ten önceki Türk ailesiyle ilgili birtakım araştırmalar yapılmış ve bu konuda çeşitli makale, kitap vb. hazırlanmıştır. Bu araştırmalarda başvuru kaynaklar çoğunlukla destan vb. sözlü kaynaklardır.

⁸ Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi alabilmek için T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları tarafından çıkarılmış olan, Türk Aile Ansiklopedisi 2. cildinde yer alan, Kerim Tosun’un “Medenî Kanun ve Aile” adlı makalesine bkz.

Eski Türk ailesinin genel özellikleri şu şekilde maddelendirilebilir: a) Türk ailesi kan akrabalığına dayalıdır. b) Türk ailesi ne pederşahi ne de maderîdir, o pederî bir ailedir. c) Eski Türk ailesi küçük (dar) ailedir. ç) Türk ailesinde özel mülkiyet vardır. d) Aile içinde kadın hürdür ve saygı görür. e) Çocukların satılması ve öldürülmesi gibi vakalara Türk ailesinde rastlanmaz (Cebeci, 1993, 92).

Yakut, Kırgız ve Altay Türkleri gibi göçebe hayatı yaşayan Türkleri inceleyen Fransız sosyoloğu Richard, Türklerde aile tipinin tek bir tipe değil çeşitli tiplere ayrıldığı sonucuna ulaşır. Richard'a göre Yakut Türklerinde ailede hâkim olan erkek olsa da bu erkek anne tarafından olan dayıdır. Yakut Türklerinde maderî çerçeveye sahip olan aile Kırgız Türklerinde pederşahî bir manzaradadır. Altay Türklerinde ise aile tipi, maderî ve pederşahî aile tipinin arasında bir orta tiptir. Durkheim, Doğu Türkistan Türklerindeki demokratik aile tipinin pederşahî aileden değil maderî aileden doğduğunu savunur. Durkheim, Gross'un Kırgızlardaki ailenin pederî aile olduğu görüşüne karşı çıkar (Eröz, 1977, 9).

Ziya Gökalp (1986) Türk ailesinin pederşahî yapıda olduğunu savunan Grenard'ın ve Yakutlarda maderî, Türkistan ve Batı Sibirya'da pederşahî, Altay Türklerinde ise ikisinin arasında bir orta tip olduğunu söyleyen Richard'ın görüşlerine katılmayarak Türklerde pederşahî ailenin bulunmadığını söyleyen Durkheim gibi düşünür. Türk ailesinin pederî aile sistemine sahip olduğunu savunan Gökalp, pederî aile ile pederşahî ailenin farkları üzerinde durur. Gökalp'e göre pederşahî ailede kadın ve çocukların hiçbir değeri yokken pederî aile ise kadın ve çocukların hür olduğu eşitliğe dayanan bir aile sistemidir (s. 301).

1.2.2. İslamiyet Etkisindeki Türk Ailesi

İslamiyet'in kabulü Türk milletini her anlamda etkiler. Bu değişim birçok alana yansır. Bu alanlardan biri de ailedir. Ailede meydana gelen değişimin izlerini takip etmek mümkündür.

Cebeci (1993) Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte İslamiyet'in getirdiği yeniliklerle toplum ve aile hayatında da değişiklikler meydana geldiğini,

Müslüman olan göçebe Türklerin aile yapısında değişiklik olmazken şehirde yaşayan Müslüman ailelerde değişimler yaşandığını belirtir (s. 89).

Kuran-ı Kerim’de birçok yerde aile ve aile ile ilgili meselelere değinilir. Aileye ilişkin hadisler de mevcuttur. Aşağıda yer alan ayet yukarıda bahsedilen durumu örnekler: “Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır.” (Rûm/21) Aşağıda yer alan hadiste bu konuya değinilmesi de bu durumu kanıtlar: “Ailesini müdafaa ederken öldürülen şehittir” (Tirmizî, Diyat, 21).⁹

Sancar (1999) İslam hukukuna göre ailenin başının koca olarak kabul edildiğini belirtir (s. 21). Bu sıfatla birlikte koca, ailede daha üst bir konumda algılansa da eşinin ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olan kocanın, eşi üzerinde haklarının olması gibi eşinin de onun üzerinde hakları vardır. Doğan (2009) İslamiyet’in kabulüyle yaşanan süreçte Türk ailesinin biçimlenmesine etki eden etmenleri; din etkeni, töre ve gelenekler, coğrafi etkenler, kent, kasaba, köy faktörü, toprak sistemi, farklı devlet ve imparatorluk biçimleri şeklinde sıralar (s. 33).

13. yüzyılın sonlarında bir uç beyliği olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlı Devleti Fatih Sultan Mehmet Dönemi’nde imparatorluğa yükselir. Osmanlı İmparatorluğu’nu oluşturan halkın sadece Türklerden değil Türklerle birlikte farklı milletlerden oluşması Osmanlı’ya özgü bir millet sisteminin oluşmasının sebebidir (Doğan, 2009, 45).

Geniş topraklara ve farklı milletlerden oluşan bir halka sahip olan Osmanlı Devleti’nde bu farklılığın ailelere yansımaları Ortaylı (2009) şu şekilde değerlendirir: “Osmanlı aile yaşamında farklılıklar dinî olmaktan çok bölgeseldir hatta etnik olmaktan çok coğrafidir” (s. 16).

Müslüman Osmanlı ailesinin çok zevceli bir düzene dayandığı yaygın bir mütearifedir, fakat yanlıştır. Osmanlı cemiyetinde “polygamie” denen çok zevceli

⁹ Yukarıda yer alan ayet ve hadis, www.diyaret.gov.tr adlı web sitesinden 28.04.2020’de alınmıştır.

evlilik ne gayriahlaki (zaten toplumda az görülür) ne de gayrikanuni bir durumdur ama hoş karşılanmaz. İttihat ve Terakki hükümetinin “Hukuk-ı Aile Kararnamesi”nde çok eşliliğe karşı ilginç bir tedbir aldığı, evlilik akdi sırasında konan bir şart ile şayet kuma getirilirse zevcenin boşanma hakkına sahip olabileceği görülür (Ortaylı, 2009, 124-125).

1.2.3. Tanzimat’tan Cumhuriyete Kadar Olan Dönemdeki Türk Ailesi

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı özellikle dilde ve edebiyatta etkili olmakla birlikte sosyal hayatı ve aileyi de etkiler. Tanzimat ile birlikte kadının eğitim alması konusunda önemli mesafeler kaydedilmekle birlikte Tanzimat kadını anne rolüne de eskisi gibi devam eder. Kadın; aldığı eğitimle birlikte yavaş yavaş toplumsal hayata girse de “Tanzimat’ın yol açtığı sosyo-kültürel etkilere rağmen bu dönemde de erkek, ailenin dışı açılan tek penceresi” olmaya devam eder.¹⁰ Tanzimat döneminde Osmanlı ailesindeki erkeğin “aile dışı etkinlikler” ve “aile içindeki geleneksel roller” olmak üzere iki görevi vardır (Doğan, 2009, 119-120).

1.2.4. Cumhuriyet Dönemi Türk Ailesi

Ailenin değişim geçirdiği bir başka dönem Cumhuriyet Dönemi’dir. Bu dönemde, “toplumsal değişimin doğasına uygun olarak ailede karakteristik değişme ve dönüşümler” (Doğan, 2009, 129) yaşanır. Bu dönemde “Türkiye’de aile kompozisyonuna bakıldığında, geleneksel/ büyük aileden başlayıp çağdaş/küçük aile ve tek ebeveynli ailelere kadar çeşitlenen farklı aile tipleri ile karşılaşmaktadır” (Gökçe, 2004, 199).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın ailenin korunması ve çocuk hakları ile ilgili “Aile Türk toplumunun temelidir.” şeklinde başlayan 41. maddesi özel anlamda

¹⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından çıkarılan “Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi” adlı çalışmaya bkz.

aile bireylerine, genel anlamda ise aile kavramına değer veren Türk ailesinin devlet eliyle de korunduğunu gösterir.

Sonuç olarak Türk ailesi geçirdiği tüm tarihî dönemler bakımından ele alındığında onun genel karakteristik özellikleri olarak şunlar karşımıza çıkar: Türk ailesinde akrabalık kana dayalıdır. Türk ailesi pederî bir ailedir. Eski Türk ailesi küçük (dar) ailedir. Kadın aile içinde özgürdür ve diğer aile üyelerince saygı görür. (Arslantürk vd., 2012, 313).

1.3. TÜRK EDEBİYATINDA AİLE KURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

“Türkçe Sözlük”te “olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü ve yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın” (Akalın, 2011, 754) olarak tanımlanan edebiyat, üreticisinin insan olması dolayısıyla insanı ve onun içinde bulunduğu toplumu yansıtırken hem içinde bulunduğu toplumdan etkilenir hem de onu etkiler. V. Jdanov “Edebiyatın kendi ilişkileri içinde toplumsal yaşamdan ve yazarı etkileyen arka plandaki tarihsel ve toplumsal etkenlerden ayrılmayacağı düşünülmelidir” (Escarpit, 1992, 11) diyerek edebiyat ve toplum arasındaki bağa dikkat çeker. Edebiyatın içinde bulunduğu toplumu yansıtırken o toplumun en temel birimi olan aileye de yer vermesi kaçınılmazdır. Türkler için hayati bir unsur olan aile, Türk edebiyatının başlangıcından günümüze kadar gerek ana tema olarak gerekse ana temayı güçlendirici işlevde çeşitli edebî metinler içerisinde kullanılır.

1.3.1. İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatında Aile

İslamiyetten Önceki Türk Edebiyatı Dönemi başlangıcı bilinmeyen ve 11. yüzyıla kadar sürmüş olan bir dönemdir. Bu dönem ürünleri olan destan metinleri, içinden çıktıkları dönemin karakteristik özelliklerini aktarır. Sosyal hayatın içindeki aile hayatını bu metinlerden izlemek mümkündür.

Yaratılış Destanı’nda anne ve babanın rolleri belirtilir. “Alper Tunga Destanı”nda ise çocukların anne ve babaya saygı göstermesinin sebepleri görülür. “Orhun Yazıtları”na göre Türk milletinin sosyal yapısının çekirdeğini “oguş” adı

verilen aile meydana getirmektedir ve hükümdar, milletine hitap ederken en yakınlarından başlayarak hitap etmeye başlar. Yazıttaki metnin birçok kısmında babanın yanında annenin varlığına da eşit derecede önem verildiği görülür. Aile içinde büyüklere hürmet gösterildiği, kardeşler arasında sıkı bir işbirliği olduğu da görülmektedir. Anıtlardaki metinlerde rastlanılan akrabalık adlarının çeşitliliği bu dönemde aileye ne derece önem verildiğinin de kanıtıdır. Uygurlardan kalmış olan Budist ve Maniheizt metinlerde aile üyeleri arasındaki ilişkiyi görmek mümkündür (Duvarcı, 1991, 393-397).

1.3.2. İslami Dönem Türk Edebiyatında Aile

Türkler 10. yüzyıldan itibaren kitleler hâlinde İslamiyet'i kabul etmeye başlamış ve İslam kültürünün etkisiyle yavaş yavaş yeni bir edebiyat ortaya çıkmıştır. Kendine özgü nitelikleri ve kuralları olan "Divan Edebiyatı" adı verilen edebî oluşum 13. yüzyılda başlar. Divan Edebiyatı 19. yüzyıla kadar devam eder. İslamiyet'ten önceki "Sözlü Edebiyat Dönemi" İslam kültürünün etkisiyle küçük değişikliklerle "Halk edebiyatı" adıyla gelişimini devam ettirir. Diğer bir ifadeyle "Halk edebiyatı" İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatının Türkler'in İslam uygarlığı dairesine girdiklerinde aldığı yeni şeklidir.

1.3.2.1. İslami Dönem Türk Edebiyatına Geçiş Döneminde Aile

Türk edebiyatında "Geçiş Dönemi" adlandırmasıyla Türklerin İslamiyet'i kabul ettiği 10. yüzyıl ile divan edebiyatının başlangıcı olarak kabul edilen 13. yüzyıl arasında İslam kültürünün etkisiyle ilk eserlerin verildiği dönem kastedilmektedir. Kaşgarlı Mahmut'un 11. yüzyıla ait olan "Divanü Lügat-it Türk" adlı eserinde yer alan atasözlerinde aile ile ilgili meseleleri görmek mümkündür.

"Kutadgu Bilig"de çocuk terbiyesi konusunda en büyük sorumluluğu anne ve babaya yükleyen Yusuf Has Hacıp, erkek çocuğun kendi hâline bırakılmamasını ve kız çocuğunun da geç evlendirilmemesini belirtir (Doğan, 2009, 35).

15. ve 16. yüzyıllarda yazıya geçirilmiş olan “Dede Korkut Hikâyeleri”nde atlı-göçebe bozkır hayatının içindeki aile hayatı görülür. Geçiş Dönemi’nin diğer ürünleri olan Atabetü’l-Hakayık” ve “Divan-ı Hikmet”te de aile ile ilgili meselelere değinilir.

1.3.2.2. Divan Edebiyatında Aile

Divan edebiyatı ürünlerinin yaşanılan hayatla ne kadar ilgili olduğu tartışma konusudur. Sanatlı söyleyiş nedeniyle karışık bir anlam örüntüsüne sahip ve toplumdan kopuk olarak değerlendirilse de aslında Divan edebiyatı toplumu ve aileyi içinde barındıran bir edebiyattır.

Klasik Türk edebiyatında birçok şair tarafından yazılmış olan “Leyla ve Mecnun Mesnevisi”nde aile, aşk teması çatısı altında işlenir. Eserde eşler arasındaki ilişkiler, çocuk-ebeveyn ilişkisi ve akrabalık ilişkileri vb. ailevi konular üzerinde durulur.

Nâbî’nin “Hayriyye”si ve Sünbülzâde Vehbî’nin “Lûtfiye-i Vehbi”sinin babaların oğullarına öğüt vermek için yazdığı eserler olması bu dönemde çocuğun eğitimine verilen önemi göstermesi bakımından önemlidir (Sınar, 1997, 21).

1.3.2.3 Halk Edebiyatında Aile

Türk halk edebiyatında aile kavramı mitoloji, destanlar, masallar, efsaneler ve halk hikâyelerinin dikkate alınarak incelenmesi gereken bir kavramdır. İlk Türk destanı Oğuz Kağan’dan başlamak üzere birçok Türk destanında aile kavramının kutsallığı ve ailede kadınların ne kadar değerli olduğu görülür. Masallarda aile; anne, baba ve çocuklardan ibaret bir topluluk olarak okuyucunun karşısına çıkar. Akrabalar arasındaki ilişkilere masallarda çok az yer verilir. Masallarda erkek kahramanlar eşlerini bulmak ve onlarla evlenmek için büyük kahramanlıklar sergiler, kadınlar da eşlerinin yardımcılarıdır. Efsanelerde; aile kurarken nelere dikkat edilmesi gerektiği, ailede sevgi, evlilikte sadakat, namus ve dayanışmanın önemine yer verilir. Efsanelerde de masallarda olduğu gibi küçük aile tipi mevcuttur. Halk hikâyelerinde

iyi akrabaların yanında kötü akrabaların da olduğu görülür. Mitolojilerden başlamak üzere Türk halk edebiyatına ait eserlerde aile bireyleri arasındaki ilişkilerin çok güçlü olduğu ve aileyi bir arada tutan bağın sevgi olduğu görülmektedir (Seyidoğlu, 1991, 400-404).

1.3.3. Batı Etkisindeki Türk Edebiyatında Aile

Tanzimatla beraber Osmanlı sosyal hayatında en fazla değişime uğrayan kurumlardan biri de ailedir. Yanlış evlenmeler, görmeden evlenmeler, bedbaht çiftler, ailenin zoruyla yapılan evlenmeler, birden fazla evlilik, örfleri zorlayan yasak aşklar 19. asır Türk edebiyatında ve sonrasında da şiir, roman, hikâye ve tiyatro gibi türlerde sıklıkla işlenmiş konulardandır.

Bu çalışmada Batı etkisindeki Türk edebiyatında aile konusu açıklanırken bu dönemde fazlaca eser verilen edebî türlerden şiir, roman ve tiyatro seçilmiştir. Tezin daha sonraki kısımlarında Türk hikâyeciliğinde aile ilgili detaylı bilgiler verileceği için hikâye türüne bu başlık altında yer verilmemiştir.

1.3.3.1. Şiir

Batı Etkisindeki Türk Edebiyatında kaleme alınan şiirlerde birçok farklı temaya yer verilir. Bu temalardan biri de ailedir. Aile teması bu dönemde kimi şairler tarafından sıklıkla işlenirken kimileri tarafından çok az işlenmiştir. Bu geniş konuyu şairlerin isimlerini ve şiirlerinin isimlerini liste hâlinde kronolojik bir şekilde vermek suretiyle özetleyerek aktarmaya çalışacağız.

-Abdülhak Hamid: “Makber”, “Sahra”

-Recaizâde Mahmud Ekrem: “Nijad Ekrem”

-Tevfik Fikret: “Rübab-ı Şikeste”deki birçok şiir, “Hasta Çocuk”, “Valide” “Balıkçılar”, “Küçük Aile”, “Şermin” de yer alan birçok şiir.

-Cenap Şahabettin: “Ferzend ü Mâder” “Validemin Sesi”, “Büyük Valide”, “Büyük Valide’nin Sesi”

-Ahmet Hâşim: “Evim”, “Şiir-i Kamer”

-Tahsin Nahid: “Yaz”

-Mehmet Akif Ersoy: “Küfe”, “Meyhane”, “Mahalle Kahvesi”, “Köse İmam”

-Yahya Kemâl: “Koca Mustâpaşa”, “Atik Valde’den İnen Sokakta”

-Faruk Nafiz: “Oğlumuz”

-Kemâlettin Kamu: “İzmir Yollarında”

-Ömer Bedrettin Uşaklı: “O Ses”, “Annemin Ölümü”, “Anneme”

-Yusuf Ziya Ortaç: “Evim”

-Orhan Seyfî Orhon: “Evimiz”

-N. Fazıl Kısakürek: “Evim”, “Anneme Mektup”, “Anneciğim” “Anneme”

-Fazıl Hüsnü Dağlarca: “Çocuk ve Allah”, “Toprak Ana” kitabındaki bazı şiirlere

-Behçet Necatigil: “Evler”, “Evcik”, “Nineler”, “Yakarış”, “İçerlek”, “Sınır”, “Çocuklar”

-Turgut Uyar: “Vaiz Sokağı Numara 70”

Gültekin Samanoğlu: “Alcakaranlık” kitabının “Bir Yastıkta” bölümündeki hemen bütün şiirler

-Ziya Osman Saba aile ile ilgili en çok şiir yazan isimdir. (Okay, 1991, 413-420).

1.3.3.2. Roman

Türk edebiyatına roman 19. yüzyılın son çeyreğinde yani değişmeyi hatta başkalaşmayı yaşadığımız bir dönemde gelir; bu değişme, yozlaşma, başkalaşma olduğu gibi Türk romanına yansır. Romanlarda; bozulan, bozuk, hasta, hastalığa yakalanma süreci yaşayan aileler görülür. Romanlarda yaratılan ailelerin çoğu

yapaydır. Bu romanlarda okuyucunun karşısına çıkan aileler; toplumu, bizi, bizim insanımızı ve ailemizi yansıtmaz (Yetiş, 2002, 317-318).

Türk romanında ilk örneklerden başlamak üzere en çok işlenen konulardan biri ailedir. Özellikle Türk romanının ilk altmış yılında sadece İstanbul'daki yaşantı ele alındığı için bu romanlarda doğal olarak İstanbul ailesi okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Türk romanındaki İstanbul ailesi daha çok üst sınıfa mensup ailelerdir. Bu aileler bir veya iki çocuk sahibi olan hizmetçili çekirdek ailelerdir. Aileyi işleyen romanlarda evlilik, kadın, çocuk, aileyi etkileyen sorunlar, para, otorite vb. konular işlenir. Bazı romanlarda ise alafrangalaşma aile düzenini en çok etkileyen etmendir. Cumhuriyetin ilk yıllarını anlatan romanlarda eski köşk ve konak düzeninin yıkıldığı, ailelerin küçüldüğü ve dağıldığı görülür (Esen, 1991, 405-408).

Şemsettin Sami'nin "Taaşuk-ı Talat ve Fıtnat", Nâmık Kemâl'in "İntibah", Ahmet Midhat Efendi'nin "Felatun Bey ile Râkım Efendi" hatta Nabizade Nazım'ın "Zehra" romanlarında hep sun'î aileler vardır. Bu sun'îlik "Araba Sevdası"nda adeta zirveye ulaşır. Gerçek Türk ailesi Türk romanlarının ilk örneklerinde görülmez. Bu dönem romanlarında; bozulan, dağılan, harap olan veya en azından zarar gören aileler vardır. Halit Ziya, Türk ailesinin değil devrinin hastalanmış insanını dolayısıyla ailesini karşımıza çıkarır. "Mai ve Siyah" ve "Aşk-ı Memnu"da aile değil aileden kaçış ele alınır. Halit Ziya ve Mehmet Rauf'un eserlerindeki aileler ne eski ve köklü, birtakım dayanakları olan aileyi ne de yeni aileyi temsil eder. Hatta aile bile değildir. Dolayısıyla da sun'îdirler. Aile içerisindeki "mürebbiye" Hüseyin Rahmi'nin bir romanının konusu ve ismi olur. Halide Edip bir hanım olmasına ve kadın, anne olmayı hemen bütün eserlerinde ön plana çıkarmasına rağmen ne "Yeni Turan"da ne "Zeyno'nun Oğlu"nda ne "Sinekli Bakkal"da aile vardır. Yakup Kadri'nin "Kiralık Konak" romanı adıyla bize bir konak belki de aile hayatını verecekmiş intibacı verse de bu aile artık dağılan, maddeten ve manen tükenen, yozlaşıp biten bir ailedir. Reşat Nuri'nin "Çalıkuşu"nda aile aramak boş bir çabadır. "Yaprak Dökümü"nde bir ailenin çöküşü ele alınır. Peyami Safa'nın "Sözde Kızlar" ve "Mahşer" adlı eserlerinde ailedeki çöküşün birçok örneğini görmek mümkündür.

Cumhuriyet Dönemi'nde yazılmış romanlarda artık ne eski aileyi ne yeni aileyi ne de Anadolu'daki aileyi bulmak mümkündür (Yetiş, 2002, 314-317).

Türk edebiyatına özellikle de Türk romanına bakıldığı zaman bir noksan çok açık olarak görülür bu da edebî eserlerde kadınla erkeğin bir arada, birlikte iyi tasvir edilememesi veya kadınla erkek arasındaki diyalogların başarılı bir şekilde oluşturulamamasıdır. İkinci Meşrutiyet yıllarında Ahmet Cevat'ın “Bizde Kadın” adlı risalesinde yer verilen; Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi (Gürpınar), Halide Edip (Adıvar), Sermet Muhtar (Alus) ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun romanlarındaki diyaloglar bu durumu çok iyi örnekler (Ortaylı, 2009, 161-165).

Son dönem romanlarında ise kadının çalışma hayatına girmesi, sanayileşme ile birlikte köyden kente doğru başlayan göç sebebiyle Türk aile yapısındaki değişimler işlenir.¹¹

1.3.3.3. Tiyatro

Tiyatronun gündelik insana yer vermesi ve aile hayatına yönelmesi Türk tiyatrosunun Batı tiyatrosuna yöneldiği 19. yüzyıldan sonra olur. Tanzimat yazarları gelenekten kaynaklanan birtakım aksaklıkların giderilebilmesi; fert, aile ve toplum ideallerinin Batılı bir anlayışla yeniden düzenlenebilmesi için piyeslerinde bu konuya özel bir önem verir. Onlar, mevcut aile sistemini iyileştirmeyi amaçlayarak tezli piyesler yazar.¹² Şinâsi'nin “Şâir Evlenmesi”, Ahmet Mithat'ın “Açık Baş”, “Hükm-i Dil” ve “Çengi”, “Eyvah”; Şemsettin Sâmî'nin “Besa yahud Ahde Vefa” ve “Gave”; Nâmık Kemâl'in “Âkif Bey”, “Zavallı Çocuk”, “Vatan yahut Silistre”, “Kara Bela” ve “Gülñihal”; Süleyman Vehbi'nin “Hâşim Bey yahut Münasebetsiz İzdivaç”; Manastırlı Mehmet Rıfat'ın “Görenek” ve “Pak-damen”; Direktör Ali Bey'in “Misafiri İstiskal”; Recaizâde Mahmut Ekrem'in “Vuslat yahut Sürekli Sevinç” ve

¹¹ Türk romanında aile konusuyla ilgili daha geniş bilgi almak için Nûkhet Esen'in “Türk Romanında Aile (1870-1970)” ve Adem Gürbüz'ün “Türk Romanında Aile (1971-1980)” adlı doktora tezlerine bkz.

¹² Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar Türk tiyatrosu ile ilgili daha geniş bilgi almak için İletişim Yayınları tarafından çıkarılan Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi altıncı cildindeki Metin And'ın “Tanzimat ve Meşrutiyet Tiyatrosu” adlı makalesine bkz.

“Afife Anjelik”; “ Abdülhak Hamit’in “ Finten”, “İçli Kız”, “Sabr u Sebat” ve “Cünûn-ı Aşk” bunlardan bazılarıdır. II. Meşrutiyet Dönemi Türk tiyatrosunda aile konusu biraz daha derin bir şekilde ele alınır. Geleneklerin ağır basmasının eleştirisi devam eder ve ideal aile tipi çizilmeye çalışılır. Kadınların medeni hakları üzerinde durulur (Töre, 1991, 1000-1007).

Cumhuriyet Döneminin başlangıcından itibaren Türk tiyatrosunda aile konusu çok yönlü bir şekilde eserlerde ele alınmıştır.¹³ Bu dönem tiyatrolarında aile içi ilişkiler, aile-gelenek ilişkileri, Batı kültürünün aile üzerindeki etkisi bu konuyla ilgili en fazla ele alınan meseleler olarak okuyucunun karşısına çıkar.

1.4. CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK HİKÂYECİLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

Yaşanmış, yaşandığı hayal edilmiş veya yaşanabileceği düşünülmüş olayların bir vaka (olaylar zinciri) ya dayalı olarak anlatılmasına hikâye etme (tahkiye) denilmektedir. Tahkiyeli anlatımın insanlık kadar eski olduğunu söyleyebiliriz. Tahkiyeli eser; gerçek ile hayal arasında, gerçeğimsi bir dünya yaratmaktadır. Tahkiye kavramı şu türleri kapsamaktadır: masal, destan, menkıbe, hayvan hikâyeleri (fabl), latîfe (fıkra), kıssa, hikmet, rivâyet, hayal, meddah, ve âşık hikâyeleri, uzun hikâye, kısa hikâye, mini hikâye, modern roman (Tural vd., 1987, IX).

Türk kültür tarihinde bin yıllık geçmişe sahip olan “hikâye” giderek zenginleşen bir anlam çemberi içinde köklü ve yaygın bir kelime ve kavramdır. Genel anlamı bakımından hikâyenin bugün “öykü”de ifadesini bulan tek bir türün değil “mit”ten “modern hikâye” veya “roman”a kadar uzanan türlerin “genel” adı olduğu söylenebilir (Çetişli vd. 2014, 23).

Divan edebiyatı içerisinde değerlendirilen “Leyli vü Mecnun”, “Hüsrev ü Şirin”, “Yusuf u Züheylâ” vb. mesnevilerini; halk edebiyatının “Kerem ile Aslı”,

¹³ Türk tiyatrosunda aile konusuyla ilgili daha geniş bilgi almak için T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları tarafından çıkarılan Türk Aile Ansiklopedisi üçüncü cildinde yer alan Enver Töre'nin “Türk Tiyatrosunda Aile” adlı makalesine bkz.

“Tahir ile Zühre”, “Arzu ile Kanber” vb. hikâyeleri ile bunların dışındaki meddah hikâyelerini ayrıca “Battal Gâzi”, “Hayber Kalesi”, “Kan Kalesi” vb. gibi dinsel-tarihsel hikâyelerini bir yana bırakırsak Avrupa’daki anlamıyla hikâye ve roman türü Türk edebiyatına Tanzimat Dönemi’nde Batı’dan yapılan çevirilerle girer. Daha sonra taklit ve tanzir (nazire yazma) yoluyla ilk yerli ürünlerini vermeye başlayan bu tür gittikçe gelişerek ve kişiliğini bularak bugüne kadar gelir (Kudret, 1977, 11).

Roman gibi küçük hikâyenin de edebiyatımıza girişi sanat hayatımızın Batı’ya yönelmesiyle başlar. Sanatı yalnız nazım hünerlerinde bulan divan edebiyatı mensur hikâyeyi tanımamıştır (Nayır ve Ertop, 1982, 5).

Geleneksel hikâyeden modern hikâyeye geçiş sayılan Aziz Efendi’nin “Muhayyelat” adlı eseri bu anlamda belirli bir önem teşkil eder. Sonrasında Ahmet Mithat Efendi’nin “Kıssadan Hisse” ve “Letâif-i Rivâyât” (1870-1893) ve Emin Nihat Bey’in “Müsâmeretnâme”si (1872-1875) hikâye türünün ilk örnekleri kabul edilir.

Ahmet Mithat Efendi’nin 1870’te yayımlanan “Kıssadan Hisse”si ile “Letaif-i Rivâyât” serisinin ilk cüzleri onun hikâye türündeki ilk çalışmalarıdır. Tamamlanması yirmi beş yıl süren bu seri çok kısa bir zaman dilimi içerisinde fıkradan hikâyeye geçen gelecekteki romancının hazırlık dönemini oluşturur (Akyüz, 1995, 71).

Bazı araştırmacılar tarafından, Batılı manada hikâyemizi hazırladığı kabul edilen “Muhayyelât-ı Aziz Efendi” 1790’larda yazılmasına rağmen ilk defa 1868’de basılır ve kendisinden sonraki hikâyecileri de etkiler. Bu ilk örnekler arasında Yusuf Neyyir’in “Gülzâr-ı Hayal” adlı eseri ve T. Abdi’nin “Kalyopi Hikâyesi” gösterilebilir (Tural vd., 1987, X-XI).

Ahmet Mithat’ın hikâyeleri ve “Müsâmeretnâme”de okuyucunun karşısına çıkan bazı teknik hatalar -rastlantılara çokça yer verilmesi, kişilerin öykü sonunda kardeş çıkması, yazarın bilgi dağarcığını okura aktarması, nezle konusunda kocakarı öğütleri, iyi-kötü ayrımı, iyileri beğenme, kötülerini yerme, iyiyle kötüyü ak-kara biçiminde değerlendirme vb.- Tanzimat edebiyatında da öykünün gelişemediğini bizlere gösterir (İleri, 1975, 3).

Ahmet Mithat'ın hikâyeciliğimiz içindeki yeri ise iki cephelidir. İlk cephede “Kıssadan Hisse” ile İslam tahkiyesinin etkisi. İkinci cephede ise Batılı hikâyenin konu ve tekniklerini tanıma ve tanıtmaya gayretlerinin derin izleri görülür (Tural, 1987, XI).

Türk edebiyatında modern hikâye diğer bazı türlerde -roman, tiyatro vb.- olduğu gibi Osmanlı-Türk toplumunun Batı'ya yönelmesinden sonra 1870'li yıllardan itibaren görülmeye başlar. Cumhuriyet öncesi dönem Türk hikâyesini; Tanzimat, Servetifünun, Fecriati ve Millî Edebiyat Dönemi hikâyesi gibi dört ana dönem şeklinde değerlendirmek mümkündür. Bu dönemlere ek olarak Servetifünun'un ve Fecriati'nin dışında kalan bağımsız isimler de hikâye türüne katkıda bulunur.

1.4.1. Tanzimat Dönemi Hikâyeciliği

Hikâye, Tanzimatla birlikte edebiyatımıza adım atan bir türdür. Ahmet Mithat Efendi, “Letaif-i Rivâyât” serisiyle öykü çığırını açar. Emin Nihat da “Müsameretnâme” dizisiyle onu takip eder. Onların ardından Nâbizâde Nâzım'ın “Yadigârlarım” ve “Karabibik” öyküleri gelir (Dizdaroğlu, 1975, 59).

Tanzimat edebiyatı öykücülerini iki öbeğe ayırmak mümkündür:

a) Osmanlı İmparatorluğu'nun yüzeyde yenileşme hareketlerini, toplumun geneli gibi kavrayan ve bu şekilde yansıtan dolayısıyla yarı aydın özelliklerinden sıyrılamayan hikâyeciler: Ahmet Mithat, Emin Nihat.

b) Tarihin genel akışını özümsemiş, toplumu bu akış içinde değerlendirmeye çalışan, politik seçimlerini yapmış, öyküyü çağdaşlaştırma gayretiyle yüklü yazarlar: Nabizade Nazım.

Genel anlamda Tanzimat Dönemi hikâyeciliğinin özelliklerini şu şekilde bütüncül bir bakış açısıyla ele almak mümkündür.

a) Tanzimat Dönemi Türk edebiyatının birinci döneminde romantizm akımının özellikleri hikâyelere yansır. Tanzimat edebiyatının ikinci döneminde

yetişen, realizm ile naturalizm akımlarının etkisi altında kalmaya başlayan hikâye ve roman yazarları ise şunlardır: Recaizâde Mahmut Ekrem, Sami Paşazâde Sezâî, Nabizâde Nâzım.

b) Halka mesaj verme isteği sebebiyle hikâyelerde yazarların kişisel yorumlarına sıklıkla rastlanır.

c) Bu dönemin ilk hikâye örneklerinde geleneksel tiyatromuzun bir türü olan meddahın etkileri görülmektedir.

ç) Tanzimat Dönemi'nde konularda yenileşmeye gidilir ve artık konular: Batılılaşma, zoraki evlilik, kadın-erkek eşitsizliği, tarih, sosyal ve ahlaki sorunlar, günlük hayat meseleleri vb. şeklinde olur.

d) Hikâyeler kitap formunda müstakil olarak değil gazetelerde bölüm bölüm yayımlanır.

e) Tesadüflere çok yer verme, yazarların kişiliğini gizlememeleri, vakanın kesilip okuyucuya kitabi bilgiler verme vb. bu dönem hikâyelerini teknik açıdan kusurlu hâle getirir.

f) Kahramanlar tek yönlüdür. İyiler eser boyunca hep iyi, kötüler hep kötüdür.

g) Olayların sonunda çoğu zaman iyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır.

ğ) Bu dönemde her ne kadar dilde sadeleşme amaçlanmışsa da hikâyelerin dili ağır ve süslüdür.

Emin Nihat, hikâye türünün ilk örneklerini veren sanatçılardan biridir. “Müsameretnâme” (Gece Toplantıları Kitabı) adlı eserinde yedi hikâye bulunmaktadır. Hikâyelerin tamamı on üç cüzde toplanır. Eser, Türk edebiyatındaki eski hikâyelerin hem de Batı hikâyesinin özelliklerini taşır. İlk cüzün başındaki açıklamalardan anlaşıldığına göre bir evde toplanan arkadaşlar gazete okurlar. Bu sırada gençken başlarından geçen maceraları anlatırlar. Yazar aynı açıklamada “Müsameretname”deki hikâyelerin gerçek olaylardan esinlenerek yazıldığını, ders verici on adet hikâyeden oluştuğunu söyler ama okuyucu bunlardan sadece yedi tanesini kitapta bulur.

“Müsameretnâme”deki hikâyeler ve bu hikâyelerin konuları şu şekildedir: “Binbaşı Rifat Bey’in Sergüzeşti” (Hristiyanlaştırma), “Kapı Kethüdası Behçet Efendi ile Makbule Hanım’ın Sergüzeşti” (Aşk), “Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti” (Evlilikte Doğu-Batı kültür farklılığı), “Gerdanlık Hikâyesi” (Değerli bir gerdanlık için oynanan oyunlar), “Vasfi Bey’in ve Mukaddes Hanım’ın Sergüzeşti” (aşk), “Fâik Bey ile Nuri Dil Hanım’ın Sergüzeşti” (esaret ve aşk), “İhsan Hanım yahut Atiye Hanım ile Aşığının Sergüzeşti” (evlilik ve boşanma).

Ahmet Mithat, edebiyat hayatına hikâyeye adım atar. İlk hikâyelerini “Kıssadan Hisse” adlı, ahlaki ve didaktik öğütler verdiği çok çeşitli temalara değindiği bir kitapta toplar. Bunların çoğu Aisopos ve Fenelon’dan alınmış fabl türüne yakın kısa hikâyelerdir. Yazar bu hikâyelerden bir kısmını da kendisi üretir.

Ahmet Mithat “Letâif-i Rivâyât” genel adı altında bir hikâye dizisine başlar. Bu dizinin ortaya çıkarılması 1871’den 1895 yılına kadar sürer. Ahmet Mithat Efendi’nin “Letâif-i Rivâyât” serisinde yirmi beş kitap içerisinde otuz ayrı eser yer alır. Bu metinlerden biri tiyatro türüne aittir. Eserdeki otuz hikâyeden on biri çeviri veya uyarlamadır. Hikâyelerin tamamı yirmi beş cüzde toplanır.

Yazarın “Durub-ı Emsal-i Osmaniyye Hikemiyatını Tasvir” adını verdiği kitabının içinde on sekiz hikâye vardır. Bunlar Şinâsi’nin “Durûb-ı Emsal-i Osmaniyye” adlı kitabında yer alan atasözleri üzerine yazılmış hikâyelerdir.

Modern hikâyeye vücut veren ilk kişi Samipaşazâde Sezai’dir. O, hikâyelerini “Küçük Şeyler” ve “Rumuz-ul Edeb” adlı iki kitapta toplar. Hikâyeyi müstakil bir tür olarak kabul eden ilk isim Samipaşazâde Sezai’dir. “Küçük Şeyler” adlı eser, hikâye türünün müstakil bir örneği olarak okuyucunun karşısına çıkar (Tural vd., 1987, XI). “Küçük Şeyler”deki hikâyelerin birkaç tanesinde -“Pandomima”, “Düğün”- hem romantizmin hem de realizmin etkisi vardır. “Kediler” ve “Hiç” adlı hikâyeler realist bir yöntemle yazılır. “Kediler” hikâyesinin altında şöyle bir not vardır: “Büyükada’da cereyan etmiş bir vakanın istinsahıdır.” Vakalar ve kahramanlar olağanüstü değildir, hepsi günlük hayattan alınmış olup gözleme dayanmaktadır (Kudret, 1977, 123).

Recaizâde Mahmut Ekrem; hikâyelerini “Saime”, “Muhsin Bey yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi”, “Şemsâ” adlı kitaplarda toplar. Recaizâde Mahmut Ekrem’in “Muhsin Bey” ve Şemsâ” adlı eserleri Nâmık Kemâl üslubuyla yazılmış, şâirane tasvirlerle dolu, basit hikâyelerdir. Recaizâde Mahmut Ekrem, “Şemsâ”sıyla realist bir çizgi izler (Tural vd., 1987, XI).

Nâbizâde Nâzım’ın dokuz hikâye kitabı yayımlanır. Bu kitaplar şunlardır: “Yadigarlarım”, “Zavallı Kız”, “Bir Hatıra”, “Karabibik”, “Sevdâ”, “Hâlâ Güzel”, “Haspa”, “Seyyie-i Tesamüh”, “Bahtiyar mıdırılar?”. Bu hikâyelerin çoğu otuz-elli sayfa arasında olup uzun hikâye özelliği göstermektedir. Yazar olayları anlatmaya önem verir, kişilerin tutkuları üzerinde durmaz (Kudret, 1977, 145-146).

Nâbizâde Nâzım kısa hikâyeden çok uzun hikâye veya sadece hikâye kavramına girebilen “Karabibik”i ile modern tahkiye dünyamızda taşrayı bir fon değil yer, kişi ve âdetleri ile mesele olarak alan ve işleyen ilk yazardır (Tural vd., 1987, XI).

1.4.2. Servetifünun Dönemi Hikâyeciliği

Tanzimat edebiyatıyla Türk edebiyatına dâhil olan hikâye türü Servetifünun Devri’nde (1896-1901) olgunlaşır. Kısa hikâye bu dönemde edebiyatımıza girer. Servetifünun’un hikâye yazarları şunlardır: Halit Ziya (Uşaklıgil), Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit (Yalçın), Ahmet Hikmet Müftüoğlu -en önemli hikâyelerini Millî Edebiyat Dönemi’nde verir-, Safveti Ziya.

Servetifünun hikâyesi sanatı önemseyen anlayışı, bireyin iç dünyası üzerinde yoğunlaşan psikolojik özelliği, romantik ve içe dönük kahramanları, hayal-hakikat çatışması eksenindeki konu ve temaları -aile, hayat mücadelesi, aşk, merhamet, yalnızlık, ölüm vb.-, sağlam kurguları ve okuyucuyu zorlayan diliyle oldukça homojen bir görünüm arz eder. Hayal kırıklığı, üzüntü ve başarısız aşklar bu dönemde en fazla işlenen temalardır. Önemli ölçüde realizmin hissedildiği Servetifünun hikâyesi Millî Edebiyat Dönemi’nin kendini büyük ölçüde kabul ettirdiği Balkan Harbi yıllarına kadar geçerliliğini korur.

Servetifünün Dönemi hikâyelerinin dili ve üslubu kusurludur. Süslü ve sanatlî anlatım özellikle şahıs ve mekân tasvirlerinde göze çarpar. Uzun tamlamalar dilde karışıklığa neden olur. Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar hikâyelerde sıklıkla kullanılır. Hikâyelerde Fransızcanın etkisi sonucu cümle yapısında birtakım değişikliklere rastlanır (Tuncer, 1998, 27).

Halit Ziya (Uşaklıgil), Servetifünün edebiyatında öykü dalına eğilmiş önemli bir sanatçıdır. Klasik vaka hikâyesi Halit Ziya ile doruk noktaya ulaşır. Halit Ziya'nın dört uzun hikâye, onu aşkın küçük hikâye kitabı vardır. Küçük hikâye türünün Türk edebiyatında yerleşme ve gelişmesinde onun önemli katkısı olur. Cumhuriyet öncesi dönemde kaleme aldığı hikâye kitapları şunlardır: “Bir Muhtıranın Son Yaprakları”, “Bu muydu?”, “Heyhat”, “Küçük Fıkralar”, “Bir Yazın Tarihi”, “Solgun Demet”, “Bir Şiir-i Hayal”, “Sepette Bulunmuş”, “Bir Hikâye-i Sevdâ”.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) romanlarının konuları genellikle aydın tabakanın hayatından alınmış olsa da onun küçük hikâyelerinin önemli bir kısmında halk tabakasının yaşayış, âdet ve inançları anlatılır. “Mahalleye Mevkuf”, “Ferhunde Kalfa”, “Sâde Bir Şey” adlı hikâyeler bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Uşaklıgil'in bazı hikâyelerinin konuları doğrudan doğruya kendi hayatından alınmadır. Hikâyelerinin bir bölümünün konusunun ise aile çevresinde tanıdığı kimselerin hayatından alındığı görülür (Kudret, 1977, 209).

Halit Ziya (Uşaklıgil) gittikçe realistleşen bir çizgide fakat ekseriya romantizmin etkisinden kurtulamamış hikâyeler yazar. Üstün tekniği, ferdî -özellikle silik kişilikleri- tahlildeki başarısı ve Batı tahkiyesini hazmetmiş vaka kuruluşu ile Halit Ziya, devrinin büyük ismidir (Tural, 1987, XI).

Halit Ziya'nın hikâyelerinin dil, üslup, tahkiye ve teknik özellikleri romanlarına benzer. Hikâyelerinde dilde yenileşme çabası çok bariz görülür. Yazar, kısa hikâyelerinde romanlarına oranla daha sıcak bir dille okuyucunun karşısına çıkar (Tuncer, 1998, 132-13).

Servetifünün Dönemi'nin önemli hikâye yazarlarından biri olan Mehmet Rauf'un on bir hikâye kitabı vardır. Bunlardan sadece “Eski Aşk Geceleri” adlı hikâye kitabını Cumhuriyet sonrasında yayımlar. Cumhuriyet öncesi dönemde

yayımladığı hikâye kitapları şunlardır: “Son Emel”, “Hanımlar Arasında”, “Menekşe”, “Bir Aşkın Tarihi”, “Üç Hikâye”, “Pervaneler Gibi”, “Kadın İsterse”, “İlk Temas İlk Zevk”, “Aşk Kadını”, “Gözlerin Aşkı”.

Mehmet Rauf, sadece eserleri ile hayatını idame yolunu seçtiği için sayıca çok olan ve edebî değeri olmayan aşk hikâyeleri yazar. Mehmet Rauf’un öykülerinde bireyler toplumsal yapıdan soyutlanır, çevreleriyle anlatılmazlar. Mehmet Rauf süslü ve ağdalı bir dille öykülerini yazar (İleri, 1975, 6).

Bu dönem hikâyecilerinden Hüseyin Câhit’in (Yalçın) üç hikâye kitabı mevcuttur. Hüseyin Cahit’in bu eserleri Cumhuriyet öncesi dönemde basılır. Hikâye kitapları şunlardır: “Hayat-ı Muhayyel”, “Hayat-ı Hakikiyye Sahneleri”, “Niçin Aldatırlarmış”. Hüseyin Câhit (Yalçın) hikâye yazmaya sonraki süreçte devam etmez. Hikâyelerinde realizm akımının etkisi görülür.

Hüseyin Câhit’in (Yalçın) hikâyelerinde -özellikle kişi ve yer tasvirlerinde- yabancı sözcük ve dil kurallarına bağlılık dikkat çeker, Servetifünun nesrinin ortak alışkanlığı olan süslü yazmak, edebiyat yapmak ve şairanelik merakına aşırı bağlılık onda da görülür. Yazar, konularını halkın yaşamından seçtiği yalnızca iki hikâyesini -“Görücü” ve “Köy Düğünü”- oldukça sade bir dil ve yapmacıksız bir anlatımla kaleme alır. Bu iki hikâyesi dışındakilerde dil süslüdür (Kudret, 1977, 249-250).

Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun hikâyeleri iki dönem hâlinde ele alınabilir. Bu iki dönemden ilki Servetifünun Dönemi hikâyelerini içine alan dönemdir. Onun bu dönemde yazdığı hikâyeleri Servetifünun hikâye ve romanlarının özelliklerini taşır. Müftüoğlu bu dönemdeki hikâyelerini “Haristan ve Gülistan” adlı hikâye kitabında toplar. Eser; Gülistan, Haristan ve Şirâze olmak üzere üç bölüme ayrılır. “Haristan ve Gülistan” uzun hikâye şeklinde yazılmış bir eserdir. Dili ve üslubu bakımından hikâyeden çok mensur şiir özelliğini taşır. Bu hikâyelerde süslü söyleyişler dikkat çeker.

Onun “Haristan ve Gülistan” adlı eseri bir Fransız hikâyesinden alınmadır. Eserdeki hikâyelerin olay örgüleri olağanüstülüklerle doludur (Kudret, 1977, 265).

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Türkçülük akımının başladığı dönemdeki hikâyeleri onun hikâyeciliğinin ikinci dönemi olarak değerlendirilebilir. Yazar bu dönemdeki hikâyelerini “Çağlayanlar” adlı hikâye kitabında toplar.

Safvetî Ziya “Bir Safha-i Kalp”, “Hanım Mektupları”, “Kadın Ruhü” adlı eserleriyle Servetifünun’un diğer bir hikâyecisidir. Yazarın “Silinmiş Çehreler” adlı hikâye kitabı Cumhuriyet sonrasına ait bir eserdir. “Hanım Mektupları” bir hikâye kitabından çok, mektuplardan oluşmuş bir kitabı andırır. Eserdeki mektuplarda kadınlar birbirleriyle ve âşıklarıyla mektuplaşırlar. “Bir Safha-i Kalp”te altı hikâye mevcuttur. “Kadın Ruhü” dört hikâye, üç mensur şiir ve üç küçük hikâyeden oluşur.

1.4.3. Fecriati Dönemi Hikâyeciliği

Fecriati Dönemi, Servetifünun Dönemi’nin ardından ortaya çıkar ve şekil ve muhteva açısından onun devamı niteliğinde ilerler. Onların bu öykünmecî tarzı hikâye türünde pek başarılı olamamalarına neden olur. Fecriati içerisinde yer alan Refik Halit (Karay) ve Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) gibi yazarlar edebî kişiliklerini Millî Edebiyat Dönemi içerisinde bulurlar. Fecriati’nin asıl hikâyecileri olarak Cemil Süleyman (Alyanakoğlu) ve İzzet Melih (Devrim) gösterilebilir. Zamanla onlarda da millî edebiyat tesiri görülmeye başlar. Bu dönem hikâyelerinin dili ağır ve süslüdür. Bu dönemde “Maupassant tarzı” denilen olay hikâyeciliği örnek alınarak eserler kaleme alınır. Realizm ve natüralizm bu dönem hikâyelerinde ağırlıklı olarak görülen iki edebî akımdır.

Servetifünun ve Fecriati anlayışlarının hâkim olduğu dönemlerde eser vermelerine rağmen bu gruplara katılmayan bazı yazarlar da mevcuttur. Hüseyin Rahmi (Gürpınar) ve Ahmet Rasim bu isimlerdendir.

Hüseyin Rahmi (Gürpınar) her ne kadar romanlarıyla ün kazanmış olsa da çok sayıda öykü kaleme alır. İstanbul’un kenar semtleri, Karagöz söyleyişinden yararlanan konuşmalar, yoksul sınıfın sorunlarına bireyci bir ahlakla yaklaşım vb. onun öykülerinde okuyucunun karşısına çıkar. Toplumsal çıkmazları sergileyişinde gerçekçilikten çok abartı dikkat çeker. Hüseyin Rahmi’nin dünya görüşü bir yana

ustalıkla öykülerinde bir öykü ortamı kurduğu, türettiği, yaşattığı söylenebilir (İleri, 1975, 8-9).

Hüseyin Rahmi'nin (Gürpınar) hikâyelerinde belli bir gelir veya kültür seviyesinin altındaki insanlar, diyaloglara yer verilen ironik bir anlatımla tanıtılır (Tural vd., 1987, XI-XII).

Ahmet Rasim, Servetifünun ve Fecriati'nin edebiyat dünyasında faal olduğu yıllarda eser vermesine rağmen bu edebî grupların içerisinde değerlendirilmeyen bir yazardır. Hikâyelerinde Ahmet Mithat etkisi açıkça görülür. Yazar; hatıra, fıkra ve makalelerinde yakaladığı başarıyı hikâye ve romanlarında gösteremez. Eserlerinde halkı eğitme, eğlendirme, onlara bir seyler öğretme amacı olduğu görülmektedir. (Kaya, 2005, 2) Ahmet Rasim'in hikâyelerinde realist bir bakış açısıyla çizilmiş İstanbul dekorları, aile faciaları, aşk hikâyeleri ve sosyal tasvirler önemli yer tutar (Doğru, 2003, 11).

1.4.4. Millî Edebiyat Dönemi Hikâyeciliği

Millî Edebiyat Dönemi hikâyecileri kendilerinden önceki Ahmet Mithat Efendi, Samipaşazâde Sezai, Nâbizâde Nazım, Halit Ziya (Uşaklıgil), Mehmet Rauf ve Hüseyin Rahmi (Gürpınar) gibi hikâye yazarlarının birikiminden ve Batı hikâyeciliğinden etkilenir. Bu dönem hikâyecilerinden bir kısmı ferdî temaları işlerken bir kısmı da toplumsal temaları işler. İstanbul'dan Anadolu'ya yönelme, Anadolu insanının ve coğrafyasının özelliklerini eserlere yansıtmak; onları farklı kılar. Hikâyelerin dilinin sadeleşmiş olması da bu dönem hikâyeciliğinin diğer bir göze çarpan özelliğidir. Eserlerde realizm başta olmak üzere romantizm ve naturalizmin izlerini de görmek mümkündür (Çetişli vd., 2007, 231-233).

1908'den sonra; kişisel temaları işleyen, dil bakımından Servetifünun nesrinin bir devamı olan, toplumsal konularla genellikle ilgisiz Fecriati hikâye ve romanlarının yanıbaşında daha çok hayata ve toplum meselelerine yönelen, onun yapma dil ve üslubunu bir yana bırakarak konuşma dilini ve üslubunu yaygınlaştırmaya çalışan yeni bir hikâye ve roman tarzının da hızla yer almaya

başladığı görülür. Bu dönem Millî Edebiyat Dönemi adıyla anılır (Akyüz, 1995, 179).

Bu dönemde Ömer Seyfettin, Halide Edip (Adıvar), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Refik Halit (Karay), Reşat Nuri (Güntekin), Aka Gündüz başta olmak üzere birçok hikâyeci eserlerinde aile ve aile ile ilgili konulara az ya da çok yer vermiştir.

Edebî hayatı içerisinde şiirler de yazmış olan Ömer Seyfettin hikâyecilikteki ilk şöhretini Genç Kalemler’de yayımladığı hikâyelerle sağlar. Bu tarihten ölümüne kadar geçen dokuz yıl içinde ve özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında başarılı hikâyeleriyle Türk hikâyeciliğinde haklı ve önemli bir yer kazanır. Konularını çoğunlukla toplum hayatından alan hikâyelerinde yapmak istediği şey millî şuuru kuvvetlendirmek ve aksak yönleri mizah yollu tenkid ederek Türkiye’nin medeni kalkınmasını hızlandırmaktır (Akyüz, 1995, 186).

Ömer Seyfettin bir uyanış edebiyatının öncüsüdür. “Maupassant tarzı” olarak bilinen, vurucu sonlu klasik vaka hikâyesinin bizdeki en büyük isimlerinden biri olarak Ömer Seyfettin ele aldığı konuların çeşitliliği (din, tarih, siyaset, harp, sevdâ, entrika, mizah...) figürlerinin hayatiyeti ve dilinin tabîî akıcılığıyla kendisinden sonra gelen hikâyecileri etkiler (Tural vd., 1987, XII).

Ömer Seyfettin, edebiyatımızda öyküye gerekli önemi veren ilk yazardır. Ömer Seyfettin dilde yalınlığı, öykü türüne verdiği önem ve öyküden politikayı uzaklaştırmasıyla önemlidir (İleri, 1975, 9).

Bu dönemin diğer bir hikâyecisi olan Aka Gündüz hikâyelerinde savaş ve onun etkileri, toplumsal sorunlar, erdem ve ahlak konularına yer verir.

Halide Edib (Adıvar) hikâye türünde eserler kaleme alır. “Harap Mabetler”, “Dağa Çıkan Kurt”, “İzmir’den Bursa”ya -Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Falih Rıfkı (Atay) ve Mehmet Asım’la (Us) birlikte- ve “Kubbede Kalan Hoş Sada” onun hikâyelerini topladığı kitaplardır. Halide Edip’in hikâyeleri, romanlarında olduğu gibi çoğunlukla bir kadın kahraman etrafında şekillenir.

Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) “Bir Serencam”, “Rahmet”, “İzmir'den Bursa'ya” -Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Falih Rıfkı (Atay) ve Mehmet Asım'la (Us) birlikte- ve “Millî Savaş Hikâyeleri” isimli kitaplarda yer alan altmışa yakın hikâyesi mevcuttur. Yakup Kadri, hikâyelerini gerçekçi bir bakış açısıyla kaleme alır.

Refik Halit (Karay), “Memleket Hikâyeleri” ile fertteki Anadolu'yu değil Anadolu'daki ferdi ele alarak Türk hikâyeciliğinde yerini alır (Tural vd., 1987, XII). Refik Halit (Karay)'ın eserlerinde gerçekçi bakış açısı dikkat çeker. “Memleket Hikâyeleri” adlı eseriyle yazar, Anadolu ve Anadolu insanını tüm ayrıntılarıyla hikâyelerine taşır. Yazarın hikâye türündeki diğer eseriye Cumhuriyet sonrası dönemde kaleme aldığı “Gurbet Hikâyeleri”dir.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) hikâyeleri olay hikâyeciliği tarzındadır. Sanatçının Cumhuriyet öncesi döneme ait olan hikâyeleri “Eski Ahbap”, “Recm, Gençlik ve Güzellik”, “Roçıld Bey”, “Tanrı Misafiri”, “Sönmüş Yıldızlar”, “Leylâ ile Mecnun”, “Olağan İşler” adlı kitaplarda toplanır. Eserlerinin kaynağı müfettişlik görevi sebebiyle Anadolu'ya gidişi ve oradaki gözlemleridir. Çocuklar, acıma ve sevgi onun eserlerinde çokça görülen konulardır. Eserlerinin dili sadedir.

Anahatlarıyla özetlenecek olursa: Gerçekler üzerine kurulan, ister hayal dünyasından isterse yaşanılan hayattan gelen hikâyenin Türk edebiyatında önemli bir yeri vardır. Ahmet Mithat Efendi, Samipaşazâde Sezaî, Halit Ziya, Hüseyin Rahmi, Ahmet Hikmet gibi şahsiyetleri izleyerek Ömer Seyfettin'e kadar gelinir. Ömer Seyfettin ile Türk hikâyesi modern bir çehre kazanır. O, hikâyelerinde tarih başta olmak üzere sosyal konularla ilgili meselelere de değinir. Refik Halit ise toplum gerçeklerini ve insanımızın dertlerini konu alan hikâyeler yazar (Yavuz, 2001, 11-12).

2. BÖLÜM

CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK HİKÂYELERİNDE AİLE KURUMU

Batılı anlamda hikâye Tanzimat ve sonrasındaki dönemde müstakil bir tür olarak ortaya çıkar. Bu hikâye, Cumhuriyet’e kadarki zaman diliminde “modern” bir şekil kazanır. Cumhuriyet öncesi Türk hikâyesini; Tanzimat, Servetifünun, Fecriati ve Millî Edebiyat Dönemi hikâyesi gibi dört döneme ayırmak mümkündür. Bu dönemlere ek olarak Servetifünun’un ve Fecriati’nin dışında kalan bağımsız hikâyecileri de gözardı etmemek gerekir.

İnsanı ele alan edebiyatın toplumun en temel birimi olan aileye yer vermesi olağan bir durumdur. Türk toplumu için önemli bir unsur olan aile başlangıcından günümüze kadar Türk edebiyatında gerek ana konu gerekse ana konuyu destekleyici bir konumda birçok edebî tür içinde kullanılır. Aileyi konu olarak kullanan türlerden biri de hikâyedir.

Modern Türk hikâyeciliği Türk toplumunun özelliklerini ve toplumdaki değişimleri işleyen edebî türlerden biridir. Sıradan insanların yaşamlarından zengin insanların yaşamlarına, fakir mahallelerden zengin konaklarına, köylerden şehrin caddelerine kadar Türk hikâyeciliğinin geniş bir yelpazede konu dağılımı vardır. Bu geniş yelpazede aile önemli bir konumdadır.

Türk hikâyeciliğinde aile konusu modern hikâyenin ilk örneklerinden başlamak üzere işlenir. İlk örneklerin verildiği Tanzimat Dönemi’nde işlenen aileler çoğunlukla İstanbul’da yaşayan ailelerdir. Ahmet Mithat Efendi’nin Letaif-i Rivâyât’ında hizmetlilerle dolu evlerdeki yeni yeni Batılılaşan şehirli aileler göze çarparken Nâbizâde Nâzım’ın Karabibik’inde bir köy ailesi okuyucunun karşısına çıkar. Halit Ziya’nın şehirli ailelerin yaşamlarını ele aldığı hikâyelerinde ise aşk, kıskançlık, hastalığın aile üzerindeki etkileri ve ailelerin mutsuzlukları yer alır. Ahmet Rasim ve Hüseyin Rahmi’nin hikâyelerinde İstanbul’un her kesiminden aileler gerek gülünç gerekse yanlışlıklarla dolu ilişki yapılarıyla okuyucunun karşısına çıkar. Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde aile gerek millî gerekse sosyal yönleriyle geniş bir bakış açısıyla ele alınır. Refik Halit, Yakup Kadri ve Halide Edip’in hikâyelerinin birçoğunda kırsal kesimde yaşayan ailelerin yaşamları okuyucunun karşısına çıkar. Reşat Nuri Güntekin ve Peyami Safa’nın

hikâyelerindeyse çoğunlukla I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrası Doğu kültürü ile Batı kültürü arasında gidip gelen ailelerdeki karı-koca ilişkileri, aldatma, boşanma konuları işlenir.

Çalışmanın bu bölümünde Cumhuriyet öncesi Türk hikâyelerinde aile şu ana başlıklar altında incelenmiştir: Ailenin kuruluşu ve gelişmesi, aileyi dağıtan veya derinden sarsan olaylar ve bu olayların sebepleri, aile içi ilişkiler, aileye yardımcı elemanlar, ailede eğitim, aile ve sağlık, aile ve miras, aile ve dinî yaşam, ailelerin ekonomik ve mesleki durumları, yabancı ve azınlık aileler, mutlu ve mutsuz aile tabloları, aile ve gündelik hayat, hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı, yazarlar ve edebî dönemler bağlamında Cumhuriyet öncesi Türk hikâyelerindeki aile ile ilgili konulara genel bir bakış.

2.1. AİLENİN KURULUŞU VE GELİŞMESİ

Bir aile belirli süreçler ardından kurulup gelişmektedir. Her aşamanın kendine has özellikleri mevcuttur. Bu çalışmada ailenin kuruluşu ve gelişmesi şu başlıklar altında ele alınmıştır: Ailenin kuruluşu, kuruluş aşamaları ve gelişmesi; olağanın dışındaki evlilikler, ailenin gelişmesi.

Osmanlı toplumunda evlenme yaşı oldukça küçük yaşlara tekabül eder. Kızlar için bu yaş on dört-on sekiz aralığındayken erkekler için bu yaş aralığı yirmi-yirmi ikidir. Türkler arasında mevcut normlara göre karı-koca arasında -özellikle kırsalda- bariz bir yaş farkı yoktur (Vergin, 1990, 17).

Ailenin kuruluşu aşamasındaki sağlamlık ilerleyen zamanlarda aileyi tüm sarsıntılara karşı daha dayanıklı hâle getirmekte bunun tam tersine bu aşamaların herhangi birinde görülen bir aksaklık ilerleyen zamanlarda aileyi tüm sarsıntılara karşı daha zayıf bir hâle sokmaktadır. Bu aşamaların birinde görülen bir aksaklık ailenin sadece bir üyesini değil bazen tüm üyelerini de etkileyebilmektedir. Sağlıklı bir aile yapısı tüm aşamalardaki uygulamaların sağlam temellere oturtulmasına bağlıdır.

Çalışmanın bu kısmında hikâye metinleri incelenmek suretiyle Cumhuriyet öncesi Türk ailesinin kuruluş ve gelişim aşamalarına ayna tutulmaya çalışılmıştır.

2.1.1. Ailenin Kuruluşu, Kuruluş Aşamaları ve Gelişmesi

Ortalama bir Türk ailesi; evlenme nedeninin ortaya çıkması; tanışma, anlaşma ve evlenmeye karar verme; evlenme isteğinin karşı tarafa ve ebeveynlere iletilmesi; kız isteme/görücüye çıkma, söz kesimi, nişanlanma, kına gecesi, nikâh ve düğün gibi birtakım aşamalar sonrasında kurulmaktadır. Hamilelik süreci, çocuk sahibi olma, aileye gelin/damat (içgüvey) gelişi, evlat edinme gibi belli süreçlerle de aile gelişmektedir.

Ailenin kuruluş ve gelişme süreçlerinin herhangi birinde yaşanan herhangi bir problem aileyi olumsuz anlamda etkileyebilmektedir. Bu süreçleri sağlıklı bir şekilde atlatan bir aile mutlu bir yaşam için avantajlı hâle gelmektedir.

2.1.1.1. Evlenme Nedeni

Evlilik bir insanın tekamül aşamalarından birisidir. Evlilik, yazılı kanunlarda zorunlu bir görev olarak görülmesi de Türk gelenek ve göreneklerine göre bireyler için birer görev olarak addedilmektedir.

Bu tez çalışmasının bu başlığı altında Cumhuriyet Öncesi Türk hikâyelerinden yola çıkılarak Türk insanının evlenmek için kendinde bulduğu nedenler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet öncesi döneme ait birçok hikâyede Ahmet Mithat Efendi'den Peyami Safa'ya varıncaya kadar birçok hikâyeci evlenme nedenini işler. Bu döneme ait hikâyelerde evlilik nedeni olarak okuyucunun karşısına birbirinden farklı etmenler çıkmaktadır. Çalışmanın bu kısmında bu durum metinlerden örnekler de sunularak gösterilmeye çalışılmıştır.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Bekârlık Sultanlık mı Dedin?" adlı hikâyesinin başkişisi Süruri Efendi bekârlığın

sultanlık olduğunu ısrarla savunmakta ve evliliğin sorumluluğunu üstlenmekten kaçınmaktadır. Ayrıca evli erkeklerin asla rahat bir hayat süremeyeceğini ileri sürmektedir. Anadolu’da Kastamonu vb. yerlerde on beş yıl civarında memurluk yapıp para biriktirir. Anadolu’dan İstanbul’a gelir. Beyoğlu’nda yaşamaya karar verir. Biriktirdiği paralarla Beyoğlu’nda otellerde bekâr hayatı sürmeye başlar. Süruri Efendi barlar, oteller ve restoranlarda yaşadığı olumsuzluklar ve buralarda çok fazla para sarfetmesi sebebiyle hizmetçili bir evde yaşamaya başlar. Bu evde bir erkek bir de kadın hizmetçi vardır. Süruri Efendi hizmetçilerin olumsuz davranışları sebebiyle rahat edemez ayrıca bütçesini de denkleştirememektedir. Bu sebeplerden ötürü hizmetçileri kovmak zorunda kalır. Evlilikle ilgili olumsuz fikirleri zamanla değişir. En sonunda evlenip eşi, kayınvalidesi ile hizmetçili bir evde yaşamaya başlar. Bütçesi fazla bile vermektedir. Sonunda Süruri Efendi rahata erer. Süruri Efendi evlenmenin ne kadar güzel bir şey olduğunu başından türlü olaylar geçtikten sonra anlayıp evlenmenin lehinde bekârlığın aleyhinde konuşmaya başlar.

Süruri Efendi memuriyet hayatı boyunca biriktirdiği paralarla, evlenmeden rahat bir hayat sürme fikrindedir ama görmüştür ki evlenmeden bunu gerçekleştirmesi imkansızdır. Sonuç olarak Süruri Efendi sırf elindeki parasını daha fazla kaybetmemek için evlenmiştir diyebiliriz.

Nâbizâde Nâzım’ın “Sevdâ” adlı hikâyesinde aşkla ilgili farklı görüşleri olan gençler vardır. Bunlar Fettah’ın arkadaşları olan Muhlis, Besim, Subhi ve Nail Bey adındaki gençlerdir. Bu gençler aşk konusundaki görüşlerini birbirlerine aktarmaktadır. Muhlis Bey aşka inanmaz. Fettah Bey ise onun tam aksine aşka inanan, romantik bir gençtir. Fettah komşusunun kızı Nazmiye’ye âşık olur ve onunla evlenir. Fettah; aşk için evlenmiş, aşka değer veren bir genç olmasına rağmen onun heyecanı daha evliliğinin başında biter. Fettah’ın aşkla ilgili görüşleri evliliğin etkisiyle değişir.

Âşık olup evlenen bir gencin içindeki aşkın azalması veya bitmesi sonucu aşkla ilgili görüşlerinin değiştiğinin anlatıldığı bu hikâyede evlenme nedeni olarak okuyucunun karşısına “aşk” çıkmaktadır.

Mehmet Rauf'un "Üç Hikâye" adlı hikâye kitabındaki "Bir Hikâye-i Hüsrân" adlı hikâyesinde bir erkeğin evliliğe bakışı ele alınır. Hikâyenin başkişisi kırk üç yaşındaki Mâcit'tir. Mâcit gençken kadınlarda hep aşk arar ve evliliğe yanaşmaz ama yaşı geçince artık bu histen usanır ayrıca çocuk sahibi olup aile saadeti yaşamak ister. Mâcit'e teyzesi ve kız kardeşi uygun bir eş aramaya başlar. Birçok aday arasından Nimet isimli on sekiz yaşındaki bir kızda karar kılarlar. Nimet'in annesi; kızının, evleneceği erkeği öncelikle tanınması gerektiğini bildirir. Nimet ve Mâcit görüşürler ve birbirlerinden hoşlanırlar. Mâcit, Nimet'le aralarındaki yaş farkının evlendikten sonra problem olacağını düşünerek evlenmekten vazgeçer. Yaş farkının problem olduğu, hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda görülmektedir: "O, on sekiz yaşında, ben kırk üç yaşına girdim... Yirmi beş senelik bir fark! Ben elli yaşına gelip ihtimal iyice bitmiş bir adam olduğum vakit o yirmi beş yaşının bütün revnak ü şaşaasında pür-feyz ü hayat cevval ve muhteris bir kadın olacak" (2011, 69-70).

Belli bir yaşa gelmiş olan bekâr bir adamın evliliğe bakışı, geç de olsa evliliğe karar vermesi ve sonrasında evleneceği kızla kendi arasındaki yaş farkını problem ederek evlenmekten vazgeçmesinin anlatıldığı bu hikâyede evlenme nedeni olarak okuyucunun karşısına, bir adamın çocuk sahibi olup aile saadeti yaşama isteği çıkmaktadır.

Mehmet Rauf'un "Üç Hikâye" adlı hikâye kitabındaki "Hediyeler" adlı hikâyesinde bir aile yaz mevsimini geçirmek için bir sayfiye kiralar. Zengin komşuları Rüştü Bey'le dul kızları Seniha'yı Rüştü Bey'i bekâr zannettikleri ve ailelerinin ekonomik durumu düzelmesi için evlendirmeye çalışırlar. Başlarına türlü olaylar gelir. Rüştü Bey misafirliğe gelişinde hediyelerle ailenin gözüne girer. Zenginlere mahsus evinde kimse görünmediği için aile onun bekâr olduğunu düşünür. Anne Rabia Hanım, kızı Seniha ile Rüştü Bey'i evlendirerek maddi durumlarını düzeltme planları yapar. Aile bu amacına ulaşmak için elinden geleni yapar. Rüştü Bey ile Seniha'nın rahat bir şekilde görüşmelerine göz yumarlar. Rüştü Bey'in Beyrut'a eşi ve çocuklarını almaya gideceği haberi eve yıldırım gibi düşer. Bu haberle anne çılgına döner çünkü kızları iki aylık hamiledir. Rabia Hanım kocasından Rüştü Bey'le konuşmasını hatta dava açıp Seniha ile Rüştü Bey'in evlenmesinin

sağlanması ister ama kocası bunu Rüştü Bey'e söyleyemez. Rüştü Bey'den yirmi beş lira borç alıp döner. Eşine ise sinirli bir şekilde şu cevabı verir: “—Ne Allah'ın belası bir karısın ya... Yaptılar... Ettiler... Şimdi bana çıkıyor... Çocuk ne olacak diye bana haykırıyor... Ne bileyim ben çocuk ne olacak? Düşürtüverin... Sanki bilmedikleri, yemedikleri bir haltmış gibi...” (2011, 125).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, sorup soruşturmadan sadece ekonomik bir nedenle kızlarını iyi tanımadıkları zengin bir adamla evlendirmek için uğraşan bir ailenin başına gelenlere şahit olmaktadır.

Ahmet İhsan'ın (Tokgöz) “Bahse Ne Dersiniz” adlı hikâyesinin kahramanları Avupalıdır. Bu eserde, bir kızla sırf parası için evlenmek üzere olan bir gencin ilginç hikâyesi anlatılmaktadır. Zengin bir genç kız, Jak adlı gençle baloda dans eder ve Jak'ı çok beğenir. Bu genç kız, onunla evlenmek istediğini aksi takdirde evlenmeyip evde oturacağını söyler. Ailesi bu haberi gencin ailesine iletir. Jak'ın annesi, oğlunun zengin bir kızı etkilemesine çok sevinir. Annenin bu haberi oğluna aktarırken aktardığı şu cümlelerde sevincini görmek mümkündür: “Ananın, babanın biricik yavrusu olduğu için hatrını kırmak istememişler. Sana vermeye karar vermişler. Ne âlâ değil mi? Pek de zengin imişler!.. Şu muvaffakiyetten dolayı gel seni bir öpeyim!” (r. 1308a, 7). Genç adam aslında bu kızla evlenmeyi bu kızın güzel olşundan ziyade zenginliğinden dolayı kabul eder. Evlenmeden önceki birkaç günü rahat geçirmek düşüncesiyle kumar oynar, kadınlarla gününü gün eder. Kumarda kaybettiği parasını geri alabilmek için bir iddiaya girer. İddiaya göre bir adama şamar atması ve adamın ona kızmaması gerekmektedir. Kurnazca bir plan yapar ve istasyonda duran bir trene atlar. Tren tam hareket ederken gözüne kestirdiği bir adama şamar atar. Adam onu gördüğünü ve bulacağını söyler. Sonra anlaşılır ki bu adam evleneceği kızın babasıdır ve onu aramaktadır. Bunun üzerine genç, evlenmekten vazgeçer ve şehri terk eder. Sonrasında adamın davasından vazgeçtiği anlaşılır.

Bu hikâyede evlenme nedeni olarak okuyucunun karşısına bir gencin zengin bir kızla evlenip zengin olma isteği çıkmaktadır. Bu genç, sevmediği hâlde karşı

tarafa evet cevabını vermiştir. Gencin bu kararını ailesi de destekleyerek onlar da evlenme sebebi olarak sadece para sahibi olup zengin olmayı uygun bulmaktadır.

Abdullah Zühdi'nin "Rehgüzâr-ı Matbuâtta" adlı eserinde yer alan "Sebil" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde sokakta su satarak geçinmeye çalışan bedensel engelli ve yaşlı bir adamın hayat hikâyesi anlatılmaktadır.

Annesi ve babası ölünce başka bir ailenin himayesinde büyüyen genç, kendisine kol kanat geren kişilerin de ölmesi üzerine bir iş bulup kiraladığı evde tek başına yaşamaya başlar. Bu adam evlenmek istemektedir ve evlenmek için birçok nedeni vardır. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu nedenler mevcuttur: "Evlenmek, bir yuva kurmak, bir aile teşkil etmek, mini mini yavrucaklar vücuda getirmek, onları okutup yazdırmak, adam olduklarını görmek... Daha neler neler... Hepsini yazmak için sayfeler doldurmak lâzım gelir..." (2017, 58).

Otuz beş yaşına gelen adam, komşusu olan bir kıza sevdalanır ve onunla evlenir. Evlilikleri iyi gitmemektedir. Eşi çoğu zaman sinirlidir. Kocasının ona gösterdiği sevgiye karşılık o hep kocasına nefretle bakmaktadır hatta komşular bu adama o kadından ayrılması gerektiğini çünkü eşinin iyi birisi olmadığını söyler. Yeni evli adam, eşini çok sevdiğinden bu sözlerle kulak asmaz. Bir kaza sonucu düşüp dizine çivi batar ve adamın bacağı kangren olur. Bu sebeple bacağı kesilen adam sakat kalır. Sakat kalınca eşi onunla ilgilenmez. Kadın bir daha dönmek üzere evi terk eder. Adam kendisini terk eden eşini boşar. Bacağı sakat olduğu için çalışamaz hâle gelince mahalledeki kahvede çalışıp orada yatıp kalkmaya başlar. Yaşlanan ve elden ayaktan düşen adam en sonunda su satarak geçimini sağlamaya çalışır. Uzun yıllar sonra bir gün eşini gören adam, sevdiği ama sevilmediği kadını son kez gördüğü anın hemen sonrasında hayata gözlerini yumar.

Çoluk çocuğa karışıp mutlu bir hayat sürme amacıyla evlenen adam, eşinin ona en ufak yakınlık göstermemesi ve olumsuz davranışları sebebiyle sağlıksız bir karı-koca ilişkisi içerisinde mutsuz bir evliliği devam ettirmek zorunda kalır. Bu hikâyede evlilik sebebi olarak okuyucunun karşısına mutlu bir yuva kurma isteği çıkmaktadır.

Refik Halit'in (Karay) "Memleket Hikâyeleri" adlı hikâye kitabındaki "Vehbi Efendi'nin Kuşkusu" adlı hikâyede mekân Anadolu'da bir kazadır. Vehbi Efendi evlenmek istemeyen bir memurdur. Bu adam ikiye bölünmüş bir evin bir bölümünde oturmaktadır. Bu evin diğer bölümünde ise dul bir kadın iki kızıyla ikamet etmektedir. Bu kızlardan Hanife, Vehbi'yi sürekli tahrik etmeye çalışır ama Vehbi hiçbir şekilde bu kıza karşılık vermez. Annesi olmadığı bir gece Hanife, Vehbi'yi kendi taraflarına çağırır ama Vehbi içeri girdiği hâlde aralarında hiçbir bir şey olmaz. Bu olaydan üç ay sonra İmam, kızın üç aylık hamile olduğunu eğer evlenmezse kızın ailesi tarafından Vehbi Efendi'nin dava edileceğini söyler. Bu durum karşısında Vehbi acaba o gece bir şey oldu mu diye kuşkuya düşer. Vehbi'yi çalıştığı yerdeki müdürü de "eğer o kızla nikâhlanmazsan seni işten atarız" diye tehdit eder. En sonunda Vehbi, Hanife'yle evlenmeye razı olur. Üç ay sonra yani toplamda altı ay sonra çocuk doğar. Hikâyenin sonundaki kısımda çocuğun kimden olduğu kesinleşir:

Tabakların Kâmil, Vehbi Efendi dalgın, oturaklı bir tavırla; ağır ağır kahvenin önünden geçerken, arkadaşlarına anlamlı, anlamlı işmar ediyor.

—Yutturduk öküze!... Diyordu (1995, 66).

Bu hikâyede, evlenmek istemeyen bir adamın evlenme nedeni olağandışı bir nedendir. Atılan bir iftira, çevrenin baskısı ve kendi kuşkusu nedeniyle bir adam istemediği biriyle evlendirilir.

Ömer Seyfettin'in "İlk Düşen Ak" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde saçında ilk beyaz teli gören, edebiyata meraklı, otuz yaşındaki bir mühendisin hikâyesi anlatılmaktadır. Mühendis rahat bir işte uzun süre çalışır ve sonunda bu işten sıkılır. İçindeki sıkıntıdan kurtulamayınca doktora gider. Doktor onda "rahatlık hastalığı" olduğunu bu yüzden rahat olan işini bırakıp zor bir işte çalışmasını ister. Doktor ona siyasi fikrini sorar ama o, cevap veremez. Fikri olmayan insanın sıkılacağını söyler. O da fikrî kitaplar okur. Fikir sahibi olup kitap yazmaya başlar. Millî sanat ve mimarî ile ilgili kitaplar yazar. Sonunda mutlu olur ve sıkıntıdan kurtulur. Bu adam evlenip çocuk sahibi olarak daha mutlu olmayı planlar. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda hikâye kişinin evlenme nedeni görülmektedir:

Evet, ben de herkes gibi evleneceğim. Beş bin sene evvel yine bu güneşin altında tekrarlanan bir Finland meselini hatırlıyorum: "Hayat

yalnızken pek kederlidir. İnsan çift oldu mu, daha latif olur. Üçleşince hayat pek tatlıdır” Ben, artık bu yalnızlıktan kurtulmalıyım (2014, 36).

Hikâyenin başkişisi evlenip çocuk sahibi olmayı sıkıntıdan çıkış için bir çare olarak görür.

Ömer Seyfettin’in “Gurultu” adlı hikâyesinde sınavlarda mümeyyizlik yapan -soru sormakla görevli- bir adam Fransızca sınavında bir öğrenciye sorulan “gurultu” ve “guruldamak” sözcüklerinden dolayı yirmi sene önceyi yani evlendiği zamanı hatırlar. Bu hatıra şu şekildedir: Hikâyenin başkişisi olan genç, fakir bir aileye mensuptur ama zengin olmak istemektedir çünkü mutluluğun zenginlik sayesinde gelebileceğine inanmaktadır. Türkiye’de zengin olmak için iki yol olduğunu düşünür. Bu yollar hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda gencin ifadesiyle şu şekilde belirtilir: “Türkiye’de saadetin, yani servetin çıkacağı iki kapı vardı; ya baba ya karı...” (2017, 273).

Zengin olmak için zengin bir kadınla evlenen genç ilk gece gelin hanımın karnının soğuktan kaynaklı guruldamasından dolayı ondan kaçır. Bunu duyan kaynana evlilikten vazgeçtiklerini açıklar. Kaynana, damadına boşanmayı kabul etmezse onu Fizan’a sürdüreceğini söyler. Genç, boşanmayı kabul eder. Gurultu meselesi sebebiyle büyük bir geliri de kaçıır.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, zengin olup mutluluğu yakalama düşüncesiyle zengin biriyle evlenen genç bir adamın çok tuhaf bir mesele sebebiyle eşinden ayrılması ve zengin olma fırsatını kaçırmasını görmektedir.

Ömer Seyfettin’in “Çanakkale’den Sonra” adlı hikâyesinde memleketin işgali ayrıca ordunun ve milletin esir olma tehlikesiyle karşı karşıya kalması sebebiyle yaşama arzusu bitmiş, hayattan zevk alamayan, evliliğe yanaşmayan kırk beş yaşındaki bir adamın hikâyesi anlatılmaktadır. Hikâyenin kahramanı evlenmek istememesinin sebebini şu sözle açıklar: “—Dünyaya bir esir getirmek cinayetini kabul etmem” (2017, 88). Çanakkale’de zafer elde edilince yavaş yavaş yaşama enerjisini kazanarak toparlanmaya başlar. Evini ocağını düzenler ve evlenmeye karar verir. Yaşı elliye yaklaşan ve saçları bembeyaz olan bu adamın evlenme nedeni hikâyede şu şekilde belirtilir: “Milletinin birden uyanışı, saadeti, hareketi onu

gençleştirdi. Ve evlenmeye kalktı” (2017, 92). Sonunda evlenen bu adam hem bir kız çocuğu sahibi olur hem de o eski umutsuz günleri geride bırakır.

Ömer Seyfettin’in “Balkon” adlı hikâyesinde Muhsin Bey ve Hamdûne Hanım’ın Suat adlı bir oğulları ve Resan adlı on sekiz yaşında bir evlatlıkları vardır. Hamdûne Hanım, Resan’ı daha bebekken alır ve onu kendi oğlundan ayırmadan büyütür. Bu iki genç birlikte büyür ve birbirlerinden hoşlanıp sevgili olur. Resan hamile kalınca Suat’a bir an önce evlenmeleri gerektiğini söyler. Bunun üzerine Suat durumu annesine anlatır. Annesi oğlunun bu kızla evlenmesini kabul eder ve babasının da bu evliliği onaylayacağını düşünür. Hamdûne Hanım bunu eşine söylediğinde ise tam bir şok yaşanır çünkü Muhsin Bey bu evliliğe beklenilenin aksine onay vermez. Hamdûne Hanım bu durumun sebebini sorduğunda ise Muhsin Bey cevap vermek istemez. En sonunda Muhsin Bey zor da olsa eşine bu evliliğin neden gerçekleşemeyeceğini açıklar. Resan aslında Muhsin Bey’in İzmir’de yalnız kaldığı dönemde gizlice evlendiği kadından olan çocuğudur. Onları gizlice balkondan izleyen Resan ve Suat bunu duyunca tam bir şok yaşanır. Resan, Suat’ın engellemek istemesine rağmen bir boğuşma sonunda kendini balkondan aşağı atar ve ölür. Onun arkasından düşen Suat da hayatını kaybeder.

Bir eve evlatlık olarak verilen bir kızla evin oğlunun aşkının anlatıldığı ve sonunda bir aile faciasıyla yüz yüze gelinen bu hikâyede evlenme nedeni olarak okuyucunun evlilik dışı hamilelik çıkar.

Münir Süleyman’ın (Çapanoğlu) “Düğün Gecesi Sağır Güveyin Muaşakası” adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde mekân İstanbul’dur. Hikâyenin başkişisi Osman Efendi, sağır ama zengin bir ihtiyardır. Bu yaşlı adam bekârdır. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde Osman Efendi en belirgin özellikleriyle tanıtılır: “Kendisinin oldukça sahib-i servet olması ve birçok dalkavukları da bulunması yüzüne karşı hürmet ve tabasbusu eksik etmiyordu” (r. 1330, 18). Yaşlı adam; çevresinde yer alan ve ondan para koparmak isteyen, kötü niyetli, dalkavuk insanların girişimi sonucu kırklı yaşlardaki Üftade Hanım’la evlenir ama düğün gecesi ölür. Nasıl öldüğü ise tam bir muammadır. Ölümünün ardından cinayet olmadığı şeklinde rapor tutulur. Eşi ve eşinin hizmetçisi Marika ortalıktan kaybolur.

Üftade Hanım'ın Osman Efendi'yle evlenmesinin tek bir sebebi vardır. Bu sebep de paradır.

Bu hikâyedeki kadın kahramanın evlenme nedeninin yaşlı kocasının mirasına konarak zengin olup rahat bir yaşama kavuşma olduğu görülmektedir.

Peyami Safa'nın “Gençliğimiz” adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde Nedîme, kitaplarla haşır neşir olan genç bir kızdır. Genç kız otoriter bir yapıya sahip olan babasının zoruyla Şevki Bey adlı bir memurla evlendirilmeye çalışılır. Genç kız, ailesini mutlu etmek için evlenir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda anne ve babası istediği için hiç tanımadığı biriyle evlenmek durumunda kalan bir genç kızın bu evliliğe bakışı yer almaktadır:

Nedense, Macide'nin düğünü bana, Şevki Bey'le nişanlanmaktan ziyade heyecan veriyor. Şevki Bey'le nişanlanmak, bizim eve Feraset Dadı'nın ara sıra uğraması kabilinden, küçük, basit, sade bir şey... Fakat şaka değil, nihayet bu Şevki Bey bizim eve gelecek, fesini ceketini bana süpürtecek, elbiselerini ütületecek, ihtimal ki kalemdeki yazılarını da yazdıracak, bana dertlerini açacak, ihtiyaçlarını anlatacak, bazen kızacak, bazen yalvaracak -Hele bu muhakkak- Adeta bana yakın bir adam, adeta yapışık, adeta gölge, öyle ya, koca! (r. 1338b, 25).

Genç kızlar üzerinde ebeveynlerin oluşturduğu evlilik baskısı ve genç bir kızın evliliğe bakışı bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir. Hikâyenin başkişisi olan genç kız, kendisi gibi evlilik çağına gelmiş hemcinslerinin seçen değil seçilen olmalarına karşı çıkmaktadır. Bu hikâyede evlilik sebebi olarak okuyucunun karşısına bir genç kızın ebeveynlerine itiraz etmesine rağmen onların sözünden çıkamadığı için onların istediği biriyle evlenmek durumunda kalması çıkmaktadır.

Peyami Safa'nın “Ava Giden Avlanır...” adlı hikâye kitabında yer alan “Vicdan Emrederse” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde dört genç arkadaş Tepebaşı'nda toplanır ve evlilik hakkında konuşmaya başlar. Evlenecekleri kadınların özellikleri konusunda görüşlerini bildirirler. En son söz alan Râgıp, evleneceği kadında birçok meziyet olması gerektiğini söyler. Râgıp her ne kadar evlenilecek bir kadında bu özellikleri sıralasa da bir kadını tanımak için yıllarca onunla beraber olmak gerektiğini bu sebeple evliliğin piyango biletime

benzetilebileceğini ifade eder. “Ne çıkarsa bahtına...” (r. 1338a, 5) der. Râgıp’ın evlilikle ilgili görüşlerinde bir değişiklik olduğunu gören arkadaşları bu değişimin sebebini sorduklarında Râgıp başından geçen olayı anlatmaya başlar. Sokakta kendisine dikkatlice bakan bir kızın peşine düşer ve uzun bir takipten sonra onunla tanışır ve konuşur. Bu kız; nişanlısı askerde ölmüş, annesi ve babası olmayan, teyzesiyle kalan bir kızdır. Çok zayıf olduğundan bir işte dikiş tutturamaz. Hayat kadını olur. Zayıf, esmer ve kısa boylu olduğundan müşteri bulamaz. Onun bu hikâyesini dinleyen Râgıp çok üzülür ve onunla evlenmeye karar verir. Râgıp onunla evlenmeyi, bir vazife saydığı için istemiştir.

Peyami Safa’nın “Siyah Beyaz Hikâyeler” adlı hikâye kitabında yer alan “Olağan Şeyler” adlı hikâyesinde on sekiz yaşındaki Semahat ve yirmi iki yaşındaki Cemil komşu çocuklarıdır. Bakışarak birbirlerine âşık olurlar. Görüşmeye başlarlar hatta çevreden dedikodular çıkar. Kızın ailesi kızlarının küçük olduğunu söyleyerek bu evliliğe karşı çıkar. Kızın ailesinin evindeki Rum Aşçı Eleni, Semahat ve Cemil’i geceleyin evin bahçesinde sarmaş dolaş bir hâlde görür. Eleni’nin, evin hanımına gördüklerini söylemesi üzerine iki gencin evlenme süreci başlar ve sonuçlanır:

—Hanımefendi küçük hanımı Cemil Beye veriniz, inat etmeyiniz.

—Hayır, ben Semahat’imi bu yaşta evlendiremem.

Eleni güldü

—Evlendiriniz demiyorum zira onlar evlendiler, nikâhlarını kıydırıp düğünlerini yaptırınız da Allah günâhlarını affetsin.

Ve geceleyin gördüğünü anlattı

Semahat’ın annesi ayıldı bayıldı ama ne fayda? Nikâh ve düğün yapılacaktı, yapılmalıydı ve yapıldı.

Semahat’le Cemil, artık bol bol, doyasıya bakıştılar, gülustüler, öpüştüler, seviştiler (1980, 227-228).

Bu hikâyede; evlenme sebebi olarak okuyucunun karşısına kızın ailesinin kendilerini bir zorunluluk içinde hissetmesi çıkmaktadır.

Peyami Safa’nın “Asrın Hikâyeleri” adlı hikâye kitabında yer alan “Çürük” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyede Sabri Bey elli beş yaşındadır. Eşi ölünce yeniden evlenmek ister. İlk eşi, onun bütün kötü alışkanlıklarına rağmen ona katlanmıştır. Sabri Bey, Makbule adlı bir genç kızla evlenir. Genç kız onunla parası ve ona kalacak miras için evlenmiştir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu durum şu şekilde açıklanır: “Kız güzeldi. Sabri bey’le yalnız parası için evlenmişti. İhtiyarın

dirisinden ziyade ölüsüne âşık olacaktı. Çünkü otuz bin liralık bir mirasa namzettii” (1980, 107). Sabri Bey bunu bilir ve genç eşine aldatıldığı takdirde onu öldüreceğini söyler. Genç kadın korktuğu için bu uyarıya bir süre riayet etmeye çalışır ama bir zaman sonra kocasını aldatır. Eşinin sırtında gördüğü, dış izlerinden kaynaklanan bir çürükten yola çıkarak aldatıldığını anlayan Sabri Bey genç eşini boğarak öldürür sonra da silahla kendi canına kıyar.

Bu hikâyede evlenme sebebi olarak okuyucunun karşısına zengin olma isteğı çıkmaktadır.

Bu tez çalışmasının inceleme alanına giren hikâyelerde kişilerin evlilik sebepleri olarak şunlar tespit edilmiştir: elindeki parasını yetirme düşüncesi, aşk, evlilik dışı hamile kalma sebebiyle oluşan zorunluluk, evlatlarının yapacakları evlilik sayesinde ebeveynlerin ekonomik olarak iyi hâle gelme ve devamında rahat bir hayat sürme isteğı, çocuk sahibi olarak mutlu bir yaşam sürme isteğı, anne ve babanın kararına itiraz edilememesi ve onların sözünden çıkılamaması sebebiyle onların istediğı biriyle evlenmek durumunda kalma, bir kadının içinde bulunduğu olumsuz hayat koşulları karşısında bir erkeğın üzülmesi, kızlarının bir erkekle ilişki yaşadığını öğrenen ebeveynlerin kendilerini bir zorunluluk içinde hissetmesi, kendilerini mutsuz hisseden bireylerin evlilik sayesinde gelecekte mutlu bir yaşam sürme isteğı, zengin biriyle evlenerek paraya kavuşma isteğı.

Sonuç olarak bu dönemdeki hikâyelerde Türk insanının evlilik sebebi olarak beş ana etmenden bahsedilebilir: Ebeveynlerin beklentisini karşılama, mutluluğa ulaşma, zengin olma, toplumca kabul edilen bir birliktelik yaşama ve çocuk sahibi olma isteğı.

2.1.1.2. Eş Adaylarında Aranan Özellikler ve Eş Seçimi

Ailenin kuruluş aşamalarındaki önemli halkalardan biri de eş seçimidir. Bu seçim esnasında karşı tarafta birtakım özelliklerin bulunması istenir. Eş adaylarında aradığı özellikleri bulamayan bireyler o eş adayıyla bir aile kurmaktan vazgeçebilmektedir. Eş adayında aradığı özelliklerin var olduğunu düşünen bireyler ise evliliklerini gerçekleştirmektedir. Evliliklerin bir kısmında bazı bireyler

mutluluğu yakalarken bazı bireyler eş adayında aranan özelliklerin aslında var olmadığını/karşı tarafça bu bakımdan aldatıldığını görerek evliliklerini sonlandırmakta veya istemediği bir evliliği sürdürmek zorunda kalmaktadır.

Son dönemde bu konuda yapılan araştırmalar Türk insanının eş adaylarında aradığı özellikleri ve eş seçimi sürecini ortaya koyma açısından bir fikir sahibi olmamıza katkı sağlamaktadır. Atalay vd.nin (1992) bu konuda yaptığı araştırma bunlardan bir tanesidir. Bu araştırmanın bulgularından faydalanılarak tezin kapsamı içerisinde yer alan hikâyelerde eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi konusuna ayna tutulmaya çalışılmıştır.

Atalay vd.nin (1992) bu konuda yaptığı araştırmaya göre Türkiye’de kişilerin eş seçimi hususunda karar verme noktasında ebeveynlerinin rolü oran olarak oldukça yüksektir. Kentlerde ve eğitim seviyesi yüksek kesimde bu oran düşmektedir. Aileler kendi çocuklarının tanışıp anlaşılarak evlenmelerini istemekte ve bu konuda kendilerinin karar verebileceklerini belirtmektedirler. Ailelerin evlatlarına eş seçerken ön plana çıkan tercihleri şu şekilde sıralanmaktadır: Köklü bir aileden gelmesi, iyi bir meslek sahibi olması, iyi bir eğitim görmesi, erkeğin maddi durumunun kadından daha yüksek olması ve dindar olması.

Tezin inceleme alanına giren birçok hikâyede eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi konusu işlenmiştir. Çalışmanın bu kısmında hikâyelerden tespit edilen örnekler aracılığıyla 1870-1923 zaman dilimi içerisindeki Türk ailesinde ailenin kuruluşu öncesi eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi süreci yansıtılmaya çalışılmıştır.

Emin Nihat Bey’in “Müsâmeretnâme” adlı hikâye kitabındaki “Vasfî Bey ile Mukaddes Hanımın Sergüzeşti” adlı hikâyede Vasfî adlı genç, Mukaddes’i sever. Günlerce onunla irtibat kurmak için uğraşır. En sonunda Vasfî Beylerin konağında çalışan Köle Hüsrev ve Mukaddes’in dadısı Cevrî Kalfa sayesinde mektuplaşmaya başlarlar. Vasfî Bey evlenmek istediğini babasına söyleyemez. Vasfî Bey’in babası, oğlunu Amca Paşa’nın Paşa olan kardeşinin kızıyla evlendirmek ister. Babası bir gün oğluna bunu sorar ama oğlu cevap veremez. Baba, oğlunun çekmecelerini karıştırır ve oğluna ait mektupları ele geçirip her şeyi öğrenir. Mukaddes Hanım, babasının

görevi gereği Trabzon'a gider. Vasfî Bey, Mukaddes Hanım'la iletişim kurmak amacıyla Hüsrev'i Trabzon'a gönderir. Hüsrev, bir zaman sonra Mukaddes Hanım'ın öldüğü haberini Vasfî Bey'e yollar. Hüsrev, Mukaddes Hanım'a Vasfî Bey'in öldüğü haberini verir. Hüsrev bu düzenbazlıkları Mukaddes Hanım'ı elde etmek için yapmıştır. Hüsrev'in yaptığı kötülükler cezasız kalmaz. Mukaddes Hanım, Hüsrev'in kötü niyetini öğrenince onu kovar. Hüsrev memleketi Çerkezistan'a giderken yolda bir kazaya uğrayarak ölür. Sevgilisinin öldüğünü öğrenen Vasfî Bey üzüntüsünden intihar etmeyi düşünürken bir Mevlevî dedesi olan Lütî Dede sayesinde bundan vazgeçer. Bir zaman sonra gerçek ortaya çıkar yani Mukaddes Hanım ölmemiştir. Mukaddes Hanım da Vasfî Bey'le aynı şeyleri yaşamıştır. Bu iki âşık türlü sıkıntılardan sonra nihayet kavuşur.

Bu hikâyenin ana konusu gençlerin, aileleri tarafından sevmedikleri kişilerle zorla evlendirilmeye çalışılmasıdır. Bu metinde ailelerin eş seçimi konusunda evlatları üzerinde kurduğu baskı belirgindir. Eş seçiminde ebeveynlerin evlatları için kendi yakınları arasından bir eş seçme yoluna gittikleri de görülmüştür.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Gönül" adlı hikâyesinde olaylar Fransa'da geçmektedir. Hikâyede vakanın geçtiği dönemde Avrupa'da sınıf farklarının evlenmeler üzerindeki etkisi çoktur. Bu dönemde üst tabaka ailelerinin damat ya da gelin adayında aradıkları ilk özellik zenginlik ve asilliktir. Hikâyenin başkişilerinden olan Pol adlı gencin babası fakir bir bahçıvandır. Babası öldükten sonra Pol, babasından kalan bu işi çok iyi bir şekilde sürdürür. Hikâyenin diğer başkişisi Margret Dük Dö Baravil'in kızıdır. Babası, kızı Margret'i asilzâdelerden biri olan Kont Dö Belvil'in oğlu ile evlendirmek ister. Bir bahçıvanın oğlu olan Pol, asilzâde sınıfından bir kız olan Margret'ten hoşlanır. Aynı duyguları Margret de ona karşı hissetmektedir. Birbirini seven ve aralarındaki sınıf farkının getirdiği engellere baş kaldıran bu iki genç, ailelerinden habersiz bir şekilde Amerika'ya kaçarak bir aile kurmak ister. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için evden kaçarlar. Genç kızın anne ve babası bu âşıkları takip ederek onların Amerika'ya kaçışını engeller. Genç adam gerçekten iyi biri olduğunu sevdiği kızın babasına

sonunda kanıtlar. Genç adam ve genç kız memleketlerine döndüklerinde evlenirler. Sınıf farkının engelleyemediği bu aşk evliliğini çevredeki asilzâdeler kıskanırlar.

Bu hikâyede; o dönem Fransa'sında üst tabakaya mensup ailelerde ebeveynlerin, evlatlarının evleneceği kişileri seçme konusunda onların üzerinde etkili oldukları ayrıca bu ebeveynlerin damat/gelin adayında aradığı ilk özelliğin zenginlik ve asillik olduğu görülmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Bir Fitnekâr" adlı hikâyesinde Mümtaz Bey, kızı Münevver'in zengin ve soylu bir aileye mensup bir gence meylettiğini duyar. Bu adam; kızının severek bir erkekle evlenemeyeceğini, bunun kendi namusuna dokunacağını, kızına münasip birini kendisinin bulacağını ifade eder.

Bu hikâyede bir babanın, kızının eş seçimi sürecindeki rolünü görmek mümkündür.

Ahmet Mithat Efendi'nin, "Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı Tasvir" adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki "Ağustos Suya Girse Balta Kesmez Buz Olur" adlı küçük hikâyesinde Binnaz Hanım; kâtiplik yapan, evlenme yaşı gelmiş oğlu Bahtiyar'ı evlendirmek ister ama bir türlü oğluna uygun bir eş adayı bulamaz. Binnaz Hanım zor beğenen bir kayıvalide adaydır. Hem Binnaz Hanım'ın hem de kız tarafının evlilik için kriterleri bir türlü birbiriyle uyuşmaz. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metinde bu kriterlerin ne olduğu görülmektedir:

Kimisi kızını askere vermek ister, kimisi esnafa, Halbuki biçare Bahtiyar kâtip. Bazısı iç güveyisi ister, Bahtiyar ise evi barkı olduğundan ve bir ana bir oğul bulunduğundan, gelini kendi evine getirmek ister. Hâl ve şanı kendi ölçüsüne muvafık gelen kızların hüsünleri matlup dereceden dîn olduğundan, onları Binnaz Hanım beğenmez. Hüsnü de matluba tevafuk ederse kız takımının istediği ağırlığı Bahtiyar veremez ve Bahtiyar'ın arz ve teklif ettiği miktarı dahi onlar kabul edemez (2013, 85).

Nabizâde Nâzım'ın "Karabibik" adlı hikâyesinde olayların geçtiği yer Antalya'nın Kaş ilçesine bağlı Beymelik köyüdür. Hikâyenin başkışısı olan Karabibik fakir bir çiftçidir. Karabibik'in eşi ölmüştür. Hûri adındaki kızıyla yaşamaktadır. Kızı evlenme çağına gelmiştir. Karabibik'in ekonomik durumu

kötüdür. Karabibik'in tarlalarını sürmesi için iki öküz bulması gerekmektedir. Karabibik hem kızını evlendirmek hem de tarlasını bedava sürdürmek amacıyla kızını Koca İmam'ın kayınbiraderiyle evlendirmek ister ama bu planları tutmaz. Kavgalı olduğu Yosturoğlu'nun yeğeni Hüseyin, Hûri'yi sever. Karabibik kızını onunla evlendirir. Karabibik, babasından miras kalan sekiz dönüm taşlı tarlayı sonunda sürer ve tarla verimli hâle gelir.

Bu hikâyeyle okuyucu, eş seçiminde ekonomik sebeplerin ne kadar etkili olabileceğini görmektedir.

Mehmet Celal'in "Muhabbet-i Mâderâne" adlı hikâyesinde Nesibe Hanım'ın Fahriye adında bir kızı vardır. Nesibe Hanım'ın kızından başka kimsesi yoktur. Kızının yanibaşından ayrılmasını istemez. Fahriye'nin talipleri çıkmasına rağmen kızını evlendirmek istemez. Fahriye bir aracı sayesinde Fikri denen bir gençle mektuplaşmaya başlar. Fikri Bey'in alkol bağımlılığı ve işe gitmeme gibi kötü alışkanlıkları vardır. Damat adayına bazı şartlar öne sürer. Bu şartlar şunlardır: İç güvey olmayı kabul etme, eve zamanında gelme, işe zamanında gitme, içki içmeme. Fikri Bey'in bu şartları kabul ettiği anki ortam ve Fikri Bey ile Nesibe Hanım arasında geçen diyalogu hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda görmek mümkündür:

Fikri Bey'in dudaklarında bir tebessüm belirdi. İhtiramkârâne bir vaziyetle dedi ki: 'Nasıl isterseniz! Nâmusum üzerine en büyük yeminleri ederim. Fakat mevhum bir şey üzerine edilen yeminin ne ehemmiyeti vardır?'

Nesibe Hanım doğruldu. Kitâbenin üstünde bir mevki-i ihtirâmı tenvîr eden Kur'ân-ı Kerîm'i aldı. Fikri Bey'e doğru uzatarak "bunu öpebilir misiniz." dedi. Fikri Bey öptü (2014, 76).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu; kızını çok seven, kızından başka kimsesi olmayan ve bu yüzden kızını yanından ayırmak istemeyen bir annenin bir damat adayında aradığı özellikleri ve damat adayından taleplerini görmektedir.

Mustafa Reşit'in "Tesâvîr-i Hayât" adlı hikâye kitabındaki "İki Müşkûlpesent" adlı hikâyenin başkişisi Miss Lilian adındaki genç kızdır. Bu kız zengin bir İngiliz ailesine mensuptur. Lilian kendini ilme adar. Miss Lilian; zeki, bilgili, genç ve yakışıklı olan ancak zengin olmayan Mister Harry'den hoşlanır.

Mister Harry de genç kızdan hoşlanır. Mister Harry evlenmek istediği kadının özelliklerini Miss Lilian’a “Emin olunuz ki bendeniz hüsne, servete değil zevcine mesûdiyet-i hakîkiye bahşedecek haslete mâlik bir zevce arıyordum” (r. 1312, 58-59) şeklinde ifade eder.

Mustafa Reşit’in “Bir Çiçek Demeti” adlı eserinde yer alan L Hanım ile N Hanım’ın birbirlerine yazdıkları mektuplarla oluşturulan hikâyesinde ilk mektubu L Hanım gönderir ve mektuplaşma devam eder. L Hanım bir adamın kendisini takip ettiğinden, adamın çirkin ve zengin olduğundan bahseder. Bu adamla evliliğini annesinin onayladığını söyler. N Hanım bu mektuba karşılık verdiği mektupta L Hanım’a acele etmemesi gerektiğini, evliliğin ömür boyu sürecektir önemli bir süreç olduğunu, sırf zengin diye biriyle evlenilmemesi gerektiğini, son pişmanlığın fayda vermeyeceğini bildirir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda N Hanım mutlu bir evlilik için bir kocada aranması gereken özellikleri belirtir:

Bir zevcin zevcesini mesut edebilmesi için yalnız zengin, yakışıklı asil olması kifayet etmez. Vak’a bunlar pek makbul ve matlub şeyler ise de insanın kıymet-i hakîkiyesini tayin eden evsaf-ı akliye ve edebiye ile birlikte bulunmazsa arzu olunan refah ve saadeti hâle medar olamaz (r. 1304,26).

L Hanım mektubunda; evlenmiş olduğunu, evliliğinin kötü gittiğini hatta kocasının iki tane odalığı olduğunu ve ekonomik olarak da çok kötü bir hâlde olduklarını bildirir. N Hanım mektubunda, L Hanım’a bu durumu düzeltmek için artık çok geç kalındığını ve bu evliliğin bundan sonra düzelemeyeceğini söyler.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, kişilerin evlilikte mutluluğu yakalamaları için eş adaylarında hangi özellikleri araması ayrıca bu süreçte nasıl hareket etmesi gerektiğine ilişkin birtakım düşünceleri görmektedir.

Mehmet Rauf’un “Üç Hikâye” adlı hikâye kitabındaki “Bir Hikâye-i Hüsrân” adlı hikâyesinde kırklı yaşlarda olan Mâcit’e uygun bir eş aranmaktadır. Mâcit için bulunan birçok eş adayında kusurlar ve meziyetler şu şekilde sıralanır: “Kusurlar: Oynak, fassal (dedikoducu), hırçın; meziyetler ise: gayet güzel, gayet şık, son derece malumatlı” (2011, 58) olmaktadır. Birçok aday arasından Nimet isimli on sekiz yaşındaki bir kızda karar kılınır. Nimet ve Mâcit görüşürler ve birbirlerinden

hoşlanırlar. Macit, Nimet’le aralarındaki yaş farkının evlendikten sonra problem olacağını düşünerek evlenmekten vazgeçer.

Belli bir yaşa gelmiş olan bekâr bir adamın, yakınları tarafından evlendirilmeye çalışılmasının anlatıldığı bu hikâyede bu mesele ekseninde, yaşı ilerlemiş bekâr bir adamın yakınlarının gelin adaylarında hangi özellikleri aradığı görülmektedir.

Mehmet Rauf’un “Hanımlar Arasında” adlı hikâye kitabındaki “Çayırdan Sonra” adlı hikâyede bir çayırdaki birçok erkeğin gözdesi olan genç kız kimi seveceği, kimi seçeceği noktasında kararsızlık yaşar. Genç kız kendisine uygun bir eş bulmak için bu çayırdaki gezintiyi çıkar. Bu genç kız uzun gezintiler, bakışmalar ve düşünceler sonunda hangi eş adayını seçeceğine karar verir. Karar verirken çok zorlanır. Bu genç kız artık evlilikle ilgili hayaller kurmaya başlar. Bu genç kızın evlilikle ilgili hayalleri şu şekildedir: “Rengin bir istikbal-i saadet tahayyülüne başladı: mehtaplar, şenlikler, izdivaçlar, nevazîşler, saadetler, çocuklar...Hâsılı bütün bu şeyler!” (r. 1330a, 87).

Bu hikâyede okuyucu, genç bir kızın kendisine uygun bir eşi ne şekilde seçtiğini ve bu genç kızın eş seçim aşamasındaki ruh hâlini tüm ayrıntılarıyla görmektedir.

Safvetî Ziya’nın “Hanım Mektupları” adlı, mektuplarla oluşturduğu hikâye kitabındaki “Mihridil Hanım’dan A. D. Bey’e” başlıklı mektupta Mihri Dil Hanım yakışıklılığıyla ünlü A. D. Bey’e onu değil de kardeşini sevdiğini ve onun bu konuda yanıldığını belirtir. Mihri Dil Hanım, A. D. Bey’e bir kadının bir erkeği seçerken her zaman fizikî güzelliğe önem vermediğini şu şekilde açıklar:

Kendimi unutacak kadar sevebileceğim erkeğin letâfet-i vechiyesinden ziyade -fakat dikkat ediyormusunuz? Büsbütün çirkin demiyorum, değil mi?- letâfet-i vechiyesinden ziyade, efkâr ü hissiyâtına, etvâr u evzâna, terbiye vü sadâkatine, alelhusus ketum olmasına dikkat ederim (2016, 84).

Mektup tekniğiyle oluşturulmuş bu hikâyede bir kadının eş seçimi sürecinde bir erkekte fizikî güzellik dışında başka özellikler de aradığı vurgulanmaya çalışılmıştır.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun “Haristan ve Gülistan” adlı hikâye kitabındaki “Tevcîh-i Vecîh” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Vecih evlenmek isteyen bir gençtir. Kendisi için uygun görülen eş adaylarının hiçbirini çok tuhaf sebeplerden ötürü beğenmez. Eş seçimi konusunda çok titiz olan Vecih, edebiyat ve sanat bakımından donanımlı mükemmel bir eş aramaktadır. Aradığı özelliklere sahip bir eş bulamayıp evlenemeyeceğini düşünerek endişelenir. Vecih'in eş seçimi konusundaki bu yaklaşımını hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde görmek mümkündür:

—Nineciğim evlenmek hayatın bir muammasıdır. Hallinde cüz'i bir hata ileride o kadar ehemmiyet kazanır ki âdetâ insanı canından bıktırır. Alacağım kadının huyu huyuma tamamiyle uygun olmalı ki mutluluk nedir? Nasıl şeydir? Ben de tecrübe edeyim. Mükemmel bir kız bulamam diye korkuyorum. Korkuyorum, nineciğim! Evlenemeyeceğim! Korkuyorum! (1969, 163).

Vecih Avrupa'ya gider ve döndüğünde annesinin halayıyla evlenir. Vecih'in evlendiği kadın Vecih'in ilk başta aradığı eş tipinin tam zıddıdır. Okuma yazmaya meraklı olmayan, sadece ev işlerinde mahir bir eştir. Bu durum karşısında Vecih'in hiçbir şikayeti yoktur ve Vecih çok mutludur.

Eş seçimi hususunda titiz davranan ve zamanla görüşleri değişen bir gencin başta istediği bir eş adayının tam aksi özelliklere sahip bir eşle evlenmesinin anlatıldığı bu hikâyede genç bir adamın bu meseleye bakışındaki değişim dikkat çekicidir.

Ahmet Rasim'in dört küçük hikâyeden oluşan “Numûne-i Hayal” adlı hikâye kitabındaki “İki Damla Gözyaşı” adlı hikâyesinde bir gencin sevdiği kızın, gencin annesinin kirli mazisi nedeniyle ondan ayrılması sonucu gencin yaşadığı hayal kırıklığı anlatılmaktadır. Ferit ve çocukluk aşkı evlenmeye karar verirler. Ferit'in evlenmeyi planladığı kız son zamanlarda Ferit'e soğuk davranmaktadır. Bunun sebebini öğrenmek isteyen Ferit, sevgilisine bir mektup yazar ve bu mektubun karşılığı sadece iki damla gözyaşıdır. Ferit buna bir anlam veremez. Ferit sıkıntılı günlerini atlatmak için arkadaşının evine gider. Ferit, arkadaşının babasının eski sevgililerinin fotoğraflarının yer aldığı albümü karıştırırken hayatının şokunu yaşar. Ferit sevgilisinin döktüğü iki damla gözyaşının sebebini o anda anlar çünkü o

fotoğraftaki kadın annesidir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Ferit'in bu gerçeği öğrendiği andaki hâli tasvir edilmektedir:

Kansız kalan dudakları arasından gayr-i ihtiyari bir sûrette çıkan,
—Ah! Sefile beni de sen mahvettin cümlesi ile arkadaşımı istifsara,
isticvâba mecbûr eyledi. O zaman o da gözlerinde iki damla yaş bulunduğu
hâlde bakarak eliyle sormamasını rica eyledi (r. 1311, 16).

Hem sevgilisi hem de sevgilisinin ailesi Ferit'in annesinin geçmişi sebebiyle bu evliliği istememektedir.

Bu hikâyede bir gencin annesinin geçmişinin o gencin evlenmesine olan olumsuz etkisi görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Bir Temiz Havlu Uğruna" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde üç arkadaş vapurda karşılaşır. İstanbul'daki eski hayat hakkında konuşmaya başlarlar. İstanbul'daki eski hayatı kimi iyi olarak değerlendirirken kimisi kötü olarak yorumlar. Kahraman-anlatıcı dışarıdaki kötü hayattan aileye sığınarak kaçınmanın mümkün olabileceğini belirtir. Bunun üzerine evlilikte mutluluğu yakalayamayan diğer iki arkadaş bu görüşe muhalif olur ve yaptıkları kötü evliliklerden bahsetmeye başlar. Bu iki evli adamdan ilki annesine, evlenme zamanı geldiğinde evlendiği kızda istediği özellikleri değil de istemediği özellikleri sıraladığını belirtir. Bu hikâye kişinin istemediği özellikler şunlardır: mavi göz, kısa boy, muhacirlik. Annesi, oğlunu görücü usulüyle evlendirir. Evlendiğinin gecesinde, istemediği tüm özelliklerin bu kızda olduğunu görür. Bu gencin o anda yaşadığı şok, hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda şu şekilde anlatılmaktadır:

Nikâh oldu. Koltuğa girdim. Bir de duvağı kaldırıncı ne göreyim:
Çiğ mavi iki göz... Ayakta duruyordu. Baktım, başı benim belimin hizasına
bile gelmiyordu. İsmi sordum. Konuşmaya başladık. Ah o sigalar, o
muhacir sigaları... Geliri, gideri, yaperi, ideri! Gözlerim karardı. Sanki
dünya kafama yıkıldı (2014, 291-292).

İstemediği bir kızla evlenen genç, boşanmaya da sıcak bakmaz ve eşiyle yaşamaya devam eder. Evli adamlardan ikincisi ise nasıl evlendiğini açıklamaya başlar. Bu gence anası bir gün, evlenmezsen sana hakkımı helal etmem der. Bunun üzerine genç, evlenmeye razı olur. Bu genç, okuma yazma bilen şuh biriyle evlenmek istemektedir ama bunu annesine söyleyemez. Annesi bir gün tualete gittiği bir evin kızının davranışlarını ve özellikle temiz havlularını çok beğenir. İkinci gelişinde bu

kızı oğluna ister ve sonrasında bu kız bu kadının gelini olur. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda gencin kendi evliliğiyle ilgili çeşitli açıklama ve yorumları mevcuttur:

Nihayet bu temiz evin temiz kızıyla evlendim. Kadınlık namına düşündüğüm şeylerin hiçbirini karımda bulamadım. Vakıa şimdi yalımızın her tarafı bir hamam kadar temiz... Tavanlar bile sabunla ovulmaktan parıl parıl parlıyor. Havlularımız hep ketenden... hep ütülü! Keskin keskin lavanta çiçeği kokuyor... Ama bunlar benim için bir saadet değil... Benim de çocuklarım oldu. Temiz temiz büyüdüler. Fakat düşünün, hayatımın en mühim emeline annemin bir abdesti hâkim oldu. Talihimi bir temiz havlu tayin etti. Evet, ben bir temiz havlu uğruna yandım. Bir temiz havlu uğruna... (2014, 294).

Bu hikâyede; görücü usulü evlilikle dünya evine giren, istediği özellikteki eş adayıyla evlenememiş olan, annelerinin bulduğu eş adaylarıyla evlenen ve bu sebeple mutsuz bir evliliği sürdürmek zorunda kalan iki genç adamın durumu görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Erkek Mektubu" adlı hikâyesi mutsuz bir evliliği sürdüren bir gencin, bekâr bir arkadaşına yazdığı mektupla oluşturulmuş bir hikâyedir. Bu genç, evlenmek için bir kızda bazı özelliklerin bulunmasını istemektedir. Bu gencin evlenmek istediği bir kızda aradığı özellikler şunlardır: "Asabi, müteheyyiç, âli, çok güzel, çok hisli bir kadın" (2017, 80). Bu genç, aradığı özelliklere sahip bir kız bulur ve onunla dünya evine girer. Balayına çıkarlar. Genç adam balayında eşinin her dediğine evet der ama onu mutlu edemez. Zamanla evlilikte işler daha da kötüye gider. Gencin yeni evlendiği eşi, kocasına çok kötü davranmaktadır. Genç için hayat zehir olur. Hikâyenin sonunda bu yeni evli genç başta istediği kadının tam tersi özellikte bir kadınla evlenmediği için yaşadığı pişmanlığı şu şekilde ifade eder: " 'Ah nerdesin, lenfatik, sakın, mutasavvıt, az güzel, az hisli bir kadın?... ' diye haykırmak, bağırarak, çırpınmak istiyorum" (2017, 85).

İstediği kriterlere sahip biriyle evlenen bir genç adamın evlendiği kadının asabî davranışları sebebiyle evlilik hayatının kötü gitmesinin anlatıldığı bu hikâyede bu genç adamın bir eş adayında önceden aradığı kriterlerin tam tersini arıyor olması dikkat çekicidir.

Ömer Seyfettin'in "Havyar" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Hamdûne Hanım eski bir şeyhülislam olan kocasını kaybeder. Bu hanımın yaşı altmışı aşmak

üzeredir ve bu hanım çok zengindir. Hamdûne Hanım güzeller güzeli kızı için bir damat aramaya başlar. Hamdûne Hanım, damat adayında aradığı özellikleri şu şekilde ifade etmektedir:

—Kız gibi bir delikanlı isterim! (...)

—Malı olmasın, mülkü olmasın, parası olmasın, pulu olmasın.

Mahçup, namuslu, terbiyeli bir genç istiyorum! Mahçup, namuslu, terbiyeli bir genç istiyorum! (2017, 365).

Hamdûne Hanım uzun aramalar sonunda Hüsam Efendi adında, yirmi yaşında, utangaç, dindar olan ve kötü alışkanlığı olmayan bir damat adayı bulur. Bu damat adayı fakir ve çirkindir. Hamdûne Hanım, kızını Hüsam Efendi'yle evlendirir. Yirmi yıl sonra Hüsam Efendi'ye ansızın bir ticaret yapma hevesi gelir. Eski mahçup ve sıkılgan Hüsam Efendi yerine tam tersi biri gelir. Hüsam Efendi'de artık birçok kötü alışkanlık görülmektedir. Namazı bırakır, gülüp eğlenmeye ve evdeki hizmetçilerle ağız şakası yapmaya başlar. En sonunda işi ilerleterek Hamdûne Hanım'ın kırk yıllık Arap halayığı Servinur'a sataşmaya başlar. Öpmekle, sıkmakla yetinmeyen Hüsam Efendi geceleri, hiçbir kabahati olmayan Servinur'un odasına girmeye bile yeltenir. Bu durum en fazla Hamdûne Hanım'ın zoruna gider.

Damat adayında istediği özellikleri bulan ve kızını onunla evlendiren bir annenin damat adayında yirmi yıl sonra gerçekleşen olumsuz değişim sebebiyle yaşadığı üzüntü bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Refik Halit'in (Karay) "Memleket Hikâyeleri" adlı eserinde yer alan "Küs Ömer" adlı hikâyenin mekânı Anadolu'dur. Küs Ömer namındaki genç, kaybettiği bir yarış veya iddia sonrası küsüp sinirlenerek yaşadığı yeri terk etmeyi âdet edinmiş biridir. Küs Ömer bir kaz dövüşünü kaybetmesi sebebiyle yaşadığı yerden uzaklaşır. Küs Ömer'in bu gidişiyle ondan haber alamayan eşi Zehra mağdur olur.

Küs Ömer'in annesi olan Semercilerin Hürmüz adlı kadın, hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda anlatıldığı şekliyle gelinini görüp beğenir ve onu oğluna ister:

Kandil hamamında hiçbir şeyden habersiz, bir elinde tas, öbüründe kil dalgın dalgın göbek taşının önünden geçerken Semercilerin Hürmüz, peştemalının ucundan tutunca çekmiş, herkesin içinde onu çırılçıplak bırakmıştı. Zehra, utancından kıpkırmızı kesilip ne yapacağını şaşırırken kadın, istifini hiç bozmadan, utanmadan bu örtüsüz vücudu bir iyi seyretmiş

sonra yandaki kadına dönüp “Kâfur gibi dökme beyaz” demişti. Bu olayı görücüler, sözler, dedikodular izlemiş sonunda düğün haftaya kararlaştırmıştı (1995, 87-88).

Bu hikâyede, bir annenin, oğlunu evlendirirken gelin adayının fizikî güzelliğine ne derece önem verdiği görülmektedir.

Fahri Celal’in (Göktulga) “Talak-ı Selase” adlı hikâye kitabında yer alan “Bir Mektup” adlı hikâyede mekân İstanbul’dur. Şekip adlı genç, bir kızla sevgili olur. Bu kız buluştukları bir gün sırf dayısı gördü diye Şekip’ten annesini göndertip kendisini istetmesini söyler. Bir gün kızın dayısı da genç adamı tehdit edince Şekip annesini gönderir ve bu kızla nişanlanır. Üç ay nişanlı kalırlar. Düğün hazırlıkları yapıldığı esnada tuhaf bir olay yaşanır. Bu olay sebebiyle kız tarafı evlilikten vazgeçer ve bu evlilik gerçekleşmez. Bu olay, damat adayının ihtiyacını gidermeye uygun bir tuvalet bulamaması sebebiyle ihtiyacını dışarıda gidermesi ve bunu gelin adayının ve annesinin görmesidir. Evlenmek zorunda kalan genç adam bu olay sebebiyle evlenemez. Kızın babası bu tuhaf olayı gördüklerini ve evlilikten vazgeçtiklerini damat adayına iletmek için bir mektup yazar. Bu mektubun sonunda bu babanın kızını evlendireceği bir adamda aradığı özellikler de mevcuttur: “Bütün zarafet ve kibarlığınızın sadece bir boya olduğuna mâaile -kızım da dâhil olduğu hâlde-maatteesüf karar verdik!..” (2017, 32).

Bu mektuba göre kızın babasının bir damat adayında aradığı en temel iki özelliğin zarafet ve kibarlık olduğu anlaşılmaktadır.

Reşat Nuri’nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabındaki “Bir Hazin Hakikat” adlı hikâye, Suzan Hanım ve Mühendis Vedat Bey arasındaki mektuplaşmalarla oluşturulmuş bir hikâyedir. Babası Aydın’da mutasarrıf olan çocuk yaştaki Suzan ile babası orada jandarma komutanı olan Vedat adlı genç aralarında sekiz yaş fark olmasına rağmen çok iyi arkadaş olurlar. Arkadaşça anılarla dolu bir yaz geçirirler. Mektubunda Suzan bu anıları hatırlatır. Her iki aile de İstanbul’a taşınır. Aradan dört yıl geçer. Bu süre zarfında hiç görüşmeyen bu iki arkadaş tekrar görüşmeye başlar. Vedat Bey Anadolu’ya mühendis olarak tayin olunca yine birbirlerinden ayrı düşerler. Suzan, Vedat’a yazdığı mektupta Tahsin Bey adlı çok zengin bir gencin kendisine talip olduğunu, ailesinin de o gençle evliliği çok

istediğini bildirir. Suzan başta bu evliliğe olumlu bakar ama zamanla zenginlik, şık ve kibar bir kocayla evlilik onun için yeterli gelmemeye başlar. Kafasında bir soru işareti beliren genç kız bu sebeple Vedat’a danışır. Onun vereceği cevaba göre hareket edeceğini belirtir. Suzan kafasında oluşan soru işaretinin sebeplerini hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda şu şekilde belirtir:

Şık, güzel bir hayat, zengin bir koca... İtiraf ederim ki, genç kızlık hayatımda ben bu şeyleri birçok defa düşündüm ve istedim. Fakat tuhaf değil mi? Bir hayal olarak söylediğim bu şeyler, hakikat olacıklarına inandığım dakika bütün cazibesini kaybettiler. Gözümün önünde renksiz, ruhsuz, sönük bir süs gibi kaldılar. Şık, kibar bihayat; zengin bir koca... Acaba bunlar, bir insanın kalbini doyurmağa kâfi gelecek şeyler mi? Bir kadının bütün ruhuyla isteyeceği, seveceği adamla yaşayacağı daha sade, daha mütevazı bir hayat, bundan bin kat iyi, bin kat bahtiyar olmaz mı? (1993, 22).

Vedat bu mektuba yazdığı cevapta aşkın mutlu bir evlilik ve hayat için yeterli olmadığını, zenginliğin ve şöhretin önemli olduğunu, bu sebeple onun Tahsin Bey’le evlenmesi gerektiğini bildirir. Vedat artık onu bir kız kardeşi olarak saydığını belirterek mektubunu bitirir.

Bu hikâyede, bir genç kızın başlarda aşkı değil de zenginliği ve şöhreti evlilik için yeterli görse de zamanla onları da artık yeterli görmemeye başlaması ve bu genç kızın kafasında soru işaretlerinin oluşması anlatılmaktadır. Evlilikte aranan şartların başında aşkın değil de zenginlik ve şöhretin gelmesi gerektiği yönünde bir düşünce, genç bir mühendisin ağzından bu hikâye vasıtasıyla okuyucuya iletilmektedir.

Reşat Nuri’nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Bir Hayal Kırıklığı” adlı hikâyesi Hikmet ve İbrahim adlı iki arkadaşın mektuplaşmalarıyla oluşturulmuş bir hikâyedir. Bu mektuplarda Hikmet’in, Handan ile evlenmekten vazgeçmesi ve bunun sebeplerinden bahsedilir. Handan adlı genç kız evli olan ablası Semiha’yla Rodos’ta yaşar. Handan, İstanbul’daki halasının evine konuk olur. Handan çok masumdur. Sıkılgan bir kızdır. O, bu hâliyle diğer kadınlara benzemez. Onun bu tavırları Hikmet’in çok hoşuna gider. Zamanla bu ikili yaklaşır. Hikmet bu kızla evlenmeye karar verir. Hikmet’in bu kızla evlenmesinin altında yatan sebep onun ağzından şu şekilde ifade edilir:

Artık bu yalancı, sahte vak'ar, mütesallif, âdi erkeklerden; yüzü boyadan, ruhu yaldızdan ibaret hafif kadınlardan uzaklaşacak; Handan ile beraber, temiz, şen, sakın bir hayat sürecektim (1993, 35).

Zamanla Handan'ın davranışlarında değişiklikler görülmeye başlar. O da artık kibar İstanbul kızları gibi olmaya çalışmaktadır. Üzerindeki utangaçlık zamanla kalkar. En sonunda tam bir salon hanımefendisi olur. Ondaki değişimi gören Hikmet evlenmekten vazgeçer. Okuyucu bu değişimin sebebini Handan'ın Seniha'ya yazdığı mektup aracılığıyla anlar. Ablası ona Hikmet Bey gibi bir adamın görgüsüz, cahil, saf bir kızı beğenmeyeceğini bu yüzden değişmesi gerektiğini söyler. İşte bu değişim İbrahim'in Handan'dan uzaklaşmasının sebebidir.

Her iki taraf da eş adayında aranan özellikler hususunda birbirlerini yanlış anladıkları için bu ilişkiden bir evlilik doğmamıştır.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Muamma” adlı hikâyesinin başkişisi Beria adlı bir genç kızdır. Beria, İstanbul Bostancı'da deniz kenarında yaşayan zengin bir aileye mensuptur. Beria zengin olduğu için kendisini gerçekten sevecek birini bulamayacağını düşünerek evlenmek istemez. Beria eş adayında aradığı özellikleri şu şekilde ifade eder: “Evleneyim fakat kiminle? Benim aradığım şefkat ve muhabbeti, menfaat yahut merhametten başka bir membadan taşıyacak aşkı bana hangi erkek verebilecek? Bunu göster!” (1993, 127). Beria'yı yengesi Nimet Hanım evlenme konusunda ikna etmeye başlar. Nimet Hanım, Beria'yı parası için değil de gerçekten seven adayı bulabilmek için bir plan hazırlar. Bu plana göre eve hırsız girdiğinde dört adaydan hangisi cesaret gösterirse Beria onun sevgisinden emin olacaktır. Plan devere sokulur. Eve hırsız girdiği yaygarası koparılır. Bu adaylardan sadece Nizami adlı genç cesaret gösterir ve Beria onunla evlenmeye karar verir.

Hikâyenin başkişisi olan genç kızın “gerçek aşkı” ona karşı hisseden eş adayını bulurken uyguladığı yöntem dikkat çekicidir.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Sevda ve Mantık” adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Hikâyenin başkişisi olan Feridun; gençliğini kitaplara ve ilme adayan, felsefe ve psikoloji meraklısı biridir. Feridun'un karşılaştığı yaşlı bir Paşa ona hayatta sadece ilim olmadığını, evlilik gibi

şeylerin de olduğunu, evlenmediği takdirde yaşlandığında pişman olabileceğini söyler. Genç adam için Saniha adında bir eş adayı bulunur. Saniha'nın kendisi için uygun olup olmadığını anlamak istediğini söyler. Saniha'yı test etmek için ona çeşitli sorular sorar.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Feridun'un soruları ve genç kızın bu sorulara verdiği cevaplar yer almaktadır.

Birinci sualım: Evlendikten sonra nasıl yaşamak istiyorsunuz?

Saniha —(Tereddüt etmeden) Tabii bütün genç kızlar gibi. Şık, kibar, eğlenceli, tam mânâsiyle mesut ve güzel bir hayat.

Feridun —(Küçük cep defterine kaydederek) Zevcenizin serveti ne derecede olmalı?

Saniha —Mümkün olduğu kadar zengin...

Feridun —(Bunu kaydederken kalemi hafifçe titrer... Belli belirsiz bir ıstırapla) Zevcinizin ne ruhta? Ne mizaçta bir adam olmasını istiyorsunuz?

Saniha —Fevkalâde şen, fevkalâde zarif, fevkalâde zeki, hassas...

Feridun—(Uğradığı hayal kırıklığını artık saklayamamaktadır.) Sonra Saniha Hanımefendi, şekli, siması nasıl olacak?

Saniha —Tam mânâsiyle güzel... Güneş gibi, peri masalı şehzadeleri gibi...

Feridun —Bu da âlâ... Bu da âlâ... (Kalemi artık güçlükle kelimeleri kaydetmektedir... Yorgun bir ıstırap ile) Mesleği?

Saniha —Mutlaka parlak bir meslek olacak... Ya nazır, ya nâzırları karşısında titreten bir hatip, mebus, ya meşhur bir kumandan, yahut da mühim ve büyük olmak şartıyla bir şair, bestekâr, ressam...

Feridun —(Meyusane defterini kapar, son bir ümitle) Ya değerli bir âlim olursa?

Saniha —Belki ayıplayacaksınız Feridun Bey... Fakat ben, bu meslekten bir şey anlamıyorum... Kütüphane faresi gibi gece gündüz kâğıtlar, ciltler arasına gömülmek can sıkıcı şey...

Feridun —(Tamamiyle ümidi kırılmış) Teşekkür ederim, zahmet verdim size... Bitti... (daha yavaş) Her şey bitti... (1993, 154-155).

Kızın bu cevapları üzerine o da kıza onu eş olarak seçmeyeceğini söyler. Saniha bütün kızların aynı cevapları vereceğini, en sonunda boynunu bükerek kaderine razı olup bulduğu eş adayıyla evlenmeyi kabul edeceğini söyler. Bu cevaplarla Saniha sevdada mantık aranamayacağını Feridun'a ispat eder. Hikâyenin sonunda Feridun çok sevdiği kitaplarını uçurtma yapmaya karar verir.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, o dönemde genç kızların evleneceği bir erkekte aradığı özelliklere dair birtakım izlenimler edinmektedir.

Ercüment Ekrem'in (Talu) "Teravihten Sahura" adlı hikâye kitabında yer alan "Tecrübeye Mebnî" adlı hikâyede Fâzıl adlı genç, Berrin adlı bir kıza âşık olur, Berrin, evlenmeden herhangi bir ilişki yaşamayacağını belirtir. Evlenirler ve aralarında şu şekilde bir konuşma geçer:

Odasında, zevcesiyle baş başa kalır, günahını itiraf ile vicdanını temin etmek istedi.

—Biliyor musun ki, ruhum?.. dedi. Eğer, şimdi hakk-ı meşrû'm olan şeyi evvelce benden esirgememiş olsaydın... Belki bugün seninle evlenmezdim.

Berrin Hanım güldü ve:

—Değil mi ya? Cevabını verdi. Ben budala mıyım? Bereket, senden evvel beş kişi ile tecrübe ettim de.. Artık aklım başıma geldi! (r. 1341, 94-95).

Bu hikâyede her iki tarafın da aradığı şartı taşıyan eş adayını bulduğu görülmektedir.

Peyami Safa'nın "Ava Giden Avlanır" adlı hikâye kitabında yer alan "Vicdan Emrederse" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde dört genç arkadaş Tepebaşı'nda toplanır ve evlilik hakkında konuşmaya başlar. Evlenecekleri kadınların özellikleri konusunda görüşlerini bildirirler. En son sözü alan Râgıp, evleneceği kadında birçok meziyet olması gerektiğini söyler. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde bu meziyetler şu şekilde sıralanır: —Vallahi dostlar, dedi. Kadın güzel olmalı, yahut asil, malûmatlı, nezih, musikiye aşinâ olmalı, Lisan bilmeli. Sözü sohbeti çekilmeli, çocuk yetiştirebilmeli, Salon kadını olmalı filan filan..." (r. 1338a, 5).

Râgıp her ne kadar evlenilecek bir kadında bu özellikleri sıralasa da bir kadını tanımak için yıllarca onunla beraber yaşamak gerektiğini, bu sebeple evliliğin piyango biletine benzetilebileceğini ifade eder. "Ne çıkarsa bahtına..." (r. 1338a, 5) der. Râgıp'ın evlilikle ilgili görüşlerinde bir değişiklik olduğunu gören arkadaşları bu değişimin sebebini sorduklarında Râgıp başından geçen olayı anlatmaya başlar. Sokakta kendisine dikkatlice bakan bir kızın peşine düşer ve uzun bir takipten sonra onunla tanışır ve konuşur. Bu kız; nişanlısı askerde ölmüş, annesi ve babası olmayan, teyzesiyle kalan bir kızdır. Bu kız çok zayıf olduğundan girdiği bütün işlerden ya ayrılır ya da ayrılmak zorunda kalır. Hayat kadını olur. Zayıf, esmer ve kısa boylu olduğundan müşteri bulamaz. Kızın başından geçenleri dinleyen Râgıp bu kıza çok

üzülür ve onunla evlenmeye karar verir. Râgıp bu kızla evlenmeyi bir vazife saydığı için bu evliliği gerçekleştirir.

Bu hikâye vasıtasıyla okuyucu; bir genç adamın eş seçimiyle ilgili düşüncelerine tanıklık etmektedir.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabındaki "Hasan Bey'le Rekabet" adlı hikâyede Hasan Bey, eşinden boşanmış cimri bir adamdır. Neriman'la evlenmek istemektedir. Neriman'ın ailesi Neriman'ı Hasan Bey'le evlendirmeye karar verir. Neriman ise Ferit'i sevmektedir. Ferit'ten ne yapıp edip Hasan Bey'i bu evlilikten vazgeçirmesi için bir çare bulmasını ister. Ferit bu amaçla Hasan Bey'in evine gider. Ferit, Hasan Bey'e Neriman'ın bir yıl önce kendisinden olan bir çocuğu aldığını söyler ama Hasan Bey, bunu Neriman'la evlenmek için bir engel olarak görmez. Ferit bu sefer başka bir çözüm bulur. Hikâyeden alıntılanan kısımda bu çözüm mevcuttur:

Ümitsizlik içinde başka bir fikir bulamıyarak son sözümü söyledim:

—Hem de çok müsrif bir kızdır. Tiyatrodan sinemadan baş almaz.

İki senedir ona sarfettiğim parayı ben bilirim.

—Müsrif ha... İşte bu fenâ... Bir de müsrifliği mi var? Hay Allah cezasını versin... İyi ki söyledin birader... Müsrif ha... Tiyatro... Sinema... Ömrümde beş para vermediğim şeyler... Yoo... Bak buna tahammül edilmez. Müsrif ha... (1980, 191).

Çok cimri biri olan Hasan Bey çocuk aldirmayı değil de müsrifliği proplem ederek Neriman'la evlenmekten vazgeçer. Sonunda Ferit ve Neriman evlenir.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, evlenmek üzere olan bir adamın evleneceği kadında aradığı özellikleri görmektedir.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabındaki "Kadın Ayakları" adlı hikâyede Cemil adlı genç adam kadınların ayak güzelliğine yüz güzelliğinden daha fazla önem verir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu durum şu şekilde anlatılır: "Bir kadın ayağı Cemil için her şeydir. Falcılar, insanın vücudundan istikbâlini keşfettikleri gibi, Cemil de ayaklarından bir kadının bütün mizacını, ahlakını ve gizli düşüncelerini anlar" (1980, 197). Cemil onu evlendirmeye çalışan, onun için görücüye çıkacak ablasına şu cümleleri kurar: "Bana kızın yüzü lâzım değil, mümkünse ayaklarının resmini buldur, getir!" (1980, 198). Cemil

sonunda muradına erer ve ayağı güzel bir kadınla evlenir. Bir gece eşinin ayağını öpecekken kadın onun yüzüne ayağıyla vurup Cemil'in burnunu kanatır. Cemil, burnunun o hâlini görüp bunun sebebini soranlara eve hırsız girdiği ve hırsız tarafından burnunun o hâle getirildiği yalanını söyler.

Hikâyede, evleneceği kadında sadece ayak güzelliği şartını arayan bir adamın bu şartı taşıyan bir kadınla evliliği sonrasında yaşadıkları okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Çürük Diş" adlı hikâyesinde Nâzime Hanım, Şâkir Bey'den onun çürük dişi sebebiyle boşanır ve herkes bu habere çok şaşırır. Hatırı sayılır bir servete sahip olan Nâzime Hanım iki yıl dul kaldıktan sonra Mâcid adında çok yakışıklı ama bir dişi çürük bir adamla tanışır. Mâcid'den hoşlanır ve onunla evlenmeye karar verir ama bir problem vardır. O problem de Mâcid'in çürük bir dişinin oluşudur. Nâzime Hanım'ın bu problemi nasıl çözdüğü hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda anlatılmaktadır: "Nazime Hanım arzusu veçhile çürük diş çıkarıldı. Bir hafta sonra nikâhlandılar. Herkes şu fikirdeydi: Mâdem ki dişler sağlamdır, bu nikâh da sağlamdır" (1980, 269).

Bu hikâyede, kocasından çürük bir diş sebebiyle boşanan bir kadının tekrar evlenmek için seçeceği kişide de çürük dişli olmama şartını araması görülmektedir.

Peyami Safa'nın "Asrın Hikâyeleri" adlı hikâye kitabında yer alan "Dört Koca" adlı hikâyenin mekânı İstanbul'dur. Hikâyenin başkişisi, Melâhat adlı güzel ama geçimsiz bir kadındır. Melâhat yirmi bir yaşındadır. Birer ay arayla üç kocadan ayrılır. Bu kocalarla sadece on beş-yirmi gün evli kalmıştır. Üçüncü kocası Doktor Seyfî onun güzelliğine vurulur ve onunla evlenir. Bir zaman sonra eşinin geçimsizlikleri başlayınca kocası onun geçimsizliğini çevresindekilere anlatır. Sultanî Muallimi Kerim Bey "Bir de ben bu kadınla bir evlilik yapayım" diyerek çok da umutlu olmadan Melâhat'ın dördüncü kocası olur. Melâhat, Kerim'e türlü sıkıntılar çıkarır ama Kerim sabırla bunlara dayanır. Kerim, Melâhat'ın sabır testini geçer ve onun son kocası olur. Kerim'in tüm bu sıkıntılara dayanarak kendisi için en

uygun koca olabileceğini düşünen Melâhat tüm bu geçimsizlikleri neden yaptığını şu şekilde açıklar:

—Ben ne huysuzum, ne de deliyim. Âilesinin bahtiyarlığını isteyen bir kadını. Anladın mı? Şimdiye kadar yaptıklarımın hepsi tecrübe idi. Ben evlenmeden evvel genç kızken kendi kendime dedim ki: ‘Bir ailede zevce ile zevce birbirlerine karşı hiç kızmazlarsa o âile mesud olur.’ Benim nazarımda paranın, güzelliğin hattâ malumatın hiç ehemmiyeti yoktu. Daima iyi huylu, sabırlı, halûk bir koca temmenni ederdim çünkü insanların iyi geçinmesine mani olan ‘sinirliliktir’, buna iyice kani olmuşum.

Böyle bir zevci nasıl bulabilirdim? Arayarak mı? Hayır. Çünkü gözlerimle ancak yüzleri ve elbiseleri görebilirim, huyları göremem ya?.. Bir çare vardı. Tecrübe! İşıtıyor musun? Tecrübe... (1980, 93-94).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, aradığı kriterlere sahip eşi bulabilmek için üç kocayla evlenip onlardan boşanan bir kadının zorlu testini geçen dördüncü kocasında karar kılmasını görmektedir.

Raif Necdet’in (Kestelli) “Hisler ve Fikirler” adlı hikâye kitabında yer alan “İsyân-ı Meşrû” adlı hikâyesi ekonomik bakımdan biri zengin diğeri orta hâlli olan iki kız arkadaşın ana kişiler olduğu, mektup tekniğiyle oluşturulmuş bir hikâyedir. Zengin olan genç kız ekonomik bakımdan orta hâlli olan arkadaşına yazdığı mektupla evliliğindeki mutsuzluğu aktarır. Mektubunda genç kız, okuldayken evlilikle ilgili kurdukları hayallerden bahseder. Her iki genç kız da anlayışlı ve sevgi dolu kocalarla evlenmek isterler. Zengin kız, Münir Cevdet’le; orta hâllisi ise Enver Müceddit’le evlenmeyi hayal etmektedir. Zengin kız, babasının zoruyla zengin bir adamla evlendirilir. Zengin adamla evlenen genç kız mutsuzdur. Orta hâlli genç kız istediği adamla evlenir ve mutludur. Zengin kızın yazdığı mektuptan alıntılanan aşağıdaki kısımda zengin kız, mutsuzluğunu şu şekilde açıklar:

Sen bütün kalbinle sevdin... Ben bütün ruhumla perestij ettim.. Sen hakkını aldın: Mesud oldun... Fakat ben... (...) Fakat. Ah fakat zengin, of, pek zengin bir erkeğin çehre-i bârid ü menhûsî karşısında zehr-i âb-ı hayatın âteşin cerialarını içerek her gün katre katre ölüyorum!.. Ah hemşireciğim, şimdi bana hakikaten acıdın, âmâl-i hissiyatımla taban tabana zıd olan hayvan bir adamla izdivacıma hayretle teessüf ettin değil mi? (r. 1326, 253-254).

İstemediği bir erkekle sırf zengin diye babasının zoruyla evlenip mutlu olamayan bir kızla, istediği bir erkekle evlenip mutlu olan bir kızın başından

geçenlerin anlatıldığı bu hikâyede; bireylerin evlenecekleri kişileri seçme sürecinde ebeveynlerinin etkisi görülmektedir.

Memduh Şevket'in (Esental) "İhtiyar Çilingir" adlı hikâye kitabındaki "İkisinin Arasında" adlı hikâyede bir genç kız evlenmeye karar verir. İki eş adayından birini seçmekte zorlanır. Karar vermekte zorlandığı için yaşlı bir tanıdığına bu hususta bir mektup yazarak ondan yardım ister. Genç kız bir İngiliz okulunda Batılı eğitim tarzıyla yetiştirilir, kendisinin tam bir Türk kızı olduğunu düşünür. Bu genç kızın eş adaylarından ilki eğitilmiş, Avrupa görmüş, geleceği parlak bir hariciye memurudur. Bedeni zayıf, sarışın ve soluktur ayrıca bu genç; narin, aşırı duygusal, kendini beğenmiş ve tembeldir. Memleketine ve insanına karşı küçümseyicidir. İkinci eş adayı genç, bir devlet dairesinde memurdur. Bu genç sıcakkanlı, samimî, mert ve güçlü bir delikanlıdır. İkinci eş adayı öteki eş adayı gibi eşinin kendisini idare etmesini beklemeyecek, ailesini idare edebilecek bir tiptir. Genç kız yaşadığı kararsızlığı, yazdığı mektuba cevap verilmezse izleyeceği yolu hikâyenin sonunda şu şekilde belirtir:

Bunların biriyle bir sefire, belki bir nâzıra, diğeriyle bir erkeğe arkadaş olmak var. Ben zavallı, ikisinin arasında şaşkın, âciz, sizden imdat bekliyorum. Doğru yolu gösteriniz. Eğer bana cevap vermeyecek, ikisinin arasında pek bir taraf olmayan gönlümü kendi haline bırakacak olursanız, herkesin yaptığı gibi kuvvetin mağlubu olacağımdan ve bir erkeğe arkadaşlığı tercih ederek ikincisinin koluna gireceğimden şüpheleniyorum!... Söyleyiniz, bunu böyle yapıvereyim mi? (1984, 5).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu; farklı özelliklere sahip iki eş adayından birini seçmek durumunda kalan, karar vermekte zorlanan bir genç kızın karar verme hususunda yaşadığı sıkıntı sonrasında yaşlı bir tanıdığından yardım istemesini görmektedir.

Hikâyelerin incelenmesi sonucunda bir koca adayında aranılan özelliklerin şunlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır: eşinin geçimsizliğine rağmen sabırlı olabilmeyi göze alma, eşine karşı anlayışlı ve sevgi dolu olma, ailesini idare edebilecek dirayette olma, zengin olma, gerekirse iç güvey olmayı kabul edebilme, eve zamanında gelme ve işe zamanında gitme, içki içmeme, ortalama bir yakışıklılığa sahip olma, namuslu ve terbiyeli olma, zarif ve kibar olma, şöhrat sahibi olma, eşine karşı şefkatli ve sâdık olma, gerçek bir aşkla eşini sevme, iyi bir işe sahip olmadır. Bu özelliklerin yanı sıra

bir hikâyede, erkeğin çürük dişinin olmaması gibi ilginç bir özellik okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Hikâyelerin incelenmesi sonucunda bir erkeğin, eş adayında aradığı özelliklerin şunlar olduğu görülmüştür: başka biriyle önceden bir ilişki yaşamamış olma, okuma-yazmaya meraklı ve kültürlü olma, ev işlerinde maharetli olma, fizikî güzelliğe sahip olma, masum ve sıkılgan bir yapıya sahip olma, namuslu olma, asil olma, musikiye aşina olma, başka lisan bilme, sözü sohbeti çekilen biri olma, çocuk yetiştirebilme kabiliyetine sahip olma, salon kadını olma, müsrif olmama. Ayrıca bir hikâyede ayak güzelliğine sahip olma başka bir hikâyede de kısa boylu, mavi gözlü ve muhacir olmama gibi şartlar da yer almaktadır.

Bu tez çalışmasının inceleme kapsamındaki hikâyeler eş adayında aranan özellikler ve eş seçimi süreci bağlamında incelendiğinde bireylerin eş seçimi sürecinde ebeveynlerinin etkisinin oldukça fazla olduğu görülmüştür. Hem kadının hem de erkeğin karşı tarafta aradığı özelliklerin genel olarak şunlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır: eşini mutlu yaşatabilme kabiliyetine sahip olma, akıllı olma, tanıdık bir aileden hatta akrabadan olma, kendisinin ve ailesinin iyi bir geçmişe sahip olması, yaş farkının az olması, genel anlamda toplumca iyi biri olarak nitelendirilme.

2.1.1.3. Tanışma, Anlaşma ve Evlenmeye Karar Verme

Evliliğin önemli aşamalarından olan tanışma, anlaşma ve evlenmeye karar verme süreci tezin inceleme alanına giren birçok hikâyede okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Özellikle evliliğe karar verme her iki taraf için de çok zor olmaktadır. Bir insanın hayatının geri kalan kısmını geçireceği insanı belirleme anlamına da gelen bu karar birçok hikâyede karakterlere sıkıntı ve kararsızlık yaşatmaktadır.

Bazı hikâyelerde rastlantı sonucu tanışan damat ve gelin adayları mevcutken bazı hikâyelerde de ebeveynler, akrabalar veya yakın çevre tarafından tanıştırılan damat ve gelin adayları mevcuttur. Akraba veya yakın çevre tarafından tanıştırılan damat ve gelin adaylarının tanıştırılması evlilik amaçlıdır. Tanıştırılan çiftlerin bazılarının ilk veya ikinci görüşme sonrasında görüşmeye devam etmediği de

görülmektedir. Akraba veya yakın çevre tarafından tanıştırılan çiftlerin ilerleyen süreçte aralarında çıkan anlaşmazlıklar sebebiyle mutlu bir evliliğe adım atmadığı tespit edilmektedir. Bir rastlantı sonucu yani hiç kimsenin herhangi bir etkisi olmadan tanışan çiftlerin aralarında anlaşarak ileride mutlu bir evliliğe imza attıkları görülmektedir.

Bazı kız anneleri kızlarının evleneceği erkeği önce tanıması gerektiğini bildirerek kızının tanımadığı bir erkekle evlenmesine rıza göstermez. Bu sebeple ebeveynlerin de rızasıyla kızla erkek için bir görüşme tertip edilir. Eğer görüşmede kız ve erkek birbirlerinden hoşlanırsa bir görüşme daha ayarlanır. Bu davranış şekli o dönem için çok yenidir. Bu durum Mehmet Rauf'un "Üç Hikâye" adlı hikâye kitabındaki "Bir Hikâye-i Hüsrân" adlı hikâyede görülmektedir.

Evlenmeye karar verme süreci hikâyelerde ayrıntılı olarak işlenen evlilik öncesi süreçlerden biridir. İncelenen hikâyelerde bu süreçte karar verme noktasında daha fazla sıkıntı yaşayan tarafın kız tarafı olduğu görülmektedir. Evliliğe karar verme hususunda sıkıntı yaşayan evlilik adayı kızlar bu konuda yakın çevrelerinden yardım alma yolunu seçmektedir.

Evliliğe karar vermekte zorlanan birçok genç kız yaşadıkları bu kararsızlığı çoğu zaman mektuplar aracılığıyla akıl danıştıkları kişilere iletmektedir. Bu mektuplara verilen cevapların bazılarında en son karar yine gelin adayına bırakılırken bazılarında ise evlilikte keramet vardır düşüncesiyle evlenmenin gerçekleşmesi yönünde cevaplar verilmektedir.

Bu süreçte dönemin ünlü yazarlarına danışan gelin adayına da rastlanılmaktadır. Aka Gündüz'ün "Zifaf Hatırası" adlı hikâye kitabına adını veren tek hikâyesinde gelin adayı Ahmet Rasim ve Rıza Tevfik'e mektup yazarak bu konuda onlardan yardım ister.

Bazı gelin adayları ise birden fazla aday arasında seçim yapmakta zorlandığı için birilerine danışmayı uygun görmektedir. Bazı hikâyelerde ise birden fazla eş adayı arasında kararsız kalan genç kızların son kararı verebilmek için planladıkları oyunlarla adayları cesaret testine tabi tuttukları görülmektedir. Bu test sonucunda

başarılı olan erkek adayla evliliğe karar veren gelin adayının bu evlilikte aradığı mutluluğu yakaladığı görülmektedir.

Mehmet Rauf'un "Üç Hikâye" adlı hikâye kitabındaki "Bir Hikâye-i Hüsrân" hikâyesinde yaşı bir hayli ilerlemiş olan Macit evlenmeye karar verir. Macit'e teyzesi ve kız kardeşi uygun bir eş aramaya başlar. Birçok gelin adayı arasından Nimet adlı on sekiz yaşındaki bir kızda karar kılarlar. Nimet'in annesi Huriye Hanım, kızının önce evleneceği erkeği tanınması gerektiğini bildirerek kızının tanımadığı bir erkekle evlenmesine rıza göstermez. Eğer görüşmede birbirlerinden hoşlanırlarsa ilerki aşamalara geçilme kararı alınır. İlk buluşma Macit'in evinde olur. Nimet ve Macit görüşürler hatta belli bir süre baş başa kalırlar. Macit, Nimet'ten hoşlanır. Nimet ve annesi damat adayını beğenir. İkinci buluşma Nimetlerin evinde olur ancak Macit, Nimet'le aralarındaki yaş farkının evlendikten sonra problem olacağını düşünerek evlenmekten vazgeçer. Macit bunun nedenini şu şekilde açıklar:

Vakıa ben onu mesut etmek için her fedakârlığa hazır bulunacaktım. Fakat, bu fedakârlıklar benim için ne kadar ağır olursa olsun, onun için hiçbir ehemmiyeti (önemi) olabilir miydi? Hiçbir vakit onun genç ve hararetili (ateşli) ruhunu tatmin edebilecek miyim? O halde onun mesut olması nasıl mümkün olacaktı? (2011, 70).

Bu hikâyede; kadın ve erkek birbirleriyle tanışır, birbirlerinden hoşlanır, aradaki yaş farkını problem eden erkek sebebiyle bu evlilik gerçekleşmez.

Aka Gündüz'ün "Zifaf Hatırası" adlı hikâye kitabına adını veren tek hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Eser, hikâyenin başkişisi Şukûfe Canan adlı bir genç kızın günlükleriyle oluşturulmuştur. Şukûfe Canan, damat ve ailesini tanınamaması sebebiyle evlilik hususunda kararsızlık yaşamaktadır. Hiç tanımadığı insanlarla aynı evde yaşamak onu korkutur ve evlenmemek için bir mücadele vermeye başlar. Genç kız ne kadar uğraşsa da babasını bu konuda ikna edemez. Genç kız, Ahmet Rasim ve Rıza Tevfik'e mektup yazarak onlardan yardım ister. Her iki yazar da ona evlenmesinin daha uygun olacağı yönünde cevap verir. Özellikle Rıza Tevfik'in mektubu onu daha fazla etkiler. Genç kız sonunda Abdülcabbar'la evlenmeye karar verir ve evlilik hazırlıklarına başlar.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Rıza Tevfik'in genç kıza onu himaye edip kollayacağına dair cümleleri yer almaktadır. Bu cümleler genç kızın evlilik konusundaki görüşlerinin değişmesine etki eder:

Ben sizi himaye edeceğim. Sizi esir etmeyeceğim. Bu kadar senelerden beri başlı başıma çalıştığım hürriyet için canımı fedâ ettiğim ve nihayet istihsaline muvaffak olduğum hâlde, sizi nasıl esir-i istibdat görmeye tahammül ederim. Maiyetimde iki yüz bin hürriyet kahramanı var ki gece gündüz arkamda dolanıyorlar. Ufak bir tehlike vukuunda ihbar ediniz. Hücum ederim. Bey babanızı zindana, Abdülcabbar Efendi'yi Fizan'a gönderirim (r. 1330b, 36).

Babası tarafından zorla evlendirilmeye çalışılan bir genç kızın evlenmemek için verdiği mücadelenin anlatıldığı bu hikâyede genç kızın o dönemin meşhur yazarlarının görüşlerine başvurması ve bu görüşleri dikkate alıp evlenmeye karar vermesi dikkat çekicidir.

Tezin bu başlığı altında incelenen hikâyelerde; gelin veya damat adaylarının tanışma, anlaşma ve evlenmeye karar verme sürecinde birtakım sıkıntılar yaşadığı çoğunlukla da gelin adaylarının sıkıntı yaşadığı gözlemlenmiştir. Gelin adaylarının evliliğe karar vermede güçlük çekmesi incelenen hikâyelerde bu başlık altında en fazla dikkat çeken nokta olmuştur.

2.1.1.4. Evlenme İsteğinin Ebeveynlere ve Karşı Tarafa İletilmesi

Evlenme isteğinin ebeveynlere, karşı tarafa ve onun ailesine iletilmesi evlilikteki önemli aşamalardan biridir. Evlenmek isteyen gençler için bu süreç iki aşama hâlinde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki evlenme isteğinin kişinin kendi anne ve babasına iletilmesi, ikincisi ise evlenilecek kişiye veya evlenilecek kişinin ailesine iletilmesidir. Bazı evliliklerde bu süreçlerin önceliği ve sonralığı değişebilmektedir. Evlenmek isteyen kişi bu isteği önce kendi ailesine bildirirken bazen de evleneceği kişiye veya kendi ailesi aracılığıyla onun ailesine iletmektedir. Bazen de ebeveynler oğullarına hiç sormadan, onun görüşünü önemsemeden gelin adayının ailesine evlenme isteğini iletmektedir. Gelin adayının ailesinin; kızlarına sormadan, onun görüşünü önemsemeden bu isteğe cevap verdiği de görülmektedir.

Türk toplumunda evlenme isteği gerek kırsalda gerek şehirde çoğunlukla damat adayı veya damat adayının ailesi tarafından gelin adayına veya gelin adayının ailesine iletilmektedir yani bu süreçte erkek ve onun tarafı daha aktiftir. Bunun istisnası az da olsa mevcuttur yani teklifin kız tarafından yapılması durumuna da rastlamak mümkündür. Buna örnek olarak Manastırlı Mehmet Rıfat'ın “Gönüllü Henüz On Altı Yaşında” adlı hikâyesindeki uygulama gösterilebilir. Hikâyede bir kız, terini silmesi için bir delikanlıya mendil uzatır ve bu bir evlilik teklifi sayılır. Mendil erkek tarafından kabul edilir ve bu da teklife evet denildiği anlamına gelmektedir.

Bu süreçte Türk toplumuna has bazı gelenek ve görenekler devreye girmektedir. Özellikle kırsal kesimde; ailelerine evlenmek istediklerini belirtmekte zorlanan damat adayları pilava kaşık dikip kaçma, babanın ayakkabılarını ters çevirme ve merdivene çivileme, işe karşı isteksizlik, imâlî sözler söyleme, gönünden geçirdiği kızın ailesine her fırsatta yardımda bulunmayı isteme vb. davranışlarını sergilemektedirler (Maden, 1991, 495). Evlenme isteğinin erkek tarafından kıza iletilmesinde mektup o dönemde en sık kullanılan iletişim aracıdır.

Ahmet Mithat Efendi'nin, “Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-” adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki “Ağustos Suya Girse Balta Kesmez Buz Olur” adlı küçük hikâyesinde Binnaz Hanım'ın evlenme yaşına gelen oğlu Bahtiyar, annesine evlenmek istediğini şu sözlerle açıklar:

Anacığım şükür yetiştiren Tanrı'ya, işte, geldik, yetiştik, gönül ev bark olmayı arzu ediyor. Zaten dünyanın neye müsaadesi var. ‘Erken evlenen ile erken yola çıkan aldanmamış’ derler, evlenecek olduktan sonra erken evlenivermelidir (2013, 82).

Bu istek karşısında duyarsız kalmayan anne, oğluna uygun bir eş bulamaz. Binnaz Hanım zor beğenen bir kayıvalide adaydır. Başarısız bir şekilde sonuçlanan bu evlilik girişimlerinden sonuncusu dikkat çekicidir. Bu olay şu şekilde gerçekleşir: Erkek tarafının her konuda anlaştığı, sadece düğün tarihini beklediği, görüp beğendiği gelin adayı çiçek hastalığı geçirir ve bu hastalık sebebiyle kızın yüzü gözü çukur çukur olur. Bu kızın eski güzelliğinden eser kalmaz. Binnaz Hanım ve oğlu talihsizlikleri karşısında artık boyun eğerler ve bu konudaki ümitlerini yitirirler.

Manastırlı Mehmet Rifat'ın “Gönüllü Henüz On Altı Yaşında” adlı hikâyesinde Mehmet Pehlivan savaşırla katılmış bir gazidir. Ahmet ise daha on altı yaşında bir pehlivandır. Ahmet askere gidip vatani uğruna savaşmayı çok istemektedir. Bir güreş esnasında Mehmet Pehlivan'ın kız kardeşi Ahmet'e terini silmesi için mendilini uzatır. O köyde “mendil uzatma” nişanlanma isteğı, “mendili kabul etme” ise teklifi kabul etme anlamına gelmektedir. Ahmet, mendilin kimden geldiğini bilmeden alır. Mehmet Pehlivan, Ahmet'e düğünün ne zaman olacağını sorar. Ahmet nikâh ve düğünün askere gitmeden olacağı cevabını anne babasının da iznini alarak Mehmet Pehlivan'a verir. Düğün yapılır ve Ahmet askere gider. Ahmet askerliğini bitirip köyüne döner.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, evlenme isteğinin alışıldığı şekliyle bir erkek tarafından değil de bir kız tarafından ne derece değişik bir şekilde karşı tarafa iletildiğini görmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası” adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde bir karı-koca, evlenmeden önce birbirlerine yazdıkları mektupları evliliklerinin üzerinden çok az bir zaman geçtikten sonra birbirlerine okurlar ve bu mektuplar aracılığıyla hikâyede geriye dönüşler yapılır. Bu mektuplarla sonu evlilikle biten bir aşk serüveni hikâyeleştirilir.

Hikâyenin başkişileri Cevat adlı bir asker ve eşi İclal'dir. Cevat niyetinin evlenmek olduğunu bildiren bir mektup yazar, bu mektubun karşılığını alamaz. Cevat, önceki mektubunun kontrolü ve niyetinin ciddi olduğunu belirtmek amacıyla bir mektup daha yazar. İclal'in ailesi tarafından Cevat'ın durumu araştırılır. Cevat'la ilgili bir sıkıntı olmadığı anlaşılınca İclal annesinin kontrolünde Cevat'ın mektubuna karşılık yazar. Bu iki genç nişanlanır ve bu dönemde de mektuplaşırlar. En sonunda birbirini seven bu iki genç evlenir.

Bu hikâyede bir kızın evlenmek istediğı erkeğın durumunun kızın ailesi tarafından araştırılıp ondan sonra evliliğe izin verilmesi uygulaması görölmektedir. Ayrıca bu hikâyede, o dönemde bir erkek tarafından karşı tarafa evlenme isteğinin mektupla da bildirilebildiğı görölmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bu muydu?" adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Hikâyede Nesibe ve Zergun adlı iki kız arkadaşın evlilikle ilgili hayallerinin mutsuzlukla sonuçlanması anlatılmaktadır.

Bu hikâyede hikâye kişilerinden Nesibe; Ömer Rıfkı adında bir gençten hoşlanmaktadır. Bu genç de ondan hoşlanır. Ömer Rıfkı, Nesibe'ye evlenmek istediğini mektupla bildirir. Bu konuda ne yapacağını bilemeyen Nesibe, arkadaşı Zergun'un da tavsiyesiyle bu mektuptan annesini de haberdar eder. Nesibe'nin ailesi Ömer Rıfkı'yla ilgili gerekli soruşturmaları yapar ve gençlerin evlenmelerine izin çıkar. Nesibe ve Ömer Rıfkı birbirlerini severek evlenirler ancak evliliklerinde mutluluğu yakalayamazlar.

Bu hikâyede de yazarın "Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası" adlı hikâyesinde olduğu gibi evlenme isteği karşı tarafa mektupla bildirilir ayrıca kız tarafı belli bir araştırma sonrasında kızlarının o gençle evlenmesine izin verir.

Mehmet Rauf'un "Hanımlar Arasında" adlı hikâye kitabındaki "Nekahette" adlı hikâyesi Ali Behçet adlı bir gencin yaşadığı ilk aşk acısını arkadaşlarıyla yaptıkları sohbet esnasında anlatmasıyla oluşturulmuş bir hikâyedir. Ali Behçet nekahet dönemini amcasının yanında geçirirken piyano çalan bir kıza âşık olur. O genç kız da Ali Behçet'e piyano çalarak ve pencereden ona bakarak karşılık verir veya Ali Behçet öyle zanneder. Bir ayın sonunda Ali Behçet o kızla evlenmek ister ve evlenme isteğiyle ilgili şu girişimlerde bulunur:

O kadar meshur olmuştum ki İstanbul'a inip valideme arzu-yı teehhül, intihabımı söylemek için yanıyordum. Validemin muvaffakiyetini aldıktan sonra kemâl-i şetaretle köye geçtim, köşke girer girmez hemen halama arzumu, validemin muvaffakiyetini, yakında gidip talep etmesini söyleyecektim (r. 1330a, 76).

Ali Behçet tam da halasına bu haberi verecekken öğrenir ki o kız bir binbaşıyla nişanlıdır ve bir hafta sonra düğünleri vardır. Genç bu duruma çok üzülür, elinden bir şey gelmez sadece o kıza sitem eder.

Bir gencin bir kızdan hoşlanıp onunla evlenme isteğini ailesine nasıl haber verdiği bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

İncelenen hikâyelerden yola çıkılarak evlilik öncesi aşamalardan biri olan evlenme isteğinin karşı tarafa iletilmesi işinin bu tez çalışmasının kapsamındaki zaman diliminde Türk toplumunda erkek tarafınca yapıldığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Bunun istisnası durumlara az da olsa rastlamak mümkündür.

2.1.1.5. Kız İsteme/Görücülerin Karşısına Çıkma, Söz Kesimi, Nişanlanma ve Nişanlılık Süreci

Evlilik öncesi aşamalardan olan kız isteme/görücülerin karşısına çıkma, söz kesimi, nişanlanma ve nişanlılık süreci tezde incelenen birçok hikâyede az veya çok yer alan süreçlerdir. Hikâyelerden yola çıkılarak evlilik öncesi bu süreçlerle ilgili o dönemki uygulamalara ait birtakım tespitler yapmak ve o dönemki uygulamalara ilişkin birtakım sonuçlara ulaşmak mümkündür.

Kız isteme diğer adıyla dünürçülük, erkek tarafından birtakım kişilerin kız tarafının evine giderek evlendirmek istedikleri oğullarının evlenme isteğini açık bir şekilde kız tarafına iletmeleridir. Bu gidiş öncesi tarih ve saat karşılıklı şekilde kararlaştırılır. Nadir de olsa kız istemeye çatkapı gidildiği de görülmektedir. Erkek tarafından seçilen bir kişi -bu kişi daha çok aile resi veya yaşlı bir kişi olarak seçilir- bu isteği karşı tarafa iletir. Karşı taraf bu isteğe bazen olumlu bazen de olumsuz bir yanıt verirken bazen de karar vermek için süre ister. Bu süreçte gelin ve damat adayı çoğunlukla o odada bulunmaz. Söz kesimi iki ailenin evliliğin gerçekleşmesi kararını aldıktan sonra bu kararı herkese açıkladıkları evlilik öncesi aşamalardan biridir. Söz kesimi esnasında yüzükler takılır, düğünün ne zaman gerçekleşeceğine karar verilir. Hangi eşyaların alınacağı vb. konularda karşılıklı anlaşılır. Söz kesimiyle birlikte kız ve erkek tarafı arasında hısımlık ilişkisi de başlamış olur. Nişan bazen söz kesimi ile birlikte yapılırken bazen de ayrı bir zamanda gerçekleştirilir. Nişan töreni genellikle kız tarafının evinde yapılmaktadır. Nişanlılık süresi konusunda bir sınır yoktur (Maden, 1991, 495-496).

Bu tez çalışmasının inceleme alanına giren bazı hikâyelerde kız isteme/görücülerin karşısına çıkma, söz kesimi, nişanlanma ve nişanlılık sürecinin işlendiği görülmektedir.

Kız isteme/görücülerin karşısına çıkma konusu Mehmet Rauf'un "Pervaneler Gibi" adlı hikâye kitabındaki "Dayı Bey", Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Hayat-ı Muhayyel" adlı hikâye kitabındaki "Görücü", Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun "Haristan ve Gülistan" adlı hikâye kitabındaki "İlk Görücü", Ahmet Rasim'in "Afife" ve Ömer Seyfettin'in "Bir Temiz Havlu Uğruna" adlı hikâyelerinde görülmektedir.

Nişanlılık sürecini anlatan hikâyelerde nişanlılık sürecinde gerçekleşen ölüm, ayrılık vb. olumsuz olaylar sebebiyle evliliklerin gerçekleşmemesi dikkat çekmektedir. Bu durumu Mehmet Celal'in "Pişano", Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bir Hikâye-i Sevdâ" adlı hikâye kitabında bulunan "Bir Valide Tarafından", Hüseyin Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Hayat-ı Hakîkiye Sahneleri" adlı hikâye kitabında bulunan "Topal", Cemil Süleyman'ın (Alyanakoğlu) "Timsal-i Aşk" adlı hikâye kitabında bulunan "Timsal-i Aşk", Ebubekir Hazım'ın (Tepeyran) "Eski Şeyler" adlı hikâye kitabındaki "Mozole" adlı hikâyesinde görmek mümkündür.

Nişanlılık sürecindeki gençlerin istedikleri zaman ve yerde istedikleri gibi birbirleriyle görüşmelerine o dönemde aileler tarafından izin verilmediği görülür. Nişanlılar bu durumdan rahatsız olur. Nişanlıların bu uygulama karşısında duydukları rahatsızlık Cemil Süleyman'ın (Alyanakoğlu) "Timsal-i Aşk" adlı hikâye kitabında yer alan "Nüvit'in Evrak-ı Metrukesinden-Beyaz Gece" adlı hikâyesinde görülmektedir.

İncelenen hikâyeler arasında uzun süren nişanlılık sürecini işleyen hikâyeye de rastlamak mümkündür. Buna örnek olarak Ömer Seyfettin'in "Nişanlılar" adlı hikâyesi gösterilebilir. Bu hikâye aracılığıyla on beş yıl gibi oldukça uzun sayılabilecek bir nişanlılık sürecini görmek mümkündür.

Mehmet Celal'in "Pişano" adlı hikâyesinde hikâyenin başkışisi olan adam Büyükkada'da gezinti esnasında pişano sesleri duyar. Bu sesler bir gün kaybolur. Pişano seslerinin nereden geldiğini merak eden adam pişano seslerinin acı hikâyesini vefat eden nişanlının kardeşinden öğrenir. Hikâye kısaca şöyledir: Kız ve oğlan büyük bir aşkla birbirlerini sevmektedir ve nişanlanırlar. Kızın nişanlısı kalp hastalığı sonucu ölür. Genç kız üzüntüsünden uzun süre odadan çıkmaz. Bir hafta sonra

odasından çıkar. Ölen nişanlısının ardından piyano çalmaya başlar. Piyano sesleri kız ölünce kesilir.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, birbirini çok seven iki gencin nişanlıyken ölümün aralarına girmesi sonucu ayrılmak zorunda kalmasına tanıklık etmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Hikâye-i Sevdâ” adlı hikâye kitabında bulunan “Bir Valide Tarafından” adlı hikâyede Şükrüye evlilik yaşına gelmiş bir kızıdır. Şükriye'nin annesi, kendi kız kardeşine r. Şubat 1312 ve r. Haziran 1313 tarihli iki mektup yazar. Bu hikâye bu iki mektup kullanılarak oluşturulmuştur. Bu aileye görücüler gelmeye başlar. Görücülerin gelişi aileyi sevindirmekte, reddedilen her bir damat adayı ise kafalarda bir soru işareti bırakmaktadır. En sonunda kimsesi olmayan, askerî okuldan yeni çıkmış bir askerî tabip Şükrüye'ye talip olur. Aile kızlarını bu gençle evlendirmeye karar verir. Nikâh kıyılır, düğün sonraya bırakılır. Düğün olacağı esnada damadın başka bir yere göreve gitme zorunluluğu ortaya çıkar. Damat göreve gider ve oradan şehit olduğu haberi gelir. Şükrüye'nin annesi bu haberi kızına nasıl söyleyeceğini bilemez. Şükrüye kendisi ve müstakbel eşi için düzenlenen evde evliymiş gibi oturur. Annesinin bu sıkıntılı durum karşısındaki tepkisi: “Yarabbi ne yapacağız? Bu korkunç haberi ona nasıl vereceğiz? Ondan sonra, kocasının yasını tutan bu kızı gene görücülere çıkarmak, gene yıllarca onu beğendirmeye çalışmak gerekecek öyle mi?” (1987a, 83) şeklinde olur.

Daha başlamadan biten bir evliliğin yarattığı hüznün anlatıldığı bu hikâyede evliliğin ilk aşamalarından olan görücülük geleneğinin o dönemdeki uygulama şekilleri ve kızına görücü gelen bir anne-babanın duygu ve düşünceleri de görülmektedir.

Mehmet Rauf'un “Hanımlar Arasında” adlı hikâye kitabındaki “Nekahette” adlı hikâyesi; Ali Behçet adlı gencin arkadaşlarıyla yaptıkları sohbet esnasında, yaşadığı ilk aşk acısını anlatmasıyla oluşmuş bir hikâyedir.

Ali Behçet nekahet dönemini amcasının yanında geçirirken komşularının piyano çalan kızına âşık olur. Ali Behçet'e göre genç kız piyano çalarak ve pencereden bakarak ona karşılık verir. Bir ayın sonunda Ali Behçet annesine o kızı ailesinden istemesini söyler. Annesinden izin alır, halasından öğrenir ki o kız bir

binbaşıyla nişanlıdır. Genç kız bir hafta sonra evlenecektir. Genç bu duruma çok üzülür ama elinden bir şey gelmez sadece şu şekilde kıza sitem eder:

O zamandan beri hâlâ anlayamadım. Bir taraftan nişanlısının yatak odasını hazırlarken öbür taraftan bir zavallı emel-perveri aldatmak için bir kadın ne gibi sebepler buluyor? Bunu hâlâ anlayamadım... Fakat kadınlar anlaşılıydılar kadın olurlar mıydı (r. 1330a, 77-78).

Bir gencin, nişanlı olduğunu bilmediği bir kızdan hoşlanıp onunla evlenmek istemesi; bu kızın nişanlı olduğunu öğrenince üzülüp kıza sitem etmesinin anlatıldığı bu hikâyede kişilerin ve toplumun nişanlılığa bakışı görülmektedir.

Mehmet Rauf'un "Pervaneler Gibi" adlı hikâye kitabındaki "Bir Görücü Hikâyesi" adlı hikâyesinin başkışisi olan Nigâr yirmi üç yaşında bir genç kızdır. Bu genç kızın annesi ölür. Bu kız, annesinden hanımlık terbiyesi alamamış olması ve babasının kötü şöhretinden dolayı evlenemez. Nigâr'ı istemeye gelenler olur. Kız, görücülerin karşısına çok özensiz çıktığı için görücüler tarafından beğenilmez. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Nigâr'ın bir görücüyü ne şekilde karşıladığı görülmektedir:

Ne süs ne tuvalet [süslenme] yarabbim... Saçlar aceleden iyice taranmamış... Kaç gündür tarak yüzü görmeyen bir baş böyle telaş arasında taranıp toplanabilir mi?... Yalnız üst taraf yalandan taranarak tepesine kaldırılmış... Yüzünde kesif [yoğun] bir pudra tabakası... Yanaklarında kalın kırmızı bir boya... Kadınlar bunu görür görmez, halleri değişti... (1920, 44).

Gâlip Beyin; kızının eğitimiyle ilgilenmemesi, boş konuşması, münasebetsiz ve garip davranması kızının evde kalmasına sebep olur. Gâlip Bey'i bu konuda uyarmak için yeğeni Cevdet Bey ve eşi Nâzime uğraşsa da bu çaba hiçbir işe yaramaz.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, bir babanın umursamaz tavırları ve yanlış davranışları ayrıca kızının da buna benzer davranışlar sergilemesi sebebiyle yaşananlara tanıklık etmektedir.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Hayat-ı Muhayyel" adlı hikâye kitabındaki "Görücü" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Senîha adlı genç bir kızın on dört yaşından yirmi altı yaşına kadar görücüye çıkması, bir türlü evlenememesi anlatılmaktadır. Senîha'nın görücüye çıkıp da evlenememesinin sebepleri arasında

annesinin; kızını dışarı vermek istemeyip damadı iç güveyi olarak almak istemesi, bazı damat adaylarının mesleğini beğenmemesi, bazı görücülerin Senîha'yı beğenmemesi gibi sebepler yatmaktadır. Annesi, Senîha'yı talihi açılıp evlenebilsin diye İstanbul'un birçok türbesine götürür ve dileklerde bulunur ancak bu dilekler gerçekleşmez. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda on iki yıl boyunca görücüye çıkmış, bir türlü evlenememiş bir kızın durumu görülmektedir:

Yirmi altı bahar gören kumral saçlarının arasında sabahleyin ağarmış bir tel görüp kopardığı dakikadan beri pek dalgın duran Senîha, şimdi şu görücü sandalyesinde otururken içtiği kahve şapırtıları, bu yirmi altı senelik çehresiyle, ak saçlarıyla utanmadan koca bekleyen kızı ta'yib ediyor zanneyleti. O, bu sandalyeye tam on iki sene evvel pek küçük bir genç kız iken, kumral bıyıklar, mavi gözlü ümitleriyle oturmaya başlamış, şimdi bir genç kadın olmuş iken yine oturmaya mecbûr bulunmuştu (r. 1326, 39).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, o dönemde görücüye çıkma geleneğinin ne şekilde uygulandığını görme imkanını elde etmektedir.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Hayat-ı Hakîkiye Sahneleri" adlı hikâye kitabındaki "Topal" adlı hikâyede Seniha, teyzesinin oğlu Nâil'le nişanlanır. Seniha, Nâil'le birlikte büyümüştür. Nâil savaş ilan edilince savaşa katılır. Nâil'den uzun süre haber alamazlar ve onun şehit olduğunu düşünürler. Seniha; Nâil'in şehit oluşuna çok üzülür, halasının oğlu Nihat'la yakınlaşır. Nihat, Avrupa'dan gelmiştir. Seniha, Nihat'la evlenmeye karar verir. Düğüne çok az bir zaman kala Nâil'den bir mektup gelir. Bu mektupta Nâil'in savaşta yaralandığını ve artık yürüyemeceğini öğrenirler. Nâil eve döner. Seniha'nın kendisini eskisi gibi sevmeyişini anlayan Nâil ayrıca Seniha'nın Nihat'la olan yakınlaşmasını da anlar. Nihat'la evlenmeye karar veren Seniha bu kararından geri adım atar. Nâil'e söz verdiğini, sonsuza kadar Nâil'i seveceğini söyler. Her ne kadar Seniha bu şekilde konuşsa da Seniha'nın Nihat'la konuşurken geçen şu cümlesi Seniha'nın Nâil'e karşı olan duygularını açıklamaktadır: "—Oh Nihat... Onu sevmek mi? O zavallı bir alîl ki..." (2013, 93).

Bu hikâyede bir genç adamın, nişanlısının başka birine âşık olması sebebiyle uğradığı hayal kırıklığı görülmektedir.

Cemil Süleyman'ın (Alyanakoğlu) "Timsal-i Aşk" adlı hikâye kitabına da adını veren hikâyesinde İstanbul varışlı bir vapur seyahati esnasında İngiliz dostuyla

vapurdaki izlenimlerini aktaran anlatıcı, hikâyenin başkişisidir. Anlatıcı, nişanlısından ağlayarak ayrılan Charlotte adlı bir genç kızın üzüntüsünden bayıldığına şahit olur. Bayılan kıza genç bir doktor yardım eder. Genç kızla doktor arasında bir aşk başlar. Hikâyenin sonundan alıntılanan aşağıdaki kısımda, ayrıldığı nişanlısını hemen unutup gönlünü başka birine kaptıran genç kızın durumu şu şekilde anlatılmaktadır:

Hakikaten de öyle oldu. İstanbul'a mavasalat ettiğimiz gün genç kızla delikanlı, valizlerini bir araba ile otele göndererek kendileri de kol kola, kim bilir nerede bir kûşe-i sevdâ aramaya gittiler. İhtimal ki Charlotte, nişanlısına çekeceği telgrafi bile unutmuştu (2014, 29).

Bu hikâyede okuyucu, nişanlı bir genç kızın başka birine gönlünü kaptırmasına tanıklık etmektedir.

Cemil Süleyman'ın (Alyanakoğlu) “Timsal-i Aşk” adlı hikâye kitabında yer alan “Nüvit'in Evrak-ı Metrukesinden-Beyaz Gece” adlı hikâyesinde, Sahra ve hikâyenin başkişisi olan erkek kahraman birlikte büyümüşdür. Bu iki genç birbirlerinden hoşlanmaktadır. İki sene süren sevgililik devresinden sonra ailelerin onları yakıştırmasının da katkısıyla ailelerin de onayıyla nişanlanırlar. Bu iki sevgili nişalandıktan sonra daha az görüşmeye başlar. Aileler nişanlıların bu süreçte çok sık görüşmesine sıcak bakmaz. Bu durum karşısında özellikle hikâyenin başkişisi olan genç, Sahra'ya göre daha muzdariptir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda gencin ailelere olan sitemi şu şekildedir:

Zihnimde bu sual ile onu o dakikada yanımda görmek istedim. Sonra onun da henüz uyumamış olması ihtimalini düşünerek bizi bir ev içinde birbirimizden ayrı yaşamaya mahkûm edenlerin bu müthiş insafsızlıklarına karşı derin bir kin duydum. Evet, madem ki bu, benim nişanlım idi... (2014, 142).

Bir gece bu iki genç bahçede gizlice buluşur. Bu iki nişanlı, güneşin ilk ışıklarına kadar oturup muhabbet ederler. Bu buluşma anı onları çok mutlu eder.

Bu hikâyede, birbirleriyle görüşmelerine fazla izin verilmeyen nişanlı gençlerin bu durum karşısında duydukları rahatsızlığı görmek mümkündür.

Ahmet Rasim'in “Afife” adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde örnek bir ailenin geleneklere uygun bir şekilde kızlarını evlendirmeleri ve mutlu bir aile

ortamının oluşması anlatılmaktadır. Mediha evlenme yaşına gelmiş bir genç kızdır. Bir gün görücüler gelir. Evi bir heyecan kaplar. Hikâyede alıntılanan aşağıdaki kısımda evdeki bu ortam tasvir edilmektedir:

—Mediha! Kahve pişir. Misafirlerimiz geldi. Dedi. Kızın nazarında devr-i vustanın mukaddemâtı tezâhür etmeye başladı. Lâkin validesi bununla iktifâ etmedi. Dedi ki: —Yeni yaptığın lahûrileri giy! Haydi kızım sıkılma! Mediha bütün bütün şaşırды. Gelen kadınların görücü olduğuna kanaat etti (r. 1310, 5-6).

Görücüler Mediha'yı beğenirler ve düğün hazırlıkları başlar. Sonunda düğün günü gelir çatar. Geleneklere uygun bir şekilde düğün icra edilir. Mediha'nın babası kızının gelinliğine kemer bağlarken kızına şu öğütlerde bulunur:

—Kızım! Sen benim namusumsun, beline bağladığım bu şal kemer, filvâki kıymetçe değersizdir. Fakat senin şirâze-i hayatın olacaktır. Cenâb-ı Hak seni mesûd etsin. Biz bundan sonra mesûdiyet-i evlâd ile mesûd olacağız dedi. Ağlayarak bir tavr-ı mütezelzilâne ile çekildi (r. 1310, 34).

Düğün olur ve Mediha çok sevdiği kocasıyla mutlu bir evlilik ortamı oluşturur. Onların çocukları da mutlu aileler kurar. Bu hikâyede evlilikte geleneğe bağlılığa görücüye çıkmadan başlamak üzere evliliğin tüm safhalarında önem verildiği görülmektedir.

Bu hikâyede, evlilik sürecinin tüm aşamaları ayrıntılı bir şekilde okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştır.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun “Haristan ve Gülistan” adlı hikâyeye kitabındaki “İlk Görücü” adlı hikâyesi bir genç kızın bakış açısıyla görücü usulünün değerlendirilmesini ihtiva eder.

Hikâyenin anlatıcısı genç bir kızdır. Yazar görücü usulüyle evlenmenin karşısındadır ve okuyuculara bu uygulamanın yalınış olduğunu göstermeye çalışır. Yazar; gençlerin birbirini tanıyarak, birbirleriyle anlaşarak evlenmeleri taraftarıdır. Genç kız için ilk kez görücüler gelir. Görücülerin gelmesiyle evde büyük bir telaş başlar. Genç kız görücülerin karşısına çıkmak istememektedir. Kızın dadısı, kıza bazı uyarılarda bulunur. Bu uyarıların en dikkat çekici olanları şunlardır:

Hızlı adım atmamalı! Pek ağır yürümemeli! Etrafına bakmamalı, sırtmamalı! Somurtmamalı! Gözlerini açmamalı, gözlerini kapamamalı! Fenlenmiş gibi görünmemeli! Pek alık gibi de davranmamalı!

Bir parça-söz aramızda- irice olan elimi, ayağımı onlara göstermemeli!.. imiş (1969, 16).

Genç kız her ne kadar istemese de annesi ve dadısı tarafından hazırlanıp görücülerin karşısına çıkartılır. Görücü usulüyle evlenmek istemeyen genç kız üzüntüsünden ağlamaya başlar. Kızın ağlaması dikkate alınmaz. Bu görücü olayından çok az bir zaman sonra kızın görücüler tarafından beğenilmediği haberi gelir.

Bu hikâyede, ilk defa görücüye çıkan bir genç kızın ruh hâli ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Ebubekir Hazım'ın (Tepeyran) “Eski Şeyler” adlı hikâye kitabındaki “Mozole” adlı hikâyesinde mekân Musul’a bağlı bir ilçe olan Zaho’dur. Musul’a vali olarak görevlendirilen kahraman-anlatıcı bir Zaho gezisi sırasında, nişanlısı şehit olan on sekiz-on dokuz yaşlarındaki Zehra’yı nişanlısının mezarı başında görür. Vali, Zehra’nın bu durumundan çok etkilenir çünkü bu mezar II. Artemis tarafından Carie Kralı Mausole için Bodrum’da yaptırılan anıta benzemektedir. Bu mezarı Zehra bez parçalarıyla süslemiştir. Zehra, Vali’yle yaptığı konuşmada kendisini ona şu şekilde tanıtır:

—Ne bu Osman’ın gelini, ne de evliyim. Oğlunun nişanlısı idim. Bir bakışta evliyim, hatta dulum. Fakat evlenmedim. Kimsesiz, dünyada yalnız bir kayınbabalı bir kızım. Nişanlısı ölmüş bir kız, eşi vurulmuş bir kumru (2017, 290).

Vali, Zehra’nın hasta olan kayınpederine baktığını öğrenir. Zehra’yı Musul’a götürmek ve ona kol kanat germek ister. Bu planını gerçekleştiremez çünkü Zehra nişanlısının mezarı başında intihar etmiştir.

Bu hikâyede okuyucu, nişanlı bir kızın ölen nişanlısının hatırasına çok büyük bir bağlılık göstermesi, hasta olan kayınpederine bakması, nişanlısının ölümünün ardından büyük ızdıraplar duymasına tanıklık etmektedir.

Ömer Seyfettin’in “Bir Temiz Havlu Uğruna” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde üç arkadaş vapurda karşılaşır. Kahraman-anlatıcı dışarıdaki kötü hayattan aileye sığınarak kurtulabileceğini belirtir. Evlilikte mutluluğu yakalayamayan diğer iki arkadaş bu görüşe muhalif olur. Yaptıkları kötü evliliklerden bahsederler. Bu iki evli adamdan ilki söze şu şekilde başlayarak görücü usulü

evliliğin nasıl olduğunu ve bunun artık eskide kaldığını şu şekilde belirtir: “On beş, yirmi sene evvel şimdiki gibi görme görüşme, sevme sevişme yoktu. Evlenmek tamamen ezberden yapılan bir şeydi” (2014, 291). Bu genç, annesine evlendiği kızda istediği özellikleri değil de istemediği özellikleri sıralamıştır. Gencin istemediği özellikler şunlardır: mavi göz, kısa boy, muhacirlik. Annesi oğlunu görücü usulüyle evlendirir. Düğün gecesinde bir bakar ki istemediği tüm özellikler evlendiği kızdadır. İstemediği bir kızla evlenen genç, boşanmaya sıcak bakmaz ve eşiyle yaşamaya devam eder. Diğer evli adam ise nasıl evlendiğini açıklamaya başlar. Bu gence anası “evlenmezsen sana hakkımı helal etmem” der. Bunun üzerine genç, evlenmeye razı olur. Bu genç; okuma yazma bilen, şuh biriyle evlenmek istemektedir. Bunu annesine söyleyemez. Annesi tuvalet ihtiyacı için zorunlu olarak girdiği bir evin kızının davranışlarını ve özellikle kızın temiz havlularını çok beğenir. İkinci gelişinde bu kızı oğluna ister ve sonrasında bu kız, onun gelini olur. Bu gencin evi çok temizdir ancak karı-koca arasında bir uyum yoktur.

Bu hikâyede görücü usulü evlilikle dünya evine giren, istediği özellikteki eş adayıyla evlenememiş olan, annelerinin bulduğu eş adaylarıyla evlenen ve bu sebeple mutsuz bir evliliği sürdürmek zorunda kalan iki genç adamın durumu görülmektedir.

Ömer Seyfettin’in “Nişanlılar” adlı hikâyesinde hikâyenin anlatıcısı bir aşk romanı yazmak istemektedir. Birbirini çok seven bir çifti on beş yıldır görmekte ve onları evli zannetmektedir. Arkadaşıyla gezerken arkadaşının o çifti tanıdığını ve onların evli değil on beş senedir nişanlı olduğunu öğrenir. Arkadaşı, kahraman-anlatıcıya bu çiftin hikâyesini tüm detaylarıyla anlatır. Muhsin Bey adlı işsiz ve fakir genç, zengin bir ailenin kızıyla nişanlanır. Kızın babası bu çiftin evlenebilmesi için damat adayına şu şartı öne sürer: “Ne vakit iş bulur, para kazanır, güzel bir ev açarsa nikâhı kıyarım!” (2017, 173). Muhsin iş bulamaz aslında öyle bir niyeti de yoktur. Bu durum Muhsin’in işine gelmektedir. Muhsin’in amacı kızın babasının ölümü ardından kızla evlenip mirasa konmaktır. Hikâyenin anlatıcısı bu durumu öğrenince aşk romanı yazmaktan vazgecer.

Bu hikâyede on beş yıl gibi oldukça uzun sayılabilecek bir nişanlılık süreci okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Cumhuriyet öncesi dönemde kaleme alınan hikâyelerde evlilik öncesi süreçlerden olan kız isteme/görücülerin karşısına çıkma, söz kesimi, nişanlanma ve nişanlılık sürecinin birçok yazar tarafından hikâyelerde ele alındığı sonucuna ulaşılmıştır.

2.1.1.6. Kına Gecesi, Nikâh ve Düğün

Evlilik öncesi aşamalardan olan kına gecesi, nikâh ve düğün tezin inceleme alanına giren bazı hikâyelerde ele alınmıştır. Hikâyelerden yola çıkılarak evlilik öncesi bu süreçlerle ilgili o dönemki uygulamalara ait birtakım tespitler yapmak ve o dönemki uygulamalara ilişkin birtakım sonuçlara ulaşmak mümkündür.

Kına gecesi, gelinin kocasının evine gitmeden bir gün önceki gece kız evinde gerçekleştirilen bir etkinliktir. Yemek ve eğlencelerle birlikte gelinin avucuna kına yakılır.

Nikâh; evliliği toplum, din ve devlet nezdinde geçerli kılan bir şarttır. Tezin inceleme alanındaki zaman zarfında Osmanlı toplumunda hem resmî hem de dinî nikâh uygulaması mevcuttur. İncelenen hikâyelerin bir kısmında her iki nikâh türüne de rastlanmaktadır.

Düğün; evlilik öncesi aşamaların son halkası kabul edilen ve bütün toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da önemsenen ve bölgeden bölgeye küçük farklılıklar gösteren bir törendir.

Şemsettin Sami'nin "Kamus-ı Türkî" sözlüğünde "düğün" kelimesinin "tuğ günü"nden geldiği belirtilmektedir. Aynı sözlükte düğün gününde eski Türklerin hâne ve haymelerini tüylerle donattığı belirtilir ayrıca "düğün" sözcüğünün hâlâ Çağataycada "tüy yapmak" ve "toy günü" şeklinde kullanıldığı da belirtilmektedir (Karaca, 1991, 374).

Mehmet Rauf'un "İlk Temas İlk Zevk" adlı hikâye kitabında bulunan "Muhibbeler", Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Hayat-ı Muhayyel" adlı hikâye kitabındaki "Köy Düğünü", Refik Halit'in (Karay) "Memleket Hikâyeleri" adlı eserindeki "Küs

Ömer”, Fahri Celal’in (Göktulga) “Talak-ı Selase” adlı hikâye kitabında yer alan “Koltuk” adlı hikâyesinde ayrıntılı düğün tasvirleri görülmektedir.

Mehmet Rauf’un “İlk Temas İlk Zevk” adlı hikâye kitabında bulunan “Muhibbeler” adlı hikâyesinin başkişileri, iki iyi arkadaş olan Münevver ve Necmiye adlı iki genç kızdır. Arkadaşları Şaziment’in düğünüyle ilgili Macide’den mektupla aldıkları bilgi sonrası bir sohbete koyulurlar. Şaziment’in düğün tarihi yaklaşmıştır ve bu düğün Avrupa’daki düğünlere benzeyecektir. Bu düğünün o dönem için en dikkat çekici tarafı hikâyede şu şekilde belirtilir: “Yalnız akrabaya mahsus bir düğün... Böylece, kaçgöç de olamayacak, adeta bir Avrupa düğününü andıracakmış” (r. 1338, 92). Bu düğünün dikkat çeken diğer bir özelliği ise bu düğünde yemeklerin dönemin ünlü lokantası Tokatlıyan’dan gelecek olması, düğünde yemek servisini Tokatlıyan’ın garsonlarının yapacak olmasıdır.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, o dönem İstanbul’unda Avrupai bir düğünün nasıl yapıldığıyla ilgili çeşitli izlenimler edinmektedir.

Hüseyin Cahit’in (Yalçın) “Hayat-ı Muhayyel” adlı hikâye kitabındaki “Köy Düğünü” adlı hikâyede mekân İstanbul’dur. Yakacık’taki bir köy düğünü için yapılan hazırlıklar, kına gecesi ve düğün; bu düğünün davetlisi olan şehirli bir gencin bakış açısıyla anlatılmaktadır. Bu genç, köylülere ve bu düğüne küçümseyerek bakar. O; bu düğün âdetleriyle ilgilenmez, onun dikkatini düğündeki güzel kızlar çeker. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısım gencin bu yaklaşımını göstermektedir:

Sonra büyük bir bela daha geliyor. Kartal’ın arkanızdaki güzel seyircileriyle meşgul iken nerden geldiğini bilmediğiniz keskin, sert bir pis koku sizi ikaz ediyor. Görüyorsunuz ki yere oturmuşları çiğneyerek iki pehlivan size yaklaşmak istiyor. Bu topraklarla, zeytinyağlarla karışarak kirlenmiş vücûdlardan dikenlere, topraklara sürülerek berelenmiş dirseklerden istikrâh ederek daha uzaktan bahşişi uzatıyorsunuz (r. 1326, 79-80).

Bu düğünle evlenecek olan iki yoksul genç, köylülerin aralarında topladığı paralarla düğün yapma imkanına kavuşmuştur. Hikâyenin anlatıcısı olan genç iki gün süren bir düğünün başından sonuna tüm safhalarını gözlemler. Bu genç; düğünde davul ve zurnanın yer alması, at yarışı, güreş, hamama gitme, ilahilerle güveyi götürme gibi düğün âdetlerini gözlemler.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu o dönem İstanbul’unda şehir dışındaki bir köyde bir düğünün nasıl yapıldığını ayrıntılı bir şekilde görmektedir.

Refik Halit’in (Karay) “Memleket Hikâyeleri” adlı eserindeki “Küs Ömer” adlı, mekânı Anadolu olan hikâyesinde küsüp sinirlenerek yaşadığı yeri terk etmeyi âdet edinmiş Küs Ömer namındaki bir gencin bir kaz dövüşünü kaybetmesi sebebiyle yaşadığı yerden uzaklaşması ve eşinin bu sebeple mağdur oluşu anlatılmaktadır. Bu hikâye aracılığıyla o dönemde Anadolu’daki bir şehirde bir düğünün nasıl icra edildiğiyle ilgili bazı ipuçlarına ulaşılmaktadır.

Ömer’inki; kadınlar için, mahalleyi ayağa kaldıran sazlı eğlentili bir düğün sayılırdı. Kına gecesinden başlayıp üç gün elekçi karıları zilsiz, deflerini gümbürdeterek, parmaklarını şakırdatarak “Nurol, yaşa”larla camları zangırdattılar. Erkeklerin ise bu şenlikte payı yoktur. Ömer kendisinin de uyması gereken her sıkıcı şeyi, bir huysuzluk çıkarmaktan korkarak, kaldırmış “Biz yaşımızı aldık!” diye savsaklayıp gürültüsüzce işin içinden kendini sıyırmıştı (1995, 91).

Fahri Celal’in (Göktulga) “Talak-ı Selase” adlı hikâye kitabında yer alan “Koltuk” adlı hikâyede damadın gelinle buluşturulması ve damatla gelinin konuklar arasından kol kola geçmeleri şeklinde gerçekleşen “koltuk töreni” sahnesi tasvir edilmektedir. Bu tasvir içerisinde ayrıca çeyiz teşhiri, gelin olup evden ayrılacak kızın beline babasının kuşak bağlaması âdetlerine de yer verilir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metinde koltuk âdetiyle ilgili bir sahne yer almaktadır:

Her adımlarında bir kadın yığını aralanıyor, arkada kalmış görememiş hanımların hırçın hırçın kavgaları işitiliyordu. Merdivenleri ağır ağır, ikisinin de gözleri yerde çıkarlarken, ihtiyar bir kadın bağırdı:

—Amanın a dostlar!. Allahını seven maşallah desin!. Taze hanımlar, ipek mendilleriyle güveyin geçtiği sırada başlarını örterken, öteki elleriyle de göğüslerini kapamaya çalışıyorlar, susmaya tahammülü kalmamış bir kısım da “A... vallahi güvey daha güzel” diyorlardı (2017, 56).

Bu hikâyede okuyucu o dönem düğünlerinin son kısmında yer alan, gelin ve güveyin buluşturulup konukların arasından kol kola geçerek gitmesi şeklinde gerçekleştirilen koltuk törenine tanıklık etmektedir.

Tezin inceleme alanına giren hikâyelerde evlilik öncesindeki son aşamalardan olan kına gecesini, nikâh ve düğünden özellikle düğünün yazarlarca sıkça işlendiği

görülmüştür. Bu hikâyelerden yola çıkılarak o dönem düğünlerinin nasıl gerçekleştiği hakkında birtakım izlenimler edinmek mümkündür.

2.1.1.7. Çeyiz

Evliliğin gerçekleşmesi öncesindeki geleneklerden biri olan çeyiz geleneği tezde incelenen bir hikâyede ele alınmıştır. Bu hikâyeden yola çıkılarak o dönemdeki çeyiz geleneğine ilişkin birtakım izlenimler edinmek mümkündür.

Türk toplumunun düğün geleneğinde önemli bir yer tutan çeyiz; gelinin ev ve mutfak eşyası, işlemeli ve dantel örtüleri, havluları, takı ve giysilerinin genel adıdır; damadın düğün masrafları karşısında gelinin sunduğu eşyalardır. Bu eşyalar sandıkta saklanır (Usal, 2010, 158).

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) Küçük “Fıkralar-3” adlı hikâye kitabındaki “Ali'nin Arabası” adlı hikâyede mekânlar Anadolu'da bir köy ve İstanbul'dur. Ali, askerliğini yapıp gelir. Ali'nin nişanlısı Emine İstanbul'da evlerde hizmetçilik yapmaktadır. Ali, çalışıp para kazanmak için İstanbul'a nişanlısının yanına gider. Ayrıca Ali'nin bir atlı araba alma amacı da vardır. Ali yolculuk esnasında vapurda soğukta kaldığından hastalanır. Emine, nişanlısı Ali'yi iyileştirmek için elinden geleni yapar ama Ali bir türlü iyileşemez. Emine'nin hizmetçilik yaparak kazandığı paralar da Ali'nin doktor ve ilaç masraflarına gider. Emine doktorların tavsiyesine uyarak Ali'yi köye götürürken Ali yolda daha fazla rahatsızlanarak ölür. Onu bekleyen yaşlı annesi ise Ali'nin öldüğüne inanamaz. Yaşlı kadın dere kenarında, arabasıyla geleceği umuduyla her akşam oğlunu bekler durur.

Bu hikâyede, çeyiz parası biriktirmek amacıyla İstanbul'a çalışmaya giden bir genç kızın ve onun peşinden giden nişanlısının başından geçen olaylar ekseninde çeyize ve çeyiz parası biriktirmeye Anadolu'da ne derece önem verildiği görülmektedir.

2.1.2. Olağanın Dışındaki Evlilikler

Evlenme yaşına gelmiş bir erkekle bir kızın kendi istekleri ve ailelerinin rızalarıyla ilk evliliklerini yapmaları hem Türk toplumunda hem de diğer toplumlarda olağan evliliklerden sayılmaktadır. Bunun dışındaki evliliklerden olan kendi isteğiyle kaçarak evlenme veya zorla kaçırılarak evlendirilme, yaşlı bir erkeğin genç bir kadınla evliliği, bir erkeğin eşinin ölümü sonrasında baldızıyla evlenmesi, başka bir millete veya dine mensup biriyle evlenme, evdeki hizmetlilerle evlenme olağan dışı evlilikler olarak değerlendirilebilecek evliliklerdir.

2.1.2.1. Kaçırılarak Evlendirilme veya Kendi İsteğiyle Kaçarak Evlenme

Bir kızın ya da kadının kendi istek ve onayı olmadan bekâr ya da bir dul erkek tarafından zorla ya da çeşitli hîlelerle, kaldırılarak götürülmesine “kaçırma” denilmektedir. Kız kaçırmadan söz edilirken daha çok bu kavram anlaşılır. Kız ve erkeğin anlaşarak birlikte kaçması ise “kaçışma” olarak adlandırılır (Tezcan, 2003, 43).

Ahmet Mithat Efendi’nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Bir Fitnekâr” adlı hikâye Mümtaz Bey adlı zengin bir adamın ailesinin evdeki Mansur adlı bir kölenin hainliğiyle nasıl dağıldığını, sonunda bu uşağın cezasını çektiğini gösteren bir hikâyedir. Bu hikâyede evin güzel kızı Münevver, Mansur adlı kötü niyetli bir kölenin oyununa gelerek Süeda Bey adıyla kendisine tanıtılan -aslında var olmayan- bir genç adama kaçarak evlenmeye karar verir. Kaçış planı yapılır. Münevver, denilen yere evin uşağı Karabacak ile vardığında Süeda Bey yerine karşısında Mansur ve başka kişileri bulur. Bu adamlar Karabacak’ı hırsızlıkla suçlayıp onun hapse konulmasına sebep olurlar. Münevver’i konağa götürdüklerinde babası Mümtaz Bey utancından kendisini konağın penceresinden atarak intihar eder. Münevver ise üzüntüsünden hastalanarak o gün vefat eder. Münevver’in annesi ise delirir ve beş parasız kalarak sokaklarda dilenmeye başlar. Münevver’in, Mansur’un oyununa gelerek aslında hiç olmayan bir gence evlenmek için kaçması bir ailenin sonunu hazırlamıştır.

Kaçarak evlenme yolunu seçen bir kızın bu hareketinin kendisinin ve ailesinin sonunu hazırlaması bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin, "Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-" adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki "Ateş Düştüğü Yeri Yakar" adlı küçük hikâyede, İzmir Kadısı'nın oğlunun emriyle kocası öldürülen - kendisi o kızla evlenemediği için kızın kocasını öldürtmüştür- bir kadının başından geçenler anlatılmaktadır. Dul kalan kadın, annesiyle bir başına kalır. Elleri avuçlarında olanı da yiyip bitirince başkalarının yardımıyla yaşamak zorunda kalırlar. Başkalarının yardım sebebinin bu güzel kıza sahip olma isteği olduğu anlaşılınca insanlardan uzaklaşıp ıssız bir yerde zor şartlar altında yaşamaya başlarlar. Bu esnada Gazi Gürbüz Bey adlı bir reis onlarla karşılaşır. Onlara yardım etmek ister. Bir zaman sonra Gazi Gürbüz Reis'e güvenerek onun yardımını kabul ederler. Altı ay süresince Gazi Gürbüz Reis onlara yardım eder. Zamanla bu kadına âşık olur. Gazi Gürbüz Reis'in gitme zamanı gelir. Ona duygularını açıklar. Kadın, ona ölen kocası haricinde kimseyi sevmeyeceğini söyler. Bu sözleri duyan Gazi Gürbüz Reis, kadını kaçıtır ve gemisiyle denize açılır.

Bu hikâyeye okuyucu, olağandışı bir evlenme olan zorla kaçırılarak evlendirilme olayına şahit olmaktadır.

Bu hikâyeler aracılığıyla, o dönemde kaçarak veya kaçırılarak evlenme/evlenmek zorunda kalmayla ilgili birtakım izlenimler edinmek mümkündür.

2.1.2.2. İlk Evliliğin Herhangi Bir Sebeple Bitmesi Sonrası Evlenme

Evlilikler, çeşitli sebeplerle bitebilmekte ve kişiler biten bu evliliklerinin ardından çeşitli sebeplerle yeni evlilikler yapabilmektedir. Bu çalışma kapsamına giren bazı hikâyelerde ilk evliliklerin; ölüm, geçimsizlik ve evliyken başka birine âşık olma sebepleriyle bittiği ve bu kişilerin önceki evliliklerine göre daha mutlu olacakları düşüncesiyle tekrar evlendikleri görülmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin, "Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-" adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki "Aldatayım Diyen

Aldanır” adlı küçük hikâyede Mehmet Ağa adlı otuz beş yaşında bekâr bir adam, yakınlarının isteği ve yardımıyla kendi mahallesinden orta yaşlı dul ve kimsesiz bir kadınla evlenir. Mehmet Ağa evliliğin çok güzel bir şey olduğunu hele ki daha genç bir kadınla evlenirse daha mutlu olacağını düşünerek bir evlilik daha yapmak ister. Bunu duyan eşi ona bir ders vermek için çevresindekilerle bir plan yapar. Kadın, Mehmet Ağa’ya bu evliliğe rıza göstereceğini söyleyerek yeni gelin kılığına girer. Evlendikleri akşam olanlar olur. Mehmet Ağa’nın yeni gelin zannettiği eski eşi tüm makyajını silince Mehmet Ağa aldatıldığını anlar. Kadın bu hareketiyle kocasına bir ders vermeye çalışmıştır.

Evli bir adamın daha genç bir kadınla bir evlilik daha yapayım derken eşi tarafından bir derse tabi tutulması bu hikâye aracılığıyla görülmektedir.

Nabizâde Nâzım’ın “Hâlâ Güzel” adlı hikâyesinde Safder, Fahriye ile evlenir ve mutlu bir hayat sürmeye başlar. Fahriye, Safder Avrupa’dayken Emin adlı bir adama âşık olur. Safder ve Fahriye bu sebeple ayrılırlar. Fahriye, Emin’le ikinci evliliğini yapar. Bundan bir sene sonra Safder de ikinci evliliğini Sıdka ile yapar ancak Safder bu evlilikte aradığı mutluluğu bulamaz. Safder’in bu evlilikten iki çocuğu olur. Fahriye’nin ikinci kocasından bir çocuğu olur. O çocuk ölür. Fahriye’nin yeni eşi bir müddet sonra ölür. Safder ve Fahriye bir mesele için tekrar bir araya geldiklerinde birbirlerini çok sevdiklerinin farkına varırlar.

İkinci evliliklerini yapmış, ikinci evliliklerinde ilk evliliklerindeki mutluluğu yakalayamayarak boşanmış bir adam ve kadının üzüntü ve pişmanlıklarla dolu durumu bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Mehmet Rauf’un “Hanımlar Arasında” adlı hikâye kitabındaki “Fenerci” adlı hikâye, hikâyenin anlatıcısının bir subaydan bir ailenin hikâyesini dinleyip nakletmesiyle meydana gelmiştir. Fenerci, eşi ölünce kendinden yaşça küçük bir kadınla evlenir. Fenerci’nin eşi, kocasını üvey kızının nişanlısıyla aldatmaktadır.

Eşinin ölümü sonrası kendinden yaşça çok küçük bir kadınla evlenen yaşlı bir adamın bu evlilik sonrası ailesiyle birlikte yaşadığı olumsuzluklar bu hikâyenin ana eksenini oluşturmaktadır.

Mehmet Rauf'un "İlk Temas İlk Zevk" adlı hikâye kitabındaki "Yabancı Kadın" adlı hikâyede kocasıyla mutlu olamayan bir kadının kocasını ve iki buçuk yaşındaki oğlunu terk edip sevdiği adamın yanına gitmesi anlatılmaktadır. Bu kadın aradığı mutluluğu kocasını ve çocuğunu uğruna terk ettiği adamda da bulamaz. İlk evliliğindeki kadar bile mutlu olamaz. Çok pişman olur özellikle çocuğunu çok özler. Geri dönemez çünkü eski kocası yeniden evlenmiştir.

Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde kadının pişman ve üzgün ruh hâlini görmek mümkündür: "Beğenmediği ilk kocasını, şikayet ettiği onun evindeki hayatını bugün derin bir hasretle yâd ediyor, hele nasıl olup da bu mevhum saadet için çocuğunu, yavrusunu terk ve ihmal ettiğini hiç, hiç anlamıyordu" (r. 1338, 74).

Kadın ikinci evliliğinde mutsuz olmasına rağmen daha kötü bir hayat yaşamamak için sevmediği ikinci kocasıyla bu ikinci evliliği devam ettirmek zorunda kalır. Her iki evliliğinde de mutluluğu yakalayamaz.

Bu hikâyede, ilk kocasını terk edip sevdiği adamla ikinci evliliğini yapan bir kadının bu evliliğinde de mutlu olamaması ve eski kocasının da ikinci evliliğini yapması sebebiyle ilk kocasına geri dönememesine tanıklık edilmektedir.

Mehmet Rauf'un "İlk Temas İlk Zevk" adlı hikâye kitabındaki "Zevce ve Zevce" adlı hikâyesinin konusu Feride isimli otuz dört yaşındaki bir kadının beş çocuğunu, on üç yıllık kocasını kendinden on yaş küçük bir genç için bırakması ve sonra ilk kocasına geri dönmesidir. Feride kocasının yanında çalışan bir gence âşık olur. Bu gençle aralarında on yaş fark vardır. Feride bu gençle evlenebilmek için evini terk eder. Feride yeniden evlenebilmek için kocasından kendisini boşamasını ister. İlk kocası Feride'yi boşayınca Feride ikinci evliliğini yapar. Feride ikinci evliliğinde de mutluluğu yakalayamaz. Feride'nin ilk kocası yaşanan onca şeye rağmen Feride'yle tekrar bir araya gelir.

Kocasını sevmeyen bir kadının mutluluğu başka bir erkekte araması ve ikinci bir evlilik yapması ancak onda da mutluluğu bulamaması üzerine kendisini hâlâ seven ilk kocasına dönmesine bu hikâye aracılığıyla şahitlik edilmektedir.

Mehmet Ruf'un "Kadın İsterse" adlı hikâye kitabındaki "Bir Meze İçin" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Kâmil Bey alkolik bir adamdır. Kâmil Bey'in üçüncü eşi ölmüştür. Bu adam genç bir kızla sırf ömrünün kalan son kısmında içki içerken iyi vakit geçirebilmek için evlenir. Genç kız da para ve rahatlığa kavuşabilmek için bu adamla evlenmiştir. Mahalleli, Kâmil Bey'in eşinin konağa genç bir adamı aldığını söylediklerinde Kâmil Bey söylenenlere kulak asmaz.

Yaşlı bir adamın üçüncü eşinin ölümü sonrasında genç biriyle yaptığı dördüncü evliliği ve bu evlilikte ne tür problemler çıktığını bu hikâye aracılığıyla görmek mümkündür.

Hüseyin Rahmi'nin (Gürpınar) "Kadınlar Vaizi" adlı hikâye kitabındaki "Lakırdı Aramızda"¹⁴ adlı hikâyesinde; Andelip Hanım kocası ölmüş, yaşı geçmiş zengin bir kadındır. Bu kadın yaşını küçültüp zengin bir gençle evlenmek istediği için imama rüşvet vererek yaşını küçültmek ister. İmam bu kadından daha fazla para koparabilmek için kadının yaşını on beş yaş küçültür. Andelip Hanım kocasından kalan parayı evleneceği gençle gününü gün ederek yemek niyetindedir.

İlk evliliği kocasının ölümü sebebiyle sonlanmış bir kadının ikinci evliliğini yapmak için içine düştüğü durum bu hikâyenin en dikkat çeken kısmını oluşturmaktadır.

Ebubekir Hazım'ın (Tepeyran) "Eski Şeyler" adlı hikâye kitabında yer alan "Feride" adlı hikâyede Edirne'de yaşayan yirmi yaşındaki Feride bir buçuk yıllık evli bir kadındır. Feride, kaynanası ve kocasıyla geçinememektedir çünkü hem kaynanası hem de kocası ona çok kötü davranmaktadır. Hatta Feride kocasından gördüğü fiziksel şiddet sonucu karnındaki sekiz aylık erkek çocuğunu düşürür. Uzun süre bu sıkıntılara katlanan Feride'nin canına artık tak etmiştir. Feride, Tunca Nehri'ne atlayarak canına kıymayı planlar. Nehir buz tutmuştur. Feride buzları kırıp suya girmeye çalışırken bir subay tarafından kurtarılır. Feride bu olaydan sonra evine

¹⁴ Kitabın ilk baskısında bu hikâyenin ismi "Lakırdı Beynimizde"dir.

dönmez ve kendisini kurtaran subay ile evlenir. Feride yeni kocasıyla mutludur. Eski kocası, Feride'den sonra çektiği vicdan azabı ve ızdıraplar sebebiyle hastalanıp ölür.

Bu hikâyede ilk evliliğinde mutluluğu yakalayamayan bir kadının ikinci evliliğinde mutluluğu yakalamasına tanıklık edilmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür!" adlı hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Hikâyede; bir adamın, eşi Efser'in güzelliğini görmesi için halasının oğlu Bidar'ı yatak odasına alması ve devamında yaşananlar anlatılmaktadır. Böyle bir durumun ortasında kalan kadın tıpkı Herodot'un eserinde olduğu gibi kendisini seyreden kişiyi yatağına alıyormuş gibi yaparak kocasından intikam almak ister. Efser planını gerçekleştirir. Kocası kendisini Bidar'la yatak odasında baş başa bulur. Aldatıldığını zanneden adam silahıyla ateş eder. Silah ateş almadığı için eşi ve halasının oğlunu öldüremez. Sonrasında sakinleşerek uyur. Sabah olduğunda ise evde ne Efser ne de Bidar vardır. Efser neden böyle bir şey yaptığını, kocasının onu boşaması şartıyla açıklayacağını belirtir. Sıkıntılı günler geçiren koca sonunda merakına yenilir. Efser'e boş kağıdı göndererek onu boşar. Boş kağıdını alıp kocasından ayrılan Efser niye böyle bir şey yaptığını mektupla anlatır. Efser, Bidar'la evlenir. Kocası ise yaptığı bir hatadan dolayı çok pişman olur ama son pişmanlık fayda vermez.

Bu hikâyede kendisine yapılan ahlaksızlığa sessiz kalmak istemeyen bir kadının, kocasından intikam alması görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Fon Sadriştayn'ın Karısı" adlı hikâyede mekân İstanbul ve Almanya'dır. İki eski arkadaş olan hikâyenin anlatıcısı ile Sadrettin yıllar sonra vapurda karşılaşır. Sadrettin hayat hikâyesini eski arkadaşına anlatmaya başlar. Sadrettin'i arkadaş tanıyamamıştır çünkü Sadrettin lisedeki cılızlığının aksine irileşmiştir. Hatta Sadrettin'e lisedeyken bu zayıflığından dolayı "Serçe Pehlivan" lakabı takılmıştır. Anlatıcı bu kadar irileşip serpilmesinin sebebinin ona sorunca Sadrettin bunun sebebinin Almanya'ya gidince eski geçimsiz ve müsrif eşinden boşanıp Alman bir kadınla evlenmesi olduğunu söyler. Alman kadın o kadar tutumlu ve çalışkandır ki eski evliliğinin aksine Sadrettin artık çok rahat geçinmektedir.

Sadrettin artık Fon Sadriştayn olarak tanınmakta ve mutlu bir şekilde yaşamaktadır. Sadrettin'in bir de çocuğu olur.

Geçimsiz ve tembel bir Türk eşle evlenen bir adamın Almanya'ya gidip eski eşinden boşanması sonrasında orada bir Alman'la evlenmesi, yurda yeni eşiyle dönmesi ve mutluluğu yakalaması bu hikâye aracılığıyla görülmektedir.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) “Eski Ahbap”¹⁵ adı hikâye kitabının tek hikâyesinde üç sene önce eşini kaybetmiş olan Hilmi Bey ellili yaşlarda bir adamdır. Bursa'da ticaretle uğraşan ve durumu iyi olan bu adam eşinin ölümünün ardından Bursa'dan ayrılıp İstanbul'a gider. Okul arkadaşlarından Teneke Mahir'le karşılaşır. Hilmi Bey arkadaşıyla pavyona gitmeye başlar. Belli bir zaman sonra Hilmi Bey uygun bir eş bularak evlenmeye karar verir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Hilmi Bey'in yeniden evlenmeyle ilgili görüşleri mevcuttur:

Üç sene evvel rahmetliyi Emir Sultan'daki kabrine götürdüğüm vakit ömrün bu belâlı yaşındayım. Ben hâlde olanların çoğu yeniden evleniyor amma yüzde doksan, sonu fena çıkıyor. Geçkin bir şey alırsan nafile sarmıyor. Genç alıyorlar, ille daha berbat oluyor. Bu zamanda helâl süt emmiş kaçta kaç çıkar? (2000, 5).

Hilmi Bey'in evlenmeye karar verdiği Şevkiye adlı kadının babası yoktur. Bu kadın annesi ve dayısıyla yaşamaktadır. Mahir, Hilmi Bey'i kandırarak ona evleneceği kadının dayısının İzmit'teki fabrikasını aldırır. Hilmi Bey ve Şevkiye Hanım dinî nikâh kıyarlar. Düğün alışverişi esnasında Hilmi Bey isimsiz bir mektup alır. Bu mektupta Şevkiye'nin biriyle ilişkisi olduğu yazılıdır. Bu haber üzerine Hilmi Bey evlenmekten vazgeçer. Hilmi Bey için bu karar pahalıya patlasa da o kadından ayrılır. Hilmi Bey Fabrikayı satıp Bursa'ya döner. Uzun bir zaman sonra bir işi için İstanbul'a giden Hilmi Bey vapurda Teneke Mahir'le ilgili bir konuşmaya kulak kabartır. Teneke Mahir'in Bursalı bir tüccarı dolandırdığı anlatılmaktadır.

Bu hikâyede, ölen eşinin ardından yeniden evlenmeye çalışan yaşlı bir adamın bir arkadaşı tarafından dolandırılması anlatılmaktadır. Hikâyenin başkişisi

¹⁵ Cevdet Kudret'in “Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman” adlı eserinin 1.cildinde bu eserin basım tarihi olarak r. 1335 gösterilmektedir. Bu sebeple bu hikâye kitabı tez çalışmasına dahil edilmiştir.

olan yaşlı adam ikinci evliliğini yaparken hem maddi hem de manevi kayba uğramıştır.

Peyami Safa'nın "Asrın Hikâyeleri" adlı hikâye kitabında yer alan "Çürük" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde hikâyenin başkişisi Sabri Bey elli beş yaşındadır. Eşini kaybeden adam yeniden evlenmek ister. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde Sabri Bey'in neden bir evlilik daha yapmak istediği belirtilir: "Karısı öleli iki sene olmuştu. Bütün sersemliklerine nihayet vermek, uslu ve sessiz bir ihtiyar hayatına girmek istedi. Ve genç bir kızla evlendi" (1980, 107). İlk eşi bütün kötü alışkanlıklarına rağmen ona katlanmıştır. Sabri Bey, Makbule adlı bir genç kızla evlenir. Bu genç kız onunla sırf parası ve öldüğü takdirde ona kalacak mirası için evlenmiştir. Sabri Bey bunu bilir ve genç eşine kendisini aldattığı takdirde onu öldüreceğini söyler. Eşinin sırtında gördüğü diş izleri bulunan bir çürükten yola çıkarak aldatıldığını düşünen Sabri Bey eşini boğarak öldürür ve ardından kendi silahıyla intihar eder.

İlk eşinin ölümü sonrasında bir evlilik daha yapan yaşlı ve zengin bir adamın genç eşinin onu aldatması üzerine eşini öldürmesine ve ardından kendi canına kıymasına tanıklık edilmektedir.

İncelenen hikâyelerde ilk evliliklerin çoğunlukla eşin ölümü veya başka birine âşık olma sebebiyle sonlandığı ve bu kişilerin daha mutlu bir yaşam sürme amacıyla yeniden evlendikleri sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen hikâyelerde başka birine âşık olup yeni evlilikler yapanların kadınlar olduğu görülmektedir. Bu durumdaki kadınların evliliklerinde mutluluğu bulamadıkları, ilk evliliklerindeki kadar bile mutlu olamadıkları, yeni kocalarından ayrıldıkları görülmüştür. Bu şekilde olan kadınlardan birçoğu eski eşlerine dönmek istemiş, eski eşler başka biriyle evlendiklerinden bu kadınlar eski eşlerine dönememişlerdir. Daha genç bir kadınla evlenip daha mutlu bir yaşama kavuşmak isteyen ve bu sebeple ilk evliliklerini sonlandıran yaşlı erkekler de mutluluğu yakalayamamıştır çünkü evlendikleri kadınlar başkalarıyla yasak bir ilişki içine girmişlerdir. Bu durum bu tür evliliklerin sonlanmasına sebep olmuştur.

2.1.2.3. Yaşlı Bir Erkeğin Genç Bir Kadınla Evliliği

Çalışmanın inceleme alanına giren bazı hikâyelerde yaşlı bir erkekle genç bir kadının evliliğine rastlanmaktadır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Küçük Fıkralar-I” adlı hikâye kitabında bulunan “Bir Sahife-i Mensîye” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesi bir dosta ait bir mektubun çekmeceye bulunup tekrar anlatılması üzerine kurulu bir hikâyedir. Hikâyenin başkişisi olan adam rahatsızlığından dolayı İstanbul Büyükdere’de bir misafirhaneye yerleşir. Gezintiye çıktığı esnada genç ve güzel bir İngiliz kızını babasıyla gezerken görür. Bu kızıdan içten içe hoşlanır ve bu baba-kızı takip etmeye başlar. Hikâyenin başkişisi adının Meri olduğunu öğrendiği bu kızın bu adamın kızı değil de eşi olduğunu öğrenince hem üzülür hem de şaşırır ve kafasından şu düşünceler geçer: “Şu dakikada hemen oraya, onun dizlerinin dibine çökmek, küçük ince ellerini alarak öpmek, bir dakika içinde bütün dehşetiyle görünen hayatına ağlamak istedim” (2004, 113).

Bu hikâyede, rastladığı ve hoşlandığı genç kızın yaşlı bir adam ile evli olması karşısında hem şaşırır hem de üzülen bir adamın karmaşık ruh hâli mevcuttur.

Mehmet Rauf’un “Hanımlar Arasında” adlı hikâye kitabındaki “Fenerci” adlı hikâye yaşlı Fenerci Yığılmış’ın eşinin ölümünden sonra yaşananların hikâyesinin anlatıcısının bir subaydan o ailenin hikâyesini dinleyip nakletmesiyle meydana gelmiştir. Fenerci, eşi ölünce kendinden yaşça küçük bir kadınla evlenir. Aradaki yaş farkı bu evlilik için önemli sıkıntılar oluşturur. Fenercinin eşi aralarındaki yaş farkı sebebiyle kocasını sevmemektedir. Üvey kızının nişanlısı olan Ziver’den hoşlanmaya başlar ve onunla birlikte olmak için türlü imkanlar oluşturmaya çalışır. Fenercinin eşi düğün tarihi yaklaştıkça yaşadığı üzüntü sebebiyle hasta olur ve durumu gün geçtikçe kötüleşir.

Yaşlı bir adamla evlenen bir kadının aradaki yaş farkı sebebiyle kocasını sevmemesinin bir aileyi nasıl etkilediği bu hikâye aracılığıyla görülmektedir.

Mehmet Ruf'un "Kadın İsterse" adlı hikâye kitabındaki "Bir Meze İçin" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde genç ve fakir bir kız ile altmış yaşlarındaki bir adamın evliliği anlatılmaktadır. Kâmil Bey alkolik bir adamdır. Bu adam genç kızla sırf içki içerken iyi vakit geçirebilmek için evlenir. Genç kız da para ve rahatlığa kavuşabilmek için bu yaşlı adamla evlenir. Mahalleli Kâmil Bey'in eşinin konağa genç bir adamı aldığını söylediklerinde Kâmil Bey, mahallelinin söylediklerine kulak asmaz. Bu durum karşısında mahalle sakinlerinden Çırçır lakaplı adamın yorumu şu şekilde olur:

Çırçır ise, etrafa doğru bir vaz-ı tasdik ile cevap verdi: Evet, evet, elbette... Bir kere işi o kendi himayesine aldı ya... Artık ne olsa, ne yapsak beş para etmez... Ma'lûm... Sonra, biraz yavaşça sesle arkadaşlarına dönerek devam etti: Hatta kim bilir kıza bu akıllı öğreten de belki kendisidir... Onun bu hayâta tahammül edemeyeceğini o elbette biliyordu... Onu kaçırmamak için "Benim için bir meze lâzım, sen bana mezeyi ver de başkalarına istersen Ziyafet çek..." demiştir... Herifçi oğlu budala mı ki bu kadar çok şey için kalsın kırıyı def'etsin de sonra ölünceye kadar konyacı mezesiz yuvarlamaya mecbûr olsun... Bahusûs öyle turfanda bir meze... Onu nasılsa bir kere ele geçirdi... (r. 1330b, 98-99).

Ömer Seyfettin'in "Antiseptik" adlı hikâyesinde Bedia adlı bir genç kızı ailesi çok yaşlı bir büyükelçiyle evlendirmek ister. Kızın Tıbbiyeli sevgilisi Namık bu durum karşısında çok üzülür. Namık bir plan yapar. Bedia'ya çok yaşlı bir adamla evlendiğini ispat etmek için antiseptik verir. Bu madde boyaları çıkarabilmektedir. Bedia'yı yaşlı Büyükelçi öpmeye kalkışır. Bunun üzerine Bedia, adamdan onu öpmeden önce bıyıklarını ona verdiği suyla yıkamasını ister. Adam bıyıklarına bu maddeyi sürünce adamın bıyıkları bembeyaz olur. Adamın gerçek yaşı ortaya çıkar ve adam alelacele köşkten uzaklaşır. Bedia'nın ailesi daha nikâh olmadan damat adayının birdenbire kaçışına bir anlam veremez ve kızlarına bunun sebebini sorduklarında kızları şu cevabı verir: "—Hiçbir şey yapmadım. Bu şişedeki su kaçırdı. Benim kabahatim yok" (Ömer Seyfettin, 2017, 178).

Bu hikâyede, kendinden yaşça çok büyük bir adamla ailesinin zoruyla evlenen bir kızın bu durumdan sevgilisinin yaptığı bir plan sayesinde kurtulmasına tanıklık edilmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Devletin Menfaati Uğruna" adlı hikâyesinde Avrupa'da bir ülkede doksan sekiz yaşında bir kral vardır. Bu kralın çocuğu olmamaktadır. Halk

bir veliaht prens olmadığı için çok üzülmemektedir. Bir gün başvekil, kralın huzuruna gelerek krala bir veliaht prens olmazsa ülkenin geleceğinin tehlikeye gireceğini, düşmanların ülkeyi pay edeceklerini söyler. Kral çok yaşlıdır, bu sebeple baba olamayacaktır. Kraliçenin başka bir erkekten hamile kalması gerektiğine karar verilir. Kralın dünyalar güzeli çok genç bir eşi vardır. Kral ile kraliçe arasındaki yaş farkı seksen gibi çok büyük bir farktır. Kral bunu kraliçeye nasıl söyleyeceğini kara kara düşünür ama memleketin bekası için eşine bunu zor da olsa söyler. Kraliçe bunu duyunca çok üzülür ve başlar ağlamaya. En sonunda devletin yüksek menfaati uğruna bu teklifi kabul eder. Saraydan birinin seçilmesi gerekmektedir. Kral saraydan hangi erkeğin ismini söylese kraliçe işe yaramaz şeklinde cevap vermektedir. Kral, eşinin kendisini aldatmış olduğunu farklı bir şekilde yorumlar. Eşinin devletin gelecekte karşı karşıya geleceği tehlikenin farkında olduğunu ve devletin yüksek menfaati için kendini feda etmiş olduğunu düşünür. En sonunda eşinin önerisiyle saraydaki askerlerden biri olan Çavuş Fernan'da karar kılınır. Fernan iki buçuk metre boyunda bir devdir. Kral da Fernan'a evet der. Dokuz ay on yedi gün sonra merhum kraliçe iki prens birden doğurur. Halk buna çok sevinir. Kral öldükten sonra kardeşlerden birisi ülkenin doğu tarafını diğeri de ülkenin batı tarafını alarak ülkeyi paylaşır. Bu iki devlet arasında zamanla geçimsizlikler başlar.

Bu hikâyede, çok yaşlı bir hükümdarın genç eşi tarafından aldatılması görülmektedir.

Halide Edip'in (Adıvar) "Harap Mabetler" adlı hikâye kitabında yer alan "İsterik" adlı hikâyesinin başkışisi kitapların içine gömülerek yaşayan, bir amcanın yanında hizmetçiler elinde büyüyen bir genç kızdır. On altı yaşındayken amcasının ölümüyle bir mirasa konan bu genç kız, akraba çevresinden evli bir adama âşık olur. Çıkan dedikodular sebebiyle bu aşk biter. Genç kız biten bu aşk sonrasında amcasının bir arkadaşıyla evlenir. Bu adam Avrupa'dan gelmiştir. Yaşça kızdan çok büyüktür. Genç kızın evliliği umduğu gibi sürmez. Genç eşini hizmetlilerle aldatır. Kocasının umursamaz ve kaba davranışları evliliği onun için çekilmez hâle getirir. Uzun zaman geçer, kadının saçlarına aklar düşmeye başlar. Epeyce yaşlanan kocası da uzun zaman sonra durulur. Bu karı-kocanın çok sevimli bir kız çocukları dünyaya

gelir. Bu kız çocuğu adeta onların neşe kaynağı olur. Üçüncü çocuktan sonra artık mutlu bir aile olmaya başlamışlarken bu sefer de kadının kocası ölür. Kadın derin acılara gömülür ve hastanelere düşer. Çocuğu başka ellerde kalır ve çocuk hayatını kaybeder. Çocuğunu kaybeden kadın sadece İstanbullu sarışın çocukların kabul edildiği bir hastanede çocukların derdine derman olmaya çalışır. Ölen çocuğunun ruhuna vergi diye hayatını bu hastaneye vakfeder.

Bu hikâyede, öksüz ve yetim bir şekilde amcasının yanında büyüyen ve kendinden yaşça çok büyük biriyle evlenen bir kadının başından geçen trajik olaylar anlatılmaktadır.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) "Sönmüş Yıldızlar" adlı hikâyeye kitabında yer alan "Bir Zaaf Dakikası" adlı hikâyesinde, bir sancakta mutasarrıflık yapan otuz beş yaşındaki Nâmık Bey, jandarma kumandanıyla köyleri teftiştten dönerken bir saldırıya uğrar ve yaralanır. Hava değişimi için İstanbul'a gider. Bir gün arabasıyla ilerlerken yağmurda ıslanan küçük bir kız çocuğu zannettiği Behice ile karşılaşır. Aslında Behice yirmi iki yaşındadır ve yaşlı bir adamla evlidir. Nâmık Bey, Behice'nin reddetmesine rağmen ısrar eder ve onu arabaya binmeye razı eder. Nâmık Bey; bir arabada sevgilisiyle görüldüğünü duyduğu için Halil Bey'in, eşini boşadığını evdeki hizmetliden öğrenir. Kendisini bu durumun sorumlusu addeder. Bunu telafi etmek için kızla nişanlanır. Behice bu olay olmasa da zaten kocasını sevmediğini, onunla beraber olmayı düşünmediğini söyler. Nâmık Bey bu kadınla evlenip görev yaptığı yere gidecekken imzasız bir mektup alır. Bu mektupta bu kadının kocasından ayrılmasına onun sebep olmadığı, Behice'ye tesadüf ettiği gün Behice'nin sevgilisiyle olan bir randevudan döndüğü ve bu yüzden kocasının kadını boşadığı bildirilir. Bu mektup sonrasında Nâmık Bey evlenmekten vazgeçer. Her ne kadar Behice "sizi sevmeye başlamıştım ve kendimi size affettirecektim" dese de Nâmık Bey bu kadınla evlenmeyi kabul etmez.

Bu hikâyede özetle; yaşlı bir adamla evlendirilen genç bir kızın kocasını aldatması sonrasında yaşlı kocasının bunu öğrenip eşini boşamasından kendisini yanlışlıkla sorumlu hisseden bir adamın hatasını telafi etmek için bu hanımla

evlenmek üzereyken aldığı mektupla tüm gerçekleri öğrenip onunla evlenmekten vazgeçmesi anlatılmaktadır.

Peyami Safa'nın "Asrın Hikâyeleri" adlı hikâye kitabında yer alan "Çürük" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde elli beş yaşındaki Sabri Bey eşi ölünce yeniden evlenmek ister. Makbule adlı genç bir kızla evlenir. Bu genç kız onunla sırf parası ve öldüğü takdirde ona kalacak mirası için evlenmiştir. Sabri Bey bunu bilir ve aldatılırsa onu öldüreceğini söyler. Eşinin sırtında gördüğü diş izleri bulunan bir çürükten yola çıkarak aldatıldığını düşünen Sabri Bey önce eşini boğarak öldürür. Ardından silahıyla intihar eder.

Bu hikâyede yaşlı bir adamla evlenen bir genç kadının kocasını aldatması ve bunun kocası tarafından öğrenilmesiyle yaşananlara tanıklık edilmektedir.

Selami İzzet'in (Sedes) "Geceye Aşık" adlı hikâye kitabında yer alan "Hikmet-i Huda" adını verdiği hikâyesinde eserin başkişisi Cennet Öküzü namıyla tanınan, yaşlı bir adam olan Ata Efendi'dir. Bu adam kendinden on beş yaş küçük bir kızla evlenir. O, av meraklısı bir adamdır. Ayrıca bu adamın her şeyi Hacı Veysi Efendi adındaki tecrübeli bir Hoca'ya sorma gibi bir huyu vardır. Bir gün ağaçtaki bir bıldırcına ateş etmeden bıldırcının yere düşüp öldüğünü görür. Bunu Veysi Efendi'ye sorar. Veysi Efendi buna "Hikmet-i Huda" cevabını verir. Bu olaydan altı ay sonra Ata Efendi, Veysi Efendi'ye bir soru daha sorar. Yaşlı adam, eşiyle evleneli beş ay olmasına rağmen eşinin çocuk doğuracağını ve bunun sebebini sorar. Veysi Efendi ise bu soruya cevap olarak yine "Hikmet-i Huda" cevabını verince Ata Efendi bu sefer bu cevaba inanmadığını Hoca'ya bildirir. Aslında bu adam her şeyin farkındadır yani eşi, onunla evlenmeden önce başka birinden hamile kalmıştır.

Hikâyede, kendinden on beş yaş küçük biriyle evlenen bir adamın evlendiği kadının evlenmeden önce başka birinden hamile kaldığını öğrenmesiyle uğradığı şaşkınlık anlatılmaktadır.

Bu başlık altında incelenen hikâyelerin çoğunda eşler arasındaki yaş farkının çoğunlukla kadının kocasını başka bir erkekle aldatması sonucunu doğurduğu görülmüştür. Yaşlı olan eşlerini genç erkeklerle aldatan kadınlar hikâyelerde genellikle kötü sonlarla karşılaşmışlardır.

2.1.2.4. Yaşlı Bir Kadının Genç Bir Erkekle Evliliği

Çalışmanın inceleme alanına giren bazı hikâyelerde yaşlı bir kadınla genç bir erkeğin evliliğine rastlanmaktadır.

Mehmet Rauf'un "İhtizar" adlı hikâye kitabındaki "Uzaktan" adlı, mektup tekniğiyle yazılmış hikâyede Nail adlı genç bir erkekle yaşı biraz ilerlemiş bir kadının ilişkisi anlatılmaktadır. Sevgililer bir yıl boyunca mutlu bir ilişki yaşar. Kadın, Nâil'in kendinden yaşça küçük olması sebebiyle bu ilişkiden bıkip genç ve güzel kadınlara ilgi duyacağını ve sonunda kendisini bırakacağını düşünmektedir. Nâil her fırsatta bu ilişkiyi sürdürmek istediğini ve yaş farkını problem etmediğini anlatsa da kadın karardır. Kadın her ne kadar Nâil'i sevse de bu ilişkiyi şu sözleri Nâil'e aktararak bitirir:

Zavallı çocuk! Ben seni çok sevdim; ve çok sevdiğim için böyle ayrılmak istiyorum. Benim aşkım genç, mecnun bir sevdâ değil; muzdarip olmuş, üzülmüş, ihtiyarlamış bir muhabbet olduğu için böyle yapıyorum. Tevhülümüz... Bilir misin ki bizim gibilerin tevhülü kadar felaketli bir şey olamaz? Zira bizler gibi meyliperestler ya genç ve masum iken birbirini bulmalı yahut hiç rast gelmemelidir (r. 1325b, 55).

Kadının erkekten yaşça büyük olması bu ilişkiyi bitiren en önemli faktör olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Bu kişiler her ne kadar birbirlerini sevseler de bu ilişki yaş farkı sebebiyle bitmiştir.

Mehmet Rauf'un "İlk Temas İlk Zevk" adlı hikâye kitabındaki "Zevce ve Zevce" adlı hikâyesinin konusu Feride isimli otuz dört yaşındaki bir kadının on üç yıllık kocasını ve beş çocuğunu kendinden on yaş küçük bir genç için bırakması ve sonrasında ilk kocasına geri dönmesidir. Kocasıyla düzgün bir karı-koca ilişkisi yürütemeyen Feride, kocasının yanında çalışan bir gence âşık olur. Bu gençle aralarında on yaş fark vardır. Feride bu gençle evlenebilmek için evini terk eder.

Kocasını sevmeyen bir kadının mutluluğu başka bir erkekte araması ve ikinci evliliğini kendinden on yaş küçük bir gençle yapmasının anlatıldığı bu hikâyede Feride'nin ikinci evliliğinde mutluluğu yakalayamamasının sebeplerinden birinin de aradaki yaş farkı olduğu yorumuna ulaşmak mümkündür.

Cemil Süleyman'ın (Alyanakoğlu) “Ukde” adlı hikâye kitabındaki “Kotra” adlı hikâyesinde Perihan kendinden yaşça küçük olan Sedad’la evlenir. Perihan, kocasına hayrandır ve onu çok sever. Perihan’ın Sedad’a olan hayranlığı Sedad çocukken başlamıştır. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu durum görülmektedir: “Sedad, henüz on üç yaşında bir çocuk iken, kendisi yetişmiş bir genç kızdı. (...) Evet, bir çocuk... Fakat aşk... O da bir çocuk değil mi? Şu hâlde ikisinin beraber büyümesine ne mâni var?” (2014, 208-209). Aralarındaki yaş farkı bu çift için bir sorun oluşturmaz ve bu çift birbirini çok sever. Sedad bir hafta sürmesi planlanan bir geziye kotrayla gidecektir. Bu ayrılık bu çiftin evlendiklerinden beri ilk ayrılıklarıdır. Kaza olur ve Sedad ölür. Bu haber Perihan’a uzun süre verilemez. Arkadaşı Mevedded, Perihan’a sonunda söyler. Bunu duyan Perihan bayılır. Perihan kocasının öldüğüne inanamaz. Perihan sahilde Sedad’ı gelecek umuduyla bekler. Perihan denizdeki bir kotrayı Sedad’ın kotrası zannederek denize atlayıp ölür.

Hikâyede bahsedilen evlilikte kadının yaşça erkekten büyük olmasının herhangi bir probleme yol açmadığı görülmektedir.

Hüseyin Rahmi’nin (Gürpınar) “Kadınlar Vaizi” adlı hikâye kitabındaki “Lakırdı Aramızda” adlı hikâyesinde Andelip Hanım; kocası ölmüş, yaşı geçmiş, zengin bir kadındır. Yaşını küçültüp kendinden yaşça çok küçük zengin bir gençle evlenmek ister. Rüşvet vererek yaşını küçültmek için düzenbaz bir İmam’a başvurur. İmam bu kadından daha fazla para koparabilmek için kadının yaşını on beş yaş küçültür. Andelip Hanım, kocasından kalan parayı evleneceği gençle gününü gün ederek harcamak niyetindedir.

Bu hikâyede, birinci evliliği kocasının ölümü sebebiyle sonlanmış bir kadının ikinci evliliğini kendinden yaşça çok küçük bir gençle gerçekleştirmek için yaptıkları görülmektedir.

Ömer Seyfettin’in “Nezle” adlı hikâyesinde mekân İstanbul’dur. Boylu poslu, iri bir hanım olan Masume Hanım otuz dokuz yaşındadır. On sene önce eşini kaybeder. Yeniden evlenmek ister. Bu iri kıyım Hanım iri kıyım bir koca aramaktadır. Ölen eşi sıksa bir adamdır. Bir türlü böyle birini bulamaz. Masume Hanım’ın ruh

hâli, zenginliği, aradığı eş adayının özellikleri, yeniden evlenmek istemesinin sebepleri hikâyede şu şekilde belirtilir:

Bugün ruhunda bir keder vardı. Gizli, derin, teselli kabul etmez bir matem canını sıkıyordu. Çünkü, işte, bu Hıdırellez otuz dokuz yaşına girmiş bulunuyordu. Tam on seneden beri duldu. Ömrü bir rüya gibi geçiyor, günler, haftalar, aylar, yıllar bir saniye kadar hüküm sürmüyordu. Zengindi. On sene evvel ölen ihtiyar, inmeli kocasından Edirnekapısı'nda koca bir konak, birçok mal, bir han, iki hamam kalmıştı. Ah, işte on senedir tekrar varacak, boyu boyuna uyar, hotozu hotozuna uygun bir adam bulamamıştı. Kendini isteyenler hep cılız, sıksa, ihtiyar, bunak adamlardı. O genç, dinç, kendisi kadar kuvvetli bir koca istiyordu (...) Böyle kukumav gibi yapayalnız yaşadktan sonra paranın, rahatın, malın, mülkün ne ehemmiyeti vardı? Kısmetini bekleye bekleye nihayet ihtiyarlamayacak, şimdi kalbini böyle şiddetle çarptıran bu tatlı ateş, bu arzu, bu heves sönmeyecek miydi? (2014, 233-235).

Faytonuyla ilerlerken arabacısı Himmet birden koca adayı gibi gözüne görünür. Uşağıyla hem de kendinden yirmi yaş küçük bir gençle evlenmiş dedirtmek de pek işine gelmez ama çevresinde bu şekilde evlenmiş bir tanıdığı vardır. Her ne kadar Masume Hanım, Himmet'e niyetini belli edip onunla evlenmek istese de Himmet çok saf olduğu için bunu bir türlü anlayamaz. Masume Hanım ne kadar işve, cilve yapsa da boşunadır.

Kocasını kaybeden zengin bir kadının aradığı özellikte birini bulamayınca kendinden yaşça küçük olan uşağıyla evlenmek istemesi, uşağın saflığından dolayı bunu anlayamaması bu hikâye aracılığıyla görülmektedir.

Bu başlık altında incelenen bazı hikâyelerde eşler arasındaki yaş farkının genel anlamda evliliği olumsuz anlamda etkilediği görülmektedir.

2.1.2.5. Bir Erkeğin Evliyken Tekrar Evlenmesi (Çok Karılılık)

Birden fazla kadınla aynı anda evli olmak anlamına gelen “çok karılılık” insanlık tarihinde yaygın bir geçmişe sahip bulunmaktadır. İslam dini tek evliliği teşvik etmekle birlikte prensip olarak çok evliliği yasaklamamıştır. 1917 tarihli “Hukuk-ı Aile Kararnamesi” kadının nikâh akdi esnasında erkeğin evlilik boyunca tek eşli kalması şartını koşabileceğini kabul etmiş, Kararname'nin yürürlükten kalkmasından sonra 1924 yılında kurulan “Ahval-i Şahsiyye Komisyonu”da çok

evliliğin hâkim iznine bağlanması teklifini getirmiştir (Ali ve Ögüt, 1993, 365-367). Günümüzdeki kanunlara göre ülkemizde bir erkeğin veya kadının birden fazla eşe sahip olması mümkün değildir. Bu çalışma kapsamında incelenen hikâyelerden sadece ikisinde bu durum görülmüştür.

Ahmet Mithat Efendi'nin, "Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-" adlı, küçük hikâyelerden oluşan eserindeki "Aldatayım Diyen Aldanır" adlı hikâyede Mehmet Ağa adlı otuz beş yaşındaki bekâr bir adam yakınlarının isteği ve yardımıyla kendi mahallesinden orta yaşlı, dul ve kimsesiz bir kadınla evlenir. Mehmet Ağa evliliğin çok güzel bir şey olduğunu hele ki daha genç bir kadınla evlenirse daha da mutlu olacağını düşünerek bir evlilik daha yapmak ister. Bunu duyan eşi ona bir ders vermek için çevresindekilerle bir plan yapar. Kadın, eşine bu evliliğe rıza göstereceğini söyleyerek yeni gelin kılığına girer. Evlendikleri akşam olanlar olur. Mehmet Ağa'nın yeni gelin zannettiği eski eşi, makyajını silince Mehmet Ağa, eşi tarafından bir oyuna düşürüldüğünü anlar. Eşi, kocasına iyi bir ders vermiştir. Mehmet Ağa başarısızlıkla sonuçlanan bir evlilik girişimiyle karşı karşıya kalmıştır.

Ömer Seyfettin'in "Balkon" adlı hikâyesinde Muhsin Bey ve Hamdûne Hanım'ın Suat adlı bir oğulları ve Resan adlı on sekiz yaşında bir evlatlıkları vardır. Bu iki genç birlikte büyür ve birbirlerinden hoşlanıp sevgili olur. Resan hamile olduğundan evlenmeleri gerekmektedir. Muhsin Bey bu evliliğe onay vermez. Muhsin Bey eşine bu evliliğin neden gerçekleşemeyeceğini açıklar. Resan aslında Muhsin Bey'in İzmir'de yalnız kaldığı dönemde gizlice evlendiği kadından olan çocuğudur. Olanları balkondan izleyen Resan ve Suat bunu duyunca balkonda bir arbede yaşanır. Resan, Suat'ın engellemesine rağmen kendini balkondan aşağı atar ve ölür. Onun arkasından düşen Suat da hayatını kaybeder.

Bir erkeğin evli olmasına rağmen eşinden gizli bir şekilde evlenmesinin bir aile faciasına nasıl sebep olabileceğine bu hikâye aracılığıyla tanıklık edilmektedir.

Bu çalışmada incelenen hikâyelerden sadece ikisinde bir erkeğin birden çok kadınla evli oluşunun konu olarak işlendiği tespit edilmiştir.

2.1.2.6. Bir Erkeğin, Ölen Eşinin Kız Kardeşiyle Evlenmesi

Ölen eşin kız kardeşiyle evlenme Türk toplumunda az da olsa görülen evliliklerdendir. Eşi ölen erkeğin ergen olan baldızı ile evlenmesine sororat denir. Sororat, çocuklara anneliği en iyi yapacak kişinin çocukların teyzesi olabileceği düşüncesinden hareketle yapılmaktadır. Bu evlilikle amaçlanan da kız alıp veren ailelerin arasında kurulmuş olan akrabalık ilişkisinin devamını sağlamaktır. Bu tür evliliklerde ailelerin kararı ön plandadır (Bağlı ve Sever, 2005, 10).

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun “Haristan ve Gülistan” adlı hikâye kitabındaki “Muamma-i Dil” adlı hikâyesinde hikâyenin anlatıcısı bir gün mezarlıkta dolaşırken arkadaşı Celil’le karşılaşır. Celil ona başından geçen felaketleri anlatmaya başlar. Celil’in ilk eşi Rahime veremden ölür. Celil eşinin vasiyeti sebebiyle eşinin kız kardeşi Latife’yle evlenir. Celil’in ikinci eşi Latife Hanım da verem sebebiyle hayatını kaybeder. Bu ölümün ardından Celil’in yedi yaşındaki kızı da veremden ölür. Sevdiklerini arka arkaya yitiren Celil hayata küser. Birçok defa intihar girişiminde bulunur. Bu karşılaşmanın üzerinden iki yıl geçer. Hikâyenin anlatıcısına Celil’in düğün davetiyesi gelir. Hikâyenin anlatıcısı, Celil’in eski acılarını unutup çok mutlu olduğunu görür ve bu duruma çok şaşırır.

Verem sebebiyle eşini kaybeden bir adamın eşinin vasiyeti gereği ölen eşinin kız kardeşiyle evlenmesine bu hikâye aracılığıyla tanıklık edilmektedir.

Tezin inceleme kapsamına giren hikâyelerden sadece birinde bu tür bir evliliğin yapıldığı tespit edilmiştir.

2.1.2.7. Evdeki Hizmetlilerle Evlenme

Tanzimat’ın ilanı ve sonrasındaki süreçte Osmanlı sosyal hayatındaki değişimden aile de payını alır. Bu değişimin izlerini hikâyelerde görmek mümkündür. Tanzimat Dönemi’ne ait hikâyelerde işlenen aileler çoğunlukla İstanbul aileleridir. Bu ailelerin çoğu üst sınıfa mensuptur. Bir veya iki çocuk sahibi olan çekirdek ailelerdir. Bu ailelerin yaşadığı evlerde hizmetkârlar mevcuttur ve bunlar

aile içi yaşamda önemli bir konumdadır. Bu tez çalışmasının kapsamına giren üç hikâyede evdeki hizmetlilerle evlenme durumu okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Emin Nihat Bey'in "Müsâmeretnâme" adlı hikâye kitabında yer alan "İhsan Hanım yahut Atiye Hanım'la Uşşâkının Sergüzeşti" adlı hikâyede Atiye Hanım kardeş gibi beraber büyüdüğü ve kardeşi olarak addettiği, evin hizmetlilerinden biri olan Despino'yu hikâyenin sonunda kendi erkek kardeşi olduğunu öğrendiği Hakkı Bey ile evlendirir.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Gençlik" adlı hikâyesinde dört aylık bir test sürecine tabi tutulan genç, teyzesinin cariyesi Peyker ile ev ahalisinin de yardımıyla evlenir.

Mehmet Rauf'un "İlk Temas İlk Zevk" adlı hikâye kitabındaki "Yıldız" adlı hikâyesinde Vecih adlı bir şairin çevresindekileri nasıl dolandırdığı anlatılmaktadır. Çok lüks bir hayat süren Vecih borç aldığı insanları kandırır. Hikâyenin sonunda, Vecih'in teyzesinin konağında "ahretlik" namıyla bulunan bir hizmetli kadını iğfal ettiği için teyzesinin zoruyla evlendirildiği öğrenilir.

Tanzimat Dönemi'nde aile ile ilgili meseleleri işleyen hikâyeler başta olmak üzere birçok hikâyede aile içindeki yardımcı hizmetlilerin aile içi yaşantıya olan etkilerinin çok fazla olduğu görülür. Hikâyelerde yer alan bu hizmetlilerin çoğu Kafkas, Arap veya Avrupa kökenlidir.

2.1.2.8. Başka Bir Millete veya Dine Mensup Biriyle Evlenme

Osmanlı toplumunda çok farklı millet, din ve mezhepten insan bir arada yaşamaktaydı. Bu çeşitlilik içerisinde farklı gruplar arasında evliliklere rastlamak mümkündür. Bu tür evliliklerde hem dinî hem de kanuni bazı sınırlamalar mevcuttur. Bu sınırlamalardan en önemlisi Müslüman bir erkek başka bir dine mensup bir kadınla evlenebiliyorken Müslüman bir kadının başka bir dine mensup biriyle evlenmesinin dinen haram sayılmasıdır.

Evliliklerin gerçekleştirilmesi sırasında karşılaşılan engellerin başında din ve mezhep farklılıkları gelmektedir. Din ve mezhep farklılıklarına rağmen birbirini

seven ve birbiriyle evlenmek isteyen bazı gençler bu engelleri aşıp mutlu evlilikler kurabilmektedirler. Bu gibi evliliklerin gerçekleşmesi eşlerin başkalarına bağımlı olmamalarına bağlıdır. Belli bir eğitim düzeyine ulaşmamış, ekonomik özgürlüğü olmayan kişilerin bu evliliği gerçekleştirmeleri oldukça güçtür. Karı-kocanın yakınlarının da hoşgörülü olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde aileler arası anlayış farklılıkları sürtüşmelere neden olmakta bu da karı-kocanın mutluluğuna gölge düşürmektedir (Sezen, 2005, 192).

İncelenen hikâyelerin bazılarında Türk erkeklerin Rum, İtalyan, ve Alman kadınlarla yaşamlarını birleştirdikleri görülür. Ayrıca bir hikâyede de Filistinli Müslüman bir kız ile evlenen Müslüman bir Türk genç okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Emin Nihat Bey'in "Müsâmeretnâme" adlı hikâye kitabında yer alan "İhsan Hanım yahut Atiye Hanım'la Uşşâkının Sergüzeşti" adlı hikâyesinde Atiye Hanım, kardeşi olarak addettiği evin hizmetlilerinden Despino'yu hikâyenin sonunda kendi erkek kardeşi olduğunu öğrendiği Hakkı Bey ile evlendirmek ister. Kardeşine Despino'nun başka bir dinden olduğunu söyler. Atiye Hanım evlatlıkkenki ismi olan İhsan ismini Despino'ya verir. Despino da memnuniyetle bu ismi kabul eder.

Başka bir dinden olan hizmetlilerden birinin Müslüman bir Türkle olan evliliğini bu hikâye vasıtasıyla görmek mümkündür.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Bir Gerçek Hikâye" adlı hikâye, Hristiyan bir kız ile Müslüman bir gencin evlenmesi üzerine kurulmuş bir hikâyedir. Ahmet Mithat Efendi'nin bu hikâyesinde hikâyenin başkişilerinden birisi Ali adlı Rumelili bir zaptiye onbaşıdır. Ali, Akdeniz adalarından birinde vazifelidir. Ali, yakışıklılığıyla Hristiyan bir Rum kızın dikkatini çeker. Bu kız Ali'ye olan aşkı sebebiyle hastalıktan yataklara düşer. Kızın bu hâline dayanamayan Ali, kızın bu hastalıktan ölmesini istemez ve onunla evlenmeyi kabul ettiğini kıza söyler. Bunu duyan kız zamanla iyileşir. Rum kız din farkına rağmen anne ve babasını da ikna ederek Ali'yle evlenir. Ada'da devletin temsilcisi olan bir memur bu evliliği bozmak ister. İstanbul'a yazdığı resmî bir yazıyla bu evliliğin Ada'daki sükûneti bozduğunu bildirir. Bu yazı sebebiyle Ali, Ada'dan uzaklaştırılır.

Ali'nin gitmesiyle aile parçalanır. Rum kadının dört yaşında Manuel adında bir de oğlu vardır. Rum kadın Ada'yı ziyarete gelen anlatıcıya başından geçenleri üzümlere anlatır. Ondan kendisini ve oğlu Manuel'i Ali'ye götürmesini ister. Bu isteği gerçekleşemez. Bu ayrılığa sebep olan memur İstanbul'a döndüğünde eşinin onu bir uşakla aldattığını öğrenir.

Bu hikâyede bir Türk'le evlenen Rum kızın başından geçenlere tanıklık edilmektedir.

Nabizâde Nâzım'ın "Bir Hatıra" adlı hikâyesinde Rum bir kızıdan hoşlanan Türk gencin kızı Türkçe öğretme bahanesiyle onunla yaklaşp bir aşkın başlaması ve ardından mutlu bir evliliğe adım atmaları, sonra Rum kızın hastalanıp ölmesi anlatılmaktadır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Solgun Demet" adlı hikâye kitabındaki "Çöl Kızı" adlı, mekânı Filistin ve İstanbul olan hikâyesinde Filistinli genç kız İstanbullu bir gençle evlenir. Genç kız memleket ve aile özlemi çeker. Oturacağı evi seçerken bile memleketindeki gibi bir çevre arar. Kiraladıkları evin bahçesindeki zayıf ve cılız bir hurma ağacı onun memleket hasretini bir nebze olun giderir ama bu hasrete çare olmaz. Genç kız memleket hasreti sebebiyle gün geçtikçe sararıp solmaktadır. Bunu gören kocası artık bu duruma dayanamaz ve sonunda Filistin'e dönerler.

Filistinli bir Arap kızıyla İstanbullu bir erkeğin evliliğinin anlatıldığı bu hikâyede Filistinli genç kızın vatan hasreti çekmesi üzerine kocasının kendi memleketini bırakıp eşinin memleketine yerleşmesi bu hikâyenin en dikkat çeken noktasıdır.

Abdullah Zühdi'nin "Rehgüzâr-ı Matbuâtta" adlı eserinde yer alan "Bu Perhîz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde evli bir adam hikâyenin anlatıcısına akşamları buluştuklarında Rum eşiyle aralarında geçen kavgaları hatta eşinin ne derece güzel olduğunu tüm açıklığıyla anlatmaktadır. Bu adam bu kadının güzelliğine tutulup onu kötü bir hayatın içinden çekip çıkararak onunla evlenmiştir fakat onunla düzgün bir karı-koca ilişkisi kuramamıştır. Rum kadınla Türk kocanın ilişkisi karşılıklı sadakatsizliklerle dolu bir ilişkidir.

Ömer Seyfettin'in "Primo Türk Çocuğu" adlı hikâyesinde, Kenan Bey Paris'te öğrenim görmüştür ve orada tanıştığı İtalyan bir kadın olan Grazia ile evlenerek Selanik'te yaşamaktadır. Grazia, Kenan ile evlenirken onun kendisini bir Türk olarak saymadığını, Avrupalı olarak saydığını düşündüğü için ailesini de razı ederek evlenir. Kenan Bey bir Avrupalı gibi hayat sürer ancak bu durum zamanla Kenan Bey'e rahatsızlık vermeye başlar. Bu düşünce onun beynini kemirir. Kenan Bey uzun bir tefekkürden sonra Türklük bilincini kazanarak bir Türk gibi hayat sürmeye karar verir. Kenan'ın iki oğlu olur ama birisi ölür. Hayatta kalan oğlu Primo'yu bir Türk gibi değil de bir İtalyan gibi büyüt müştür. Çocuk, Türkçe bilmemektedir. Kenan Bey, oğlunu bir Türk gibi yetiştirmeye başlar ve bu çalışmalar meyvelerini verir. İtalyanlar Tarblus'u işgal eder. Bu olay çiftin arasındaki ilişkiyi etkiler. Grazia'ya babası bir telgraf çekerek Selanik'in işgal edileceğini ve bu sebeple orayı terk edip İtalya'ya oğlu Primo'yu da alarak gelmesini haber verir. Kenan Bey eşine şu şekilde bir teklif yapar ve ondan bir cevap bekler:

Buradan gider ve İtalyan kalırsan bil ki aramızda hiçbir münasebet yoktur. Benimle yaşamak, evimizi bozmamak istersen tamamıyla Türk olacaksın! Babanı, memleketini, âdetlerini, dostlarını, unutacaksın! İsmi de değişecek! Çarşaf giyecek, Türkçe öğrenecek, bir harf İtalyanca söylemeyeceksin... İşine geliyorsa razı ol. Yok, gelmiyorsa serbestsin! Bugün istediğin yere gidebilirsin. Seni boşarım. Bir daha birbirimizi görmemek üzere ayrılırız! (2017, 247).

Grazia bu teklife hayır cevabını verir. Primo'nun da bir seçim yapması gerekmektedir. Ya annesiyle gidip İtalyan olmayı ya da babasıyla kalarak Türk olmayı tercih edecektir. Primo seçimini Türk olmaktan yana yapar. Primo, annesiyle İtalya'ya gitmez çünkü o artık kendini bir Türk çocuğu olarak nitelendirmektedir.

Farklı bir milletten biriyle bir evlilik sürdürmenin birtakım zorluklarının olabileceğinin anlatıldığı bu hikâye aracılığıyla bu zorlukların sadece karı-kocayı değil çocukları da etkileyebileceği görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Fon Sadriştayn'ın Karısı" adlı, mekânı İstanbul ve Almanya olan hikâyesinde hikâyenin başkışisi olan Sadrettin mutluluğunu Almanya'ya gidince eski geçimsiz ve müsrif eşinden boşanıp Alman bir kadınla evlenmesine bağlar. Sadrettin İstanbul'a Alman eşiyle dönmüştür. Alman kadın o kadar tutumlu ve çalışkandır ki eski evliliğinin aksine Sadrettin artık çok rahat

geçinmektedir. Alman kadının bu özelliklerinden bazıları hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda şu şekilde anlatılır:

Karım birinci sınıf yolcular arasında seyahat etmemize razı olmadı. Aldığımız gazetenin parasına varıncaya kadar bir deftere yazmaya başladı. “Para kazanmak erkeğin, kazanılan paranın iştirak kuvvetini arttırmak da kadının vazifesidir” diyordu. (...) —Evde ne iş olursa ben yaparım! diyordu. Yemek, çamaşır, temizlik, bulaşık, tahta silmek, kunduraları boyamak, falan... (2017, 262).

Sadrettin artık Fon Sadriştayn olarak tanınmakta ve mutlu bir şekilde yaşamaktadır. Sadrettin’in bir de çocuğu olur. Hikâyenin anlatıcısı, Sadrettin’den bu hikâyeyi dinleyince kendi eşi şahsında Türk kadınları ile o Alman kadını kıyaslar ve aradaki farkı görünce bir mutsuzluk hisseder.

Bu hikâyede Alman kadınları ile Türk kadınları karşılaştırılır ve Alman kadınlarının Türk kadınlarından daha tutumlu ve çalışkan olduğu sonucuna ulaşılır. Alman bir eşin Türk bir eşe göre ne derece tutumlu ve çalışkan olduğu aradaki fark belirgin bir şekilde gösterilmek suretiyle okuyucuya aktarılır.

Çalışmanın bu başlığı altında incelenen hikâyelerin bir kısmında Müslüman bir Türk erkeğin başka bir millete veya dine mensup biriyle gerçekleştirdiği evliliklerin çoğunda birtakım sorunlar yaşandığı ve bu sorunlar sebebiyle karı-kocaların mutluluğu yakalayamadıkları görülmektedir. Bu başlık altında incelenen hikâyelerde dikkat çeken diğer bir noktaysa başka bir millete veya dine mensup biriyle Müslüman bir Türk kızının evlendiğinin görülmemesidir.

2.1.3. Ailenin Gelişmesi

Yeni kurulan bir aile başta çocuk sahibi olma, ardından aileye gelin veya damat gelişi ve bazen de evlat edinme yoluyla gelişebilmektedir. Ailenin işlevlerinden biri de nüfusun devamını sağlamaktır. Bireylerin evlenme sebeplerinden bir tanesi de çocuk sahibi olup mutlu bir yuva kurmaktır. Bu çalışma kapsamındaki bazı hikâyelerde gerek çocuk sahibi olma gerek aileye gelin veya damat gelişi gerekse evlat edinme yoluyla ailelerdeki birey sayısının artıp ailenin geliştiği görülmüştür.

2.1.3.1. Çocuk Sahibi Olma

İnsan hayatının başlangıcı olan doğumla birlikte hem aileye hem de topluma yeni bir birey katılmakta, bu sayede ailenin devamı sağlanmaktadır. Çocuk sahibi olma aynı zamanda, toplumun evli bireylerden beklediği bir görev sayılmaktadır. Doğum ve sonrasındaki süreç anne ve baba başta olmak üzere ailedeki bütün bireyler için önemli bir zaman dilimidir. Bu süreci sağlıklı bir şekilde geçiren anne başta olmak üzere diğer aile bireyleri ilerde mutlu bir aile ortamının zeminini hazırlamaktadır. Yeni evli bireylerin hayatı çocuğun dünyaya gelişiyle birlikte değişmekte ve çocuk paydasında buluşan karı-koca birbirlerine çocuk sayesinde daha sıkı bağlarla bağlanmaktadır. Çocuk sahibi olan karı-kocaların ayrılması daha da zor bir hâle geldiğinden bu çiftlerin ayrılma olasılığı azalabilmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Nâkil" adlı hikâye serisinin dördüncü cüzündeki "Mükafat" adlı hikâyesinin başkişisi, evliliğinin on beşinci günündeyken iki senelik bir göreve giden genç bir subaydır. Yeni evli çift birbirlerine mektuplar gönderirler. Bu mektuplarda eşi, genç subaya onun için bir şey hazırladığını bildirir ve onun ne olduğunu açıklamaz. Seferden habersiz bir şekilde dönen subay, eşinin kendisi için hazırladığı şeyin ne olduğunu sorar ve ardından şu ilginç sahne yaşanır: "Altın topu gibi küçük bir beyin mışıl mışıl uyumakta olduğu görüldü. O vakit genç kadın kocasının omzuna başını koyarak: —İşte mükafat!" (1896, 106). Sonunda bu karı-koca hem birbirlerine kavuşmuş hem de ailelerine katılan yeni bir bireyle mutluluklarına mutluluk katmışlardır.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun "Haristan ve Gülistan" adlı hikâye kitabındaki "Ninni" adlı hikâyede yaşı ilerlemiş olan Zâhire'nin on senedir çocuğu olmamaktadır ve Zâhire bu duruma çok üzülmemektedir. Bebek özlemini çok çeşitli şekillerde gidermeye çalışır. Bir gün Zâhire'nin hamile olduğu haberi duyulur. Zâhire'nin hamilelik haberi en fazla kocası Halim'i sevindirir. Kocasının, Zâhire'ye olan tavırlarında büyük değişiklikler olur. Kocasını, Zâhire'ye çok iyi davranmaya başlar. Zâhire'nin kocasındaki bu değişimi hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda görmek mümkündür:

Halim artık evine erken dönüyor, içmiyor, karısının nişyanlarını hoş görüyor, müstebit bir kocalıktan istifa ediyor, karısına karşı itaatkâr, sadık, vefalı bir hizmetçi oluyor! Evin işini o görüyor, şimdi karısı ondan su istiyor, Zâhire'nin elbiselerini sandıktan o çıkarıyor, kendisini giydiriyor, sabahleyin giderken mendil almağı unutursa artık karısına darılmıyor (1969, 67).

Zâhire'nin bir oğlu olur, tüm aile çok mutludur ancak çocuğun hastalanmasıyla bu mutluluk yarıda kalır. Zâhire'nin oğlu ölür. Zâhire bu ölümün ardından çıldırır. Bu hikâyede, uzun süre çocuk sahibi olamayan bir ailenin çocuklarının olması ve buna çok sevinmeleri, çocuğun hastalanıp ölmesi sebebiyle annenin üzüntüsünden çıldırması anlatılmaktadır.

İncelenen hikâyelerde çocuk sahibi olan anne ve babaların bu duruma çok sevindikleri görülür. Çocuğun gelişiyile birlikte ailelerin farklı bir yaşama adım atmaları da dikkat çeken diğer bir noktadır.

2.1.3.2. Aileye Gelin veya Damat Gelişi

Aileler; çocuk sahibi olmakla, evlat edinmekle -az da olsa- bunun yanı sıra aileye gelin veya damat gelişi (iç güveyi olmak) ile de gelişmektedir. Aileye yeni katılan bu bireyler her ne kadar bazen birtakım uyum problemleri yaşasa da zamanla yeni geldikleri aileye alışmakta ve kendilerini bu ailenin doğal bir üyesi olarak görmektedir.

Türk toplumunda bir aileye düğün ve öncesindeki süreçler ardından çoğunlukla gelin gelse de bazen gelen kişi damat (güvey) da olabilmektedir. Gelinin ailesine gelen damata “iç güveyi” denmektedir. Bu başlık altında incelenen bazı hikâyelerde bu durum yazarlarca işlenmiştir.¹⁶

Ahmet Mithat Efendi'nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Teethül” adlı hikâyesinde kavuşamayan iki gencin -Mazlum Bey ve Hayfa- intihar etmesi, geride bir dul kadının -Sabire Hanım- mağdur bir şekilde kalması, olayların

¹⁶ İnceleme kapsamına giren hikâyelerde aileye gelinin gelişi çok fazla sayıda hikâyede yer aldığından ve bu durum yazarlarca ayrıntılı bir şekilde işlenmediğinden ailenin gelişmesi üst başlığı kapsamındaki bu başlık altına aileye gelin gelişiyile ilgili tespitler aktarılmamıştır.

içyüzünün Mazlum Bey'in vasiyetnamesi'nin Sabire Hanım tarafından okunmasıyla anlaşılması anlatılmaktadır. Bu hikâyede okuyucu "iç güveyilik" kavramıyla karşılaşmaktadır. Hikâye kişilerinden biri olan Mazlum Bey bir iç güveyidir. Mazlum Bey, Sabire Hanım'ın evine içgüveyi olarak girmiştir.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Bir Tövbekâr" adlı hikâyesinde Talât Hanım'la evlenen Murtaza Bey Bosna'nın tanınmış ailelerinden birinin oğludur. Talât Hanım evlendikten sonra da babasının evini terk etmeyerek evlilik hayatını sürdürür yani Murtaza Bey, Mahmut Efendi ailesinin iç güveyi olur. Murtaza Bey, İstanbul'da yedi-sekiz odalı hizmetçili bir evde eşi, kayınpederi ve kayınvalidesiyle birlikte yaşamaktadır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bir Hikâye-i Sevdâ" adlı hikâye kitabındaki "Raife Molla" adlı hikâyede mekânı İstanbul'dur. Hikâyesinin başkişisi Raife Molla adlı, kocası ölmüş ve iki kızını büyütmek için konaklarda temizlik yapan cefakâr bir annedir. Raife Molla iki kızını büyütür ve evlendirir. Raife Molla'nın her ne kadar evi yeteri kadar geniş olmasa da damatları bu eve iç güveyi olarak gelir.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, çocuklarını çok seven ve onlar için uğraşan dul bir annenin çocuklarını çok sevdiği için bir fedakârlık daha yapıp evi uygun olmamasına rağmen damatlarını iç güveyi olarak evine almasını görmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bir Şi'r-i Hayal" adlı hikâye kitabında yer alan ve mekânı İstanbul olan "Korkudan Sonra" adlı hikâyesinde Belkıs ve Handan adlı iki genç kızın düğünleri olacaktır. Bir dükkanda karşılaşır ve sohbet etmeye başlarlar. Her ikisinin de evlilikle ilgili endişeleri vardır. Bu hikâyenin merkezini bu konuşmalar oluşturmaktadır. Belkıs bir askerle evlenecek ve damat bu ailenin iç güveyi olacaktır. Belkıs'ın annesinin Handan'ın annesine damadın iç güveyi olmasıyla ilgili aktardığı cümleler şu şekildedir: "Siz dışarı veriyormuşsunuz, ben içeri alıyorum, kız mümkün değil tek başına idare edemez. İki genci nasıl yalnız bırakırım, kardeş!.." (r. 1330, 99).

Bu hikâyede evine iç güveyi gelecek olan bir annenin ve kızının düğün öncesi hazırlıklar esnasındaki durumları görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Havyar" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Hamdûne Hanım, kızını zengin bir adamla evlendirmek istemez. Onun damat adayında aradığı en önemli şey terbiye sahibi olmadır. Hamdûne Hanım uzun aramalar sonunda Hüsam Efendi adında, aradığı özelliklere sahip bir damat adayı bulur. Hamdûne Hanım'ın iç güveyini aileye katma şekli dikkat çekicidir:

Hüsam Efendi'yi hamamdan gelin kaldırır gibi yalnız üstindeki esvabıyla aldı. Erenköyündeki köşküne getirdi. Nikâhı, düğünü bir günde yaptı. Beyaz, gayet beyaz tombul kızının yatak odasına soktu (2017, 366).

Hüsam Efendi yirmi yıl Hamdûne Hanım'a iyi bir damat olur. Hüsam Efendi ticaretle uğraşmaya başlar. Bununla birlikte onda birtakım kötü alışkanlıklar görülmeye başlar. Namazı bırakan Hüsam Efendi birçok olumsuz davranış sergilemeye başlar. Bu olumsuz davranışlardan biri de onun evdeki kadın hizmetçilere sarkıntılık etmeye başlamasıdır. Evin Arap halayığı Servinur'un odasına girmeye bile cüret eder. Hamdûne Hanım'ın en fazla üzüldüğü şey de damadının bu hareketi olur.

Bir kayınvalide adayının evine iç güveyi getireceği bir damat adayında hangi özellikleri aradığı bu hikâye aracılığıyla görülmektedir.

Memduh Şevket'in (Esental) "Otlakçı" adlı hikâye kitabındaki "Gençlik" adlı hikâyesinde Hayriye adlı yeni evli bir genç kadının iç güveyi olarak evlerine gelen eşine olan sevgisi anlatılmaktadır. Yeni kurulan bu ailenin yaşadığı mutluluk Hayriye'nin bakış açısıyla okuyucuya sunulur. Kadının, kocasının rahatsız bir şekilde uyumasına dayanamayıp başının altına yastık yerleştirmek istemesi, kocasına beğeniyle bakışı, bu esnada kocasının uyanışı, kadının yüzünde oluşan utanç, kocasının ona sevgi gösterisinde bulunuşu karı-koca arasındaki güçlü bağı göstermektedir. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde kadının kocasına duyduğu sevgiyi ve çok sevdiği kocasını kaybetme endişesini görmek mümkündür:

Kocasının şimdi alnında, boynunda artan tere bakarken, sanki ateşi varmış gibi gördü. "Hiç böyle yattığı yoktu." Diye düşündü. Elini onun alnına koymak istedi. Sonra uyanır diye korktu. "Neden hasta olsun uyuyor." Bir kere böyle bir koca bulduktan sonra, onu kendi odasında, kendinin olmuş gördükten, onu sevdikten sonra onu -kim görse beğeniyor- kaybetmek... ondan sonra gene yaşamak var mı? (1983, 35).

Bu hikâyede bir eve iç güveyi olarak gelen bir gencin, eşi tarafından ne derece çok sevildiği görülmektedir.

Bir aileye iç güveyi gelişini işleyen hikâyelerde dikkat çeken bazı noktalar vardır. Bunlardan ilki iç güveyi gelen ailelerde gelin tarafının ekonomik durumunun iyi, iç güveyi gelen kişinin ve ailesinin ekonomik durumunun kötü olmasıdır. Bu hususta dikkat çeken bir diğer noktaysa iç güveyin gelinin anne ve babasıyla belli bir zaman sonra birtakım sıkıntılar yaşaması ardından eşiyle de arasının bozulup eve geç gelme, içki, kumar vb. kötü alışkanlıklar göstermesidir.

2.1.3.3. Evlat Edinme

Eski hukukumuzda düzenlenmiş olan evlatlık ilişkisi Medeni Kanun'un kabul edilmesiyle birlikte Türkiye'de de geçerlilik kazanmıştır. Bir çocuğun evlat edinilmesi için kanun tarafından bazı kurallar ve şartlar ortaya konulmuştur. Evlat edinildikten sonra da evlat edinen ailenin uyması gereken kurallar yine kanun tarafından ortaya konulur (Tosun, 1991, 484).

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Felsefe-i Zenan" adlı, kadın ve evlilik konusuyla ilgili hikâyesinde hiç evlenmemiş olan Fâzıla Hanım; Âkile ve Zekiye adlı genç kızları evlat edinerek onları yetiştirir. Fâzıla Hanım evlenmeyip bir erkeğin tahakkümü altına girmemeleri şartıyla evlatlıklarına bütün mirasını bırakır.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Emanetçi Sıtkı" adlı hikâyenin başkişisi olan Sıtkı ailesini kaybeder. Sıtkı, Dimyatizâde Abdülgağfar Efendi tarafından evlat edinilip büyütülür. Sıtkı kırk beş yaşına gelir. Sıtkı hâlâ bekârdır. Sıtkı gösterişsiz, iyi huylu ve zengin bir adamdır. Hikâyenin diğer başkişisi olan Ayşe Şeref Hanım, Sıtkı ile yine aynı adamın evlatlığıdır. Bu kadın kötü bir evlilik geçirdiği kocasının ölümüyle dul kalır. Hikâyenin sonunda aynı adamın evlatlığı olan Sıtkı Efendi ve Ayşe Şeref Hanım mutlu bir evlilik yapar. Sıtkı Efendi'nin nasıl evlat edinildiğini ve yetiştirildiğini hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metinde görmek mümkündür:

—Birader! Ben anamı babamı, hısım ve akrabamı hiç görmemiş, tanımamış bir öksüzüm. Bilirisiniz ki tüccardan Dimyatizâde Abdülgaffar Efendinin elinde büyüüp meydana gelmişim. Rivayete göre en sonra validem vefat eylediği zaman bütün bütün sokakta kalmış olduğum cihetle Dimyatizâde terhimen beni haremine kabul ederek nev-umma evlat edinmiş. O zaman beş yaşında var imişim. Kendinin çocuğu olmadığı cihetle evlat muhabbetini bana hasrederek beni lalalar elinde naz ve nimet içinde büyütüp terbiye etmeye başlamış (2001, 738).

Recaizâde Mahmut Ekrem “Şemsa” adlı hikâyesinde başından geçen bir olayı hikâyeleştirir. Konusunu yaşanmış bir olaydan alan bu hikâyenin ön sözündeki cümlelerden bu durum anlaşılmaktadır. Recaizâde Mahmut Ekrem’in oğulları Nejat ve Ercüment isimlerinin de hikâyede geçmesi bu tespiti doğrulamaktadır. Gerçek ismi Seher olan dört yaşındaki Şemsâ, anne ve babasını kaybeder. Altı yaşındaki ablasıyla kalakalır. Yazar, Şemsa’yı evlatlık olarak alır; kendi çocuğuymuş gibi ona ilgi ve alaka gösterir. Tüm aile Şemsa’yı çok sevmektedir. Bir gün Şemsa hiçbir şey yemez ve hiç de alışkın olmadığı bir saatte uyur. Şemsa zatürreye yakalanmıştır. Doktorlar Şemsa’yı tedavi etmek için çok çaba gösterirler ancak bu çabalar sonuçsuz kalır ve Şemsa ölür. Recaizâde Mahmut Ekrem evlat edindiği ve kısa zaman geçmesine rağmen çok sevdiği Şemsa’nın ölümüne çok üzülür. Evlat edinilen bir çocuğun ne kadar çok sevildiğini gösteren bu hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımlar dikkat çekicidir:

Akşamları sofraya oturuldu mu elbette Şemsa’yı çağırmalıydım. Ağzına göre hazırladığım ufacık lokmaları kendi elimle ona yedirmeliydim. Armut gibi, üzüm gibi meyveleri kendisine verirken şakalaşmalıydım. Anadolu Türkçesiyle kendini tuhaf tuhaf söyleyip bazen ben de taklidini yapmaya kalkışıp gülmeli güldürmeliydim. O bana ara sıra “Amca!..” diye hitap etmeliydi. Ben de ona “Şemsa! Kızım!” diye cevap vermeliydim (r. 1313, 15).

Mehmet Vecihî’nin “Netîce yahud Bir Yetimin Sergüzeşti” adlı kitabındaki tek hikâyesinde Vecdi fakir bir ailenin evladı olarak dünyaya gelir. Vecdi’nin babası günöbirlik işlerde çalışmakta annesi ise dilencilik ve hizmetçilik yapmaktadır. Vecdi anne ve babasının ölümüyle sokakta yapayalnız kalır. Çeşitli işlerde çalışır. Kışın çalışmakta yazın ise dilenmektedir. Ahlaksızlığı ve kötü kişiliği sebebiyle girdiği işlerde dikiş tutturamaz. Dilenciliği kalıcı iş olarak seçer. Zengin bir hayırsever Vecdi’yi evlatlık olarak yanına alıp onu kızıyla evlendirir. Vecdi’yi evlatlık olarak alan adamın Vecdi’ye yaklaşımı hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde görölmektedir:

“Aile sâhibi, gayet merhamet ve insaniyet ile mecbûl, âkil, müdebbir, şefik, âlîcenab bir zât olduğundan onu evlâdı gibi büyütüb hatta hîn-i vefâtında evlâdını ona vermeğe çekinmemişti” (r. 1315b, 45). Vecdi’yi evlatlık olarak alan adam bir zaman sonra ölür ve mirasını damadı Vecdi’ye bırakır. Her ne kadar Vecdi’yi evlatlık olarak alan adam Vecdi’ye bu iyilikleri yapmış olsa da Vecdi bu iyiliğe kötülükle karşılık verir. Vecdi, Vuslat’la bir ilişkiye başlar. Bu durum karşısında çok üzülen Vecdi’nin eşi aldatıldığı için kahrından ölür. Bir zaman sonra beş parasız kalan Vecdi eski sefil hayatını yaşamaya başlar ve o şekilde ölür.

Bu hikâyede, fakir bir ailede büyüyen bir çocuğun annesi ve babasının ölmesi ve sonrasında zengin bir adam tarafından evlatlık alınması sonrasında yaşananlara tanıklık edilmektedir.

Mehmet Vecihî’nin “Hikâye-i Muntahabe Mecmuası” adlı hikâyeye kitabındaki “Pervîz” adlı hikâyede fakir bir ailede doğan Pervîz, anne ve babasını hastalık sebebiyle kaybeder. Zengin bir aile çok küçük bir yaşta yetim ve öksüz kalan Pervîz’i evlatlık olarak alır. Pervîz zengin bir evin gelini olur. Eski fakirlik günlerini unutup o evdeki hizmetçilere özellikle de Nebahat’e çok kötü davranır. Nebahat de zengin bir aileye gelin olur. Kocas, Pervîz’i huysuzluğu sebebiyle evden atar. Pervîz sefil bir hayat yaşamaya başlar. Nebahat, Pervîz’e sahip çıkar ve ona bir anne ihtimamıyla yaklaşır. Pervîz yaptıklarından çok pişman olur.

Anne ve babasını kaybetmiş olan bir kızın evlatlık olarak alınıp fakirlikten kurtulması, sonrasında eski günlerini unutup evdeki hizmetlilere kötü davranması sonrasında sefil bir hayata mahkum kalacakken kötü davrandığı hizmetçilerden birinin ona sahip çıkması bu hikâyeye vasıtasıyla görülmektedir.

Ömer Seyfettin’in “Balkon” adlı hikâyesinde Muhsin Bey ve Hamdûne Hanım’ın Suat adlı bir oğulları ve Resan adlı on sekiz yaşında bir evlatlıkları vardır. Bu iki genç birlikte büyür ve birbirlerinden hoşlanıp sevgili olurlar. Resan evin oğlundan hamile kalır. Bu iki genç zorunlu bir evlilik yapmak durumunda kalır. Babalarının bir olduğunu yani kardeş olduklarını öğrenince balkondan aşağı kendilerini atarak hayatlarına son verirler. Bu hikâyede ana olay ekseninde bir evdeki evlatlığın yaşamı ve ona verilen değer görülmektedir.

Evlat edinme başlığı altında incelenen hikâyelerin bir kısmında evlat edinilen bireylerin yeni ebeveynleri ve diğer aile bireyleriyle sağlıklı ilişki kurdukları görülürken hikâyelerin bir kısmında da bu durumun tam tersinin yaşandığı görülmüştür.

2.2. AİLEYİ DAĞITAN VEYA DERİNDEN SARSAN OLAYLAR VE BU OLAYLARIN SEBEPLERİ

Aileleri düğün, doğum, aile reisinin veya ailedeki başka bir bireyin yeni bir göreve atanması veya görevde yükselmesi, ailenin ekonomik olarak güçlenmesi, ailedeki bir bireyin iyileşmesi, yeni bir eve sahip olma, birlikte güzel vakit geçirme veya seyahate çıkma vb. gibi olaylar olumlu anlamda etkilerken ölüm, boşanma, aldatma, alkol bağımlılığı, fiziksel ve duygusal şiddet, çocuk sahibi olamaman, kuma getirme, eşlerden birinin hapse girmesi, ekonomik çöküş, eşlerden birinin aileden uzaklaşması, savaş, yangın, kaza olumsuz anlamda etkilemektedir.

2.2.1. Ölüm

Ölüm, bir ailenin başına gelebilecek ve onu derinden sarsacak hatta onu dağıtabilecek bir olaydır. İncelenen hikâyelerin birçoğunda ailelerin ölümle karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Bazı aileler ölümden az veya çok etkilenirken bazı aileler ise ölüm sebebiyle dağılmıştır. Hatta bazı ailelerde ölüm sebebiyle ailede hiçbir birey kalmadığı için aile yok olmuştur. İncelenen hikâyelerde gerçekleşen ölümlerin başlıca sebepleri olarak okuyucunun karşısına hastalık, intihar, cinayet, kaza geçirme çıkmaktadır.

Osmanlı toplumunda düğün gibi ölüm de tüm mahalleyi etkileyen bir olaydır. Ölüm ardından aile bireylerinin duyduğu üzüntüyü akrabalar ve mahalleli çeşitli şekillerde azaltmaya çalışır. O dönem Osmanlısında cenazede mahallelinin işleviyle ilgili Ortaylı (2009) şunları belirtir: “Cenazeyi mahalleli kaldırır, komşular cenaze evine üç gün yemek taşır” (s. 51).

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Teelhül" adlı hikâyesinde birbirlerine kavuşamayan iki gencin -Mazlum Bey ve Hayfa- intiharı, geride dul bir kadının -Sabire Hanım- mağdur bir şekilde kalması anlatılmaktadır. Ölüm, bu hikâyedeki ailenin dağılmasının ana sebebi olmuştur.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Çifte İntikam" adlı hikâyesinde, eşi ölünce kızı Margrit'i tek başına büyüten Baba Lotis'in, kızını büyütmesi ve en sonunda kızının kendi gözleri önünde kızının eski sevgilisi Leruj adlı genç tarafından vurulup öldürülmesi anlatılmaktadır. Bu cinayet esnasında Baba Lotis de kızının yeni sevgilisi Mil Flor'ü öldürür. İşlenen bu cinayetler bir babayı hem katil yapar hem de dünyadaki tek evladını elinden alır. Bir baba ve kızından oluşan küçük aile işlenen bu cinayetle dağılır.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Bir Fitnekâr" adlı hikâyesi Mümtaz Bey adlı zengin bir adamın ailesinin evdeki Mansur adlı bir kölenin hainliğiyle nasıl dağıtıldığını ama sonunda bu kölenin cezasını nasıl çektiğini gösteren bir hikâyedir. Bu hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metinde, Mümtaz Bey ve ailesinin nasıl dağıldığı evdeki diğer hizmetkâr Karabacak adlı uşağın anlatımıyla okuyucuya aktarılmaktadır:

Bir sene kadar mahbus yattıktan sonra çıktığı zaman bir baş konağa gittikte konağın kapısı kapanmış ve hatta örümcekler yuva yapmış olduğunu görmesin mi? Sebebini tahkik eyledikte, Ayestefanos'da tutuldukları gün bîçâre Münevver konağa götürüldüğü zaman pederi arından kendisini balkondan aşağıya atıp helâk eylemiş ve bu belâdan bi't-teessür Münevver dahi hastalanarak o gün vefat etmiş ve bîçâre validesi ise çıldırarak hâl-i cinnetlerde sokaklarda dilenmeye başlamış olduğunu haber alınca artık zavallı Karabacak taşlarla dövünmeye başladı (2001, 257).

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Emanetçi Sıtkı" adlı hikâyesinde hikâyenin iki başkişisinden biri olan Ayşe Şeref Hanım, Rıza Bey'le evlenir ama bu evlilikte mutluluğu bulamaz. Rıza Bey, eşini başka kadınlarla aldatır ve eşine sevgi göstermez. Rıza Bey ölünce Ayşe Şeref Hanım annesiyle kalır ama artık mutludur çünkü kötü bir kocadan kurtulmuştur. Ayşe Şeref Hanım kötü bir kocadan kurtulup güzel bir hayat kurma hayalleri kurarken annesi de ölür. Annesi de ölünce Ayşe Şeref Hanım yapayalnız kalır ancak bu ölüm bir ailenin dağılmasına sebep ama yeni bir ailenin kurulmasına ön ayak olmuştur çünkü

hikâyenin sonunda Ayşe Şeref Hanım, Sıtkı Efendi ile evlenerek ilk evliliğinde bulamadığı mutluluğu yeni kurduğu ailesinde yakalar.

Ahmet Mithat Efendi'nin, “Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-” adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki “Ateş Düştüğü Yeri Yakar” adlı küçük hikâyede Kara Hasan Kaptan'ın güzel kızını İzmir Kadısı'nın oğlu ister. Kara Hasan Kaptan, kızını Kurt Kulak Reis'in oğluyla evlendirmeye daha kızı doğduğunda söz vermiştir. Bu kız ve oğlan İzmir Kadısı'nın oğlundan kaçarak evlenmeyi başarır. Bunun üzerine İzmir Kadısı'nın emriyle oğlan öldürülür. Kocasını ölen kız, annesiyle bir başına kalır. Elleri avuçlarında olanı da yiyip bitirince başkalarının yardımıyla yaşamak zorunda kalırlar. Annesi başkalarının yardım sebebinin güzel kızıyla evlenmek olduğunu anlar. İnsanlardan uzaklaşıp ıssız bir yerde zor şartlar arasında yaşamaya başlarlar. Her ne kadar bu aile zor şartlar altında yaşamak zorunda kalsa da çevreden gelen bütün yardımları reddeder. Dul kalan ve çevredeki erkekler tarafından çok beğenilen ve kismetleri çıkan kadın, ömrü boyunca sadece öldürülen kocasını sever. Hikâyenin sonunda ise Gazi Gürbüz Reis namıyla tanınan genç adam altı ay boyunca bu ana ve kızın güvenini kazanarak onlara yardım eder ama en sonunda o da bu kadının güzelliğine kapılır. Gürbüz Bey'in gitme zamanı gelir. Gürbüz Bey duygularını açıklayınca ondan olumsuz yanıt alır. Gürbüz Bey bu olumsuz yanıtı duyunca onu zorla kaçıtır ve gemisiyle denize açılır. Bu kaçırma olayıyla birlikte bir ölümle dağılan bu ailenin başına bir başka felaket daha gelmiş olur.

Samipaşazâde Sezai'nin “Küçük Şeyler” adlı hikâye kitabındaki “Arlezyalı” adlı hikâyede Jan adlı bir genç Arlezyalı diye adlandırılan bir kızı sever. Kızla evlenmek üzereyken kızın başka biriyle ilişkisi olduğunu duyan Jan, kızla evlenmekten vazgeçer. Jan bu duruma çok üzülür. Üzüntüye dayanamaz. Çatı arasındaki pencereden atlayarak intihar eder. Jan ölür. Jan'ın hayatına son vermesinin sebebi aşk acısı olmuştur. Bu ölüm Jan'ın ailesini derinden sarsar.

Samipaşazâde Sezai'nin “Rumuzü'l-Edeb” adlı hikâye kitabındaki “Bedia Hanım” adlı hikâyede Bedia Hanım öksüz bir genç kızdır. Bedia Hanım, İstanbul'da bir yalıda Mis Mach Intoch adlı mürebbiye, Bahri Nil Kalfa adlı dadı ve Nazenin adlı

küçük halayığın beraberinde ve gözetiminde büyütülmüş on yedi yaşında nazlı bir genç kızdır. Bedia Hanım, Lütfi Bey’le evlenir. Lütfi Bey geceleri sazlı sözlü eğlencelere giden ve eşini başka kadınlarla aldatan hissiz bir adamdır. Bedia, Lütfi Bey’in bu davranışları sonucunda üzüntüsünden hastalanarak yatağa düşer ve ölür. Bu ölümle tüm aile üzüntüye gark olur.

Bu hikâyede, kocasının yaptıkları sebebiyle hastalanıp ölen yeni evlenmiş genç bir kızın ölümünün aileyi hatta aile içindeki yardımcı hizmetlileri bile ne derece derinden sarstığını görmek mümkündür.

Samipaşazâde Sezai’nin “İclâl” adlı hikâye kitabında yer alan “İclâl” adlı hikâyesi, yazarın hayatından izler taşımaktadır. Bu durum hikâye kitabının ilk sayfasındaki dipnotta belirtilmektedir. Bu hikâyenin başkişilerinden biri yazar diğeri ise İclâl’dir. İclâl, Samipaşazâde Sezai’nin yeğeni Samiye’nin kızıdır. İclâl’in iki kardeşi hastalık sebebiyle ölmüştür. Samipaşazâde Sezai’nin İclâl’le arası çok iyidir. İclâl’le mektuplaşırlar. İclâl diğeri iki küçük kardeşi gibi hastalanır. İclâl, İtalya’ya gider. Yazar, İclâl’le mektuplaşır. İclâl yakalandığı amansız hastalığa yenik düşer ve hayata gözlerini çok küçük bir yaşta diğeri iki kardeşi gibi yumar. Yazar, İclâl’in ölümü sebebiyle çok derin bir üzüntü duyar.

Hikâyenin başkişilerinden birinin yazar olduğu bu hikâyede çocukların hastalanarak ölümünün aileye yaşattığı derin üzüntü dikkat çekicidir.

Samipaşazâde Sezai’nin “İclâl” adlı hikâye kitabındaki “Remzi Bey” adlı hikâyede Hüseyin Sabri Efendi’yle oğlu Remzi Bey devlette ilerlemeye çalışan birer memurdur. Remzi Bey’in makam mevki hayali vardır. Hüseyin Sabri Efendi devlette önemli bir konumdadır. Remzi Bey Londra’dayken babasının çok hasta olduğu haberini alır. Remzi Bey kız kardeşi ve annesi için üzülmemektedir çünkü babası ölürse fakirleşmeye başlayacaklardır. Remzi Bey’in babası ölür. Remzi Bey’in babası ölünce onu gözaltına alıp iki polis eşliğinde bir vapurla sürgüne/hapse gönderirler.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, babasının güçlü konumu sayesinde devlet kademelerinde yükselme umudu olan bir gencin babasının ölümü sonrasında yaşadığı çöküşü görmektedir. Ayrıca bir babanın ölümünün bir aileyi ne derece derinden etkilediğini bu hikâye aracılığıyla görmek de mümkün olmaktadır.

Recaizâde Mahmut Ekrem “Şemsa” adlı hikâyesinde, dört yaşındaki Şemsa’yı bir aile evlatlık alır. Bu aile Şemsa’ya kendi çocuğuymuş gibi ilgi ve alaka gösterir. Tüm aile Şemsa’yı çok sevmektedir. Bir gün Şemsa hastalanır. Doktorlar Şemsa’yı tedavi etmek için çok çaba gösterirler. Bu çabalar sonuçsuz kalır. Şemsa ölür. Evdeki herkes Şemsa’nın ölümüne çok üzülür.

Hikâyenin sonunda yazarın, Şemsa’nın mezardaki annesiyle konuşmasını hayal edip bunu anlattığı kısımlar aile bireylerinin ölümünün ardından ailede duyulan derin üzüntüyü göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Recaizâde Mahmut Ekrem’in romantik bir aşkı ele aldığı “Muhsin Bey Yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi” adlı, içinde manzum kısımlar da bulunan hikâyesinde Muhsin Bey namıyla tanınan genç bir şair, Dilârâ adlı genç kıza âşık olur. Muhsin Bey bu aşk yüzünden derin acılar çeker. Dilârâ vereme yakalanarak ölür. Muhsin Bey, Dilârâ’nın mezarına gider ve saatlerce sevgilisinin mezarı başında soğukta kaldığından zatürre olur. Zatürre sonucu yataklara düşen acılı âşık daha fazla dayanamayarak hayata gözlerini yumar. Bir oğlunu, kızını ve eşini art arda kaybeden Muhsin Bey’in annesi Âdile Hanım oğlu Muhsin’i de kaybeder. Aile bu ölümle dağılır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Âdile Hanım’ın iki çocuğunu ve eşini kaybetmesi ardından elinde avucunda kalan tek evladı olan Muhsin’i de kaybetmek üzere oluşu anlatılmaktadır. Ayrıca hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısım ölümün bir aile özellikle de bir anne üzerindeki etkisini ve bir annenin ölümüne bakışını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Zavallı kadın daha gençliğinde iken kocasını ve Muhsin’den evvel bir oğluyla bir de kerimesini birbirini müteakip kaybetmiş ve artık dünyaca bu bir tek evladından başka bir alâka-i irtibatı kalmamış idi. Oğlunun bir seneden beri iki defadır hayatını bu suretle tehdit eden hâlin, bu defa pek vahim olmak ihtimalini düşünür ve fakat kendisi her hususta Allah’a rabt-ı kalb etmiş bir sâliha-i mütedeyyine olduğu için gelebilecek bu felaketi dahi kemal-i sabr u sükûn ve teslimiyet ile karşılamaya hazırlanırdı (2014, XI. bölüm).

Nabizâde Nâzım’ın “Bir Hatıra” adlı hikâyesinde İstanbul Florya’da Petko adlı bir Rum’la tanışan hikâyenin başkahramanı, Petko’un kızı Anastasya’yı görür ve ondan hoşlanır. Florya’dan ayrılır. Bir türlü Anastasya’yı aklından çıkaramaz.

Anastasya'ya Türkçe öğretmek bahanesiyle aslında Anastasya'yla yakınlaşmaya çalışır. Türkçe dersleri sayesinde Anastasya ile rahatça görüşmeye başlar. Birlikte daha sık vakit geçiren iki âşık evlenir ve mutlu bir hayat sürmeye başlar. Görev sebebiyle İstanbul'dan ayrılan adam İstanbul'a döner. Anastasya'nın hastalanıp öldüğünü öğrenir ve üzüntüsünden kahrolur.

Aşkla başlayan mutlu bir evliliğin ölüm sebebiyle nasıl bittiği bu hikâye vasıtasıyla görülebilmektedir.

Nâbizâde Nâzım'ın "Zavallı Kız" adlı hikâyesinde İhsan, zengin bir ailenin şımarık ve hissiz çocuğudur. İhsan'ın halasının kızı olan Hesna öksüz ve yetim bir çocuktur. İhsanların evine getirilir. İhsan ve Hesna birlikte büyür. İhsan çevresindekilerin ısrarlarına dayanamaz ve Hesna ile evlenmeyi kabul eder. İhsan Beyoğlu'ndaki gazinolardan biri olan Konkordiya'da şarkıcılık yapan S... isimli Fransız bir şarkıcıya âşık olur. Bu kadın yüzünden vaktinin çoğunu eğlence yerlerinde geçirmeye başlar. S... tarafından terk edilen İhsan ümidi kalmayınca evine geri gelir. Hesna hastalanmıştır. İhsan çok pişmandır ve Hesna'dan af diler. Hesna bu hastalık sebebiyle hayata gözlerini yumar. İhsan'ın babası Hesna'nın ölümünden İhsan'ı: "Bu kızın katili sensin!" (2015, 131) diyerek sorumlu tutar.

Bu hikâyeyle okuyucu eşinin sevgisizliği ve ilgisizliği sebebiyle hastalanıp ölen bir kadının başından geçenlere şahitlik etmektedir.

Mehmet Celal'in "Zindan Kapısında" adlı hikâyesinde İstibdat Dönemi'nde hafiyelerin jurnallemesiyle kocası hapse atılan, altı yaşında bir kız çocuğu olan bir kadının hikâyesi anlatılmaktadır. Kadının kocası olan Âdem isimindeki adam gazete ile ilgili bir sebepten ötürü hapse atılır ve hastanede ölür. Kadın bu duruma çok üzülür. "Kocamı öldürdünüz... Evladımı da beraber" (r. 1324, 5) diye haykırır.

Bu hikâyede bir kocanın hapse girmesi ve orada hastalanıp ölmesi sonucu bir kadının ve çocuğunun durumu görülmektedir.

Mehmet Celal'in "Muhabbet-i Mâderâne" adlı hikâyesinde Nesibe Hanım annesi, babası ve kocasını kaybetmiş bir kadındır. Nesibe Hanım'ı teyzesi büyütür ve evlendirir. Nesibe Hanım'ın Fahriye adında bir kızı vardır. Nesibe Hanım, kızının

evlendiği takdirde evden ayrılmasını istemez. Kızıyla bir arada yaşamak ister. Fahriye'nin talipleri çıkmasına rağmen annesi kızını evlendirmek istemez. Fahriye bir aracı marifetiyle Fikri denen bir gençle mektuplaşmaya başlar. Fikri'yle Fahriye evlenir. Damat, içgüveyi gelmiştir. İlk üç ay her şey iyidir. Üç ay sonra Fikri'de bazı kötü alışkanlıklar görülmeye başlar. Damat kaynanasını sevmez. Onun evden ayrılmasını ister. Nesibe Hanım sırf kızı mutlu olsun diye evden ayrılır. Fahriye günden güne üzüntüsünden sararıp solar. Fahriye'nin iştahı azalır. Doktor, böyle giderse kızın verem olabileceğini söyler. Kısa bir zaman sonra Fahriye vereme yakalanır. Fahriye'nin hastalığı gün geçtikçe ilerler. Fikri'nin umrunda bile değildir. Fahriye ölür, Fikri, kaynanası da ölsün diye dua eder. Annesi kızına sarılarak hayata gözlerini yumar.

Bu hikâyede bir kızın evliliğinde yaşadığı problemler sonucu üzüntüsünden vereme yakalanıp ölümü ardından bir annenin kızının vefatı ardından üzüntüsünden hayata gözlerini yumması anlatılmaktadır.

Mehmet Celal'in "Sefid Ser" adlı hikâyesinde İstanbul Tarabya'da babasından miras kalan yalıda oturan Fransız Jüli'nin yeni evlendiği kocası Albert kaynatasının cenazesinde üşütüp zatürreye yakalanır. Albert bu hastalık sebebiyle ölür. Jüli kocasının ölümünün ardından duyduğu derin üzüntü sebebiyle biraderi Edmond'la amcasının yanına Beyrut'a hava değişimine gider. Jüli bu geziyi gerçekleştirir ama hüznü geçmez.

Bu ölüm daha yeni kurulmuş bir ailenin dağılmasına sebep olur ve dağılan ailenin geride kalan üyesini sonsuz bir keder içerisinde bırakır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bir Yazın Tarihi" adlı hikâye kitabındaki "Yırtık Mendil" adlı hikâyesinde İzmir'de yaşayan Suriyeli zengin bir ailenin Cemile ve Feride adlarında iki kızları vardır. Bu kızlar hem çok güzel hem de çok alımlıdır. Bu aile Cemile'nin evlenmesi münasebetiyle bir dans gecesi tertip eder. Bu gecede Mesut Hurrem Bey adında bir genç adam Feride ile tanışır. O gecenin hatırası olarak Feride'ye bir mendil verir. Mesut Hurrem Bey ve Feride o geceden sonra birbirleriyle görüşmezler. Belli bir zaman sonra Mesut Hurrem Bey onları tanıyan bir arkadaşından Feride ve ailesinin durumunu sorar. Feride'nin babası ölmüş, Feride ve

ablası fakirleşmiştir. Mesut Hurrem Bey, Feride'yi sokakta görür. Feride o eski Feride değildir. Feride bebeğinin burnunu o gecenin hatırası olan mendille siler.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, zengin bir aile reisinin ölümü sonrasında ailenin yaşadığı çöküşü ve aile bireylerinin hayatının akışını bu ölümün ne derece değiştirebileceğini görmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Yazın Tarihi” adlı hikâye kitabındaki “Ölümünden Sonra” adlı hikâyesinde ölümünü tahayyül eden iki küçük kız çocuğu sahibi bir babanın kendi ölümüyle ilgili düşünceleri mevcuttur. Hanımı ve kızlarının ilk başta kendisi için üzülmediklerini görür ama sonra onların ağlamalarını görünce mutlu olur. Bu babanın, ailesinin geleceğine ilişkin hayalleri son bulduğu için duyduğu üzüntüyü şu cümlelerde görmek mümkündür:

Ya bu çocuklar, bunlar ne olacak Yarab?! Bu babasız çocuklar bu narin başlarının üzerinden geçecek müthiş fırtınalara bi-istinâd (dayanıksız), bî-melce (sığınaksız) maruz kalan nazik, rakîk (ince) çiçekler bunlar ne olacak? (2005, 212).

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Hikâye-i Sevda” adlı hikâye kitabındaki “Raife Molla” adlı, mekânı İstanbul Saraçhane ve Zeyrek Semtleri olan hikâyesinin başkişisi Raife Molla adında dul bir kadındır. Bu kadının iki kızı vardır. İki kızını büyütmek için konaklarda temizlik yapar. Raife Molla kızlarını evlendirir. Raife Molla her ne kadar geniş bir eve sahip olmasa da damatları bu eve iç güveyi gelir. Zaman ilerler ve nasıl ki Raife Molla, kızlarını evlendirmişse aynı şekilde torunlarını da evlendirmek için çaba göstermeye devam eder.

Bu hikâyede kocasının ölümü ardından çocuklarını tek başına büyüten bir annenin özverisine şahitlik edilmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Solgun Demet” adlı hikâye kitabında bulunan “Hayat-ı Şikeste” adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Annesi ölen bir kız; alkol bağımlılığı olan zâlim babasıyla yaşamak zorunda kalır. Bu zalim baba, kızını zorla çalıştırıp onun kazandığı paralarla yaşamını sürdürür. Kızın hayatı annesinin ölümü ardından katlanılamaz bir hâle gelmiştir. Kızın şu cümleleri onun için annesizliğin ne demek olduğunu ifade etmektedir: “Evet, hele bir genç kızın hayatındabir anneden

yoksunluk ne büyük, ah nebüyük bela..." (1987b, 49). Birçok yere özel derse giderek para kazanıp hem ailenin geçimini hem de babasının içki parasını kazanmaya çalışır.

Bu hikâyede annesinin ölümünün ardından bir kızın babası sebebiyle yaşadığı olumsuzluklara tanıklık edilmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Solgun Demet" adlı hikâye kitabında yer alan "Beyaz Şemsiye" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde beş yıl boyunca hikâyenin anlatıcısı tarafından hayatının her safhasına -âşk, evlilik, dul kalma- şahit olunan Zerrin adlı bir genç kızın başına gelenler anlatılmaktadır. Genç kız bir subayla evlenmiş ve bir kız çocukları olmuştur. Subay ölür -ölüm sebebi belirtilmez- genç kadın dul kalır. Anlatıcı bu duruma çok üzülür.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, kocasının ölümü sonrası bir çocuğuyla dul kalan bir kadının ve annesinin derin üzüntüsünü görmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Solgun Demet" adlı hikâye kitabında yer alan "Son Çocuklar" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde dört çocuğu ölen bir karı-kocanın artık çocuk yapmaktan vazgeçmesi ve ölen çocuklarının her biri için evlerinin bahçesine gül fidanları dikerek onlara duyulan özlemi gidermeye çalışması anlatılmaktadır. Bu anne ve baba -özellikle anne- çocukları çok sevmektedir. Çocukları öldüğü için çok üzülmeakteler. Bu ölümlerden dolayı çocuklarına da bir parça kırgındırlar çünkü çocuklarının yaşamak istemedikleri düşüncesine kapılmışlardır.

Bu hikâyede art arda çocukları ölen bir anne ve babanın üzüntüsü görülmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Küçük Fıkralar-III" adlı hikâye kitabındaki "Ali'nin Arabası" adlı hikâyesinin mekânı Anadolu'da bir köy ve İstanbul'dur. Ali, askerliğini yapıp köyüne döner. Çeyiz parası biriktirmek için İstanbul'a giden nişanlısı Emine'nin yanına hem bir atlı araba parası kazanmak hem de nişanlısına kavuşmak için gider. Ali yolculuk esnasında vapurda soğuk aldığından hastalanır. Emine, nişanlısı Ali'yi iyileştirmek için elinden geleni yapar ama Ali bir türlü iyileşemez. Emine doktorların tavsiyesine uyarak Ali'yi köye götürmeye karar verir.

Ali yolda rahatsızlanarak ölür. Onu bekleyen yaşlı annesi ise Ali'nin öldüğüne inanmaz. Yaşlı kadın, arabasıyla geleceği umuduyla her akşam dere kenarında oğlunu bekler durur.

Bu hikâyede bir ölümün ardından çıldıran bir anne ve derin üzüntülere gark olan nişanlı bir genç kızın durumu görülmektedir.

Mehmet Rauf'un "Son Emel" adlı hikâye kitabındaki mekânı İstanbul olan "Ana-Kız" adlı hikâyede bir anne ile kızının evin resinin ölümü sonrası yaşadığı sıkıntılar hikâyenin anlatıcısının gözlemleriyle aktarılmaktadır. Evin reisinin ölümüyle hayatta kendilerinden başka kimseleri kalmamış olan anne ve kız birbirlerine çok bağlıdır. Kendilerine miras kalan az bir gelirle geçinmeye çalışmaktadırlar. Kız hasta olur. Annesi kızı için endişelidir. Anlatıcı bu endişeyi anneyi gözlemleyerek hisseder. Kızı hastalanmış olan bu anne için çok üzülmemektedir ve annenin elindeki tüm imkanlarla kızını iyileştirmeye çalıştığına şahit olmaktadır. Bu anne ve kız öyle gururludur ki çevreye bu durumlarını hissettirmemeye çalışır.

Bu hikâyede bir babanın ölümüyle bir ailenin içine düştüğü sıkıntılı durumlar karşısında annenin vakarı ve fedakârlığı anlatılmaktadır.

Mehmet Rauf'un "İhtizar" adlı hikâye kitabındaki "Küçük Remzi" adlı hikâyede iki yaşındayken annesini kaybeden Râziye şımarık bir şekilde büyütülür. Râziye evlenir ve bir çocuğu olur. Bu çocuğa Remzi adını verirler. Râziye'nin kocası ölür. Kocasının ölümü sonrası Râziye çocuğunun üzerine çok fazla düşmeye başlar. Annesi, Remzi'yi şımarık bir şekilde yetiştirir. Çocuk çok sık hasta olur. Okuma yazmayı öğrendiği sırada kuşpalazına yakalanıp ölür. Râziye çok üzülür ve uzun bir dönem üzüntülü bir hayat geçirir. Onun bu durumu hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde görülmektedir: "Günlerce ev bir hastane gibi, delirmiş genç kadına gelen giden hocalarla, hekimlerle dolar. (...) genç kadın bir deri bir kemik kalmıştır. (...) Hastalık geçer, fakat bu yara, bu valide yarası geçmez, aylarca kadını inletir" (2007, 151).

Bir süre sonra Râziye hayata döner, görücülere çıkmaya hazırlanırken oğlunun alfabetini bulunca tekrar bir üzüntüye kapılır ve evlenmekten vazgeçer.

Bu hikâye vasıtasıyla okuyucu, dul bir kadının oğluna aşırı düşkünlüğünü ve oğlunun ölümü sonrası hayata küsmesini görmektedir.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Hayat-ı Muhayyel" adlı hikâye kitabındaki "Tabut Arkasında" adlı hikâyede anneleri ölmüş, babaları da onları bırakıp gitmiş olan bir abla ve erkek kardeşin başından geçenler anlatılmaktadır. Hikâyenin başkişileri olan bu abla-kardeş anneleri de veremden ölünce akrabalarının himayesinde büyümek zorunda kalır. Dayıları ve teyzeleri onlara çok kötü davranmaktadır. Abla ve kardeşin hayattaki en büyük hayali akrabalarının zulmünden kurtulmaktır. Abla evlenir. Evli abla ve bu genç, kendi evlerinde mutlu bir aile hayatı sürmeye başlar. Bu hayalleri gerçekleşmek üzereyken ablanın da annesi gibi vereme yakalanıp ölmesiyle bu hayaller de yarım kalır. Ablasının ölümü genci derinden yaralar. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki cümleler bu acıyı okuyucuya hissettirmektedir:

O, hemşireciğinin ıslak mezarı üzerine kapanıp bir daha kalkmamak isterken birisi koluna girerek kendisini sürükledi. Sanki bütün mevcûdiyeti yırtılıp parçalanıyor, orada, insafsız topraklar altında kalıyordu (r. 1326, 288).

Kardeşi, ablasının tabutunun arkasından ilerlerken derin acılar içinde ablasıyla olan çileli hayatlarını düşünür ve bu hikâye bu zaman zarfındaki duygu ve düşüncelerden doğar.

Bu hikâyede aile bireylerinin ölümünün geride kalan diğer aile bireylerini ne derece derinden sarstığını görmek mümkündür.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Hayat-ı Hakîkiye Sahneleri" adlı hikâye kitabındaki "Bayram Sabahı" adlı kısa hikâyesinde fakir bir dul kadının ölüp çocuklarının yetim ve öksüz kalması anlatılmaktadır. Bu hikâyedeki anne kendisini çocuklarına adanmış ve ailesinin geçimini sağlamak için çok çalışıp bu yük altında ezilip ölmüş cefakâr bir annedir. Hikâyenin anlatıcısı, bir bayram sabahı öksüz kalan bu çocuklara çok acır. Onların gelecekte bu öksüzlük ve yetimlik karşısında nasıl derin acılar hissedeceklerini düşünerek üzülür.

Bu hikâyede okuyucu, bir annenin ölümünün geride kalan çocuklar için ne ifade ettiğini bu durumu dışardan gözlemleyen bir anlatıcının bakış açısıyla görmektedir.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Hayat-ı Hakîkiye Sahneleri" adlı hikâye kitabındaki "Ateşçinin Oğlu" adlı kısa hikâyesinde bir vapurda ateşçi olarak çalışan bir adamın oğlu, babasının çalıştığı vapurdan denize düşerek boğulup ölür. Bu ölüm üzerine vapurda bu olaydan haberdar olanlar bu acıya katlanmanın Ateşçi için çok zor olduğunu düşünürken aynı vapurda çalışan Kamarot, çocuğun ölümü sonrası Ateşçi'nin durumuyla ilgili çevredekilerin soruları karşısında sinirlenerek şu cevabı verir: "—Babasına ne, dedi, o iki kadeh attı mı unuttur gider; asıl anası düşünsün" (2013, 27).

Bir evladın ölümünün ardından bir babanın muhtemel reaksiyonun anlatıldığı bu hikâyede ailede ölüm meselesine anne ve babanın farklı bir şekilde yaklaşma ihtimalinin olduğu düşüncesi yazar tarafından okuyucuya sunulmaktadır.

Mehmet Vecihî'nin "Halime" adlı hikâye kitabında bir hikâyes yer almaktadır. Bu hikâyede Halime'nin annesi Halime daha o üç aylıkken ölür. Annesinin ölümü Halime'nin hayat çizgisinde önemli değişiklikler yapar. Babasının ekonomik durumu kötüdür. Babası onu zar zor büyütür. Babası yeniden evlenir. Üvey annesi, Halime'ye çok kötü davranır. Annesinin ölümüyle öksüz kalan Halime diğer çocukları hep kıskanır çünkü onların annesi hayattadır ve Halime annesizliğin sıkıntılarını yaşamaktadır. Hikâyeden alıntılanmış şu cümlelerde bu durum görülmektedir:

—Aman kardeşim! koşalım. Karnım pek acıktı... yollu diğerini müsâraata teşviki ve onun da tesadüfen:

—Benim de pek acıktı... Hadi... Gidelim... yemeğimiz evde hazırdir demesi Halime'yi düşündürür. Onlar hazırlanmış bir taâm, kurulmuş bir sofra bulmaya gidiyorlar. Kendi ise evde şüpheli olmak üzere bir lokma ekmek bulacak veyahut nekebât-ı mütevâliye-i sâire ile beraber açlık karşılayacak (r. 1314a, 12-13).

Halime annesizliğin acısını gerek babası gerekse üvey annesinin ona karşı gösterdiği kötü muamelelerle sürekli hisseder. Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, annesi ölmüş bir kızın başına gelenleri görmektedir.

Mehmet Vecihî'nin "Hikâye-i Müntehabe Mecmuası" adlı eserinde yer alan "Hakikat" adlı hikâyesinde anne ve babasını erken yaşta kaybeden Ahmet'in hikâye

kitapları satarak geçimini sağlamaya çalışması ve bir yardımsever vasıtasıyla okuma imkanına kavuşup önemli mevkilere gelmesi anlatılmaktadır.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, her ne kadar annesi ve babası ölmüş olsa da azimli ve çalışkan bir çocuğun yükselerek önemli mevkilere gelebileceğini görmektedir.

Mehmet Vecihî'nin "Hikâye-i Muntehabe Mecmuası" adlı hikâye kitabındaki "Heyhât" adlı hikâyesinde Râik ve Melike çocukluklarından beri birbirini seven komşu çocuklarıdır. Bu iki genç evlenir. Düğün gecesi bilinmeyen bir nedenle Râik ölür. Melike felç geçirir ve dört ay sonra hayata veda eder.

Bu hikâyede yeni kurulmakta olan bir ailenin ölüm sebebiyle daha kurulmadan yok olması görülmektedir.

Ahmet Rasim'in "İki Güzel Günahkâr" adlı hikâye kitabındaki "Güzel Eleni" adlı hikâyesinde Eleni adlı Ermeni bir kızın kardeşi saydığı Yani adlı bir çocukla yaşadığı evsizlik ve açlık anlatılmaktadır. Eleni ve Yani kimsesizdir. Eleni'nin annesi bir adam tarafından kıskançlık sebebiyle bıçaklanarak öldürülünce Eleni sokaklarda yaşamak zorunda kalır. Aşağıdaki kısımda Eleni'nin annesinin ölümü ve çocuğun sokaklarda çok kötü bir hâlde kalışı anlatılmaktadır:

Geçmiş anıları arasında sarı saçlı bir herif tarafından öldürüldüğünü, bu adamın öfkelenerek: konuşma çizgisi Beni aldattın ha... Al sana da! diyerek elindeki kamayı anasının karnına sapladığını görüyordu. Bu hayal birdenbire söndü. Bulunduğu evde bir müddet kaldıktan sonra artık sokaklara düştüğünü düşündü (2015, 75).

Eleni ve Yani çok zor günler geçirir, mutludurlar. Aradan yıllar geçer bu iki çocuk büyür. Yani işlediği bir cinayet sebebiyle hapse girer. Eleni bir tiyatrodaki kanto yaparak meşhur olur. Yani hapisten çıktığı gün Eleni'yi bıçaklar. Eleni de annesi gibi kıskançlık sebebiyle bıçaklanarak hayata gözlerini yummuştur.

Babası olmayan bir kız çocuğunun annesinin de ölümüyle sokaklarda çaresiz kalışının anlatıldığı bu hikâye, kimsesiz kalan aile bireylerinin ne derece kötü durumlarla baş başa kalabileceğini göstermektedir.

Ahmet Rasim'in "İki Günahsız Sevdâ" adlı hikâye kitabındaki "Sevdâ-yı Sermedî" adlı hikâyede Nâil ile Lamiâ iki komşu çocuğudur ve birlikte çok güzel

vakit geçirmektedirler. Lamiâ biraz büyüyünce ve örtünmeye başlayınca Nail’le eskisi gibi rahat oynayamaz. Annesi, Lamiâ’yı sürekli uyarır. Bu duruma her ikisi de üzülür. Nâil üzüntüsünden ve aşkından hasta olup yataklara düşer. Lamiâ’nın annesi artık dayanamaz ve kızının Nâil’i ziyaret etmesine izin verir. Nâil iyileşmeye başlar. Bu iki âşık, yedi yılın ardından evlenmeye karar verir. Nâime isminde bir kız çocukları olur. Mutlulukları daha da artar. Onlar o eski çocukluk günlerini hatırlayıp o günlerdeki gibi mutlu olmaya çalışırlar. Lamiâ çiçek hastalığına yakalanır ve ölür. Eşinin ardından Nâil’in duyduğu üzüntüyü hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde görmek mümkündür: “Sirişk-i teessürü hârice akacak bir mecrâ bulamıyor, kalbine dökülüyordu. Ağlamak ne fayda eder?” (r. 1339, 42). Eşinin ölümü ardından Nâil, Lamiâ’ya çok benzeyen kızının varlığından destek alarak yaşamaya çalışır.

Bu hikâyede; çiçek hastalığının getirdiği ölümün bir aileyi ne derece derinden sarsıp bir babayı eşsiz, küçük bir çocuğu da öksüz bıraktığı görülmektedir.

Ahmet Rasim’in “İki Günahsız Sevdâ” adlı hikâyeye kitabındaki “Hevâ-yı Aşk” adlı hikâyede Azmi kız kardeşi Remziye ile yaşayan yirmili yaşlarda bir gençtir. Remziye ise on sekiz yaşındadır. Abi ile kardeş anne ve babalarını birer yıl arayla kaybeder. İstanbul’da Marmara Denizi kenarında sakin bir köyde mutlu bir hayat sürmektedirler. Azmi deniz kenarında gördüğü Şâziye’ye âşık olur. Remziye, abisinin davranışlarında görülen değişiklikler sebebiyle onun âşık olduğunu fark eder. Abisini çok seven Remziye, abisinin ayrı bir yuva kurup ondan ayrılacağını düşünerek üzülür. Azmi bu durumun farkına varır. Kardeşini evlendirip ondan sonra Şâziye ile evlenme planları yapar. Şâziye’yi oyalamaya başlar. Haklarında dedikodular yayılmaktadır. Bu sebeplerden ötürü ilişkileri zedelenir. Azmi ve kardeşi o köyde yaşamak istemez Azmi, Şâdiye’yi de terk ederek kardeşiyle Heybeliada’ya taşınır. Bir gün Azmi, Heybeliada’da deniz kenarında dolaşırken üzgün olduğu her hâlden anlaşılan bir kız görür. Ona üzüntüsünün sebebini sorar. “Dertli dertliyi her hâlden tanır, siz de benim gibi acı çekiyorsunuz, evlenelim ve mutlu olalım” diyerek o kızla evlenir. Azmi, kız kardeşini de kendi yakın arkadaşlarından biriyle evlendirir. Aynı evde mutlu bir şekilde yaşamaya başlarlar.

Bu hikâyede anne ve babalarının ölümünün ardından abi ile kız kardeşin birbirlerine destek olarak hayatlarına devam edişine tanıklık edilmektedir.

Ahmet Rasim'in "İlk Sevgi" adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Nedim ile Nâdire sevgilidir. Bu iki âşık piknik sonrasında geceyi gencin halasının evinde geçirirler. O geceden sonra bir daha görüşmezler. Bu iki genç, yaşadıkları o aşk gecesini unutamaz. Nâdire evlenir ve bir çocuğu olur. Nâdire evli ve çocuklu bir kadın olmasına rağmen Nedim'i unutamaz. Nedim halasının zoruyla evlenir. Eşi, Nedim'i çok sevmesine rağmen Nedim eşini sevmez. Kocasından tarafından sevilmeyen kadın kahrından ölür, arkasında bir kız çocuğu bırakır. Nedim, Nâdire ile karşılaşır ve ondan sonra ilişkileri tekrar alevlenir. Nâdire eşini bırakarak Nedim'e kaçar. Bu ikilinin başına birçok kötü olay gelir. Sokaklarda dilencilik yapmaya başlarlar. Nâdire bir gün sokakta karşılaştığı Nedim'i -hayatını karartan adamı- elleriyle boğar ve ardından kendi hayatına son verir.

Bu hikâyede ölüm gerek cinayetle gerekse intiharla aile bireylerinin yok olup ailelerin dağılmasına sebebiyet vermiştir.

Ahmet Rasim'in "Nâkâm" adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde yirmi bir-yirmi iki yaşlarında, okumayı seven Kerim adlı bir genç hikâyenin başkişisidir. Kerim'in annesi Kerim daha bebekken tifodan ölür. Babası Kerim'e iyi bir miras bırakarak hayat veda eder. Büyükvalidesi Kerim'i özenle büyütür. Annesi tifodan ölen Kerim'in büyükvalidesi de ölünce yaptığı hatalar sebebiyle evlilikte aradığı mutluluğu bulamayan Kerim intihar ederek hayatına son verir.

Bu hikâyede ölümün aileyi dağıtan bir etmen olduğu görülür. Anne ve babasını kaybeden genç, intihar ederek hayata gözlerini yumar ve bu aile tamamen dağılır.

Abdullah Zühdi'nin "Rehgüzâr-ı Matbuâtta" adlı eserinde yer alan "Bir Sahîfe-i Hayat" adlı hikâyesinde iki yıl önce bir arefe gününde bir hastalık sebebiyle ölen eşini hatırlayan, bayramın gelmesine sevinemeyen, annesi ve dadısıyla oturan bir adamın hüznü hikâyesi anlatılmaktadır. İki bayram önce eşinin ölümüyle sarsılan koca hâlâ bu ölümün acısını yaşamaktadır. Herkes bayram sevinci

içerisindeyken onda bu sevincin izi yoktur. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu durumu görmek mümkündür:

Hayret! Acaba niçin reftâr-ı ârâmîdesiyle [rahat yürüyüşüyle] vech-i pür-hüzün [hüzün dolu yüz] ile acıların, dertlerin pek çabuk ihtiyarlattığı bu zavallı sarışın genç, bütün o hay u huy-ı meserrete [sevinç çılgınlıklarına] iştirak etmiyor, başını bile çevirmiyor, daima düşünerek gidiyordu (2017, 184-185).

Evliliğinin ikinci yılında eşini bir hastalık sebebiyle kaybetmiş olan bir kocanın üzüntüsüne bu hikâye aracılığıyla tanıklık edilmektedir.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun “Çağlayanlar” adlı hikâye kitabındaki “Mâtemin Kuvveti” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Server uğruna intihar teşebbüsünde dahi bulunduğu Dilaram'la evlenir. Mühendis Neş'e Bey bir ödül alır ve her ikisi de birbirini tebrik eder. Neş'e Bey bir eğlence tertip ederek başarısını Server Bey'le kutlamak ister. İki arkadaş eğlencedeyken arkadaşları Yavuz Bey gelir. Yavuz Bey üzgündür çünkü iki seneden beri hasta olan eşi ölmüştür. Yavuz Bey'in, eşini kaybetmiş olması her ikisinin de mutluluğunu sonlandırır. Yavuz Bey üzüntünün mutluluktan daha kuvvetli olduğunu söyler. Neş'e ve Server Bey, Yavuz Bey'in yaşadığı üzüntünün etkisinde kalırlar.

Bu hikâyede eşinin ölümü sebebiyle bir eşin duyduğu derin acıyı görmek mümkündür.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun “Haristan ve Gülistan” adlı hikâye kitabındaki “Ninni” adlı hikâyesinde uzun süre çocuk sahibi olamayan bir ailenin çocuklarının olması ve buna çok sevinmeleri, çocuğun hastalanıp ölmesi sebebiyle annenin üzüntüsünden çıldırması anlatılmaktadır. Yaşı ilerlemiş olan Zâhire'nin on senedir çocuğu olmamaktadır ve Zâhire bu duruma çok üzülmemektedir. Bebek özlemini çok çeşitli şekillerde gidermeye çalışır. Bir gün Zâhire'nin hamile olduğu haberi duyulur. Zâhire'nin hamilelik haberi kocasını çok sevindirir. Kocasının, eşine olan tavırlarında büyük değişiklikler olur. Adam, eşine çok iyi davranmaya başlar. Zâhire'nin bir oğlu olur. Tüm aile çok mutludur ancak çocuğun hastalanmasıyla bu mutluluk yarıda kalır. Zâhire'nin oğlu ölür. Zâhire bu ölümün ardından çıldırır. Bu hikâyede bir ölümün bir anneyi ne derece derinden sarstığı görülmektedir.

Ebubekir Hazım'ın (Tepeyran) “Eski Şeyler” adlı hikâye kitabındaki “Nasıl Anlatmalı” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde annesine çok düşkün olan küçük bir kıza annesinin öldüğünün söylenmesinin zorluğu ve bunu öğrenen küçük kızın bu acıya dayanamayarak hayata gözlerini yumması anlatılmaktadır. Kami ve eşi Perizad kızları Belkıs'la mutlu bir ailedir. Bu aile kızlarının yedinci doğum gününü kutlamaya hazırlanmaktadır. Belkıs'ın doğum gününün sabahında Perizad ölür. Kami bunu kızına üç gün söyleyemez. Belkıs, annesine çok bağlı bir çocuktur. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda kızına annesinin öldüğünü söyleyemeyen bir babanın yaşadığı zorluk ve ızdırap görülmektedir:

—Baba! Annem nerede! Dedi. Bî-çare Kami! Sabahtan beri iki menbaı cûşan-sirişk olan gözleriyle, ancak yanı başına bir yıldırım düşenlerin o ana mahsus şakınlığıyla; azîm bir boğa yılanının her tarafından sarıp sıkmaya, çatır çatır kemiklerini kırmaya başladığı bir geyik yavrusu kadar muztarib kalbiyle, hâlen pek mesut olan bu ailecik için yedi seneden beri tasavvur ve tertip eylediği hâlde bir anda yıkılan saâdet-i müstakbelenin enkazı altında eziliyor gibi gelen vücuduyla bu vakıa-i fecianın bir fare takırtısı, bir pire ısırması ile uyanılmak, kurtulmak mümkün olan seriü'l-mürûr bir rüya değil bir hakikat-i zâlîme olduğunu, ebediyyet kadar uzun görünecek elîm bir ömr-i müstakbelin mebde-yi menhûsunda bulunduğunu katıyyet-i kâmile ile anlatacak ve musibetin her türlü merâret-i zehr-alûdini tamamen hissettirmek için havâss-ı mevcudenin cümlesini lüzumundan ziyade tenbih edecek olan bu sualden, bu mini mini vücut-ı mahbûdan, bu tabib-i ruhtan, adeta kendisini ısıracak bir yılan, sokacak bir akrep gibi, hayır hayır, eline geçirdiği keskin, mahûf neşterleri, bıçakları rast gele vücudun her tarafına saplayıp kanıra kanıra kesip yaracak, ne yaptığını bilmeyerek kıvıra kıvıra kemikleri oyacak bir mecnun cerrahtan kaçıyor gibi kaçıyordu (2017, 376-378).

Kıza annesinin Edirne'ye teyzesinin yanına gittiği üç ay boyunca söylenir. Belkıs annesinin uzakta olduğunu zannettiği bu süreçte üzüntüsünden hastalanır. Kızının hastalandığını ve hastalığının ilerleyeceğini düşünen baba zor da olsa kızına annesinin öldüğünü söyler. Annesinin öldüğünü öğrenen Belkıs, annesinin acısına dayanamayarak bir hafta sonra hayata gözlerini yumar.

Bu hikâyede bir annenin ölümünün kızına söylenmesinin baba açısından ne derece zor olabileceği, bir annenin ölümünün ardından geride kalan kızının bu ölümden ne derece derinden etkilenebileceği hatta üzüntüsünden ölebileceği görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Türbe" adlı hikâyesinde mekân Selanik'tir. Bu hikâyenin başkişisi olan Şefika Molla otuz sene önce kocasını kaybetmiş olan çocuksuz bir kadındır. Bu kadına çocuğu olmayanlar, evde kalan kızlar, çocukları sınava girecekler vb. çeşitli sıkıntı ve istekleri olanlar gelir. O da onlara dua ederek onların derdine çare olmaya çalışır. Bu sayede geçimini sağlar. Bu kadın otuz yıldır Selanik sokaklarına çıkmamıştır. Şefika Molla, Rüküş Kadın adlı bir zenciyeyle yaşamaktadır. Rüküş Kadın ile aralarındaki bağlar çok kuvvetlidir. Rüküş Kadın onun can yoldaşdır. Uzun zamandır dışarı çıkmayan Şefika Molla ve zenciyesi Rüküş Kadın çarşıya indiklerinde umûmi tuvaleti türbe zannederek dua ederler ve komik duruma düşerler.

Bu hikâyede okuyucu, bir kadının içine düştüğü komik durum ekseninde kocasının ölümüyle yalnız kalan bir eşin durumuna tanıklık etmektedir.

Halide Edip'in (Adıvar) "Harap Mabetler" adlı hikâye kitabındaki "Mabetteki Kadın" adlı hikâyesinde hikâyenin anlatıcısı bir camiye girer. Camide gördüğü bir kadın onun dikkatini çeker. Kayyum'a o kadının kim olduğunu sorar. Kayyum, kadının o camide başımam olarak görev yapmış rahmetli Abdülhalim Efendi'nin eşi Saliha Hatun olduğunu ve o kadının, kocasının ruhuyla buluşmak için her gün camiye geldiğini ayrıca bu kadının ermiş olduğunu söyler. Yazar, kadının "Abdülhalim, bugün de gelmedin" (1967, 47) şeklinde üzüntüsünü bildiren sözlerini duyar. Anlatıcı, cami avlusuna çıktığında Abdülhalim Efendi'nin mezarını görür.

Bu hikâyede kocasının ölümü sebebiyle derinden sarsılan bir eşin durumu görülmektedir.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) "Eski Ahbap" adı hikâye kitabında bir hikâye bulunmaktadır. Hilmi Bey adlı, ellili yaşlardaki bir adam üç sene önce eşini kaybeder. Hilmi Bey'in eşinin ölümü sonrası üzüntüsü, geleceğe ve yeniden evlenmeye ilişkin düşünceleri şu şekildedir:

Yaşımı soran olursa kırk, kırk iki deyip geçiyorum ama hemen hemen elliye yanaştım. Bu yaşta adam için karısının ölmesi kadar büyük felaket olmuyor. Daha gençlikte başa gelse insan yine sarsılır. Ev bark yıkımı kolay şey değil. Ama bir cihetten de bir ümit yeri kalır. Adam belki yeniden bir yuva tutar, sönük ocağa şöyle üç beş kasım dalı atar daha

ihtiyarlıkta olursa onun da o kadar zararı yok. Adam altmışından sonra karıyı neylesin, insan o vakit keenne vapuru bekleyen yolcuya benzer (2000, 3).

Bursa’da ticaretle uğraşan ve durumu iyi olan bu adam eşinin ölümü ardından Bursa’dan ayrılıp İstanbul’a gider. Okul arkadaşlarından Teneke Mahir’le karşılaşır. Hilmi Bey, arkadaşıyla pavyona gitmeye başlar. Belli bir zaman sonra Hilmi Bey kendisine uygun bir eş bularak evlenmeye karar verir. Hilmi Bey’in evlenmeye karar verdiği Şevkiye adlı kadının babası yoktur. Bu kadın annesi ve dayısıyla yaşamaktadır. Mahir, Hilmi Bey’i kandırarak ona evleneceği kadının dayısının İzmit’teki fabrikasını aldırır. Hilmi Bey ve Şevkiye Hanım’a dinî nikâh kıyılır. Düğün alışverişi esnasında Hilmi Bey isimsiz bir mektup alır. Bu mektupta Şevkiye’nin biriyle ilişkisi olduğu yazılıdır. Bu haber üzerine Hilmi Bey evlenmekten vazgeçer. Kadından boşanır. Fabrikayı satan Hilmi Bey Bursa’ya döner. Uzun bir zaman sonra bir işi için İstanbul’a giden Hilmi Bey vapurda Teneke Mahir’le ilgili yapılan konuşmaya kulak kabartır. Bu konuşmada Teneke Mahir’in Bursalı bir tüccarı dolandırdığı anlatılmaktadır.

Bu hikâyede, ölen eşinin ardından yeniden evlenmeye çalışan yaşlı bir adamın bir arkadaşı tarafından dolandırılması anlatılmaktadır. Ölen eşinin ardından evlendiği takdirde mutlu olamayacağını tahmin eden adamın bu konudaki tahminleri doğru çıkmıştır.

Reşat Nuri’nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Yalan” adlı hikâye, Cevdet Bey ve Beria Hanım’ın mektuplaşmalarıyla oluşmuş bir hikâyedir. Cevdet Bey hastadır ve doktorların tavsiyesi üzerine Bursa’ya gider. Orada rastladığı Beria adlı bir genç kızla aralarında zamanla bir yakınlaşma olur. Beria, babasının Rodos’ta bir paşa olduğunu söyler. Rodos’a gideceğini bildirir. Beria, Cevdet Bey’e mektup yazacağını söyleyerek Rodos’a gider. Cevdet Bey bu kızla evlenmeyi istemekte ve onun göndereceği mektubu beklemektedir. Dokuz ay geçmesine rağmen Beria’dan herhangi bir haber alamayan Cevdet Bey bu kızın aslında bir paşanın kızı olmadığını, Trabzon’daki bir yağ tüccarının eşi olduğunu öğrenir. Beria’ya bir mektup yazarak her şeyi öğrendiğini ve kandırıldığını dolaylı ondan nefret ettiğini bildirir. Beria, bu mektuba yazdığı cevapta babasının aslında dört yıl önce kendisi daha on beş yaşındayken ölen bir paşa olduğunu, annesinin ise

çok daha önce öldüğünü anlatır. Ayrıca mektupta Beria, babası ölünce kimsesi kalmadığı ve parası da olmadığı için babasının arkadaşlarının girişimiyle yaşlı bir adamla evlendirildiğini, kocasının kötü bir adam olmadığını ancak zamanla bu evlilikte mutluluğu bulamayınca karamsar bir ruh hâline düştüğünden kocasının hava değişimi için onu Bursa'ya gönderdiğini anlatır. Beria, hayatı boyunca hiç sevmemiş ve sevilmemiş olduğundan en azından bir ay boyunca bu güzel duyguları yaşamak için böyle bir oyun oynadığını anlatır. Beria, Cevdet Bey'e evli olduğunu söylemiş olsaydı böyle bir mutluluğu tadamayacağını, ömründe bir defa mesut olmak için böyle bir yalana başvurduğunu söyler ve ondan kendisini affetmesini isteyerek mektubunu sonlandırır.

Bu hikâyede bir yalan üzerine kurulmuş bir aşk ilişkisi ekseninde anne ve babasının ölümüyle hayat çizgisi değişmiş genç bir kızın mutlu olmak için yaptıkları anlatılmaktadır.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Bilek Saati” adlı hikâyede hikâyenin başkişisi, evin tek çocuğu olan ve ilkokula giden Niyazi adlı çelimsiz çocuktur. Bu çocuğun babası “Kamçı” lakabıyla tanınan sert ve disiplinli bir polis olan Muharrem Efendi'dir. Babası oğluna katı davranarak disiplin altına aldığını düşünmektedir. Niyazi'yi hem babası hem de öğretmeni döverek eğitmeye çalışmaktadır hatta “sen daha fazla dövdün ben daha fazla dövdüm” şeklinde birbirleriyle yarışmaktadırlar. Niyazi okula gitmediği bir gün arkadaşıyla evde oynarken arkadaşının kolundaki saati görünce o da babasının saatini koluna takar ve arkadaşıyla dere kenarına gider. Orada saati dereye düşüren çocuk çok uğraşmasına rağmen saati dereden çıkaramaz ve eve döner. Akşam olup babası eve gelince saati sorduğunda dayak tehditlerinden korkan çocuk dere kenarına tekrar gider. Çocuk, dereye düşer. Onu derede kolunda saatle bulurlar. Eve getirilen Niyazi zatürre sebebiyle çok kısa bir zaman sonra hayata gözlerini yumar. Muharrem Efendi, oğlunun ölürken bile ona itaat etmesiyle kendini avutmaktadır. Çocuğunu kaybeden bir babanın oğlunun ardından hissettiği duygular ve hâlihazırdaki durumu okuyucuya şu şekilde aktarılmıştır:

Muharrem Efendi, şimdi emekli bir ihtiyardır. Allah başka çocuk vermemiştir. Oğlunun eski arkadaşlarını gördükçe hâlâ içini çeker: “Yavrum

bunların birine benzemezdi. Ömürcüğü olaydı iyi bir adam olacaktı. Son nefesinde bile itaatten ayrılmadı... Allah verdi, Allah aldı..." diye söylenir... (1993, 93).

Bu hikâyede çocuğunu katı bir tutumla disiplin altına almaya çalışan bir babanın davranışlarının oğlunun ölümüne sebep olmasına ve ailenin bu ölüm sebebiyle derinden sarsılmasına tanıklık edilmektedir.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) "Sönmüş Yıldızlar" adlı hikâye kitabında yer alan "Mektuplar" adlı hikâyede annesi, babasını aldattığı için annesi ve babası boşanan bir çocuğun bu boşanmadan beş yıl sonra annesinin vereme yakalanıp ölmesi ardından babasının onu kabul etmemesi üzerine çocuğun zor bir durumda kalması anlatılmaktadır.

Bu hikâye aracılığıyla, annenin ölümünün bir çocuğu hayat karşısında ne kadar savunmasız hâle getirebileceği görülmektedir.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) "Sönmüş Yıldızlar" adlı hikâye kitabında yer alan "Kardeşler" adlı, mekânı İstanbul ve Gönen olan hikâyede Süleyman adlı bir ressam hikâyenin başkişisidir. Süleyman'ın babasının Gönen'de büyük bir çiftliği vardır. Ailenin en büyük evladı olan Süleyman'ın ikisi kız olmak üzere dört kardeşi vardır. Süleyman'ın babası ona sitem dolu bir mektup bırakarak hayata gözlerini yumar. Süleyman, kardeşlerine ve çiftliğe sahip çıkmak için Muallâ ile olan ilişkisini yarım bırakarak Gönen'e döner. Çiftlikte on iki sene boyunca çalışır ve işleri yoluna koyar. Kardeşlerini yetiştirir, evlendirir. Süleyman bu süre zarfında bir yuva kuramaz çünkü ne zaman evlenmeye karar verse kardeşlerinden birinin evliliğini etkileyebilecek sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. O da kardeşleri sıkıntıya girmesin diye fedakârlık yapar ve evlenmez.

Bu hikâyede fedakâr bir abinin hikâyesi anlatılmaktadır. Hikâyenin başkişisinin babasının ölümü onun hayatının dönüm noktası olmuştur.

Ercüment Ekrem'in (Talu) "Teravihten Sahura" adlı hikâye kitabında yer alan "Siyah ve Beyaz" adlı hikâyesi hikâyenin başkişisi Suat Sadi'nin başından geçen bir çapkınlık vakasını arkadaşlarına nakletmesiyle oluşturulmuştur. Bu hikâyede; yeni

kaybettiği kocasının yasını tutan bir kadınla yakınlaşan, kendisini çapkın ve maceracı olarak niteleyen Suad Sadi'nin o kadınla içine düştüğü komik durum anlatılmaktadır.

Suat Sadi katıldığı bir yemekte karşısında oturan bir kadının ayaklarına ayaklarını değdirir. Kadın da durumun farkındadır ama kadın da erkek de ayaklarını geri çekmez. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde bu olay şu şekilde nakledilir:

Yemek devam ettikçe ayakların en bahtıyarı, ayakların en güzeline türlü sırnaşıklıklar, türlü çapkınlıklarla musallat oldu. Adeta sofranın altında bir muaşaka, hararetli bir muaşaka cereyan etti (r. 1341, 16).

Kadın ve adam masadan kalktıklarında herkesin gözü önünde gülünç bir duruma düşer. Onlara bakan herkes gülmeye başlar çünkü Suat'ın beyaz keten pantolonunun bir tarafında siyah bir kadın ayağı şekli, kadının siyah ipek çorabının üzerinde Suat'ın beyaz ayakkabısının şekli çıkmıştır çünkü her ikisi de ayakkabılarını yeni boyamıştır. Suat baştan ayağa beyaz, kadın ise baştan ayağa siyah giyinmiştir. Bu olay üzerine kadın, otelden ayrılarak ilk vapurla İstanbul'a döner.

Bu hikâyede, kocasını yeni kaybetmiş bir kadının bir adamla yaşadığı olay ve sonrasında yaşananlar anlatılmaktadır.

Osman Cemal'in (Kaygılı) “Çuvalcı Şeyhinin Halefi” adlı hikâyeye kitabının tek hikâyesinin mekânı İstanbul'dur. Cemil'in babası çevrede “Çuvalcı Şeyhi” nâmıyla tanınan bir şeyhtir. Cemil tulumbacılığa meraklı bir gençtir. Tulumbacı olmak için evden ayrılır. Âşık olur ve aşk acısı çeker. Aşk acısı sebebiyle alkol ve uyuşturucu kullanmaya başlar. Babasının öldüğü gece başka bir muhite yangına giden Cemil dönerken donma tehlikesi yaşar. Uzun uğraşlar sonunda iyileşen Cemil, babasının ölümü sonrası babasının yerine şeyh seçilir ve ardından tulumbacılıkla şeyhlik arasında bocalar. Cemil'in tulumbacılıkla şeyhlik arasında nasıl bocaladığı hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda görülmektedir: “Tulumbacıdan olan şeyh bu kadar olur. Herif yangını duydu mu? İşte böyle Allah'ı unuttur. Şimdi kim bilir onun akli nerede?.. Hangi tulumbanın peşinde?.. diye söylendiler” (r. 1341b, 16). Cemil'i babasının ölümü etkiler. Bu ölüm sebebiyle babasından kendisine kalan şeyhliği mi yoksa çok sevdiği tulumbacılığı mı seçeceği hususunda bocalayan genç adam ne yapacağını bilemez.

Babasının ölümü ardından hayattaki yönünü tayin edemeyen bir gencin durumu bu hikâye aracılığıyla görülmektedir.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Neriman, Şinâsi, Cemile" adlı hikâyede Neriman çocukluktan gençliğe yeni adım atmış hayat dolu bir kızdır. Anne ve babası başka bir şehre gitmek durumunda kalınca onu üvey dayısının oğlu Şinâsi'nin evine emanet bırakırlar. Şinâsi ve Cemile yeni evli bir çifttir. Belli bir zaman sonra Neriman'da birtakım değişiklikler görülür. Etrafına neşe saçan kız gülmez olur. İntihar girişiminde bulunur. Bu durumun sebebi, kızın Şinâsi'ye olan gizli aşkıdır. Karı-koca Neriman'a anlayışla yaklaşır. Bir zaman sonra Şinâsi de Neriman'ın aşkına karşılık verir. Neriman eski şen şakrak hâline döner. Neriman ve Şinâsi, Cemile'den gizli bir şekilde aşk yaşamaya başlar. Cemile bir gün evden kaybolur. Her yeri ararlar hatta polise bile başvururlar ama Cemile'yi bulamazlar. Bir hafta sonra Cemile'nin cesedini bahçelerindeki bir kuyunun dibinde bulurlar. Cemile, kocasının Neriman'la olan ilişkisini öğrenmiş ve kendi ayağına bağladığı taşla bir kuyuya atlamıştır.

Bu hikâyede, aileye emanet olarak verilen bir akraba kızının evin beyine âşık oluşu sonrasında evin hanımının intihar ederek canına kıyması anlatılmaktadır.

Peyami Safa'nın "Asrın Hikâyeleri" adlı hikâye kitabında yer alan "Pasaklı Gülsüm" adlı hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Daha doğmadan babasız kalan ve anası onun doğururken ölen bebeği bir Binbaşı evlatlık olarak alır. Bebeğe bir sütnine tutar ve ona Gülsüm ismini koyar. Binbaşı ölünce onu Hafize Kadın emanet olarak alır ve Gülsüm'e yüklü miktarda bir miras kalır. Gülsüm; Hafize Kadın da ölünce bu mirası yeni tanıştığı, onu kötü yollara sürükleyen Naime adlı arkadaşıyla har vurup harman savurarak bitirir. Gülsüm; beş parasız kalır, aynı zamanda kötü alışkanlıklar da edinir. Hamile kalır. Gülsüm'ün doğum sancıları başlar. Ebe, çocuğun doğum vakti geldiğini ve doğumun gerçekleşmesi gerektiğini söyler. Gülsüm'ün son bir isteği daha vardır, o da şudur: —İsmi Gülsüm olmasın" (1980, 126). Son isteğini de söyleyen Gülsüm çocuğunu doğurur ve hayata veda eder.

Kimsesiz bir kızın başından geçenlerin anlatıldığı bu hikâyede ölüm bir aileyi dağıtan ana etmen olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

İncelenen hikâyelerin birçoğunda ailelerin ölümle yüz yüze geldikleri görülmektedir. Bazı aileler ölümden az etkilenirken bazı aileler çok etkilenir. Bazı ailelerde ölüm sebebiyle aile bireyleri birbirlerinden uzaklaşmaktadır hatta bazı ailelerde ölüm sebebiyle hiçbir birey kalmadığı için aile yok olmaktadır.

İncelenen hikâyelerde aile bireylerinden ölenlerin çoğunun anne veya baba olduğu tespit edilmiştir. Hastalık, intihar, cinayet, hastalık, kaza sebepleriyle ölen aile bireylerinin ölümünden ailede en çok etkilenen kadınlar ve çocuklardır. Ekonomik olarak kocalarına bağımlı olarak yaşayan kadınlar, kocaları öldüğünde ekonomik olarak çökmekte ve geçim sıkıntısı yaşamaktadır. Bu sıkıntı da çocuklar başta olmak üzere diğer aile bireylerini olumsuz anlamda etkilemektedir. Hem annesi hem de babası ölmüş evlatlar ise onlara kol kanat gelecek ve yol gösterecek birileri olmadığı/bulunmadığı için devam eden süreçte yanlışlar yapar ve bu yanlışların olumsuz sonuçlarıyla karşı karşıya kalırlar.

Sonuç olarak Cumhuriyet öncesi dönemde kaleme alınan birçok hikâyede aile bağlamında ölüm meselesi ve onun doğurduğu olumsuzluklar hikâyeye yazarlarınca gerek ana olay gerekse ana olayın çevresinde gelişen yardımcı olay şeklinde işlenmiştir.

2.2.2. Boşanma

Evlilik birliğinin hukuken sonlandırılmasına boşanma denir. Eşler arasındaki anlaşmazlık, güvensizlik, ilgisizlik vb. sebeplerle boşanma gerçekleşebilmektedir.

Üç talâkla boşanmış bir kadının ayrıldığı kocasına tekrar dönebilmesi amacıyla başka bir erkekle evlenmesine “hülle” denmektedir. İslam dini boşanmayı hoş görmemekte eşlerin bir arada kalmasını teşvik etmektedir (Köse, 1998, 475).

İlber Ortaylı'nın “Osmanlı Toplumunda Aile” adlı eserinden alıntılanan, boşanmaya ait aşağıdaki açıklamalar bu konuyu aydınlatmaktadır:

Osmanlı toplumunda eşlerden birinin dul kalması ölümle olurdu; talak ve boşanma her dinden cemaat içinde nadiren cereyan eder ve hoş karşılanmazdı. Müslüman Osmanlı erkekleri zevcelerini hukuken kolayca boşayabilirdi, sebep gerekmezdi; sadece mutallâkanın (boşadığı kadının) mehrini ve nafakasını vermek zorundaydı. Ama bu işlem, yani sebepsiz

kadın boşamak, dinen uygunsuz bir davranıştı ve cemaat tarafından tasvip edilmezdi. Dolayısıyla insanlar, boşanma konusunda kanunun daha çok engeller koyduğu bugüne göre, çok daha az boşanırdı. Bugünün şiddetli geçimsizlik formula ve deyimi ardındaki çoğu boşanma nedenleri, Osmanlının her dinden tebaası için tanınıp bilinen sebep ve vak'alar değildi. Kadının boşanma talebi için geçerli olan; zevcin akıl hastalığının nüksü, cinsî yönden hoş görünmeyen haller, gaybubet (yok olma) gibi sebepler aşağı yukarı bugünkü Medeni Kanunumuzda boşanmayı mücbir kılan sebeplerdi. Dul ve boşanmış kadının iddet müddetinin geçmesi ve yeniden evliliğinin şartlarının oluşması mahkeme tarafından izlenirdi. Çocuk aileye anlam veren ve boşanma halinde en çok sorun yaratan, âdeta ailenin esas bireyidir (2009, 122-123).

Günümüzde ülkemizde geçerli olan Medeni Kanun'da boşanma hususunda kadın ve erkek eşit konumdadır. Bu Kanun'da boşanmaya ilişkin birçok düzenleme mevcuttur.

Ailenin bölünmesine hatta dağılmasına sebep olan ve çocuklar başta olmak üzere ailedeki bütün bireyleri derinden sarsacak kadar kuvvetli bir etkiye sahip olan boşanma; psikolojik, sosyolojik, hukuki vb. yönleri olan çok kapsamlı bir olgudur.

Bu tez çalışmasının inceleme alanına giren hikâyelerdeki boşanma meselelerinden elde edilen tespitler aracılığıyla o dönem Osmanlı toplumunda gerçekleşen boşanmalar hakkında birtakım izlenimler edinmek mümkündür.

Emin Nihat Bey'in "Müsâmeretnâme" adlı hikâye kitabında yer alan "İhsan Hanım yahut Atiye Hanım'la Uşşâkının Sergüzeşti" adlı hikâyede bir gece sokakta kaybolmuş olan ve bir adam tarafından bulunarak bir tütüncü dükkanına bırakılan Atiye, İsmail Efendi tarafından ailesine götürülmeyerek varlıklı bir adam olan Daniş Bey'in evine götürülür. Bu çocuk Daniş Bey'in evlatlığı olur. Daniş Bey, Atiye'nin ismini en son ölen oğlunun ismi olan İhsan ismiyle değiştirir. Daniş Bey'in tüm serveti İhsan Hanım'a kalır. İhsan Hanım, Said Bey adında bir gençle evlenir. Başta mutlu bir evlilik sürdüren İhsan Hanım; bir zaman sonra kocası Said Bey'in ihanetleri, ilgisiz ve yanlış tutumları sebebiyle evliliğini kurtarmak için büyük bir uğraş verir ancak başarılı olamaz. Bunun üzerine İhsan Hanım kocasından boşanır. Sonrasında kendisini gerçekten seven Tahsin Bey'le mutlu bir evliliğe imza atar.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-" adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki "Atı Alan Üsküdar'ı

Geçti” adlı küçük hikâyede üç talakla boşanmış bir kadının ayrıldığı kocasına tekrar dönebilmesi amacıyla başka bir erkekle evlenmesi anlamına gelen “hülle” meselesi önemli yer tutar. Hacı İzzet Efendi eşini çok kıskanmaktadır. Hacı İzzet Efendi’nin Neşet Molla adlı çok güvendiği bir dostu vardır. Neşet Molla, Hacı İzzet Efendi’nin eşine göz koyar. Neşet Molla türlü hilelerle Hacı İzzet Efendi’nin eşini üç defa boşamasını sağlar. Hacı İzzet Efendi’nin üç defa boşadığı eşiyle yeniden evlenebilmesi için hülle nikâhı kıyması gerekmektedir. Hacı İzzet Efendi bu iş için Neşet Molla’dan başkasına güvenemez ve hülle nikâhı kıyılır. Neşet Molla, kadınla başbaşa kalınca ona her şeyi anlatır. Onu çok sevdiğini ve onunla gerçekten evli kalmak istediğini söyleyince kadın şaşırır. Kadın, Hacı İzzet Efendi’den bıkmıştır ve Neşet Molla ile evli kalmayı kabul eder. Yeni evlendiği eşi, Neşet Molla’ya bu durum karşısında Hacı İzzet Efendi’ye nasıl bir açıklama yapacaksın diye sorduğunda Neşet Molla’nın cevabı “Atı alan Üsküdar’ı geçti derim” olur.

Nabizâde Nâzım’ın “Hâlâ Güzel” adlı hikâyesinde Safder, Fahriye ile evlenir ve mutlu bir hayat sürmeye başlar. Safder’le Fahriye’nin Fahri adında bir çocuğu olur. Safder bir memuriyet görevi sebebiyle Avrupa’ya gönderilir. Aradan sekiz sene geçtikten sonra Safder, İstanbul’a döner. Fahriye, Safder Avrupa’dayken Emin adlı bir adama âşık olmuştur. Safder ve Fahriye bu aşk sebebiyle ayrılırlar.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, evli bir kadının kocası Avrupa’dayken başka birine âşık olması ve kocası döndüğünde bu aşkın araya girmesi sebebiyle boşanmasını görmektedir.

Mehmet Rauf’un “İlk Temas İlk Zevk” adlı hikâye kitabındaki “Zevce ve Zevce” adlı hikâyesinin konusu, Feride isimli otuz dört yaşındaki bir kadının on üç yıllık kocasını ve beş çocuğunu kendinden on yaş küçük bir genç için bırakması ve sonrasında ilk kocasına dönmesidir.

Feride, kocasını sevmeyen hatta ondan öğrenen bir eştir buna rağmen kocası Feride’yi çok sever. Feride mutsuz bir evlilik sürdürmesinde kaynanasının da pay sahibi olduğunu hatta kaynanası sebebiyle çocuklarının da kendisini sevmediğini söyler. Kocasıyla düzgün bir karı-koca ilişkisi olmayan Feride, kocasının yanında çalışan bir gence âşık olur. Bu gençle aralarında on yaş fark vardır. Feride bu gençle

evlenebilmek için evini terk eder. Feride yeniden evlenebilmek için kocasından kendisini boşamasını ister. İlk kocası Feride'yi boşayınca Feride ikinci evliliğini yapar. Feride ikinci evliliğinde de mutluluğu yakalayamaz. Feride ikinci kocasını bırakıp geldikten sonra ikinci kocasından şu şekilde dert yanmaktadır: “Aman... Canımı kurtardım ya... Ben ona memnunum... Aman efendim, adam beni öldürecekti” (r. 1338, 125). Feride'nin döndüğünü ve tekrar kendisiyle evlenmek istediğini duyan ilk kocası bu durum karşısında memnun olur. Feride'nin ilk kocası yaşanan onca şeye rağmen Feride'yle tekrar bir araya gelir.

Kocasını sevmeyen bir kadının mutluluğu başka bir erkekte araması ancak onda da bulamaması üzerine ilk kocasına dönmesi bu hikâyeye aracılığıyla görülmektedir.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) “Hayat-ı Hakîkiye Sahneleri” adlı hikâyeye kitabındaki “Çocukların Hakkı” adlı hikâyede boşanmanın karı, koca ve çocuğa etkileri anlatılmaktadır.

Mehmet Hulusi, Zekiye ile evlenir. Necdet adlı bir oğulları olur. Bu çift evlendikten altı yıl sonra ayrılır. Zekiye boşanmanın üzerinden altı ay geçtikten sonra yeniden evlenir. Zekiye'nin yeni kocasından da çocukları olur. Necdet, annesinde kalmakta, bazen babasının yanına gitmektedir. Mehmet Hulusi eşiyle ayrılmaları sonrasında oğlunun üvey baba elinde kalmasına çok üzülmemektedir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bir babanın bu durum karşısındaki üzüntüsü görülmektedir:

Hâlbuki Zekiye ile ayrılmamış olsaydı, hâlâ Zekiye ile yaşamış olsalardı bu hayat böyle kırılmayacak, Necdet maddeten, mânen kendisinden ayrılmayacak, bir üvey baba elinde kalmayacaktı (2013, 144).

Mehmet Hulusi'yi hayata bağlayan tek şey oğlu Necdet'tir. Necdet büyüdükçe babasıyla aralarındaki bağ zayıflar ve bu durum Mehmet Hulusi'yi çok üzer. Bir gün Necdet, babasının yanına geldiğinde kendisinin ve annesinin üzgün olduğunu söyler. Mehmet Hulusi, Zekiye'nin de ayrıldıklarına üzüldüğünü hâlâ kendisini sevdiğini düşünmektedir. Necdet'in ağlaması da onun bu tahminlerini doğrular.

Boşanmış bir karı-kocanın ve bu boşanmadan olumsuz bir şekilde etkilenen bir çocuğun boşanma sonrasındaki ruh hâlleri bu hikâye vasıtasıyla görülmektedir.

Cemil Süleyman'ın "Ukde" adlı hikâye kitabında yer alan "Gülsümün İradı" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Gülsüm, kocası öldükten sonra on yaşındaki Hayriye adlı kızı ile kimsesiz kalır. Babanın ölümü aileyi her anlamda özellikle de ekonomik anlamda çok etkiler. Evdeki eşyaları satarak geçinmeye çalışırlar ama eşyalar da bitmek üzeredir. Anne çeşitli işler yaparak para kazanır. Annesi kızının durumu iyi olan biriyle evlendirerek ekonomik olarak rahatlamak istemektedir. Kız, bir memur olan Eşref Beyle evlendirilir. Hayriye'nin bir kızı olur, her şey çok güzel giderken damat beyin tayini taşraya çıkar. Gülsüm, kızının İstanbul'dan ayrılmasına razı olmaz ve damatla kaynana arasında bir tartışma çıkar. Bu tartışmadan sonra Hayriye, annesinin de etkisiyle kocasından ayrılır. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bir annenin kızının boşanmasına nasıl sebep olduğu görülmektedir:

Eşref Bey'i taşraya gönderiyorlardı. Balığın sudan çıkar çıkmaz öldüğü gibi, İstanbul'dan başka bir yerde yaşayamayacağım zanneden Gülsüm bir türlü buna razı olamıyor, biricik kızını dağ başlarına gönderemeyeceğini ileri sürüyordu. Damadıyla bu yüzden vücuda gelen bir münakaşa, nihayet, karı ile kocanın iftirakına sebebiyet vermiş, o günden itibaren Hayriye de genç yaşında dul kalmıştı (2014, 236).

Hayriye bir müddet sonra yeniden evlenir ama mutluluğu yakalayamadan eşinden boşanır. Hayriye üçüncü evliliğini yapar ancak bu evlilikte kuma olarak kocasının evine girer. Hayriye burada da kocasıyla anlaşamaz ve tekrar boşanır. Bir müddet sonra Hayriye ölür. Annesi, kızının ölümüne üzmekten çok nafaka gelirlerinin kesilmesine üzülür. Gülsüm en sonunda kendi geçimi için torunu Bahtiyar'a göz diker. Torunu Bahtiyar'dan da annesi gibi nafaka geliri elde edip bununla geçimini sağlamayı planlar.

Kızının nafaka gelirleriyle geçinmeye çalışan bir annenin kızının ölümü sonrası torununu da evlendirip boşandırarak onun üzerinden nafaka geliri elde etmeye çalışması bu hikâyenin bu bağlamda en dikkat çeken yanıdır.

Abdullah Zühdi'nin "Rehgüzâr-ı Matbuâtta" adlı eserinde yer alan ve mekânı İstanbul olan "Öksüz" adlı hikâyesinin başkışisi Ahmet Vecdi adlı bir makinisttir. Genç adam oturduğu evin karşısında oturan; anası, babası olmayan ve teyzesiyle

kalan Bedriye isimli bir kıza âşık olur ve onunla evlenir. Bu çiftin iki yıl sonra bir erkek çocukları dünyaya gelir. Ona Ahmet Mesut ismini verirler. Bedriye komşu kadınların evlerine giderek o evlerdeki çalgılı çengili eğlencelere katılır. Bir süre eşinin bu davranışlarına müsamaha gösteren Ahmet Vecdi bir gece geç saatte eve gelip de eşini evde bulamayınca boş kağıdı doldurarak eşinden boşanır. Eşinden boşanan Ahmet Vecdi, Ferah Dadı'yı da yanına alır. Yeni bir ev kiralayıp yeni bir hayata başlar. Mesut'u Ferah Dadı çok iyi bir şekilde terbiye edip büyütür. Mesut yirmi bir yaşına gelir ve yüksekokuldan mezun olur. Oğlunun mezuniyetinden iki ay sonra Vecdi ölür. Mesut, babasına ne zaman annesini sorsa acılı baba oğluna şu cevabı vermektedir:

—Sen pek küçük iken gökyüzüne uçtu, [bir daha gelmedi]... gibi teselliler..., biraz akli ermeğe başladığı vakitler de:

—Validen vefat etti oğlum... gibi cevaplarla onu iknaya muvaffak olmuştu. Mesut, hiçbir şüpheye düşer olmadı [düşmedi] (2017, 140).

Bir zaman sonra yaşadığı hayattan bıkan ve kötü yollara düşen kadın pişmanlıklar duymaya başlar. Ailesinden uzak düşen kadın pişmanlıklar içerisinde hayata veda eder.

Bu hikâyede bir kadının eğlenceye düşkünlüğü sebebiyle kocasını ve çocuğunu ihmal etmesi sonucu kocasının onu boşaması ve sonrasında yaşananlar anlatılmaktadır.

Hüseyin Rahmi'nin (Gürpınar) “Kadınlar Vaizi” adlı hikâye kitabındaki “Kocasını Boşayan Hürmüz” adlı hikâyede “Hukuk-ı Aile Kararnamesi”nin yayımlandığını başkasından öğrenen, okuma yazma bilmeyen Hürmüz Hanım; mahalledeki bütün kadınları kendi evinde toplar. Evli kadınlar bu Kararname'yle kendilerine verilen haklardan dolayı çok mutlu olurlar. Sadece yaşlı kaynanalar bu Kararname'den memnun kalmaz çünkü kadınlara verilen haklardan bazıları kaynanaların aleyhinedir. Kadınlara verilen haklardan bazıları şunlardır:

Bundan sonra boşama hakkının kadınlara da verilmiş olması. Kocanın evinde, ergen olmayan küçük çocuğundan başka hiç bir akrabasını karısının izni olmaksızın barındıramaması. Üzerine evlenmemek, evlendiği takdirde kendisi veya ikinci kadın boş düşmek şartıyla bir kadın alınının doğru ve bu şartın gerçeli olması ve daha bunlara benzer maddeler... (1966, 58).

Bu Kararname'nin etkisiyle birçok kadın eşini boşar ve Kararname'ye göre evde bulunmaması gereken akrabaları evden çıkarma kararı alır. Hürmüz Hanım da eşini boşamaya kalkar ama kocasının açıklamalarından sonra bundan vazgeçer. Kocanın açıklaması şu şekildedir:

—Boşama hakkı kadınlara verilse pek çabuk her ailenin altı üstüne gelir. Allah'ın emri, Peygamber'in sözündeki sebebi şimdi anladın mı? Ben bırakmak için evlenmedim. Durup durup da karı boşayan erkekler de ahlak ve yapısı sizin gibi zayıf, illetli, acınacak zavallılardır. Sinirlerini yatıştır da haydi evinin işine bak... (1966, s. 62).

1917'de yayımlanan ve iki yıl sonra ilga edilen “Hukuk-ı Aile Kararnamesi”nin ailelere yansması bu hikâye aracılığıyla mizahi bir bakış açısıyla işlenmeye çalışılmıştır.

Ahmet Rasim'in “Nâkâm” adlı hikâye kitabında bir hikâye bulunmaktadır. Yirmi bir-yirmi iki yaşlarında olan, okumayı seven Kerim adlı bir genç hikâyenin başkişisidir. Kerim'in annesi Kerim daha sütteyken tifodan ölmüştür. Babası zengin bir adam olan Kerim'e vefat eden babası iyi bir miras bırakır. Büyükvalidesi Kerim'i kendi çocuğuymuş gibi özenle büyütür. Büyükvalidesi torununun evlenmesini çok ister. Genç de razı olur, nikâh kıyılır. Kerim nikâhın kıyıldığı gün kafasını dağıtmak için Adalar'a gitmek üzere vapura biner. Kerim, arkadaşı Ziya ile Ada vapurunda karşılaşır ve Büyükada'ya birlikte giderler. Orada üç kadına rastlarlar. Kerim bu kadınlardan birini beğenir ve o kadınla aralarında bir yakınlaşma olur ve bu yakınlaşma zamanla aşka dönüşür. Bu sırada Kerim'in büyükvalidesi ölür. Kerim, bir talâkname yazarak nikâhlandığı kızıdan boşanır. Kerim'in boşanması hikâyede şu şekilde anlatılmaktadır:

Kendisinin diğer kadın ile münasebette bulunduğu, bu cihetle o tarafça izdivaçtan sarf-ı nazar edildiği muharrer olduğu gibi bir de her türlü hakk-ı zevciyetten vazgeçildiği yazılı olduğundan genç masanın başına oturdu. Derhâl bir talakname yazarak gelen adamın eline sıkıştırdı. Hatta bir de:

—Selam söyleyin! diyerek bila-fütur odasına çekildi (r. 1315, 40).

Yeni sevgilisi Münîbe, Kerim'le evlenmek ister ve bu iki âşık evlenir. Birinci yılın sonunda Kerim evlendiği kadınla ilgili duyduğu kötü şeyler sebebiyle o kadınla evlendiğine pişman olur. Kerim, Münîbe'nin mektuplarını okur ve okudukları karşısında dehşete kapılarak evinden ayrılıp yalıya gider. Kerim iki ay eşinden ayrı

kalır. İki ayın sonunda eşini çok sevdiğini anlayıp eve döner. Döndüğü gece eşi, Kerim’e soğuk davranınca ve onu affetmeyince Kerim intihar eder. Münîbe de iki sene sonra intihar ederek hayatına son verir.

Bu hikâyede, henüz yeni nikâhlanmış bir genç adam başka bir kadına âşık olunca yazdığı bir talâknameyle nikâh akdi yaptığı kızıdan boşanır.

Ahmet Rasim’in “İki Güzel Günahkâr” adlı hikâyeye kitabındaki “Bedia” adlı hikâyesinde Bedia babasını kaybetmiş, annesiyle yaşayan ve annesi bildiği hâlde eve erkek alan bir genç kızdır. Bu genç kızın annesi, kızının eve erkek almasını görmezlikten gelir. Eve giren genç de bu durumun farkındadır. Bedia, Nazım adlı genci sevmektedir. Nazım’ın ailesi oğullarının Bedia ile evlenmesini istemez. Nazım ailesinin de onay verdiği başka bir kadınla evlenir ama Bedia’yı unutamaz. Nazım, Bedia ile buluşmaya tekrar başlar. Nazım, evlendikten sonra Bedia’nın evinde Bedia’yla ilk buluştukları gece Bedia, Nazım’dan eşini boşamasını ister. Eğer eşini boşamazsa onunla ilişkisini bitireceğini söyler. Bedia’yı seven Nazım, eşini bir talâkname yazarak boşar. Ardından Nazım, Bedia’nın hizmetçisini görür ve onun elindeki mektubu alır. Bu mektupla Bedia, Nazım’dan intikamını alır. Bedia’nın mektubunda şunlar yazılıdır:

Bey; bir kadını aldatmanın zararlı bir sonuç doğuracağını hesap etmediniz mi? Bir fahişe için karısını boşayan erkekten ne fedakârlık beklenebilir? Adiyö; beyim ben seveceğim erkeği buldum (2015, 60).

Ahmet Rasim’in “Bir Sefilenin Evrâk-ı Metrûkesi” adlı hikâyeye kitabının içinde bir hikâyeye yer almaktadır. Bu hikâyeye yirmi mektuptan oluşmuştur. Mektuplar iki âşğın mektuplarıdır ancak hikâyenin anlatıcısı sadece kadının mektuplarını yayımlar. Bu yirmi mektupta bir ilişkinin başlangıcı, evlenme, boşanma gibi safhalarının yanı sıra aşk, özlem, kıskançlık, aldatma gibi duygu ve olaylar da yer almaktadır. Yayımlanan mektupların sahibi Neyyir adlı kadın on yedi yaşındayken bir erkeğe gönlünü kaptırır. Bu erkekle güzel günler geçirir. Ondan ayrıldıktan sonra -otuz yaşındayken- bu mektupların muhatabı olan erkekle tanışır. Çeşitli sebepler bu iki âşğın kavuşmasını engeller. Bunun nedeni ise bu kadına bazı olumsuz isnatların yapılmasıdır. Evlenirler ve üç ay sonra boşanırlar. Bu boşanmanın üzerine Neyyir yazdığı mektupta duygularını şu şekilde ifade eder:

Siz beni terk ediyorsunuz. Bu o derece müthiş değil. Ben sizi arar bulurum. Siz beni tard edersiniz. Geriden temâşâ-i cemalinize muvaffak olurum. Benden kaçarsınız. Hayalinizle imrâr-ı vakt ederim. Fakat aldanıyorsunuz. Bu müthiş! (r. 1316a, 64).

Kız çocukları olur ama adam çocuğunu hiç görmemiştir. Adam, ölmeden bir gün önce yazdığı mektubunda ayrıldığı eşine “kızıma iyi bak” şeklinde bir vasiyette bulunur.

Bu hikâyede, kısa süren bir evliliğin ardından gelen boşanmanın bir aileyi nasıl parçaladığı görülmektedir.

Ömer Seyfettin’in “Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür!” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Efser, eşinin güzelliğini görmesi için halasının oğlu Bidar’ı yatak odalarına alır. Bunu anlayan eşi tıpkı Heredot’un eserinde olduğu gibi kendisini seyreden kişiyi yatağına alıyormuş gibi yaparak kocasından intikam almak ister. Efser planını gerçekleştirir. Kocasını kendisini Bidar’la yatak odasında baş başa bulur. Aldatıldığını zanneden adam silahıyla ateş eder. Silah ateş almadığı için eşi ve Bidar’ı öldüremez. Sonrasında ise sakinleşerek uyur. Sabah olduğunda evde ne Efser ne de Bidar vardır. Efser neden böyle bir şey yaptığını ancak kocası onu boşarsa açıklayacağını belirtir. Sıkıntılı günler geçiren adam, sonunda merakına yenilir. Efser’e boş kağıdı göndererek onu boşar. Boş kağıdını alıp kocasından ayrılan Efser niye böyle bir şey yaptığını eski kocasına yazdığı bir mektupla anlatır. Hikâyenin sonunda Efser, Bidar’la evlenir.

Bu hikâyede, kendisine yapılan ahlaksızlığa sessiz kalmamış olan bir kadının kocasından boşanarak ondan intikam alması görülmektedir.

Ömer Seyfettin’in “Aşk ve Ayak Parmakları” adlı, mektuplarla oluşturduğu hikâyesinin başkişisi Âsime Hanımefendi’dir. Âsime Hanım eğitilmiş, zengin, genç ve güzeldir. Âsime Hanım, Hasan adlı bir beyle evlidir. Evlilikleri normal seyrinde ilerlerken bir gün kocası herhangi bir sebep göstermeden evden ayrılır. Âsime’yi boşar. Âsime, kocasının neden böyle bir şey yaptığını merak eder. Âsime Hanım, kocasına bir mektup yazarak bunun sebebini sorar. Kocasının cevabi mektubunda boşadığı eşine şu şekilde bir cevap verir:

Baktım senin ayaklarının parmakları uzundu. Hem biraz fazla uzundu. Bu uzun parmaklarınla kediye kollarından tutuyor, küçük bir çocuk gibi havaya kaldırıyordun. Âdeta ayaklarını ellerin gibi, hatta ellerinden daha iyi kullanıyordun. Gözlerimi yüzüne kaldırdım. Ve o an o kadar arayıp da bulamadığım profilini gördüm. Sen maymundun... (...) O vakit senden ürktüm. Bir daha seninle bir yatağa girmedim. Kendimi balta girmemiş bir ormanda zannediyor, kendimi o kable't-tarih mahluklarından bir nesnas ile evlenmişim sanıyordum. Yirminci asırda, vücudunda kable't-tarihî azaları olan, tıpkı bugünün maymunları gibi ayaklarını el diye kullanan, tekamül etmemiş bir mahluktan, yani senden kaçtım. Uzaklaştım. El gibi kullandığın bu ayaklarından bir tanesini şimdi kalbinin üzerine koy, Ve öyle hükmet. Artık seni sevmemekte haklı değil miyim?.. (2017, 134-135).

Hasan, tüm insanları belli bir hayvan profiline yerleştirmekte ona göre değerlendirmektedir. Hiçbir hayvan profiline yerleştiremediği Âsime Hanımefendi'yi beğenir ve evlenir. Mektubunda da belirttiği üzere bir gün onu maymun profiline yerleştirdiğinde ondan uzaklaşır ve sonunda ondan boşanır. Bu cevap karşısında şaşırان ve üzölen Âsime Hanımefendi mektuba şu şekilde kısa ve net bir cevap verir: "Mektubunu okumadan yırttım, senden nefret ederim. Sakın bir daha mektup göndermeye kalkma. Sonra fena olursun..." (Ömer Seyfettin, 2017, 135).

Bir kocanın eşinden son derece ilginç bir sebeple boşanması bu hikâyede görölebilmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Birdenbire" adlı hikâyesinde hikâyenin başkışileri Ahter ve Yumuk adlı iki kadındır. Ahter kırk, Yumuk ise on dokuz yaşındadır hem Ahter hem de Yumuk duldur. Yumuk çok az evli kalıp henüz yeni boşanmış bir kadındır. Yumuk, Ahter'in evinde misafir olarak kalmaktadır. Yumuk karşısına birdenbire çıkacak, seveceğı bir kişiyile yeniden mutluluğı yakalamak ister. Ahter'e göre aşk birdenbire doğmaz ama biter ve bunu başından geçen bir anıyı anlatarak ispatlar. Ahter dul kalınca, evli olan çocukluk aşkıyla yirmi beş yıl sonra aralarında yeniden bir yakınlaşma olur ve eski aşk alevlenir. Ahter bir gün sevdiği adamın evdeki bir hizmetçinin eteğini öperek söylediğı aşk sözlerini duyunca bu aşk birdenbire biter. Bu hikâyede, dul kalmış kırk beş yaşındaki bir kadın ile yeni boşanmış yirmi beş yaşındaki arkadaşının yeni bir aşkla ilgili umut ve umutsuzlukları görölmektedir. Hikâyenin sonunda bu iki dul kadının aşka ve yeniden evlenip mutlu olmaya ilişkin umutlarını kaybettiğı görölür.

Ömer Seyfettin'in "Gurultu" adlı hikâyesinde okullardaki sınavlarda mümeyyizlik yapan -soru sormakla görevli- bir adam Fransızca sınavında bir öğrenciye sorulan "gurultu" ve "guruldamak" sözcüklerinden dolayı yirmi sene önceyi yani evlendiği zamanı hatırlar. Bu hatıra şu şekildedir: Hikâyenin başkişisi olan genç; fakir bir aileye mensuptur, zengin olmak istemektedir çünkü mutluluğun zenginlik sayesinde olabileceğine inanmaktadır. Zengin olmak için zengin bir kadınla evlenen genç, ilk gece gelin hanımın karnının soğuktan kaynaklı guruldaması sebebiyle evi terk eder. Bunu duyan kaynana; damadına evlilikten vazgeçtiklerini, boşanmayı kabul etmezse Fizan'a sürüleceğini söyler. Genç, boşanmayı kabul eder.

Bu hikâyede, zengin biriyle evlenip mutluluğu yakalamak isteyen genç bir adamın, eşinin karnının guruldaması sebebiyle ondan boşanması anlatılmaktadır.

Ömer Seyfettin'in "Fon Sadriştayn'ın Karısı" adlı hikâyesinde; tembel bir Türk eşle evlenen bir adamın Almanya'ya gidip eski eşini boşayıp orada bir Alman kadınla evlenmesi, yurda yeni eşiyle dönmesi ve mutluluğu yakalaması anlatılmaktadır. İlk evliliğinde eşinin müsrifliği, tembelliği ve geçimsizliği sebebiyle mutluluğu yakalayamayan adam ikinci evliliğini bir Alman'la yaparak evlilikte mutluluğu yakalar. İlk eşinden boşanıp ikinci evliliğini yapan adam için bu evlilik bir mutluluk vesilesi olur.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) "Sönmüş Yıldızlar" adlı hikâye kitabında yer alan "Bir Zaaf Dakikası" adlı hikâyede Nâmık Bey; Behice adlı genç bir kadının, eşinden ayrılmasından bir yanlış anlama sonucu kendisini sorumlu tutar ve bunu telafi etmek için onunla nişanlanır. Behice bu olay olmasa da zaten kocasını sevmediğini ve onunla bir arada yaşamak istemediğini şu şekilde belirtir:

Behice, gözlerini önüne indirdi:

— Halil Bey, çok inatçı adamdır... Hem tekrar istese de ben istemiyorum... Bana zaten çok hakaret ediyordu Mutasarrıf Bey... Bu vak'a üzerine öyle şeyler söyledi ki... Hatta daha ileri gitti... Bana... Sözüne devam edemiyor, gözleri doluyordu. Yüreğim merhametten eziliyordu. Bu işte benim o kadar sun'u taksirim yoktu. Fakat bilmem niçin bu, benim yüzümden yuvası yıkılan kadına çok acıyordum (1993, 85).

Nâmık Bey genç kadınla evlenip görev yaptığı yere gidecekken imzasız bir mektup alır. Bu mektup sonrasında tüm gerçekleri öğrenen Nâmık Bey evlenmekten

vazgeçer. “Her ne kadar Behice sizi sevmeye başlamıştım ve kendimi size affettirecektim” dese de Nâmık Bey onunla evlenmeyi kabul etmez.

Bu hikâyede bir kadının, eşinden ayrılmasından bir yanlış anlama sonucu kendisini sorumlu tutan ve bunu telafi etmek isteyen bir adamın başından geçenler anlatılmaktadır.

Reşat Nuri’nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Bir Ayrılık” adlı hikâyede Mahmure ve Şevket birbirlerini çok seven bir çifttir. Bu çiftin iki çocuğu vardır. Bu çiftin ekonomik durumu kötüdür. Okula giden çocukları için para bulamazlarsa çocukları okuldan altılacaktır. Bu durumu önlemek için boşanmaya karar verirler. Mahmure ve kocası boşandığı takdirde Mahmure babasından kalan yetim maaşını alabilecektir. Fakirlikten kurtulmak ve çocuklarının okula gidebilmesi için Şevket evden ayrılır.

Ekonomik olarak sıkıntı içinde olan ama birbirini çok seven bir karı-kocanın ekonomik sıkıntıdan kurtulmak için boşanıp evin hanımına babasından kalan yetim maaşını alarak ekonomik sıkıntılarına bir çözüm yolu bulmaya çalışmaları bu hikâyeye aracılığıyla görülmektedir.

Peyami Safa’nın “Siyah Beyaz Hikâyeler” adlı hikâye kitabında yer alan “Tılsımlı Kadın” adlı hikâyede erkekleri kendisine âşık eden, iki kocadan boşanmış Sabiha adlı kadın hikâyenin başkişilerinden biridir. Hikâyenin diğer başkişi ise bir dairede memur olan orta yaşlı bir adamdır. Bu ikilinin arasında zamanla bir aşk başlar ve bu ikili evlenir. Adam, eşinden ve onun geçmişinden şüphelenir ve işine bile gitmeyerek onu takip etmeye başlar. Bir gün kadının bir avukatın ofisine girdiğini gören kocası, kadın ofisten çıktıktan sonra ofise girerek avukatı sıkıştırarak gerçeği öğrenir. Bu avukat, kadının ağına düşürüp kandırdığı birçok erkekten biridir. Boşanma dilekçesini avukata veren adam bir daha o kadınla görüşmez ve o eve uğramaz. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda avukatın ofisinde yaşananlar şu şekilde aktarılmaktadır:

—Siz avukatsınız değil mi?

—Evet

Hemen yazıhaneden bir kağıt çektim, birçok satırlar karaladım ve mührümü kâğıda bastım.

—Bana bir tek hizmetiniz olsun, şu muameleyi siz tâkibettiniz ve onun evindeki eşyâyı pederimin evine gönderiniz, bana gelince, epey zaman el âleme görünmemek mecbûriyetindeyim. Allah’a ısmarladık (1980, 152).

Bu hikâyede, birçok adamı kendine âşık edip onlarla evlenen, sonrasında evliyken yine başkalarıyla ilişki yaşayan bir kadınla evlenen bir adamın aldatıldığını öğrenir öğrenmez bu kadından boşanmasına tanıklık edilmektedir.

Peyami Safa’nın “Siyah Beyaz Hikâyeler” adlı hikâye kitabında yer alan “Çay Daveti” adlı hikâyede Sebahat ve Selim’in altı ay evli kaldıktan sonra bir kıskançlık meselesi sebebiyle boşanmaları anlatılmaktadır. Bu ayrılık şu şekilde gerçekleşir. Sebahat evde eski tarihli birkaç mektup bulur. Bu mektupları kocasına gönderen kişinin kocasının eski aşkı olduğunu öğrenir. Mektupları yırtmak ister. Kocasını bunu kabul etmeyince evdeki kavgalar artar. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde evdeki bu huzursuzluk şu şekilde anlatılır:

Araları açıldı, küçük imâlardan sitelere, öfkelere, öfkelerden kavgalara kadar yürüdüler. Hiçbir gün, hiçbir saatgeçinemez oldular, ah... Ah o geceler, artık o ilk izdivaç zamanlarının tatlı menekşe kokusunu kaybeden yataklardan, arka arkaya vererek, hiç konuşmadan, ama hiç de uyumadan sabahladıkları geceler... (1980, 153).

Yeni evli karı-koca sonunda boşanırlar. Bu boşanma sonrasında Sebahat çok üzgün ve pişmandır. Cemile adlı ortak arkadaşları her ikisini de çay partisine davet ederek onların yeniden bir araya gelmesini sağlamak ister. Bu çay partisine sadece ikisini davet eder. Onları bir müddet uğraşarak barıştırmaya çalışan Cemile sonunda her ikisinin de kabul ettiği şu çözümü bulur: Mektupların yarısı yırtılacak yarısı ise kalacaktır. Bu anlaşma sonrası, boşanan karı-koca tekrar birbirine yakınlaşır.

Kıskançlık sebebiyle boşanan henüz yeni evli bir karı-kocanın tekrar bir araya gelmesinde ortak arkadaşlarının payı büyüktür.

Peyami Safa’nın “Siyah Beyaz Hikâyeler” adlı hikâye kitabında yer alan “Boşandıktan Sonra” adlı hikâyede Cemal, teyzesinin kızı Mükerrerem’le evlenir. Bu çift hem kaynananın gelinini sevmemesi hem de ekonomik sıkıntılar yaşadıkları için -Mükerrerem boşanmak istememesine rağmen- boşanır. Cemal eski eşi Mükerrerem’le görüşmeye devam eder. Cemal bunun evlilikten daha güzel olduğunu düşünmektedir.

Boşandıktan sonra sevgili olarak ilişkilerini devam ettiren ve bu ilişkinin evlilikten daha güzel olduğunu iddia eden iki sevgilinin durumu bu hikâyede okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Gayet Müşkil Bir Vaziyet" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Vâsıf Bey eşi Seniha'dan boşanır. Bekârlık ona zor gelir. Seniha yeniden evlenir. Kocasını ölür ve Seniha yine dul kalır. Vâsıf Bey, Seniha ile yeniden bir araya gelir ve Seniha'nın evinde onunla haftada üç gün buluşmaya başlar. Vâsıf Bey her buluşmada Seniha'ya beş lira verir. Bir süre sonra Seniha on lira istemeye başlar. Bunun üzerine yeniden evlenirler. Vâsıf Bey para verme derdinden kurtulur ama bu sefer de Vâsıf Bey eşinin ona olan sadakati konusunda şüpheler duymaya başlar.

Hikâyede, boşanıp yeniden evlenen bir çiftin tekrar bir araya gelme süreci okuyucuya aktarılmaktadır.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Çürük Diş" adlı hikâyesinde Nazime Hanım adlı bir kadın kocasının çürük olan dişinin yaydığı kokudan rahatsız olur ve kocasından soğumaya başlar. Kadın, kocasını şu şekilde uyarır: "—Şu pis dişlerini ya temizlet, yâhut bir daha yanıma sokulma!" (1980, 268). Nazime Hanım dediğini yapar ve onun uyarılarını dikkate almayan Şâkir Bey'den çürük diş sebebiyle boşanır ve herkes bu habere çok şaşırır. Hatırı sayılır bir servete sahip olan Nazime Hanım iki yıl dul kaldıktan sonra Mâcid adında, çok yakışıklı olmasına rağmen çürük bir dişi bulunan bir adamla tanışır. Bu adamı çok beğenen kadın bu adamla evlenmeye kara verir ama son bir bir problem kalmıştır. O da genç adamın çürük olan dişidir. Kadın o problemi de evleneceği adamı dişçiye götürüp onun çürük dişini dişçiye çektirerek çözer ve sonra nikâh kıyılır.

Bu hikâyede bir kadının, kocasını çürük bir diş için boşaması çok ilginç bir boşanma sebebi olarak okucunun karşısına çıkmaktadır.

Selami İzzet'in (Sedes) "Geceye Âşık" adlı hikâye kitabında yer alan "Kadın Mektupları-Hiçler" adlı hikâyesi mektuplarla oluşturulmuş bir hikâyedir. Naciye ve Sami genç yaşta sevgili olup evlenir. On yıllık evliliklerinin ardından boşanırlar.

Naciye “Parisli Genç” diye kocası tarafından kendisiyle tanıştırılan, Avrupa görmüş Raif adlı gençle yakınlaşır. Bu yakınlaşma zamanla aşka dönüşür. Bu yakınlaşmada Sami’nin eşiyle yeteri kadar ilgilenmemesi, onun sıkıntılarına duyarsız kalmasının da payı vardır. Raif ve Naciye evlenir. Raif’le evlenen Naciye zamanla aynı sıkıntıları yeni kocasıyla da yaşamaya başlar. Bir yıl önce ölen çocuğu ve eski kocası aklına gelince daha da hüzünlenen kadın, eski kocasını özlediğini düşünür. Raif’ten de ayrılacağı sinyalini mektubunda aktarır.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, eşinden boşanıp yeni evliliğinde mutluluğu yakalamaya çalışan bir kadının bu evliliğinde de mutluluğu yakalayamamasını görmektedir.

Selami İzzet’in (Sedes) “Geceye Âşık” adlı hikâye kitabında yer alan “Zehra’nın Kızları”nda mekân İstanbul’dur. Hikâyenin başkişisi Büklüm Zehra kırk beş yaşında ufak tefek bir kadındır. Bu kadının ilginç bir hayat hikâyesi vardır. Bir kolağasının evlatlığı olan kadın on yedi yaşındayken evin oğluyla evlenir. Altı aylık evliyken bir bozacıyı evine alarak kocasını aldatır. Başından birçok macera geçer. Dört kocadan boşanır, karakolluk olur, baskın yer ve mahalleden kovulur. En sonunda bir bahriyeliyle evlenir ve bir çocuğu olur. Bahriyeliden de boşanan kadın yanına üç kız alır. Bir ev kiralayarak çalgılı çengili eğlenceler düzenler. Geçimini bu şekilde sürdürmeye çalışır. Bir gün evdeki kızlar vaaz dinlemek için camiye giderler. O kızlar vaaz esnasında ağlayınca Hoca, kızlara muska verir ve bunun üzerine kızlar cennetlik olduklarını düşünür.

Dört evlilik yapan bir kadının başından geçenlerin anlatıldığı bu hikâye aracılığıyla okuyucu; bu kadının çeşitli sebeplerle boşanmasına tanıklık etmektedir.

Selami İzzet’in (Sedes) adlı hikâye kitabında yer alan “Boş Kağıdı”nda Melahat Hanım ve İsmet Bey, Melahat Hanım’ın babasından kalan serveti harcayarak günlerini geçirmektedir. Servetin yarısı bitmiştir. Kalan parayı Melahat Hanım bankaya yatırır. Parası biten koca; uzun uğraşlar, sevgi gösterileri ve yalvarmalar sonunda altı ay sonra geri vermek üzere bir senet karşılığında eşinden bu parayı alır. Senedin ödeme günü gelir. Kadın parasını isteyince kocası bir boş kağıdı yazarak onu boşadığını söyler. Kadının ağlamasına dayanamayan koca boş kağıdını

yırtıp atar. Kadın da senedi yırtmak istediğini söyler ancak senedi bulamazlar çünkü adam boşanma yazısını senedin arkasına yazmıştır.

Bu hikâyede, kocasının para sebebiyle kendisini boşamak istediğini anlayan bir kadının alacağı paradan vazgeçerek kocasının kendisini boşamasını önlemesine şahit olunmaktadır.

Bu tez çalışması kapsamında incelenen hikâyelerde birçok sebeple boşanmaların gerçekleştiği saptanmıştır. Bu sebeplerin başında hem erkeğin hem de kadının ihaneti, karı-kocanın birbirlerine karşı ilgisizliği gelmektedir. Kıskançlık, eşlerden birinin başka birine âşık olması, kadının kocasından intikam almak istemesi, kadının müsrifliği, kadının kötü yola düşmesi ise diğer boşanma sebepleridir.

Hikâyelerde, çok tuhaf sebepler ileri sürerek eşlerini boşayan karı-kocalara da rastlanmaktadır. Bu tür boşanmalar şu şekilde gerçekleşir: Eşinin ayak parmaklarının uzunluğu sebebiyle eşini maymuna benzeten bir koca eşini boşar. Yeni evlenen genç bir adam evlendiği günün gecesinde eşinin karnından gelen gurultudan rahatsız olarak eşini boşar. Bir kadın, kocasından kocasının çürük bir dişi sebebiyle boşanır hatta bu kadın tekrar evlenmek için seçtiği kişinin de çürük dişli olması sebebiyle evleneceği adamın çürük dişini dişçiye çektirdikten sonra onunla evlenir. Bir çift, fakirliğe çözüm bulmak için boşanır ve boşanan kadın bu sayede babasından kalan yetim maaşını almaya hak kazanır.

Hikâyelerde; boşananların çoğu yeniden evlenir, bazıları bu evlilikte de mutluluğu yakalayamazken bazıları mutluluğu yakalar. Boşanıp yeniden evlenenlerden bazıları çocuk sahibi olur. Kadınların âşık oldukları erkeklerle evlenebilmek için kocalarından kendilerini boşamalarını istedikleri de görülmektedir. Boşandıktan sonra tekrar boşanan kadınlara da rastlanmaktadır.

İncelenen hikâyelerde “talâkname (boş kağıdı)” yazarak eşinden boşanan kocaya rastlanır. “Talâk-ı selase” sonrası “hülle evliliği”ne de rastlanır.

Sonuç olarak Cuhuriyet öncesi dönemde kaleme alınan birçok hikâyede çeşitli sebeplerle çiftler ayrılmışlar bazıları yeniden evlenirken bazıları

evlenmemiştir. Yeniden evlenenlerin bir kısmı bu evliliklerinde de mutluluğu yakalayamazken bir kısmı mutluluğu yakalamıştır.

2.2.3. Aldatma

Aldatma bir evliliği bitiren en önemli sebeplerden biridir. Evlilikte aldatma kısaca: “Karı-koca arasındaki ilişkiye duygusal, cinsel ya da romantik olarak başka birinin karışması” şeklinde tanımlanabilir.

Aldatma evliliklerin bitmesinde önemli bir pay sahibidir. Karı-kocanın birbirlerini aldatmalarının birçok sebebi vardır. Bunlardan en yaygın olanlarını şu şekilde sıralamak mümkündür: eşler arasındaki saygı, sevgi ve aşkın bitmesi; evlilik sorumluluğunu tam olarak üstlenememe, merak, özentî vb. sebepler.

Evlilik dışı ilişkiler tüm semavi dinlerde olduğu gibi İslam dininde de yasaktır. Evlilik dışı ilişkiyi İslam “zina” kavramıyla adlandırır ve zinayı büyük günahlardan sayar. Bu suçu işleyenlerin cezalandırılması gerektiği Kur’an-ı Kerim’de bildirilir.

Cebeci (2009) zinanın eski Türk kültüründe nasıl değerlendirildiğini şu şekilde açıklar:

Eski Türk törelerinde zina suçuna takdir edilen cezaya göre, İslam şeriatının takdir ettiği ceza daha hafiftir. Eski Türk töresinde zina edenler evli veya bekâr olmadıklarına bakılmaksızın parçalanmak suretiyle öldürülmektedirler. Oysa Kur’an-ı Ke’rîm’e göre bekâr olan zânî ve zânîyeler yüz değnek vurularak cezalandırılırlar (s. 123-124).

Osmanlı toplumunda mahallelerde uygunsuz ilişki içinde olan insanların evine mahalleliler tarafından baskın yapılırdı. Mahallelinin uygunsuz bir durum isnadında bulunup evine baskın yaptığı kişiler teşhir ve alayla mahkemeye getirilirdi. Şehirlerde ailelerin yaşadığı yerlerde bekâr insanların bulundurulmamasına özen gösterilirdi. Çalışmak için İstanbul’a gelen bekârlar, bekâr hanlarında barındırılır bu sayede bekârlar gözetim altında tutulurlardı (Ortaylı, 2009, 113-114). Osmanlı toplumunda evlilik dışı ilişki hoş karşılanmamış ve onu önlemek adına çeşitli önlemler alınmıştır.

Osmanlı kanunlarında zina suçu işleyenlere evli olup olmadıklarına göre kırk ila altı yüz akça arasında değişen para cezası uygulanır. Bu cezayı köleler, cariyeler, mücrimler ve Hristiyanlar işlemişse ceza yarı oranında düşer. Irza geçme, zorla nikâhlama gibi durumlarda erkeğin cinsel uzvunun kesildiği de kanunnamelerde geçer (Cebeci, 2009, 124).

Emin Nihat Bey'in "Müsâmeretnâme" adlı hikâye kitabında yer alan "İhsan Hanım yahut Atiye Hanım'la Uşşâkının Sergüzeşti" adlı hikâyede İhsan Hanım, Said Bey adında bir gençle evlenir. Başta mutlu bir evlilik sürdüren İhsan Hanım bir zaman sonra kocası Said Bey'in kendisini başka bir kadınla aldattığını öğrenir. Said Bey eşini aldatma dışında ayrıca eşine ilgisiz de davranmaktadır. İhsan Hanım evliliğini kurtarmak için çok uğraşır ancak başarılı olamaz. Bunun üzerine İhsan Hanım, Said Bey'den boşanır. Boşandıktan sonra da kendisini gerçekten seven Tahsin Bey'le mutlu bir evliliğe imza atar.

Bu hikâyede, bir aldatma olayının bir evlenmenin sonunu nasıl getirdiğini görmek mümkündür.

Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivâyât adlı hikâye külliyyatındaki "Felsefe-i Zenan" adlı, kadın ve evlilik konusuyla ilgili düşünceleri de içinde barındıran hikâyede ablası Akile'nin bütün uyarılarına rağmen Zekiye iradesi zayıf bir divan efendisi olan Sıtkı Efendi ile evlenir. Sıtkı Efendi, Mah-ı Tâban adlı bir cariyeye eşini aldatır. Aldatıldığını öğrenen Zekiye üzüntüsünden ince hastalığa yakalanıp ölür.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, aldatmanın ne tür durumlara sebebiyet verebileceğini görmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Bir Gerçek Hikâye" adlı hikâyede Hristiyan bir kız ile Müslüman bir gencin evliliğini bir memur bozar ve yeni kurulmuş bir ailenin dağılmasına sebep olur. Bu memurun eşi onu bir uşakla aldatır.

Bu hikâyede din farkı sebebiyle kavuşamayanlara kötülük yapan birinin cezasını bu dünyada çekeceği vurgusu ön plana çıkmaktadır. Yazar, bu aldatma vakasını kullanarak bir bakıma kötülük yapanı cezalandırmıştır sonucuna ulaşabiliriz.

Ahmet Mithat Efendi'nin, "Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-" adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki "At Bulunur Meydan Bullunmaz Meydan Bulunur At Bulunmaz" adlı küçük hikâyede Behzat Bey, Halime Hanımla evlidir. Bu evde Mehveş adlı güzel bir cariye vardır. Behzat Bey bu cariyeden çok hoşlanmaktadır. Onu evde yalnız yakalamak için fırsat kollamaktadır. Behzat Bey'in eşi doğum yapar. Behzat Bey'in eşi lohusa yatağında gece yatmaktayken ona evdeki hizmetçilerden birisi refakat etmektedir. Evdeki diğer hizmetçi ise Nâdire Dudu adlı yetmiş yaşındaki bir kadındır. Behzat Bey, Nâdire Dudu'nun kendi eşinin yanında bulunup Mehveş'in yalnız uyduduğunu düşünerek hizmetçilerin birlikte yaşadıkları odaya girer. Mehveş diye Nâdire Dudu'ya sarılır. Kadın çılgık atarak birden uyanır. Eşini aldatma girişimi sırasında hayal kırıklığına uğrayan Behzat Bey'in ağzından şu atasözü çıkar: "At Bulunur Meydan Bulunmaz Meydan Bulunur At Bulunmaz."

Samipaşazâde Sezai'nin "Rumuzü'l-Edeb" adlı hikâye kitabındaki "Bedia Hanım" adlı hikâyede Bedia Hanım, Lütfi Bey'le evlenir ama Lütfi Bey geceleri sazlı sözlü eğlencelere giden ve eşini başka kadınlarla aldatan hissiz bir adamdır. Bedia, Lütfi Bey'in bu davranışları sonucunda üzüntüsünden hastalanarak yatağa düşer ve ölür. Bu ölümle tüm aile üzüntüye gark olur.

Bu hikâyede, bir kocanın eşini başka kadınlarla aldatmasının ve diğer davranışlarının yeni evli genç bir kadının üzüntüden hastalanıp ölmesine sebep olması görülmektedir.

Nabizâde Nâzım'ın "Karabibik" adlı hikâyesinde olayların geçtiği yer, Antalya'nın Kaş ilçesine bağlı Beymelik köyüdür. Hikâyenin başkişisi Karabibik fakir, çalışkan bir çiftçidir. Karabibik'in eşi ölür ve Hûri adındaki kızıyla yaşar. Bu köyde hekimlik yapan Linardi adlı adamın Eftelya adında bir eşi vardır. Bu kadın, kocası Linardi'yi köydeki delikanlılarla aldatmaktadır. Hikâyeden alıntılanan

aşağıdaki kısımda Eftelya'nın kocasına nasıl davrandığı ve onu kimlerle aldattığına ilişkin durumlar anlatılmaktadır:

Eftelya gayet dar karihalı, terbiyesizce, saf-derun, gördüğü erkeğe hemen meylediverecek derecede şedidü'ş-şehve bir kadındı. Linardi kendisini İzmir'de konağın birisinde bulmuş, peşine takmış getirmişti. Üç seneden beri birlikte bulunmaktaysalar da hemen hiçbir günleri dırıltısız geçmiyordu. Linardi karısının pençe-i tahakküm ve tehekkümü altında zebun kalmış, ondan izinsiz bir adım bile atmamak derecesine kadar gelmişti. Köy delikanlılarıyla birlikte Akdam'da, Çayağzı'nda, Benlikuyu'da Dalyan'da filanda bazı ser-bazane muaşakalarından haberdâr olduğu hâlde bile sesini çıkarmamıştı (2015, 210).

Nâbizâde Nâzım'ın "Zavallı Kız" adlı hikâyesindeki karakterlerden biri olan İhsan, zengin bir ailenin şımarık ve hissiz çocuğudur. Halasının kızı Hesna öksüz ve yetim bir çocuktur. Hesna, İhsanların evine getirilir. İhsan, çevresindekilerin ısrarlarına dayanamaz ve Hesna ile evlenmeyi kabul eder. İhsan, Beyoğlu'ndaki gazinolardan biri olan Konkordiya'da şarkıcılık yapan S... isimli Fransız bir şarkıcıya âşık olur. Eşini aldatıp ihmal eder. Kocasının bu yanlış davranışları sebebiyle Hesna hastalanıp yataklara düşer. İhsan, Fransız şarkıcı tarafından terk edilir. İhsan hastalanıp yataklara düşen eşinden af dilemek zorunda kalır, Hesna ölür. İhsan'ın babası eşini aldatan İhsan'ı bu ölümün sorumlusu sayar.

Bu hikâyeyle okuyucu, şımarık ve zengin bir gencin çevresindekilerin zoruyla evlendiği bir kızı nasıl aldatıp sevgisiz bıraktığına ve bu kızın hastalanıp ölümüne sebep olduğuna şahitlik etmektedir.

Mustafa Reşit'in "Bir Çiçek Demeti" adlı eserindeki L Hanım ile N Hanım'ın birbirlerine gönderdiği mektuplarla oluşturduğu hikâyesinde L Hanım, N Hanım'ın uyarılarına rağmen evlenir. L Hanım hem aldatılmış olduğunu hem de ekonomik olarak çöktüklerini öğrenince çok üzülür. L Hanım bu durumu mektupla N Hanım'a bildirdiğinde N Hanım artık bu evliliğin düzelemeyeceğini ve kendi mutlu evliliğini görmesi için L Hanım'ı kendi köşküne davet eder.

Bu hikâye aracılığıyla yazar, mutlu bir evlilik ile aldatılmakla sonuçlanan mutsuz bir evliliği karşılaştırarak evlilikte karşı tarafta aranması gereken özelliklere dikkat çekmeye ve bu sayede gençleri evlilik konusunda aydınlatmaya çalışmaktadır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bir Yazın Tarihi" adlı hikâye kitabındaki "İkinci Nikâh" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde beş yaşında bir kızları olan bir anne-baba yer alır. Kadın aldatıldığının farkına varır ve bu duruma çok üzülür. Genç kadın kocasının beraber olduğu kadının evine ailesini kurtarmak için gider ve: "Sizden kocamı almaya değil, çünkü muktedir olamıyorum (güç yetiremiyorum), istemeye geldim. Bu sizin elinizde bir şey..." sözleriyle kocasını o kadından ister. Kocasını onları kapının arkasından dinler. Adam kapının arkasından çıkarak birlikte olduğu kadını itip kendi eşine: " Beni affet meleğim, ben yalnız seni seviyorum ve yalnız senin olacağım" (2005, 207) diyerek ondan af diler.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, bir kadının kendisini aldatan kocasını başka bir kadının elinden nasıl geri aldığını görmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bir Yazın Tarihi" adlı hikâye kitabındaki "Zevrak'la Ebru" adlı, mekânı bir sayfiye olan hikâyesinde güvercinler insanlara benzetilir. Güvercinlerden melez güvercinler elde etmek için farklı ırktaki güvercinler çiftleştirilmektedir. Zevrak ve Ebru adlı sevgili olan iki güvercin başka güvercinlerle çiftleştirilir. Zevrak üzüntüsünden verem olup ölür. Ebru ise bu ayrılıktan dolayı üzgün değil aksine mutludur.

Güvercinlerin sembolize edildiği bu hikâye aracılığıyla okuyucu bir ilişkinin aldatma boyutunu görmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bir Hikâye-i Sevda" adlı hikâye kitabındaki "Daire-i İstintakta" adlı hikâyesinde hikâye sorgu sahnesiyle başlar ve zamanda geriye gidilir. Babası ölmüş, annesiyle yaşayan bir kız kendinden yaşça büyük biriyle evlenir. Genç kızın kocası zamanla eve gelmemeye, içki içmeye; başka bir kadınla yaşamaya başlar. Eşini bırakıp başka bir kadınla yaşamaya başlayan koca, eşinin mücevherlerini de o kız için satar. Bu koca bir gece, "çocuğumu göreceğim" diye eve zorla girer. Çocuğunu vermek istemeyen anne, boğuşma esnasında makasla kocasını öldürür ve bunu sorguda anlatır.

Bu hikâyede, eşini aldatan bir kocanın eşine yaptığı kötülükler ve sonrasında yaşananlar görülmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Solgun Demet" adlı hikâye kitabında bulunan "Sevda-yı Girizân" adlı hikâyesinde sevdiği adamın ailesinin dağılmasından endişelenen bekâr bir kızın hikâyesi anlatılmaktadır. Hikâyede mektup tekniği kullanılmıştır. Bir genç kızın oturduğu köşkün karşısındaki köşke bir hekim ve ailesi taşınır. Hekim karşı köşkün kızının kendisine gülümsemesinden ve bakışlarından kendisine âşık olduğu hissine kapılarak ona âşık olur. Genç kız aslında önceleri hekimden hoşlandığı için biraz da şımarıklığından bu bakışları atar ve gülümser. Sonrasında yaptığı bu hareketlerden dolayı pişman olur. Genç kız pişmanlığını şu şekilde ifade eder: "Demek ki ben hiçbir şeyden haberli olmaksızın, sizin iki ay içinde aile mutluluğunuzu alt üst etmişim! Ah, zavallı kadın, kim bilir benim yüzümden ne kadar gözyaşı dökmüştür!..." (1987b, 65). Hekim, genç kıza mektuplar yazar. Hekimin, eşi ve çocuklarıyla olan ilişkisinde bir soğukluk başladığını hisseden genç kız yazdığı mektupla hekime eşi ve çocuklarıyla olan ilişkisini bozmaması gerektiğini bildirir. Genç kız yazdığı bu mektupla yaptığı hatayı telafi edebileceğini umar.

Taraflardan birinin pişman olmasıyla bu aldatma olayının son bulması, bir ailenin dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalma olasılığını ortadan kaldırmıştır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Solgun Demet" adlı hikâye kitabında yer alan "Uçurumun Kenarında" adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Hikâyenin başkışisi olan Nurettin Rıfkı otuz yaşındadır, evlidir ve çocuk sahibidir. Evlilikten sıkılır. Evliliğin sakin havası onu artık mutlu edemez. Nurettin Rıfkı sürekli karşılaştığı ve göz göze geldiği bir kadınla yakınlaşmaya başlar. Aralarındaki bu yakınlaşma aşka dönüşür. Nurettin Rıfkı bu kadının yanında küçük bir kız çocuğu görünce kafasında hem bu ilişkiyle ilgili hem de evdeki eşi ve çocuklarıyla ilgili soru işaretleri ve endişeler oluşur: "Eşimin ağlayan hayalini, çocuklarımin habersiz ama o habersiz oldukları gerçeğin korkunç sezgisiyle ürkmüş gözlerinin yakaran anlamını görüyorum" (1987b, 120). Nurettin Rıfkı kafasındaki bu sorulara cevap bulamaz. Evli adam sonunda kararını verir. Her ne kadar karşı taraftaki kadın bu ayrılığı istemese de Nurettin Rıfkı eşi ve çocuklarının hem de bu kadının ailesinin hayatını mahvedeceğini düşünerek bu yasak aşkı bitirir.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, eşini aldatmaktan vazgeçen bir adamın ruh hâlini görmektedir.

Mehmet Rauf’un “Hanımlar Arasında” adlı hikâye kitabındaki “Bir Mevsimin Hikâyesi” adlı hikâyesi eşi tarafından aldatılan Meliha Hanım’ın Enise Hanım’a durumunu anlatmak için yazdığı mektupla oluşturulmuş bir hikâyedir. İstanbul’da sıkılan bir aile İstanbul dışında bir sayfiye yerinde sahilde bir köşk kiralar. Evin beyi köşkün yakınında oturan evin hanımıyla eşini aldatır. Aldatıldığını öğrenen Meliha Hanım bu duruma çok üzülür. Aldatılan kadının duyguları hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde mevcuttur: “Dünya yıkılmış karmakarışık olmuş gibi, hiçbir şey tanımayarak, hiçbir şey bilmeyerek sersem, hasta kaldım. Ölsem, bunun yanında hiçbir şey değildir” (2007, 201).

Eşi tarafından başka bir kadınla hem de evli bir kadınla aldatılan Meliha Hanım’ın mektubunda erkeklerin aldatmaya meyilli, kadınların ise sadakatli olduğuyla ilgili düşünceleri ve onun erkeklere ilişkin görüşleri mevcuttur.

Mehmet Rauf’un “Hanımlar Arasında” adlı hikâye kitabındaki “Fenerci” adlı hikâyede yaşlı bir adamın, eşinin ölümünün ardından evlendiği genç eşi tarafından aldatılması yer almaktadır. Fenerci’nin eşi üvey kızının nişanlısı olan Ziver adlı gençten hoşlanmaya başlar ve onunla birlikte olmak için türlü imkanlar oluşturmaya çalışır: “Onun eve geldiği geceler beraber yalnız kalmak için hanım bin türlü işlerle kızı aşağı savarak (...) ‘Sen aşağıki taşlığı yıka haydi Zeynep...’ diye kız savılıyor” (2007, 157). Evdekiler onun Ziver’le arasında bir şeyler olduğunun farkındadır ama bilmiyormuş gibi davranırlar. Bu kadının üvey kızı olan Zeynep önünde sonunda Ziver’in kendisini seçeceğini düşünür ve bu sebeple içi rahattır. Fenerci’nin eşi düğün tarihi yaklaştıkça yaşadığı üzüntü sebebiyle hasta olur ve gün geçtikçe kadının durumu kötüleşir.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu; kendinden yaşça büyük kocasını, üvey kızının nişanlısıyla aldatan bir kadının ruh hâlini görmektedir.

Mehmet Rauf’un “İhtizar” adlı hikâye kitabına adını veren hikâyesinde gelin ve kaynana sürekli çatışır. Kaynana, oğlunun da desteğiyle gelinin hayatını çekilmez hâle getirir. Genç kadın bu olumsuz ortamda artık kocasını beğenmemeye

ve onunla evlendiği için pişman olamaya başlar. Genç kadının hamile oluşu eşinden ayrılamamasının en önemli sebebidir. Evliliğinde bir umutsuzluğa ve boşluğa kapılan genç kadın, komşusu olan bir gençle mektuplaşmaya başlar. En sonunda, mektupta bahsedilen yere gitmek için evden çıkar.

Bu hikâyede, eşini aldatan bir kadının durumu ve bu aldatmanın altında yatan sebepler okuyucuya aktarılmaktadır.

Mehmet Rauf'un "İhtizar" adlı hikâye kitabındaki "Paris'te" adlı hikâyesinde Necmi ve üç arkadaşı aşk maceralarıyla ilgili sohbet etmektedir. Necmi arkadaşlarına evli bir kadınla Paris'te başından geçen bir hikâyeyi anlatmaya başlar. Necmi; kadının, kocasını aynı anda üç adamla aldattığından bahseder. Kocasını aldatan bu kadın, erkekleri evinde kabul etmek için ilginç bir sistem kurar. Evdeki perdelerin durumu kadının sevgililerine bir işarettir:

Ben haftada iki gün yalnızca kabul ediliyordum. Bu günler odasındaki üç pencereden sol pencerenin perdesi kapalı tutulurdu; o zaman yalnız olduğunu anlar girerdim: Sağ pencerenin perdesi inik bulunursa bu zevcinin evde olduğunu ve beni kabul edemeyeceğini gösterirdi (r. 1325b, 70).

Necmi, kadının tertip ettiği bir yemekte kadının diğer sevgilileriyle de tanışır. Necmi'nin bu olaydan sonra kadına bakışı değişir. Bu hikâyede bir kadının kocasını üç erkekle aldatması görülmektedir.

Mehmet Rauf'un "İhtizar" adlı hikâye kitabındaki "Bir Hastalığın İlacı" adlı hikâyede bir erkeğin, sevmediği eşiyle istemediği bir evliliği yürütmekte oluşu ve eşini aldatması anlatılmaktadır. Bu adam, eşinin kendisini hak etmediğini düşünmektedir. Evlilikteki mutsuzluğunu başka bir kadın bularak gidermek ister. Mutsuz adam bir kadınla mektuplaşmaya başlar ve mektuplar aracılığıyla aralarındaki aşk ilerler. Adam evli olduğunu gizler ve eşini boşayarak mektuplaştığı kadınla evlenmeye karar verir. Mektuplaştığı kızın, babası olarak ona tanıttığı adam; bu kızın kendi kızı olmadığını ve kızın bir cüce olduğunu söyler. Bu gerçeğe sarsılan adam eve geldiğinde eşinin bu mektupları bulduğunu görür. Evde feryatlar kopmaktadır. Adam o mektupların yazdığı bir romanın parçaları olduğuna dair yeminler ederek işin içinden sıyrılır.

Bu hikâyede bir kocanın eşini aldatması ve eşi tarafından yakalanması görülmektedir.

Mehmet Rauf'un "İlk Temas İlk Zevk" adlı hikâye kitabındaki "Mazide Bir Günah" adlı hikâyesinde, asker olan kocasından sevgi göremeyen genç bir kadının bu sevgisizliğini telafi etmek için kocasını aldatması ve onu buna iten sebepler anlatılmaktadır. Çok erken bir yaşta evlenen kadının kocası askerdir ve çok disiplinli bir adamdır. Kışlasında gösterdiği disiplini evinde de gösterdiği için eşi ondan soğur. Genç kadının, kocasından gördüğü soğukluğa görümcesi ve kayınvalidesinin kötü muamelesi de eklenince evlilik onun için artık çekilmez olur. Genç kadının iki çocuğu olur ancak birisi ölür. Kadının kayınvalidesi vefat eder. Görümcesi evlenip evden ayrılır. Bir genç, kadını uzun süre takip eder ve kadın bu gençle mektuplaşmaya başlar. Kadın bu gence gönlünü kaptırır. Genç kadının bu durumu hikâyeden alıntılanan şu cümlelerle tasvir edilir:

Nefisini layık olduğu aşk ve şefkate nail olamamış addeden kadın, bu kabirde gençlik sersemliği, serbestlik şımarıklığı, inzımam edince, içine girdiği tehlikeyi fark etmeksizin, kendini bu meşum ceryana bütün mevcutiyetiyle teslim etti (r. 1338, 38).

Kadın, kocasıyla aralarında geçen bir kavgadan sonra ondan intikam almak için sevdiği adamın evine gider. Kadın, kocasını bırakıp yanına gittiği hatta yeni bir hayat kurmayı planladığı adamın azılı bir suçlu olduğunu öğrenir. Adam, polis tarafından tutuklanır. Kadının yeni bir hayat kurma macerası bu olayla sona erer. Kadının kocası; eşinin, babasının evine gittiğini düşünür. Bu sayede kadın hiç kimsenin bu aldatma teşebbüsünden haberi olmadan evine döner.

Bu hikâyede, eşini aldatan bir kadının durumu ve bu aldatmanın altında yatan sebepler okuyucuya aktarılmaktadır.

Mehmet Rauf'un "İlk Temas İlk Zevk" adlı hikâye kitabındaki "Ayna" adlı hikâyesinde mekân İstanbul'un yakınında otel ve pansiyonlarla dolu bir köydür. Hikâyenin anlatıcısı; Hikmet ve Nuri adlı bekâr arkadaşlarıyla bir otele yerleşir. Bu üç arkadaş karşı otelde kalan İtalyan karı-kocayı fark eder. Üç arkadaş, kocası otelden ayrılınca otelde yalnız kalan kadını etkilemek için iddiaya girerler. Bu iddiayı sabrı ve kullandığı ayna sayesinde hikâyenin anlatıcısı kazanır.

Bu hikâyede İtalyan bir kadının karşı otele kalan, kendisiyle alakadar üç gençten bir tanesiyle kocasını aldatması görülmektedir.

Mehmet Rauf'un "Kadın İsterse" adlı hikâye kitabına da adını veren, mekânı İstanbul olan hikâyesinde bir adamın Galata'da Tünel'de karşılaştığı bir kadının sırf güzelliğine tutulup eşini onunla aldatması ve bu adamın eşinin bunu öğrenmesi sonucu çocuğunu da alıp evi terk etmesi anlatılmaktadır. Hikâyenin anlatıcısı olan Akif Bey sokakta karşılaştığı görüp beğendiği güzel bir kadına hayran olur ve onu takip etmeye başlar. Akif Bey bir sonraki gün kadının teklifini kabul ederek onunla bir otomobilde buluşur. Bu görüşmede kadın, Akif Bey'i uzun süredir takip ettiğini söyler. Akif Bey ile kadının bir sonraki buluşmalarının ardından üçüncü buluşmaları kadının davet ettiği evde olur. Bu evde Akif Bey ve kadın baş başa kalır. Aslında bu kadın, kocası tarafından aldatılmış bir kadındır ve kocasından intikam almak istediği için Akif Bey'i kullanır. Akif Bey'in eşi, kocasının bu kadına gönderdiği mektupları bulur ve her şeyi öğrenerek çocuğunu da alıp babasının evine giderek Akif Bey'i terk eder. Akif Bey, eşinin eve dönmesi için çok uğraşır ancak eşi geri dönmez. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metinde Âkif Bey'in yaşananlardan dolayı pişmanlığı görülmektedir:

Zevcemin nasıl azminden sâbit olduğunu bildiğim hâlde mükerreren mürâca"atettim, mükerrerenistirhâm mektupları yazdım, bütün mürâca"atlarım gayr-ı meşhûr ve bütün mektûblarım cevapsız kaldı. İşte, bir senede, iki günlük zevk uğruna, küçükler gibi sefil bir hayât içinde sürünüyordum... Karım affedip de kalkıp tekrar avdet edinceye kadar da sürüneceğim (r. 1330b, 19).

Bu hikâyede okuyucu eşini aldatan bir adamın hissettiği pişmanlığa tanıklık etmektedir.

Mehmet Rauf'un "Kadın İsterse" adlı hikâye kitabındaki "Tehlike" adlı hikâyenin başkişisi evli bir kadındır. Bu kadın sekiz yıl önce evlenmiştir ve altı yaşında bir çocuğu vardır. Yaşadığı hayattan sıkılıp hayatına renk getirecek bir aşk yaşamak ister. Kendisini üç aydır takip etmekte olan bir gençle mektuplaşmaya başlar. Gencin buluşma teklifini kabul eder. Kadın bu buluşmada kocasını aldatmaktan vazgeçer. Bu kadın, gençle ilk buluşmasında yaşadığı şeyin aşk olmadığını ve kendisinde bir pişmanlık duygusu uyandığını fark eder ve gencin tüm

ısrarlarına rağmen odadan çıkar. Eşini aldatmaktan vazgeçer ve kendi kendine şu sözleri söyler: “Aman Yârabbi, diyordu. Aman Yârabbi, onun huzûrunda nasıl bulunacaktım? Ne büyük bir tehlikeden kurtuldum” (r. 1330b, 114).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, bir gençle mektuplaşmaya başlayan evli bir kadının kendi iç hesaplaşması sonrasında kocasını aldatmaktan vazgeçmesini ve bu kadının ruh hâlini görmektedir.

Mehmet Rauf’un “Kadın İsterse” adlı hikâye kitabındaki “Son Teselli” adlı hikâye bir kadının kendisine âşık olan bir gence yazdığı mektupla oluşturulmuş bir hikâyedir. Hikâyenin başkişisi evli ve çocuklu bir kadındır. Bu kadın bir gün peçesinin altından bir bakış attığı gencin dikkatini çeker. Bu genç, kadına birçok mektup gönderir. Mektuplarına cevap alamayan genç, kadını tehdit eder. Kadın en sonunda gencin mektuplarına bir karşılık verir. Kadın, mektubunda bu mektupları beğenerek okuduğunu belirtir. Mektupları yazmaya devam etmesini ayrıca tehdit ettiği şeyi -bu mektuplaşmayı kocasına söylemek- yapmamasını gençten ister.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metinde kadınların beğenilme ihtiyaçlarının olduğu ve bunun çok normal bir durum olduğu bir kadının anlatımıyla şu şekilde okuyucuya aktarılır:

Kocalarımız ne kadar severlerse sevsinler, biz onları ne kadar hürmetle tebçil edersek edelim, bu bir ihtiyâç, derîn, beşerî, kahr bir ihtiyâç rûhudur; bir kadın zararlı, zararsız mutlak perestişe muhtâctır. Bu onun ser-i mevcûdiyyetidir. Hiç olmazsa, uzaktan, yalnız gözle ma’rûz-ı incizâb kalmak en nâmûsperver bir kadın için bile derîn bir hazdır. İşte o gün rûhum böyle bir ihtiyâç içinde yanıyordu; sizden değil, hangi erkekten olursa olsun bir nazar-ı takdîr beni son derece taltîf edecekti (r. 1330b, 146-147).

Bu kadın, mektubunun sonunda; eşi ve çocuğuna ihanet edemeyeceğini kesin bir dille belirtir ama aynı zamanda gence mektuplarını kesmemesi yönünde bir uyarı da yapar.

Bu hikâyede, evli bir kadının sadece mektuplarla devam edecek olan yasak bir aşk yaşamak istemesi okuyucuya aktarılmaktadır.

Mehmet Rauf’un “Kadın İsterse” adlı hikâye kitabındaki “Hıyânete Karşı” adlı hikâyede, bir kadın kocasının cebinde aşk mektupları bulur. Aldatıldığını öğrenir. Kocasından intikam almak için kocasının arkadaşıyla kocasını aldatmayı düşünür.

Kararından vazgeçer ve kocasını aldatmaz. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metinde kadının intikam fikrinden neden vazgeçtiği anlatılmaktadır:

O zaman intikam almak için yaptığını çalıştığını kendine inanadılmaya çalıştı, tekrar tekrar kocasının hıyânetini düşünmeye gayret etti. Fakat intikam... Bu intikam kimden alınacaktı? Kocasından mı? O bilmedikten sonra bunun neresi intikam olacaktı? Evet elbette o bilmeyecekti; bilse, öğrense de bu lekeyi, bu levsî üzerinden atmak için onu boşayacaktı; levs ise kala kala onun kendi üstünde kalacaktı. Bu müthiş oyunda ne olursa onun namusuna olacaktı (r. 1330b, 82).

Mehmet Rauf'un "Kadın İsterse" adlı hikâye kitabındaki "Avdet" adlı hikâyesinde Fahri Bey adlı evli bir adam, eşini türlü oyunlarla kandırarak aldatır. Fahri Bey yine böyle bir oyun kurmuşken kadın bunun bir aldatmaca olduğunu ve aldatıldığını öğrenir. Kadın bunun üzerine kocasından intikam almak ve ona ders vermek için kendisi bir oyun düzenler. Âşığına yazıyormuş gibi düşünülecek mektubu kocasının gazetelerinin içine koyar. Fahri Bey, gazetelerinin arasında bu mektubu bulur ve okur. Aldatıldığını zannederek sinirden deliye döner. Eşini yakalamak için eve gelir. Eve geldiğinde bunun bir oyun olduğunu görür. Eşinin her şeyi öğrendiğini anlayınca çok pişman olur. Eşini aldatmayı bırakır. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metinde Fahri Bey'in pişmanlığı görülmektedir:

Hıyâneti ihtimâline karşı kendisi hiddet ve intikam fikirleriyle köpürmüş iken kendine mu'azzez kadınlığını bahş ve ihsân eden zevcesi onun hıyânetine emin olduğu hâlde kendini hemen affediyordu. O vakit gözlerine yaşlar hücûm ederek onu büyük bir şefkatle tazîz etti. Ve vicdânın en mecrûh bir köşesinden galeyân eden nihâyetsiz bir hiss-i insâf ile derîn bir nedâmet duyarak bir daha ona ihânet etmeyeceğine kendi kendine ahd etti. (r. 1330b, 170-171).

Kadın ve erkeğin aldatılmaya verdiği tepkinin farklı şekillerde tezahür edebileceği bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Niçin Aldatırlarmış" adlı hikâye kitabına da ismini veren hikâyesi Tanini Aşk Gazetesi'nin hanımlara ve beylere sorduğu "Kocalarınızı/karılarınızı niçin aldatırsınız?" sorusu üzerine başlattığı bir müsabakadan doğar. Gazete, alacağı cevaplar içinde dikkate şayan görülenleri gazetede yayımlayacağını ve bunlara ödül vereceğini bildirir. Bu soruya birçok cevap gelir ve gazete taahhüt ettiği gibi yayımlanmaya değer gördüğü cevapları gazetede yayımlar. Dikkate değer bulunan ilk cevap S. S. imzalı bir kadına aittir ve bu cevap

kadınlara ait tek cevap olma özelliğini taşır. Bu kadın, kadınların kocalarını aldatmak için ellerinde birçok sebep olduğunu kanıtlarıyla birlikte belirtir. Kadının belirttiği sebeplerden bazıları şunlardır: Bir kadının istemediği bir erkekle evlenmesi, kocaların eşlerine karşı ilgisizliği, bir kadının kocası tarafından aldatılması, zamanın değişip kadınların artık serbest bir şekilde hareket edebilmeleri...

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bir kadının aldatma sebeplerini bir kadının bakış açısıyla görmek mümkündür:

On beş sene beraber yaşadık, artık bana alıştınız, benden bıktınız; yüzümün hatlarını ağırlaştırmış, değişmiş, etlerimi biraz pörsümüş buluyorsunuz, değil mi? Fakat onları hiç öyle bulmayanlar o kadar çok ki... Siz, itiyadin paslandırıldığı sinirlerinize taze bir aşkla yeni bir zevk râşesi vermek istersiniz de biz yaşımız otuza geldi, otuzu geçti, kırka yaklaştı diye içimizde kaynaşan hayata ve arzuya rağmen köşemizde sönüp gitmeğe, lütfunuzun sadakasile iktifa etmeğe mahkûmiyetten kendimizi kurtarmak istemez miyiz? (1943, 14).

Bu soruya erkekler tarafından verilen cevaplardan üç tanesi yayımlanır. İlk cevap N. K. imzalıdır. Bu adam cevabında nasıl ki pul ve daha başka eşyaların koleksiyonunu yapanlar bundan zevk alırlarsa ben de değişik kadınlardan aşk tadıp aşk koleksiyonu yapmayı seviyorum, şeklinde bir cevap verir. İkinci cevap K. L. imzalıdır. Bu adam cevabında aşkı tehlikeli koşullarda yapılan dağcılık gibi safari gibi bir spor olarak gördüğünü, aşkta da tehlike olduğunu, tehlikeyi sevdiği için aldatmayı tercih ettiğini belirtir. Üçüncü ve son cevap M. M. imzalıdır. Bu adam cevabında aşkta tazelenmenin önemli olduğunu, bir erkeğin eşine olan aşkının zamanla tazeliğini yitirdiğini ve bir erkeğin başka kadınlarla aşk tazeleyip evdeki eşine geri döndüğünde eşini daha fazla sevebileceğini bu sayede evliliklerin güçleneceğini savunduğu için aldattığını belirtir.

Bu hikâyede hem erkek hem de kadınların niçin aldattıklarına ilişkin görüşleri bulmak mümkündür.

Safvetî Ziya'nın "Bir Safha-i Kalb" adlı hikâyeye kitabına adını veren, mekânı İstanbul olan hikâyesinin konusu Vicdan adlı evli bir kadının Şekip adlı gençle kocasını aldatmasıdır. Vicdan, yalıda yaşayan zengin bir aileye mensup bir kızdır. Vicdan, Çerkez dadılar ve İngiliz mürebbiyeler elinde büyür. Vicdan'ın çocuğu olmayınca eve Kafkas bir odalık alınır ve Vicdan onu kıskanır. Kendini eğlencelere

verir. Okuduğu romanların da etkisiyle yeni maceralar ve aşklar aramaya başlar. Büyükada, Beyoğlu, Boğaziçi ve Gökusu’da eğlencelere katılır. Vicdan bir Boğaziçi gezintisi esnasında Şekip’le tanışır. Vicdan, Şekip’le bir aşk yaşamaya başlar. Vicdan ve Şekip gözlerden uzak olup yakalanmamak için Bendler’e gider. Vicdan ve Şekip’in buluşmalarını Vicdan’ın mürebbiyesi Miss Mud ayarlar. Vicdan ve Şekip, Şekip’in kiraladığı evde bir araya gelir. Bunu eşi duyar. Aldatılan koca duymamazlıktan gelerek bu meseleyle ilgilenmez. Vicdan’ın kocasını aldatması hususunda vicdanının rahat olduğu hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda şu şekilde belirtilir:

Vicdan için bütün hakayıkı ile bir “âşık”ı bulunmak katiyen vicdan azabı tevlit edecek bir şey değildi; “kocam beni sevmiyor, kocamın metresi var; benim ölecek halim yok ya, elbette gençliğimden istifade edeceğim!” düsturu tekmil hareketini nazarında muhik, mazur görmek için kâfi olmuştu... (2017, 57).

Vicdan ve Şekip’in ilişkisinin üstünden üç yıl geçer ve sonunda Vicdan bu aşktan sıkılır. Vicdan, Şekip’le buluşmalara geç gitmeye başlar ve devamında hiç gitmez. Şekip’ten sıkılan Vicdan en sonunda, Şekip’e geleceğini söylediği Beykoz Çayırı’na gitmek yerine başka bir aşk macerası için başka bir adamla buluşmaya gider.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, aralarındaki bağlar kopmuş olan bir kadın ve kocasının karşılıklı birbirlerini aldatmasını görmektedir.

Ahmet İhsan’ın (Tokgöz) “Postacı” adlı, mekânı Fransa ve kişileri Fransız olan hikâye kitabının tek hikâyesinde Mösyö Lapopin adlı bir adamın hem birinci hem de ikinci eşi tarafından aldatılması ve bir postacının yaptığı bir yanlışlık sonucu bir evliliğin seyrinin nasıl değiştiği anlatılmaktadır. İlk eşi tarafından aldatılan ve terk edilen Mösyö Lapopin’in ikinci eşi de onu bir askerle aldatmaktadır ve adam bunun farkındadır. İkinci eşi tarafından aldatıldığını öğrenen adamın bu durumunu ve aldatan eşinin bu durum karşısındaki tepkisini hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde görmek mümkündür:

Bir gün evvel zevcesinin bir âşık-ı hâin ile kendini aldattığını haber alarak kırmızı burnunu bütün bütün kızartmış, tekdire kalkışmış idi, nâzik Madam ise beyân-ı mazeret edecek yerde:

—Senin gibi patlıcan burunlu herifler böyle hâllere daima muntazır olmalıdır, demişti; fikrinde epeyce mahdûdiyet olan Mösyö zevcesinin cevabına evvela kızdı, düşündü, taşındı işte coşkunluk görerek sükût etti (r. 1308b, 4).

Bir gün Mösyö Lapopin bir mektup alır. Bu mektup Amerika'ya gitiğini ve orada öldüğünü duyduğu, boşandığı ilk eşindendir. Mektupta ilk eşi ondan kendisini karşılamasını istemektedir. Mösyö Lapopin ikinci eşine bu haberi verir. Evliliklerinin geçersiz olduğunu söyleyerek ikinci eşinden kurtulmak ister. İkinci eşi bu haberi duyunca sinirlenerek sevgilisinin yanına gider. Bu kadının sevgilisi de bir mektup almıştır. Kadının sevgilisi, amcasının ona miras olarak hiçbir şey bırakmadığını bu mektupla öğrenir. Bu haberi alan adam, kadının yüzüne bile bakmaz. Mektupların iki sene önceye ait olduğu anlaşılır. Postacının mektupları dağıtmayıp evinde saklaması sonucu bu yanlışlıklar doğmuştur.

Bu hikâyede, hem ilk hem de ikinci eşi tarafından aldatılan bir adamın durumu görülmektedir.

Cemil Süleyman'ın (Alyanakoğlu) “Timsal-i Aşk” adlı hikâye kitabındaki “Ayna Karşısında” adlı hikâyesinde kocası başka bir kadına âşık olan bir eşin durumu anlatılmaktadır. Yirmi yıllık kocasının kendisini aldattığından şüphelenen bir kadının, kocasının Frenk bir kadına yazdığı mektubu bulunca şüpheleri daha da artar ancak kocası onu yatıştırır. Bir sabah uyandığında eşini yatakta göremeyen kadın, kocasının o kadınla beraber olabileceğini düşünerek ızdırap çeker. Bu kadın on dört yaşındaki kızının yaşananlardan olumsuz bir şekilde etkilenmesini istemez. Bu sebeple kocasından ayrılmayı göze alamaz. Kızının da ileride böyle bir aile hayatı yaşamasından endişelenir. Aile düzeninin bozulmasına gönlü razı olmaz ancak aldatılma şüphesi içini kemirir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu kadının o Frenk kadına karşı duyduğu nefret ve içinde taşıdığı intikam duygusu yer almaktadır:

Şimdi kalbinde bir ceriha ile kocasının nasıl bir tesir-i cazibenin hüküm ve nüfusu altında bulunduğunu düşünerek endişe ediyor ve onu elinden alan bu kadına karşı derin bir husumet duyuyordu. Mümkün olsa gidip onu saçlarından tutacak ve saadetini zehirleyen bu düşmanı bir yılan başı gibi ezecekti. Kalbi şimdi bir ihtiyac-ı sar ile çarparken diğer bir düşünce onu meysus ediyor, kocasının bu kadını kim bilir nasıl çılgın bir

muhabbetle sevdiğini düşünüyordu ve bu, bütün kuvvetlerini kesrederek onu tasavvurlarında bile âciz bırakıyordu (2014, 105).

Aldatıldığını düşünen bir kadının ruh hâli bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

İzzet Melih'in (Devrim) "Hüzün ve Tebessüm" adlı hikâye kitabındaki "Garip Fakat Hakiki" adlı hikâyede iki yıldır Paris'te hukuk öğrenimi gören Abdullah Nazmi, Lilly Jasmine adlı bir sanatçı dostu aracılığıyla Juliet Clarence adlı evli bir kadınla tanışır. Juliet ile aralarında bir ilişki başlar. Jasmine, Juliet'in kıskanç ve öfkeli bir kocaya sahip olduğu hususunda Nazmi'yi uyarır ama Nazmi bu uyarıya kulak asmaz. Birtakım kırgınlıklar ve ayrılıklardan sonra aralarındaki ilişki bir zemine oturur. Bir akşam sözleştikleri saatte Juliet'i almak için onun evine giden Nazmi, Juliet'in kocasıyla karşılaşır. Juliet'in kocası ona Juliet'in öldüğünü söyler. Kapıcının anlattığına göre Juliet kendisini zehirleyerek intihar etmiş ancak Nazmi'nin bir dostuna göre ise eşinin mektuplarını yakalayıp bu ilişkiyi öğrenen kocası tarafından öldürülmüştür. Nazmi, sevgilisinin cenazesini uzaktan bir yabancı gibi izler. Bu ölümün arkasındaki soru işaretleri kahraman-anlatıcı tarafından hikâyenin sonunda okuyucuya aktarılır.

Bu hikâyede, evli bir kadınla ilişkisi olan bir gencin ölümle sonuçlanan bir aldatma vakasının aktörlerinden biri olması görülmektedir.

İzzet Melih'in (Devrim) "Hüzün ve Tebessüm" adlı hikâye kitabında yer alan "Hatırâtın Tehlikesi" adlı hikâyede çocukluk çağından beri birbirini tanıyan yirmi üç yaşındaki Sedat ile otuz yaşındaki evli ve iki çocuk sahibi Nâzıma sekiz yıl aradan sonra karşılaşır ve konuşmaya başlarlar. Sedat eskiden beri Nâzıma'yı sevdiğini itiraf eder. Sedat, Nâzıma evlendiğinde on iki yaşındadır ve onun evlendiği gün çok üzülmüştür. Bu olayı da konuşmayı ihmal etmezler. Nâzıma evlilikte mutluluğu bulamadığını söyler. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Nazıma mutsuzluğunu şu şekilde açıklar: "İtiraf ederim ki, Sedat Bey, izdivac bana aşkı getirmedi ve bütün genç kız emellerim acı bir sükût-ı hayal içinde hâlâ çırpınıyor..." (1922, 117). Nâzıma temkinli hareket etmeye başlar ve kendini toplar. İçerdeki kızına seslenir. Aralarındaki yakınlaşma bu seslenmeyle biter.

Mehmet Vecihî'nin "Halime" adlı hikâye kitabında bir hikâye bulunmaktadır. Halime'nin çalışmak için İstanbul'a giden kocası Numan orada Nuriye adlı bir kadına tutulur ve eşini ihmal etmeye başlar. Eşinin yazdığı mektuplara karşılık vermez. Doğan çocuğunu merak etmez. Eve para göndermez. En sonunda Halime'nin kocası, Nuriye'yle evlenir.

Bu hikâyede okuyucu, İstanbul'a giden bir kocanın geride kalan eşini aldatmasına ve bu sebeple yeni kurulan bir ailenin dağılmasına tanıklık etmektedir.

Mehmet Vecihî'nin "Netîce yahud Bir Yetimin Sergüzeşti" adlı kitabında yer alan tek hikâyede Vecdi, fakir bir ailenin evladı olarak dünyaya gelir. Kışın çalışmakta yazın ise dilenmektedir. Zengin bir hayırsever, Vecdi'yi evlatlık alıp kızını onunla evlendirir. Vecdi'yi evlatlık olarak yanına alan adam bir zaman sonra ölür ve mirasını damadı Vecdi'ye bırakır. Her ne kadar bu adam Vecdi'ye bu iyilikleri yapmış olsa da Vecdi bu iyiliğe kötülükle karşılık verir. Vecdi, Vuslat'la bir ilişkiye başlar. Vecdi'nin eşi aldatıldığı için kahrından ölür. Bir zaman sonra beş parasız kalan Vecdi eski sefil hayatını yaşamaya başlar ve o şekilde ölür.

Bu hikâyede eşini aldatarak onun kahrından ölmesine sebep olan bir adamın başından geçenler okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Hüseyin Rahmi'nin (Gürpınar) "Kadınlar Vaizi" adlı hikâye kitabındaki "Aferin Hayrullah" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Vahdet Bey meyhaneden çıkıp sarhoş bir şekilde eve gelir. Kapıyı evin Arap hizmetçilerinden Karanfil açar. Karanfil evin hanımının dışarıda olduğunu söyleyince Vahdet Bey buna çok kızar çünkü eşi Vedia'nın dışarıda geç saatlere kadar dolaşmasından rahatsız olmaktadır. Vahdet Bey'in eşine duyduğu bu kızgınlık hissi intikam ve sarhoşlukla da birleşir. Vahdet Bey, Karanfil'le eşini aldatır. Bu olaydan beş ay sonra sonra hizmetçinin hamile olduğu öğrenilir. Vahdet Bey, kendisi için sıkıntı oluşturan bu durumdan sıyrılmak için bir plan yapar. Bunu üstlenmesi için Uşak Hayrullah'ı yanına çağırır. Konuşmaya başladığı anda Hayrullah, Karanfil'le iki buçuk senedir ilişkisi olduğunu söyleyince Hayrullah ve Karanfil'in derhal nikâhı kıyılır. Çocuk doğar ve evin hanımı tarafından çok sevilir. Vahdet Bey'in içinde az da olsa bir vicdan azabı vardır çünkü çocuk ondandır.

Bu hikâyede bir konağın beyinin eşini evdeki bir hizmetli kadınla aldatması görülmektedir.

Hüseyin Rahmi'nin (Gürpınar) “Kadınlar Vaizi” adlı hikâye kitabındaki “Ada Vapurunda” adlı hikâyede Heybeliada'dan İstanbul'a giden bir vapurun içindeki ortam tasvir edilir. Bir adamın sevgilisiyle eşi o vapurda karşılaşır. Hikâyede bu iki kadın şu şekilde tasvir edilir:

—Herif yenisini eski karısından gizliyormuş. Nasılsa şimdi vapurda tanışmışlar. Birisi yirmi bir-yirmi iki yaşında, delikli çorap, ‘tango çarşaf, sürmeli gözler, çıtır çıtır sözler, incili gerdan, bilezik saat, fıkır fıkır, kırım kırım, bir içim su... Öteki zavallı kadın kırk beşlik ebkemçüş bir kadın (1966, 54).

İki kadın arasında kavga başlar. Aldatılan kadın bayılır ve vapurdaki kalabalığa bu olayla birlikte bir eğlence çıkar.

Bir aldatma vakasının ilginç bir tesadüfle ortaya çıkması bu hikâyenin bu bağlamda en dikkat çeken yanını oluşturmaktadır.

Ahmet Rasim'in “Tecârib-i Hayat” adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde Ziya ve Hasene üç yıllık evli bir çifttir. Hasene, Ziya'nın kendisini aldattığını buna dair fotoğraf ve mektuplar bularak öğrenir. Hasene bir plan yapar. Kendi yazdığı mektupları ve şehit olan kardeşinin fotoğrafını kocasının mektuplarının olduğu çekmeceye koyar. Kocasına eve gelip eşinin mücevherini bozdurup sevgilisine hediye almak için çekmeceyi açtığında eşine yazılmış mektupları ve bir erkeğin fotoğrafını görür. Ziya, eşinin kendisini aldattığını düşünerek çok üzülür. Eşi, Ziya'nın yanına gelerek ona her şeyi açıklar. Mektupların sahte olduğunu, fotoğrafın da şehit kardeşinin fotoğrafı olduğunu söyler. Hasene evi yarın terk edeceğini söyleyince Ziya çok üzülür ve ağlamaya başlar. Ziya çok pişman olmuştur. Hasene, Ziya'nın bu hâlini görünce dayanamaz. Ziya bir daha böyle bir hata yapmayacağını söyleyince Hasene, Ziya'yı affeder. Bu aldatma olayının ardından üç yıl geçer ve bir çocukları olur. Artık mutluluğu yakalamışlardır. Bu mutluluk sahnesi hikâyede şu şekilde tasvir edilir:

İki âteşin leb birbirini öperek üç sene sonra ilk defa olmak üzere aguş-ı mesûdiyete atıldı. Üç sene sonra bu aileyi görmek ister misiniz? Yine nazar-ı istirhâm ile bakıyorlardı. Fakat istirhamları, birinin kucağından diğerlerine fırlayan semere-i hayatın çabucak îâdesi içindir (r. 1308c, 84).

Ahmet Rasim'in "EndiŖe-i Hayat" adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Hasene'nin kocası Ŗevki, kıskançlık sebebiyle bir adamı öldürmesi üzerine on iki seneden beri hapistedir. Hasene, hapisteki kocasını Nüzhet adlı bir gençle aldatmaktadır. Ayrıca bu genç, eşini sarhoşluğun da etkisiyle merdivenden atarak onun ölümüne sebep olmuş biridir. Hasene'nin hapisteki kocası Ŗevki, Hasene'ye mektup göndermekte ama kadın, kocasının mektuplarına karşılık vermemektedir. Hapisteki kocası yazdığı mektuplarda hapse girerek onu yalnız bıraktığı için pişman olduğunu ve onu çok sevdiğini belirtir. İşlediği suçun farkında olan Hasene pişman olarak bu ilişkiyi bitirmek ister. Sevgilisine kocasının kendisine yolladığı mektupları okur. Bu ikili bu görüşme sonrasında, yaptıklarının yanlış ve riskli olduğu sonucuna vararak ayrılırken kadının kocası hapisten çıkıp eve gelir. Hapisten çıkan koca, evden çıkmakta olan Nüzhet'i vurup öldürür. Ŗevki ve Hasene bütün bu olanlarla ilgili bir konuşma yapar ve birlikte ölme kararını alırlar.

Bu hikâyede okuyucu, aldatmanın sebep olduğu ölümler neticesinde bir ailenin yok olmasına tanıklık etmektedir.

Ahmet Rasim'in "İlk Sevgi" adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Nedim ile Nâdire sevgilidir. Bu iki âşık piknik sonrasında geceyi gencin halasının evinde geçirirler. O geceden sonra bir daha görüşmezler ama bu iki genç birbirlerini unutamaz. Nedim'in hayatta kalan tek yakını halasıdır. Halası onu kendi çocuğuymuş gibi himaye eder. Nedim okula gider. Nedim dört yılın sonunda okulunu bitirir. Nâdire evlenir ve bir çocuğu olur. Nâdire evli ve çocuklu olmasına rağmen Nedim'i unutamaz. Nedim halasının zoruyla evlenir. Eşi, Nedim'i çok sevmesine rağmen Nedim eşini sevmez. Kocası tarafından seilmeyen kadın kahrından ölür ve arkasında bir kız çocuğu bırakır. Nedim'in halası bu çocuğu da sahiplenir. Nedim, Nâdire ile karşılaşır. İkinci kez Çırpıcı Çayırı'nda karşılaştıktan sonraki gün Bohçacı Kadın, Nedim'in mektubunu Nâdire'ye getirir. Nâdire kocasının uyarılarına rağmen Çırpıcı Çayırı'nda Nedim'le gezmeye devam eder. Nâdire kocasına mektup yazarak kızını da yanına alarak Nedim'e kaçar ve bunun sonrasında Nâdire'nin hayatında her şey kötüye gitmeye başlar. Nâdire'nin kocası bu olay üzerine intihar eder. Nâdire kötü yola düşer. Pişman olur ama o hayattan da kurtulamaz ve en sonunda bitkin bir

dilenci olarak İstanbul sokaklarında hayat mücadelesi vermeye başlar. Nâdire'nin iç sesi Nâdire'yi şu şekilde suçlamaktadır:

Sen cânisin. Zevcini mahv, evlâdını sefil ettin. Seni sefil ederek mahvedeceğim. diye serzenişlerde bulunuyordu. (...) Sen namusunu mahvettin. Namussuzsun. Sen vazifeni unuttun. Mes'ûlsün. Sen hanümanını söndürdün. Kâfir'i nimetsin. Sen netice-i sefâlete tekarrüb ettin. Çünkü şâyansın. Sen sürüne sürüne öleceksin. Zira merhamet-i beşeriyeden sakıtsın' diye beyân-ı hükm ediyordu (r. 1307, 45).

Nedim dilenci olarak sokaklara düşer. Nâdire, Nedim'le sokakta karşılaşır. Nedim'i elleriyle boğar ve ardından kendi hayatına da son verir.

Hikâyede, bir aldatma vakasının bir ailenin yok olmasına ne şekilde sebebiyet verdiği görülmektedir.

Abdullah Zühdi'nin "Rehgüzâr-ı Matbuâtta" adlı eserinde yer alan "Bu Perhîz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde evli bir adam; hikâyenin anlatıcısına her akşam buluştuklarında Rum eşiyle aralarında geçen kavgaları, eşinin ne derece güzel olduğunu tüm açıklığıyla anlatmaktadır. Bu adam bu kadının güzelliğine tutulup onu kötü bir hayatın içinden çekip çıkararak onunla evlenmiş, düzgün bir karı-koca ilişkisi kuramamıştır. Hikâyenin anlatıcısı, bu kadınla kocasının daveti üzerine onun doğum gününde tanışır. Anlatıcı, bu kadının güzel bir kadın olduğunu düşünür. Bir gün arkadaşı, eşinin bir kavga sonrası evden çıkıp gittiğini söyler. Arkadaşı ondan eşiyle görüşüp onu geri getirmesini ister. Arkadaşıyla eşinin kaldığı eve gitmek için bekleyen anlatıcı; arkadaşının bir kadınla karşılaştığını ve onunla gittiğini görür. Arkadaşının eşi ona ilanaşk eder. Bu hareket kaşısında anlatıcı, kadının yüzüne tükürerek oradan ayrılır. Bu çiftin iki gün sonra tekrar bir araya geldiğini duyunca arkadaşıyla görüşmeyi bırakır.

Hikâyede, karı-kocanın birbirlerini aldattıklarına şahit olan hatta arkadaşının eşinin kendisine ilanaşk etmesiyle hayrete düşen bir adamın gördüğü bu olaylar sonrasında arkadaşıyla görüşmeyi kesmesi anlatılmaktadır.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun "Haristan ve Gülistan" adlı hikâye kitabındaki "Lâne-i Münkesir (Kırık Yuva)" adlı hikâyesinde Mihriban, Anadolu'dan İstanbul'a gelen zengin bir ailenin kızıdır. Ailesi Mihriban'ı Batı tarzı bir eğitimle yetiştirir. Mihriban, Neriman ile evlenir. Neriman eşini amcasının kızı Hamra ile aldatır. Bunu

kocasının ağzından duyan Mihriban, kızı Rânâ'yı da alarak babasının evine döner. Neriman, Hamra'nın vazgeçmesi sebebiyle Hamra'yla evlenemez. Mihriban, Kerim Efendi ile evlenir ve beş yıl sonra bu adamdan da ayrılır. Neriman da başka biriyle evlenir ve ardından boşanır. Anne ve babasının yeniden bir araya gelmesini isteyen Rânâ bunu başarır. Rana da evlenir.

Bu hikâyede okuyucu; bir aldatma vakası sebebiyle dağılıp sonra tekrar bir araya gelen bir ailenin özellikle de aldatılan bir kadının durumuna şahitlik etmektedir.

Halide Edip'in (Adıvar) "Harap Mabetler" adlı hikâye kitabında yer alan "İmzasız Mektuplar" adlı hikâyesinde mekân İstanbul, Erzurum ve Trabzon'dur. Hikâyenin başkışısı Nermin adlı evli ve çocuklu bir kadındır. Nermin'in kocası Macit adlı bir subaydır ve görevi dolayısıyla Trabzon'dadır. Nermin ve Macit on üç yıllık evli bir çifttir. Nermin üç aylığına ailesini görmek için İstanbul'a gider. Nermin İstanbul'dayken kocası Macit, Nermin'in ünlü edebiyatçı Lâmi'yle bir ilişkisi olduğuna dair üstünde imza bulunmayan mektuplar alır. Nermin, çevresindekilerin tavırlarından özellikle de üvey annesinin hakkında çıkardığı dedikodulardan haberdar olarak Trabzon'a dönme kararı alır. Macit'e gelen son mektup bardağı taşıran son damla olur. Mektupta, sekiz yıldır çocuğu olmayan Nermin'in çocuğu olmasının sebebi olarak bu ilişki gösterilir. Bir gece, eve sarhoş dönen ve eşinin kendisini aldattığını düşünen Macit çıldırmış bir şekilde kamçıyla eşini çok kötü bir şekilde döver. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu sahne anlatılmaktadır:

—Hâlâ gurur, dedi, sonra hırıltıya benzer bir feryatla yastıktan sarkan saçlarımdan tuttu, çekti. siyah yılan gibi kıvrılan bir kamçının kalktığını gördüm. Artık acıdan, filân korkmuyordum. Çocukluğumdan beri en kutsallık, özen ve önemle göklere çıkardığım gururum o kadar yaralanmıştı ki, omuzlarım kamçı vuruşlarıyla yanarken boğazıma tıkanan acı, direnen bir öksürük sızılarını hissetmemek için maddi acının çoğalmasını dileniyordum. En ufak bir baş ağrısının acısını en şiddetli bir duygululukla duyan bir kadının inatçı ve kibirli direnmesi Macit'i çıldırttı. Olanca gücüyle kamçıyı indirdi. Omuzumdan kalbime giden bir acı ile kendimden geçtim. Bilmem ne kadar zaman halının üzerinde kan akan yaralı omuzumla kalmıştım (1967, 119).

Eşini feci bir şekilde döven Macit, kafasına sıkıdığı kurşunla intihar ederek hayata gözlerini yumar. Bu ölüm sonrasında Nermin kocasını aldatmadığını

çevresindekilere anlatamadan, kimsenin haberi olmadan bilinmeyen bir yere çocuğuyla birlikte gider.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, aldatmayla ilgili bir iftiranın bir aileyi dağılmaya nasıl sürüklediğini görmektedir.

Refik Halit'in (Karay) "Memleket Hikâyeleri" adlı eserindeki "Komşu Namusu" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Osman Bey ve Şâkir Efendi adlı memurlar kalemde Bâki Efendi'yle aynı iş yerinde çalışmaktadır. Şâkir Efendi aynı zamanda Bâki Efendi'nin de komşusudur, pencereleri karşı karşıyadır. Bu iki memur Bâki Efendi'nin eşinin Bâki Efendi'yi tren işaretlerini kullanarak yani beyaz veya kırmızı mendili penceresine asarak kocasının evde olmadığı gecelerde dostunu eve almak suretiyle aldattığını düşünür. Bu adama bunu nasıl söyleyeceklerini bilemezler. Her ne kadar zor olsa da bu durumu Bâki Efendi'ye anlatırlar. Bâki Efendi, komşusu Şâkir'le beraber kendi evini gözlemeye başlar. Gerçekten de eşi eve bir adam alır. Bâki, Şâkir'e eşini boşayacağını söyleyerek evine gider. Şâkir evden boğuşma ve silah sesleri çıkacağını beklerken Bâki Efendi eve giren adamı gayet normal bir şekilde uğurlar. Ertesi gün iş yerinde Bâki Efendi'ye bu durumu sorduklarında Bâki Efendi beklenilmeyen bir cevap verir. Bu cevap şu şekildedir: "—Boş yere tasalanmışız, dedi, gelen doktormuş, bizim Doktor Hüsnü Bey... Eşim sancılanmış da" (1995, 124).

Bu hikâyede bir kocanın, eşinin kendisini aldatmasını görmezlikten gelmesi anlatılmaktadır.

Ömer Seyfettin'in "Zeytin Ekmek" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde annesi ve babasını kaybetmiş olan Nâciye adlı bir kız fakir bir adamla evlenir. Evde sadece devletin verdiği vesika ekmegi ve zeytin vardır. Nâciye, dört senedir yediği zeytin ve ekmekten artık bıkmıştır. Pencereden bakarken eski bir arkadaşını görür ve onları evine davet edip onlarla konuşmaya başlar. Arkadaşı ve yanındaki kadın, Nâciye'nin çok güzel bir kadın olduğunu görürler ve onun böyle bir yerde yaşamasına hayret ederler. Arkadaşı bu gece bizde kal da güzel bir yemek ye deyince zaten açlık çeken Nâciye bu teklifi kabul eder. Aslında Nâciye'nin arkadaşlarının Nâciye'yle ilgili farklı planları vardır. Nâciye, kocası da o gece eve

gelmeyeceği için bu teklifi kabul eder. Nâciye, her şeyin farkına varır. Yemek yiyip karnını doyurduktan sonra o evden gizlice ayrılmak şeklinde plan yapar. Arkadaşı, Nâciye'yi Fasih adlı bir gence para karşılığı satar. Fasih, Nâciye'yi alıp evine götürür ve ona çok yakın davranmaya başlar. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu durum görülmektedir:

Fasih, —Haydi artık cicim yukarı çıkalım! dedi. Aklında hep yemek olan Naciye gayi ihtiyari sordu:

—Nereye?

—Yatak odamıza cicim!

—Fakat...

—Ne cicim?

Naciye kendini sıktı:

—Biraz bir şey yesek... (...)

Arnavut çekildikten sonra, Fasih yine Nâciye'ye döndü. Güzel elini tuttu. Öpmeye, koklamaya başladı (2017, 344-345).

Nâciye'nin Fasih Bey'le gittiği ev çok güzel bir evdir ancak gittiği evde de karşısına zeytin ve ekmek çıkar. Bu sahne karşısında çıldıran Nâciye evden kaçır. Deniz kenarına iner. İntihar etmek ister. İntihar edecek gücü kendinde bulamayınca olduğu yere yığılıp kalır.

Bu hikâyede, kocasını aldatmak üzereyken bundan vazgeçen bir kadının durumu görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Birdenbire" adlı hikâyesinde hikâyenin başkişileri Ahter ve Yumuk adlı iki kadındır. Ahter kırk, Yumuk ise on dokuz yaşındadır. Hem Ahter hem de Yumuk duldur. Ahter dul kaldığında çocukluk aşkıyla -bu adam evlidir- arasında yirmi beş yıl sonra yeniden bir yakınlaşma olur. Bir gün Ahter bu adamı evdeki bir hizmetçinin eteğini öperken görür. Bu adam hizmetçiye aşk sözleri söylemektedir. Bu aşk bu olay sonrasında birdenbire biter.

Bu hikâyede eşini evdeki bir hizmetçiyle aldatırken eski aşkı tarafından yakalanan bir adamın durumu görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Balkon" adlı hikâyesinde Muhsin Bey ve Hamdûne Hanım'ın Suat adlı bir oğulları ve Resan adlı bir evlatlıkları vardır. İki genç birlikte

büyür ve birbirlerinden hoşlanıp sevgili olur. Resan'ın hamile oluşu sebebiyle bir an önce evlenmek isterler. Resan aslında Muhsin Bey'in İzmir'de yalnız kaldığı dönemde evlendiği -eşinin haberi olmadan- kadından olan çocuğudur. Balkonda bunları duyan Resan ve Suat tam bir şok yaşar çünkü babalarının bir olduğunu öğrenmişlerdir. Bu şoku atlatamayan Resan, Suat'ın engellemelerine rağmen bir boğuşma sonunda kendini balkondan aşağı atar ve ölür. Onun arkasından düşen Suat da hayatını kaybeder.

Bu hikâyede bir erkeğin evli olmasına rağmen eşinden gizli bir şekilde evlenmesinin yani eşini aldatmasının bir aile faciasına nasıl sebep olduğu görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Devletin Menfaati Uğruna" adlı hikâyesinde Avrupa'da bir ülkede doksan sekiz yaşında bir kral vardır. Bu kralın çocuğu olmamaktadır. Bu ülkenin halkı, tahtı devralacak bir veliaht prens olmadığı için çok üzülmemektedir. Bir gün başvekil; kralın huzuruna gelerek veliaht prens dünyaya getirmezsensiz ülkemizin geleceği tehlikeye girer, düşmanlar ülkemizi pay ederler şeklinde krala uyarılarda bulunur. Kralın ilerlemiş yaşından dolayı bir prensin babası olma ihtimali yoktur. Bunun için kraliçenin başka bir erkekten hamile kalması gerekmektedir. Kralın dünyalar güzeli çok genç bir eşi vardır. Kral bunu kraliçeye nasıl söyleyeceğini kara kara düşünür ama memleketin bekası için eşine bunu zor da olsa söyler. Kraliçe bunu duyunca çok üzülür ve ağlamaya başlar. En sonunda devletin yüksek menfaati uğruna bunu kabul eder. Saraydan birinin seçilmesi gerekmektedir. Kral saraydan hangi erkeğin ismini söylese kraliçe işe yaramaz şeklinde cevap vermektedir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda kral ve eşinin bu husustaki diyalogları yer almaktadır:

Kral mabeyn erkânından kırk tane kadar asilzâde saydı. Kraliçe hep, Nafile, hizmetinden bir netice çıkmaz! diye reddediyordu. Muhterem kral:

—Fakat ne biliyorsun, sevgilim! dedi. Kraliçe demin bütün vücudunu ıslatan masum gözyaşlarını kuruladığı mavi ipek silecekle yüzünü kapayarak:

—Heyhat! İki senedir, ben onların hepsini tecrübe ettim. Cevabını verdi.

—!!! Kral, devletin âli menfaati uğrunda bir defa değil, kendi haberi yokken kırk defadan ziyade fedakâlığa katlanmış olan bu mukaddes vücuda, bu beyaz melaikeye bakakaldı (2017, 165-166).

Kral, eşinin kendisini aldatmasını farklı bir şekilde yorumlar. Eşinin devletin gelecekte karşı karşıya geleceği tehlikenin farkına erkenden vardığını ve devletin yüksek menfaatleri için kendini feda ettiğini düşünmektedir. En sonunda eşinin önerisiyle saraydaki askerlerden biri olan Çavuş Fernan da karar kılınır. Fernan iki buçuk metre boyunda bir devdir. Kral da Fernan’a evet der. Dokuz ay on yedi gün sonra merhum kraliçe iki prens birden doğurur. Halk buna çok sevinir. Kral öldükten sonra kardeşlerden birisi doğuyu birisi de batıyı alarak ülkeyi paylaşırlar. Zamanla aralarında geçimsizlikler başlar ve Avrupa tarihinin en geçimsiz iki ayrı devleti olurlar.

Bu hikâyede çok yaşlı bir kralın genç eşinin, kocasını aldatması görülmektedir.

Ömer Seyfettin’in “Korkunç Bir Ceza” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Hasan Ağa çalışmak için İstanbul’a gider. Evli bir adam olan Hasan Ağa köylülerinin uyarılarını dinlemeyerek eşini İstanbul’a getirir. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde bu uyarılar mevcuttur: “—Oğul! İstanbul’a arvat götürmek âdet değüldür emme sen bu işi idiyon... Gumesin gapısı açıl galınca içeri dilki dalar...” (2017, 256). Hem Hasan Ağa hem de eşi çok saftır. Bir gece Hasan Ağa arkadaşlarını kıramayarak sazlı sözlü bir eğlenceye gider. Eşine de sen yanına bir “kişicik” bul yani yanına bir kadın bul, der. Saf kadın sokakta herkese “—Sen kişicik misin?” (2017, 255) şeklinde sorup durur. Herkes onu deli zanneder ama bir Külhanbeyi meseleyi anlar ve Hasan Ağa’nın eşiyle onun evine gider. Hasan Ağa her ne kadar eğlenceye gitse de aklı eşindedir. Sabah eve geldiğinde eşini yatakta bir adamla görür. Eşinin söyleneni yanlış anlayıp saflığı sebebiyle bunu yaptığını anlar. Adam, Hasan Ağa’nın kendisini öldüreceğini düşünürken Hasan Ağa adamı sırtına alıp belli bir yere kadar götürüp bırakır. Adama bir daha aynı şeyi yaparsa daha uzağa götüreceğini söyler. Eve gelinceye kadar her şeyi unutup hayatına hiçbir şey olmamış gibi devam eder.

Bu hikâyede, yanlışlıkla kocasını aldatan saf bir kadının ve buna çok tuhaf bir şekilde tepki gösteren saf bir kocanın yaşadığı tuhaf olaylar okuyucuya aktarılmaktadır.

Ömer Seyfettin'in "Mürebbiye" adlı hikâyesinin mekânı İstanbul'dur. Hikâyenin başkişisi olan on sekiz yaşındaki genç, kız kardeşinin eğitimi için eve gelen tüm mürebbiyelere musallat olmakta ve bu sebeple mürebbiyeler evden gönderilmektedir. Bu genç, Adrian adlı güzel bir mürebbiyeyle anne ve babasının ikazına rağmen yakınlaşır. Aralarındaki muhabbet artınca Adrian onu odasına çağırır ama genç bir türlü o odaya giremez çünkü odanın kapısı kilitlidir ayrıca içeriden sesler gelmektedir. Bir gece Mürebbiye'nin odasının anahtarını alır ve zifirî karanlıkta odaya girer. Eliyle etrafı yoklarken eline yumuşak bir şeyin düştüğünü fark eder. Gencin eline değen şey babasının sakalıdır.

Bu hikâyede evdeki hizmetlilerle evdeki erkekler arasındaki gayriahlaki ilişkiler anlatılmaktadır. Ayrıca bu hikâye olay örgüsünün benzerliği yönüyle Hüseyin Rahmi'nin (Gürpınar) Mürebbiye -her iki eserin ismi aynıdır- adlı romanını akıllara getirmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Havyar" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Hamdûne Hanım'ın uzun aramalar sonunda kızına koca olarak seçtiği Hüsam Efendi yirmi yıl Hamdûne Hanım'a çok iyi bir damat olur. Yirmi yılın sonunda Hüsam Efendi'de birçok kötü alışkanlık görülmeye başlar. Evdeki kadın hizmetçilere sataşmaya başlayan Hüsam Efendi, Hamdûne Hanım'ın kırk yıllık Arap halayığı Servinur'a sataşmaya başlar. Hüsam Efendi'nin hiçbir kabahati olmayan Servinur'un odasına girmeye yeltenmesi kaynanasını ve evdeki diğer bireyleri çok üzer. Hüsam Efendi'ye neden böyle davrandığı kaynanası tarafından sorulunca Hüsam Efendi şu cevabı vererek evdekileri hayrete düşürür: "Valideciğim yirmi senedir kaymak yemekten usandım, dedi, biraz da canım havyar istiyor! Siyah havyar..." (2017, 368).

Bir kocanın yirmi yıl sonra karakterinin bir değişime uğraması sonucu evdeki yaşlı hizmetliye -hizmetlinin istememesine rağmen- sarkıntılık ederek eşini aldatmaya çalışması bu hikâye aracılığıyla görülmektedir.

Halide Edip'in (Adıvar) "Harap Mabetler" adlı hikâye kitabında yer alan "Hayat-ı Muhayyel" adlı, mekânı Saint Petersburg ve Moskova olan hikâyesinin anlatıcısı, kocası tarafından aldatılan bir kadındır. Bu sebeple kocasından ayrılmak ister. Bu kadın, kocası tarafından aldatılan Nataşa ile kendisini kıyaslar. Onun aldatılmasına kendi aldatılmasından daha fazla üzüldür. Nataşa'nın bu durumuna kendinden daha fazla üzülmesinin sebebi ise Nataşa'nın hasta, kendisinin güçlü oluşudur. Ayrıca o, kocasını terk edebilmiştir.

Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde, aldatılan bir kadının aldatma ve aldatılmaya ilişkin görüşleri yer almaktadır.

Ah o hain, o yetişilmez, o uzak hayal! Hep özlemlerde, hep yoksulluklarda var olan, hayal olunan hayat, bazan seni ta yanımızda karılarımızın açık, şefkatli yüzünde, kocalarımızın cefalı ve sessiz bağlanışlarında, göremeyerek belki hiç var olmadığını vücutlarda ararız!... (1967, 88).

Bu hikâyede aldatılma karşısında biri güçlü biri güçsüz olan iki kadının durumu gözler önüne serilir ardından bu kadınların aldatılma karşısındaki reaksiyonları birbirleriyle karşılaştırılarak okuyucuya aktarılır.

Halide Edip'in (Adıvar) "Dağa Çıkan Kurt" adlı hikâye kitabındaki "Çakır Beyaz Ayşe" adlı, mekânı Anadolu olan hikâyesinin başkişisi olan Hasan Bey, eşini ve çocuğunu İstanbul'da bırakıp Anadolu'ya gelen bir nahiye müdürüdür. Erkeklerin gözdesi olan Ayşe adlı bir genç kıza âşık olur. Ayşe'nin Şah İsmail adlı bir âşığı vardır. Tam evleneceklerken Şah İsmail buna karşı koyar. Tam o esnada çıkan arbedede Şah İsmail'i Nahiye Müdürü vurup öldürür, kendisi de ciğerinden yaralanır. Hasan Bey hastanede yatmaktadır. Doktordan eşiyile çocuğuna düşmanla dövüşürken öldüğünün, son ana kadar onları çok sevdiğinin söylenmesini ister ve ölür.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu; Anadolu'da memuriyet sebebiyle bulunan evli bir adamın evli olmasına rağmen genç bir kıza âşık olup eşini aldatmasına, o genç kızla evlenmeye teşebbüs etmesine ve o kızla evlenmeden ölmesine bu hikâye aracılığıyla tanıklık etmektedir.

Fahri Celal'in (Göktulga) "Talak-ı Selase" adlı hikâye kitabında yer alan ve esere ismini veren hikâyesinde hikâyenin başkişisi olan Mustafa Efendi eşini iki defa

kendisini aldatırken yakalar. Eşiyle mahkemelik olur. Eşi ondan nafaka istemektedir. Olan biteni mahkemede karşılaştığı Avukat Ömer Efendi'ye anlatır. Ömer Efendi, eşinin müvekkilidir. Mustafa Efendi ilk aldatma vakasında eşini komşusunun tıbbiyeli oğluyla pencereden pencereye muhabbet ederken görür ve eşini babasının evine yollar. Babasının evine yolladığı eşini boş kağıdıyla boşar. Oğlu annesinin ardından çok ağlar ayrıca akrabaları da çocuğun annesinin evine dönmesi konusunda ona çok ısrar edince Mustafa Efendi dayanamaz ve nikâh yenileyerek eşiyle eski hayatına döner. Bu olaydan beş ay sonra Mustafa Efendi'nin kendi evinde arkadaşlarıyla sazlı sözlü eğlence yapıldığı bir gece bu eğlenceye katılanlardan biriyle eşini yakalar. Annesi, kız kardeşi de dâhil olmak üzere bu adamı döverek kapı dışarı atarlar. Mustafa Efendi eşini hamile olduğu için dövmez. Aldatılan Mustafa Efendi, eşine nafaka vermeyle de karşı karşıya kalmıştır. Bu adamın, eşinin avukatına söylediği hikâyeden alıntılanan şu sözler dikkat çekicidir: “Ee şimdi sen söyle... Ama hatır için değil, Allah aşkına, ben böyle elimle yakalayayım da bir de nafaka diye altı ay onikişer liradan para vereyim; yok, bu reva-yı hak mı?” (2017, 24).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu; bir kocanın, eşi tarafından üst üste iki defa aldatılmasını ve sonrasında yaşananları görmektedir.

Fahri Celal'in (Göktulga) “Talâk-ı Selase” adlı hikâye kitabında yer alan “Hırsız” adlı hikâyesinde bir baba, Doktor Şekip Necdet otuz sekiz yaşına geldiği ve kadın doğum doktoru olduğu için kızının onunla evlenmesine rıza göstermez. Ardından Doktor Şekip Necdet başından geçen bir olay sebebiyle bu evlilikten vazgeçtiğini söyler. O olay da şu şekilde gerçekleşmiştir: Cevdet Bey adlı adam hastadır. Eşi Nerime Hanım çok üzgündür ve hüngür hüngür ağlamaktadır. Doktor o gece hastası için o evde kalır. Bahçeden birtakım seslerin geldiğini duyan Doktor eve hırsız girdiğini düşünür. Tabancasını alıp alt kata indiğinde kocasının başında hüngür hüngür ağlayan kadını eve giren bir adamla baş başa görür.

Bu hikâyede, kocasının hasta yatağı başında hüngür hüngür ağlayan bir kadının gece olduğunda eşini aldatması görülmektedir.

Fahri Celal'in (Göktulga) "Talâk-ı Selâse" adlı hikâyede kitabında yer alan hikâyelerden biri olan "Cürm-i Meşhûr"ta evdeki aşçının eşini öperken kendi eşine yakalanan bir adamın hikâyesi anlatılmaktadır. Asaf Bey'in kayınbiraderi Saffet çapkın bir gençtir. Saffet, evdeki kadın hizmetlilere sarkıntılık etmektedir. Saffet'in ablası Fahire Hanım, kardeşinin bu davranışlarından rahatsız olmaktadır. Saffet'in son zamanlarda aşçının İkbâl adlı eşine sataştığını kocasına söyleyerek kocasından Saffet'i bu konuda uyarmasını ister. Bir gün tam yemek zamanı aşçının eşi yemeğin hazır olduğunu Asaf Bey'e haber verdiği esnada Saffet Bey kadının yanaklarını sıkarak kadını kucaklamaktadır. Asaf Bey'in eşi, kocası ve aşçının eşini bu hâlde görünce yere yığılır ve feryat etmeye başlar. Fahire Hanım aşçının eşiyle kocasını yakaladığını, aşçının bunu duyması gerektiğini yüksek sesle söyler. Bu bağırtiların aşçının kulağına gidip aşçı tarafından öldürölmek istemeyen Asaf Bey, eşine yalvarır yakarır. Asaf Bey sarhoş olduğu için böyle bir kabahat işlediğini söyler. Kadın en sonunda çocuklarının hatrı için bağırmaktan vazgeçer. Aşçı, elinde kocaman bir odunla koşarak gelmektedir. Bunu gören karı-koca çok korkar ama korkuları yersiz çıkar çünkü aşçı olaydan bihaberdir. İçerdeki eşini de o odunla ayak tabanına vurarak ayılttığını Fahire Hanım'ı da bu şekilde ayıltacağını söyleyince aşçının bu beklenmeyen tepkisi sonrasında Asaf Bey ve eşi rahat bir nefes alır.

Bu hikâyede evdeki hizmetli kadınlarla evdeki erkeklerin ahlaka mugayyir ilişkiler içerisine girdikleri görölmektedir.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) "Sönmüş Yıldızlar" adlı hikâyede kitabına da ismini veren hikâyesi Perihan ve Hüseyin Kenan'ın mektuplaşmalarından oluşmuş bir hikâyedir. Çocukluk zamanlarından ahbap olan Hüseyin Kenan ve Perihan zaman geçip Perihan çarşafa girince artık eskisi gibi görüşemezler ve büsbütün birbirlerine yabancı olurlar. Perihan evlenir. Hüseyin Kenan çok ünlü bir yazar olur ve eserleri dilden dile dolaşmaya başlar. Perihan'ın evliliğinin üstünden iki yıl geçer. Bir toplantıda iki eski arkadaş karşılaşrlar ve iki iyi dost olurlar. Perihan, Hüseyin Kenan'ı onun eserleri aracılığıyla takip etmektedir. Hüseyin Kenan'ın eserlerindeki mahzun, tatlı, hayalperest üslup yerini zamanla hırçın ve acı bir üsluba bırakır hatta Hüseyin Kenan güzel şeylerle bile eğlenmeye başlar. Ardından neşeli ve alaycı bir

yazar olur. Perihan mektubunda Hüseyin Kenan'dan ondaki bu değişimin sebeplerini açıklamasını ister. Hüseyin Kenan cevabi mektubunda bu değişimin sebeplerini açıklar. Zaman geçtikçe insanların içyüzünü gördüğünden, genç kadınların sürekli sevgili değiştirmelerinden, evli kadınların sevgililerine mektupları kendi çocuklarıyla göndermelerinden bahseder. Perihan'ın kocasının onu aldatmasından ve bunu bildiği hâlde onun ses çıkarmamasından bahseder. Hüseyin Kenan, Perihan'a kalbinde kalan son yıldızın kendisi olduğunu ancak onu bir arabanın içinde bir adamla gördüğünde o yıldızın da onun tarafından söndürüldüğünü söyleyerek mektubunu bitirir.

Bu hikâyede; genç kızların sürekli sevgili değiştirmelerine, evli kadınların kocalarını aldattığına şahit olan Hüseyin Kenan adlı genç bir yazarın evliliğe ve aşka bakışının olumsuz anlamda değişmesi, ayrıca bu durumun onun sanatına yansımaları okuyucuya aktarılmaktadır.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) "Sönmüş Yıldızlar" adlı hikâyeye kitabında yer alan "Gölgelerin Busesi" adlı hikâyede Doktor Nizâmi evlenmemiş ve niçin evlenmediğini arkadaşı Behçet Paşa'ya anlatmıştır. Bu hikâyeye bu ikilinin bu konudaki konuşmalarından doğmuş bir hikâyedir. Doktor Nizâmi niçin evlenmediğini kendi ifadesiyle şu şekilde özetlemektedir: "Senin de benim gibi bir aile yuvası kurmana ne mâni vardı? Doktor Nizami, dalgın bir gülümseme ile cevap verdi:—Bir vehim... Bir korku... Aldatılmak korkusu..." (1993, 76). Nizâmi komşusu olan karı-kocayı pencereden seyrederek ve onların birbirleriyle öpüşmelerine her akşam şahit olur. Karşı komşusunun evinde evin reisinin kardeşi de ikamet etmektedir. Bu sahne her akşam gerçekleşmektedir. Kendisi bir hastasının bakıcısı olan Pakize adlı bir kızdan hoşlanmakta ve onunla evlenmeyi düşünmektedir. Bir gün karşı komşusunun bir kaza geçirdiğini ve evde yataktan kalkmadan istirahat ettiğini öğrenir ancak her akşam gördüğü sahne yine gerçekleşmektedir. Komşusunun eşi, kocasını onun küçük kardeşiyle aldatmaktadır. Bu olaya gözleriyle şahitlik eden Doktor Nizâmi, Pakize'yle evlenmekten vazgeçer. Sonrasında da evlilik defterini sonsuza kadar kapatır.

Bu hikâyede, şahit olduğu bir aldatma vakası sebebiyle aldatılmaktan korkan bir adamın bu korkusu sebebiyle evlenmekten vazgeçmesi anlatılmaktadır.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Bir Zaaf Dakikası” adlı hikâyede bir sancakta mutasarrıflık yapan otuz beş yaşındaki Nâmık Bey, jandarma kumandanıyla köyleri teftişten dönerken bir saldırıya uğrar ve yaralanır. Hava değişimi için babaevi olan İstanbul’a gelir. Bir gün arabasıyla ilerlerken yağmurda ıslanan küçük bir kız çocuğu zannettiği aslında yirmi iki yaşında ve yaşlı bir adam olan Halil Bey’le evli bir hanım olan Behice ile karşılaşır. Nâmık Bey, Behice’nin reddetmesine rağmen ona ısrar eder ve onu arabaya binmeye razı eder. Halil Bey, eşini sevgilisiyle görüldüğü için boşar. Nâmık Bey, bir gün evdeki bir hizmetliden Halil Bey’in eşini boşadığını öğrenir. Kendisini bu durumdan sorumlu sayar ve bunu telafi etmek için kızla nişanlanır. Evlenip görev yaptığı yere gitmeyi planlarken imzasız bir mektup alır. Bu mektupta bu kadının kocasından ayrılmasına onun sebep olmadığı, onun Behice’ye tesadüf ettiği gün Behice’nin sevgilisiyle olan bir randevudan döndüğü bu yüzden kocasının bu kadını boşadığı anlatılmaktadır. Bu mektup sonrasında Nâmık Bey evlenmekten vazgeçer. Her ne kadar Behice, sizi sevmeye başlamıştım ve kendimi size affettirecektim dese de Nâmık Bey bunu kabul etmez.

Bu hikâyede, yaşlı bir adamla evlendirilen genç bir kızın kocasını aldatması sonrasında yaşlı kocasının bunu öğrenip eşini boşamasından kendisini yanlışlıkla sorumlu hisseden bir adamın hatasını telafi etmek için bu kadınla evlenmek üzereyken aldığı mektupla tüm gerçekleri öğrenip onunla evlenmekten vazgeçmesi anlatılmaktadır.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Mektuplar” adlı hikâyede hikâyenin başkişisi olan yedi yaşındaki Nihat adlı çocuğun annesi, babasını aldatır. Bu olay sebebiyle Nihat’ın annesi ve babası ayrılır. Nihat annesinde kalır. Annesi verem olup ölünce babası onu kabul etmez. Çocuk anneannesine kalır ancak anneannesinin ona bakacak durumu olmadığı için Nihat yatılı okula verilir. Nihat, üvey annesinin bir erkekle mektuplaştığını annesinin arkadaşı olan eski bir komşuları aracılığıyla öğrenir. O kadından bu mektupları alır. Bu mektupları babasına vermek için gider ama üvey kardeşi Adnan ona çok yakın

davranır. Nihat, üvey kardeşi Adnan da kendisi gibi kötü bir kaderi yaşamasın diye mektupları babasına vermekten vazgeçer.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu; bir aldatma vakasının, bir çocuğun geleceğini ne derece olumsuz etkilediğini görmektedir.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Mazeret” adlı hikâyede Adnan adlı genç, Neriman'ın halasının oğludur. Neriman, Suat Bey'le evlidir. Suat, eşinin bu gençle görüşmesini istemez. Kendisi evde yokken onun eve gelmesini yasaklar. Uzun bir süre birbirleriyle görüşmeyen Neriman ve Adnan üç ay sonra bir akraba düğününde karşılaşır. Bu karşılaşmada Adnan, Neriman'a ilanaşk eder. Neriman genç adama kocasının onunla görüşmemesini söylediği günden beri âşık olduğunu söyler. Neriman aldatmasına sebep olarak ise kocasının bu yasaklaması ardından genç adama başka bir gözle bakmasını gösterir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Neriman ve Adnan arasında geçen konuşmalardan hareketle bu ilişkinin nasıl ve niçin başladığı görülmektedir:

Adnan —Şu halde sen beni seviyorsun. Halbuki hiç bunu söylemedin.

Neriman —Ağızla da söylemeye hacet var mıydı?

Adnan —Ne vakitten beri

Neriman —Gözlerini reçellerimden ayırıp bana çevirdiği günden beri... Sana yabancı bir erkek gözüyle bakmağa mecbur ettikleri günden beri. Günahımızı o çeksin! (1993, 141-142).

O günden sonra birbirlerine başka gözle bakmaya başlayan bu ikili gizli gizli buluşup görüşürler.

Bu hikâyede, halasının genç oğluyla görüşmekten kocası tarafından men edilen evli bir kadının bunu sebep göstererek kocasını aldatması görülmektedir.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Kardeşler” adlı, mekânı İstanbul ve Gönen olan hikâyede Süleyman adlı bir ressam hikâyenin başkişisidir. Kardeşleri sıkıntıya girmesin diye fedakârlık yapar ve evlenmez. Süleyman en küçük kardeşi Ayşe'nin genç bir yazarla ilişkisi olduğunu öğrenir. Kardeşine bundan haberi olduğunu ve bu duruma bir son vermesi gerektiğini bildirir. Ayşe ise abisine “O da benim gibi evli bir hanım değil mi ağabey? O kadar

fena bir şey olsa sen böyle yapar mıydın?” (1993, 149) şeklinde cevap verince fedakâr abi sırf kardeşine kötü örnek olmamak için yeniden bir aşk yaşamaya başladığı eski sevgilisi Muallâ’ya artık onunla görüşmeyeceğini söyler.

Duyarlı bir abinin kardeşleri için yaptığı fedakârlıklar sonrasında kız kardeşinin faillerinden biri olduğu bir aldatma vakası sebebiyle yaptığı bu fedakârlıkların karşılığını alamaması bu hikâyenin en dikkat çeken noktasını oluşturmaktadır.

Ercüment Ekrem’in (Talu) “Teravihten Sahura” adlı hikâye kitabında yer alan “Doğru Hesap” adlı hikâyesinde Seciye Hanım, kocası Asrî Bey’i başka bir kadınla yataкта yakalar. Asri Bey ben ne kadar tövbe etsem de dünyanın en güzel eşiyle evli olsam da gözüm yine dışarda olur ve seni yine aldatırım bu benim için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır, şeklinde açıklamalar yapar. Karı ve koca bir anlaşmaya varırlar. Eşi onun çapkınlıklarına ses çıkarmayacak bunun karşılığında her ayın sonunda Asrî Bey her aldatma başına eşi için terziye bir kat elbise diktirecektir. Hesap günü geldiğinde kadın; sen bana değil ben sana bir borçluyum, der çünkü kadın da kocası onu aldatırken o da kocasını aldatmıştır. Hikâyenin en son kısmından alıntılanan aşağıdaki kısımda bu durum şu şekilde okuyucuya aktarılır:

—Hayır Beyciğim! dedi. Ben her şeyde doğruyu severim. Hakkımın fazlasını kabul edemem. Sen yarın sabah kendi terzine uğra da bir kat koşum sipariş et. Zira hesap ettim. Hak-el insaf ben sana borçlu çıkıyorum!.. (r. 1341, 84).

Bu hikâyede, eşini aldatan bir adamın eşiyle bir anlaşma yaparak eşini aldatmaya devam etmesi ama sonunda eşinin de onu aldatması anlatılmaktadır.

Ercüment Ekrem’in (Talu) “Teravihten Sahura” adlı hikâye kitabında yer alan “Telefon Cilveleri-2 Ava Giden Avlanır” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde İbrahim Senih adlı bir adam eşine geceyi Şevket adlı bir arkadaşının evinde geçirip sonraki gün arkadaşıyla bıldırcın avına gideceğini söyleyerek onu kandırır. Adamın amacı aslında avlanmak değil geceyi bir kadınla geçirmektir. Eşi Behire, evde yalnızken canı sıkılınca telefon rehberini açarak dostlarını rastgele aramaya başlar. Şevket Bey’i arar. Behire Hanım kocasının orada olmadığını öğrenince kocasına çok sinirlenir. Onu cezalandırmak ister. Behire Hanım geceyi Şevket Bey’le geçirir.

Bu hikâyede eşini aldatan bir adamın eşi tarafından yakalanması sonrasında eşinin de intikam almak için onu aldatması görülmektedir.

Selahattin Enis'in (Atabeyoğlu) "Sara" adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Hikâyenin başkişisi zengin bir aileye mensup Halit adlı zengin bir adamdır. Halit güzel bir kadınla evlendiği takdirde mutlu olacağını düşünmektedir. Bir gün Sara adında bir fotoğrafçı müstahdemiyle karşılaşır. Onu çok beğenir ve sonunda onunla evlenir. Sara'nın dayısının oğlu Remzi ara sıra bu karı-kocanın evine gelmektedir. Halit, eşinin Remzi'yi sevdiğini ve kendisini onunla aldattığını düşünür. Halit ve Remzi askere çağrılır. Remzi bir yolunu bulur ve askerlik yaptığı yerden ayrılarak evine gelir ve korktuğu şey başına gelir. Onları öpüşürken görür. Bu olaylara şahit olan Halit'in tepkisi hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde mevcuttur:

Sara'yı babamın hatırı için boşamadım. Yahut bilmem niçin boşamadım. Fakar Sara benim için artık ne var, ne de yaşıyor.. Bu, bir isim ki mâziye aittir. Ve mâzide Sara isminde bir kadın, tarafından, kalb-i beşerin duyabileceği aşkın en yükseğiyle tam yedi ay deli ve çılgın gibi sevilmiştir. (r. 1339-1342, 25).

Halit, eşi Sara'yı boşayacağını babasına mektupla bildirir ama bunun sebebini söylemez. Babasının hatırı için Sara'yı boşamaz. Erzurum cephesine gönüllü gider. Büyük kahramanlıklar gösterir. Babasıyla mektuplaşır ve Sara'nın tifodan öldüğünü öğrenir. Dört yıl sonra İstanbul'a döndüğünde bir çocuğu olduğunu öğrenir. "Bu çocuk kendi çocuğu da olabilir Remzi'nin de olabilir ama bu neyi değiştirir ki" şeklinde düşünür. Bu hikâye aracılığıyla, aldatılan bir kocanın ruh hâlini görmek mümkündür.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Tılsımlı Kadın" adlı hikâyede erkekleri kendisine âşık eden, iki kocadan boşanmış Sabiha adlı kadın hikâyenin başkişilerinden biridir. Hikâyenin diğer başkişisi ise bir dairede memur olan orta yaşlı bir adamdır. Bu ikili arasında zamanla bir ilişki başlar ve bu ikili evlenir. Adam, eşinden ve onun geçmişinden şüphelenir. İşe gitmeyerek onu takip etmeye başlar. Kadının, Hasan ve Fâik Beyler adlı iki eski kocasıyla da tanışır. Bu adamlar aynı meyhanede baş başa bu kadın sebebiyle içki içmektedir. Bir süre sonra onun da kendileri gibi bu kadın sebebiyle mağdur olup içkiye

başlayacağını söylerler ama adam bu görüşte değildir. Bir gün kadının bir avukatın ofisine girdiğini gören kocası, kadın ofisten çıktıktan sonra ofise girerek avukatı sıkıştırarak gerçeği öğrenir. Bu avukat, kadının ağına düşürüp kandırdığı birçok erkekten biridir. Boşanma dilekçesini veren adam bir daha o kadınla görüşmez ve o eve bir daha gitmez.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu adamın bu olay sonrasındaki tavrı şu şekilde anlatılmaktadır:

Bir daha o eve hiç gitmedim, o kadını hiç görmedim, kendisinden bahsedildiğini hiç işitmedim ve ben de Hasan ve Fâik beylerin masasına bir gardiyan tarafından zindana itilen bir mahkûm gibi, çökerek oturdum. Ben de her akşam içtim, içtim, içtim (1980, 152).

Bu hikâyede, birçok adamı kendisine âşık edip onlarla evlenen ama sonrasında evliyken yine başkalarıyla ilişki yaşayan bir kadının durumu anlatılmaktadır.

Peyami Safa'nın "Aşağı Kadın Kiracıları" adlı hikâye kitabına ismini veren hikâyesinde eserin başkişisi Fâik Bey'in evine yanlışlıkla bir mektup gelir. Fâik Bey bu mektubu açıp okuyunca bu mektubun eşi Fikriye'ye geldiğini bu sebeple de aldatıldığını düşünür ama o mektup aslında alt katın hanımına zengin bir adamdan gelmiştir. Aldatıldığını düşünen Fâik Bey alt katın hizmetçisi Rum Eleni'ye mektubu sorunca o mektubun kendi eşine gelmediğini Cevdet Bey adında zengin bir adamdan alt kattaki hanıma geldiğini anlayınca rahatlar. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda gerçeklerin anlaşıldığı kısım mevcuttur:

Fâik, hizmetçinin yakasına yapıştı:

—Doğru söyle Eleni! Beş lira bahşiş vereceğim, Sahi sizin hanımın mı? Ha söyle, anlat beş tane lira.. Eleni söyle.. Fâik Eleni'yi yakasından tutarak yaprak gibi sallıyordu. Eleni üst üste Türkçe, Arapça, Rumca, Ermenice bir alay yeminler ediyor, teminat veriyor:

—Bizim hanım her gün böyle üç tane; beş tane mektup alır. O mektup ki sizdedir (r. 1335, 6).

Bu hikâyede, eve yanlışlıkla gelen bir mektup sebebiyle eşi tarafından aldatıldığı şüphesine kapılan bir kocanın endişesi ve sonrasında gerçeğin ortaya çıkmasıyla bu adamın rahatlaması anlatılmaktadır.

Peyami Safa'nın "Cazibeli Kız" adlı hikâye kitabında yer alan "Vicdanların Tahakkümü" adlı hikâyesinde Şükrü ve Nâfız birlikte ticaret yapmaktadır. Nâfız bekâr, Şükrü ise evlidir. Şükrü Anadolu'da, Nâfız ise İstanbul'dadır. Şükrü uzakta olduğundan Nâfız, Şükrü'nün evinin tüm ihtiyaçlarını her gün Şükrü'nün evine giderek karşılar. Bu geliş gidişlerde iş ortağı Şükrü'nün eşi Şükriye'ye âşık olur. Şükriye de Nâfız'dan hoşlanır ama ikisinin de vicdanı rahat değildir. Bir gün bu ikili bir araya geldikleri zaman birbirleri için hissettikleri duyguları birbirlerine itiraf ederler. Her ne kadar birbirlerine karşı derin duygular hissetseler de Şükriye kocasını, Nâfız ise arkadaşını aldatmak istememektedir. Şükriye Nâfız'a bir teklifte bulunur. Şükriye'nin bu teklifinin Nâfız kabul eder. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu sahne şu şekilde anlatılmaktadır:

Yalnız bugün vicdanımın emirlerine itaat edebilecek hâldeyim. Bir teklifim var. Şükrü cumartesi günü gelecek. Aranızda kararlaştırdınız, O İstanbul'da kalsın, siz onun yerine gidiniz. Ve aylarca gelmeyiniz. Anlıyor musunuz? Aylarca... Orada beni unutmaya çalışınız. Burada ben de aynı şeyi yapacağım. Bunu tecrübe edelim. Eminim ki muvaffak olacağız.. Olmaz mı? Kabul eder misiniz? Ah.. Biliyorum, bu her ikimiz için de edilmez (r. 1336, 8).

Nâfız, Anadolu'ya geçer ve bu aşkı her ikisi de kendi içinde söndürmeye başlar.

Bu hikâyede iş ortağının eşiyle yakınlaşmaya başlayan bekâr bir genç adamın karşı tarafın da isteğiyle bu aldatma olayından vazgeçmesi anlatılmaktadır.

Peyami Safa'nın "Ava Giden Avlanır" adlı hikâye kitabında yer alan, mekânı İstanbul olan "Boğaziçinde Neler Olmamıştır!" hikâyesinde genç bir adam vapurda seyahat ederken yaşlı bir adam dikkatini çeker. Bu adamın yüzünde özellikle de gözlerinde derin bir hüznün vardır. Adam izlendiğinin farkına varınca ikili konuşmaya başlar. Adam neden öyle birden yaşlanıp o hâle geldiğini anlatmaya başlar. Adam kayıkçıdır. Bir kadın müşterisiyle bir ilişkiye başlar ve onunla evlenir. Bir gün Civan Ahmet adında zengin bir adam ona çok yüksek bir yevmiye teklif ederek onun kayığıyla her gün seyahat etmeye başlar. Gelse de gelmese de her gün onu beklemesini ister. Bir gün bir çocuğun verdiği haberle tüm gerçekler ortaya çıkar. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metin parçasında bu sahne şu şekilde anlatılır:

Ara sıra gelmediği günler de olurdu. O zaman da Beylerbeyi İskelesinde akşama kadar beklerdim. Bir gün yine böyle gelmedi bekliyorum. Aziz isminde bir küfeci çocuğu vardı. Şimdi o da öldü ya.. Beni beklerken görmüş, sandalın yanına geldi, kulağıma doğru:

—Civan Ahmet Bey’i mi bekliyorsun? Dedi

—Ha.. Evet.

—Ben beyi gördüm, yarım saat evvel sizin eve giriyordu.

—Aziz yalansa şu küreği kafanda kırayım mı? (r. 1338a, 5).

Bu haberle evine giden adam, eşi tarafından aldatıldığını görünce hem eşini hem de o adamı öldürür ama aldatıldığını ispat edemediğinden on beş yıl hapis cezası alır. Otuz yaşında hapse giren adam kırk beş yaşındayken hapisten çıkar. Adamın yüzündeki hüznün sebebi bu hikâyeye ortaya çıkar.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, aldatılan bir adamın kendisini aldatan eşini ve eşinin birlikte olduğu adamı öldürmesi sebebiyle on beş yıl hapis yatmasına tanıklık etmektedir.

Peyami Safa’nın “Siyah Beyaz Hikâyeler” adlı hikâye kitabında yer alan “Neriman, Şinâsi, Cemile” adlı hikâyede Neriman çocukluktan gençliğe yeni adım atan şen şakrak bir kızdır. Anne ve babası başka bir şehre gitmek durumunda kalınca onu üvey dayısının oğlu Şinâsi’nin evine emanet bırakırlar. Şinâsi, Cemile ile evlidir. Evin beyine âşık olan genç kız, bu aşkına karşılık bulamayınca intihar girişiminde bulunur fakat hayatta kalır ancak bir zaman sonra Neriman ile Şinâsi arasında bir ilişki başlar. Cemile aldatıldığını öğrenir. Aldatılmayı gururuna yediremeyen Cemile intihar ederek canına kıyar.

Bu hikâyede okuyucu, kocası tarafından aldatılan bir kadının bu aldatmaya karşı intihar ederek canına kıymak şeklinde verdiği reaksiyona şahitlik etmektedir.

Peyami Safa’nın “Siyah Beyaz Hikâyeler” adlı hikâye kitabında yer alan “Sadık Bey’in Zevcesi” adlı hikâyede mekân İstanbul’dur. Sadık Bey’in zevcesi Nezihe çok sinirli bir kadındır. Sadık Bey’in başından birçok evlilik geçmiştir. Bu evliliklerinde Sadık Bey eşlerine sadık kalmamıştır. Kadın, Sadık Bey’e sürekli hakaret eder ve Sadık Bey’in onu aldattığını düşünür. Bir gece Sadık Bey treni kaçırdığı için eve geri dönmek zorunda kalır ve eşi onu “bana lavanta niye

getirmedin” diyerek Beyoğlu’na gönderir. Evde sevgilisiyle buluşmuştur ve yakalanmamak için Sadık Bey’i evden göndermiştir.

Bu hikâyede sinirli bir eşe sahip olan bir adamın, eşi tarafından aldatılması görülmektedir.

Peyami Safa’nın “Siyah Beyaz Hikâyeler” adlı hikâye kitabında yer alan “Selma’nın Üzüntüsü” adlı hikâyede Selma, kocası Cevad’ın kendisini aldattığı şüphesiyle üzüntüsünü Şefika’ya anlatır. Şefika ise kocan seni aldatmıyor, diyerek Şefika’yı teskin etmeye çalışır. Selma, Şefika’yla konuşurken elinde çiçeğiyle Cevad eve girer. Eşinden elindeki çiçeği suya koymasını ister. Selma çiçeği suya koymak için başka bir odaya gittiğinde hikâyedeki olayların düğümünün çözüldüğü şu sahne yaşanır:

Cevad, Şefika’ya doğru yürüdü, genç kadını elinden tutup kendisine çekerek, arzulu bir erkek hamlesiyle kucakladı, göğsünde sıkı ve gözlerinden, dudaklarından sık sık, üst üste öperek sordu:

—Selma ile ne konuşuyordunuz?

Şefika sinsi, küçük bir kakhaha attı:

—Budala, bana seni kıskandığımı anlatıyor, dünyadan haberi yok, dedi. (1980, 197).

Kocası, eşini Şefika -eşinin en yakın arkadaşı- ile aldatmaktadır ama Şefika’nın hiçbir şeyden haberi yoktur çünkü Şefika’nın böyle bir ihanet içerisinde olabileceğini aklından geçirmemiştir.

Bu hikâyede kocasının kendisini aldattığından şüphelenen bir kadının bunu en yakın arkadaşına anlatması ama bunları anlattığı arkadaşının, kocasıyla bir ilişki içinde olduğunu bilmemesi anlatılmaktadır.

Peyami Safa’nın “Siyah Beyaz Hikâyeler” adlı hikâye kitabında yer alan “Kazara mı?” adlı hikâyesinde Şâkir-Mahmûre ve Hâlid-Cemile adlarındaki iki karı-koca Büyükada’daki bir eğlence sonrası sarhoş olurlar. Eğlencenin ardından bir otelde iki yataklı bir odada kalırlar. Sabah uyandıklarında ise sarhoşluğun da etkisiyle bir diğerrinin kocasıyla bir diğerrinin eşi aynı yatakta uyanır. Kadınlar dönüşte vapurda birbirleriyle konuşurken bunun yanlışlıkla değil de bilerek yapıldığını birbirlerine şu şekilde itiraf ederler:

Vapurda kadınlar yalnız kalınca Mahmûre deli gibi gülmeğe başladı:

—Cemile... Cemile... Bunu hiç unutmayacağım... Ne tuhaf... A... Hıhh... Ne tuhaf... Haydi ben sızmışım, fenâ sarhoştum... Sen nasıl oldu da hissetmedin?

Cemile sinsi ve kurnaz gülümsedi:

—Kim diyor hissetmedi diye?

Mahmûre haykırdı:

—Ne? Ne? İtiraf ediyorsun ha... İtiraf ediyorsun ha... Seni yezit seni... Seni yezit seni... Hissettin de sesini çıkarmadın ha?..

Cemile'nin dâimâ öyle sinsi ve kurnaz gülümsediğini görünce, gizli, çekingen, yavaşça ilâve etti:

—Vallahi ben de hissetmedim ama çıkarmadım! (1980, 209).

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Tehdit Mektubu" adlı hikâyede hikâyenin başkişisi Tahsin Bey çok korkak bir adamdır. Bir gün bir mektup alır. Mektupta şunlar yazılıdır:

Efendi! Gözünü dört aç! Tam haziranın yirmi üçüncü pazarı günü akşamı, pazartesi gecesinin yarısında, saat zevâli yarım, ezanı beş buçuk raddelerinde, seni evinde yakalayacağım. Elini kolunu bağlayacağım. Başını karpuz gibi kütür kütür ikiye bölüp ktır ktır keserek yiyeceğim, vaktiyle mâlumatin olsun! Düşmanlarından biri (1980, 248).

Bu mektubu okuyunca korkuya kapılan adam her yere başvurur ama çözüm bulamaz. En sonunda Sakarya'da bir akrabasının yanına gitmeye karar verir. O mektubu gönderen aslında eşi Şazimend Hanım'dır. Şazimend Hanım o mektupları âşığı Yüzbaşı Fâik Bey'le evde yalnız kalmak istediği için yazmıştır.

Bu hikâyede bir kadının, sevgilisiyle birlikte olmak için kocasına sahte bir tehdit mektubu yazıp onun evden uzaklaşmasını sağlaması sonrasında kocasını aldatması anlatılmaktadır.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Söz Aramızda" adlı hikâyesinde eserin başkişisi Fâik Bey güzel kadınlara düşkün olan zengin ve cimri bir adamdır. Bir gün köprüde çok güzel bir kadın görür. Onu çok beğenir. Bu kadının adı Semahat'tır. Fâik Bey kadınla evlenir. Bu kadının Fâik Bey'e göre kötü bir huyu vardır. O da süslenmek ve bunun sonucu olarak da çok para harcamaktır. Semahat yeni aldığı kumaşları kocasına gösterir ve oldukça ucuza aldığını söyleyerek kocasını kandırır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu elbiselerin nasıl alındığı hikâyenin anlatıcısı tarafından şu şekilde açıklanır:

Semahat Hanım yalan söylemiyordu, fakat sözlerinde çok mübalağa vardı. Çünkü, bütün o çarşafıkları, tuhafîye eşyasını, rügan iskarpinlerini almak için kırk kuruş, elli kuruş değil, kırk para, elli para bile vermiyordu. Verdiği şeyi yalnız siz ve ben bilelim, söz aramızda! (1980, 258).

Hikâyede, elbise alabilmek için kocasını aldatarak gayriahlaki bir şekilde para kazanan bir kadının durumu anlatılmaktadır.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Kuvvetli Bir Mantık" adlı hikâyesinde hikâyenin anlatıcısı vapurda biri uzun diğeri kısa boylu iki arkadaşın sohbetine kulak misafiri olur. Kısa boylu olan diğeri ilişki yaşadığı bir kadını tarif etmektedir. Bu tarifin sonunda, anlatılan kadının -Sabiha- uzun boylu olanın eşi olduğu anlaşılır. Hiddetlenen uzun boylu adam arkadaşına saldırmaya başlayınca kısa boylu olan diğeri onun evli olmadığını söyler. Uzun boylu olan ise onunla bir ay önce evlendiğini söyleyerek karşılık verir. Kısa boylu olan adamın, arkadaşına söylediği şu sözler onu arkadaşının gözünde haklı çıkarır:

—Geç kalmışsın ben Sabiha'yı 3 ay evvel tanıdım. Senden daha kıdemliyim. Asıl bana hıyânet eden sensin, bir de utanmadan ağzını bozuyorsun, hiç şey söylemeğe hakkın yok! (1980, 272).

Bu hikâyede, iki arkadaşın bir sohbet esnasında aynı kadınla ilişki sürdürdüklerini öğrenmeleri sonrasında yaşananlar anlatılmaktadır.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Bir İhanet Hikâyesi Daha"da Hulûsi adındaki koca, eşinin kendisini aldattığına dair bir mektup bulduğunu söyler. Mektuba göre eşi gece onda kendi âşığını eve alacaktır. Hulûsi; Abdulkadir ve Fuad adlı arkadaşlarından onunla o saatte eve gelerek bu aldatma olayına şahit olmalarını ister. Hulûsi iki arkadaşıyla o saatte kendi evine gider. Eşinin çok zarif bir kıyafetle kapıyı açtığını gören kocası, eşine adamı nereye sakladığını sorar. Bu sırada evin kapısında bekleyen iki arkadaştan biri olan Fuad, Abdulkadir'e şunları söyler: "—Eğer şimdi benim yerimde başka bir şâhid olsaydı, Hulûsi içerde beni yakalayacaktı. Zevcesine mektubu yazan benim!" (1980, 274).

Bu hikâyede en yakın arkadaşlarından biriyle eşinin birlikte olduğunu bilmeden yaşayan bir adamın hikâyesi okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Peyami Safa'nın "Asrın Hikâyeleri" adlı hikâye kitabında yer alan "Bazı Kere Hayvanlaşırız" adlı hikâyede eşinin bir akrabasına gitmesini fırsat bilen Hulûsi

evdeki Rum Hizmetçi Eleni'nin odasına girerek hizmetçinin karşı koymasına rağmen ona sarılır ve onu öpmeye çalışır. Bu esnada eve gelen eşi bu sahneyi görür ve kapıyı çarparak odadan çıkar. Bu şekilde yakalanan Hulûsi olayı anlatıp akıl danışmak için bekâr olan arkadaşı Fuad'ın yanına gider ve Fuad, arkadaşının bu problemine şu şekilde bir çözüm bulur:

—Aman Hulûsi. Bu meselenin bir çaresi var. Şimdi eve gidersin. Eleni'ye bir bahşiş sıkıştırırsın. Sonra zevcenin yanına gider, ona insanların bazı kere hayvanlaştığını anlatır, kabahatin en çoğunu Eleni'ye yüklersin, arkasından zevcene karşı bir cemile olmak için Eleni'yi çağırır, eşyalarını toplamasını emredersin.

—Amm da yaptın ha... Kızın ne kabahati var, açlıktan sokaklarda mı sürünsün?

—Sürünmez merak etme

—Nasıl sürünmez?

Fuad elini arkadaşının omuzuna koyarak kurnaz bir tebessümle güldü:

—Canım Eleni'yi bana gönderirsin, Ben yanıma alırım. Daha br diyeceğin var mı? (1980, 61).

Bu hikâyede evdeki hizmetçinin karşı koymasına rağmen ona sarılıp onu öpmeye çalışan bir adamın, eşi tarafından yakalanması ardından bu kocanın pişmanlığı ve sonrasında yaşananlar anlatılmaktadır.

Peyami Safa'nın "Asrın Hikâyeleri" adlı hikâye kitabında yer alan "Çürük" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyede Sabri Bey elli beş yaşındadır. Eşi ölünce yeniden evlenmek ister. Makbule adlı genç bir kızla evlenir. Bu genç kız onunla sırf parası ve ondan kalacak miras için evlenmiştir. Sabri Bey bunu bilir ve aldatıldığı takdirde onu öldüreceğini söyler. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda yaşlı kocanın uyarısı mevcuttur:

—Sen beni sevmezsin bilirim.. Benimle param için evlendin. Fakat seni ayıplamam, başka türlü de ak sakalımın kahrını çekemezsin ya... Yalnız, bana iyi bak kızım. Bir de kulağında olsun eğer bana ihanet edecek olursan seni sağ bırakmam (1980, 107).

Eşinin sırtında gördüğü diş izleri bulunan bir çürükten yola çıkarak aldatıldığını anlayan Sabri Bey, önce genç eşini boğarak öldürür sonra da kendi canına kıyar.

Bu hikâyede kocasının tüm uyarılarına rağmen onu aldatan bir kadının, kocası tarafından öldürülmesi ve sonrasında kocasının da kendi canına kıyması anlatılmaktadır.

Selami İzzet'in (Sedes) "Geceye Aşık" adlı hikâye kitabında yer alan "Nasihat" adlı hikâye mektuplarla oluşturulmuş bir hikâyedir. İzmir'de yaşayan ve Ekrem'le evli olan Cemile, İstanbul'da yaşayan ve Muhsin'le evli olan Nimet'le mektuplaşır. Cemile, Nimet'i kardeşi addetmektedir. Cemile cevabi mektubunda kocası tarafından aldatıldığından şüphelenen Nimet'e evlilikle ilgili bazı öğütler verir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu kadının evliliği sürdürmekle ilgili bazı düşüncelerini ve kardeşi olarak gördüğü Nimet'e verdiği öğütleri görmek mümkündür:

Ben "Bir gül ile yaz geçmez!" darb-ı meseline iman eden kadınlardanım. İsterim ki her kadın bana kani olsun. Bunun aksini iddia eden ailelerde hırıltı gürültü bitmez. Bir gözleri kör ve bir kulakları sağır olan karı kocalar çok bahtiyarlar. Bilhassa, kadınlar kardeşim. (...) Eğer kocan seni ihmal etmiyorsa, yazdığın mektupta etmediği anlaşılıyor, bırak eğlensin, istediğini yapsın. Karısını ihmal etmeyen ve bütçesini sarsmayan bir erkeğin kadını bahtiyardır Nimet, benim gibi! (2015, 34).

Cemile mektubunda belli bir zaman sonra erkeklerin eşlerinden bıkıp başka kadınlara ilgi duymaya başlayabileceğini, bunun kaçınılmaz olduğunu bu sebeple evliliğini devam ettirmek isteyen bir kadının buna göz yumması gerektiğini belirtir. Cemile mektubunda ayrıca kendi kocasının dört tane metresi olduğunu ama kendisinin buna göz yumduğunu ve bu sayede evliliğini sürdürebildiğini söyler.

Bu hikâye vasıtasıyla okuyucu, bir kadının evliliği bitmesin diye kocasının onu aldatmasına ses çıkarmamasına tanıklık etmektedir.

Selami İzzet'in (Sedes) "Geceye Aşık" adlı hikâye kitabında yer alan "Ödeşme" adlı hikâyesi bir kadının kocasına yazdığı mektupla oluşturulmuş bir hikâyedir. On yaşındayken anne ve babasını kaybeden İkbâl, hikâyenin başkişisidir. Kimsesi kalmayan İkbâl, Gâlip Bey'le eşi Güzin Hanım'ın yanında büyür. Bu aile ona kol kanat gerer. Güzin, İkbâl'den sekiz yaş büyüktür. İkbâl, Güzin'i bir abla olarak görür. Gâlip Bey onu kendi kızımıymış gibi büyütür. İkbâl, Cemal Bey'le

evlenir. İkbâl, Güzin ve Gâlip Bey'e karşı kendisini borçlu hisseder. Bu iki aile çok sık görüşmeye başlar. Bu görüşmeler sonrasında Güzin, Cemal Bey'le yakınlaşır. İkbâl, Güzin'in Cemal Bey'e yazdığı bir mektubu ele geçirir. İkbâl bu aldatılmayla kendisini onlara karşı borcunu ödemiş sayar. İkbâl bu yasak ilişkiyi sürdürmemesi konusunda kocasını şu şekilde uyarır:

Şimdi sana yol kısa iken ihtar ediyorum Cemal. Artık kâfi! Eğer sözümü dinlemezsen mesuliyet kabul etmem. Galip Bey gözlerimin içine bakıyor, daha dün: eski günlerin tadını unutmadığını söylüyordu. İster misin iyiliklerimin ben de faizini alayım? (2015, 31).

Bu hikâyede yeni evlenen genç bir kadının, kocası tarafından aldatılması sebebiyle kısasa kısas yapacağını söyleyerek kocasını uyarması anlatılmaktadır.

Selami İzzet'in (Sedes) "Geceye Âşık" adlı hikâyeye kitabında yer alan "Zehra'nın Kızları"nda mekân İstanbul'dur. Hikâyenin başkişisi olan Büklüm Zehra kırk beş yaşında ufak tefek bir kadındır. Bu kadının ilginç bir hayat hikâyesi vardır. Bir kolağasının evlatlığı olan bu kadın on yedi yaşındayken evin oğluyla evlenir. Altı aylık evliyken bir bozacıyı evine alarak kocasını aldatır. Sonrasında başından birçok olay daha geçer. Dört kocadan boşanır, karakolluk olur, mahalleden kovulur. En sonunda bir bahriyeliyle evlenir ve bir çocuğu olur. Bahriyeliden de boşanan kadın yanına üç kız alıp, bir ev kiralayıp çalgılı çengili eğlenceler düzenleyerek geçimini sürdürmeye çalışır. Bir gün bu evdeki kızlar vaaz dinlemek için camiye giderler. O kızlar vaaz esnasında ağlayınca Hoca, kızlara muska verir ve bunun üzerine kızlar cennetlik olduklarını düşünürler.

Bu hikâyeye aracılığıyla okuyucu, kocasını aldattığı için kocasının onu boşaması üzerine dul kalan bir kadının sonrasında başka evlilikler yapması ama bu evliliklerin de boşanmayla bitmesine tanıklık etmektedir.

Selami İzzet'in (Sedes) "Geceye Âşık" adlı hikâyeye kitabında yer alan "İşte Böyle!.. Demiş..." adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Eski Kadı Mahmut Efendi'nin naklettiği bir aldatma vakası hikâyenin konusudur. Bir gün Mahmut Efendi, Yumurtacı Ali namıyla tanınan bir adamın eşi tarafından aldatılması vakasını çevresindekilere anlatmaya başlar. Hacı Ali adlı bir adam, eşi ve çocuklarıyla İstanbul'a gelir. Bu adam bir zaman sonra eşini boşar ve çocuklarıyla birlikte eşini

Konya'ya gönderir. Kendisi de Dilber adlı genç ve güzel bir kadınla evlenir. Kasabaya yeni gelen jandarma zâbiti, Hacı Ali'nin Konya'dan tanışdır ve bir ev kiralamadan önce Ali'nin yanına yerleşir. İki ay geçmesine rağmen jandarma zabiti bir türlü yeni bir ev kiralayıp gitmemekte ve Ali'nin evinde kalmaktadır. Çevrede de bazı dedikodular çıkmaktadır ancak jandarma zâbiti, Hacı Ali'yle yatsı namazları haricinde camiye namaz kılmaya gidince dedikodular azalır. Yatsı namazı için camiye giderken tabakasını unutup eve geri dönen Hacı Ali eve döndüğünde eşini zâbitle uygunsuz bir hâlde yakalar. Yakalanan jandarma zabiti, kadının kocasına şu cevabı verir: “İşte böyle Ali Efendi demiş, her gece böyle!” (2015, 111).

Bu hikâyede ilk eşini sebepsiz yere boşayıp çocuklarını evden uzaklaştıran bir kocanın, eşi tarafından aldatılması görülmektedir.

Memduh Şevket'in (Esendal) “Otlakçı” adlı hikâye kitabındaki “Bildim” adlı hikâye, eşini baldızının ahretliği ile aldatan Niyazi adlı bir adamın başından geçen olayların bir sohbet esnasında aktarılmasıyla oluşturulmuştur. Niyazi eşine ait dükkanın üst katını onu aldatmak için kullanmaya başlar. Bir gün dükkanda çalışan çırak, adamın eşine yanlışlıkla durumu anlatır. Niyazi'nin eşi polisi ve yakınlarını toplayıp tekrar gelmek için dükkana gittiğinde Niyazi ve sevgilisi oradan kaçar. Bu olaydan sonra eşi, Niyazi'yi eve almaz. Bunun üzerine Niyazi ahretliğe nikâh kıyar. Bir ev tutup onunla yaşamaya başlar ve eşinden boşanır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda eşini aldatan adamın akıbeti okuyucuya şu şekilde aktarılır:

Kaymakam şaştı. Sonra acıdı:

—Yaaaa, dedi. Oğlan şimdi han köşelerinde kaldı, desene! Gördün mü beş dakikalık zevkin sonunu! Bir yandan rezalet, bir yandan dava. Sen kendisini görüyor musun?

—Dün gördüm.

—Bari, teselli edeydin.

—Neden?

—Nedeni var mı ya...

—Oğlan zevkinde, keyfinde. Ahretliği de nikâh etmiş. Kumkapı'da Tatlı Kuyu yokuşunda bir ev tutmuş. Ahretlik de piliç gibi, diyorlar (1983, 162-163).

Bu hikâyede, eşini aldatan bir adamın başına gelenler mizahi bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Tez kapsamına giren hikâyeler istatistiksel kuram bağlamında ele alındığında seksen iki hikâyede karı veya kocanın, eşlerini başkalarıyla aldattığı olayların yazarlarca kurgulandığı görülmüştür. Bu metinlerde karşılaşılan aldatma olaylarının kırk tanesinde evli kadınlar kocalarını, otuz dört tanesinde kocalar eşlerini başkalarıyla aldatmışlardır. Sekiz hikâyede ise hem karı hem de koca aynı anda birbirlerini başkalarıyla aldatmışlardır.

Hikâyelerde karşılaşılan aldatma olaylarının sebepleri olarak okuyucunun karşısına şunlar çıkmaktadır: eşler arasındaki saygı ve sevginin çeşitli sebeplerle bitmesi, evli bireylerin evlilik sorumluluğunu tam olarak üstlenememesi, ekonomik sıkıntı sonucu daha iyi bir hayat sürme isteği, merak, aldatan eşten intikam alma isteği, yaş farkı sebebiyle eşler arasında ortaya çıkan uyumsuzluk.

Hikâyelerin çoğunda aldatma olayı evliliklerin bitmesine yol açarken bazı hikâyelerde aldatma olayının içindeki karı veya kocalar pişman olup evliliklerini korumak için eşlerini aldatmaktan vazgeçmişlerdir ve devamında mutlu bir evlilik sürdürmüşlerdir. Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Yazın Tarihi” adlı hikâye kitabındaki “İkinci Nikâh” adlı hikâyede, “Solgun Demet” adlı hikâye kitabında bulunan “Sevdayı Girizân” ve “Uçurumun Kenarında” adlı hikâyelerde, Mehmet Rauf'un “Kadın İsterse” adlı hikâye kitabındaki “Tehlike” ve “Hıyânete Karşı” adlı hikâyelerde, Ahmet Rasim'in “Tecârib-i Hayat” adlı hikâye kitabındaki “Tecârib-i Hayat” adlı hikâyede, İzzet Melih'in (Devrim) “Hüzün ve Tebessüm” adlı hikâye kitabındaki “Hatırâtın Tehlikesi” adlı hikâyede, Peyami Safa'nın “Cazibeli Kız” adlı hikâye kitabındaki “Vicdanların Tahakkümü” adlı hikâyede bu durum görülmektedir.

Evli bireylerin karıştığı aldatma olaylarından bazıları ölüme sebep olmuştur. Bu ölümlerden bir kısmı intihar şeklinde gerçekleşirken bir kısmı da cinayet şeklinde gerçekleşmiştir. Ahmet Mithat Efendi'nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Emanetçi Sıtkı” adlı hikâyede, Samipaşazâde Sezai'nin “Rumuzü'l-Edeb” adlı hikâye kitabındaki “Bedia Hanım” adlı hikâyede, Nâbizâde Nâzım'ın “Zavallı Kız” adlı hikâyesinde, Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Yazın Tarihi” adlı

hikâye kitabındaki “Zevrak’la Ebru” adlı hikâyede ve “Bir Hikâye-i Sevda” adlı hikâye kitabındaki “Daire-i İstintakta” adlı hikâyede, Halide Edip’in (Adıvar) “Harap Mabetler” adlı hikâye kitabındaki “İmzasız Mektuplar” adlı hikâyede, Mehmet Vecihî’nin “Netîce yahud Bir Yetimin Sergüzeşti” adlı hikâye kitabındaki “Netîce yahud Bir Yetimin Sergüzeşti” adlı hikâyede, Ahmet Rasim’in “Endişe-i Hayat” adlı hikâye kitabındaki “Endişe-i Hayat” adlı hikâyede, Ahmet Rasim’in “İlk Sevgi” adlı hikâye kitabındaki “İlk Sevgi” adlı hikâyede, İzzet Melih’in (Devrim) “Hüzün ve Tebessüm” adlı hikâye kitabındaki “Garip Fakat Hakiki” adlı hikâyede, Peyami Safa’nın “Ava Giden Avlanır” adlı hikâye kitabındaki “Boğaziçinde Neler Olmamıştır!” adlı hikâyede, Peyami Safa’nın “Siyah Beyaz Hikâyeler” adlı hikâyede kitabındaki “Neriman, Şinâsi, Cemile” adlı hikâyede bu durum görülmektedir.

İncelenen hikâyelerin bazılarında evdeki hizmetlilerle evdeki evli bireylerin aldatma olayının failleri olduğu görülür. Bu hikâyelerden bir tanesinde evin hanımı kocasını bir uşakla aldatırken diğerlerinde kocalar eşlerini hizmetlilerle aldatmışlardır. Ahmet Mithat Efendi’nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Bir Gerçek Hikâye” adlı hikâyede, Ahmet Mithat Efendi’nin, “Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-” adlı eserindeki “At Bulunur Meydan Bulunmaz Meydan Bulunur At Bulunmaz” adlı hikâyede, Hüseyin Rahmi’nin (Gürpınar) “Kadınlar Vaizi” adlı hikâye kitabındaki “Aferin Hayrullah” adlı hikâyede, Ömer Seyfettin’in “Mürebbiye” ve “Havyar” adlı hikâyelerinde, Fahri Celal’in (Göktulga) “Talak-ı Selase” adlı hikâye kitabındaki “Cürm-i Meşhut” adlı hikâyede, Peyami Safa’nın “Asrın Hikâyeleri” adlı hikâye kitabındaki “Bazı Kere Hayvanlaşırız” adlı hikâyede, Emin Nihat Bey’in “Müsâmeretnâme” adlı hikâyede kitabında yer alan “İhsan Hanım yahut Atiye Hanım’la Uşşâkının Sergüzeşti” adlı hikâyede bu durum okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Bazı hikâyelerde kocalar eşlerini birden fazla kadınla aldatır. Bazı hikâyelerde ilk evliliğinde aldatılan bireyler ikinci evliliğinde de aldatılmıştır. Bazı hikâyelerde aldatılan karı ve kocaların, aile düzenleri bozulmasın diye aldatılmaya ses çıkarmadıklarını veya bilmezlikten geldikleri görülmüştür.

Bazı hikâyelerde ilginç veya mizahi öğelerle dolu aldatma olayları okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Sadık Bey'in Zevcesi", "Selma'nın Üzüntüsü", "Tehdit Mektubu" "Söz Aramızda", "Kuvvetli Bir Mantık" adlı hikâyeleri ve Selami İzzet'in (Sedes) "Geceye Âşık" adlı hikâye kitabında yer alan "İşte Böyle!.. Demiş..." adlı hikâyesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Sonuç olarak Cumhuriyet öncesi dönemde kaleme alınan hikâyelerde aldatma konusunun sıkça işlendiği görülmüştür. Eşler arasındaki saygı, sevgi ve aşkın çeşitli sebeplerle bitmesi hikâyelerde geçen aldatma vakalarının en önemli sebebi olmuştur. Hikâyelerin çoğunda aldatma olayının, evliliklerin bitmesine yol açtığı görülmüştür. Bazı hikâyelerde aldatma olayının içindeki karı veya kocalar pişman olup evliliklerini korumak için eşlerini aldatmaktan vazgeçmiştir. Evli bireylerin faili olduğu aldatma olaylarından bazılarında aldatma, ölüme sebep olmuştur. Bu ölümlerden bir kısmı intihar şeklinde gerçekleşirken bir kısmı da cinayet şeklinde gerçekleşmiştir. Bazı hikâyelerdeyse karı ve kocanın aynı anda birbirlerini başkalarıyla aldattıkları okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

2.2.4. Alkol Bağımlılığı

Alkol bağımlılığı sadece bağımlı olan kişiyi değil üyesi olduğu aileyi de çeşitli şekillerde olumsuz anlamda etkilemektedir. Aile bireylerinin birinde görülen bu olumsuz alışkanlık aile bireyleri arasındaki iletişimin bozulmasına ve sonrasında çatışmalara, ailenin ekonomik durumunun bozulmasına vb. problemlere neden olarak boşanmaya kadar giden ağır sonuçlara neden olabilmektedir.

Bu çalışmanın inceleme alanına giren hikâyelerin ikisinde aileyi olumsuz anlamda etkileyen bu kötü alışkanlığın yazarlar tarafından aile bağlamında işlendiği tespit edilmiştir.

Fatma Makbule Leman'ın "Ma'kes-i Hayal" adlı eserinin içinde hikâyeler, şiirler ve Fatma Makbule Leman'ın ölümünün ardından yazılan yazıların yer almaktadır. Bu eserin içinde yer alan "Hüsn-i Muamele" adlı hikâyede ailesinin bir

tanisi olan Nezahat, Neşâti Bey’le evlenir. Bu adamın alkol bağımlılığı vardır. Neşâti Bey içgüvey olarak o eve gelir. Ailesi Nezahat’ın düğününe çok iyi hazırlanır. Nezahat’ın mutluluğu için her şey yapılır ama kocası Neşâti Bey düğün günü bile meyhaneye gitmeyi tercih eder. Neşâti Bey akşamları meyhanelerde gezmekte sabah eve gelmektedir. Bütün gün uyumaktadır. Neşâti Bey’in bu davranışlarını gören Nezahat’ın annesi, kızını bu konuda uyarır. Annesi, kızına kocasının bu davranışları böyle devam ederse bu evde kalamayacaklarını söyler ama Nezahat bu konuda annesi gibi düşünmez. İyi muameleyle, sabırla kocasının kötü alışkanlıklarını zamanla bırakacağını düşünür ve Neşâti Bey’de zamanla olumlu değişiklikler görülmeye başlar. Eve erken gelmeye başlar. Bir zaman sonra ise akşamları dışarı çıktığı gün sayısı azalır hatta dışarı çıkmayıp evde içki içmeye başlar. Bir zaman sonra da bir işte çalışmaya başlar. Neşâti Bey en sonunda içkiyi bırakıp mazbut bir koca olur.

Bu hikâyeyle yazar, alkol bağımlılığı gibi kötü bir bağımlılıktan kocaların kurtulmasında eşlere önemli görevler düştüğünü göstermeye çalışır. Ayrıca yazar, kadınlara eşlerinin kötü alışkanlıkları karşısında hemen pes edip evliliği bitirmek yerine sabredip kocalarına anlayış göstermelerini de öğütlemeyi unutmaz.

Refik Halit’in (Karay) “Memleket Hikâyeleri” adlı eserindeki “Sarı Bal” adlı hikâyesinde mekân Anadolu’da bir kasabadır. Bu kasabanın biraz dışında erkeklerin içki içmek ve eğlenmek için gittiği Sarı Bal namıyla tanınan bir kadının evi vardır. Sarı Bal’ın o kasabadaki yaşantıyı özellikle aile yaşantısını nasıl etkilediği şu şekilde okuyucuya aktarılır:

Sarı Bal kasabanın felaketi idi. Sık sık taşıp köprüleri götüren Deliçay, damları çökerten karayel, bağları soyan dolu kadar zararlıydı. Onun da götürdüğü çiftlikler, çökerttiği damlar, soyduğu bağlar vardı. Hemen her mirastan hakkı, her kazançtan payı olurdu. Bu işsiz, eğlencesiz, ücra kasaba halkı para harcamak gereği duydukları zaman içer, içer, Sarı Bal’ın kapısını çalar (1995, 71).

Her iki hikâyede de alkol bağımlısı olan aile üyesinin evin reisi olan koca olduğu ve bu kötü alışkanlığın özellikle bu kişilerin eşlerini olumsuz anlamda etkilediği görülmektedir.

2.2.5. Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddet aile üyelerinden biri tarafından aynı ailedeki bir diğer üyenin yaşamını, fizik veya psikolojik bütünlüğü veya bağımsızlığını tehlikeye sokan, kişiliğine veya kişilik gelişimine ciddi boyutlarda zarar veren eylem veya ihmaldir. Aile içi şiddet her dönemde, her toplumda, her eğitim düzeyinde ve her sosyoekonomik grupta meydana gelen yaygın bir problemdir. Şiddet ve şiddetin yarattığı korku aile bireyleri üzerinde olumsuz etkilere yol açar. Aile içi şiddet özellikle kadınlar ve çocukları etkiler. Dünyanın her yerinde aile içi şiddet genellikle özel hayatın mahremiyet alanında görülen son derece hassas bir konudur. Aile içi şiddeti beş alt grupta değerlendirmek mümkündür: fiziksel şiddet, cinsel şiddet, duygusal istismar, ihmal, ekonomik istismar (Ünal, 2005, 85-86).

S. Sezai'nin "Rumuzü'l-Edeb" adlı hikâye kitabındaki "Anneciğim" adlı hikâyede Feride babasını kaybeder. Annesinin ve kendisinin ihtiyaçlarını karşılamak için fakirlikle mücadele eder. Feride'nin hizmetçilik yaptığı eve Salih Usta namında sarhoş bir adam ara sıra gelmektedir. Feride'ye kötü gözle bakmaktadır. Bu adamın eve gelişinden yedi-sekiz ay sonra Feride evden gider ve gidişinden bir buçuk sene sonra kardeşimin çocuğu diye tanıttığı on aylık bir bebekle gelir. Feride sürekli sarhoş gezen Salih Usta'yla evlenmek üzeredir. Salih Usta, Feride'ye çok kötü davranmaktadır hatta Feride'yi kıskançlık sebebiyle döver. Annesini gözündeki morluklarla yaralı bir şekilde gören küçük kız çocuğu anne diye ağlar.

Bu hikâyede evlenmek üzere olduğu sarhoş bir adam tarafından kendi kızının gözleri önünde hem duygusal hem de fiziksel şiddete maruz kalan Feride'nin yaşadıklarını ve onun karamsar ruh hâlini görmek mümkündür.

Ebubekir Hazım'ın (Tepeyran) "Eski Şeyler" adlı hikâye kitabında yer alan "Feride" adlı hikâyede Edirne'de yaşayan yirmi yaşındaki Feride, yeni evli bir kadındır. Feride, kaynanası ve kocasıyla geçinememektedir çünkü hem kaynanası Cemile hem de kocası Makbûl Efendi ona çok kötü davranmaktadır. Hatta Feride kocasından gördüğü fiziksel şiddet sonucu karnındaki sekiz aylık bebeği

düşürmüştür. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda fiziksel şiddetin boyutları görülmektedir:

Kendisine acıyacak, derdine, iştirâk edecek kimsesi bulunmayan bu melek- sûret, melek-sîret, yirmi yaşındaki bir buçuk senelik zevce, semensiz mebi', muhakkar esir, bilinmez nimet daha iki ay evvel bu merdivenlerden yine bu sûretle tekerlenmek, aşağıdaki taşlık üzerinde sürüklenmek, fazla olarak karnına vahşi bir katır gibi tepilmek neticesi olarak başı zedelenip beyni ezilmiş, sekiz aylık ölü bir erkek çocuk tevliid etmek suretiyle cismen, ruhen, bir musibet-i fecîa ile izzet-i nefsi cerîha-dar, hakk-ı muhteremiyet-i nisvâniyesi, hiss-i mâderânesi pâymâl edilmiş, tek emeli kırılıp geçirilmiş, heder olunmuş idi (2017, 60).

Uzun süre bu sıkıntılara katlanan Feride'nin artık canına tak etmiştir ve sonunda Feride intihar edip bu çileli hayattan kurtulmak ister. Feride, Tunca Nehri'ne atlayarak canına kıymayı planlar. Nehir buz tutmuştur. Feride buzları kırıp suya girmeye çalışırken onu gören bir subay tarafından kurtarılır. Feride bu olaydan sonra evine dönmez ve kendisini kurtaran subay ile evlenir. Feride yeni kocasıyla mutludur. Eski kocası Makbûl Efendi, Feride'den sonra çektiği vicdan azabı ve ızdıraplar sebebiyle hastalanıp ölür.

Bu hikâyede, kocası ve kaynanası sebebiyle mutsuz bir evlilik geçiren bir kadının bu sebeple intihar etmeye karar vermesi ve sonrasında intihar edemeyip kendisini kurtaran subayla evlenip mutluluğu onunla yakalaması anlatılmaktadır. Feride'nin kocasının Feride'ye uyguladığı fiziksel, psikolojik şiddet ve kaynanasının uyguladığı psikolojik şiddet sonucu çocuğunu düşürmesi bu hikâyenin en dikkat çeken noktasını oluşturmaktadır. Fiziksel ve psikolojik şiddetin vardığı bu son nokta, Feride'nin intihara kalkışıp canına kıymaya kalkışmasının altında yatan temel sebeplerden birisi olmuştur.

Samipaşazâde Sezai'nin "Rumuzü'l-Edeb" adlı hikâye kitabındaki "Anneciğim" adlı hikâyede okuyucu fiziksel şiddete tanıklık ederken Ebubekir Hazım'ın (Tepeyran) "Eski Şeyler" adlı hikâye kitabında yer alan "Feride" adlı hikâyede hem fiziksel hem de duygusal şiddete tanıklık etmektedir. Her iki hikâyede de aile içi şiddetin mağdurunun kadın ve çocuklar olduğu görülmüştür.

2.2.6. Çocuk Sahibi Olamama

Çocuk sahibi olmayı isteyip de çeşitli sebepler dolayısıyla çocuk sahibi olamama karı-kocaları olumsuz anlamda etkileyen bir durumdur. Bu tez çalışmasının inceleme alanına giren bir hikâyede çocuk sahibi olmayı çok isteyip de olamayan bir aileye rastlanmıştır. Bu durum karı-kocayı çok üzmüş ama onlar bu duruma ilginç bir çözüm bularak teselli bulmuştur.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Hikâye-i Sevdâ” adlı hikâye kitabındaki “Emel-i Meyus” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde başkişiler birer karı-kocadır. Hikâyenin başkişilerinden birisi olan adam, çocukları çok sever. Çocukları çok sevdiği için çocuk sahibi olma maksadıyla evlenir. Bu karı-kocanın çok istemesine rağmen çocuğu olmaz. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda çocuk sahibi olamayan kadının ruh hâli görülmektedir:

Yaradılışının elinden anne olmak göreviyle çıkan bu bedende kısırlık üzünlüğü; bütün bedensel kimliğini, kadınlık onurunu büyük bir acıyla yaraladıktan sonra artık şimdi karşısında susan ama suskunluğunun anlatışında daha da belirgin bir dille büyük bir hüznün anlaşılan bu adamın yanında, kendisinden istenilen şeyi verememekten, hayatının ortaklığından beklenen sonucu meydana getirememekten doğan bir ezinç vicdanını sıkıştırdı (1987, 19).

Zaman geçer kadın kırk yaşına gelir. Bir gün, hamileyim diyerek kocasını sevindirir. Cinsiyetini bilmediklerinden doğacak çocuğun adını hem kız hem de erkeğe uygun olan İsmet olarak belirlerler. Doğacak çocuk için alışveriş bile yaparlar ama bu sevinç boşa çıkar. Çocuk için alınan malzemelerin içinden bir kedi ve onun yavruları çıkar. Bu yavrulardan birini evde beslemeye başlarlar. İsmini de İsmet koyarlar.

Bu hikâyede çocuk sahibi olamamanın bir aileyi ne derece derinden etkilediği görülebilmektedir.

2.2.7. Kuma Getirme

Kuma getirme ülkemizde geçmişten günümüze görülen bir olaydır. Maden (1991) kuma kavramını şu şekilde açıklar:

Çok eşle evlilik (polygamy) türleri içerisinde yer alan ve bir erkeğin birden fazla kadınla (polijini) evlenmesi şeklinde ülkemizde ve pek çok toplulukta görülen evlilik sonucunda, ilk eşe (kadına) göre sonradan aynı kocayla evlenen kadının taşıdığı statüye ülkemizde kuma denilmektedir (s.704).

Çalışma kapsamına giren bir hikâyede kuma getirme meselesi okurun karşısına çıkmaktadır.

Refik Halit'in (Karay) "Memleket Hikâyeleri" adlı hikâye kitabındaki, mekânı Anadolu'da bir köy olan "Koca Öküz" adlı hikâyesinde Hacı Mustafa adlı yaşlı ve uyanık bir adam hikâyenin başkişisidir. Bu adam aldığı öküzleri tarla sürme zamanı kullanır, iş bitince de satar. Bu sayede tarla sürme işini bedavaya getirir. Hacı Mustafa'nın en son aldığı öküz ise çalışmak istemediğinden yerinden kalkmak istemez. Yerinden kıpırdamayan öküz, çalışmaktansa ölmeyi yeğleyerek kasapla gitmeye razı olur. Hikâye bu olay ve onun çevresinde gelişen diğer olaylardan oluşmaktadır. Hacı Mustafa, Çiçek Emine bir kadını köydeki evine getirir ve evin başköşesine oturtur. Eski eşi kirli elbiselerle didinip dururken Çiçek Emine güzel elbiseler içinde gününü gün eder. Bu duruma ne köy halkı ne eski cefakâr eşi ne de oğlu ses çıkaramaz.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, yaşlı bir kocanın evdeki eşinin üstüne kuma getirmesi ve bu sebeple eşini ihmal etmesine tanıklık etmektedir.

2.2.8. Eşlerden Birinin Hapse Girmesi

Eşlerden birinin hapse girmesi aile bireylerini olumsuz anlamda etkileyen olaylardan birisidir. Çalışma kapsamına giren bazı hikâyelerde bu durum yazarlar tarafından işlenmiştir.

Mehmet Celal'in "Zindan Kapısında" adlı hikâyesinde İstibdat Dönemi'nde kocası hapse atılan, altı yaşında bir kız çocuğu olan bir kadının hikâyesi anlatılmaktadır. Kadının kocası olan Adem isimindeki adam, gazete kaynaklı bir mesele sebebiyle hapse atılır ve hastanede ölür. Kadın, kocasını şu şekilde savunur: "Birkaç hafîye alçağının, birkaç istibdat taraftarının jurnaliyle eşinin, çocuğunun yüzünü görmemeye mahkum ettiğiniz adam pek muazzezdir, pek şâyân-ı takdisdir polis efendi" (r. 1324, 4). Kadın bu duruma çok üzülür. Hem beni hem de kızımı öldürdünüz, diye feryat eder.

Bu hikâyede bir kocanın hapse girmesi ve orada hastalanıp ölmesi sonucu bir eşin ve küçük çocuklarının içine düştüğü trajik durum görülmektedir.

Ahmet Rasim'in "Endişe-i Hayat" adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Hasene'nin kocası Şevki, eşini başka bir erkekten kıskanıp bir adam öldürdüğü için on iki seneden beri hapistedir. Hasene, kocasını Nüzhet adlı bir gençle aldatmaktadır. Bu genç evlidir. Ayrıca bu genç, Hasene'nin kocasının cinayet işlediği gece o da eşinin ölümüne sebep olmuştur. Hasene'nin hapisteki kocası Şevki, Hasene'ye mektup göndermekte ama kadın, kocasının mektuplarına karşılık vermemektedir. Hapisteki kocası yazdığı mektuplarda onun iffeti için hapiste yattığını, hapiste çok zor koşullarda hayat sürmeye çalıştığını, onu çok sevdiğini ve ona kavuşma ümidiyle yaşadığını şu şekilde anlatır:

—Evet. İffet eğer ben sizi afif diye telakki etmeye idim bu cinayeti irtikâb etmezdim. Siz hayatınızı benim rağmıma sevdiğiniz âğuşlarda geçirdiniz. Ben hayatımı sizin uğrunuzda nemli topraklarda, siyah çehreli insanlar yanında, nazar-ı tel'in altında mahkemelerde, zindanlarda, seferlerde, hademât-ı şakkada, hastahanelerde bin türlü müzahim-i insaniyetin ictimagâhı olan mahallerde, sefillerle hem-aguş, eshâb-ı cinayet ile pençe pençeye, ölülerle yan yana, hastalarla inleye inleye geçirdim. Zannedersen bu kadar zahmete mukâbil dinin, şeriatın, insaniyetin, cemiyetin, milliyetin emrettiği iffet-i muhafaza edilmek lazım gelirdi değil mi? Ben on iki sene hevesimi, arzumu, hissiyâtımı zapt eyledim. Seni bir daha görmek hevesiyle imrar-ı hayat ettim (r. 1316b, 51-52).

İşlediği suçun farkında olan Hasene pişman olarak bu ilişkiyi bitirmek ister. Hasene, sevgilisi ile bu ilişkiyi bitirmek için bir konuşma yapar. Kocasının kendisine yolladığı mektupları sevgilisine okur. Yaptıklarının yanlış ve riskli olduğu sonucuna vararak ayrılırlarken tam bu sırada kadının kocası hapisten çıkıp eve gelir. Evden

kaçmakta olan Nüzhet'i vurup öldürür. Şevki ve Hasene bu olanlarla ilgili bir konuşma yapar. Birlikte ölme kararını alırlar.

Hapisteyken eşi tarafından aldatılan bir kocanın hapisten çıktığında aldatıldığını öğrenmesiyle birlikte hem kendinin hem de eşinin hayatına son vermeyi istemesi bu hikâyenin en dikkat çeken tarafıdır.

Aka Gündüz'ün "Türk Kalbi" adlı hikâye kitabında yer alan, mekânı İstanbul olan "En Büyük Cinayet" adlı hikâyede Padişah'ın geçişi esnasında soğuk algınlığı sebebiyle öksüren bir subayın cezalandırılıp belli bir süre gözaltında tutulması ve ailesinin ondan haber alamaması, sürgüne gönderilme tehlikesiyle karşı karşıya kalması ardından bir hafta sonra evine dönmesi anlatılmaktadır. Sühran kocasının gayet naif bir insan olduğunu, Padişah'a karşı olumsuz bir hareket yapacak birisi olmadığını düşündüğünden onu kıskanan birisi tarafından kocasına iftira atıldığını düşünmektedir. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde bu durum görülmektedir:

— Yalan!... Diye, sesinin bütün kuvvetiyle haykırdı. Onun nazarında kocası; yüzüne fazla bakılmaktan bile müteessir olacak kadar rakik ve nezih... Tıpkı bir genç kız gibi idi (r. 1327, 178).

Sühran'ın kocası eve döndüğünde başından geçenleri Sühran'a anlatır ve Sühran bu olayın neden gerçekleştiğini öğrenmiş olur. Kocasına dönen kadın çok mutlu olur.

Bu hikâyede üzerinde en fazla durulan kısım Sühran'ın kocası için duyduğu derin endişe ve onun yokluğu üzerine hissettiği üzüntüdür. Ayrıca bu hikâyede endişeli eşin bu olayla ilgili düşünceleri de aktarılmaktadır. O dönemde aileleri olumsuz anlamda etkileyen olaylardan birinin de aile reisi olan kocanın gözaltına alınması ve sürgüne gönderilmesi olduğu bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Memduh Şevket'in (Esental) "Gödeli Mehmet" adlı hikâye kitabında yer alan ve bu kitaba da adını veren hikâyesi, hikâyenin anlatıcısının deniz kenarında ağlayan yaşlı bir ihtiyarın hayat hikâyesini dinlemesi ve nakletmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu hikâyenin başkışileri Gödeli Hüseyin ve oğlu Mehmet'tir. Gödeli Hüseyin ve oğlu kayıkla yük taşımaktadır. Yunanlı bir römorkör kaptanı ile rıhtımdaki bir yük meselesi sebebiyle tartışmışlar ve aralarındaki husumet sürüp gitmiştir. Bir gün

Yunanlı Kaptan'la Mehmet arasında çıkan kavga esnasında adamın kafası yanlışlıkla sert bir yere vurunca adam ölür. Mehmet on beş yıl hapis cezasına çarptırılır. Mahkumiyetinin üçüncü yılında ölünce geride bir yetim çocuk, dul bir kadın, yaşlı ve çaresiz bir baba kalır. Dinlediği bu acıklı hikâye sonrasında hikâyenin anlatıcısının duyguları şu şekilde olur: “Ne zaman akşam sularında denizlere baksam onun ihtiyar babasının akan gözyaşlarını, sonra bilmemezlikle yavaş yavaş batıp giden bir sanatın arkasından yetim kalan çocukları, dul kalan kadınları görür, dertlenirim” (1988, 15).

Bu hikâyede, bir kavgada yanlışlıkla bir adamın ölümüne sebep olan evli bir adamın hapse girmesi ve cezasını çekerken ölümü sonrasında arkasında bıraktığı aile üyelerinin trajik durumu hikâyenin anlatıcısının bakış açısıyla dile getirilmiştir.

Memduh Şevket'in (Esendal) “Hava Parası” adlı hikâye kitabındaki “Çamaşırcı Kadın” adlı hikâyede hikâyenin başkışısı olan çamaşırcı kadın bir sohbet esnasında başından geçenleri anlatır. Bu kadının kocası sırf isim benzerliği sebebiyle işlemediği bir cinayetten dolayı on beş yıl hapse mahkum olur ve cezasını çekmeye başladıktan kısa bir zaman sonra hapiste ölür. Kadın, biri fiziksel ve zihinsel engelli biri de serseri olmak üzere iki evlatla zorlu bir hayat mücadelesine koyulur. Kadın, evlatlarından özellikle serseri olanıyla ilgili çok büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda kadın bu durumu şu şekilde anlatır:

Ben sabah akşam işte gezdikçe, büyük oğlan başıboş kaldı hanımım, oldu bir âlâ külhanbeyi!.. Şimdi artık beni hiç dinlemiyor. Gün olur haftalarca kayıp... Sonra gelir zil zurna (...) Ben kadını, elbet onun da babacığı sağ olsaydı, böyle olmazdı. Bir zaman mektebe de giderdi, ne de güzel okuyordu. Sonra bırakmış, kaçmış (1997, 15).

Bir yanlışlık sonucu hapse girip orada ölen kocasının ardından çamaşır yıkayarak ailesinin geçimini sağlamaya çalışan bir kadının ağır çalışma koşulları altında yaşadığı fiziksel ve ruhsal sıkıntılar bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Bu başlık altında incelenen hikâyelerde hapse girenlerin evli erkekler olduğu tespit edilmiştir. Hapse girenlerin çoğu hapiste ölüp geride dul bir kadın ve yetim çocuklar bırakmışlardır. Bir hikâyedeysen ugruna cinayet işleyip hapse girdiği eşi tarafından kendisi hapisteyken aldatılan bir kocaya rastlanmaktadır.

İncelenen hikâyeler aracılığıyla şu sonuca ulaşmak mümkündür: Aile reisinin hapse girmesi, geride kalan eş başta olmak üzere diğer aile bireylerini olumsuz anlamda etkilemektedir.

2.2.9. Ekonomik Çöküş

Ekonomi; üretim, tüketim, mal ve hizmetlerin kullanımı ve dağılımı ile ilgili insan davranışlarını inceleyen sosyal bilim dallarından biridir. Bu davranışların en iyi gözlemlendiği birim ise ailedir. Aile en küçük üretici ve tüketici birimidir. Temel ihtiyaçların karşılanması, yaşam standartının yükseltilmesinde, meslek sahibi olup ilerlemede bireye en güçlü desteği aile vermektedir. Ailelerin ekonomik kararları ülke ekonomilerinin dengelerinin belirlenmesinde önemli rol oynar (Eşkinat, 2013, 45-50).

Ailenin işlevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: biyolojik işlev, psikolojik işlev, eğitim işlevi, toplumsal işlev, kültürel işlev, ekonomik işlev. Aile hem üretim, hem de tüketim birimi olarak bireylerin ortaklığını bünyesinde taşımaktadır. Sanayi öncesi tarım toplumunda aile bireylerinin ihtiyaçları aile içinde karşılanırdı. Zanaatla uğraşan kent ve kasaba ailelerinde de benzer durum görülmekle birlikte özellikle ailenin erkek üyeleri üretime katkı sağlamakta kadınlar çalışmamaktadır. Bugün çağdaş toplumlarda aile tüketim kurumuna dönüşmüştür. Ailenin yaşam standartları değişmiştir. Aile bu yaşam biçimini sürdürürken bütçe dengesini sağlamak zorundadır. Bunun için de özellikle geleneksel toplumda kasaba ve kent ailesinde çalışmayan kadın, bugün zorunlu olarak çalışma hayatına girme gereksinimi duymaktadır (Kır, 2011, 381-398).

Bu tez çalışmasının inceleme alanına giren dönemde (1870-1923) Osmanlı toplumu, sanayi toplumuna dönüşmemiş durumdadır. Bu dönemde Osmanlı toplumunda ailede ekonominin patronu evin de reisi olan babadır. Çocukların meslek seçiminde aile reisinin mesleği en önemli belirleyicidir. Çocuklar çoğunlukla babalarının yanında çıraklıktan ustalığa kadar ilerleyerek mesleki kimliğini şekillendirmektedir.

Bir ailenin normal yaşam seyrinde düzgün bir ilerleme kat etmesi için dikkat etmesi gereken noktalardan biri de ekonomidir. Ekonomik anlamda karşılaşılan sıkıntılar aileyi olumsuz anlamda etkilemekte hatta ailenin dağılmasına sebep olabilmektedir. Bu sıkıntıların vardığı en son noktaysa ekonomik çöküş olarak isimlendirilebilir. Bu çalışmanın bu başlığı altında incelenen bazı hikâyelerde ekonomik çöküşe uğramış olan ailelere yazarlarca yer verildiği görülmüştür.

Mustafa Reşid'in "Bir Çiçek Demeti" adlı eserindeki L Hanım ile N Hanım'ın birbirlerine gönderdiği mektuplarla oluşturduğu hikâyesinde L Hanım, N Hanım'ın uyarılarına rağmen evlenir. L Hanım hem aldatılmış olduğunu hem de ekonomik olarak çöktüklerini öğrenince çok üzülür ama iş işten geçmiştir. L Hanım pişman olduğu bir evliliği fakirlik içinde üstüne bir de kocası tarafından aldatıldığı gerçeğiyle yaşamak zorunda kalır.

Ekonomik çöküşün bir aileyi ne derece etkileyebileceği bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Fatma Makbule Leman'ın "Ma'kes-i Hayal" adlı; içinde hikâyeler, şiirler ve Fatma Makbule Leman'ın ölümünün ardından yazılan yazıların yer aldığı eserindeki "Hüsn-i Muamele" adlı hikâyede Refika'nın kocasının ekonomik durumu iyidir. Refika'nın kocası zamanla mutluluğu ev dışında aramaya başlar ve bu sebeple parasını hesapsızca harcayıp bitirir. Bu süreçte Refika'nın kocası hasta olur ve yatağa düşer. Bu koca, eşinin uyarılarını dinlemediği için çok pişmandır. Hem eşini hem de kendisini fakirliğin içine sürüklemiştir. Dikiş dikerek evini geçindirmeye ve hasta kocasına bakmaya çalışan Refika, paraları bitince dikiş makinesini de satmak zorunda kalır. Refika'nın kocası kendini suçlu görmekte eşinden özürler dilemektedir. Hikâyenin bir sonraki bölümünde karı-koca, içine düştükleri kötü durumdan kurtulur ve eski güzel günlerine döner. Başlarına gelen bu kötü durum Refika'nın kocası için iyi bir ders vesilesi olur.

Bir kocanın olumlu değişimi sonrası ailenin ekonomik çöküşten kurtulup mutluluğa kavuşması bu hikâyenin en dikkat çeken yanıdır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bir Hikâye-i Sevda" adlı hikâye kitabındaki "Veznedar Muavini" adlı, mekânı İzmir olan hikâyesinde hikâyenin başkışisi olan

Epaminondas; Rum azınlığa mensuptur ve bir bankada veznedar yardımcısı olarak çalışmaktadır. Mösyö Epaminondas evlidir ve Jan adlı bir oğlu vardır. Eşinin alışveriş düşkünlüğü sebebiyle borçlanan Mösyö Epaminondas çalıştığı yerin çaycısından bile borç istemek zorunda kalır.

Rum azınlığa mensup bir ailenin, evin hanımının müsrifliği sebebiyle ekonomik açıdan çöküşünü ve bunun bu aileyi özellikle de evin reisini ne derece derinden etkilediğini bu hikâye aracılığıyla görmek mümkündür.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Solgun Demet" adlı hikâye kitabında bulunan ve mekânı İstanbul olan "İzdivac-ı Müteyemmin" adlı hikâyesinde çocuk sahibi oldukça fakirleşen bir ailenin durumu anlatılır. Adam gençliğinde giyimine kuşamına dikkat eden, yaşamayı seven biridir. Bu adamın eşi ise müsriftir. Maddi sıkıntılar karı-kocanın arasını açar. Bu adam kazandığı parayla geçinemez ve çevresinden borç isteyip durur. Bu karı-kocanın art arda doğmuş sekiz çocuğu vardır. Adamın ekonomik durumu doğan her çocuk sonrası kötüye gitmektedir. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde bu durum okuyucuya şu şekilde aktarılmaktadır: "O vakit karısı feracelerden, giysilerden başka yavaş yavaş, üstelik yemeklerde de istediklerini fedaya başlamak zorunluluğunu gördükçe, kocasına bir cehennem hayatı oluşturur olmuş" (1987b, 108).

Bir ailenin doğan her çocuk sonrası yaşadığı ekonomik çöküşün etkilerini özellikle karı-koca arasındaki ilişkide görmeleri bu hikâyenin en dikkat çeken yönüdür.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Solgun Demet" adlı hikâye kitabında bulunan "Penceremin Hikâyesi" adlı hikâyede kiracı oldukları evde dikiş yaparak geçinmeye çalışan çocuksuz genç bir karı-kocadan oluşan ailenin başından geçenler anlatılmaktadır. Bir kazadan dolayı koca elini kaybeder ve kocanın kullandığı dikiş makinesi satılır. Bu dikiş makinesinin satılması sebebiyle aile fakirleşmeye başlar. Sakat kalan koca kendisi çalışamayınca evin geçimini tek başına çalışarak sırtlayan eşinin durumuna çok üzülür. Kocasının kendisi için üzüldüğünü gören eşin bu durum karşısındaki sözleri şu şekilde olur:

—Evet, yalnız ben çalışacağım. Böyle, iki kişinin hayatını kazanmak için gücümün üstünde bir çabayla çalışacağım. Sen çalışma sevgilim, ama iyi ol da, ondan sonra çalışma... (1987b, 153).

Bu hikâyede ekonomik olarak çöküşe geçen bir ailenin, kocasını hâlâ seven fedakâr bir eş sayesinde ayakta tutulmaya çalışılması görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Yuf Borusu Seni Çağırıyor" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde hikâyenin başkişisi Aksaraylı Câbir Paşa'dır. Bu Paşa'yı orduyu gençleştirme sebebiyle zorla emekliye ayırırlar. Paşa emekli olunca ailenin ekonomik durumu oldukça kötüleşir. Paşa oturduğu mahallede bir bakkal dükkanı açar ama bu işte başarılı olamaz. Paşa bu dükkanda çok üzücü olaylar da yaşamıştır. Takunyalı Fıtnat namında kavgacı bir kadın vesika şekeri alımı sırasında yaşadığı bir sıkıntı sebebiyle ona öyle sözler sarfetmiştir ki bu sözler Paşa'yı rencide etmiştir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu sahne ve sözler mevcuttur:

—Seni istiskâlar seni... Aç gözünü, yoksa vallahi açarlar gözünü... Seni hükûmet kapısında yetim hakkı yemeye alışmışsın... Galiba şimdi de mahalle bakkallığını mı yiyim yeri yaptın? Hiçbir şeycik demem, benim gibi ağızsız dul kadınların, saçı bitmedik yetimlerin beş on dirhem şekeri sana kan olsun, irin olsun... (2014, 15).

Paşa, başka işleri de yürütemez. Bu sebeple Paşa'nın aile içindeki itibarı biter. Adam ev işleri bile yapar ama aile içindeki itibarını düzeltemez. Tam da ümidini kaybetmişken görevine döner. Hiç arayıp sormayan eski dostları onu tekrar arayıp sormaya başlar.

Emekli olunca ekonomik durumu sarsılan varlıklı bir aile reisinin aile içindeki ve çevredeki itibarının azalması, göreve geri döndüğünde aile bireylerinin ve çevresindekilerin ona yakın davranmaya başlamaları bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Ekonomik çöküşün gerek ana olay gerekse ana olayın çevresindeki yardımcı olaylar olduğu hikâyelerde bu çöküşün çeşitli sebeplerle ortaya çıktığı görülür. Bu sebepler şunlardır: müsriflik, çok fazla sayıda çocuk sahibi olma, evin reisinin geçirdiği kaza sebebiyle çalışıp para kazanamaması, zorunlu emekli edilmedir. İncelenen hikâyelerin ikisinde ailelerin ekonomik çöküşten kurtulduğu diğerlerindeyse kurtulamadığı görülmektedir. İncelenen hikâyelerin sadece ikisinde

aile üyelerinden kadın, ekonomik çöküşün müsebbibiyken diğerlerinde ekonomik çöküşün müsebbibi kocadır.

2.2.10. Eşlerden Birinin Aileden Uzaklaşması

Eşlerden birinin kendi isteği veya bir zorunluluk sebebiyle ailesini terk etmesi aileyi derinden etkileyen hatta ailenin dağılmasına sebep olan bir durumdur. Bu tez çalışması kapsamındaki zaman diliminde kaleme alınan hikâyelerde yazarların bu meseleye değindikleri tespit edilmiştir.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Bir Gerçek Hikâye" adlı hikâye Hristiyan bir kız ile Müslüman bir gencin evlenmesi ve sonrasında kocanın evi kanuni bir zorunluktan dolayı terk etmek zorunda kalması üzerine kurulmuş bir hikâyedir. Bu zorunlu terk ediş sebebiyle gözü yaşlı genç bir anne ve babasını hiç görmemiş bir evlat parçalanmış bir ailede yaşamak zorunda kalır.

Hikâyenin başkişilerinden Ali adlı Rumelili bir zaptiye onbaşı Akdeniz adalarının birinde vazifelidir. Ali yirmi yaşında bir gençtir. Yakışıklılığıyla Hristiyan bir Rum kızın dikkatini çeker. Bu kız, Ali'ye olan aşkı sebebiyle hastalanıp yataklara düşer. Kızın bu hâline dayanamayan Ali, kızın bu hastalıktan ölmesini istemez ve onunla evlenmeyi kabul eder. Bunu duyan kız zamanla iyileşir. Rum kız din farkına rağmen anne ve babasını da ikna ederek Ali'yle evlenir. Devletin bu Ada'daki temsilcisi olan memur bu evliliği bozmak ister. İstanbul'a yazdığı resmî yazıyla bu evliliğin Ada'daki sükûneti bozduğunu iletir. Bu yazının sonucu olarak Ali, Ada'dan uzaklaştırılır. Ali'nin gitmesiyle aile parçalanır. Ayrıca Rum kadının dört yaşında Manuel adında bir de oğlu vardır. Rum kadın Ada'yı ziyarete gelen hikâyenin anlatıcısına hikâyesini üzümlerle anlatır. Kendisini ve oğlu Manuel'i Ali'ye götürmesini ister ama onun bu isteği gerçekleşemez.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Ana-Kız" adlı hikâyede Jermen Valide'nin kızı Anjelik, Pol Landre ile evlenir ve Luiz adlı bir kızları olur. Anjelik'in kocası Pol Landre veremden ölür. Anjelik, kocası verem

sebebiyle hayatını kaybedince annesinin çalışıp geçinelim teklifini reddedip kızı Luiz'i de annesine bırakıp müsrif sosyetik Velospidçi (bisikletçi) Jijik namıyla Paris sokaklarında tanınan bir sima olur. Luiz, annesinin evden ayrılması sebebiyle fakir bir kadın olan anneannesinin himayesinde parçalanmış bir ailede büyümek zorunda kalır. Jermen Valide için hem annesi hem de babası olmayan küçük bir kız çocuğunu tek başına kıt imkanlarla büyütmek çok zor olur. Luiz, genç bir kız olup evlilik çağına geldiğinde ise şansı yaver gider. Asil ve zengin bir aile olan Karniol ailesinin yardımıyla Yüzbaşı Emil'le dünya evine girer. Yüzbaşı ile Afrika'ya gider.

Her ne kadar Luiz'in annesinin evden gitmesi onun hayatını olumsuz anlamda etkilemiş olsa da sonraki dönemde tüm olumsuzluklar olumluya döner. Luiz iyi bir evlilik yaparak mutlu olacağı bir hayata kavuşur.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Hikâye-i Sevdâ” adlı hikâye kitabındaki “Güzel Artemisiya” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde anlatıcı; çocukken gittiği gazinodaki güzel bir şarkıcı kızı hatırlar. Artemisiya bir garsonla evlenir. Artemisiya'nın kocası çok kıskançtır. Onun sahnelere çıkmasına izin vermez. Artemisiya'nın kocası onu iki kız çocuğuyla bırakır. Artemisiya, kızları kötülüklerden uzak kalsın diye onları yatılı okula verip kendisi gazinoda sahne almaya yeniden başlar. Yirmi yıl sonra sahneye çıkan Artemisiya'nın eski ünü ve güzelliği yoktur. Hikâyenin anlatıcısı olan genç, çocukluğunda aklında kalan o Artemisiya'yı tekrar hatırlar ama onun eski hâinden eser kalmadığını görünce çok üzülür.

Kocasını evi terk ettiği için çocuklarıyla kalakalmış bir eşin bu durum karşısında yaşadığı zorlukları bu hikâyede görmek mümkündür.

Mehmet Rauf'un “İlk Temas İlk Zevk” adlı hikâye kitabındaki “Yabancı Kadın” adlı hikâyede kocasıyla mutlu olamayan bir kadının kocasını ve iki buçuk yaşındaki oğlunu terk edip sevdiği adama gidişi anlatılmaktadır. Bu kadın, uğruna kocasını ve çocuğunu terk ettiği adamda da aradığı mutluluğu bulamaz hatta ilk evliliğindeki kadar bile mutlu olamaz. Çok pişman olur ancak geri de dönemez çünkü eski kocası yeniden evlenmiştir. Bu kadın mutsuz da olsa daha kötü bir hayat yaşamamak için sevmediği ikinci kocasıyla yaşamak zorunda kalır. Hikâyeden

alıntılanan şu cümleler bu kadının içine düştüğü olumsuz durumu açıklamaktadır: “O vakit seviyorum zannettiği yeni kocasıyla bugünkü hayatında o hayallerin, o emellerin sefil bir enkazı kalmış, o kadar mehîb zannettiği yeni aşkın bu murdar lâşesi karşısında zelîl ve mekhûr, şimdi inliyordu” (r. 1338, 74).

Çocuğunu ve ilk kocasını terk edip sevdiği adamla yeni bir hayat kuran bir kadının bu evliliğinde de mutlu olamaması ve eski kocasına dönememesi sonucu yaşadığı çaresizlik bu hikâyenin en dikkat çeken yönünü oluşturmaktadır.

Hüseyin Cahit’in (Yalçın) “Hayat-ı Muhayyel” adlı hikâye kitabındaki “Tabut Arkasında” adlı hikâyede anneleri ölmüş, babaları da onları bırakıp gitmiş olan bir abla ve erkek kardeşin dramı anlatılmaktadır. Hikâyenin başkişileri olan bu abla-kardeşin anneleri de veremden ölünce babaları onları büyükannelerine bırakarak gider ve bu iki kardeş akrabalarının himayesinde büyümek zorunda kalır. Hikâyeden alıntılanmış olan ve aşağıda yer alan kısımda bir babanın çocuklarını bırakıp gidişi anlatılmaktadır:

Nevâzîş-i pederden mehcûr idiler. Evde kendilerini büyük validelerinin elinde bırakarak evlenivermiş, uzak vilâyetlerin birinde senelerden beri devam eden memuriyeti esnasında bir kere bile eski çocuklarının yüzünü görmemişti. Onun şimdi kendisine bu ihtiyacı hisstirmeyecek başka çocukları olmuştu (r. 1326, 279).

Abla ve kardeşe dayıları ve teyzeleri çok kötü davranmaktadır. Abla ve kardeşin hayattaki en büyük hayali akrabalarının zulmünden kurtularak mutlu bir aile ortamı oluşturmaktır. Bu hayalleri gerçekleşmek üzereyken ablanın da anneleri gibi verem olup ölmesiyle bu hayaller yarım kalır. Ablasının ölümü genci derinden yaralar.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, anneleri ölen bir abla ve kardeşin babalarının da onları bırakıp gitmesiyle akrabalarının kötü muamelesine maruz kalıp kötü bir hayat sürmelerini görmektedir.

Mehmet Vecihî’nin “Halime” adlı hikâye kitabındaki tek hikâyesinde Halime, Numan adlı fakir bir gençle evlenir. Numan, İstanbul’a çalışmaya gider. İstanbul’da çok para kazanmaya başlar ama Halime’yi ihmal eder ve ona para göndermez. Mektuplara da karşılık vermez. Numan’ın Hasan adlı bir oğlu olur ama o, oğlunun

varlığını hiç umursamaz. Numan, Nuriye adlı bir kadından hoşlanır. Nuriye'yle evlenmek için çok uğraşır ve sonunda onunla evlenir.

Çalışmak için İstanbul'a giden bir adamın orada hoşlandığı bir kadınla evlenip bir daha dönmemesi ve geride kalan eşi ve çocuğunu ihmal edip onları mağdur etmesinin anlatıldığı bu hikâyede bu kocanın yaptıkları bir ailenin dağılmasına sebebiyet vermiştir.

Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) "Bir Serencam" adlı hikâye kitabındaki "Hicap" adlı, mekânı Ödemiş, Bursa ve İstanbul olan hikâyesinde kucağında çocuğuyla Ödemiş'ten İstanbul'a kadar kocasını aramak için gelen bir kadının dramı anlatılmaktadır. Bu kadının kocası Ödemişli Saraç Ahmet adlı bir adamdır. Bu adam heybetli bir pehlivandır. Kadının anlattığına göre Ödemiş'te onun dayağını yemeyen kabadayı kalmamıştır. Kocasını arayan kadın kucağındaki iki buçuk-üç yaşlarındaki kız çocuğuyla İstanbul'da Ödemişlilerin uğradığını zannettiği ama sadece İzmirli ve Manisalıların uğrak yeri olan bir kahvehaneye girer. Orada oturanlara kocasını sorar ama cevap alamaz. Kadın kahvehaneden ayrılmak üzereyken Ödemişli bir adam kadına kocasını gördüğünü söyler ve kadın umutlanır. Adam, kadına kocasının bulunamayacağını söyler çünkü kocası bulunmamak için sürekli yer değiştirmektedir. Adam, kadının hikâyesini dinler. Kadının ve kocasının başından geçenler kocanın evden uzaklaşmasına sebep olmuştur. Bu ailenin başından geçen olayı hikâyeden alıntılanan şu cümleler özetlemektedir: "Dövdüler, dövdüler. Gözümün önünde, evimizin avlusunda, fıstık ağacına bağlayıp dövdüler ve beni ... Onun gözü önünde... O dayak yerken, beni onun gözü önünde..." (2006, 218). Kadının kocası eşinden utandığı için evden ayrılmış ve bir daha dönmemiştir ancak kadın bunu anlayamamıştır. Kahvehanedekiler kadına kocasının evden niçin ayrıldığını şu şekilde açıklar: "Bunda anlamıyacak ne var hemşire! dedi, namusuna dokunmuş, erkekliğine yedirememiş. Senden utanmış, anlamıyor musun? Senden utanmış... (2006, 219). Bu durumu anlayan kadın kucağındaki çocuğuyla çaresiz bir şekilde ağlayarak kahvehaneden ayrılır.

Bu hikâyede, düşmanları tarafından dövülen ve eşi gözleri önünde saldırıya uğrayan bir adamın eşinin yüzüne bakmaya utanması sebebiyle evden ayrılması ve eşinin onu aramak için yollara düşmesi anlatılmaktadır.

Refik Halit'in (Karay) "Memleket Hikâyeleri" adlı eserindeki "Küs Ömer" adlı, mekânı Anadolu olan hikâyesinde kaybettiği bir yarış veya iddia sonrası küsüp sinirlenerek yaşadığı yeri terk etmeyi âdet edinmiş Küs Ömer namındaki bir gencin bir kaz dövüşünü kaybetmesi sebebiyle yaşadığı yerden uzaklaşması anlatılmaktadır. Küs Ömer'in gidişiyle birlikte ondan haber alamayan Zehra adlı eşi, gelene gidene kocasını sormaktadır.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu evden ayrılan ve bir daha eve dönmeyen bir kocanın eşini nasıl mağdur ettiğini görmektedir.

Bu başlık kapsamında incelenen dokuz adet hikâyede aileyi terk eden/terk etmek zorunda kalan aile üyelerinin çoğunlukla kocalar olduğu görülmüştür. Sadece iki hikâyede kadınlar kocalarını ve çocuklarını terk etmişlerdir. Kadınların ailelerini terk ettiklerini anlatan hikâyelerin birinde terk ediş sebebi daha iyi bir hayat sürmek diğerindeyse sevdiği adama kavuşmaktır. Kocaların eşlerini ve çocuklarını bırakıp aileden uzaklaşma sebebi olarak şunlar okuyucunun karşısına çıkmaktadır: yasal zorunluluklar, başka bir kadınla mutlu olma isteği, gururu kırılan kocaların eşlerinin karşısına çıkmak istememeleri.

Karı veya kocanın evi terk etmesi meselesine değinen hikâyelerde terk edilen aile bireylerinden özellikle çocukların mağdur oldukları, ailelerini kendi istekleriyle terk eden aile bireyinin evi terk etmekle amaçladıkları mutluluğa kavuşamadıkları, ailelerini zorunlu olarak terk eden aile bireylerinin aileden uzak kaldıkları için acı çektikleri sonucuna ulaşılmıştır.

2.2.11. Savaş

Savaş ve savaş sebebiyle ortaya çıkan isyan, mezalim vb. olaylar aileleri olumsuz anlamda etkileyen hatta ailelerin dağılmasına sebep olan olaylardır. Bu tez

çalışmasının kapsamına giren dönemde kaleme alınan hikâyelerde yazarların aileleri olumsuz anlamda etkileyen bu olaya değindikleri tespit edilmiştir.

Tez kapsamına giren bazı hikâyelerde azınlık isyanları, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Yunan ve Ermeni Mezalimi, Kurtuluş Savaşı konu olarak ele alınmış ve bu hikâyelerin hepsinde ailelerin savaşımlardan olumsuz anlamda etkilendiği hatta bazı ailelerin savaş sebebiyle dağıldığı tespit edilmiştir.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun "Çağlayanlar" adlı hikâyeye kitabındaki "Padişahım Alınız Menekşelerimi, Veriniz Gülümü" adlı hikâyesinde nişanlısı Trablusgarp Savaşı'na gidip orada şehit düşen genç bir kızın yaşadıkları anlatılmaktadır. Ayşe, Tosun'la nişanlıdır. Ayşe'nin kimsesi kalmayınca -Ayşe, babasının savaşta öldüğünü gazeteden okur- Samime Hanım'ın yanına hizmetçi olarak verilir. Samime Hanım da eşi Tuğrul Bey'i beklemektedir. Tuğrul Bey de Ayşe'nin nişanlısı Tosun gibi Trablusgarp'ta savaşmaktadır. Ayşe rüyasında nişanlısı Tosun'un yanına gider. Tosundan ayrılmak istemez. Tosun ona ben ölmemişsem eğer menekşeleri Padişah'a verebilirsin ölmüşsem zaten veremezsin, der. Ayşe menekşeleri Padişah'a vermek için Dolmabahçe Sarayı'na geldiğinde eğitime giden bir grup asker arasından nişanlısı Tosun'u gördüğünü zanneder ve heyecandan bayılır. Ayşe etrafındakilerin yardımıyla ayılınca bakar ki menekşeler çamura bulanmış yani onları Padişah'a verememiştir. Bu durum Tosun'un rüyada da söylediği üzere onun şehit olduğunun kanıtıdır.

Bu hikâyeye aracılığıyla okuyucu, savaşın evlilik aşamasının henüz başındaki insanların kaderini nasıl etkilediğini görmektedir.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun "Çağlayanlar" adlı hikâyeye kitabındaki "Üzümcü" adlı, destan ve şiir türünün özelliklerini de taşıyan hikâyesinde savaş gazisi bir üzümünün şahsında Türk milletinin özelliklerini anlatmaktadır. Hikâyede mekân Büyükada'dır zaman ise bir temmuz öğle sonrasındır. Hikâyenin anlatıcısı, üzümünün tasvirini yaparak tarih içinde Türk insanının özellikle de Türk ailesinin savaşımlardan nasıl etkilendiğine değinir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Türk ailesinin savaşımlardan nasıl etkilendiği görülmektedir:

O serhadden bu hududa koşuyorsun... Bulgaristan'da ölüyor, Yunanistan'da ölüyor, Acemistan'da Sırbistan'da ölüyor; yalnız yurdunda, köyünde ölemiyorsun. Sevgilin Ayşeciği doya doya öpemiyor, yavrun Mehmetciği seve seve büyütemiyorsun... (...) Ninenin atanın bucağında bir garip; ananın, babanın kucağında bir yetimsin! (...) Dul analarla dolu olan şu Anadolu bir üvey nine kadar sana cefakârdır (1971, 65-66).

Ömer Seyfettin'in "Bomba" adlı hikâyesinde Boris Makedonya'da yaşayan sosyalist bir gençtir. Boris Meşrutiyet ilan edilince dağdan iner ve Magda ile evlenir. Boris'in annesi ölmüş, babası İstoyan hayattadır. Boris'in eşi hamiledir ve etrafta çeteciler vardır. Boris bu yüzden her şeyini satıp Amerika'ya gitmeyi ve orada mutlu olmayı planlar ama gitmek üzereyken çeteciler eve gelir. Çeteciler, Boris'i öldürürüz tehdidiyle Magda'yı taciz ederler. Boris'in Amerika'ya gitmek için biriktirdiği parayı zorla alırlar. Magda'ya siyah bir beze sarılı bombaya benzer bir şey bırakırlar ve bunu sakla derler. Magda bezi açıp baktığında bunun Boris'in kafası olduğunu anlar.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu dehşet anı şu şekilde anlatılmaktadır:

Yavaşça siyah bezi çözdü. İkinci bir bez daha vardı. Bu bez kandan kıpkırmızı idi. O bezi de çözdü. Kumral saçlar meydana çıktı. Baktı, baktı, dikkatle baktı... Ve birden öyle müthiş, öyle keskin, öyle feci, öyle korkunç bir nara attı ki ocağın başındaki Baba İstoyan sıçradı ve gelinine koştu. Zavallının gözleri çevresinden çıkmış, karışık saçları dimdik olmuş, omuzları gerilmiş. İki eliyle tuttuğu bu şeye haşyet ve dehşetle bakıyordu. Dikkat etti... O tuttuğu şey, oğlunun, güzel ve kumral Boris'in vücudundan koparılmış kesik ve kanlı kafası idi... (2017, 223).

Çetecilerin ortalarda kol gezdiği güvensiz bir çatışma ortamından ailelerin olumsuz bir şekilde etkilendiğini bu hikâye aracılığıyla görmek mümkündür.

Halide Edip'in (Adivar) "Dağa Çıkan Kurt" adlı hikâye kitabındaki "Zeynebim, Zeynebim..." adlı hikâyesinde Uzun Osman, İzmir'de bir köyde büyük bir çiftliğe sahip olan başarılı ve zeki bir çiftçidir. Yorgi adında, Atina'da okumuş Rum bir yardımcısı vardır. Uzun Osman, İstanbullu zengin bir Paşa'nın güzel kızıyla evlenir. Zeynep adında bir kızları dünyaya gelir. Zeynep'in dadısı, Yorgi'nin eşi Kalyopi'dir. Zeynep daha çok küçük bir çocukken annesi ölür. Uzun Osman bir daha evlenmez. Zeynep büyür. Güzel ve marifetli bir genç kız olur. Baba ve kızı mutlu bir hayat sürmektedir. Zeynep, Süleyman adlı kuzeniyle nişanlanır. I.Dünya Savaşı bitmiş ve mütareke imzalanmıştır. Yunanlılar İzmir'i işgal etmiştir ve onların çiftliğe

gelmesinden korkulmaktadır. Bir gece bir gürültü kopar. Rum köylüler, Yorgi ve diğer Rum askerler çiftliği basar ve eve girerler. Rum Yüzbaşı, Zeynep'i oynatmak ister ve Zeynep'le odada yalnız kalır. Süleyman'ı o Yüzbaşı öldürmüştür. Zeynep, Yüzbaşı'yı öldürür ve konağı yakar. Bu elim olayları yaşayan Zeynep aklını yitirir. Rum papaz ise Zeynep'i öldürür.

Bu hikâyede, I. Dünya Savaşı sonrasında Yunanlıların İzmir ve çevresinde yaptığı her türlü insanlık dışı muamelenin bir aileyi nasıl derinden sarstığı anlatılmaktadır.

Halide Edip'in (Adıvar) "Dağa Çıkan Kurt" adlı hikâye kitabına da ismini veren mekânı İstanbul olan bu sembolik hikâyesi bir şairin, hikâyenin anlatıcısına Fransızlara ait bir kurt masalını anlatması ile başlar. Şair, hikâyenin anlatıcısına söz verdiği hâlde kurtla ilgili şiirini göndermez. Bu şiirden umudunu kesen yazar bıkar ve kurt hayalini kendisi kurar. Bu hayalde küçük kızın babası savaşa gitmiş ve dönmemiştir. Annesi ise fakirlik içinde hayat mücadelesi vermektedir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda savaşın aileler üzerindeki etkisini görmek mümkündür:

Üsküdar'da Paşakapısı'nın biraz ötesinde mezarlıkların karşısındaki yamru yumru arsa üzerinde tek, kırık tahta evde oturuyoruz. Kapının önünde çömeldim; siyah servilerin arkasında akşam gölgeleri arasında canlanan taşlara bakarak annemi bekliyorum. Karnım aç, elim ayağım donmuş gibi! Annemin çamaşırdan dönerken yırtık çarşafı altında getireceği ekmeği hayal etmeye çalışırken onun göğsünü söken, gözlerinin etrafını simsiyah yapan öksürüğünü işitiyorum sanıyorum. (...) Annem, nihayet takunyaalarını sürüyerek geliyor. Anlıyorum ki koltuğunun altında ekmek yok. Artık kaybettiğimiz asker babamı düşünüyor, anlamak istiyorum. O, raftan aldığı üç günlük siyah bir ekmek parçasını elime sıkıştırıyor, beni yatağa fırlatıyor, kirli yorganı başıma çekiyor, sonra oturup dövünüyor. Ben, boğazımdaki yumrunun ekmek mi, annemin sesi mi olduğunu bilmiyorum. Annem başını dövüyor ve inliyor:—Yuvalarınız bozuldu, yavrularınız dağıldı, yurdumuzda yas ve zincir var, avcı inlerinizi sardı. Ne dişi, ne yavru, ne iş, ne ekmek ne de ateş kaldı. İhini köpekler basmış kurt yavruları gibi çocukların dağıldı (1981, 5-6).

Hikâyenin anlatıcısı rüyasında küçük bir kızın yatağının üzerinde oturur hâlde yaralı bir bozkurtla karşılaşır. Bu kurt masalı, devamında anlatılır. Kurt Türk milletini temsil etmektedir. Türk'ün yani kurdun vatanının her tarafı yağmalanmış, yakılmış, yıkılmış, fertleri zalimce öldürülmüştür. Bunun üzerine kurtlar öcünü almak için dağa çıkar. Bu sahneler I. Dünya Savaşı sonrasında vatani işgal edilen

Türk milletinin Kuvayı Milliye'nin kurulmasıyla vatanını kurtarmak için verdiği mücadeleyi anımsatmaktadır.

Bu hikâyede savaşın aileleri nasıl parçaladığı; çocukları babasız, eşleri kocasız bıraktığı ve geride kalan eşlerin ve çocukların hayatta kalmak için ne kadar zorlu bir mücadeleye giriştikleri görülmektedir.

Halide Edip'in (Adivar) “Dağa Çıkan Kurt” adlı hikâyesindeki “Tanıdığım Çocuklardan” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde hikâyenin anlatıcısının gönlünü sızlatan iki çocuk vardır. Bunlardan biri erkek bir Türk çocuğu diğeri ise Suriyeli Arap bir kız çocuğudur.

Hikâyenin anlatıcısı, tramvaydan inince bir çocuğa rastgelir. Bu çocuğun babası muharebeye gitmiştir ve bir yıldan beri ondan haber alınamamaktadır. Rüstem adlı erkek çocuğun üç küçük kız kardeşi vardır. Bu çocuk onların geçimini gazete satarak veya paket taşıyarak sağlamaktadır. Hikâyenin anlatıcısı o günden sonra Rüstem'i göremez.

Hikâyenin anlatıcısının gönlünü sızlatan diğerk çocuk ise beş yaşındaki Suriyeli kız çocuğudur. Bu çocuğun üç küçük kardeşi vardır ve anneleri sara hastasıdır. Hikâyenin anlatıcısı yiyecek hiçbir şeyi olmayan bu aileye ekmek verir.

Savaş sebebiyle açlık ve fakirlik içinde hayatta kalma mücadelesi veren aileler ve özellikle bu aileler içerisindeki çocukların trajik durumunun anlatıldığı bu hikâyede özellikle çocukların yaşadığı sıkıntılar dikkat çekicidir.

Halide Edip'in (Adivar) “Dağa Çıkan Kurt” adlı hikâyesindeki “Aziz'in Karısı” adlı hikâyesinde mekân Duatepe'nin eteklerindeki Çekirdeksiz köyüdür. Bu hikâyede I. Dünya Savaşı sonunda Anadolu'ya ayak basan Yunan askerlerinin Anadolu'da gerçekleştirdikleri mezalim sebebiyle ortaya çıkan içler acısı durum anlatılmaktadır. İhtiyar bir kadın Yunan askerlerinin her yeri yakıp yıktığını, köylülerin çoğunu öldürdüklerini, kocasını götürüp yaktıklarını anlatır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bir kadının yaşadığı trajik duruma şahit olunmaktadır:

—Bizim başımıza neler geldi; Yunanlılar her şeyimizi aldı, götürdü. Ne ot, ne ocak, ne bucak var. Bak bebeklerime, yerde sürünüyor. Bak damlarım, yepyeni damlar hepsi çöktü. Bak bu leşlere, bunlar bizim davarımızı, malımızı, hepsini aldı götürdü, kalanını süngüledi. Yiyecek, giyecek bir şey yok! (1981, 55-56).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu; kocası yakılarak öldürülen, evi yıkılan, çocuklarıyla aç ve sefil bir şekilde kalan bir kadının yaşadığı olaylar ekseninde Yunan mezaliminin aileler üzerindeki etkilerine yakından tanıklık etmektedir.

Halide Edip'in (Adıvar) "Dağa Çıkan Kurt" adlı hikâyesindeki "Fadime Nine ile Kerem Dede" adlı, mekânı Anadolu olan hikâyesinde Fadime Nine üvey ana elinde büyümüş ve başlık parası karşılığında üvey anası onu başından savmıştır. Kerem Dede ile evlenir ve hayvancılıkla uğraşmaya başlar. Havva adını verdikleri bir kızları olur. Öksüz bir muhacir çocuğu olan Ahmet'i evlerine alırlar ve büyütürler. Kızlarını Ahmet ile evlendirirler. Ahmet I. Dünya Savaşı esnasında Arabistan'a savaşmaya gider ve geri dönmez. Ahmet'in şehit mi olduğunu esir mi düştüğünü öğrenemezler. Ahmet'in acısıyla sarsılan bu aile Yunanlıların, memleketlerini yakıp yıkmasıyla acı üstüne acı yaşar.

Halide Edip'in (Adıvar) bu hikâyesinde savaşın acılarını derinden hisseden bir ailenin dramı anlatılmaktadır.

Halide Edip'in (Adıvar) "Dağa Çıkan Kurt" adlı hikâyesindeki "Mekkâreci Mehmet" adlı, mekânı Anadolu olan hikâyesinde Saliha kadın kocasını kaybetmiştir. Ankara'nın bir köyünde yaşamaktadır. Oğlu Mehmet'i zar zor büyötmeye çalışır. Mehmet çobanlık yaparak ailesinin geçimini sağlamaya çalışır. I. Dünya Savaşı bitip mütareke imzalanmasıyla birlikte Mehmet askere çağrılır.

Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde Saliha kadının, oğlunun askere gideceğini öğrendikten sonraki duyguları tasvir edilmektedir: "—Oğul! Bebe! Bebe! Bebemi alacaklar! Askere götürecekler, ben nideceğim? Oğul bağrıma od düştü, oğul ciğerime bit düştü!" (1981, 64). Saliha kadın oğlunun arkasından çok ağlar. Mehmet cepheden cepheye gider, cephe taşıyıcılığı yapar.

Hayattaki tek varlığı oğlu olan bir annenin, askere giden oğlunun gidişi sonrasındaki duyguları, bir annenin çocuğunu ne derece çok sevip özleyebileceğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Halide Edip'in (Adıvar) "Dağa Çıkan Kurt" adlı hikâyesindeki "Emine'nin Şehadeti" adlı hikâyede Yunan askerlerinden kaçmaya çalışan Emine ve ailesinin başına gelenler anlatılmaktadır. İzmir Yunanlılar tarafından yakılıp yıkılırken kaçmaya çalışan Emine elindeki odunla Yunan askerlerine karşı koymaya çalışmış ve öldürülmüş, babası ise yaralı olarak hayatta kalmıştır. Bu hikâyede Yunan işgalinden etkilenen bir ailenin dramı anlatılmaktadır.

Halide Edip'in (Adıvar) "Dağa Çıkan Kurt" adlı hikâyesindeki "Bayrağımızın Altında" adlı, mekânı İzmir olan hikâyesinde Hatice Nine beş kez muhacirlikle karşı karşıya kalır. Hepsinde de Türk bayrağına gider ve onun altında ölmek ister.

Bu hikâyede; oğlundan başka kimsesi olmayan, savaşın derin acılarını hissetmiş olan Hatice Nine'nin duyguları ekseninde bir ailenin başına gelenler anlatılmaktadır.

Halide Edip'in (Adıvar) "Dağa Çıkan Kurt" adlı hikâyesindeki "Muhlis'in Ağabeyi" adlı, mekânı Van olan hikâyesinde Van'ı basan Ermeniler Muhlis'in anne ve babasını öldürürler. Muhlis, abisinden de haber alamaz. İki yıl başka bir ailenin yanında kaldıktan sonra Kazım Karabekir Paşa'nın kurduğu yetimhaneye götürülür. Oradaki subay ona çok iyi davranır. O subay başka bir yere gidince başka bir subay gelir ve ona daha samimi davranır. Muhlis ve subay kardeş olduklarının farkına varırlar. Artık birbirlerine kavuşmuşlardır ve mutludurlar.

Doğu Anadolu'da yaşanan Ermeni mezalimi sebebiyle dağılan bir ailenin dramını bu hikâye aracılığıyla görmek mümkündür.

Halide Edip'in (Adıvar) "Dağa Çıkan Kurt" adlı hikâyesindeki "Himmet Çocuk" adlı; mekânı Uşak, Burdur, Antalya ve çevresi olan hikâyesinde hikâyenin anlatıcısı Uşak yolunda Himmet Çocuk'la karşılaşır. Çocuk on üç yaşındadır ve yedi yaşındayken anne ve babasını kaybetmiştir. Hatta Himmet bir keresinde düşmana yakalanır. Yakalandığı düşmanlardan onların girdiği bir iddia sayesinde kurtulur.

İhtiyar ninesi ve kız kardeşiyle hayat mücadelesi vermekteyken öküzleri ölür. Çalışır çabalar ve iki öküz daha alır. Hikâyenin anlatıcısı Anadolu'nun bu çocuklar ve onların anne ve babaları sayesinde kurtulduğunu söyler. Hikâyenin anlatıcısı Antalya'dan Burdur'a giderken Himmet çocuğa benzer bir çocukla daha karşılaşır. Bu çocuk da ihtiyar halasına bakmaya çalışmaktadır. Hikâyenin anlatıcısının bu fedakâr çocukları gördükten sonraki görüşleri bu hikâyenin önemli bir noktasını oluşturmaktadır:

Uşak'a girerken düşündüm. Anadolu'da geçen yıllarımda yüz evden otuz eve eriyerek, dağılan, ölen, erkeksiz ve kimsesiz köylerde Himmet çocuğun eşlerine rastlıyor, onlara memleketin hayat tarihinde birer ışık ve iz diye bakıyordum. Hayat diye, insanlık diye Anadolu'da ne kalmışsa gayretli kadınlarıyla bu küçük gündelik kahramanların insanüstü çalışmasından kalmıştı (1981, 100).

Bu hikâyede Yunan işgalinin aileler üzerindeki etkileri bir çocuğun başından geçen olayların anlatılması yoluyla okuyucuya aktarılmaktadır.

Halide Edip'in (Adivar) "Dağa Çıkan Kurt" adlı hikâyesindeki "Mustafa Onbaşı" adlı hikâyesinde Anadolu'da yaşanan savaşlar birçok evli kadını eşsiz bırakır. Bunun da etkisiyle ordunun yerleştiği yerlerdeki köylerin kızları ve dul kadınlarıyla askerlerin evlendikleri görülür. Bu evliliklerden biri de Ankaralı Mustafa Onbaşı ve Gülsüm'ün evliliğidir. Gülsüm Mustafa'yla Mustafa evli olduğu hâlde evlenmek ister. Mustafa da Gülsüm'le evlenmek ister. Gülsüm'ün bir kız çocuğu vardır. Bu ikili, hikâyenin anlatıcısının da yardımıyla Mustafa Onbaşı'nın komutanından izin alarak evlenir. Mustafa Onbaşı, yaptığı bu evlilikle hamile eşini ve dört çocuğunu zor durumda bırakır.

Bazı asker kocaların vazifeli olduğu yerlerde yaptıkları yeni evliliklerle eşlerini mağdur ettiklerinin anlatıldığı bu hikâyede savaşın aileler üzerindeki farklı etkileri görülmektedir..

Halide Edip (Adivar), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Falih Rıfkı (Atay) ve Mehmet Asım'ın (Us) ortak kitabı olan "İzmir'den Bursa'ya, Hikâyeler, Mektublar ve Yunan ordusunun Mes'uliyetine Dair Bir Tetkik" adlı eserdeki Halide Edip'e (Adivar) ait hikâyelerden biri olan "Teslim Teslim" adlı hikâyede küçük bir kız ve annesinin Yunan askerleri tarafından zalimce katledilişi anlatılmaktadır.

Tahkik-i Fecayi Heyeti üyeleri Yunan mezalimini yerinde görüp raporlamak ve bunu tüm dünyaya duyurmak amacıyla Yunanlıların yakıp yıktığı bir kasabaya gider. Kasabanın kaymakamı ve heyet huzurunda şahitler dinlenir. Bu şahitlerden biri Şevki Efendi'dir. Hikâye onun anlattıkları üzerine kurulmuştur. Şevki Efendi'nin anlattığı vakalar içler acısıdır. Bir anne ve kızını yakalayan Yunan askerinin küçük kızı öldürmesini anlattığı vaka bunlardan en dehşet verici olanıdır. Yunan askerleri bir anne ve küçük kızını kovalamaktadır. Askerlerden kaçamayacağını anlayan küçük kız bir anda durur ve ellerini havaya kaldırarak "Teslim Teslim!" diye bağırmaya başlar. Yunanlı asker, teslim olmasına rağmen küçük kızı süngüyle vahşice öldürür. Sonrasında annesini de vahşice öldürürler. Şevki Efendi'nin ağzından çıkan şu cümleler olayın vehametini gözler önüne sermektedir:

Aklım hep o çocukta... Hep o çocukta... Bir büyük adamın ölümü ile bir küçük çocuğun ölümü arasında ne fark vardır? Kır sakallı ihtiyarı gözüm önünde yere yatırıp bir koyun gibi bağırta bağırta boğazlamadılar mı? Üç yerinden süngüleyip yere serdikleri delikanlının başını taşla ezmediler mi? O kızın anasını bir çuval parçası gibi sürükleye sürükleye alıp gitmediler mi? Lakin bunların hiçbiri o çocuğun ölümü kadar müthiş ve müheyyic/mehic değildi. Yavrucak "Teslim! teslim!" diye de bağırırdı idi. Hiç teslim! diyen adam öldürülür mü? (...) Yavrucak vücuduna batan süngüden daha küçüktü, kendisini öldüren adamın yüzüne hayretle bakıyordu. Birkaç defa "Anne! Anne!" diye haykırdı ve ortasından kırılan bir ince dal gibi iki büküm yere yuvarlandı (r. 1338, 50-53).

Yunan vahşetinin aileleri ne derece derinden sarsıp darmadağın ettiği bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) "Sönmüş Yıldızlar" adlı hikâye kitabında yer alan "Asker Dönüşü" adlı hikâyede hikâyenin başkişisi Ali askerliğini bitirip köye dönmek üzere trenin hareket etmesini bekleyen bir gençtir. Köyünden Kamber Dayı ile karşılaşır. Kamber Dayı köye onun şehit haberinin geldiğini ve köydeki herkesin onu şehit olarak bildiğini söyler. Bunun üzerine Ali yaralandığını, dokuz ay hastanede yattığını artık iyileştiğini söyler. Ali, köyünden ve evinden haber sorduğunda ise birçok kötü haber duyar. Annesi ölmüş, eşi başka biriyle evlendirilmiş, eşi çocuğunu da alıp gitmiştir. Konuşamayan kardeşini askere almışlar. Kardeşi askerden üç kere kaçmış. Kardeşi bu sebeple kurşuna dizilmek suretiyle idam edilmiştir. Bu kötü haberleri duyan Ali, köyüne dönmekten vazgeçer.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Ali'nin köye dönmekten vazgeçiş esnasında hissettiği duygular okuyucuya aktarılmaktadır:

Furgondan birkaç ses —Ali, kalacaksın... Hele çabuk et...

Ali —Hemşehrilerim, heybemi atın... Ben kalıyorum, hakkınızı helâl edin...

Çavuş —Ne çeşit lâf bu, Ali? Hele sen, yarım saat önce lokomotifin önünde yatıyordun ya...

Ali —O vakit benim de köyüm vardı, çavuş...

Çavuş —Allah Allah, şimdi yok mu köyün senin?...

Ali —Gayri köyüm yok benim, çavuş...

(Ağır ağır hareket eden trenden heybesini alırken) Köyüm yanmış...
Dikili ağacım kalmamış... (1993, 99).

Bu hikâyede, savaşta gazi olmuş bir askerin şehit olduğu haberinin yanlışlıkla köye gitmesiyle başına gelen olumsuzluklar anlatılmaktadır. Savaşın bir aileyi olumsuz bir şekilde etkileyip dağıtması bu hikâyeye vasıtasıyla görülmektedir.

Aka Gündüz'ün “Türk Kalbi” adlı hikâyeye kitabında yer alan “Bombardıman” adlı hikâyede İtalyanların Trablusgarp Savaşı sırasında Trablusgarp'ı bombalamaları ve bir subayın bu bombalamalar sebebiyle eşini, çocuklarını ve kayınpederini kaybetmesi anlatılmaktadır. Yüzbaşı, İtalyanların sivil halka uyguladığı vahşete şahit olur. Bu mezalim onu derinden etkiler. Aslında gayet dirayetli olan Yüzbaşı; hamile eşinin karnındaki bebeğini feci bir şekilde kaybetmesine, kayınpederinin ölümüne, Canfedâ adındaki biricik evladının can çekişerek kollarında ölümüne şahit olduğundan çıldırmış bir hâlde bağırarak acısını tüm dünyaya duyurmaya çalışır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Yüzbaşı'nın oğlunun feci ölümü ve bu ölüm karşısında bir babanın tepkisi mevcuttur:

—Canfedâ yavrum Canfedâ!...

Çocuk kollarını açmak istedi. Sağ kolunu açtığı vakit babası baktı.
Bu kol tâ dirsekten kopup kaybolmuştu.

Canfedâ, bu küçük ve kanlı kolu babasının sararmış yanağına dayadı ve:

—Baba! diye inledi. Top, top!.. Ve pençe pençe kanlı kafası arkaya düştü. Yüzbaşı bir çılgın gibi bağırdı: —Canfedâ!.. Fakat Canfedâ, bir cennet meleğinin kanadı üstünde gitmişti... (r. 1327, 39).

Bu hikâyede aile üyelerinin savaş esnasında feci bir şekilde hayatlarını kaybetmeleri görülmektedir.

Aka Gündüz'ün "Türk'ün Kitabı" adlı hikâye kitabında yer alan "Üçüncü Yüzbaşı" adlı hikâyesinde çok az askerin sağ salim dönebildiği, ailelerinin bile onların dönmelerine şaşırarak Yemen'de altı yıl savaştıktan sonra memleketine hava değişimi için dönen bir Yüzbaşı başkişidir. Yüzbaşı; eşi Hatice'yi, babasını ve onu henüz tanımayan oğlu Gündoğdu'yu görmek için sabırsızlanmaktadır. Memleketine ayak bastığında oğlu Gündoğdu'yu görür. Yüzbaşı, eşinin ve babasının öldüğünü oğlundan öğrenince adeta yıkılır. Oğlu onun, babası olduğuna inanamaz çünkü ona babasının dönülemeyecek bir yer olan Yemen'e gittiği söylenmiştir. Baba-oğul arasında geçen şu konuşmada bu durum görülmektedir:

—Ağa babam derdi... Oraya giden gelmezmiş...

Yüzbaşı bir çılgın gibi etrafına baktı.

Çocuk tekrar etti:

—Sen nasıl geldin.. Gelmezmiş onlar... Gidenler.. (r. 1329, 27).

Aldığı bu kara haberler onu derinden sarmıştır. Bu acıya fazla dayanamayan ve zaten hasta olan Yüzbaşı, öksürükler ve ağzından akan kanlar içinde oracıkta üzüntüsünden hayatını kaybeder.

Bu hikâyede, vatan savunması için savaşa giden evli bir askerin geri döndüğünde sevdiklerinin öldüğünü onu hiç görmeyen oğlundan öğrenmesi ardından duyduğu üzüntüye hasta bünyesinin fazla dayanaması sonucu hayata gözlerini yumması anlatılmaktadır.

Aka Gündüz'ün "Türk'ün Kitabı" adlı hikâye kitabında yer alan "Piç" adlı hikâyesinde cephedeki oğlundan haber almak için uğraşan bir baba, oğlunun savaştan kaçtığını öğrenir. Oğluna hakaret ve sitem dolu bir mektup yazar. Mektubun bir kısmı hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda mevcuttur:

Eyvah!.. Şimdi sana kaçak, bana kaçak babası, diyecekler ha?.. Ben artık ne hastanelere gidebilirim, ne âlemin yüzüne çıkabilirim. Beni dağlı Sırp, Moskof kahredemediği hâlde sen, kâfir evlat! Sen perişan ettin! Vicdanında imandan, kanında benden bir zerre yok muydu? (r. 1329, 153).

Bu hikâyenin devamı niteliğindeki “Hakikatin Hikâyesi” adlı hikâyede ise kumandan, bu gencin babasına mektup göndererek oğlunun sanıldığı gibi savaştan kaçmadığını düşman cephaneliğini patlatmak için düşman tarafına geçtiğini ve yaralandığını bildirir.

Bu hikâyelerde yanlış bir haber sebebiyle oğlunun savaştan kaçtığını zanneden bir babanın oğluna olan öfkesi ama sonrasında gerçeğin açığa çıkmasıyla durumun düzelmesi görülmektedir.

Peyami Safa’nın “Siyah Beyaz Hikâyeler” adlı hikâye kitabında yer alan “Hınç” adlı hikâyesinde anne ve kız Yunan esirlerinin geçişi sırasında bir Yunan esiri tanır ve ona ulaşmaya çalışırlarken anne bayılır. Anne bayılınca onu valiliğin içine alırlar. Anne ve kız Vali’nin odasındadır. Vali, esiri odada anne ve kızla yüzleştirir. Esir asker suçunu itiraf eder. Bu esir, iki arkadaşıyla birlikte onların Karahisar’daki evini basıp aile reisini süngüleyerek öldürmüştür. Evin delikanlısını da kuyuya atmışlardır. Anne ona saldırmak ister ama oradakiler buna engel olur. Onlara bu esirin cezasının yargılanarak verileceği söylenir. Diğerleri başka işlere daldığı bir sırada anne eline aldığı ağır bir demir parçasını esirin yüzüne fırlatır ve esiri öldürür. Esirin ölümü sonrası kadının tepkisi ve sonrasında yaşananlar şu şekildedir:

Kadın kendisini bir sandalyeye bıraktı, avucunu göğsüne bastırdı: “O...h” diye derin bir nefes boşalttı ve başını çevirerek dedi ki:

—Kısasa kısas. Bunu bana Allah yaptırdı. Hiç olmazsa bu gece rahat uyku uyuyacağım, isterseniz yarın beni asınız (1980, 165-166).

Yunan işgalinin aileler üzerinde ne derece ağır hasarlar bıraktığı bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Peyami Safa’nın “Siyah Beyaz Hikâyeler” adlı hikâye kitabında yer alan “Bayram Hediyesi” adlı hikâyesinin başkişisi ayakkabı boyacılığı yapan Ali adlı 12 yaşındaki bir çocuktur. Ali’nin babası bir sene önce şehit olmuştur. Annesinin ise üzüntüsünden bacakları tutmaz olur. Ali evini geçindirmek ve annesine hediye olarak koltuk değnekleri almak için bayramı bir fırsat bilmektedir. Bayrama boyalı ayakkabılarla girmek isteyenler çok olacağı düşüncesiyle Sultan Mahmut Türbesi’ne gider. Boya sandığını kurar ama bir polis onun oradan gitmesini ister. Ali gitmeyince polis sert bir tekmeye Ali’nin boya sandığını parçalar. Ali çok üzülür. Bu sırada

orada bulunan ve olaylara şahit olan bir kadın Ali'nin yanına gelir. Ali ile kadın arasında şu konuşmalar geçer:

—Nerede oturuyorsun oğlum?

—Fâtih'te.

— Annen var mı?

— Var.

—Baban?

—Yok.

—Annen işe gidiyor, para kazanıyor mu?

Ali cevap vermedi. Aklına yeniden şişman polisin yaptıkları geldi, yeniden ağlamak istiyordu. Kadın sordu:

—Cevap versene oğlum, annen işe gidiyor mu?

—Hayır... Babam geçen sene muharebede ölünce annem hastalandı, bacakları tutmaz oldu... Şimdi kötürüm... Çalışmıyor (1980, 172).

Bu sorular sonunda kadın; Ali'nin, annesine bayram hediyesi olarak almak istediği koltuk değneklerini alır ve çocuğun bayram boyunca kazanabileceği miktarda parayı ona verir.

Hikâyede, fakir bir aile içinde büyüyen bir çocuğun evini geçindirmek ve annesine bayram hediyesi almak için çalışmak zorunda kalışı ekseninde savaşın aileler üzerindeki etkisi anlatılmaktadır.

Peyami Safa'nın "Asrın Hikâyeleri" adlı hikâye kitabında yer alan "Birçokları Gibi" adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Dayısı, annesi ve yaşlı babasıyla yaşayan Sâime'nin mutlu bir yaşantısı vardır. Babası yaşlı olduğu için evin geçimini dayısı üstlenmiştir. I. Dünya Savaşı çıkınca dayısı askere gider ve orada hastalanarak ölür. Dayı şehit olunca evin geçimi hususunda sıkıntı yaşamaya başlarlar. Evlerini satarlar ancak evin parası da iki yıl içinde biter. Sâime, babası hastalanınca onu tedavi ettirmek ve ev kirasını ödeyebilme konusunda sıkıntı yaşayınca en sonunda kötü yola düşer. Bunu duyan babası kederinden ölür. Annesi ise onun verdiği parayla geçinmek istemez, aşçılık yaparak para kazanmaya çalışır.

Dayısının savaşta şehit düşmesi sebebiyle evin geçimini sağlamak zorunda kalan bir kızın kötü yola düşmesi, bunu duyan babasının üzüntüsünden ölmesi, annesinin bu şekilde kazanılan parayı istememesi şeklinde gelişen aile dramının

anlatıldığı bu hikâyede savaşın yaşanılan bu dramda büyük bir payı olduğu görülmektedir.

Peyami Safa'nın "Asrın Hikâyeleri" adlı hikâye kitabında yer alan "Unutmadın Değil mi?" adlı hikâyede Şâziye, Kâmil'le yeni evlenmiştir. Kâmil bir subaydır ve cepheye çağrılır. İlk zamanlarda yeni karı-koca mektuplaşır ama sonra Kâmil'den mektup gelmez olur. Bunun üzerine üzüntüsünden kurtulmak isteyen ve Kâmil'den umudunu kesen Şâziye başka biriyle bir ilişki yaşamaya başlar. Kâmil'in ölüm haberi geldikten sonra evlenmeyi kararlaştırırlar. Eve bir mektup gelir. Bu mektupta Kâmil'in yaralı olduğu ve iki üç gün içinde eve geleceği yazılıdır. Kâmil evine döner. İki gözünü de kaybettiği anlaşılır. Karşılaştıklarında bu ikili arasında şöyle bir konuşma geçer:

—Niçin kucaklamıyorsun? Bak işte vâdettiğim gibi sana tekrar geldim. Harbederken seni bir dakika unutmadım. O hâin mermi gözlerinin arkasındaki sinirleri parçalarken de hayalimde sen vardın. Hiç şüphe etmedim ki sen de beni unutmadın. Öyle değil mi? Şâziye, unutmadın değil mi? (1980, 64-65).

Bu konuşmalardan anlaşıldığı üzere savaşta gözlerini kaybetmiş olan Kâmil'in cepheye giderken bıraktığı eşini bulamadığı görülmektedir.

Savaşın daha yeni başlamış bir evliliği nasıl derinden sarsıp onun yok olmasına sebep olduğu bu hikâye aracılığıyla okuyucuya aktarılmaktadır.

Memduh Şevket'in (Esendal) "Veysel Çavuş" adlı hikâye kitabında yer alan ve kitaba da ismini veren hikâyesinde hikâyenin başkişisi olan Veysel Çavuş Trablus'ta savaşıp oradan döndükten sonra Balkan Harbi patlak verir. Yeniden askere çağrılan Veysel Çavuş, eşini çok güvendiği bir adamın evine bırakır. Eşi o evde hizmetkârlık edip hayatına devam edecektir. Veysel Çavuş'un Bulgar çeteleriyle savaşırken şehit olduğu haberi gelir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda savaşın bir aile üzerindeki etkisi görülmektedir:

Veysel Çavuş'u iki sene evvel Trablus'tan terhis edilmiş bir asker olarak tanımıştım, o benim komşum idi. Altı sene hizmet ettikten sonra, güneşten yanmış çehresi ile buraya geldiği vakit ihtiyar ninesini ölmüş, kulübesini harap olmuş, yıkılmış buldu idi. Azim bir sabr-ı tahammül ile

çalıştı, evini tamir etti, bir çift öküz, kira ile de bir tarla tedarik etti. Nihayet şuradan bir köyden evlendi (1984b, 13).

Memduh Şevket'in (Esental) "Gödeli Mehmet" adlı hikâye kitabındaki "Baba Halil" adlı hikâye, on beş sene sonra sahibine verilmek üzere yazılmış bir mektupla oluşturulmuş bir hikâyedir. Kimsesi olmayan Halil daha bebekken mektubun yazarına emanet edilir. Halil'in babası Kolacı İbrahim'dir. Kolacı İbrahim, Balkan Savaşları'nda şehit olmuştur. Halil'e sahip çıkan adam ona on beş sene sonra verilmek üzere bir mektup yazar. Mektupta Bulgar zulmünün yanı sıra Halil'in babasının ne derece kahraman bir asker olduğu ve vatan için kahramanca can verdiği yazılıdır.

Balkan Savaşları'ndan olumsuz bir şekilde etkilenen ailelerin durumları hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metinde şu şekilde anlatılmaktadır:

Baba Halil'im, bu, öyle bir felakettir ki, analara evlatlarını çamurlar içine attırır, kaçaklığın verdiği zaruret ve sefalet içinde insan ne yaptığını bilmez bir halde her fenalığa katlanabilir, ahlak, namus, din her şey susar. Dağlarda, anaları tarafından bırakılmış ve ölmüş çocuklar gördük, biz o zaman için bunlara hayret ve teessüf edemiyorduk. Dört beş gün süren bu yolun iki tarafı ölmüş neferler, kırılmış nakliye arabaları, bırakılmış cephanesandıkları, hayvan ve insan ölüleri ile dolmuştu. Avrupa bunları şanlı medeniyet tarihne yazsın!..... Düşman ordusu önünde kaçan bizler yine zulmün, cebir ve eziyetin en hafifini gördük. Kaçmayan biçarelerin camilere doldurularak yakıldıklarını, karınlarının yarıldığını, namuslarına dokunulup öldürülmeyen kadınların kendi kendilerini öldürdüklerini sana yazmayacağım; çünkü zaman onları yazacak ve sana elbette okutacaktır (1988, 86).

Gerçekçi bir bakış açısıyla oluşturulan bu hikâye aracılığıyla okuyucu, savaştan etkilenen ailelerin trajik durumlarını ayrıntılarıyla görme imkanına kavuşmaktadır.

Bu başlık altında ele alınan hikâyelerde savaşlar sebebiyle ailelerin derinden sarsıldığı hatta yok olduğu görülmüştür. Başta Halide Edip (Adıvar) -"Dağa Çıkan Kurt" adlı eserindeki birçok hikâyesiyle- ve Aka Gündüz -"Türk'ün Kitabı" adlı eserindeki birçok hikâyesiyle- olmak üzere Ömer Seyfettin, Refik Halit (Karay), Reşat Nuri (Güntekin), Peyami Safa, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Memduh Şevket (Esental) kaleme aldıkları hikâyeleriyle o dönemde yaşanan savaş, isyan ve mezalimin aile üzerindeki yıpratıcı ve yok edici etkilerini yansıtmışlardır.

2.2.12. Yangın

Bu tez çalışmasının inceleme alanına giren hikâyelerin üç tanesinde aileyi etkileyen olaylardan biri olan yangına rastlanmıştır. Bir hikâyede yangının kasıtlı, iki hikâyede ise bilinmeyen bir sebeple çıktığı tespit edilmiştir. Hikâyelerin ikisinde yangın sebebiyle ailelerin dağıldığı görülmüştür. Bir hikâyede ise yangın sonrası çıkan kar fırtınası yangından kaçan bir annenin küçük kızını ölüm tehlikesiyle karşı karşıya getirmiş ve küçük kız son anda ölümden kurtulmuştur.

Mehmet Celal'in "Karlar Altında" adlı hikâyesinde kar fırtınasının olduğu bir gece Edirne'nin bir köyünde bir annenin yangından kaçarken kar ve buz sebebiyle ayağı kayar ve o annenin kucağındaki küçük kızı uçurumdan yuvarlanır. Asker olan Hilmi Efendi ise çocuğunun hasta olduğu haberini alarak uşağıyla birlikte at üstünde İstanbul'a gitmekteyken karların altında bir kıpırtı olduğunun farkına varır. O kıpırtının sebebi ölmek üzere olan bir çocuktur. Hilmi Efendi çocuğu kurtarır ve o gece bir köyde kalırlar. Çocuk kendine gelir. Hilmi Efendi ertesi sabah Edirne İstasyonu'na geldiğinde bu çocuğu karlar altında buldum, der ve çocuğun annesi sevincinden Fahriye diye haykırır. Hilmi Efendi o aileyi de yanına alarak Üsküdar'daki evine gelir. Kapıyı açtığında beş yaşındaki oğlunun iyileştiğini görür.

Bu hikâyede bir ailenin başından geçen bir yangın felaketi ve sonrasında meydana gelen diğer bir tehlike ve bu tehlikeden bir başkasının yardımı sayesinde herhangi bir zarar ziyan görmeden kurtulması anlatılmaktadır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Sepette Bulunmuş" adlı hikâye kitabındaki "Sadaka-i Gîran"¹⁷ adlı hikâyede çiçek hastalığı sebebiyle kör olan Zehra'nın babası, evlerinde çıkan bir yangın sonucu ölür. Zehra, annesinin de ölümü sonrası zalim dayısının eline kalır. Zehra'yı dayısı dilendirmektedir. Askere gitmeden önce onunla nişanlanmak isteyen Bekir onu İstanbul'da bulur. Aralarındaki ilişkiyi devam

¹⁷ Bu hikâye eserin "Sepette Bulunmuş" adlı eski harfli basımında "Sadaka-i Gîran" ismindedir. Bu tezde kullanılan bu hikâyenin de içinde olduğu -Sepette Bulunmuş/Hepsinden Acı Özgür Yayınları 2010- kitapta hikâyenin ismi -Suhulet Kütüphanesi, İstanbul 1934 baskısında olduğu gibi- "Acı Sadaka"dır.

ettirmek istediğini söyler. Zehra ise: “Artık Zehra ölmüştür, Bekir!..” (2010, 41) diyerek bu teklifi kabul etmez. Yangın sebebiyle bir babanın vefat etmesi bu aileyi derinden sarsmıştır. Annesi de ölünce kimsesi kalmayan Zehra zalim dayısının yanında savunmasız bir şekilde kalakalmıştır.

Bir yangının vakasının bir ailenin yaşamını ne derece derinden sarsabileceği bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun “Leyla Yahud Bir Mecnunun İntikamı” adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde yaşlı, dul bir anneyle Saliha adlı genç kızı Amasya’da bir köyde yaşamaktadır. Sâliha, Süleyman adlı gençle sevgilidir. Hüseyin ve Süleyman adlı gençler iki düşmandır. Süleyman çevirdiği bir oyunla yangın çıktı, Hüseyin öldü yalanıyla ortalığı karıştırır. Süleyman, Saliha’nın evini yakar. Hüseyin bunu görünce aklı başından gider. En sonunda Hüseyin’le Süleyman birbirleriyle kavga etmeye başlar. Hüseyin, Süleyman’ı Kızılırmak’a atar. Bunu gören Leyla da atlar. Bu olay neticesinde hepsi ölür. Hem Süleyman’ın babası hem de Leyla’nın annesi delirir. Leyla’nın annesi Sâliha bu üzüntüye daha fazla dayanamayarak ölür. Süleyman’ın babası ise oğlunun defnedildiği mezarlıkta yaşamaya başlar.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda oğlunun mezarı başındaki bir babanın durumu görülmektedir: “Cenazeyi götüren cemaat köyden dışarı çıktıkları zaman mezaristanda taş üzerinde, üstü başı eski püskü uyumuş bir ihtiyar gördüler ki bu manzara cümlesini hayrette bıraktı” (r. 1308, 39).

Bir yangının ve yangın sonucunda meydana gelen olayların iki aileyi ne derece derinden etkilediği bu hikâye aracılığıyla okuyucuya aktarılmaktadır.

2.2.13. Kaza

Hayatın her anında her yerde meydana gelebilecek kazalar insanların yaralanmasına, sakat kalmasına hatta ölümüne sebep olmaktadır. Bu kazalar aileleri olumsuz anlamda etkilemekte hatta ailelerin dağılmasına yol açmaktadır. Bu tez çalışmasının kapsamına giren bir hikâyede bir deniz kazası sonucu çok sevdiği eşini

kaybeden bir kadının, eşinin acısına dayanamayarak kendini denize atması sonucu ölümüne rastlanmıştır. Bu kaza yeni kurulan bir ailenin yok olmasına sebep olmuştur.

Cemil Süleyman'ın (Alyanakoğlu) “Ukde” adlı hikâye kitabındaki “Kotra” adlı hikâyesinde Perihan kendinden yaşça küçük olan Sedad'la evlenir. Perihan; kocasını çok sever, onu çok yakışıklı bulur. Sedad bir hafta sürmesi planlanan bir geziye kotrayla gidecektir. Bu çift evlendiğinden beri bu ilk ayrılıkları olacaktır. Sedad gider. Kaza olur ve Sedad ölür. Aile Perihan'a bu haberi uzun süre veremez. Arkadaşı Mevedded, Perihan'a sonunda söyler. Bunu duyan Perihan bayılır. Perihan kocasının öldüğüne inanamaz. Perihan sahilde Sedad'ı bekler durur. Perihan en sonunda denizdeki bir kotrayı Sedad'ın kotrası zannederek denize atlar ve ölür.

Bu hikâyede, gerçekleşen bir kazanın henüz yolun başındaki bir ailenin tamamen dağılmasına yol açtığı görülmektedir.

2.3. AİLE İÇİ İLİŞKİLER

Çok yönlü boyutlara sahip olan iletişimin aile boyutu da mevcuttur. Baran (2004) iletişimin aile boyutunu şu şekilde açıklar:

İletişim ister sözlü ister sözsüz, ister yazılı isterse jest ve mimikler aracılığı ile olsun bireyler arasında bir anlam ifade eden bir süreçtir. Aile içi iletişim denilince, eşler arası iletişim, ebeveyn-çocuk iletişimi, kardeşler arası iletişim, kuşaklar arası (yetişkin-yaşlı) iletişim akla gelmektedir. Tüm bu iletişim biçimlerinde bireylerin birbirlerini anlam kodları çerçevesinde anlamaları, hem rasyonel hem de duygusal anlamda karşılıklılık esasına dayanan ilişkide bulunmaları, aile içi rolleri işlevsel kılacak şekilde paylaşımları ve bireysel alanlarının özerkliğinin hak ve sorumluluklar bağlamında özgür bırakılması esas alınmalıdır. Özellikle bu faktörler eşler arası iletişim için geçerlilik taşımaktadır (s. 34).

Bir ailenin mutluluğu açısından düzgün işlemesi gereken aile içi ilişkinin kavramsal boyutuyla ilgili Taylan (2009) şunları belirtir:

Aile içi ilişkiler, aile reisliği dediğimiz, ailede otorite örüntüsü ve karar verme yetkisinin kimde olduğu; ailede rol dağılımının ve işbölümünün (görev ve sorumluluk paylaşımının) nasıl tanımlandığı; ailede kadının statüsü ve konumu (kadının statüsü ve konumunun tanımlanması ailelerdeki ilişkilerin niteliğini ortaya koymada ayırıcı bir özellik gösterir); karı-koca arasındaki ilişkilerin niteliği gibi yatay eksenli ilişkileri kapsadığı gibi, ailedeki çocuğun sosyo-ekonomik değeri ve anne ve babanın ya da aile

büyüklerinin kız-erkek çocuklarıyla olan ilişkileri -aile içi dikey ilişkiler- içeren bir kavramsallaştırmadır (s. 126).

Ortaylı (2009) Osmanlı toplumundaki aile içi ilişkiler, statü ve rollerle ilgili şunları belirtir:

Gelenek olarak Türk-İslam ve diğer Doğu Hristiyan ailesinde, babanın erkek evlâdlar ve eşleri ve torunlar üzerinde otoritesi vardır yoksa yaşlı ağabeyi bu işleri yüklenir. Ama bu, hukuki bir yetki olmayıp ailenin ilişkileri, mali işleri, etrafla olan sorunların çözümü ve aile bireyleri arasındaki hakemlikten ibaret geleneksel bir görevdir. Osmanlı toplumundaki aile babaya, büyükbabaya, akraba çevresine ve mensup olunan cemaate sorumludur (s. 126).

Bu tez çalışmasının inceleme alanına giren birçok hikâyede yazarlar, karı-koca ilişkisi başta olmak üzere aile içi ilişkilere ana olayın arka planında değinmişlerdir. İncelenen hikâyelerden aile içi ilişkilerle ilgili elde edilen tespitler aracılığıyla o dönem Osmanlı toplumundaki aile içi ilişkilerle ilgili birtakım izlenimler edinmek mümkündür.

2.3.1. Karı-Koca İlişkisi

Yatay etkileşim çerçevesindeki karı ile koca arasındaki ilişkiler eşlerin birbirlerini nasıl tanımladıkları, nasıl gördükleri ve birbirlerine verdikleri değer boyutunda çözümlenebilir. Eşlerin birbirlerine verdikleri değer aile tiplerine ve yerleşim yerlerine göre değişebilmekteyse de bunun yanı sıra sosyo-ekonomik özellikler, eğitim seviyesi, dinî ve kültürel değerler de ilişkilerde belirleyicidir (Taylan, 2009, 131).

Emin Nihat Bey'in "Müsâmeretnâme" adlı hikâye kitabında yer alan "İhsan Hanım yahut Atiye Hanım'la Uşşâkının Sergüzeşti" adlı hikâyede İhsan Hanım, Said Bey adında bir gençle evlenir. Başta mutlu bir evlilik sürdüren İhsan Hanım bir zaman sonra kocası Said Bey'in kendisini başka bir kadınla aldattığını öğrenir. Said Bey, eşini aldatma dışında ayrıca ona ilgi göstermemektedir. İhsan Hanım evliliğini kurtarmak için çok uğraşır ancak başarılı olamaz. İhsan Hanım'ın kocası eşini aldatmadan, ilgisiz davranışlardan ayrıca akşamları eve zamanında gelmeyip geç saatlere dışarıda kalmaktan vazgeçmez. Bunun üzerine İhsan Hanım Said Bey'den

boşanır ve devamında onu gerçekten seven Tahsin Bey’le mutlu bir evliliğe imza atar.

Bu hikâyedeki karı-kocayı boşanmaya götüren etmenlerin başında kocanın eşine olan ilgisizliği, eşini aldatması gibi karı-koca ilişkilerini sekteye uğratan olumsuz davranışların geldiği görülmektedir.

Ahmet Mithat Efendi’nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Bir Tövbekâr” adlı hikâyesinde Murtaza Bey’in eşi Talât Hanım, eşine son derece sadık bir hanımefendidir. Feda Efendi adlı genç, elindeki silahla gizlice Talât Hanım’ın odasına girer. Onu tehdit ederek onunla konuşmaya ve ondan aşkına karşılık olacak sözler duymaya çalışır. Talât Hanım, eşine olan bağlılığından dolayı hikâyeden alıntılanan şu sözleri Feda Efendi’ye sarf eder.

—Ben kimseye ümit veremem efendim! Kimseye bir kelime söyleyemem. Ben o ümidi, o kelimeyi vaktiyle kocam olan zata bir taahhüd-i meşru suretinde verdim. Şimdi kanımın dökülmesine razıyım da taahhüdü bozmaya kat’iyen razı değilim! (2001, 432).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, eşine sadık bir eş ile karşılaşmaktadır. Karı-koca arasındaki aşkın ve sevgiye dayalı ilişkinin bu durumun ortaya çıkmasında payı büyüktür.

Ahmet Mithat Efendi’nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Emanetçi Sıtkı” adlı hikâyesinde hikâyenin iki başkişisinden biri olan Ayşe Şeref Hanım, Rıza Bey’le evlenir ama bu evlilikte mutluluğu yakalayamaz. Rıza Bey, eşini başka kadınlarla aldatır ve eşine sevgi göstermez. Rıza Bey ölünce Ayşe Şeref Hanım, annesiyle kalır ama artık mutludur çünkü kötü bir kocadan kurtulmuştur. Ayşe Şeref Hanım, Sıtkı Efendi ile evlenerek ilk evliliğinde bulamadığı mutluluğu yakalar.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metinde Ayşe Şeref Hanım’ın ilk kocası Rıza Bey’le olan olumsuz karı-koca ilişkisi anlatılmaktadır.

Ayşe Şeref Hanım ile validesinin bu Rıza Bey elinden çektikleri, eza, cefa, zulüm, hakaret müfredatı vechle yazılacak olsa koskocaman bir cilt dolduracağına şüphe etmeyiz. Zavallı Ayşe Hanım kocasına olan ilk muhabbeti, sevdası iktizasınca bu işkenceleri bir zamana kadar sakitane ve mütehammilâne çekmiş idiyse de ondan sonra herifin çapkınlığı aleniyet peyda ederek karısının muhabbetine adem-i istihkakı dahi meydana çıkınca

Ayşe Hanımın sevdası nefrete, tahammülü dahi istikara tahavvül ederek bu habisten o kadar istikrah eylemekte idi ki istikrahını kendisinden dahi saklamayıp yüzüne karşı lânetler okumakta idi (2001, 746).

Aynı hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metinde diğer metnin aksine Ayşe Şeref Hanım'ın ikinci kocası Sıtkı Efendi'yle olan mutlu karı-koca ilişkisi anlatılmaktadır:

Emrederim ki umur-ı ticâriye ile meşgul olacağınız zamanlardan maada her dakikanızı bu dairede zevceniz ile hüsn-i muaşeretle geçireceksiniz. Bununla beraber yine emrederim ki gerek konakta gerek hariçte gönlünüzün istediği gibi harekât ve sekenatta tamamıyla muhtar olup gönlünüzün arzusu vechle hareketten kendinizi asla menu' etmeyeceksiniz (2001, 764).

Ahmet Mithat Efendi'nin, "Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-" adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki "Atı Alan Üsküdar'ı Geçti" adlı küçük hikâyede Hacı İzzet Efendi eşini çok kıskanmaktadır. Kıskançlık sebebiyle onu üç defa üst üste boşar. Eşini üst üste üç defa boşadığından boşadığı eşiyle yeniden evlenebilmesi için hülle evliliği yapması gerekmektedir. Hülle nikâhı kıydırarak eşini çok güvendiği bir dostu olan Neşet Molla ile evlendirir. Neşet Molla, Hacı İzzet Efendi'nin eşiyle başbaşa kalınca ona her şeyi anlatır. Onu çok sevdiğini ve onunla gerçekten evli kalmak istediğini söyler. Bu sözleri duyan kadın şaşırır ancak artık o da Hacı İzzet Efendi'den bıkmıştır. Neşet Molla ile evli kalmayı kabul eder.

Bu hikâyede eşine hiç güvenmeyen ve eşini çok kıskanan bir kocanın yaşadıkları okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Samipaşazâde Sezai'nin "Küçük Şeyler" adlı hikâyeye kitabındaki "Kediler" adlı kısa hikâyede İstanbul Adalar'da oturan ve otuz üç yıldır evli olan bir karı-kocanın evdeki kediler sebebiyle ayrılma noktasına gelmeleri anlatılmaktadır. Rossini adlı İtalyan koca, eşinin evdeki kedilerinden rahatsız olmaktadır. Rossini, eşini Adalar Kaymakamı'na bile şikayet eder ama bir sonuç alamaz. Bir gün Rossini artık dayanamaz. Eşine ya ben ya kediler bu evde kalmayacak birini seç, deyince eşi kedilerin evde kalmasını tercih eder. Rossini evi terk eder. Rossini dışarda kalınca hem evdeki rahatlığını arar hem de bu duruma çok üzülür. Sonunda çaresiz bir şekilde eve döner.

Hikâyenin sonundan alıntılanan aşağıdaki kısımda Rossini eve döndüğünde onun üzüntülü durumu karşısında eşinin ona olan tepkisi görülmektedir:

Çam ağaçlarının aralarından peydâ ve nihan olarak evine doğru süratle avdet ediyordu. Mütefekkir bir çehre, müteessir bir hâlde evine giderek refikasına hiçbir söz söylemeden doğru odasına odasına çıktı. Minderin üzerine kapanıp da hıçkırır hıçkırır ağlamağa başlayınca, haremi kemal-i itina vü nezaketle oda kapısını açarak: “O kadar haykırarak ağlama. Kedilerimi korkutacaksın!” dedi (2003, 114).

Hikâyeden alıntılanan yukarıdaki kısımda da görüleceği üzere karı-koca arasındaki saygı ve sevginin azaldığı veya hiç kalmadığı görülmektedir. Eşi, kocası ve kediler arasında bir tercih noktasında kedilerini seçerek kedileri kocasından daha fazla sevdiğini göstermiştir.

Fatma Makbûle Leman’ın “Ma’kes-i Hayal” adlı içinde hikâyeler, şiirler ve Fatma Makbule Leman’ın ölümünün ardından yazılan yazıların yer aldığı eserindeki “Hüsn-i Muamele” adlı hikâyede Nezahat’in kocası Neşâti Bey akşamları meyhanelerde gezmekte sabah eve gelmektedir. Gündüzleri ise sadece uyur. Nezahat iyi muameleyle, sabırla kocasının bu kötü alışkanlıkları zamanla bırakacağını düşünür. Neşâti Bey bir zaman sonra bütün kötü alışkanlıklarını bırakır. Nezahat’in, kocasının kötü alışkanlıklarına rağmen ona iyi davranması Nezahat’e mükâfat olarak geri dönmüştür. Bu sayede Nezahat mutlu bir aile ortamında yaşamaya başlar.

Bu hikâyeyle yazar, evlilik hayatında eşlerin kötü alışkanlıkları karşısında hemen pes edip evliliği bitirmek yerine sabredip karşı tarafa anlayış göstererek evliliklerin kurtulabileceğini okuyucuya göstermeye çalışmaktadır.

Halit Ziya’nın (Uşaklıgil) “Solgun Demet” adlı hikâye kitabına da ismini veren hikâyesi kocasının kendisini başka bir kadınla aldattığını düşünen kuruntulu bir eş olan Pervin’in, annesine yazdığı bir mektupla oluşturulmuş bir hikâyedir. Pervin ve kocası beş yıllık karı-kocadır. Pervin ve kocası arasında mesafeli bir karı-koca ilişkisi vardır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda karı-koca arasındaki mesafeli ilişkiye ait izleri bulmak mümkündür:

Böyle sessiz ve hulya ile geçmiş ne kadar gecelerimiz vardı. Beş yıllık ortak hayatımızda böyle kaç geceler kanepesine yatarak, sigara içerek,

ben ötede bir koltuğa gömülmüş bir kitabın yapraklarını çevirerek ya da Feridun'un bir dikişini dikerek saatlerle karşı karşıya, ama birbirimizden uzak, uzun uzun düşünmüştük. Lakin o gecelerin işte hayatımın anılarında hiçbir izi kalmamış; yalnız bu gece yaşıyor (1987b, 10).

Pervin'in Feridun adlı bir çocuğu vardır. Pervin kocasının çantasında bir demet solgun menekşe bulur. Kocasının kendisini aldattığıyla ilgili kuruntuları olan Pervin bu sefer kocasının kesinlikle kendisini aldattığını düşünür. Gerek çocuğunu mağdur etmemek gerekse bu aldatmanın kesinleşmesinden korktuğundan bu aldatma zannını kocasına açamaz. Aile düzenini bozmamak adına bu aldatma zannını yok sayar.

Kocasının kendisini aldattığı zannıyla yaşayan bir eşin ızdırapları ve aralarındaki mesafeli karı-koca ilişkisi bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bir Şi'r-i Hayal" adlı hikâye kitabında bulunan "Meş'um Haber" adlı, mekânı İstanbul ve Rodos olan hikâyesinde hikâyenin başkişisi olan çapkın bir koca, yirmi yıllık evlidir. Bu adamın eşi hastalanmıştır. Adam, eşiyle ilgili bir telgraf alır. Telgrafi eline aldığı ilk önce endişelenir. Hasta olan ve dört aylığına hava değişimi için Rodos'a giden eşinin öldüğünü düşünür ancak eşi ölmemiştir. Bu telgrafta kadın döneceğini bildirmektedir. Bu adam, eşinin dönüşüne sevinmek yerine aksine üzülmemektedir çünkü eşi çok kıskanç bir kadındır. Yaşlanmıştır ve adamın ona karşı olan ilgisi azalmıştır. Bu kadının ne derece kıskanç olduğu hikâyedeki şu cümlelerde görülmektedir: "Ben bilirdim, asıl bu hırçınlıklar kıskançlıktan ileri geliyordu (...) Bana nasıl yeminler ettirir, vefatından sonra bakiye-i hayatını bile taht-ı emniyete almak isterdi" (r. 1330, 276-277). Bu adam, eşinin ölmediğini öğrenince aklından bir sürü çapkınlık planları geçmeye başlar. En sonunda, dadının mavi gözlü genç kızının eve temizlik için getirilmesi gerektiğini söyler.

Bu hikâyede okuyucunun karşısına düzgün işlemeyen bir karı-koca ilişkisi çıkmaktadır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bir Şi'r-i Hayal" adlı hikâye kitabında bulunan "Köy Hatırası" adlı hikâyesinde Karadeniz kıyısında balıkçılıkla uğraşan bir köye giden hikâyenin anlatıcısı orada şahit olduğu bir olayı anlatır. Evli ve iki çocuklu

Balıkçı Süleyman ve bekâr kardeşi Yaşar fırtına sebebiyle denizden dönememiştir. Gece zifirî karanlıkta köy halkı, Süleyman'ın eşi ve iki çocuğu onların yolunu gözlemektedir. Köy halkı umudunu yitirmeye başlamış olsa da balıkçının eşi umudunu hiç yitirmez. Kadının bu hâlini hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde görmek mümkündür: “O yerinden bile hareket etmedi. Orada gayr-i müteharrik denizlere bakıyor, bu boş gelen dalgayı değil çocuklarının babasını getirecek olan mevcpare-i keremkârı bekliyordu” (r. 1330, 291). Kadın ve çocuklar beklenenler dönünce çok mutlu olur.

Bu hikâyede, kocasının fırtınadan kurtulup gelmesini büyük bir umutla bekleyen bir eş mevcuttur. Bu karı-koca arasında büyük bir sevgi ve aşk olması sebebiyle bu kadının, kocasını yerinden bir an olsun bile kıpırdamadan büyük bir dirayet ve umutla beklediği yorumuna ulaşılabılır. Herkesin umudu tükenmiş olsa da bu kadının umudu tükenmemiştir.

Mehmet Rauf'un “İlk Temas İlk Zevk” adlı hikâyeye kitabındaki “Zevce ve Zevce” adlı hikâyesinin konusu Feride isimli otuz dört yaşındaki bir kadının on üç yıllık kocasını ve beş çocuğunu bir genç için bırakması ve ardından ilk kocasına geri dönmesidir. Feride, kocasıyla evlendiği günden beri onu hiç sevmediğini hatta zaman geçtikçe ondan daha fazla öğrendiğini belirtir. Bu iki farklı karakter, ailelerinin teşebbüsü sonucu evlenmiştir. Bu karı-koca arasındaki karakter farklılığı düzgün yürümeyen bir karı-koca ilişkisinin doğmasına sebep olmuştur. Bir de üstüne Feride'nin kaynanasıyla olan kötü ilişkisi eklenince bu karı-koca arasındaki mutsuzluk daha da artmıştır. Feride'nin bu evlilikten beş çocuğu olur. Feride'nin çocukları da bu aile ortamından olumsuz etkilenir hatta Feride, çocuklarının kendisini sevmediğini belirtir. Feride her ne kadar kocasını sevmese her ne kadar ondan öğrense de kocası onu çok sevmektedir. Feride'nin tüm isteklerini yerine getirerek onu mutlu etmeye çalışır ancak eşini mutlu edemez. Feride ile kocasının arasında duygusal bir bağ olmadığından aralarındaki iletişim sekteye uğrar. Bu da hem Feride'nin hem de kocasının mutsuzluğuna sebep olmaktadır. Hikâyenin anlatıcısı, bu karı-kocanın ilişkisiyle ilgili düşüncelerini şu şekilde aktarır: “Bu iğrenç hayat içinde, nasıl olup da bu iki mahlukun birbiriyle karı-koca olmakta

devam ettiklerini anlamıyordum” (r. 1338, 122). Feride, kocasının yanında çalışan bir gence âşık olur. O, bu gençte mutluluğu bulacağını düşünür. İkinci evliliğini yapar. Bu evliliğinde de mutluluğu bulamayıp evliliği bitirir. Feride’nin ilk kocası, yaşanan onca şeye rağmen Feride’yi hâlâ sevdiği için onunla tekrar evlenir.

Bu hikâyede karı-koca arasındaki tek taraflı bir sevginin düzgün işlemeyen bir karı-koca ilişkisine bunun sonucu olarak da mutsuzluklarla dolu bir evlilik ortamına sebep olduğu görülmektedir.

Cemil Süleyman’ın (Alyanakoğlu) “Timsal-i Aşk” adlı hikâye kitabında yer alan “Tehlike” adlı hikâyede Sâcit adlı gençten eşini kıskanan, kafasında kuruntular olan bir adamın yaşadıkları anlatılmaktadır. Sâcit, Paris’ten yeni gelmiştir. Sâcit o evde konuktur. Bu adamın eşi, Sâcit’e çok yakın davranmaktadır. Eşinin Sâcit’e bu derece yakın davranmasından şüphelenen koca kendisini eşinin gözünde Sâcit’ten daha düşük görür ve bu sebeple kendisini çok zayıf ve güçsüz hisseder. Her ne kadar eşinin kendisini aldattığını düşünse de bunu eşine bir türlü söyleyemez.

Bu dönemde yazılmış birçok hikâyenin aksine bu hikâyede mutsuz taraf erkek tarafıdır. Bu hikâyedeki karı-koca ilişkisinde kuruntuların sevgi ve saygının önüne geçtiği görülmektedir.

Cemil Süleyman’ın “Ukde” adlı hikâye kitabındaki “Eski Mevzulardan-Kadın Hilesi” adlı hikâyesinde Behice’ye kocası: “—Emin ol ki sen öldükten sonra evlenmem...” (2014, 240) der durur hatta yeminler eder ancak Behice buna inanma konusunda emin değildir. Behice, kocasının o öldükten sonra evlenip evlenmeyeceğini sınamak için bir plan yapar ve planını uygulamaya koyar. Bir görev sebebiyle Beyrut’a giden kocası Naim’e bir mektup gönderir. Behice mektubunda, ölmek üzere olduğunu bildirir. Adam döndüğünde eşinin iki gün önce öldüğünü öğrenir ve buna çok üzülür. Çevreden dul adama evlilik teklifleri gelmeye başlar. Bir ay sonra bu adaylardan birine evet der ve onunla evlenir. Düğün bittiğinde gelinin duvağını açmaya sıra gelir ancak gelin, duvağını yarın açacağını söyler. Naim, gelinin duvağını açmadan önce gelinle aralarında şu konuşmalar geçer:

—Hangimizi seviyorsunuz?

—Temin ederim ki sizi...

—Behice Hanım'ı?..

—Şimdi ondan bahsetmeyiniz. Sizi seviyorum. Yalnız sizi...

—O hâlde müsaade ettim... Duvağımı açabilirsiniz... (2014, 255-256).

Naim, eşi Behice'nin yaptığı sadakat testini geçemez. Behice'nin kafasındaki sorunun cevabı bulunmuştur. Kocasının kendisine olan sevgisinden emin olamayan bir kadının durumu bu hikâye aracılığıyla görülmektedir.

İzzet Melih'in (Devrim) "Hüzün ve Tebessüm" adlı hikâye kitabında bulunan "Can Sıkıntısı" adlı hikâyede babasından kalan miras sayesinde geçimini sürdüren Osman Faruk'un çalışmadan geçinebilme, şair olma ve kendisini anlayabilecek biriyle evlenme hayali vardır. Adapazarı yakınlarındaki bir Çerkez köyünden bir kıza aşık olup onunla evlenir ama aralarında her bakımdan farklılıklar vardır. Bu farklılıklar karı-koca arasında çeşitli uyumsuzluklar ortaya çıkarır. Bu durum Osman'ın hem kendisini hem de eşini çok rahatsız etmektedir. Eşi bu probleme çare olarak Osman Faruk'tan kendisine ders vermesini ister. Bu sayede aralarındaki farkın ortadan kalkacağına inanır. Osman Faruk bu teklifi sevinçle kabul eder. Bu sayede evliliklerindeki bu sıkıntı ortadan kalkmış olur.

Bu hikâyede, karı-koca arasındaki kültür farklılığının karı-koca ilişkisini olumsuz yönde etkileyebileceği vurgulanmaktadır.

Hüseyin Rahmi'nin (Gürpınar) "Kadınlar Vaizi" adlı hikâye kitabındaki "Kocası İçin Deli Divâne" adlı ismiyle müsemma olan hikâyesinde hikâyenin başkişisi olan Zihniye Hanım'a babasından yüklü miktarda miras kalmıştır. Zihniye Hanım, Sünuhi Bey'le evlidir. Zihniye Hanım cahil ve kıskanç bir eştir. Kocası Sünuhi Bey'i çok sevmekte, onu öve öve göklere çıkarmaktadır ama Sünuhi Bey aslında övülecek özelliklere sahip bir koca değildir. Zihniye Hanım'ın bu tavrı mahalleli için bir eğlence kaynağı olur. Mahalledekiler Zihniye Hanım'ın bu özelliğini alay konusu yaparlar. Mahalleli ona bir şaka yapar. Kocasının bir kadına mektup yazdığını söyleyerek mektubu Zihniye Hanım'a verirler. Zihniye Hanım bu mektubu bir Hoca'ya gösterir ve Hoca'yı çıldırtır. Sünuhi Bey, eşine plan yaparak bir oyun oynar. Sünuhi Bey bu oyun sayesinde, eşi tarafından çok sevildiğini ve bu sebeple kıskanıldığını anlar.

Kocasını çok seven ve onu gözünde çok yücelten cahil bir kadının, kocasıyla olan ilişkisi bu hikâyede görülmektedir.

Abdullah Zühdi'nin "Rehgüzâr-ı Matbuâtta" adlı eserinde yer alan "Sebil" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde sokakta su satarak geçinmeye çalışan bedensel engelli ve yaşlı bir adamın hayat hikâyesi çerçevesinde bir karı-koca ilişkisi anlatılmaktadır.

Anne ve babası ölünce Ayşe Hanım'ın himayesinde büyüyen genç adam, Ayşe Hanım ve eşi ölünce bir iş bulur. Kiraladığı evde tek başına yaşamaya başlar. Bu adamın evlilikle ilgili birçok hayali vardır. Komşusu olan bir kıza sevdalanır ve onunla evlenir. Evlilikleri iyi gitmemektedir. Eşi hep sinirlidir. Kocasının ona gösterdiği sevgiye karşılık o, kocasına nefretle bakmaktadır. Komşular o kadından ayrılması gerektiğini çünkü eşinin iyi bir kadın olmadığını söylerler. Yeni evli adam eşini çok sevdiğinden bu sözlere kulak asmaz. Bir gün bir kaza sonucu düşer ve dizine çivi batar. Adamın bacağı kangren olur. Bacağı kesilince sakat kalır. Sakat kalınca eşi onunla ilgilenmez. Eşi onu terk eder. Mahalledeki kahvede çalışıp orada yatıp kalkmaya başlar. Yaşlanan adam su satarak hayatta kalmaya çalışır. Uzun yıllar sonra bir gün bir arabanın içinde eşini görür. Adam sevdiği ama sevilmediği kadını son kez gördüğü anın hemen sonrasında hayata gözlerini yumar.

Çoluk çocuğa karışıp mutlu bir hayat sürme amacıyla evlenen adam, eşinin ona en ufak yakınlık göstermemesi ve olumsuz davranışları sebebiyle sağlıksız bir karı-koca ilişkisi içerisinde mutsuz bir evliliği devam ettirmek zorunda kalır. Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, kocasını sevmeyen bir kadının kocasıyla olan ilişkisine tanıklık etmektedir.

Abdullah Zühdi'nin "Rehgüzâr-ı Matbuâtta" adlı eserinde yer alan "Bu Perhîz Ne? Şu Lahana Turşusu Ne?" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde evli bir adam hikâyenin anlatıcısına her akşam buluştuklarında Rum eşiyle aralarında geçen kavgaları hatta eşinin ne derece güzel olduğunu tüm açıklığıyla anlatmaktadır. Bu adam bu kadının güzelliğine tutulup onu kötü bir hayatın içinden çekip çıkararak onunla evlenmiş fakat onunla düzgün bir karı-koca ilişkisi kuramamıştır. Hikâyenin anlatıcısı bu karı-koca ilişkisine yakından tanıklık etmiştir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda anlatıcının karşı karşıya kaldığı ve iğrenç bulduğu durum -arkadaşının eşi ona ilanıaşk etmiştir- okuyucuya şu şekilde aktarılmaktadır:

—Mademki siz geldiniz artık onu istemem! Sizi ilk gördüğüm gün terbiyenize, nezaketinize hayran olmuştum. Şimdi sizinle burada kalalım, bir daha ayrılmayalım! Ben, senin olmak isterim... dedi. Lanet!.. Lanet!.. Lanet!.. Artık dayanamadım, yüzüne tükürdüm. Bir sarhoş gibi kendimi bilmez bir hâlde oradan çıkmışım!.. (2017, 152).

Anlatıcı, bu çiftin iki gün sonra tekrar bir araya geldiğini duyunca arkadaşıyla artık hiç görüşmeme kararı alır.

Hikâyede, birbiriyle aynı kişilik özelliklerine sahip olan karı-kocanın karı-koca ilişkisi okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Bu ilişkide hem kadın, kocasını hem de koca, eşini aldatmaktadır. Bu aldatma olaylarına bizzat şahit olan hem de bu kadının aşk teklifiyle karşı karşıya gelen adam bu durum karşısında hayrete düşer. Bu hikâye aracılığıyla okuyucu ihanetin merkezde olduğu bir karı-koca ilişkisini görmektedir.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun "Haristan ve Gülistan" adlı hikâye kitabındaki "İki Mektup" adlı hikâyesi Azrâ ve Selma adlı iki dostun evlilikleriyle ilgili birbirlerine malumat verdikleri mektuplarla oluşturulmuş bir hikâyedir. Hikâyenin mekânları İstanbul ve Belçika'dır. Bu hikâyede karı-koca ilişkisi, evlilik hayatı ve eş seçimi ile ilgili meselelere değinilir. Azrâ, Selma'ya yazdığı mektubunda kocası Gıyasettin'in kendisi gibi alafranga kültürle değil de alaturka kültürle yetiştiğini anlatır. Bunun için aralarında bazı uyumsuzluklar çıktığını belirtir. Selma cevap olarak yazdığı mektubunda ise Azrâ'ya kocasından dert yanmamasını kendi kocası Müeyyet'in olumsuz davranışlarını örnek göstererek öğütler. Selma kocasının evde çok az bir zaman kaldığını, kendisi ve kızıyla ilgilenmediğini, kumar oynadığını, tamamen alafranga kültürle büyüdüğünden onunla birtakım kültürel problemler yaşadıklarını belirtir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu sıkıntıların erkekle kadın arasındaki yetişme ve kişilik farkından dolayı ortaya çıktığı, bu sıkıntıların

çıkması için eş seçiminin titizlikle yapılması gerektiği ve bu seçimde yapılması gerekenler Selma'nın mektubunda şu şekilde belirtilir:

Bana kalırsa karı ile koca birbirlerine karşı bir kat elbise gibidir. Biri ötekine yakışacak mı, nine ve babnın ilk araştırması bu olmalı; birinin rengi, biçimi yani ahlakı, terbiyesi diğerinin çehresine, endâmına göre midir? Buna bakmalı! Koca ve kadın seçiminde, ömür boyunca her biri diğeriyle sıkılmadan lakırdı edecek manevi seviyede midir? İşte en ziyade üzerine titrenecek bir durum! Düşünülse saadet, muaşeret bahsinde güzellik, servet hep ikinci derecede teferruat gibi kalıyor (1969, 29).

Bu hikâyede her ikisi de evli iki kadının birbirlerine yazdıkları mektuplar aracılığıyla karı-koca ilişkisi, evlilik hayatı ve eş seçimi ile ilgili konular okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Ömer Seyfettin'in "Türkçe Reçete" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde konakta hizmetçili bir evde yaşayan Belkıs, kocasıyla anlaşamaz. Bu durum onun psikolojisini olumsuz anlamda etkiler. Kocasını vurdumduymaz bir adamdır. Bu durum kadının, kocasıyla arasında düzgün işleyen bir karı-koca ilişkisinin oluşmasını engellemektedir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu durum görülmektedir:

Belkıs geniş yatağında, mavi ipek kaplı yorganının altında sıkılmış bir yumruk gibi yusyumru yatıyordu. Sabahleyin vurdum duymaz kocasıyla yine bir fasıl gürültü etmişti. Şimdi sinirleri çekiliyor, başı sızlıyor, başı çatlayacak gibi ağrıyordu. Kendi kendine:

—Ölüyor muyum? dedi.

Bağırarak, geceliğini parçalamak, yerlere atılmak istiyordu. Fakat ağır bir kâbus hareketsizliğiyle bir şey yapamıyor, dişlerini sıkıyor, zangır zangır titriyor, inim inim inliyordu (2017, 104).

Belkıs kocasıyla aralarında geçen bir kavga sonrasında kendini kötü hissetmektedir. Rum hizmetçisi Eleni'ye İstanbul'un meşhur doktorlarından Şerif'i çağırır. Doktor, Belkıs'ı dedikodu, sigara vb. ile o an için avutur. Belkıs'ı rahatlatır. Ayrıca Belkıs'ın yapması gerekenleri bir reçeteye Fransızca değil de alışılmışın aksine Türkçe yazarak evden ayrılır. Doktorundan memnun kalan Belkıs: "Sizi bütün kendim gibi hasta arkadaşlarıma tavsiye edeceğim!" (2017, 108) şeklinde konuşarak doktoruna olan beğenisini ifade eder.

Hassas bir kadınla vurdumduymaz bir koca arasındaki kavgalardan yola çıkılarak bu evlilikte düzgün işlemeyen bir karı-koca ilişkisinin sürdürülmeye çalışıldığını söylemek mümkündür.

Ömer Seyfettin'in, mekânı İstanbul ve Amerika olan "Fon Sadriştayn'ın Oğlu" adlı hikâyesi yazarın daha evvel yayımladığı "Fon Sadriştayn'ın Karısı" adlı hikâyesinin devamı şeklindedir. İlk hikâyenin aksine bu hikâyede Alman hayranlığı yerini Almanlara karşı olumsuz eleştiriye bırakır. İlk hikâyenin ardından yirmi beş yıl geçer. Sadrettin Bey yani Fon Sadriştayn artık yaşlı bir adamdır. O eski mutlu günlerinden eser kalmayan adamın millî duygulardan uzak yetişmiş vurdumduymaz, müsrif ve tembel oğlu hem babasının bankadaki tüm servetini babasını dolandırarak ele geçirmiş hem de Amerika'ya kaçmıştır. Fon Sadriştayn'ın eşiyle arası iyi değildir çünkü eşi yirmi sekiz yıldır bu ülkede yaşamasına rağmen Türk kültürüne soğuk bakmaktadır. Aradaki kültür farklılığı aralarını açmış, karı-koca artık birbirine katlanamamaktadır. Millî meselelere bakışlarının farklı olması da ayrı bir problemidir. Fon Sadriştayn hastalık ve sıkıntı buna ek olarak mutsuz bir aile tablosu içerisinde yaşlılığını sürdürmektedir.

Yazar, eskiden birbirleriyle iyi geçinen karı-kocanın aralarındaki samimiyetin azalıp karı-kocanın birbirlerine nasıl yabancılaşabileceğini ve bundan dolayı kocanın yaşadığı olumsuzlukları şu şekilde okuyucuya aktarır:

İşte yirmi sekiz sene bir çatı altında beraber ihtiyarladıkları hâlde ruhları birbirine yabancıydı. Aralarında ummanların, karlı şahikaların ayırdığı geçilmez bir hudut var gibiydi. İhtiyarladıkça, ihtiyarlayıp hastalandıkça bu çorak buz çölü daha ziyade genişliyor, daha ziyade büyüyordu. Artık eski kayıtsızlığından eser kalmamıştı. Her şeye sinirleniyor, vak'asız geçen bir hayatın tek tük hatıralarından kendine derin bir elem yaratıyordu. Kitap okuyamıyor, kırlarda gezemiyor, yemek yiyemiyor, bira içemiyor... Sofadaki saatin, sızılarına karışan tik taklarını dinleyip oturuyordu. Karısının böyle soğuk davranışı bir an evvel kalbinde tutuşan iftihar alevini söndürmüştü (2017, 307-308).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, karı-koca arasındaki kültür farklılığının ilk başta olmasa bile sonraki yıllarda karı-koca ilişkisini olumsuz anlamda etkilme ihtimali olduğunu görmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Ezelî Bir Roman" adlı hikâyesinde evlilikteki bağların zamanla zayıflayabileceği anlatılmaktadır. Bu hikâyenin başkişileri Âdem Bey ve Havva Hanım çiftidir. Bu kişilerin isimlerinin Âdem ve Havva olması Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı akıllara getirmektedir. Yazar bu hikâyesinde isim sembolizasyonu yapmıştır denilebilir. Bu iki sevgili birbirlerini çok sevmektedir ve mutludur. Ölünceye kadar birbirlerini seveceklerine dair yeminler ederler. Onları izleyen ihtiyar bir Ecimli onlara şunu söyler: —Yalan söylüyorsunuz. Birbirinizi aldatıyorsunuz! (...) Şimdi böyle can cana. Fakat sonra yan yana, En nihayet... (...) Sen bir yana, o bir yana! (2017, 100-101). İki sevgili evlenir. Önce can canadırlar ve çok mutludurlar. Sonra Âdem Bey hastalanır ve ruhu sıkılır bundan dolayı eşini pek dikkate almaz. Sonuç olarak artık yan yanadırlar. En sonunda aralarında çıkan bir tartışma sonucu ikisi de bir yana olur. İhtiyar Ecimli'nin söyledikleri doğru çıkmıştır yani birbirlerine boş yere yemin etmişler ve birbirlerini kandırmışlardır.

Bu hikâyede karı-koca arasındaki ilişkinin zamanla zayıflayabileceği vurgulanmıştır.

Ömer Seyfettin'in "Balkon" adlı hikâyesinde Muhsin Bey ve Hamdûne Hanım mutlu bir çifttir. Bu evde evin hanımının sözü geçmektedir. Evde bir karar alınacaksa Hamdûne Hanım'ın karar vermesi kâfidir. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde bu durumu görmek mümkündür: "Muhsin Bey gayet şen, adeta çocuk gibi bir adamdı. Ailenin asıl reisi Hamdûne Hanım'dı. Hatta izdivaç için Muhsin Bey'in reyine bile lüzum görmüyorlardı. Yalnız nasıl sevindiğini görmek için haber vereceklerdi" (2014, 159).

Muhsin Bey ve Hamdûne Hanım'ın Suat adlı bir oğulları ve Resan adlı on sekiz yaşında bir kız evlatlıkları vardır. Hamdûne Hanım, Resan'ı o daha bebekken evlatlık alır. Bu iki genç birlikte büyür ve sevgili olurlar. Resan hamile kalınca Suat'a bir an önce evlenmeleri gerektiğini söyler. Bunun üzerine Suat durumu annesine anlatır. Annesi oğlunun bu kızla evlenmesini kabul eder ve babasının da bu evliliği onaylayacağını düşünür çünkü Muhsin Bey eşinin sözünden dışarı çıkmayan bir kocadır. Hamdûne Hanım bunu eşine söylediğinde Muhsin Bey bu evliliğe onay vermez. Hamdûne Hanım bu durumun sebebini sorduğunda ise Muhsin Bey cevap

vermek istemez. En sonunda Muhsin Bey zor da olsa eşine bu evliliğin neden gerçekleşemeyeceğini açıklar. Resan aslında Muhsin Bey'in İzmir'de yalnız kaldığı dönemde Hamdûne Hanım'ın haberi olmadan evlendiği kadından olan çocuğudur. Onları gizlice balkondan izleyen Resan ve Suat bunu duyunca balkonda tam bir şok yaşanır. Resan, Suat'ın engellemesine rağmen bir boğuşma sonunda balkondan atlar ve ölür. Onun arkasından düşen Suat da hayatını kaybeder.

Bu hikâyede, bir ailenin başına gelen trajik olay ekseninde kocanın değil de evin hanımının söz sahibi olduğu bir karı-koca ilişkisini gözlemlemek mümkündür.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) "Recm-Gençlik ve Güzellik" adlı hikâyeye kitabındaki iki hikâyeden birisi olan "Gençlik ve Güzellik" adlı hikâyede kızının düğünü öncesinde genç görünmek isteyen elli beş yaşındaki Ayetullah Efendi'nin eşi Zeynep bir türlü bu isteğinden vazgeçmez. İnsanların çeşitli işlemlerle gençleştirilebileceğini gazetelerden duyan Ayetullah Efendi ve yaşlı eşi Konya'dan İstanbul'a gelir. Beyoğlu'nda bulunan Salaka adlı Rum kadının dükkânına giderler. Salaka, kadınları on-on beş yaş gençleştirebileceğini iddia etmektedir. Ayetullah Efendi, Salaka'nın dükkânına önce kendisi gider. Kadına gençleşme operasyonun ücretinden daha fazla bir ücret ödeyerek ondan eşini bu operasyondan vazgeçirmesini ister. Kocasının ardından içeri giren kadını Salaka, güzellik koltuğuna oturtur ve aşama aşama korkutur.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Salaka'nın gençleşmek isteyen Zeynep Hanım'ı nasıl korkuttuğu anlatılmaktadır:

Dişçi dişlerinizi sökecek, sonra başınızı üç gün yağla dolu bir kovanın içine sokacağım.. Ta ki etleriniz, kemikleriniz yumuşasın.. Sonra yüzünüzdeki derileri çeke çeke davul derisi gereceğim. (...) Burnunuzu bir kıskaçla sıkacağım. Dudaklarının arasına bir düdük yapıştıracağım. Düdüğün deliklerinden söz söyleyeceksiniz (r. 1335, 22-23).

En sonunda bu işten korkan Ayetullah Efendi'nin eşi gençleşme işinden vazgeçer. Kocası da bu durumdan memnun kalır. İkisi de dükkândan ayrılır.

Bu hikâyede eşinin bütün isteklerini yerine getiren ve ona hayır diyemeyen bir kocanın, eşinin gençleşme isteğine hayır diyememesi sebebiyle türlü oyunlar oynayarak eşini bu isteğinden vazgeçirmesi anlatılmaktadır. Hikâyedeki koca, eşiyile

arasındaki ilişkiyi bozmak istemediği için ona hayır diyememiş ve bir plan yaparak eşini kandırmıştır.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Maaş Cüzdanı" adlı hikâyede cüzdanını kaybeden Hayati Bey, eşi Hâdiye Hanım'dan azar işitmek hatta dayak yememek için cüzdanını her yerde aramaya başlar. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda cüzdanını kaybeden kocanın, eşinden korkusunu görmek mümkündür: "Eyvah, hele bunu duyarsa Hâdiye Hanımın iki eli beline yapışacak, yuvarlak gözleri yumurta gibi şişecek belki de... Belki de avucundaki ocak yelpazesi kocasının başına inecekti" (1980, 253). Hayati Bey, aklına gelen yerlere bakar ama cüzdanını bulamaz. Hatta cüzdanını ararken dayak bile yer. Yüzü gözü kan içinde evine gelince eşinin azabından kurtulamaz çünkü her yerde aradığı cüzdanını evde unutmuştur. Eşi maaş günü cüzdanını evde unuttuğu için onu azarlar.

Bu hikâyede eşinden sürekli azar işiten ve eşi tarafından olumsuz bir şekilde eleştirilen bir kocanın durumu yer almaktadır.

Peyami Safa'nın "Asrın Hikâyeleri" adlı hikâye kitabında yer alan ve mekânı İstanbul olan "Kıskanç" adlı hikâyesinde yeni evli bir adamın, eşini aşırı derecede kıskanması anlatılmaktadır. Hikâyede olaylar şu şekilde gerçekleşir: Kâmil'in yeni evlendiği eşi Nezihe çok güzel bir kadındır. Kâmil, eşini çok kıskanır. Eşinin kendisini aldatmasından büyük bir endişe duyar.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda çok kıskanç bir kocanın ruh hâlini görmek mümkündür:

Kâmil'in karısıyla yalnız kaldığı ilk geceden itibaren şu sual musallat oldu: ya beni aldatırsa?.. Ve o gün bugün; odada; sofada, bahçede, sofrada, yatakta her dakika kendi kendisine bu suali sordu: Ya beni aldatırsa?.. Karısıyla konuşurken, gözleri onun câzibeli, kirpiklerinin etrafında bin mânâ uçuşan gözlerine takılıyor, ya beni aldatırsa? diye çırpınıyordu (1980, 84).

Eşinin kendisini aldatacağından korkan adam bunun gerçekleşmemesi için çok büyük bir çaba sarf eder. Eşinin çok güzel oluşu genç adam için bir tehlike unsurudur. Kıskanç koca buna çare olarak uzak bir yerde bir yalıya yerleşir. Belli bir zaman sonra Nâmık ve Bedri adlı iki arkadaşını evine davet etmeye başlar. Nâmık,

eşiyle Bedri arasında bir yakınlaşma olduğunu düşünür. Bir gün Bedri'nin çalıştığı daireye gider ama onu orada bulamaz. Bunun üzerine eşinin Bedri'yle buluştuğu düşüncesi aklına birdenbire gelir. Bedri'yi öldürmeyi düşünmeye başlar. Eve vardığında Bedri'nin başka bir mesele için onun evine geldiğini öğrenince rahatlar.

Bu hikâyeyle karı-koca arasındaki aşırı kıskançlığın, bir ilişkinin ne derece sağlıklı seyretmesine sebep olabileceği görülmektedir.

Peyami Safa'nın "Asrın Hikâyeleri" adlı hikâye kitabında yer alan ve mekânı İstanbul olan "Bu Mektubu Yazan Kim?" adlı hikâyesinde hikâyenin başkişileri dört yıllık evli olan Fâika ve Şâkir çiftidir. Şâkir, eşini çok kıskanan bir kocadır. Bu da eşine göre onun tek kusurudur. Başlarından geçen bir bir kıskançlık meselesi evliliklerini sarsar. Olay özetle şu şekilde gerçekleşir: Fâika'ya teyzesinin kızı Meliha'dan terziye birlikte gidilmesiyle ilgili bir mektup gelir. Fâika mektubu okurken odaya Şâkir gelir. Şâkir mektubun kimden geldiğini sorarken Fâika mektubu sobaya atar ve mektup yanar. Eşinin bu hareketi kocanın şüphelerini daha da artırır ve aralarında kıskançlık sebebiyle aylar sürecektir dargınlıklar başlar. Şâkir, Fâika'ya sadece çocuğunun selameti için onu boşamayacağını ve onunla aynı evde yaşayacağını söyler. Eşi araları düzelsin diye çok uğraşır ama sonuç alamaz. En sonunda kocası ondan mektubun kimden geldiği konusunda bir isim isteyince eşi, İzzet ismini verir. Bunun üzerine Şâkir, insanın bir kere hata yapabileceğini belirterek eşini affettiğini söyler. Kocasının bu tavrına sinirlenen Fâika bu kıskançlıktan aşırı derecede bıkmış bir hâlde kocasına şunu söyler: "Teşekkür ederim. Bak sadakat nasıl olur, bundan sonra görürsün" (1980, 106).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu; aşırı derecede kıskanç bir kocanın, eşinin bir mektubu sobaya atması sebebiyle aldatıldığından şüphelenmesi sonucu meydana gelen karı-koca arasındaki dargınlığını görmektedir.

Selami İzzet'in (Sedes) "Geceye Âşık" adlı hikâye kitabında yer alan "Geyik" adlı, mekânı İstanbul-Adalar olan hikâyesinde Ahmet Nurettin, evli bir kadın olan Leman'la bakışmaya başlar. Genç adam bu kadını takip eder. Her ikisi de bir otele girer. Otelin aynı katındaki ayrı odalara yerleşirler. Bu ikili, arkadaşlarıyla yaptıkları bir Ada turu esnasında yakınlaşır. Bu ikili sonra yemekte karşılaşır. Leman Hanım ve

Nurettin Bey gece buluşmak için anlaşırlar. Nurettin buluşma saatini beklerken Leman Hanım'ın kocası Mehmet Bey ondan elli lira borç ister. Nurettin, kadının kocasına borç para vermeyince kadının kocası kendisini acındırarak ondan bir daha eşiyle görüşmemesini ister. Genç adam, bu adamın çok üzüldüğünü görünce bunu yemin ederek kabul eder. Nurettin, Leman Hanım'ın odasından Behçet'in çıktığını görür. Nurettin, arkadaşı Behçet'ten Mehmet Bey'in eşini para için başka erkeklere pazarladığını öğrenir ve Behçet'le aralarında şu konuşma geçer:

—Bu kadını nerden tanıyorsun

—Her yerden

—Nasıl her yerden?

—Hanım meşhur Leman!

Sokağa çıkmışlardı. Artık Nurettin her şeyi anlar gibi oluyordu. Behçet de bütün vakayı anlattı.

—Bu hepimizin başından geçti. Biz de acıdık. Fakat o zaman yemin edeceğine elli lirayı verseydin benim yerime odadan sen çıkacaktın. Tabii bu tesadüf de olmayacaktı. Mamafih sen müteessir olmamalısın? Biz peşin vermeden âşıklar sefasını yapamadık. Bu akşam da peşin yirmi beşi savladım... (2015, 91-92).

Kocasının bilgisi ve yardımı dâhilinde kocası tarafından para karşılığında başka erkeklerle birlikte olan bir kadının ağına takılan bir gencin başına gelenlerin anlatıldığı bu hikâye ekseninde genel ahlakla taban tabana zıt bir karı-koca ilişkisi okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Tez kapsamına giren hikâyelerin incelenmesi sonucunda bu hikâyelerden karı-koca ilişkisine ait birçok tespit elde edilmiştir. Bu tespitler şunlardır:

a) Eşine aşk ve sevgiyle bağlı sadık bir eş hangi zor durumda kalırsa kalsın eşini aldatmamaktadır.

b) Eşini başka kadınlarla aldatan kocalar eşine sevgi göstermemektedir.

c) İlk kocasıyla düzgün bir karı-koca ilişkisi süremeyen bir kadın, severek evlendiği ikinci eşte sağlıklı bir karı-koca ilişkisini elde edebilmektedir.

ç) Kocanın, eşini aşırı derecede kıskanması ve eşine güvenmemesi bir evliliğin sonunu getirebilmektedir.

d) Eşlerin birbirlerine olan ilgisizliği aralarındaki ilişkiyi olumsuz anlamda etkileyerek aldatma olaylarına sebep olabilmektedir.

e) Kocasına karşı içinde herhangi bir saygı ve sevgi emaresi hissetmeyen bir kadın, eşinin evden uzaklaşması karşısında bile duyarsız kalabilmektedir.

f) Alkol bağımlılığı karı-koca ilişkisine darbe vurmakta hatta evliliklerin sona ermesine sebep olabilmektedir.

g) Kocalarının kötü alışkanlıkları karşısında hemen pes edip evliliği bitirmek yerine sabredip karşı tarafa anlayış gösteren eşlerin karı-koca ilişkisinde düzelme olmaktadır.

ğ) Kocasının kendisini aldattığı zannıyla yaşayan bir eşin ızdırabı karı-koca ilişkisini olumsuz anlamda etkilemektedir.

h) Karı-koca arasındaki kıskançlık ve kocanın artık yaşlanan eşine ilgi duymaması kocayı başka kadınlara yönelterek karı-koca ilişkisini zedelemektedir.

ı) Karı-koca arasındaki tek taraflı bir sevgi, mutsuzluklarla dolu bir karı-koca ilişkisine bunun sonucu olarak da mutsuz bir evlilik ortamına sebep olmaktadır.

i) Bazı kocalar eşinin ona en ufak yakınlık göstermemesi ve olumsuz davranışları sebebiyle düzgün işlemeyen bir karı-koca ilişkisi içerisinde mutsuz bir evliliği sürdürmek zorunda kalmaktadır.

j) Düzgün yürümeyen karı-koca ilişkisi sebebiyle hem kadın kocasını hem de koca, eşini aynı anda aldatabilmektedir.

k) Karı-koca arasındaki kültürel farklılıklar karı-koca arasındaki ilişkiyi olumsuz anlamda etkileyebilmektedir.

l) Karı-koca ilişkisinde kuruntular sevgi ve saygının önüne geçebilmektedir.

m) Hassas bir kadınla vurdumduymaz bir koca arasında sağlıklı bir ilişki ortaya çıkarabilmektedir.

n) Karı-koca arasındaki ilişki zamanla zayıflayabilmektedir.

o) Karı-koca arasındaki ilişkilerde bir taraf diğerine göre daha fazla söz hakkına sahipse diğer taraf bir mağduriyet yaşayabilmektedir.

Tez kapsamına giren birçok hikâyede yazarlar karı-koca ilişkisine eserlerinde yer vermiştir. Bu hikâyelerin birçoğunda düzgün işlemeyen karı-koca ilişkisine değinilirken az sayıdaki hikâyede ise düzgün işleyen karı-koca ilişkisine değinilmiştir.

2.3.2. Anne-Kız İlişkisi

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası” adlı hikâyeye kitabının içindeki tek hikâyede bir karı-koca evlenmeden önce birbirlerine yazdıkları mektupları evliliklerinin üzerinden çok az bir zaman geçtikten sonra okurlar. Bu mektuplarla bir aşk serüveni hikâyeleştirilir. Hikâyenin başkişileri Cevat ve eşi İclâl'dir. Cevat bir gezinti esnasında rastladığı İclâl'e âşık olur. Cevat, İclâl'e niyetini anlatan bir mektup yazar. İclâl bu mektuba cevap yazmaz çünkü o dönemki geleneklere göre erkeğin yazdığı ilk mektuba cevap yazılmamalıdır. İclâl bu mektubu annesine de okutur. Aynı zamanda bu mektupların varlığı ailenin reisine de söylenir. Cevat, önceki mektubunun karşı tarafa ulaşıp ulaşmadığının kontrolü ve niyetinin ciddi olduğunu belirtmek amacıyla bir mektup daha yazar. İclâl'in ailesi tarafından Cevat'ın durumu araştırılır. Cevat'la ilgili bir sıkıntı olmadığı anlaşıncı İclâl annesinin kontrolünde Cevat'ın mektubuna karşılık bir mektup yazar. İclâl ilk mektuba karşılık yazmamasının ve annesini bu mektuptan haberdar etmesinin nedenini şu şekilde açıklar: “Zira bir valideden mestur tutulacak bir hareket, fikrimce bir valideye gösterilmeyecek kadar bir genç kıza yakışmayan bir harekettir” (r. 1306, 21-22). Gençler nişanlanır ve yine bu dönemde de mektuplaşırlar. En sonunda evlenirler.

Hikâyenin başkişisi olan genç kızın kendisine gönderilen bir aşk mektubundan annesini haberdar etmesi hatta cevabını bile onunla beraber yazması, annesi ile aralarındaki şeffaf ilişkiyi okuyucuya göstermektedir.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Hangisi?" adlı hikâyede Hâdiye Hanım, kızı Muazzez'i evlendirmek ister ama bu konuda bir türlü başarılı olamaz. Kızına evlenecek birilerini bulması gerektiği konusunda uyarılarda bulunur. Kız, içine kapanıktır. Sonunda bir tıbbiyeli bulur ama on gün sonra tıbbiyeli ortadan kaybolur. Başından altı ilişki daha geçer. Bir gün Muazzez ağlamaktadır çünkü Muazzez hamiledir ve çocuğun kimden olduğunu bilmez. Bunu duyan Hâdiye Hanım bayılır.

Bu hikâyede, annesinin bir an önce ondan bir damat adayı bulmasını istemesi sebebiyle sırf evlenecek birini bulmak için aleleacele yanlış ilişkiler yaşayan bir kızın hamile kalması anlatılmaktadır. Hikâyede yer alan anne-kız ilişkisi düzgün işlemeyen bir yapıdadır.

2.3.3. Baba-Oğul İlişkisi

Ömer Seyfettin'in "Bir Hayır" adlı hikâyesinde Durmuş Ağa adlı, ölmek üzere olan çok üşengeç ve yaşlı bir adam vardır. O kadar üşengeçtir ki ha bu yıl ha bir dahaki yıl derken hacca gidemez. Bu adamın iki oğlu vardır ama bu adamın oğullarıyla arasında sağlıklı bir ilişki yoktur. Oğulları babalarının mirasına bir an önce konmak için babalarının ölmesini dört gözle beklemektedir. Baba ölür ve oğulları mirası acımasızca paylaşmaya başlar. Çift şeylerin paylaşılması kolaydır, teklerin paylaşılması zor olsa da onun da çaresini bulurlar. Ev ve benzeri şeyleri yıkarak paylaşırlar ama tek olan sıska köpeğin paylaşılması için çok tuhaf bir çözüm bulurlar. Köpeği kesip ikiye bölerek paylaşmak isterler. En sonunda mahalleden komşuları olan Hacı Ağa bu iki oğula şu şekilde bir çözüm önerir: "—Bu köpeği kesmekten vazgeçin. Bırakın, babanızın canına ulusun dursun!" (2014, 12). Köpek ulur ama açlıktan ulur. Mahalleli bunu köpeğin sahibinin ardından üzülmeye yorar. Köylü ise Efendi hasis olmayıp kendini bu köpeğe sevdireceğine iki oğluna sevdireseydi şimdi arkasından oğulları hayır dua ederlerdi şeklinde konuşmaya başlar.

Bu hikâye aracılığıyla bir baba ile oğulları arasındaki sağlıklı ilişkiyi görmek mümkündür.

Osman Cemal'in (Kaygılı) "Altın Babası" adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Hikâyenin başkişisi ise Hartun Sâlih adlı cimri ve düzenbaz bir adamdır. Askerî okuldan zabıt çıkar. Dört buçuk sene zabıtlık yapar. Orduyu dolandırdığı için ordudan atılır ayrıca hapiste de yatar. Sâlih'in altmış yaşında bir babası ve babasıyla aynı yaşta olan hastalıklı bir annesi vardır. Hapisten çıkınca babasının evine gidip babasından yardım ister ama babası ona yardım etmeye yanaşmaz. Babası da Sâlih gibidir. Babası dolandırıcılık sebebiyle hapiste yatmış ve görevinden alınmıştır. Babasının adını mahallede Varyemez Luççi koyarlar. Sâlih'le babası arasında düzgün işleyen bir baba-oğul ilişkisi yoktur. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bunu görmek mümkündür:

Salih'te ana, baba muhabbeti denilen hassanın zerresi yoktu; O, babasının evine bad-ı heva yatacak bir yer diye geliyor, babası da onun böyle kollarını sallaya, sallaya gelip, gitmesine belki ileride bir faydası dokunur umuduyla ses çıkarmıyordu... (r. 1339-1341a, 6-7).

Sâlih, babasının evinde yaşamaya başlar. İş arar ama bulamaz. Tekkeler ve cemiyetlere babasıyla giderek bedava yemek yerler. Sâlih ortadan kaybolur. Kendisine derviş süsü vererek bir tekkenin kahve ocağında yaşamaya başlar. Tekkeden kovulunca ev tutar. İaşe zabiti olur ama o görevdeyken de hırsızlık yapınca işinden atılır. Bu sebeple altı ay hapis cezası alır. Hapisten çıkıp eve döndüğünde annesinin öldüğünü öğrenir. Sokaklarda dilenmeye başlar. Bir gün bir eşek alır. Eşeği çalıştırır. Eşek zayıf düşüp ölünce eşeği keser. Eşeğin etini ve derisini de satar. Bu etten hasta babasına da yedirir ve adam bu et sebebiyle ölür. Babasının eşek eti yiyip ölümü sonrası Sâlih'in kurduğu şu cümleler onun babasına karşı hissettiği nefretini göstermektedir: "Üstelik, beni bir de babam olacak bu herifin belasından kurtarmaya sebep oldun.. Sen çok uğurlu bir hayvanmışsın vesselam!..." (r. 1339-1341a, 31).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, düzgün bir şekilde sürdürülmeyen baba- oğul ilişkisine şahit olmaktadır.

2.3.4. Baba-Kız İlişkisi

Ahmet Mithat Efendi'nin, "Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-" adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki "Atılan Ok Geri

Dönmez” adlı küçük hikâyede Arap aşiretlerinden birinin şeyhi olan Abdüllahü’s Sa’d’ın, Zennube isminde, güzelliği dillere destan bir kızı vardır. Abdüllahü’s Sa’d misafirlik esnasında bir adamdan kızının Ferhan adlı bir gençle ilişkisi olduğunu öğrenir. Aslında bu bir iftiradır. Hiddetinden ne yapacağını şaşırır. Kölesinden kızını öldürmesini ve kesilen kafayı ona getirmesini ister. Kesilen kafayı o dedikoduları anlatan adamın önüne atınca rahatlayacağını düşünür. Bu emri verdikten bir süre sonra gerçekleri öğrenir. Bunu duyan baba, kızı öldürülmeden evine ulaşip kızını kurtarmak ister ama ne çare ki yolda kölenin elinde bir beze sarılmış kesik kafayı görünce geç kaldığını çaresizce öğrenir.

Bir babanın, kızını adamın birinin uydurduğu bir yalan sebebiyle öldürtmesinin ve sonunda gerçekleri öğrenip kahrolmasının anlatıldığı bu hikâyede bir babanın bir aile faciasına yol açtığı görülmektedir.

Nâbizâde Nâzım’ın “Seyyiye-i Tesamüh” adlı hikâyesinde ünlü bir edebiyatçı olmak için çalışan ama böyle bir yeteneği bulunmayan Nizamettin adlı on yedi yaşındaki gencin “Seyyie-i Tesamüh” adında bir hikâyesinin yayınlanacağı bildirilmektedir. Nizamettin, hikâyesini bir türlü bitiremez. Ünlü bir edip olan Safvet Bey’in kızının kalbini çalarak hikâyesine bir takriz yazdırmayı düşünür. Nizamettin, Beyhan’la sırf kitabını bitirebilmek için nişanlanır. Kitaptaki şu cümle Safvet Bey’in durumunu çok iyi özetlemektedir: “Safvet kızına bir nişanlı değil, başına bir bela bulmuştu” (2015, 272). Safvet Bey kızının ısrarlarıyla romanın başına bir takriz yazar ve roman yayımlanır ancak roman, romandan başka her şeye benzediği için okuyan herkes sadece güler.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, ünlü bir edip olan bir babanın sırf kızına olan sevgisinden dolayı kızının nişanlısının kitabı için bir yazıyı istemeye istemeye yazabileceğini görmektedir.

Halit Ziya’nın (Uşaklıgil) “Solgun Demet” adlı hikâye kitabında yer alan ve mekânı İstanbul olan “Hayat-ı Şikeste” adlı hikâyesinde annesi ölen bir kızın sarhoş, zalim ve ahlaksız olan babasının onu zorla çalıştırıp onun kazandığı paralarla yaşamını sürdürmesi anlatılmaktadır. Kızın, annesini kaybettikten sonra babasıyla yaşaması onun hayatını katlanılamaz hâle getirmiştir. Kızın şu cümleleri onun,

babasıyla ilgili çok büyük sıkıntıları olduğunu göstermektedir: “Şimdi onu her akşamki gibi sarhoş bulacağım. Onu görür görmez ilk işiteceğim şey bir aşağılatma, alçaltma sözüdür, üstelik kimi zaman...” (1987b, 50).

Bu hikâyede kötü bir babayla ona katlanmak zorunda olan kızı arasındaki olumsuz ilişki görülmektedir.

Halit Ziya’nın (Uşaklıgil) “Solgun Demet” adlı hikâyeye kitabında bulunan ve mekânı İstanbul olan “Mahallleye Mevkuf” adlı hikâyede mahallede her işe koşturulan, emeği sömürülen bir kızın hayat serüveni anlatılmaktadır. Sâlim Hoca, Şerife’nin babasıdır ve mahallede küçük bir aktar dükkânı vardır. Mahalleli; Şerife’ye çocuklarını eğlendirme, okula giden çocukların derslerine yardım etme, biçki dikiş ve ev işleri yaptırma gibi birçok iş yaptırır. Ona emeğinin karşılığını vermez. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde bu durum görülebilmektedir: “O her yere koşar, her yere yetişir, herkesi memnun eder. Sonra iş bitince, onun arkasını okşarlar, ‘Eksik olmasın kızım!’ derler o kadar...” (1987, 128). Bu hizmetler karşılığında en ufak minnettarlık hissetmedikleri gibi kızı bazen de horlarlar. Bunlar olurken kızın ailesi özellikle de babası kızının emeğinin sömürülmesine en ufak ses çıkarmaz hatta kızlarının mahalleliye hizmet etmesinden memnundur.

Bir baba ile kızı arasındaki düzgün yürümeyen ilişkiye tanıklık edilen bu hikâyede bir babanın, kızını önemsememiş oluşu; kızının emeğinin etraftakiler tarafından sömürülmesine sebep olmuştur.

Halit Ziya’nın (Uşaklıgil) “Küçük Fıkralar-I” adlı hikâyeye kitabında bulunan, “Son Levha” adlı hikâyede mekân İstanbul’dur. Hikâyenin başkişisi eşini kaybetmiştir ve kızıyla yaşamaktadır. Bu adam ünlü bir ressam olmak istemektedir. Tüm hayatını kızına adar. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki cümlede babanın bu tutumu görülmektedir: “Zaten onu tamamen bahtiyar edebilmek için bazen hayatının otuz yılını zihninden siler, on yaşına dönerdi” (2004, 29). Baba, kızını tek başına büyötmeye çalışır. Kızının kimseyle görüşmesine izin vermez. Zamanla bu kız, babasından sıkılmaya başlar. Kız ölür. Kızı ölen acılı baba, kızının portresini çizerek onu yaşatacağını umar. Resmi tamamlamaya çalışırken ölür.

Kızıyla tek başına kalmış ve ona aşırı düşkün bir babanın, kızının ölümüyle yaşadığı ruhi buhran sonrası ölümünün anlatıldığı bu hikâyede babanın, kızına karşı aşırı korumacı oluşu düzgün işlemeyen bir baba-kız ilişkisinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Mehmet Rauf'un "Pervaneler Gibi" adlı hikâye kitabındaki "Hep Onlar İçin" adlı hikâyede Bedri Bey adlı bir memurun iki kızını da mutlu edebilmek adına sipariş ettikleri eldivenleri alabilmek için parası yeterli olmadığından öğle yemeği yemeden günü tamamlaması anlatılmaktadır. Babaları alışkanlık olduğu üzere kızlarının siparişlerini itirazsız getirir ama fiyatlar savaş döneminde arttığından artık siparişleri getirmekte zorlanır. Memur maaşıyla ayın sonunu getirmekte zorlanır. Her şeye rağmen kızlarını çok seven bir baba için hayattaki en büyük mutluluk onları mutlu edebilmektir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda babanın bu durumunu görmek mümkündür:

Ömründe belki ilk defa bir şey yemeden geçirdiği bu uzun günün akşamı bitap [yorgun] ve harap eve girdiği vakit, doğru kendini kızlarının odasına attı. Eldivenleri teslim ettiği zaman ikisi de boynuna sarılmışlar, teşekkür ediyorlardı. Bedri Bey gözlerini kapayarak bu buselerin [öpcüklerin], bu sevincin elbette yiyeceği yemeğe bin kere müreccah [üstün] olduğunu düşünüyordu (2007, 390).

Bu hikâyede fedakâr bir babanın, kızlarını mutlu etmek adına verdiği çabaya tanıklık edilmektedir. Bu kızlar getirilen siparişlerle babaları ise kızlarının mutluluğuyla mutlu olmaktadır. Bu babanın kızlarıyla olan ilişkisinin ne kadar düzgün işleyen ve sürdürülebilir bir ilişki olduğu kafalarda bir soru işareti oluşturmaktadır.

Memduh Şevket'in (Esendal) "Gödeli Mehmet" adlı hikâye kitabındaki "Çamlıca'daki Konak" adlı uzun hikâyede bir kızın annesi vefat etmiştir ve bu kız babasıyla yaşamaktadır. Bu kız, dadıların elinde büyür. Babasının ilgisizliği sebebiyle bu baba ile kızı arasında iletişim zayıftır. Bu sebeple ortaya tuhaf durumlar çıkar. Baba ile kızı arasındaki iletişim zayıflığı hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda şu şekilde aktarılır:

Bu baba kız, belki hayatlarının bütün imtidadınca beş on kelime teati etmemişlerdir. Münasebetleri, hemen kandil geceleri, ramazanın ilk gecesi, bayram geceleri elini öpmekten ibaret kalıyordu. Elini öptürüyor ve ağız ile burunu arasından birkaç kelime mırıldanıyordu. Yahut bazen bir şey soracak olursa ve tesadüf ederse lakırdı ederlerdi. Zaten, hayat o kadar basit, o kadar sade ve külfetsiz idi ki, çok defa aralarında konuşacak lakırdı bulamazlardı (1988, 29).

Memduh Şevket'in (Esendal) "Hava Parası" adlı hikâye kitabındaki "Ahmet Besim Efendi" adlı hikâyede hikâyenin başkişisi Ahmet Besim Efendi'nin, kızıyla olan soğuk ilişkisi okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Bu adamın, kızına bu şekilde davranmasının altında kendi babasından gördüğü umursamaz ve soğuk tavırlar yatmaktadır. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda baba-kız arasındaki sağlıklı ilişkiye ait izler bulunmaktadır:

Ahmet Besim Efendi ne karısını ne de kızını sevmiştir. Paşa Reislikten düştükten sonra her gün kendisine târize ve gizli gizli eğlenmelere sebep olan bu genç kadın ile kızına âdeta husumet ederdi. (...) O zamandan beri asla sevmediği, yüzünü pek az gördüğü kızı ve dadısı ile birlikte, karısından kalan beyaz köşkte yaşar. Bir bahçıvanı bir de uşağı vardır. Bahçesinde lahana ekmekten, patlıcan ve pırasa yetiştirmekten hoşlanır ve onlarla uğraşır (1997, 21).

2.3.5. Kardeşler Arasındaki İlişkiler

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Solgun Demet" adlı hikâye kitabında yer alan "Sade Bir Şey" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde bir saatçi ailesinin reisi ölünce aile içi düzenin bozulup kardeşlerin birbirleriyle anlaşamamaları anlatılmaktadır.

Ağabey Hasan Efendi, zengin olma hırsıyla yaşayan bir adamdır. Kardeşi Hüseyin Efendi ise kanaatkâr bir adamdır. Babalarını kaybetmeleri ardından bir arada yaşamaya ve çalışmaya devam ederler ancak anlaşamazlar. İki kardeşin aralarındaki ilişkiyi şu cümle özetlemektedir: "Bir çatı altında yaşayan bu iki adam artık birbirinin yabancıları olmuştu" (1987, 70). Bu abi-kardeş hem işlerini hem de evlerini ayırırlar. Hüseyin Efendi işlerini büyütüp zengin olmak isterken tam tersine fakirleşir. Kardeşi Hüseyin Efendi ise zenginleşir.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, farklı karakterlere sahip iki erkek kardeşin aralarındaki ilişkiyi görmektedir.

Ahmet Rasim'in "İki Günahsız Sevdâ" adlı hikâye kitabındaki "Hevâ-yı Aşk" adlı hikâyede Azmi, kız kardeşi Remziye'yle yaşayan yirmili yaşlarda bir gençtir. Remziye on sekiz yaşındadır. Abi ve kardeş, anne ve babalarını birer yıl arayla kaybetmiştir. İstanbul'da deniz kenarında bulunan sakin bir köyde mutlu bir hayat sürdürmektedirler. Azmi deniz kenarında gördüğü Şâziye'ye âşık olur. Remziye, abisinin âşık olduğunu fark eder. Abisini çok seven Remziye, abisinin evlenip ondan uzaklaşacağı düşüncesiyle üzüldür. Azmi bu durumun farkına varır. Kardeşini evlendirip ondan sonra Şâziye ile evlenme planları yapar. Şâziye'yi oyalamaya başlar. Haklarında dedikodular yapılmaya başlar ve bu sebeplerden ötürü ilişkileri zedelenir. Azmi ve kardeşi o köyde artık yaşamak istemez. Azmi, Şâziye'yi terk ederek kardeşiyle Heybeliada'ya taşınır. Bir gün Azmi, Heybeliada'da deniz kenarında dolaşırken her hâlimden üzgün olduğu anlaşılan bir kız görür. Ona neden üzgün olduğunu sorunca dertli dertliyi her hâlimden tanır, siz de benim gibi acı çekiyorsunuz gelin evlenelim ve mutlu olalım diyerek o kızla evlenir. Azmi kız kardeşini de kendi yakın arkadaşlarından biriyle evlendirir. Abi-kardeş mutlu bir yuva içerisinde yaşamaya başlar.

Bu hikâyede annesi ve babası ölünce kız kardeşiyle yaşamak durumunda kalan bir abinin hayat hikâyesi kaleme alınmıştır. Kız kardeş, abisini kıskanır ve bu kıskançlık abinin ilk eşinden ayrılmasına sebep olur. Abi, kız kardeşiyle eşi arasında seçim yapmak zorunda kaldığında eşini değil de kız kardeşini seçer.

Halide Edip'in (Adıvar) "Harap Mabetler" adlı hikâye kitabındaki "Feridun Hikmet'in Günlüğünden" adlı hikâyesi üç bölümden oluşur ve mekân İstanbul'dur. Hikâyenin başkişileri, çocukken annelerini gençken de babalarını kaybeden Feridun ve İbrahim adlı iki erkek kardeşir. Hikâyenin bölümlerinde özetle şunlar anlatılmaktadır: Birinci bölümde Feridun ve İbrahim adlı iki erkek kardeşin acılarıyla dolu çocukluğu, ikinci bölümde annesiz geçen gençlik yılları, okullarını bitirmeleri ve Feridun'un evlenmesi, üçüncü bölümde Feridun'un evlilik hayatı ve kardeşi İbrahim'le ilişkileri.

Anneleri, ölüm döşeğindeyken "Sen İbrahim'in annesi olur musun?" (1967, 56) sözleriyle İbrahim'i Feridun'a emanet eder. Anneleri ölen bu iki çocuğun

babaları üç yıl sonra yeniden evlenir ama babaları bu kadını ilk eşi kadar sevmez. Bu iki çocuk babalarının üvey annelerine olan bu tavrını beğenmez. On yıl sonra bu iki kardeşin babaları da ölür. Babaları da İbrahim'i annesi gibi Feridun'a emanet ederek hayata gözlerini yumar. Bu iki kardeş okuldan mezun olup mesleğe atılır. Feridun üvey annesinin evli yiğeni Mediha'yla bir ilişkiye başlar. Bu kadın Feridun'a mektup gönderir. Mektubunda ya Avrupa'ya kocasıyla gideceğini ya da kabul ettiği takdirde Feridun'la evleneceğini bildirir. Feridun karar vermekte zorlanınca İbrahim'in de fikrini alır. İbrahim, abisine mutlu olacaksa kabul etmesi gerektiğini söyler. Bu cevapla birlikte Feridun, Mediha'yla evlenir. Başta Mediha ve Feridun'un evliliği iyi gitmektedir ama sonra karı-koca arasındaki ilişki bozulur. İbrahim bir süreliğine abisinin yanında kalmaya başlar. İbrahim'in eve gelişiyile birlikte Mediha'nın davranışlarındaki farklılığı gözlemleyen Feridun, eşini kardeşinden kıskanmaya başlar. Eşiyile kardeşi arasında bir ilişki olduğundan emin olamayan Feridun'a İbrahim evden ayrılmak istediğini söyler ve görevli olduğu tabura gider. İbrahim, Anadolu'da bir köye yerleşir. Bir köylü kıızıyla evlenir. İbrahim'in gidişinin ardından Mediha'da düzelmeler olur. Mediha artık eski sinirli hâllerini bırakıp eşiyile uyum içinde yaşamaya başlar.

Anne ve babaları ölmüş iki erkek kardeş arasındaki ilişki bu hikâyeye aracılığıyla gözlemlenebilmektedir.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâyeye kitabında yer alan “Mektuplar” adlı hikâyede hikâyenin başkişisi olan Nihat adlı çocuğun annesi, babasını aldatır. Bu olay üzerine henüz yedi yaşında olan Nihat'ın annesi ve babası ayrılır. Nihat, üvey annesinin de bir erkekle mektuplaştığını annesinin eski bir arkadaşı aracılığıyla öğrenir. O kadından bu mektupları alır. Mektupları babasına vermek için gider. Üvey kardeşi Adnan ona çok yakın davranır. Adnan ona “abi” diye hitap eder bu da Adnan'ın çok hoşuna gider. Üvey kardeşiyle aralarında oluşan samimi ortam Nihat'ın bu mektupları babasına verme kararını değiştirmeye başlar. Nihat, üvey kardeşi Adnan da kendisi gibi kötü bir kaderi yaşamasın diye mektupları babasına vermekten vazgeçer.

Bu hikâyede annesi, babasını aldattığı için annesi ve babası boşanan bir çocuğun bu boşanma sonrasında yaşadığı olumsuzluklar anlatılmaktadır.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) "Sönmüş Yıldızlar" adlı hikâye kitabında yer alan "Kardeşler" adlı, mekânı İstanbul ve Gönen olan hikâyede Süleyman adlı bir ressam hikâyenin başkişisidir. Süleyman'ın babasının Gönen'de büyük bir çiftliği vardır. Ailenin en büyük evladı olan ressamın ikisi kız olmak üzere toplam dört kardeşi vardır. Babası onu iyi bir çiftçi olarak yetiştirmek ister ancak bunu başaramayınca onu İstanbul'a tahsil için gönderir. Süleyman, Muallâ adlı bir genç kızın portresini çizer. Bu portreyi gören Muallâ'nın teyzesi Afet Hanım bu resimden yola çıkarak ressamın onu sevdiğini söyler. Mualla da ressamı sevdiğini teyzesine söyler. Süleyman'ın babası ona sitem dolu bir mektup bırakarak hayata gözlerini yumar. Süleyman, kardeşlerine ve çiftliğe sahip çıkmak için Muallâ ile olan ilişkisini de yarım bırakarak Gönen'e döner. Çiftlikte on iki sene boyunca çalışır ve işleri yoluna koyar. Kardeşlerini yetiştirir, evlendirir. Süleyman bu süre zarfında bir yuva kuramaz çünkü ne zaman evlenmeye karar verse kardeşlerinden biri onun evliliğini etkileyebilecek sıkıntılar ortaya çıkarmıştır. O da kardeşleri sıkıntıya girmesin diye fedakarlık yapar ve evlenmez. İstanbul'da yaşayan ve bir adliye memuruyla evli olan en küçük kardeşi Ayşe onun evlenmesini etkileyecek bir sebebin ortaya çıkmasına sebep olmamıştır. Süleyman; Ayşe'nin, kocasının akrabalarından biri olan genç bir yazarla ilişkisi olduğunu öğrenir. Kardeşine bunu söylediğinde ise beklemediği şu cevapla karşılaşır: "Ara sıra ziyaretine gittiğimiz Muallâ Hanımı sevdiğinizi fark ettim... Onunla baş başa ne güzel konuşuyordunuz... O da benim gibi evli bir hanım değil mi ağabey? O kadar fena bir şey olsa sen böyle yapar mıydın?" (1993, 148-149). Süleyman, kardeşinin bu cevabından sonra kardeşine kötü örnek olmamak için artık Muallâ ile görüşmeyeceğini söyler. Sonunda Ayşe de onun evlenmesine mâni olacak bir sebebin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bu hikâyede bir abinin kardeşleri ve annesi için yaptığı fedakarlıklar sayesinde bir ailenin dağılmaktan kurtulması ve gösterdiği fedakarlıklar sebebiyle bir abinin evlenemeyip bir yuva kuramaması görülmektedir.

2.3.6. Çocukların Üvey Anne ve Babasıyla İlişkisi

Ahmet Mithat Efendi'nin “Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-” adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki “Ateş Düştüğü Yeri Yakar” adlı küçük hikâyede Kara Hasan Kaptan'ın Kurt Kulak Reis adında bir arkadaşı vardır. Kurt Kulak Reis'in dört yaşında bir oğlu vardır. Çocuğun annesi ölmüştür ve üvey annesi onu hırpalamaktadır. Bu yüzden Kurt Kulak Reis sefere çıkmadan önce çocuğu Kara Hasan Kaptan'ın ailesine emanet eder.

Bir üvey annenin kötü muamelesi sebebiyle bir babanın, eşine -ikinci eş- güvenemeyip oğlunu -ilk eşinden olan- arkadaşının ailesine emanet etmesi; üvey anne-çocuk arasındaki güvenden yoksun sağlıklı bir ilişkiye işaret etmektedir.

Mehmet Rauf'un “Hanımlar Arasında” adlı hikâye kitabındaki “Fenerci” adlı hikâyede yaşlı Fenerci Yığılmış'ın eşinin ölümünün ardından evlendiği genç eşinin, üvey kızının nişanlısına âşık olması ve sonrasında yaşananlar anlatılmaktadır. Fenerci, eşi ölünce kendinden yaşça küçük bir kadınla evlenir. Fenerci'nin ilk evliliğinden olan kızı Zeynep'in yakında düğünü olacaktır. Zeynep gemide çalışan Ziver adlı bir gençle evlenecektir. Fenerci'nin eşi, Ziver'den hoşlanmaya başlar ve onunla birlikte olmak için türlü imkanlar oluşturmaya çalışır. Evdekiler bu kadının Ziver'le arasında bir şeyler olduğunun farkındadır ama bilmiyormuş gibi hareket ederler. Zeynep önünde sonunda Ziver'in kendisini seçeceğini düşünür ve bu sebeple içi rahattır. Fenercinin eşi düğün tarihi yaklaştıkça yaşadığı üzüntü sebebiyle hastalanır ve bu kadının durumu gün geçtikçe kötüleşir.

Bu hikâyede, üvey kızının nişanlısına âşık olan bir üvey annenin üvey kızıyla olan rekabet ve güvensizliğe dayalı ilişkisi görülmektedir.

Halide Edip'in (Adivar) “Harap Mabetler” adlı hikâye kitabındaki “Ana Duyguları” adlı hikâyede, annesini kaybetmiş Nesrin adlı küçük bir kızın üvey annesiyle olan ilişkisi anlatılmaktadır. Üvey annesi, Nesrin'le yakınlaşmak için elinden geleni yapar ancak bunu başaramaz. En sonunda üvey anne şu yorumu yapar ve Nesrin'in annesi yerine geçme girişimlerine son verir: “Şimdi anlıyorum ki kimse

kimsenin yerine konmuyor? Özellikle ana ile çocuk!” (1967, 75). Bu başarısızlığın altında evdeki yardımcı hizmetlilerin de tavırları büyük rol oynamaktadır. Hamile kalan üvey anne çocuğunu kaybetmiştir ve üzüntü içerisinde. Kızı için üzüldüğü bir anda üvey kızı Nesrin onu şu sözlerle teskin eder:

—Kardeşim için korkuyorsun, değil mi? Fakat benim annem kaç yıldır orada, kardeşimi koynuna alır yatar, hem bilsen nasıl sarılır da insanı ısıtır? Ben koltuğun üstünde hıçkırırken o ufak kolları boynumda: Ben de artık senin çocuğun olayım; olmaz mı? (1967, 75-76).

Üvey anne bu sözlerle Nesrin’i kendine alıştırmak için yaptıklarının boşa gitmediğini anlar. Artık üvey anne bu öksüz kızın ölen annesi, bu öksüz kız da onun ölen kızının yerine geçmiştir.

Biri kızını diğeri annesini kaybetmiş bir üvey anne ile onun üvey kızının ilişkilerini bu hikâye vasıtasıyla görmek mümkündür.

2.3.7. Kaynana-Gelin İlişkisi

“Kaynana, evlenen kız ve erkeğin annelerinin birbirlerine karşı durum ve hitap şeklidir. Gelin, evlenen kızın kayınvalide ve kayınpedere göre durumu ve hitap şeklidir” (Maden, 1991, 100).

Halit Ziya’nın (Uşaklıgil) “Bir Yazın Tarihi” adlı hikâye kitabındaki “Defter-i Nâtamam” adlı hikâyesinde mekân İstanbul’dur. Bu hikâye bir kaynananın kaynana olmadan bir gün önce tutmaya başlayıp iki ay boyunca yazmaya devam ettiği günlüğü aracılığıyla oluşturulmuştur. Anne, baba, oğul ve eve yeni gelen gelin birlikte yaşamaktadır. Ben klasik bir kaynana olmayacağım yani gelinimle iyi geçineceğim diyen bir kaynana, zaman içinde klasik bir kaynana olma yolunda bir hayli ilerler. Gelininin, oğluyla gelininin babaevini ziyaret etmesinden; oğlunun, eşine çok güzel bir hediye alıp kendisine gelinininki kadar güzel bir hediye almamasından rahatsız olur. Kaynana bu süreçte yaşadıklarıyla ilgili bir günlük tutmaya başlar ama yazdıkça daha fena olacağını düşünerek günlük tutmayı bırakır.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, oğlunu gelininden kıskanan bir kaynananın kıskançlığının zaman içerisinde ne derece arttığını görmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Solgun Demet" adlı hikâye kitabında bulunan "Mektup Parçası" adlı; mektup tekniği kullanılarak oluşturulan ve mekânı İstanbul olan hikâyesinde ailesi olmayan genç bir kızın bir yurttan büyümesi, o yurtdan müdiresi aracılığıyla evlendirilmesi, kaynanası sebebiyle mutsuz oluşu, kendisine atılan bir iftira sonucu çocuğuyla evden uzaklaştırılması anlatılmaktadır. Genç hanım, kocası ve kaynanasıyla aynı evde oturmaktadır. Kocası kendi annesinin tahakkümü altındadır. Gelin olduğu günden itibaren kaynana ile gelinin yıldızı hiç barışmaz.

Gelin ile kaynana arasındaki ilişkiyi hikâyeden alıntılanan şu cümleler özetlemektedir:

—Sizde bir süreden beri anlatılamayacak şeyler sezinliyorum. Ben gelininiz oldum, beni acı içinde yaşatmaktan bir dakika geri durmadınız; sonra yavaş yavaş düşmanlığı ilerlete ilerlete o dereceye kadar getirdiniz ki bu gün yapmak istediğiniz şey adam öldürmekle eşittir. Bir cinayet işlemek üzeresiniz!.. (1987b, 168).

Bu karı-kocanın bir çocukları olur ancak kaynana sebebiyle gelin, çocuk sahibi olmanın mutluluğunu yaşayamaz. Kaynananın hedefi, gelini evden uzaklaştırıp oğlunu başka biriyle evlendirmektir. Kaynana sonunda bunu başarır.

Bir gelinle onun kötü niyetli kaynanası arasındaki kin ve nefret dolu ilişkinin anlatıldığı bu hikâyede kıskançlık, kin ve öfkenin bir aileyi ne derece derinden sarsıp dağıtabileceği görülmektedir.

Mehmet Rauf'un "İhtizar" adlı hikâye kitabına adını veren hikâyesinde bir genç kadın evliliğinin ilk zamanlarında kaynanasının ona karşı olan kötü muamelesine ses çıkarmaz ama sonra kaynanasıyla çekişmeye ve ona isyan etmeye başlar: "Hiçbir saat geçmezdi ki birbirlerini tırmalamasınlar; en âdi bir söz birbirleriyle hırlaşmak için bir sebep teşkil ederdi" (2007, 131). Artık gelin ve kaynana sürekli çatışmaktadır. Kaynana, oğlunun da desteğiyle gelinin hayatını sınırlar. Genç kadın, kocasını beğenmemeye ve onunla evlendiği için pişman olmaya başlar. Bir gençle mektuplaşmaya başlar ve mektuplaşmaların ardından onunla görüşmeye gider.

Bu hikâyede kocası ve kaynanası sebebiyle sıkıntılar yaşayan bir kadının kocasından uzaklaşarak genç bir adamla eşini aldatmaya başlaması okuyucuya aktarılmaktadır.

Mehmet Rauf'un "İlk Temas İlk Zevk" adlı hikâye kitabındaki "Ana Kalbi" adlı hikâyede kaynanasının kötü muamelesi ve beraberinde süregelen bazı olaylar sebebiyle evinden ayrılmak zorunda kalan Şerminde Hanım'ın başından geçenler anlatılmaktadır. Şerminde Hanım'ın kocası, kaynana-gelin arasında gerçekleşen tatsız olaylar sebebiyle eşini boşar. Kaynana-gelin çekişmesinde çok dirayetsiz davranır. Şerminde Hanım, kocası tarafından evden kovulur. Küçük yaştaki çocuğunu bırakmak zorunda kalır. Dul bir adamla evlenip Halep'e gider. İkinci kocası da ölünce her şeyini satıp oğlunu görmek için İstanbul'a gelir. Kaynanası ve ilk kocası da ölmüştür. Şerminde Hanım, oğlunun yaşadığı eve gider hatta onu görür. Oğluyla yirmi sene sonra buluşmak ister ama oğlunun aile saadeti bozulmasın diye bu isteğinden vazgeçer:

İhtimal gelin onu istemeyecekti, o vakit oğlu müthiş bir mevkîde kalacaktı! Karısını mı, annesini mi feda edecekti? Tabi, karısını sevdiği ve ona itaate alıştığı için onu kırmayacaktı ve yine kendisi, gözleri yaşlı olarak, yine o mu feda edilecekti? Bütün bu girdbad arasında çaresiz kalıp hepsinden iyisi yine kendisinin feda olması olduğunu kabul ve tasdik etti (r. 1338, 17-18).

Bu hikâyede, kaynanasıyla anlaşamaması sebebiyle yuvası dağılan bir kadının başından geçenlere tanıklık edilmektedir.

Ebubekir Hazım'ın (Tepeyran) "Eski Şeyler" adlı hikâye kitabında yer alan "Feride" adlı hikâyede Edirne'de yaşayan yirmi yaşındaki Feride yeni evli bir kadındır. Feride, Makbûl Efendi'yle evlidir. Feride, kaynanası ve kocasıyla geçinememektedir. Kaynanası ve eşi ona çok kötü davranmaktadır. Feride, kocasından gördüğü fiziksel şiddet sonucu karnındaki sekiz aylık bebeği düşürür. Uzun süre bu sıkıntılara katlanan Feride'nin artık canına tak etmiştir, intihar etmeye karar verir. Tunca Nehri'ne atlayarak canına kıymayı planlar. Nehir buz tutmuştur. Buzları kırıp suya girmeye çalışırken onu gören bir subay tarafından kurtarılır. Feride, bu olaydan sonra evine dönmez ve kendisini kurtaran subay ile evlenir. Yeni

kocasıyla mutludur. Eski kocası Makbûl Efendi, Feride'den sonra çektiği vicdan azabı ve ızdıraplar sebebiyle hastalanıp ölür.

Bu hikâyede kocası ve kaynanası sebebiyle mutsuz bir evlilik geçiren bir kadının bu sebeple intihar teşebbüsünde bulunması ve onu kurtaran subayla evlenip mutluluğu yakalaması anlatılmaktadır.

2.3.8. Kaynata-Gelin İlişkisi

“Kaynata (kayınpeder, kayınbaba): Evlenen kız ve erkeğin babalarının birbirlerine karşı durumları ve hitap şeklidir” (Maden, 1991, 100).

Refik Halit'in (Karay) “Memleket Hikâyeleri” adlı hikâye kitabındaki “Yatık Emine” adlı hikâyede Yatık Emine namıyla tanınan bir kadın ahlakî sebeplerden dolayı devlet tarafından çok ücra bir kabasabaya sürülür. Kasabadaki kadınlar Yatık Emine'yi istemez hatta bir gün onun evini talan ederler. Yatık Emine hayat mücadelesini sürdüremeyerek ölür.

Yatık Emine'nin başına gelenler dışında, o kasabada yaşayan ailelerin bireyleri arasındaki ilişkiyi de bu hikâye aracılığıyla görmek mümkündür. O kasabada yaşayan ailelerde kaynata ile gelin arasındaki ilişkinin boyutu hikâyede “Gelin bir evde, kayın babasından kaçır” (Karay, 1995, 9) şeklinde ifade edilmektedir.

2.3.9. Kaynana-Damat İlişkisi

“Damat: Evlenen erkeğin kayınvalide ve kayınpederine göre durumu ve hitap şeklidir” (Maden, 1991, 100).

Mehmet Celal'in “Muhabbet-i Mâder-âne” adlı hikâyesinde Nesibe Hanım'ın Fahriye adında bir kızı vardır. Nesibe Hanım, kızının âşık olduğunu anlar. Damadının iç güvey olma, eve zamanında gelme, işe zamanında gitme, içki içmeme gibi çeşitli şartları kabul etmesi karşılığında kızının evlenmesine izin verir. Fikri'yle Fahriye evlenir. İlk üç ay her şey iyidir ama üç ay sonra Fikri'de bazı kötü alışkanlıklar

görülmeye başlar. Damat, kaynanasını sevmez ve onun evden gitmesini ister. Nesibe Hanım, kızı mutlu olsun diye evden ayrılır. Fahriye günden güne üzüntüsünden sararıp solar, iştahı azalır. Doktor böyle giderse kızın verem olabileceğini söyler ve korkulan olur. Kız verem olur. Fahriye'nin hastalığı gün geçtikçe ilerler ama Fikri'nin umrunda bile değildir. Fahriye ölür. Fikri, kaynanası da ölsün diye dua eder. Annesi kızına sarılır ve üzüntüsünden ölür.

Bu hikâyede, kaynanasını sevmeyen hatta onun ölmesini isteyen bir damadın kaynanasıyla olan nefrete dayalı ilişkisi görülmektedir

Fatma Makbûle Leman'ın “Ma'kes-i Hayal” adlı eserinin içinde hikâyeler, şiirler ve Fatma Makbule Leman'ın ölümünün ardından yazılan yazıların yer almaktadır. Eserde yer alan “Hüsn-i Muamele” adlı hikâyede ailesinin bir tanesi olan Nezahat; Neşâti Bey adında, alkol bağımlısı bir adamla evlenir. Neşâti Bey'in bu davranışlarını gören Nezahat'ın annesi kızını bu konuda uyarır. Kızına kocasının bu davranışları böyle devam ederse bu evde kalamayacağını bile söyler ama Nezahat bu konuda annesi gibi düşünmez. İyi muameleyle, sabırla kocasının kötü alışkanlıklarını zamanla bırakacağını düşünür. En sonunda Neşâti Bey tüm kötü alışkanlıklarını bırakarak iyi bir koca olur.

Damadın kötü alışkanlıkları sebebiyle zedelenen bir kaynana-damat ilişkisine tanıklık edilen bu hikâyede sabırlı bir eşin aile hayatında mutluluğu nasıl tesis ettiği görülmektedir.

2.3.10. Enişte-Baldız İlişkisi

“Enişte: Evlenen erkeğin, eşinin kardeşlerine göre durum ve hitap şekli. Baldız: Evlenen kızın kız kardeşlerinin kocaya (enişte) karşı durumları ve hitap şeklidir” (Maden, 1991, 100).

Mehmet Rauf'un “Hanımlar Arasında” adlı hikâye kitabındaki “Mehtapta” adlı hikâyesi, eniştesi tarafından Feride Hanım'a yazılmış ama gönderilmemiş bir mektupla oluşturulmuştur. Eniştesi mektubunda aşk, evlilik, kadın-erkek ilişkileri ve aile hususlarında baldızı Feride'ye öğütler verir. O dönemde İstanbul'da

Avrupa'daki gibi park ve bahçeler yapılır. Park ve bahçelerin açılması toplumsal ahlaki anlatıcıya göre olumsuz anlamda etkilemiştir. Anlatıcı, kadınları evlenilecek kadınlar, park ve bahçelere sevgili bulmak için giden kadınlar olmak üzere ikiye ayırır. Anlatıcıya göre erkekler sadece aşk yaşamak için bu tip kadınları tercih ederler ancak evlenilecek kadınlara saygı duyarlar. Eniştesi baldızına ahlaken iyi bir kız olduğunu ve bu şekilde yaşamına yön vermesini söyler.

Bu hikâyede okuyucu, bir enişte ile baldız arasındaki baba-kız ilişkisine benzeyen -öğüt verme sebebiyle böyle bir benzetme yapılmıştır- ilişkiyi görmektedir.

Refik Halit'in (Karay) "Memleket Hikâyeleri" adlı hikâye kitabındaki, mekânı Anadolu'da bir kasaba olan "Yatık Emine" adlı hikâyesinde Yatık Emine adlı kadın ahlaki sebeplerden dolayı çok ücra bir kasabaya sürülür. Kasaba halkı çok kaba sabadır. Kasabanın kadınları Yatık Emine'yi istemez hatta bir gün onun evini talan ederler. Bu kasabada istenmeyen Yatık Emine hayat mücadelesini sürdüremeyerek hayata veda eder.

Bu hikâyede Yatık Emine'nin başına gelenler dışında ayrıca o kasabada yaşayan ailelerin bireyleri arasındaki ilişkiyi de görmek mümkündür. O kasabada yaşayan ailelerde damat ile baldız arasındaki ilişkinin boyutu hikâyede "Güvey baldızının yüzünü tanımazdı" (1995, 9) şeklinde ifade edilir.

2.3.11. Aile Büyükleri-Torun İlişkisi

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bir Hikâye-i Sevdâ" adlı hikâye kitabındaki "Büyükbaba" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde bir dede ve torununu uzaktan gözlemleyen bir anlatıcı aracılığıyla hikâye okuyucuya aktarılır. Hikâyenin başkışisi erkek torununu çok seven emekli bir askerdir. Büyükbabası vaktinin çoğunu torunuyla geçirir. Torununun da kendisi gibi asker olmasını ister. Bir gün torunu hasta olur. Hasta olan torununun iyileşmesini bekleyen büyükbaba: "—Ah bilseniz! O küçük şeyin, o mini mini hastanın benim için ne demek olduğunu bilseniz!.. Onu kurtaracaksınız, beni böyle yapayalnız bırakmayacaksınız, değil mi?.." (1987a, 114)

şeklinde çevresindekilere yakarmaktadır. Büyükbabanın çok sevdiği torunu kurtarılamayarak ölür. Büyükbaba bu ölüm sonrasında derin acılara gark olur.

Torununu çok seven bir büyükbaba ile torunu arasındaki ilişkiye ve torununun ölümü sonrası bu büyükbabanın hissettiği derin acıya bu hikâye vasıtasıyla tanıklık edilmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Hikâye-i Sevdâ” adlı hikâye kitabındaki “Altın Nine” adlı, mekânı İzmir olan hikâyesinde Altın Nine adlı, aileden olup olmadığı belli olmayan ama aile içinde çok saygı gören yaşlı bir kadın hikâyenin başkişisidir. Altın Nine'nin çocuklarla arası çok iyidir. O, çocukların konuşmalarını hiç sıkılmadan dinler. Onlara öğütler verir. Çocuklara karşı çok alçakgönüllüdür. Ateş adlı yaramaz bir kız çocuğu ona saygısızlık yapar. Nine ona küser ve küslüğünü ölünceye kadar sürdürür. Ateş'e öyle bir ceza verir ki ailedeki herkes bu cezaya çok şaşırır. Altın Nine aile üyelerine bazı şeyleri miras bırakmıştır. Ateş hariç evdeki çocukların tümüne birer beşibirlik altın bırakır. Ateş'e sadece bir bakır kuruş bırakır.

Bu hikâyede aile içindeki bir aile büyüğünün ailedeki çocuklarla olan saygı, sevgi ve şefkate dayalı ilişkisi görülmektedir.

Ahmet Rasim'in “Nâkâm” adlı hikâye kitabının içinde yer alan tek hikâyede, hikâyenin başkişisi yirmi bir-yirmi iki yaşlarında bilgili bir genç olan Kerim'dir. Kerim'in annesi Kerim daha sütteyken tifo sebebiyle ölür. Büyükvalidesi, Kerim'i büyük bir özenle büyütür. Kerim, büyükvalidesinin ölümü sonrası yaptığı hatalar sebebiyle evlilikte aradığı mutluluğu bulamaz ve intihar ederek hayatına son verir.

Anne ve babasını kaybeden bir gencin büyükvalidesinin himayesinde büyümesi, büyükvalidesi hayatını kaybedince bocalayıp yanlış bir evlilik yapması sonucu içine girdiği buhran sebebiyle intihar etmesi bu hikâyede okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Ömer Seyfettin'in kadınların sosyal yaşamı ile ilgili bazı bilgiler verdiği “Bahar ve Kelebekler” adlı hikâyesinin başkişileri bir nine ve onun on sekiz yaşındaki kız torunudur. Nine, torununa hatıraları aracılığıyla eski günlerdeki ev ve

aile yaşantısı, kadınların boş vakitlerini nasıl geçirdikleri, giyim-kuşam, gelenek ve göreneklerle ilgili birtakım bilgiler aktarır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda ninenin gençliğindeki yaşama ilişkin bilgilerden bazıları mevcuttur:

Seksen sene evvelki hayatı birden hatırlıyordu; o vakit erkeklerden ayrı bir kadınlar âlemi vardı ki şimdi tamamıyla dağılmıştı. Bu âlem pek genişti. Binlerce kadınlar birbirleriyle konuşur, görüşür, eğlenirlerdi. Kendilerine mahsus eğlenceleri ve zevkleri vardı. Moda yoktu... Annelerinin esvaplarını kızlar giyer, büyük ninenlerinin mücevherlerini torunlar takardı. (...) Erkekler yalnız kadınlarını tanırlar, işlerinden sonra erkence evlerine gelirler, zevcelerine doyumaz aşk ve muhabbet sahneleri ibda ederlerdi (2017, 172).

Nine şimdiki kızların şanssız olduklarını çünkü mutsuz bir şekilde evlerde hayatın içine karışmadan, birçok güzelliğin farkına varamadan yaşadıklarını söyler. Nine şimdiki aile hayatında kadının yerini de beğenmez çünkü onun döneminde kocalar eşlerine değer verirken şimdiki dönemde bu değer nineye göre azalmıştır. Nine, gençliğinde oynadıkları bir oyun olan baharın ilk kelebeklerinden beyaz olanı görenin kısmetinin açılacağı, siyah olanı görenin ise ölümle karşılaşacağı şeklindeki oyundan da bahseder. Kız siyah kelebeği görür, çok üzülür ve ağlamaya başlar.

Geniş bir ailede birlikte yaşayan bir nine ve torunu arasındaki samimi ilişkiyi bu hikâyeye aracılığıyla görmek mümkündür. Nine tecrübelerini torununa aktararak onu hayata hazırlamaktadır.

2.3.12. Amca, Dayı, Hala, Teyze-Yeğen İlişkisi

Mehmet Celal'in "Muhabbet-i Mâder-âne" başlıklı hikâyesinde Fahriye adlı kızının vereme yakalanıp ölmesi sonrasında duyduğu üzüntü sebebiyle hayata gözlerini yuman Nesibe adlı bir annenin durumu anlatılmaktadır. Fahriye kötü bir evlilik geçirmiş ve bu yüzden vereme yakalanıp ölmüştür. Bu hikâyenin başkişilerinden olan Nesibe Hanım'ı teyzesi büyütmüş ve evlendirmiştir. Yazarın "Vicdan Azapları yâhud Bilinmeyen Kıymet" adlı hikâyesinde de teyzesi tarafından büyütülmüş olan Rabia'nın başından geçenler anlatılmaktadır.

Mehmet Celal'in bu iki hikâyesinde bir teyzenin gerektiğinde bir anne rolüne bürünerek yeğenini büyütüp ona kol kanat gerdiği görülmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Sepette Bulunmuş/Hepsinden Acı" adlı hikâye kitabındaki "Sepette Bulunmuş"¹⁸ hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Hikâye, Behçet'in 25 Temmuz ila 21 Ağustos arasında tuttuğu günlükler aracılığıyla oluşturulmuştur. Hikâyenin özünü hikâyenin başkişisi olan yirmi beş yaşındaki Türkçe Öğretmeni Behçet'in, dayısının on altı yaşındaki kızı Pakize'nin kendisinden hoşlanması karşısında ona kayıtsız davranması oluşturmaktadır. Behçet yaz tatillerini geçirmek için dayısının sayfiyesine gider. Dayısı ve onun ailesi Behçet'e çok sıcak davranmaktadır. Dayısı ve yengesinin onu karşılamasını Behçet: "Buraya beş gün evvel geldim. Dayım beni mutadı (alışılmış) olan misafirperver iltifatlarıyla, yengem beni küçük yaşından beri alıştırdığı samimiyetle (...) karşıladılar" (2010, 16) şeklinde anlatır.

Bu hikâye aracılığıyla dayı ile yeğen arasındaki samimi ilişkiyi görmek mümkündür.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Sepette Bulunmuş" adlı hikâye kitabındaki "Sadaka-i Gıran"da Zehra çiçek hastalığı sebebiyle kör olur. Zehra'nın babası yangın sebebiyle ölür. Annesi de ölen Zehra, zalim dayısının eline kalır. Dayısı, Zehra'yı dövmektedir. Zehra'yı İstanbul'da bir eve hizmetçilik yapması için götürür. Zehra'yı dilendirip onun üzerinden para kazanmaya başlar. Zehra, dayısından nefret etmektedir. Zehra'nın dayısına duyduğu nefreti şu cümlelerde görmek mümkündür: "Bir gün, 'Dayın gelmiş!..' dediler, koluma girerek götürdüler, o: 'Zehra, artık iyi olmuşsun, seni götüreceğim!..' dedi. Bu dakikada dayısı hakkında her vakitten ziyade bir nefret duydu" (2010, 37).

Bu hikâyeyle okuyucu, zalim bir dayının, kız yeğenine ne derece kötü davrandığını ve onun emeğini nasıl sömürdüğünü görmektedir.

¹⁸ Bu hikâye eserin "Sepette Bulunmuş" adlı eski harfli basımında "Sepette Bulunmuş" ismindedir. Bu tezde kullanılan bu hikâyenin de içinde olduğu -Sepette Bulunmuş/Hepsinden Acı, Özgür Yayınları 2010- kitapta hikâyenin ismi -Suhulet Kütüphanesi, İstanbul 1934 baskısında olduğu gibi- "Ele Geçen" dir.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Hayat-ı Muhayyel" adlı hikâye kitabındaki "Tabut Arkasında" adlı hikâyede anneleri ölmüş babaları da onları bırakıp gitmiş olan bir abla ve erkek kardeşin, dayı ve teyzelerinden kötü muamele görmeleri sebebiyle kötü bir hayat sürmeleri anlatılmaktadır. Hikâyenin başkişileri olan abla-kardeş anneleri de veremden ölünce akrabalarının himayesinde büyümek zorunda kalır. Dayıları ve teyzeleri onlara çok kötü davranmaktadır. Teyze ve dayıların kötü muameleleri bu çocukların ruhlarında ve kalplerinde derin yaralar açar. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu durum görülmektedir:

Yabancı... Kendilerinin koca konaktaki mevki'ini ancak bu kelime bi hakkın taayyün edebilirdi. Onlar burada pek fazla geldiklerini hissediyorlardı. İhtisasları en ufak bir muameleden bile kendilerini müteallim edecek kadar marazî bir rikkat kesb etmişti. Hele dayılarının, teyzelerinin kendilerini öyle bir sevişleri vardı ki nefrete, hiss-i intikama benzerdi. Çocukların rûh-ı hassasında her gün açılan bu cerihaların farkında olmayan büyük valideleri, büyük pederleri kendilerine türlü oyuncaklar aldıkları, türlü masraflar ihtiyâr ettikleri zaman dayılarının, teyzelerinin öyle bakışları vardı ki kendilerini boğacak zannederlerdi (r. 1326, 282).

Abla ve kardeşin hayattaki en büyük hayali dayı ve teyzelerinin zulmünden kurtularak mutlu bir aile olabilmektir. Bu hayalleri gerçekleştirmek üzereyken ablanın da anneleri gibi vereme yakalanıp ölmesiyle bu hayaller yarım kalır. Kardeşi ablasının tabutunun arkasından ilerlerken derin acılar içinde ablasıyla olan çileli hayatlarını düşünür ve bu hikâye bu zaman zarfındaki duygu ve düşüncelerden doğar.

Bu hikâyede öksüz ve yetim kalmış iki kardeşin teyze ve dayılarından kötü muamele görmelerine tanıklık edilmektedir.

Ahmet Rasim'in "İlk Sevgi" adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Nedim'in hayatta kalan tek yakını halasıdır. Halası onu bir anne titizliğiyle himaye eder. Nedim halasının zoruyla evlenir. Eşi, Nedim'i çok sevmesine rağmen Nedim onu sevmez. Kocası tarafından sevilmeyen kadın kahrından ölür. Arkasında öksüz bir kız çocuğu bırakır. Nedim'in halası bu çocuğu da sahiplenir.

Bir gencin hayatta kalan tek yakını olan halasının onu bir anne şefkati ile büyütmesinin anlatıldığı bu hikâyede halanın ölümünün gencin hayatını ne derece olumsuz etkilediği görülmektedir.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun “Haristan ve Gülistan” adlı hikâye kitabındaki “Yeğenim” adlı hikâyesinde bir amcanın Paris’te okuttuğu yeğeni tam bir alafranga olarak İstanbul’a döner. Hiçbir işte dikiş tutturamaz. Aile içinde alfranga tarzını yaymak ister. Amca bu durum karşısında onu birçok kez uyarır hatta azarlar ama işe yaramaz. Amcası son çare olarak yeğenini Zonguldak’a bir maden mühendisinin yanına gönderir. Bu genç İstanbul’a beş yıl sonra döner. Yeğenin düzeldiğini gören amca çok mutlu olur.

Alafranga tarzıyla dikkat çeken bir gencin içine düştüğü komik durumlar ve amca-yeğen ilişkisi bu hikâye vasıtasıyla gözler önüne serilmektedir.

Ömer Seyfettin’in “Miras” adlı hikâyesinin başkişisi olan genci amcası mahiyetine alır ve ona kol kanat gerer. Bu genç, amcasının hayatta kalan tek vârisidir. Amcasının mirasına bir an önce konup bu servetle gününü gün etmekle ilgili planlar yapar. Amcasının evlenip mirasın başka birisine kalmasından korkmaktadır. Amcasının bir an önce ölüp mirasın kendisine kalmasını isteyen yeğen, amcasının suyuna tifo mikrobi katarak onu öldürmeyi düşünür. Bunu yapıp yapmamak konusunda kararsız kalır ve bunu düşündüğü için kendinden nefret eder. Amcasına onun mirasından hiçbir şey istemediğini, tüm mirasını milletin ve devletin faydası için bağışlamasını söyleyerek vicdanını rahatlatmaya çalışır.

Bu hikâyede kendisine kol kanat geren amcasının mirasına bir an önce konmak için amcasını öldürme planları yapan bir yeğenin pişman olup bu planını uygulamaya koymaması ve mirası almaktan da vazgeçmesi anlatılmaktadır.

Ömer Seyfettin’in “Fon Sadriştayn’ın Karısı” adlı, mekânı İstanbul ve Almanya olan hikâyesinde Sadrettin anne ve babasını çocukken kaybeder. Onu halası büyütür. Halası onu evlendirir. Sadrettin bu evlilikte mutluluğu yakalayamaz ve eşinden boşanır. Almanya’ya gider ve Alman’la evlenir. Sadrettin artık Fon Sadriştayn olarak tanınmakta ve mutlu bir şekilde yaşamaktadır.

Bu hikâyede ana olay ekseninde bir halanın anne-babasız kalan yeğenine nasıl sahip çıktığı anlatılmaktadır.

Ömer Seyfettin'in "Bir Vasiyetname" adlı hikâyesi elli yaşına gelmiş çok zengin bir dayının, yeğenine yazdığı mektupla oluşturulmuş bir hikâyedir. İmameddin adındaki dayı hayattan sıkılmıştır. İntihar edip bu dünyadan ayrılmayı düşünür. İntihar etmeden önce vasiyetini yazıp tüm mirasını yeğenine bağışlamak ister. Vasiyetnameyi yazar. Ona bıraktığı elli bin lirayı bir program dâhilinde nasıl harcaması gerektiğini vasiyetnamede şu şekilde belirtir:

1. Daima ayrı ayrı dört metres bulundurmak.
 2. Kışları Mısır'da, İtalya'da; yazları İsviçre'de, Almanya'da en büyük şehirlerde, en muhteşem otellerde geçirmek!
 3. Kumarı, içkiyi, eğlenceyi samimi bir aşkla sevmek.
- Hâsılı yaşamak! Yaşamak! Yaşamak! (2017, 86).

Hayattan bıkip intihar etmek isteyen adam uykusuzluk ve hâlsizlik sebebiyle intihar edemez. Sabah olduğundaysa eve gelen Jülide adlı sevgilisi onu intihar fikrinden vazgeçirir. İntihar etmekten vazgeçen, yaşama sevincini ve hayat enerjisini yeniden kazanan dayı; vasiyetnamesinde yazdığı şeyleri yapmaya karar verir. Sevgilisiyle Monaco'ya gitme hazırlıkları yapar ve bunu da yeğenine bildirir.

Bu hikâyede okuyucu dayı-yeğen ilişkisi ekseninde, zevk ve eğlenceye düşkün zengin bir dayının yaşamaktan sıkılıp intihar etmeye karar vermesi ve sonra bundan vazgeçip eski hayatına devam etmesine tanıklık etmektedir.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabındaki "Emine Teyze" adlı hikâyede Mahmut ve Şâziye kıt kanaat geçinebilen, kırklı yaşlara yaklaşmış bir çifttir. Şâziye'nin Emine adlı bir teyzesi vardır. Karı-koca ondan kalacak büyük servete konup zengin olma hayalleri kurarlar. Teyze seksen yedi yaşındadır ve çok sağlıklıdır. En basit hastalıklara bile kapılmaz. Bir gün teyzelerini ziyaret ederler. Teyzeleri bir masanın üstüne çıkmış duvara bir ayna yerleştirmeye çalışmaktadır. Mahmut masaya bir tekme atıp teyzeyi kaza süsü vererek öldürmeye çalışırken teyze tam düşeceği sırada Mahmut'un başına keseri vurur ve bu keser darbesi Mahmut'u öldürür.

Bu hikâyede, teyzesinden kalacak mirasa bir an önce sahip olmak isteyen bir yeğen ve onun kocasının başına gelen olaylar anlatılmaktadır.

Selami İzzet'in (Sedes) "Geceye Âşık" adlı hikâye kitabında yer alan "Bu da Benim Mürşidim" adlı hikâyesinde yer alan hikâyede teyzesinin yanında kalan genç, kırk beş yaşındaki teyzesinin çok mutaassıp bir kadın olduğunu düşünür. Bir akşam teyzesi misafir beklediği için yeğeninden eve gelmemesini ister. Bu olay on beş günde bir tekrarlanır. Bu durumdan şüphelenen genç bir gece kapı deliğinden teyzesini seyreder. Teyzesini sakallı ve yaşlı bir adamla namüsaıt bir şekilde içki âlemi yaparken görür. Bu olayı gören genç, Nevin adlı kız arkadaşını eve alır. Teyzesi yeğenini odada o kızla yakalar. Teyze ile yeğen arasında o esnada şu konuşmalar geçer:

—Bu ne namussuzluktur, diye üzerine yürüdü.

—Teyzeciğim, dedim, ne olur bu gece siz de yalnız değildiniz.

Bu sefer az kaldı, hiddetinden gırtlığıma sarılacaktı.

—Rezil, diye haykırdı, o benim mürşidimdi.

Teyzemin çenesini okşayarak:

—Ben anahtar deliğinden her şeyi gördüm, dedim.

Sonra boynuna sarılarak, kulağına fısıldadım:

—İçerdeki de benim mürşidim! (2015, 13).

Artık teyze ve yeğen arasında bir anlaşmaya varılmıştır. İki de birbirlerine ses çıkarmaz.

Bu hikâyede okuyucu, yanlışlık ve tuhaflıklarla dolu bir teyze-yeğen ilişkisiyle karşı karşıya gelmektedir. Her iki taraf da ahlaka mugayyir hareketleriyle bu sağlıklı ilişkinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2.3.13. Amca, Dayı, Hala, Teyze Çocukları Arasındaki İlişkiler

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Sepette Bulunmuş/Hepsinden Acı" adlı hikâye kitabındaki "Sepette Bulunmuş" adlı hikâyesinin başkışisi yirmi beş yaşındaki Türkçe Öğretmeni Behçet'tir. Behçet, dayısının on altı yaşındaki kızı Pakize'nin kendisinden hoşlanması karşısında ona karşı kayıtsız davranır. Bu hikâyede Behçet gerek aradaki yaş farkı gerekse akraba olmaları sebebiyle dayısının kızının ona karşı beslediği aşka karşılık vermez veya bu aşkı fark edemez.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, dayı-hala çocukları arasında gönül ilişkilerinin doğabileceğine tanıklık etmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Küçük Fıkralar-3” adlı hikâye kitabındaki “Düğün Evinde” adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Bu hikâyede Güzide adlı beş yaşındaki küçük bir kızın kuzeninin düğünü sonrasında halalarının, dayılarının, teyzelerinin kızlarıyla aynı odada yatması ayrıca bu kızların uyumayıp birbirleriyle konuşup şakalaşmaları anlatılmaktadır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki cümlelerde hala, dayı, teyze çocukları arasındaki samimi ilişki görülmektedir:

O an hep birden ellerini çırpıyorlar; bağırıyorlar, gülüyorlar: (...) Tombalak Makbule hepsinden çok eğleniyor, yatağının içinde zevkinden âdeta hoplayarak odayı sarstıkça cam dolapta eski çini tabaklarla kristal nargileler asırlardan beri devam eden sessizliklerine saldırıldığından öfkeleniyorlardı (2004, 213).

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Muhtıranın Son Yaprakları” adlı hikâye kitabının tek hikâyesi olan “Bir Muhtıranın Son Yaprakları”nda mekân bir köy ve İstanbul'dur. Bu hikâye Necip'in 16 Şubat ila 1 Mayıs tarihleri arasındaki günlüklerinden oluşturulmuştur. Hikâyenin başkişisi olan Necip bir şairdir. Hayattan zevk alamaz. Karamsar bir ruh yapısına sahiptir. Bir köyde inzivaya çekilir. Bir gün Necip'in amcasının oğlu onu ziyarete gelir. Amca oğlu hayat dolu bir adamdır. Necip'i İstanbul'a götürmek ister ama Necip bu teklifi kabul etmez. Hayattan daha da kopar: “Çıldıracağım. Her gün deli gibi, beni düştüğüm uçurumun amakına çeken bu evden kaçıyor, sahralarda bir şeylerden firar etmek istiyormuş gibi geziyorum” (2016, 102). Amca oğlunun gelişi Necip'i karamsarlıktan kurtaramaz. En sonunda yaşadığı hayattan bıkan Necip hayata veda eder.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, bir amca oğlunun diğer amca oğlunu yaşadığı buhranlı hayattan çekip çıkarmak için yaptığı fedakârlığı ama bunun karşılığını alamamasını görmektedir.

Ahmet Rasim'in “Meyl-i Dil” adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Bu hikâyenin başkişileri Perver ve Şâdi'dir. Perver, Şâdi'nin halasının kızıdır. Perver öksüz ve yetim kalınca Şâdi'nin babası yeğenine sahip çıkar ve onu

himayesine alır. Şâdi ile Perver arasında bir ilişki başlar. Perver hamile kalır. Şâdi'nin babası ölür. Şâdi, Perver'den ayrılır. Perver, Şâdi'ye mektup yazarak ondan kendisini bırakmamasını ve karnındaki bebeğin babası olmasını ister. Şâdi bunu reddeder. Perver karnındaki beş aylık çocuğu aldırır. Hikâyenin sonunda Şâdi kendisini aldatan Dilber'i ve sevgilisini silahla öldürür. Şâdi sinir krizleri ve buhranlar içerisinde pencereden kendini atarak hayatına son verir.

Bu hikâyede öksüz ve yetim yeğenine sahip çıkan bir dayının ölümü ardından geride kalan yeğenin başına gelenler görülmektedir.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Mazeret” adlı hikâyede Adnan adlı genç, Neriman'ın halasının oğludur. Neriman, Suat'la evlidir. Suat, eşinin Adnan'la görüşmesini istemez. Kendisi evde yokken onun eve gelmesini yasaklar. Uzun bir süre birbirleriyle görüşemeyen Neriman ve Adnan üç ay sonra bir akraba düğününde karşılaşırlar. Bu karşılaşmada Adnan, Neriman'a ilanıaşk eder. Neriman, genç adama kocasının onunla görüşmesini yasakladığından beri âşık olduğunu söyler. Neriman buna sebep olarak kocasının bu yasağı getirmesi ardından genç adama başka bir gözle bakmasını gösterir. O günden sonra birbirlerine başka gözle bakmaya başlalayan bu iki akraba gizli gizli buluşup görüşürler.

Bu hikâyede halasının genç oğluyla görüşmekten kocası tarafından men edilen evli bir kadının bunu sebep göstererek kocasını aldatması görülmektedir.

Ercüment Ekrem'in (Talu) “Teravihten Sahura” adlı hikâye kitabında yer alan “Birazcık Teehhür” adlı hikâyesinde hukuk eğitimi alması için yeğenini Bandırma'dan İstanbul'a gönderen Zariî Efendi adlı amca, yeğeninin nikâhına gider ama geç kalır. İstanbul'a vardığında yeğeninin evleneceği kızın beş-altı aylık hamile olduğunu öğrenir. Geç kaldığı için kendisine serzenişte bulunan yeğenine çok ilginç bir cevap verir: “— Evet oğlum, öyle oldu. Geciktim.. Hem galiba iyice.. Beş altı ay kadar geciktim. Kusura bakma!. cevabını verdi” (r. 1341, 89).

Bu hikâyede, amcasının himayesinde İstanbul'da hukuk eğitimi almakta olan bir yeğenin amcasıyla olan ilişkisini görmek mümkündür.

Raif Necdet'in (Kestelli) "Hisler ve Fikirler" adlı hikâye kitabında yer alan "Muammâ-yı Aşk" adlı hikâyesi eserin başkişisi olan Haluk adlı bir gencin hatıra defterinden doğmuştur. Haluk iki yıldır ziyaret etmediği halasını ziyaret için iki aylığına İstanbul-Adalar'a gider. En son iki yıl önce gördüğü halasının kızı Nemide o görmeyeli çok büyümüş ve güzelleşmiştir. Haluk, halasının kızına çok kısa bir süre içinde âşık olur. Genç kız da onu sevmekte ancak annesinden çekindiği için bunu ona açıkça ifade edememektedir. Halası bir gün kızını ve yeğenini odada baş başa görür ve odanın kapısını kapayıp çıkar. Yaşanan bu olayın ardından bu ikili birbirinden uzaklaşır. Haluk ani bir kararla Büyükada'dan ayrılır.

Halasının kızıyla bir ilişkiye başlayan gencin, halasının bu ilişkiye olan olumsuz yaklaşımı sebebiyle bu aşktan vazgeçmesinin anlatıldığı bu hikâyede akraba çocukları arasındaki ilişkinin bir gönül ilişkisine dönüştüğü görülmektedir.

Raif Necdet'in (Kestelli) "Hisler ve Fikirler" adlı hikâye kitabındaki "Pol ve Virjini" adlı hikâyeden mülhem "Sevdâ-yı Mâsum" adlı hikâyesinin başkişileri Nejad ve Nerîme adlı iki âşıktır. Nejad, Nerîme'nin amcasının oğludur. Nejad'ın yatılı okula verilmesiyle bu iki âşık ayrılığı ilk defa tadar. Ayrılık sebebiyle ikisi de üzülür. Nerîme'nin, babasının işi sebebiyle başka bir yere gidecek olması iki genci çok üzer. Mektuplaşarak ilişkilerini sürdürmeye karar verirler. Nejad, Nerîme'ye mektup gönderir. Nerîme cevabi mektubunda Nejad'a hasta olduğunu bildirir. Nejad duyduğu üzüntü sebebiyle hastalanır. Sevgilisine şu şekilde bir mektup yazar:

Beni de dûçar olduğun hastalığa teşrik etmek, aynı tesir ve ızdırab altında yaşamımızı temin eylemek, hiç olmazsa bu sûretle mütelevviz ve bahtiyar olmak fikriyle yazdığın birinci mektubun emin ol ki, istediğin tesiri, istediğinden Ziyade icrâ etti. Ben de hummâlar içinde tutuştum.. Hep seni, senin de hasta olduğunu düşünerek.. Sevine sevine, ruhanî; nuranî hissede ede hasta ve muzdarib oldum.. Oh!. Senin de aynı zamanda hasta olduğunu hissederek, bilerek firaş-ı ızdırabda inlemek.. Bilsen bence bu, ne kadar ulu bir zevk, ne kadar bütün cihana muadil bir saadet oluyor... (r. 1326, 243-244).

Bu mektubu gönderen Nejad mektubuna cevap alamaz çünkü sevgilisi ölmüştür. Nejad sevgilisinin öldüğünü bir ay sonra öğrenir. Sevgilisinin acısına dayanamayan Nejad acılar içerisinde kıvrınarak hayata gözlerini yumar.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, amca çocukları arasındaki bir aşka tanıklık etmektedir.

2.3.14. Sütanne-Süt Evlat İlişkisi

Doğum sırası veya sonrasında annenin ölmesi vb. durumlarda bebek başka bir kadın tarafından emzirilir ya da bebeğini kaybeden emzikli anne başka bir öksüz çocuğu ya da yeterli süt bulamayan çocuğu emzirebilir. Sütanneler aile, akraba veya yakın komşulardan birisi olabilir. Sütanne için kendi çocuğu öz evlat, sütünü verdiğiyse sütevlât olur. Sütkardeşler arasında evlenme yasağı vardır. Sütanne yetki ve sorumlulukları ikinci kuşakta da devam eder (Maden, 1991, 101-102).

Nabizâde Nâzım'ın "Karabibik" adlı hikâyesinde eşi ölen Karabibik, Huri adlı kızıyla yaşamaktadır. Huri, annesi öldüğünde pek cılız ve hastalıklı bir hâldedir ve ona komşulardan Halil Hoca'nın eşi Gülsüm Hatun süt vermiştir. Sütannesi Gülsüm Hatun, Huri'yi kendi kızı gibi sever. Gülsüm'ün kocası Halil Hoca ise varlıklı bir adamdır ve hiç evladı yoktur. Huri ve babası, Halil Hoca ve eşinin bazı konuşmalarından hareketle onlar ölmeden evvel bu mirasın en azından bir kısmını Huri'ye devredeceklerini düşünmektedir.

Nabizâde Nâzım'ın "Karabibik" adlı hikâyesinde bir sütannenin süt evladıyla olan ilişkisini görmek mümkündür.

Ömer Seyfettin'in "Gizli Mabet" adlı hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Sermet adlı bir genç, bir Fransız'ı arkadaşı Servet'le tanıştırır. Frenk genç Doğu kültürüne çok meraklıdır. Servet'in evinde konuk olur ama o evi alafranga bulduğu için orada ilgisini çekecek bir şey bulamaz. Sermet onu sütannesinin evine götürür. Bu ev geleneksel bir Türk evidir. Şark meftunu olan Frenk genç bu eve bayılır. Evdeki her ayrıntıyı gözlemleyen Frenk genç, edindiği izlenimleri Sermet'e çok büyük bir beğeniyle anlatınca Sermet çok şaşırır.

Bu hikâye aracılığıyla, o dönem İstanbul'undaki geleneksel Türk evlerinin ve içindeki eşyaların durumuyla ilgili bir Batılının gözüyle edinilmiş ayrıntılı izlenimleri görmek mümkündür. Bu ana olay ekseninde bir sütanne ile süt evlat

arasında yıllar geçmesine rağmen devam eden samimi ilişkiyi de görmek mümkündür.

2.3.15. Ahiret Kardeşleri Arasındaki İlişki

“Ahiret kardeşliği” daha çok orta yaş ve üzerindeki kadınların gerçekleştirdiği, dinî görevler ve öte dünyaya yönelik ilişkilere dayalı bir akrabalık şeklidir. Bu akrabalık şeklinde kardeşler birbirlerini koruyup kollar. Birbirlerine “ahretlik, ahretliğim vb. şekillerde hitap ederler (Maden, 1991, 102).

Mehmet Rauf’un “Üç Hikâye” adlı hikâye kitabındaki “Hediyeler” adlı hikâyesinde İstanbul’da ikamet eden bir ailenin yaz mevsimini geçirmek için tuttıkları bir sayfiyede başından geçen olaylar anlatılmaktadır. Bu aile zengin komşuları Rüştü Bey’le dul kızları Seniha’yı evlendirmeye çalışırken büyük bir mağduriyet yaşar. Bu hikâyenin kahramanlarından biri de Seniha’nın ahiretliğidir.

Bu hikâyede, ahiretlik namıyla isimlendirilen kişi o evde çeşitli hizmetleri yerine getiren bir kadın hizmetli olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır:

Bu esnada Seniha içeri giren ahretliğine (besleme kıza) kardeşinin çarşafını, peçesini veriyordu; “Çantayı yukarı çıkarsın mı?” diye sordu. Kız, Ekrem’in muvafakati (uygun görmesi) üzerine çantayı da aldı çıktı (2011, 77).

Ahiretlik namıyla isimlendirilen kişi evdeki herhangi bir işte evin hanımının aklına gelen ilk kişi olmaktadır. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde bu durum görülebilmektedir: “Evdeki humma-yı faaliyet (yoğun hazırlık) akşama doğru Rabia Hanım’ın ikide birde ahretliği çağıran, mutfakta aşçıya çıkışmak üzere akseden sesiyle kesb-i germî etti (hareketlendi)” (2011, 89).

2.4. AİLEYE YARDIMCI ELEMANLAR

Hizmetçilik, 19. yüzyılda Avrupa’da etkin ve yaygın bir şekilde uygulanan bir ücretli kadın mesleğiydi. Osmanlı İmparatorluğu’nda “hizmetçilik” mesleğinin ortaya çıkışı kölelik döneminden kalma kurum ve alışkanlıkların 1839 yılında ilan edilen Tanzimat’la birlikte tarihe karışmasıyla gerçekleşir. Kadın kölelerin yerini

zamanla ücretli hizmetliler almaya başlar. Bunlar “cariye”, “halayık”, “odalık”, “besleme”, “evlatlık”, “ahiretlik”, “sütanne”, “dadı”, “mürebbiye” vb. isimler altında çalıştırılırlar. 1870’lerden itibaren ortalamanın üstünde gelir sahibi olan Osmanlı evlerinde de hizmetçiler, aşçılar, muallimeler ve mürebbiyeler çalışmaya başlar. Avrupai bir yaşam tarzı sürmek isteyen Osmanlı aydınlarının ve seçkinlerinin evlerindeki ev içi hizmetleri ücretli hizmetliler tarafından yerine getirilir. Eve hizmetçi almak, yemekleri aşçıya yaptırmak ve çocukların eğitimi için mürebbiye tutmak gibi fikirler orta sınıf Osmanlı ailelerine bile yabancı gelmemeye başlar. 19. yüzyılın sonlarında bu çalışanlar yerini aylıklı hizmetçilere, gündelik çalışan temizlikçi veya çamaşırcı kadınlara bırakır. İkinci Meşrutiyet Dönemi’ne geldiğinde, İstanbul’da hizmetçisi, aşçısı, çamaşırcısı, süt-annesi, muallimesi, mürebbiyesi, bohçacısı olmayan kalburüstü ev pek kalmamıştır. Mütareke İstanbul’unda esaret koşulları altında yaşanan Avrupa etkisi ve onun yarattığı geçici Avrupai modalar sebebiyle “hizmetli sahibi olmak” toplumsal prestij kaynağı hâline gelir. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçilirken hizmetçi sahibi olmak elit bir yaşam sürmenin de en önemli göstergelerinden biri olur (Karakışla, 2014, 12-29).

Ortaylı (2009), yardımcı hizmetlilerin Osmanlıdaki durumuyla ilgili çeşitli tespitlerde bulunur. Orta sınıf halka ait evlerde -çok fakir olmadıkça- yardımcı hizmetliler bulunmaktadır. Kafkasya’dan gelen cariyeler konaklarda hizmetli olarak görev yapmaktadır. Çerkez kabilelerden getirilen evlatlık kız çocukları hizmetçi olarak kullanılmaktadır. Bazı ailelerde cariye kölelerin efendilerin çocuklarıyla evlendirildiğine de rastlanılır. Evlatlık kızlardan bazıları evlenme yaşı gelince evlendirilmektedir. Bunun yanında nesiller boyu ailenin çocuklarına boğaz tokluğuna bakan ve sonunda ihtiyarlığında bir köşeye bırakılanlar veya hayır kurumunda sıkıntı içinde ölümü bekleyenler de çoktur. Nâmık Kemâl’den başlayarak Recaizâde Mahmut Ekrem, Samipaşazâde Sezai gibi yazarlar bu durumu bazı eserlerinde işlemişlerdir. Cariyenin değişen toplum ve aile yapısı içindeki değişen konumuna yine bazı edebiyatçılar eserlerinde yer verir (s. 172-174).

Cumhuriyet öncesi döneme ait birçok hikâyede yardımcı hizmetliler okuyucunun karşısına eserin başkişisi veya yardımcı kişisi olarak çıkmaktadır. İncelenen birçok hikâyede bazı yardımcı hizmetlilerle ev halkı arasındaki gönül ilişkileri, evdeki hizmetlilerle ilgili diğer meselelere oranla daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu tezin kapsamına giren birçok hikâyede -Tanzimat Dönemi'nde kaleme alınanlar başta olmak üzere- bu durum görülmektedir.

Emin Nihat Bey'in "Müsâmeretnâme" adlı hikâye kitabındaki "Vasfi Bey ile Mukaddes Hanımın Sergüzeşti" adlı hikâyede Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım arasındaki aşk ve onların birbirlerine kavuşmak için yaşadıkları zorluklar anlatılmaktadır. Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım'ın bu zorlukları yaşamasında evdeki hizmetlilerden biri olan Hüsrev'in payı büyüktür. Hikâyede yer alan diğer bir hizmetli olan Cevrî Kalfa da olayların seyrinde önemli bir konumdadır. Hüsrev bu düzenbazlıkları sırf Mukaddes Hanım'ı elde etmek için yapar. Hüsrev'in yaptıkları cezasız kalmaz. Mukaddes Hanım, Hüsrev'in kötü niyetini öğrenince onu kovar. Hüsrev memleketi Çerkezistan'a giderken yolda bir kazaya uğrayarak ölür.

Bu hikâyede evin yardımcı hizmetlileri olan Köle Hüsrev ve Cevrî Kalfa'nın olayların seyrinde önemli rolü olduğu görülmektedir.

Emin Nihat Bey'in "Müsâmeretnâme" adlı hikâye kitabında yer alan "İhsan Hanım yahut Atiye Hanım'la Uşşâkının Sergüzeşti" adlı hikâyede Atiye Hanım, kardeş gibi beraber büyüdüğü evin hizmetlilerinden Despino'yu hikâyenin sonunda erkek kardeşi olduğunu öğrendiği Hakkı Bey ile evlendirir.

Bu hikâyede, evdeki hizmetlilerle aile bireyleri arasındaki samimi ilişkiyi görmek mümkündür.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Gençlik" adlı hikâyesinde bir gencin bir cariye ile evliliği anlatılmaktadır. Ev ahalisi dört aylık bir test sürecine tabi tuttukten sonra evine bağlı kalacağı sözünü delikanlıdan alarak onu teyzesinin cariyesi Peyker ile evlendirirler. Delikanlının sevdiği kıza yazdığı mektubun evdeki Arap hizmetçi Fedai aracılığıyla muhatabına verilmesi de evdeki hizmetlilerin ev ahalisi tarafından birçok farklı iş için görevlendirdiğini göstermektedir.

Evdeki cariyelerle evin bekâr gençlerinin evlendirilmesinin anlatıldığı bu hikâyede aile içerisindeki cariyelerin evin asli bir üyesi olma şansına sahip olabileceklerine tanıklık edilmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Felsefe-i Zenan” adlı, kadın ve evlilik konusuyla ilgili hikâyesinde Zekiye; Mısır’da görevli bir Osmanlı paşasının çocuklarına ders vermeyi kabul eder ve Mısır’a gider. Ablası Akile’nin mektuplarla yaptığı bütün uyarılara rağmen Paşa’nın oğlu Sıtkı ile evlenen Zekiye bu evlilikle kendi felaketini de hazırlar. Eve alınan güzel cariyeye Mah-ı Tâban Zekiye’nin evliliğini bozar. Zekiye’nin kocası ile Mah-ı Taban gün geçtikçe birbirine yakınlaşır ve aralarında yasak bir aşk başlar. Aldatıldığını üzümlere öğrenen Zekiye duyduğu üzümlü sebebiyle ince hastalığa yakalanıp genç yaşta hayata gözlerini yumar.

Bu hikâyede evdeki bir cariyenin bir ailenin dağılmasına sebep olduğu görülmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Ölüm Allah’ın Emri” adlı hikâyesi, hikâye tekniği açısından yenilikçi bir hikâyedir çünkü hikâyedeki olay örgüsü sondan başa doğru ilerlemektedir. Bu hikâyede evdeki halayığa evin beyinin âşık oluşu ve ardından bu halayığı kıskanan diğer kadının çeşitli entrikalar çevirmesi anlatılmaktadır.

Sinesaf adlı halayık ile Sıtkı Bey birbirini sevmekte ve aşklarını mektuplarla birbirlerine ifade etmektedirler. Behice de Sıtkı Bey’e âşıktır ve çeşitli düzenbazlıklarla Sıtkı Bey’i Sinesaf’tan ayırmaya çalışır. Behice’nin asıl amacı Sinesaf’ı bir paşayla evlendirip onu rakip olmaktan çıkarmaktır. Bu amacına ulaşmak için Sinesaf’a Sıtkı Bey’in öldüğünü, Sıtkı Bey’e de Sinesaf’ın öldüğünü söyler. Tesadüfi bir şekilde iki âşık gerçeği öğrenir. Behice adlı kadının düzenbazlıkları ortaya çıkar. Bu düzenbazlıklara rağmen iki sevgili birbirine kavuşur.

Evdeki erkeklerle kadın hizmetliler arasındaki gönül ilişkileri, kıskançlıklar ve entrikalar bu hikâyede görülmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Bekârlık Sultanlık mı Dedin?” adlı hikâyesinde Süruri Efendi otelde çok para harcayıp bütçesinde açıklar vermeye başlayınca Feriköy’de bir ev tutar. Seropik adlı orta yaşlı bir Ermeni kadını hizmetçi ve Petraki adlı otuz yaşındaki bir Rum’u uşak olarak tutar. Bir hafta on gün kadar sonra Süruri Efendi, Seropik’e alıcı gözlerle bakmaya başlayınca Seropik ben sizin işçinizden başka bir şey değilim bir daha bana böyle sarkıntılık ederseniz bu evden giderim, diyerek Süruri Efendi’yi ikaz eder. Süruri Efendi zamanla her iki hizmetlinin de yanlış hareketlerini görmeye başlar. Seropik ile Petraki arasında bir yakınlaşma olduğunu duyunca daha da sinirlenir ve onları evden kovar.

Bu hikâyede düzgün yürümeyen bir ev sahibi-hizmetli ilişkisi okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Ahmet Mithat Efendi'nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Bir Fitnekâr” adlı hikâye, Mümtaz Bey adlı zengin bir adamın ailesinin evdeki Mansur adlı bir uşağın yaptıkları sebebiyle nasıl dağıldığını ama sonunda uşağın cezasını çektiğini gösteren bir hikâyedir.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, evdeki bir uşağın kötü emellerine ulaşmak için yaptıklarını görmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Emanetci Sıtkı” adlı hikâyesinde Sıtkı; ailesini kaybetmiş, evlat edinilip büyütülmüş, kırk beş yaşında, gösterişsiz, iyi huylu, zengin ve bekâr bir adamdır. Sıtkı yaşım geçti diyerek evlenmek istemez. Hikâyenin diğer başkişisi Ayşe Şeref Hanım ise Rıza Bey’le evlenir. Rıza Bey eşini başka kadınlarla aldatır ve eşine sevgi göstermez. Rıza Bey ölünce Ayşe Şeref Hanım annesiyle kalır ama artık mutludur çünkü kötü bir kocadan kurtulmuştur. Ayşe Şeref Hanım’ın Rıza Bey’den çocuğu olmaz. Ailenin durumu kötüleşir. Ayşe Şeref Hanım yaptığı el işlerini satarak ailesinin geçimini sürdürmeye çalışır. Bu sırada annesi de ölür. Bir başına kalan Ayşe Şeref Hanım çocukluğunda beraber büyüdüğü kendisi gibi Dimyatizâde Abdülgaflar Efendi’nin evlatlığı olan Sıtkı Efendi’ye mektup yazarak eskiden dadılığını yapmış olan Pembegül Kalfa’yı bulup yanına getirmesini ister. Sıtkı Efendi bu isteği geri

çevirmez. Pembegül Kalfa'yı kocası Sarı Mustafa ile birlikte Ayşe Şeref Hanım'ın evinde görevlendirir. Sıtkı tarafından eve getirilip maaşa bağlanan Sarı Mustafa bu ikiliyi bir araya getirmeye çalışır. Emektar uşağın çabaları sonuç verir. Sıtkı Efendi Ayşe Şeref Hanım'la evlenir.

Ahmet Mithat Efendi'nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Gönül”ün başkişilerinden olan Pol adlı gencin babası fakir bir bahçıvandır ve Dük Dö Baravil'in çiftliğinde bahçıvanlık yapmaktadır. Pol, babası ölünce aynı çiftlikte bahçıvanlık yapmaya başlar. Pol, çok iyi bir bahçıvandır. Hikâyenin diğer başkişisi Margret ise Dük Dö Baravil'in kızıdır. Babası, kızı Margret'i yine asilzâdelerden biri olan Kont Dö Belvil'in oğlu ile evlendirmek ister. Genç adam gerçekten iyi biri olduğunu sevdiği kızın babasına kanıtlar ve sevdiği kızla evlenir. Sınıf farkının aşkı engelleyemediği bu evliliği çevredeki asilzâdeler kıskanırlar çünkü soylu bir dükün kızı bir bahçıvanla evlenmiştir.

Ahmet Mithat Efendi'nin bu hikâyesinde evdeki yardımcı hizmetlilerden olan bir bahçıvanın asil bir ailenin kızıyla evlenmesine tanıklık edilmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin, “Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-” adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki “At Bulunur Meydan Bulunmaz Meydan Bulunur At Bulunmaz” adlı küçük hikâyede Behzat Bey, Halime Hanım'la evlidir. Evde Mehveş adlı bir cariye vardır. Behzat Bey bu cariyeden çok hoşlanmaktadır. Mehveş'i yalnız yakalamak için fırsat kollamaktadır. Fırsatı yakalar ama bu sefer de Behzat Bey için başka bir mâni çıkar. Bu durum üzerine Behzat Bey'in ağzından şu atasözü çıkar: “At Bulunur Meydan Bulunmaz Meydan Bulunur At Bulunmaz.”

Bu hikâyede okuyucu, olayların merkezinde evdeki hizmetlilerin olduğunu görmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin, “Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-” adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki “At Sahibine Göre Eşer” adlı küçük hikâyede Safayi Efendi kendisine kalan miras sayesinde eşi Hesna Hanım'la rahat bir hayat sürdürmektedir. Safayi Efendi'nin evindeki hizmetli sayısı bir hayli çoktur. Safayi Efendi'nin evindeki hizmetlilerin görev dağılımı geniş bir

yelpazededir. Safayi Efendi'nin musikiye meraklı olması sebebiyle piyanocu, kanuncu ve kemancı olmak üzere üç cariyesi vardır. Ayrıca evde bir kâhya kadın, bir uşak, bir erkek aşçı, bir seyis, bir arabacı ve bir de ayvaz bulunur. Hesna Hanım akşamları evde verilen müzikli eğlenceler esnasında kocasının piyanocu cariyeye Peyker'e meylettğini görür. Hesna Hanım, kocası odadan sarhoş olmuş şekilde çıkınca cariyeyi yakalayıp dövmeye başlar.

Birçok hizmetlinin karakter olarak yer aldığı bu hikâyede hizmetlilerin de içinde olduğu entrikalar okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Ahmet Mithat Efendi'nin, "Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-" adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki "Ere İnanma Soya Dayanma" adlı küçük hikâyede, evlenerek azat olmuş ve kalfa namını almış Çeşm-i Cellad adında yetmiş beş yaşını aşmış bir kadın çalıştığı evlerdeki beylerin evdeki hizmetlilerle aralarında geçen gönül ilişkilerini ve orada gerçekleşen ahlaksızları anlatır.

Evdeki hizmetli kadınlarla evdeki erkekler arasında gerçekleşen ve aile hayatını olumsuz etkileyecek ahlaka mugayyir olaylara bu hikâye aracılığıyla tanıklık edilmektedir.

Samipaşazâde Sezai'nin "Küçük Şeyler" adlı hikâye kitabındaki "Düğün" adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Kalfalarla odalıklarla dolu büyük bir konakta oturan Behçet Bey adlı zengin bir adam Sitare Hanım adlı çirkin ama zengin bir kızla sırf parası için evlenmek üzeredir. Behçet Bey, evdeki Dilsitan adlı on sekiz yaşındaki bir halayığa tecavüz eder. Onu odalığı yapar. Behçet Bey, Dilsitan'a çok kötü davranmaktadır. Dilsitan, Behçet Bey'in evleneceğini duyunca hastalanır. Dilsitan çok öksürüyor diye onu rutubetli izbe bir yere koyarlar. Hikâyenin sonunda Dilsitan, Behçet Bey'in Sitare Hanımla olan düğünü esnasında çalgı sesleri arasında son nefesini verir.

Bu hikâyede okuyucunun karşısına bir halayığın başına gelenler sonrasında ölümü çıkmaktadır.

Samipaşazâde Sezai'nin "Rumuzü'l-Edeb" adlı hikâye kitabındaki "Bedia Hanım" adlı hikâyede Bedia Hanım öksüz bir genç kızdır. Bedia Hanım, İstanbul'da bir yalıda Mis Mach Intoch adlı mürebbiye, Bahrı Nil Kalfa adlı dadı ve Nazenin adlı küçük halayığın beraberinde ve gözetiminde büyütülmüş on yedi yaşında nazlı bir genç kızdır. Bedia Hanım, Lütfi Bey'le evlenir ama Lütfi Bey geceleri sazlı sözlü eğlencelere giden ve eşini başka kadınlarla aldatan hissiz bir adamdır. Bedia, Lütfi Bey'in bu davranışları sonucunda üzüntüsünden hastalanarak yatağa düşer ve ölür. Bu ölümle tüm aile üzüntüye gark olur.

Bu hikâyede, aile içindeki yardımcı hizmetlilerle aile bireyleri arasındaki samimi ilişki görülebilmektedir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısım bir dadının elinde büyüttüğü genç kızın ölümü üzerine duyduğu üzüntüyü göstermesi açısından önemlidir:

Bedia bir çocuğun uyuklaması gibi huzur ve sükûnetle hâb-ı ebedîye dalmıştı. Dadısı gülerek ağlayarak saçlarını yoluyordu: "Bırakın beni! Ben hanımımı güldürürüm. Bakın şimdi nasıl gülecek." Odasına girip başı ucunda: "Mani kani, hotohani, taşı taşı, kukuriku! kukuriku!" Bu diyordu ki: "Güzel yüzünü yastıkladan kalsın, sabahla oldu, Horosla böyle söylüyo. Kukuriku! Kukuriku!" Bedia bu sefer gülmüyordu (2003, 154).

Samipaşazâde Sezai'nin "Rumuzü'l-Edeb" adlı hikâye kitabındaki "Mihriban" adlı hikâyesinde Mihriban, İstanbul Çengelköyü'nde Ata Efendi'nin konağında bir halayıktır. Ata Efendi felçlidir. Ata Efendi'nin oğlu Hakkı, ruhsuz ve vahşi bir adamdır. Hakkı Bey, Mihriban'a tecavüz eder. Mihriban hamile kalınca onu başka bir eve gönderirler. Çok kötü şartlarda bir kız çocuğu doğurur. İmam, kızın adını Enzile verir. Hakkı Bey, küçük kızı almak ister ama Mihriban kızını vermek istemez. Küçük kız çok hasta olur. Mihriban kızını doktora götürür. Doktor küçük kızın bu hastalıktan kurtulması için hiçbir çare olmadığını söyler. Enzile bu hastalık sebebiyle ölür. Mihriban ölmüş kızını üç gün hiç kıpırdamadan bekler. Akli başından gitmiş, üstü başı dağılmış bir şekilde çarşıya çıkar. Mihriban çarşıda bayılır ve hastaneye yatırılır. Vefat eder. Mihriban'ın vefat haberi Ata Efendi'ye mektupla bildirilir. Hakkı Bey, Mihriban'a üzölmek bir kenara sadece Mihriban'ın bedeli olarak gördüğü yüz lirası gittiği için üzölür.

Bir halayığın başına gelen birçok olumsuzluk bu hikâyede okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Mehmet Celal'in "Solgun Yedigârlar" adlı hikâyesinde Hasibe adlı hizmetçiye seven ve onunla evlenip mutlu bir yuva kurmak isteyen delikanlı, şirketinin onu önce Beyrut'a sonra Şam'a göndermesiyle bu hayalini gerçekleştiremez. İstanbul'a döndüğünde görür ki Hasibe evlenmiş hatta çoluk çocuğa karışmıştır. Defterinin arasında sakladığı solgun yedigârlar dediği portakal çiçeklerini koklayarak Hasibe'ye aşk şiirleri yazar. En sonunda yaprakları rüzgâra bırakarak bu aşkı unutmaya başlar.

Bu hikâyede bir gencin evlerindeki yardımcı hizmetliye olan aşkı ve bu aşkın bitmesi sonrasında gencin duyduğu üzüntü görülmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bir Yazın Tarihi" adlı hikâye kitabındaki "Ferhunde Kalfa" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Ferhunde zengin bir ailenin yanında evin kızı Hesna ile büyümüştür. O evde kalfa¹⁹ olarak çalışmaktadır. Bu aile onu Hesna'dan ayırmadan kendi kızları gibi büyütür. Hesna'ya ne alınırsa ona da benzer şeyler alınır. Ferhunde'ye evin beyi "—Ferhunde! Sen Hesna ile beraber büyüdün, seni şimdiye kadar evden ayrı tutmadım, sen de hepimizin memnuniyetini kazandın" (2005, 184) diyerek onun evdeki konumunu ifade eder.

Ferhunde, Hesna ile büyütülmüş olmanın kendisi için bir ayrıcalık olduğunu düşünmektedir. Ferhunde'nin en büyük hayali evlenip mutlu bir aileye sahip olmaktır. Hesna, gelin olma çağına gelince eve görücüler gelmeye başlar. Görücülerin gelmesi Ferhunde'yi de heyecanlandırır çünkü Hesna gelin olunca o da gelin olacağını düşünmektedir. Hesna evlenir ve Sâbit adında bir oğlu olur. Sabit de büyüyüp evlenir. Ferhunde hâlâ evlenememiştir ama evlilik hayalleri kurmaya devam etmektedir. Ferhunde artık çok yaşlanmış, saçlarına aklar düşmüştür. Ferhunde en sonunda Sâbit'in lalasıyla evlenir.

¹⁹ "Ferhunde Kalfa" adlı hikâyenin ilk sayfasındaki dipnotta "kalfa" şu şekilde tanımlanmaktadır: Eskiden saraylarda ve konaklarda hizmetlilerin başında bulunan kız ya da kadına verilen unvandır... Kalfalar çok küçük yaşlarda konaklara alınır ve evin düzenine uygun şekilde yetiştirilirler. Belli bir hizmet süresinden sonra çehizleri konak sahibi tarafından hazırlanarak evlendirilirler.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, evdeki bazı yardımcı hizmetlilere ailenin bir bireyiymiş gibi muamele edilebileceğini görmektedir.

Mehmet Rauf'un "İlk Temas İlk Zevk" adlı hikâye kitabındaki "Fedâî" adlı hikâyede evin hanımının titizliği sebebiyle iki yıl süresince hizmetçi bulamamaları anlatılmaktadır. Evin hanımı kendisi gibi titiz bir hizmetçi bulamayınca kocasının başının etini yer. Kocasını her ne kadar titizlik ve hizmetçi konusunda eşine lafını dinletemezse de eşini şu şekilde ikaz eder: "O kadar titizlik, o kadar merak iyi bir şey değil ki... Ne oluyor, evimizde ne rahat kalıyor ne selâmet. En çok yine kendin üzülüyorsun" (r. 1338, 100-101). Uzun bir zaman sonra aranan hizmetçi eve gelir. Evin yeni hizmetçisi her konuda mahir bir kadındır ancak bu hizmetçinin bir kusuru vardır. O da hizmet ettiği evin beyinden hoşlanmasıdır.

Titiz bir hanım için hizmetçi seçiminin ne derece zor olduğu bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Safvetî Ziya'nın "Bir Safha-i Kalb" adlı hikâye kitabına adını veren, mekânı İstanbul olan hikâyesinin konusu Vicdan adlı evli bir kadının Şekip adlı gençle kocasını aldatmasıdır. Vicdan yalıda yaşayan, zengin bir aileye mensup bir kızdır. Yalıda Çerkez dadılar ve İngiliz mürebbiyeler elinde büyür. Vicdan'ın hayatının her safhasında evdeki yardımcı hizmetlilerden mürebbiye ve dadılarının payı büyüktür.

Bu hikâyede o dönemde İstanbul'da yalıda oturan bir ailenin, çocuklarının eğitimi işini Çerkes dadı ve İngiliz mürebbiyelere vermesi görülmektedir.

İzzet Melih'in (Devrim) "Hüzün ve Tebessüm" adlı hikâye kitabında yer alan "Comtesse De Morlan" adlı hikâyede Comtesse De Morlan geçmişte soylu bir aileye mensup bir kadındır ve hiç evlenmemiştir. Ailesinin başına gelen felaketler sebebiyle memleketinden uzaklarda mürebbiyelik yapmak zorunda kalmıştır. Hikâyenin anlatıcısının kız kardeşine piyano dersleri vermektedir. Piyano çalarken eski şaşalı günlerini ve memleketini hatırlamaktadır. Hikâyenin anlatıcısı bu kadına içten içe çok üzülmemektedir.

O dönemde Avrupa'dan gelen mürebbiyelerin İstanbul'da yaşayan aileler içindeki durumu bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Hüseyin Rahmi'nin (Gürpınar) “Kadınlar Vaizi” adlı hikâye kitabındaki “Aferin Hayrullah” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Vahdet Bey eşini Karanfil adlı bir hizmetçiyle aldatır. Karanfil hamile kalır. Vahdet Bey, kendisi için sıkıntı oluşturan bu durumdan sıyrılmak için bir plan yapar. Bunu üstlenmesi için Uşak Hayrullah'ı yanına çağırır. Konuşmaya başladığı anda Hayrullah, Karanfil'le iki buçuk senedir ilişkisi olduğunu söyleyince Hayrullah ve Karanfil'in derhal nikâhı kıyılır.

Bu hikâyede bir hizmetçiyle evin beyi arasındaki yasak ilişki sebebiyle ortaya çıkan durumlar görülmektedir.

Hüseyin Rahmi'nin (Gürpınar) “Kadınlar Vaizi” adlı hikâye kitabındaki “Menekşe Kalfa'nın Müdafaası” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Arap hizmetçilerin hayatları ve medeniyete katkısı anlatılır. Ayrıca Büyük Cihan Harbi zamanında İstanbul'daki hayat pahalılığı eleştirilir. İkdâm Gazetesi'nde çalışan bir yazar, hizmetçiler için bir yazı kaleme alır ve yazının sonunda şu soru yer alır: “Söyleyin bana bakayım ki şu Menekşe Kalfa'nın medeniyetle bağıntısı nedir? Dünyanın ilerlemesine patlıcan kızartmaktan başka kaç paralık hizmet etmiştir?”(1966, 32). Gazetede yazıyı bir kişi Menekşe Kalfa'ya okur. Bu yazı üzerine Menekşe Kalfa çok sinirlenir. Hikâyenin anlatıcısından bu yazıya karşılık bir yazı yazmasını ister. Hikâyenin anlatıcısı, Menekşe Kalfa'nın isteği üzerine onun ağzından Arap hizmetçiler ve onların medeniyete olan katkıları ile ilgili bir yazı kaleme alır.

O dönemde İstanbul'daki hizmetlilerden bir kısmını oluşturan Arap hizmetliler ve onların hayatlarına dair izleri bu hikâye aracılığıyla görmek mümkündür.

Ahmet Rasim'in “Mehâlik-i Hayat” adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde Raif, Ârife adlı bir kadınla evlidir. Ârife, kocasını aldatmaktadır. Nâzım ise daha önce evlenip boşanmış bir kadın olan Sâdiye ile evlidir. Nâzım, eşini çok kıskanır. Raif ve Nâzım iki iyi arkadaştır. İki arkadaş Boğaziçi'nde müşterek bir yalı kiralayarak beraber yaşamaya başlar. Bu yalıda hizmetliler de vardır. Bu hizmetlilerden biri de “zenciye” namında bir Arap hizmetlidir. Arap hizmetliler hikâyede Raif-Ârife çiftinin hizmetini görmektedir. Zenciye, Ârife'nin mektuplarını

götürmektedir. İki aile arasında zamanla anlaşmazlıklar çıkar ve Raif-Arife çifti yalıdan ayrılır. Ârife'nin oyunu sonucu bir kumpasın içine çekilen Sâdiye, Ârife ile buluşacağını düşünerek bir eve gider. Sâdiye'nin karşısına iki erkek çıkar. O erkekler ona sarkıntılık etmeye başlayınca Sâdiye odadan çıkmak ister. Erkekler ona engel olunca odadan çıkamayacağını anlayan Sâdiye pencereden atlayarak canına kıyar.

Mekânı bir yalı olan, entrikalarla dolu bu hikâyede yardımcı kadın hizmetlilerden bazıları Arap milletine mensuptur ve onlara “zenciye” denmektedir. Bu ad o dönemde İstanbul'daki aileler arasında Arap hizmetlilerin ortak adı olmuştur denilebilir çünkü Ahmet Rasim'in ve o dönemdeki birçok sanatçının hikâye ve romanlarında “zenciye” namıyla bilinen hizmetçilerle karşılaşmaktadır. Hikâyeden alıntılanan şu cümleler buna örnektir: “Evde bir hizmetçiyle Raif bulunduğundan diğer zenciye Ârife ile beraberdi (...) O gün Ârife'nin zenciyesi Nâzım'ın yalısına geldi” (r. 1308a, 47-54). Ayrıca Ahmet Rasim'in “Meyl-i Dil” adlı hikâye kitabında da “zenciye” yer almaktadır.

Ebubekir Hazım'ın (Tepeyran) “Eski Şeyler” adlı hikâye kitabındaki “Model Sami” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde yakışıklılığı sebebiyle Model Sami lakaplı bir genç Nihal adlı bir kızla evlenir. Bu çift mutlu bir evlilik hayatı sürerken Sami vereme yakalanır. Sami, çocuğu dünyaya geldiği gün bu dünyadan göçer. Eşi Nihal de çocuğunu dünyaya getirdikten sonra evlenmeden önceki hastalığının ilerlemesi sebebiyle Sami'den birkaç dakika önce hayata gözlerini yummuştur. Nihal'in dadısı olan ihtiyar Zenciye Meymenet ile Nihal arasındaki samimi bir ilişki vardır. Meymenet, Nihal'i bir anne gibi sevip kollamaktadır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda dadısı ile Nihal'in arasındaki yakın ilişki görülmektedir:

—Sevgili dadıcığım, şayet ben kalkıp gidemeyecek bir hâlde bulunursam sen çocuğu hemen al; beye koş “İşte Şehab geldi, müjde benim de!” dedi. (...) Vahâmet-i hâli gören, Nihal'i gerçekten bir valide gibi seven zenciyenin beti benzi atıyor, yüzü sanki gözlerinden fişkırان dümû seylâbeleriyle yıkandıkça, ağarıyor (2017, 224-226).

O dönem İstanbul’unda evdeki yardımcı hizmetlilerden olan bir dadı ile evin kızı arasındaki ilişkinin ne derece samimi ve içten olabileceği bu hikâye vasıtasıyla görülebilmektedir.

Ömer Seyfettin’in “Tos” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Fatma Hanım babasından kalan miras sayesinde rahat bir yaşam sürmektedir. Fatma Hanım kırk yaşına yaklaşmıştır. Fatma Hanım yirmi yıllık evlidir ama çocuğu yoktur. Dindar bir kadındır. Fatma Hanım’ın hayattaki en büyük sıkıntısı kocasıdır. Kocas; hiçbir işte çalışmayan, gününü gün eden, ahlaken de düşük bir adamdır. Ayrıca bu koca, Fatma Hanım’ın on yedi yaşındaki ahiretliği Makbule’ye sarkıntılık etmektedir. Fatma Hanım bu sebeple Makbule’yi yanından hiç ayırmaz. Bu adamın bir kötü alışkanlığı da kurbanlık koçu tos vurmaya alıştırmasıdır. Fatma Hanım, kocasının bu davranışlarından dolayı kocasının utanacağı bir hâle düşüp yaptıklarından pişman olması için dualar eder. Fatma Hanım’ın evde mevlit okuttuğu esnada kocasının bir dikkatsizliği sonucu koç, kocasını boynuz darbeleriyle Makbule’nin üstüne yıkar. Bu esnada hem kocası hem de Makbule kapının kırılan camlarıyla birlikte mevlit dinleyen kadınların arasına düşer. Bu olay sebebiyle evin beyi utanılacak bir hâle düşmüş ve hak ettiği cezayı bulmuştur. Bu sahneyi gören Fatma Hanım, dualarının çok çabuk kabul olduğunu düşünerek bayılır.

Bu hikâyede, bir kadının eşiyle ilgili yaşadığı sıkıntılar ekseninde eşinin evde çalışan bir yardımcı hizmetliye karşı yanlış davranışları ve sonrasında eşinin, bu davranışının bedelini herkesin önünde utanılacak bir duruma düşerek ödemesi görülmektedir.

Ömer Seyfettin’in “Türkçe Reçete” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Belkıs adlı evli bir kadın kocasıyla anlaşamaz. Bu çift sürekli kavga eder. Bu durum Belkıs’ın psikolojisini olumsuz anlamda etkiler. Kocası vurdumduymaz bir adamdır. Bu durum kadının kocasıyla arasında düzgün bir karı-koca ilişkisi oluşmasını engellemektedir. Belkıs yaşanan bir kavga sonrasında kendini kötü hissetmektedir. Rum hizmetçisi Eleni’ye İstanbul’un meşhur doktorlarından Şerif’i çağırır. Doktor; Belkıs’ı dedikodu, sigara vb. ile o an için avutur. Belkıs’ı rahatlatır. Ayrıca Belkıs’ın yapması gerekenlere ilişkin bir reçete yazarak evden ayrılır.

Hassas bir kadınla vurdumduymaz bir koca arasındaki düzgün yürümeyen bir karı-koca ilişkisinin anlatıldığı bu hikâyede ana olay ekseninde ev içi hizmetlilerin evdeki durumu görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Türbe" adlı hikâyesinde mekân Selaniktir. Bu hikâyenin başkişisi; Şefika Molla adında, otuz sene önce kocasını kaybetmiş olan, çocuksuz bir kadındır. Bu kadına çocuğu olmayanlar, evde kalan kızlar, çocukları sınava girecekler vb. çeşitli sıkıntıları olan insanlar gelmektedir. O da onlara dua ederek onların derdine çare olmaya çalışır ve bu sayede geçimini sağlar. Bu kadın otuz yıldır Selanik sokaklarına çıkmamıştır. Şefika Molla, Rüküş Kadın adlı bir zenciyeyle yaşamaktadır. Rüküş Kadın ile aralarındaki bağlar çok kuvvetlidir. Rüküş Kadın onun can yoldaşdır. Uzun zamandır dışarı çıkmayan Şefika Molla ve zenciyesi Rüküş Kadın, çarşıya indiklerinde umumi tuvaleti türbe zannederek dua ederler ve komik duruma düşerler.

Bu hikâyede Şefika Molla adlı bir kadının başından geçen olaylar ekseninde ev içi yardımcı hizmetlilerden olan zenciyelerin bir aile içindeki konumu görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Birdenbire" adlı hikâyesinde hikâyenin başkişileri Ahter ve Yumuk adlı iki kadındır. Ahter kırk, Yumuk ise on dokuz yaşındadır. Ahter ve Yumuk duldur. Yumuk, eşiyle çok az bir süre evli kalıp ondan boşanmış bir kadındır. Yumuk, Ahter'in evinde misafir olarak kalmaktadır. Yumuk, karşısına birdenbire çıkacak bir aşkla hayatta yeniden mutluluğu yakalamak ister. Ahter'e göre aşk birdenbire doğmaz ama birdenbire biter ve bunu başından geçen bir anıyı anlatarak ispatlar. Çocukluk aşkıyla aralarında yirmi beş yıl sonra yeniden bir yakınlaşma olur. Ahter duldur ancak çocukluk aşkı evli bir adamdır. Bir gün yaşanan bir olay sebebiyle bu aşk birdenbire biter. Bu olay, hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda şu şekilde anlatılır:

Aradaki kapıyı da açmışlar. Bir aile gibi yaşamaya başlamışlar. Fakat bir gün bu kadın, ara kapının arkasından birtakım fısıltılar işitmiş. Kulağını yaklaştırmış; sevdiği, yalnızken kendine söylediği sözleri tekrarlıyor: — Ah sevgilim. Seni nasıl seviyorum. Seni görünce yüreğim ağzıma geliyor. Ah sen, benim ruhumsun. Falan filan...

— ...

—Merak ediyor. Kapıyı itiveriyor. Bir de ne görsün? Yirmi senedir insan diye sevdiği, evdeki şişman, arsız, hayâsız hizmetçi kızın dizlerine kapanmış, pis eteklerinden öpmüyor mu? Yıldırımıla vurulmuşa dönmüş (2017, 46-47).

Bu hikâyede, kırk beş yaşındaki dul bir kadın ile yeni boşanmış yirmi beş yaşındaki arkadaşının yeni bir aşkla ilgili umut ve umutsuzlukları görülmektedir. Bu iki dul kadının aşka ve yeniden evlenip mutlu olmaya ilişkin umutlarını kaybettiren kişi bir yardımcı hizmetlidir.

Bu hikâyede evdeki kadın hizmetliyle evin beyi arasındaki yasak ilişkinin başka bir yasak aşkın bitmesine sebep olduğu görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Tütün" adlı hikâyesinde Câbi Efendi adlı bir adam evlerinde aşçı olarak boğaz tokluğuna çalışan seksen yaşını aşmış Sudanlı Zenciye Şulever Bacı'ya her gün sigara getirmektedir. Şulever Bacı sigara tiryakisi olmuştur. Câbi Efendi ona sigara bulmakta sıkıntı yaşar. Bu duruma ilginç bir çözüm bulur. Patlıcan yaprağını sarıp padişah tütünü diye ona verir. Şulever bu tütünü çok beğenir. Bir gün Şulever hastalanıp yatağa düşer. Ölmek üzereyken niçin bu hâle düştüğünü şu şekilde açıklar: "Hayır, hayır, ben ihtiyarlıktan değil, tütünsüzlükten ölüyor..." (2017, 97). Şulever Bacı, Câbi Efendi'nin patlıcandan sardığı tütünü içtikten sonra Câbi Efendi'nin verdiği sigaraları beğenmediği için içmeyip kutularını fırlatmıştır. Şulever Bacı'ya patlıcan yapraklarından sarılmış sigara içirerek onu kurtarmak isteyen ev halkı her tarafta patlıcan yaprağı arar ama bulamaz çünkü mevsimi değildir.

Bu hikâyede uzun zamandır bir evde karın tokluğuna çalışan seksen yaşındaki bir aşçı kadının ev halkıyla olan samimiyeti görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Mürebbiye" adlı hikâyesinin mekânı İstanbul'dur. Hikâyenin başkişisi olan on sekiz yaşındaki genç, kız kardeşinin eğitimi için eve gelen tüm mürebbiyelere musallat olmaktadır. İster güzel ister çirkin olsun ayırım gözetmeden mürebbiyeleri takip edip sıkıştırmaktadır. Annesi ve babası onun bu yaptıklarını görüp birçok mürebbiyeyi evden göndermiştir. Bu genç, Adrian adlı güzel bir mürebbiyeyle anne ve babasının ikazına rağmen yakınlaşır. Aralarındaki muhabbet artınca Adrian onu odasına çağırır ama bir türlü o odaya giremez çünkü

odanın kapısı kilitlidir ve içeriden sesler gelmektedir. Bir gece mürebbiyenin odasının anahtarını bulur ve zifirî karanlıkta odaya girer. Eliyle etrafı yoklarken eline yumuşak bir şeyin değdiğini fark eder. Gencin eline değen şey babasının sakalıdır.

Bu hikâyede evdeki kadın hizmetlilerle evdeki erkekler arasındaki yasak ilişkiler görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Havyar" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Hamdûne Hanım yaşı altmışı geçmiş bir kadındır. Bu kadın hem dul hem de zengindir. Kızını Hüsam Efendi adlı düzgün bir gençle evlendirir. Bu evlilikte yirmi yıl her şey iyi gider. Yirmi yılın sonunda Hüsam Efendi'nin davranışlarında menfi değişiklikler olur. Hüsam Efendi, Hamdûne Hanım'ın kırk yıllık Arap halayığı Sudanlı Servinur'a sarkıntılık yapmaya başlar. Hüsam Efendi, hiçbir kabahati olmayan Servinur'un odasına girmeye bile kalkışır. Hamdûne Hanım'ı damadının sebep olduğu birçok olumsuz olay arasında en fazla üzen de bu olay olmuştur.

Bu hikâyede, içgüveyi olan bir damadın evdeki yaşlı Arap hizmetliye sarkıntılık etmesi sebebiyle eşi ve kaynanasının çok derin bir üzüntü yaşaması anlatılmaktadır.

Fahri Celal'in (Göktulga) "Talak-ı Selase" adlı hikâye kitabında yer alan hikâyelerden biri olan "Cürm-ümeşhut"ta evdeki aşçının eşini öperken kendi eşine yakalanan bir adamın hikâyesi anlatılmaktadır. Asaf Bey'in kayınbiraderi Saffet çapkın bir gençtir. Komşu kızları, evdeki hizmetliler Saffet'in sarkıntılık ettiği kadınlardan sadece bazılarıdır. Saffet'in ablası Fahire Hanım, kardeşinin bu davranışlarından rahatsız olmaktadır. Saffet'in son zamanlarda evin aşçısının İkbâl adlı eşine sataştığını kocasına söyleyerek kocasından Saffet'i bu konuda uyarmasını ister. Asaf Bey aşçının eşinin yanaklarını sıkarak onu kucaklar. Asaf Bey'in eşi onları bu hâlde görünce yere yığılır. Fahire Hanım aşçının bunu duyması gerektiğini söyler. Bu bağırtiların aşçının kulağına gitmesi sonucu rezil olmak ve aşçı tarafından öldürölmek istemeyen Asaf Bey eşine yalvarır yakarır. Sarhoş olduğu için böyle bir kabahat işlediğini söyler. Kadın en sonunda çocuklarının hatrı için bağırırmaktan vazgeçer. Aşçı, elinde kocaman bir odunla koşarak gelmektedir. Bunu gören karı-koca çok korkar ama korkuları yersiz çıkar çünkü aşçı olaydan bihaberdir. İçerdeki

eşini de o odunla ayılttığını Fahire Hanım'ı da bu şekilde ayıltacağını söyleyince aşçının bu beklenmeyen tepkisi sonrasında Asaf Bey ve eşi rahatlar.

Bu hikâyede evdeki hizmetli kadınlarla evdeki bekâr ve evli erkeklerin arasında yasak ilişkiler gerçekleştiği görülmektedir.

Aka Gündüz'ün "Enes Avni" müstearıyla yayımladığı "Odalığın Defteri" adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde halayık olarak satılan ve ismi sürekli değiştirilen Hacer'e verilen en son isim Gülşen olur. Said Paşa'nın konağında sefil bir hâlde yaşamak zorunda kalan genç kız bu evin ardından başka bir bir paşa ailesine halayık olarak satılır. Bu aile genç kıza çok iyi muamele ettiği için genç kız bu evde çok mutlu olur. Bu evin damadı Gülşen'i odalık olarak almak isteyince kıskançlık sebebiyle genç kız bu evden gönderilir. Son olarak satıldığı konaktaki yaşlı Paşa onu odalık yapmak isteyince çaresiz kalan genç kız bu teklifi kabul etmek zorunda kalır. O evdeki Dadı Kalfa'nın genç oğlu Mükerrerem onun odalık olmamasını, gençlerin mutlu olması gerektiğini söyler. Bu sözler genç kızın kafasını karıştırır. Gülşen, Mükerrerem'in bu sözleri ardından kendisini ona teslim eder. Hikâyenin sonunda genç kız Paşa'nın karşısına çıldırmış bir hâlde çıkar. Ev halkı onun deli olduğuna hükmederek onu bir odaya kapatır.

Hikâyenin sonundan alıntılanan aşağıdaki kısımda genç kız kendisinin deli olmadığını sadece mutlu olmak için böyle davrandığını belirtir:

Hepsi aptal, hepsi ahmak, hepsi deli, sonra sonra zâlimler.. Bir de bana diyorlar. Şey diyorlar: A.. Gülşen deli.. Ben mi deli?.. Ben mi deli olmuşum? Ben mesudum kuzum!. Beni dört günden beri deli diye buraya kapadılar. Sanki ne var? Hiç değil mi? Gençler mesut olmadırlar.. Ya! Öyle yaptım (r. 1330a, 61).

Bu hikâyede bir halayığın başından geçen olaylar okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Peyami Safa'nın "Asrın Hikâyeleri" adlı hikâye kitabında yer alan "Bazı Kere Hayvanlaşırsınız" adlı hikâyede eşinin, bir akrabasına gitmesini fırsat bilen Hulûsi evdeki Rum Hizmetçi Eleni'nin odasına girerek hizmetçinin karşı koymasına rağmen ona sarılır ve onu öpmeye çalışır. Bu esnada eve gelen eşi bu sahneyi görüp evi terk eder. Eşine yakalanan Hulûsi olayı anlatıp akıl danışmak için bekâr olan arkadaşı

Fuad'ın yanına gider. Fuad bu duruma şöyle bir çözüm bulur. Evin beyi hizmetçiye kovacak ve kovulan hizmetçiye arkadaşı kendi evine hizmetli olarak alacaktır.

Bu hikâyede, evdeki bir hizmetliyle evin beyinin uygunsuz bir şekilde evin hanımı tarafından görülmesi sonrası evin hanımının evi terk etmesi ardından kocanın pişmanlığı ve arkadaşının bulduğu çözüm yer almaktadır.

Sonuç olarak tez kapsamına giren birçok hikâyede -özellikle Tanzimat Dönemi'nde aile ile ilgili meseleleri işleyen hikâyelerde- aile içindeki yardımcı hizmetlilerin aile içi yaşantıya olan etkilerinin olduğu görülmektedir. Bu hizmetlilerin çoğu Kafkas, Arap veya Avrupa kökenlidir. Cariye, odalık, kalfa, halayık gibi unvanlara sahip bu kişilerle evlenme veya bu kişiler sebebiyle karı-koca arasında ortaya çıkan kıskançlık, aldatma meseleleri hikâyelerde önemli bir yer tutmaktadır.

2.5. AİLEDE EĞİTİM

İngilizce ve diğer Avrupa dillerinde education/educazione olarak adlandırılan eğitim semantik açıdan Latince “educare” fiilinden gelir; inşa etmek, ayağa kaldırmak, dikmek manasındadır. En yaygın tanımıyla eğitim: “Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir” (Ertürk, 1979, 12).

Toplumsal bir kurum olarak “aile” ve “eğitim” ortak yanlarının yanı sıra farklı yönleri ile de birbiriyle bağlantılı ve karşılıklı ilişki içerisinde. Çocuk eğitimi ailede başlar. Okul ve çevreyle birlikte hayat boyu devam eder. Aile bir yaygın eğitim kurumudur. Bireyin eğitimi önce ailede başlamaktadır ve örgün eğitim kurumu olan okullarda devam etmektedir. Okullarda ve ailede verilen eğitimin birbirini desteklemesi beklenir.

İnsanın sosyalleşmesinde, eğitim ve öğretimde en etkili grup ailedir. Bireyin eğitilme kabiliyetinin en yüksek olduğu çocukluk döneminin ailede geçmesi insanın kişiliğinin oluşmasında ailenin önemini daha iyi göstermektedir. Eğitim, ailenin önemli fonksiyonlarından biridir. İnsan daha bebeklikten itibaren -hatta bazı ilim

insanlarına göre anne babanın genlerindeki varlığından itibaren- anne babanın davranışlarından, yediği gıdalardan, şahsiyet özelliklerinden etkilenir. İnsanın dünyaya geldiği an daha anne ile ilk temasıyla birlikte hayat boyu devam edecek eğitim süreci de başlamış olur. Bu süreçte aile çocuğunu kötü alışkanlıklardan koruma, rehberlik etme, istişare, güven oluşturma, ilgi gösterme, bakımını üstlenme, model olma, yaşam sevgisini motive etme, azim telkin etme gibi pek çok konuda destekleyecek ve birey; yaşama dair pek çok konuyu ailede öğrenecektir (Ersoy, 2017, 27).

Ortaylı (2009) Osmanlıda çocukların eğitiminde sadece aile değil aile dışı unsurların da etkili olduğunu şu şekilde açıklar: “Klasik toplumda çocuk üzerinde ailenin, akrabaların ve mahalle ile cemaatin kontrolü vardır. Bu bir ictimai destek mekanizmasıdır, bir dayanışmadır” (s. 137).

Birey; ailenin ve toplumun kurallarını öğrenme, kendini tanıma ve geliştirme, inanç ve değer sistemi oluşturma, adab-ı muaşeret, sosyalleşme, meslek edinme, gelişim döneminin sıkıntılarıyla baş etme gibi pek çok konuda ailenin eğitimine ve rehberliğine ihtiyaç duyar (Ersoy, 2017, 27).

Ailede anne babanın planladığı veya doğal seyrinde gerçekleşen eğitim sürecinde birey pek çok bilgi, beceri ve değer kazanır. Çocuk, ailedeki eğitimden doğrudan veya dolaylı olarak olumlu veya olumsuz bir şekilde etkilenir. Ailede eğitimin bazı özellikleri şunlardır:

- a) Birey alışkanlıkları ailede öğrenerek yaşamına devam eder.
- b) Ailede eğitim planlı bir ders mantığıyla yürümez.
- c) Ailede eğitimin takip edilebilir doğal bir yönü vardır.
- ç) Ailede eğitim uygulamalıdır.
- d) Ailede eğitim bireye şahsiyetinin ve yaşam felsefesinin temelini oluşturacak davranış modellerini sunar.
- e) Aile çocuğun hayat boyu eğiticisi ve rehberidir.

f) Ailede eğitim çocuğa birebir ilginin mümkün olduğu ona bütüncül yaklaşan bir eğitimidir.

g) Ailede eğitim gönüllü yürütülmektedir.

ğ) Ailede eğitim ailenin doğal ortamında geliştiğinden doğaldır, aile imkanları dâhilinde gerçekleştiğinden ekonomiktir.

h) Ailede bireye değerler doğal yollarla aktarılır.

ı) Ailede eğitim diğer eğitim kurumlarında olmayan anne-baba ve çocuk arasındaki yoğun duygusal bağları içerir. Bu da ailedeki eğitimin etkisini oldukça güçlendirir.

i) Birey, kimlik gelişiminin önemli bir parçasını oluşturan cinsiyet rolünü de ailede öğrenmeye başlar (Ersoy, 2017, 28-30).

Çocuk açısından eğitimin gerçekleştirileceği en iyi yer ailedir. İnsanlar temel değerlerini yeni nesillere aile aracılığı ile aktarır. Birey dinî-ahlaki bilgi ve tutumları, duyguları tanımayı, bunların yaşanma biçimlerini kontrol altına almayı, diğerleriyle ilişki ve iletişim kurmayı öncelikle ailesinden öğrenir.

Aile kurumu; modernizmle birlikte ortaya çıkan olgulardan etkilenerkek yapısal ve fonksiyonel bir dönüşüme uğramış, eğitim fonksiyonunu yerine getirmede birtakım eksiklikler yaşamaya başlamıştır. Aile kurumu bu nedenle eğitici fonksiyonunu önemli ölçüde okullara devretmiştir ancak okul tek başına eğitim-öğretimde aile katkısı olmaksızın tam anlamıyla başarılı olamamaktadır. Ailenin eğitim işlevini yerine getirmede eksiklikleri bulunsa da aile çocuk ile yakın bağı, sorumluluğu ve yakınlığı nedeniyle eğitimdeki önemini korumuştur (Ersoy, 2017, 43).

Osmanlıda çocuğun eğitimi aile içinde anne-baba ve aile büyükleri tarafından yerine getirilir. Çocuk, babanın hukuki denetim ve velayeti altındadır. Çocuğun eğitimi hususunda aile içinde ön planda anne ve büyükanne olduğundan modernleşme devrinde yazarlar kadının yani annenin eğitilmiş olmasının üzerinde önemle durur. 19. yüzyıla kadar her cemaat daha çok dinî eğitim çerçevesinde okullarını kurar. Müslüman çocuk mahalledeki sıbyan mektebine Musevi çocuk

sinagogun yanındaki “heder” denen küçük okula gider. Hristiyan çocukların eğitimi papazların sorumluluğuna bırakılır. Geleneksel toplumun çocuğu anaokulunda değil mahallelerde akraba ve komşular arasında toplumsallaşır” (Ortaylı, 2009, 135-156).

Tanzimat Dönemi’nde basın ve yayın faaliyetlerindeki artış pek çok sosyal meseleyle birlikte ailedeki eğitim meselesinin de tartışılmasını yaygınlaştırmıştır. Bu dönemde Ziya Paşa, Nâmık Kemâl, Münif Paşa, Ali Suavî, Ahmet Mithat Efendi gibi birçok Tanzimat yazarı ve Tanzimat eğitim bilimcilerinden Selim Sabit Efendi, Ayşe Sıdika Hanım, Aristokli Efendi ailenin eğitim görevine ilişkin farklı düşünceler içeren yazılar kaleme almışlardır. Bu düşüncelerin günümüzdeki çağdaş eğitim verileriyle uyduğu görülmektedir (Akyüz, 1991, 440-444).

Bu çalışmada ailede eğitim iki alt başlık hâlinde incelenmiştir. Bu başlıklardan ilki “Dinî, Ahlakî, Millî, İnsanî Değerlerin Ailede Aktarımı” ikincisi ise “Aile İçindeki Çocukların Okuma, Yazma, Yabancı Dil Öğrenmesini Sağlama ve Başka Alanlarda Çocukları Bilgilendirme”dir.

2.5.1. Dinî, Ahlakî, Millî ve İnsanî Değerlerin Ailede Aktarımı

“Değer” kelimesinin Türkçe sözlükte karşımıza çıkan ilk anlamı şu şekildedir: “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet” (Parlatır vd., 1998 538). Kelimenin “Felsefe Terimleri Sözlüğü”ndeki açıklaması ise şöyledir: “Kişinin, isteyen, gereksinme duyan, erek koyan bir varlık olarak, nesne ile bağlantısında beliren şey” (Akarsu, 1975, 44).

Değerler, insanı insan yapan ve toplumsal yaşamın sağlıklı işlemlerini sağlayan yaşam unsurlarıdır. İnsanın kişiliği sahip olduğu değerlerin bileşkesidir. Bir insanın toplum içindeki yeri yani saygınlığı sahip olduğu değerlerle ölçülür. Bireyleri istedik değerlere sahip olan toplumlarda problemler azalmakta veya ortaya çıkan problemler daha kolay çözülmektedir. Bundan dolayı değerlerin bireylere aktarılması toplum açısından hayati öneme sahiptir.

Çocuklar değerleri ilk önce ailesinden sonra okuldan ve çevreden edinebilmektedir. Çocukların değerleri edinmesinde başta aile olmak üzere okul ve

çevreye önemli görevler düşmektedir. Ailenin çocuğa kazandırmaya çalıştığı değerler dinî, ahlaki, millî ve insani değerler olmak üzere sınıflandırılabilir. Bu değerlerin çocuğa aktarılmasında sadece aile sorumlu değildir. Bu konuda okul ve çevre de sorumludur.

“Dinî değerler, Tanrı’nın insana fitratı ile bahşettiği, özünde iyiye yatkın olma hâli, normatif olarak da gönderdiği din ile ilettiği iyiliğe dair öğretilerdir” (Turanalp, 2019, 688). Ailenin çocuklarına aktarması gereken pek çok (dinî, millî, ahlaki, kültürel) değer çeşidi vardır. Bunlardan biri de dinî değerlerdir. Çocuk, diğer değerleri olduğu gibi dinî değerleri de ilk önce aileden alır (Aybey, 2018, 544-548).

Ahlaki değerler bir toplum için önemli değerlerdendir. Bu değerlerin başlıcaları şunlardır: Dürüstlük, cömertlik, vefa, güvenilirlik, iyilikseverlik, tevazu sahibi olmak, cesaretli olmak, çakışkanlık vb. Bir toplumdaki bireylerin ahlaki değerlere sahip olması toplumsal yaşamın daha sağlıklı hâle gelmesini sağlar.

Millî değerler bir milleti millet yapan temel değerlerdir. Türk milletinin millî değerlerinden bazıları şunlardır: Vatan sevgisi, bayrak, millî marş, bağımsızlık, dinî inançlar, gelenek ve görenekler, bir milletin geçmişindeki mücadeleler, tarihî kişilikler vb.

İnsani değerler; insanı insan yapan değerleri ifade eden bir kavramdır. Özgürlük, adalet, sevgi, saygı, hoşgörü, dostluk insani değerlerdendir. Bu değerlerin bireylere aktarımında aileye büyük sorumluluklar düşmektedir.

Ahmet Mithat Efendi’nin, “Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-” adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki “Eski Dost Düşman Olmaz Yenisinden Vefa Gelmez” adlı küçük hikâyede bir baba “dost edinme” konusunda tecrübesiz olan oğlunu eğitmek ister. Benim öldürdüğüm bir adamın cesedidir deyip kanlı bir çuvalı yeni bir dostuna o kabul etmezse eski bir dostuna vermesini söyleyerek oğlunun eline verir. Oğlanın ilk durağı babasının yeni dostudur. Babasının yeni dostu, içinde insan cesedi olduğu söylenen kanlı çuvalı kabul etmez. Yeni dost kanlı çuvalı kabul etmeyince oğlan, babasının eski dostunun evine gider. Eski dostu çocuğun gelişine şaşırır çünkü bu adamla babası bir dargınlık sebebiyle uzun süredir görüşmüyordur. Eski dost hiç tereddüt etmeden içinde ceset olduğu

söylenen kanlı çuvalı alır ve oğlanı eve gönderir. Oğlan eve geldiğinde babası gerçekleri ona açıklar. O çuvalın içinde sadece kesilmiş semiz bir koyun olduğunu söyler. Baba bu gerçekleri oğluna açıkladıktan sonra eski bir dostun düşman olamayacağını ve yeni bir dostu da çok güvenilmemesi gerektiğini belirtir.

Bir babanın dost edinme konusunda tecrübesiz olan oğlunu çok ilginç bir şekilde eğitmeye çalışması bu hikâye vasıtasıyla görülebilmektedir.

Mehmet Rauf'un "İlk Temas İlk Zevk" adlı hikâye kitabındaki "Bir Deli" adlı hikâyede zamanında uyumadığı için annesi tarafından sürekli korkutulan çocuk, büyüdüğünde her şeyden korkan biri olur. Bu adam her şeyden korkmasının kendi kabahati olmadığını ailesinin yanlış davranışları sebebiyle bu hâle geldiğini şu şekilde açıklar: "Beni korkak büyüttüler, daha bir bebekken geceleri uyutmak için karanlık pencerenin önüne götürüp perdeyi açarlar eğer uyumazsam beni devlerin yiyeceklerinden bahsederek korkuturlardı (...)" (2007, 293). Her şeyden korkan adam bir gün hamama gider ve hamamda öldürüleceği vehmine kapılarak hamamdan giysisiz bir şekilde kaçır. Adamın o hâlde sokakta koştuğunu görenler onu yakalamaya çalışırlar. Karakola düşer. Delirip delirmediğini merak ettiğinden doktora başvurur.

Bu hikâyede, çocuklarına zamanında uyuma alışkanlığını kazandırmaya çalışan bir ailenin yanlış davranışlar sergilemesi sebebiyle çocuklarını korkutmaları ve çocuğun bu korkuyu üstünden atamaması sonucu her şeyden korkar hâle gelmesi anlatılmaktadır.

Sonuç olarak bu hikâye aracılığıyla okuyucu, aile ortamında bir çocuğa verilen yanlış eğitimin çocuğun ilerki hayatını olumsuz etkileyebileceğini görmektedir.

Mehmet Rauf'un "Pervaneler Gibi" adlı hikâye kitabındaki "Dayı Bey"²⁰ adlı hikâyesinde Nigâr yirmi üç yaşındadır. Nigâr'ın annesi ölmüştür. Nigâr çeşitli sebeplerden evlenememiştir. Bu sebepler şunlardır: Annesinden hanımlık terbiyesi

²⁰ Bu hikâyenin ismi kitabın 1920 baskısında "Bir Görtücü Hikâyesi" olarak geçmektedir.

alamamış olması, babasının onun eğitimiyle ilgilenmemesi, babasının kötü şöhreti. Nigâr'ı istemeye gelenler olmuştur ama kız, görücülerin karşısına çok özensiz çıktığı için görücüler tarafından beğenilmemiştir. Nigâr inatçı bir genç kızdır. Giyim kuşam ve süslenme konusunda çevresindekilerin uyarılarını dikkate almaz.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metin parçası Nigâr'ın bu hâlini özetlemektedir:

Kız da kızdı dinlemez ki dışarıda kendim giydireyim, kendim süsleyim de içeri sokayım... Kendi yaptığını o kadar beğenir ki başkalarının hiçbir sözüne kulak asmaz... Anasız kızların hali... (2007, 288).

Nigâr'ın babası Gâlip Bey kızının eğitimiyle ilgilenmemesi, boş konuşması, münasebetsiz, lakayt ve garip hâlimden dolayı çevrede tanınan biridir. Bu da kızının yaşamına etki eder. Bu konuda Gâlip Bey'i uyarmak için yeğeni Cevdet Bey ve eşi Nâzime uğraşsa herhangi bir sonuç alamazlar.

Annesiz büyümesi sebebiyle hanımlıkla ilgili gerekli görgüyü öğrenememiş olan bir kızın babasının, kızını bu konuda eğitememesi sebebiyle bu kızın görücülerin karşısına çıktığında beğenilmemesi ve sonucunda evde kalmak üzere oluşunun anlatıldığı bu hikâyede aile içi eğitimin ne denli önemli olduğu görülmektedir.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Hayat-ı Hakîkiye Sahneleri" adlı hikâyeye kitabındaki "Kör Dilenci" adlı hikâyesinde kör bir dilenci; lalalarla, mürebbiyelerle yetiştirilen Pervin adlı bir kızın büyümesine, evlenmesine ve sonunda kocasından ayrılıp hayata küsmesine şahitlik eder. Pervin evliliğinde mutluluğu yakalayamaz. Kocasıyla yaşadığı sorunlar sebebiyle hayata küser.

Bu hikâyeye aracılığıyla okuyucu, konakta yaşayan bir ailenin kızlarını lala ve mürebbiyeler aracılığıyla yetiştirmeye çalıştıklarını görmektedir.

Safvetî Ziya'nın "Bir Safha-i Kalb" adlı hikâyeye kitabına adını veren, mekânı İstanbul olan hikâyesinin konusu Vicdan adlı evli bir kadının Şekip adlı gençle kocasını aldatmasıdır. Vicdan yalıda yaşayan zengin bir aileye mensup bir kızdır ve yalıda Çerkez dadılar ve İngiliz mürebbiyeler elinde büyür.

Bu hikâyede İstanbul’da yalıda oturan bir ailenin, çocuklarının eğitimi işini Çerkez dadı ve İngiliz mürebbiyelerin sorumluluğuna bıraktığı görülmektedir.

Ahmet İhsan’ın (Tokgöz) “Küçük Fıkralar” adlı hikâye kitabındaki “Hased” adlı hikâyede hikâyenin anlatıcısı, abisine haset eden Refik’e hasetliğin kötü bir şey olduğunu verdiği örneklerle ispatlar ve bu sayede çocuğun bu olumsuz alışkanlığı bırakmasını sağlar. Hikâyenin anlatıcısının, birine karşı hasetlik hissetmeye başladığı zaman yapması gerekenlerle ilgili Refik’e verdiği şu öğütler dikkat çekicidir: “Derhal kalb ü fikrini tecdid et. (...) Git saadetine iştirak et” (r. 1307, 59-60).

Davranış eğitimi ve karakter gelişimi bağlamında çocuklardaki bazı olumsuz davranışların ve karakter özelliklerinin nasıl olumluya çevrilebileceği ile ilgili bazı ipuçlarına bu hikâye aracılığıyla ulaşmak mümkündür.

Ahmet İhsan’ın (Tokgöz) “Küçük Fıkralar” adlı hikâye kitabındaki “Çocuklarda Doğruluk” adlı hikâyesinde Hasan adlı bir çocuğun hırsızlık yapması ardından bu yanlış davranışın nasıl sona erdirilebileceği anlatılmaktadır. Bu hikâye Ahmet İhsan’ın (Tokgöz) aynı hikâye kitabındaki “Hased” adlı hikâyesiyle konusu ve hikâyenin vermek istediği mesaj bakımından benzerlik göstermektedir.

Her iki hikâyede de davranış eğitimi ve karakter gelişimi bağlamında çocuklardaki bazı olumsuz davranışların ve karakter özelliklerinin düzeltilmesine ilişkin ipuçları verilmektedir.

Ömer Seyfettin’in “Kıskançlık” adlı hikâyesinde bir aile yirmi yaşındaki oğulları Ahmet Sühran’ın çapkınlıklarından bıkar ve bu durumu düzeltmek için kendilerince bir çare bulur. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu durum ve ailenin bulduğu çare görülmektedir:

Telgraf ve Posta Nezareti’nde büyük bir mevki sahibi olan babam, sefahatime, rezaletime, çapkınlığıma dayanamadı. Annem, bir de büyükannemle ihtiyar halamdan ibaret olan ailemle müzakere etti. Hepsi ittifak-ı ârâ ile beni dışarıya göndermeye karar verdiler. Yanya vilayetindeki müfettiş, babamın adamlarındanmış! O vilayette bir kasabaya gidecektim. Orada muhabere memuru olacaktım. Fikirlerince uslanacaktım (2014, 240).

Artık bu aile, oğullarının üç ay zarfında düzelmesini bekleyecektir. Genç, yolda dayısıyla karşılaşır. Dayısı ona maymununu hediye eder. Görev yaptığı yerde

Elen Teodor adlı bir Rum kızla tanışır. Kızla sohbet ederken maymun, kıskançlık sebebiyle bu ikiliye rahatsızlık verir. Genç, bu olay üzerine maymunu döver. Maymunu eve almaz. Maymun gider ve uzun süre ortalıkta görünmez. Bir adam, gencin maymunu getirir ama maymun çok kötü bir hâldedir. Ahmet Sühran ne kadar uğraşsa da maymun ölür.

Kıskançlık ana teması etrafında kurgulanan bu hikâyede, oğullarının çapkınlığından muzdarip olan bir anne-babanın oğullarının bu davranışından rahatsız olmaları sebebiyle onu uzak bir diyara göndermeleri anlatılmaktadır.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Bir Yudum Su” adlı hikâyede Hamit Bey kırk beş yaşında bir doktordur. Hayatının geri kalan kısmını verem olan kızı Nevin'e adar. Hamit Bey'in eşi beş yıl önce ölmüştür. Nevin on iki yaşında öksüz kalır. Babası, kızını kendi istediği şekilde materyalist bir bakış açısıyla yetiştirir. Hikâyeden alıntılanan bu cümlelerde bu durumu görmek mümkündür: “Nihayet istediğin gibi bir kız oldum baba... Zihniyle yaşayan, dürüst, vicdanlı bir kız... Artık bir şeye inanmıyordum...” (1993, 64). Nevin, babasının kendisini bu şekilde yetiştirmesine itiraz edemez ve onun bütün isteklerine evet cevabını verir. Nevin sevmeyi bilmeyen ve mutluluğu tadamayan bir kız olur. Babası, kızının hayata karşı neşesi ve geleceğe ilişkin hiçbir arzusu kalmadığını görünce çok pişman olur ama artık çok geçtir.

Bu hikâyede kızının karakter gelişimini sağlamayı sadece kendi uhdesine alan, eşini kaybetmiş, kızıyla yaşayan bir babanın materyalist dünya görüşüyle kızını yetiştirmesi ve kızının mutsuzluğunu ve ardından onun ölümünü görünce yaşadığı pişmanlık anlatılmaktadır.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, bir babanın öksüz kızını yetiştirme hususundaki başarısızlığını görmektedir.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Bilek Saati” adlı hikâyede hikâyenin başkişisi Niyazi'dir. Evin tek çocuğudur. İlkokula giden Niyazi çelimsiz bir çocuktur. Bu çocuğun babası “Kamçı” lakabıyla tanınan sert ve disiplinli bir polis olan Muharrem Efendi'dir. Babası oğluna katı

davranarak onu disiplin altına aldığını düşünmektedir. Hikâyeden alıntılanan şağıdaki kısımda babanın katı tutumu görülmektedir:

Mamafih, Muharrem Efendi'nin dünyada Niyazi'den çok sevdiği bir mevcut yoktu. Fakat, akli başında bir babanın vazifesi çocuğunu şımartmaktan ziyade mum gibi terbiye etmek değil midir ya? Onun için Niyazi'yi sünnet olduğu gün bile okşamamıştı. Karısı, çocuğu biraz tatlı muamele etse kızar, bağırır, Niyazi'yi odadan çıkardıktan sonra: “Yahu...Sana bin kere tembih ediyorum. Çocuğu yüzünüz edeceksin. Rahmetli babam beni adam etmek için ayaklarımdan direğe asar da öyle kamçılardı. Bak, şimdi dua ediyorum. Böyle olmasaydı adam olur muydum?.. Baldırı çıplağın biri olur kalırdım. Ya adam olsun, ya gebersin! İnsan, çocuğuna hiç yüz vermemeli, hak veriyor gibi görünmemeli... Vele ki haklı bile olsa cevap vermeğe alıştırmamalı” yolunda dersler verirdi (1993, 90).

Niyazi'yi hem babası hem de öğretmeni döverek eğitmeye çalışmaktadır hatta sen daha fazla dövdün ben daha fazla dövdüm şeklinde birbirleriyle yarışmaktadırlar. Niyazi okula gitmediği bir gün arkadaşıyla evde oynarken arkadaşının kolundaki saati görünce o da babasının saatini koluna takar ve arkadaşıyla dere kenarına iner. Saati düşüren çocuk çok uğraşmasına rağmen saati dereden çıkaramaz ve eve döner. Babası eve gelip de saati sorduğunda onun dayak tehditlerinden korkan çocuk dere kenarına tekrar gider. Çocuk dereye düşer. Onu derede kolunda saatle baygın bir şekilde yatarken bulurlar. Niyazi zatürre sebebiyle çok kısa bir zaman sonra hayata gözlerini yumar. Muharrem Efendi, oğlunun ölürken bile kendisine itaat etmesiyle övünüp kendini avutmaktadır.

Oğlunu katı bir tutumla disiplin altına almaya çalışan bir babanın bu davranışlarının, oğlunun ölümüne sebep olmasının anlatıldığı bu hikâyede baba; baskıyla çocuğuna eğitim verdiğini, iyilik yaptığını zannetse de aslında onun bu tutumu oğlunun ölümüne sebep olmuştur.

Selami İzzet'in (Sedes) “Geceye Âşık” adlı hikâyeye kitabında yer alan “Peri”de mekân İstanbul'dur. Hikâyenin başkişisi Lamia'dır. Bu kızı ninesi hiç dışarı çıkarmadan konakta yetiştirir. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde bu eğitimin izlerini görmek mümkündür: “Lamia'yı şimdiki hayatın tamamıyla haricinde yetiştiriyorlardı. Kız; ihtiyar, altmışlık hanım ninesinin eli altında, dünyadan bihaber, adeta canlı bir melek gibi büyüyordu” (2015, 60). Lamia'ya daha dokuz yaşındayken

sokağa çıkmak yasaklanmıştır. Ona evde eğitim verilmektedir. Okuma, yazma ve diğer eğitimleri için Lamia'ya hoca tutulur. Lamia bir gün komşu çocuğuna âşık olunca başka bir eve taşınırlar. Lamia, ninesine sevdanın ne olduğunu sorduğunda ninesi ona sevdanın bir peri olduğunu ve herkese görünmediğini söyler. Kız buna inanır. Lamia yeni evlerinin bahçesinde gezerken Lamia'ya sevda perisiyim diyen komşunun oğlu, kızı kandırarak kucaklayıp öper. Lamia bunu ninesine anlatınca Lamia'nın ne kadar saf biri olduğu anlaşılır.

Bu hikâyede dış dünyadan habersiz, bir kafes içinde yetiştirilmeye çalışılan bir kızın durumu görülmektedir. Yazar, bu hikâyeyeyle dış dünyadan soyutlanmış bir şekilde bir çocuğun yetiştirilmesinin zararlarını anlatmaya çalışmaktadır.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun “Çağlayanlar” adlı hikâye kitabındaki “Üzümcü” adlı hikâyesi savaş gazisi bir Üzümcü'nün şahsında Türk milletinin özelliklerini anlatmaktadır. Ayrıca bu hikâyede Türk ailesinin savaşlardan nasıl etkilendiği de görülmektedir. Hikâyede mekân Büyükkada'dır, zaman ise bir temmuz günü öğle sonrasındır. Hikâyenin anlatıcısı, Üzümcü'nün heybeti, heybetli sesiyle birlikte tarih içinde Türk insanının özellikle de Türk ailesinin savaşlardan nasıl etkilendiğine değinir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Türk milletinin kendi millî değerlerini ve özelliklerini kendi çocuklarına nasıl aktardığı görülmektedir:

Sen gürbüz ninenin gür ve temiz sütünü daha emerken azamet-i nefis, sebat ve tahammül, itaat ve tahakküm gibi âmir olmak için yaratılmış bir cinsin faziletlerine mâlik olmuşsun. Bu hâkimiyet esaslarını başka milletler mekteplerde, medreselerde anlarlar. Sana bu meziyetleri ninenin iri siyah bakışı, babanın kükreyen dik sesi Kur'ân'ın esrârengiz âhengi öğretmiş (1971, 64).

Ömer Seyfettin'in “Primo Türk Çocuğu Nasıl Öldü?” adlı hikâyesinde Kenan Bey, oğlu Oğuz'a -önceki ismi Primo'yu oğlunun da isteğiyle babası değiştirir- vatan millet sevgisi aşılacak için Türk tarihine ait bilgiler verir, kahramanlık hikâyeleri anlatır. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki cümle, babanın vermeye çalıştığı eğitimin tamamını örnekleyecek niteliktedir: “Topla, tüfekle muharebe olmaz. Ruh ister. Maneviyat ister” (2017, 357). Kenan Bey, oğluna vatan ve millet sevgisini bu şekilde kazandırır. Oğuz, babasının anlattıklarından o kadar etkilenmiştir ki Selanik'in

Yunanlılar tarafından işgal edilmesine çok üzüldü ve bunu kabullenemez. Babası gözaltına alınınca onun silahını çıkararak Türkler tek bir mermi bile atmadan Selanik’i teslim ettiler demesinler diye düşman askerlerini tabancasıyla öldürmeyi ve sonrasında şehit olmayı planlar.

Oğluna vatan-millet sevgisi ve Türklük bilinci kazandırmaya çalışan bir babanın bu eğitimi ne şekilde vermeye çalıştığını bu hikâye aracılığıyla görmek mümkündür.

Ömer Seyfettin’in mekânı İstanbul ve Amerika olan “Fon Sadriştayn’ın Oğlu” adlı hikâyesi, yazarın daha evvel yayımladığı “Fon Sadriştayn’ın Karısı” adlı hikâyesinin devamı niteliğindedir. İlk hikâyedekinin aksine bu hikâyede Alman hayranlığı yerini Almanlara karşı olumsuz eleştiriye bırakmıştır. “Fon Sadriştayn’ın Karısı”nda anlatılan olayların üstünden yirmi beş yıl geçmiştir. Sadrettin Bey yani Fon Sadriştayn yaşlanmıştır. Eşiyle arası iyi değildir ve bunun en önemli sebebi aralarındaki kültür farklılığıdır. O eski mutlu günlerinden eser kalmayan adamın millî duygulardan uzak yetişmiş vurdumduymaz, müsrif ve tembel oğlu; babasının bankadaki tüm servetini bir dolandırıcılıkla eline geçirir ve Amerika’ya kaçar. Çok istemesine rağmen oğlunu millî duygularla Türklük bilinci içerisinde yetiştiremeyen baba nerede hata yaptığını düşünmektedir. Aslında eşi de kendisi de ahlaklı, onurlu ve çalışkan insanlardır ama bu çocuk nasıl olmuş da bu hâle gelmiştir. Oğlunu istediği gibi yetiştiremeyen Fon Sadriştayn buna çok üzülmemektedir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu üzüntüyü görmek mümkündür:

Şimdi kim bilir neredeydi? Ne Türk olabilmişti ne de Alman... Her milletin haricinde, her ahlakın dînunda, kötü bir enmuzeçti. İki ziyadan bir karanlık hâsıl olması gibiannesinin, babasının milletlerindeki faziletler de, sanki onda birleşince bir fezahat hâline geçmişti (2017, 313).

Annesi Alman, babası Türk olan bir kişinin her iki milletteki erdemlerden ve millî duygulardan hiçbirisini edinmemesine tanıklık edilmektedir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki cümlede bu çocuğun özellikleri şu şekilde aktarılır: “Hodgam, azimsiz, müsrif, tembel, karaktersiz bir serseri” (2017, 313). Bu durum bir aile için olumsuz durumların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

2.5.2. Aile İçindeki Çocukların Okuma, Yazma, Yabancı Dil Öğrenmesini Sağlama ve Başka Alanlarda Çocukları Bilgilendirme

Okuma ve yazma kişiye büyük kolaylıklar sağlar. İnsan daha önce başkalarından bölük pörçük, kulak dolgunluğu ile öğrenmek zorunda kaldığı bilgileri tek başına çeşitli kitapları okuyarak elde edebilir. Okuma yazma bilmediği zamanlarda bir yakınına yazacağı mektubu, yazmayı bilen birine yazdırmak zorunda kalan insan yazmayı öğrendikten sonra her dileğini kendi kalemıyla dile getirme mutluluğuna erer. Öğrenmenin en sağlam ve yararlı yolu kişinin doğrudan doğruya bilgi edinmesidir. Bu da okuyup yazarak gerçekleşir. Bilgiyi, haberi ve toplumu yakından ilgilendiren sorunları gazete, dergi, kitap vb. okuyarak öğrenebiliriz.

Okuyup yazmanın en önemli marifeti insanın kültürlü olmasını sağlamasıdır. Okuma yazma bilen insanlar okuma yazma bilmeyen insanlara göre kültürü daha kolay elde edip kültürlü insan olma imkanına okuma yazma bilmeyenlere göre daha kolay kavuşur. Kültürlü olmak bir insanı diğer insanlardan ayıran önemli bir özelliktir. Toplumların çoğunda bu ayrımı rahatlıkla görebiliriz.

Ahmet Mithat Efendi, “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Gençlik” adlı hikâyede korumacı bir baba, oğlunu okula göndermez hatta ona kendisi evde ders verir.

Bu hikâye bazı ailelerin eğitime bakışını yansıtmaları açısından önemlidir. Bu hikâyede yaşanan bu durumu o dönem Osmanlısındaki tüm ailelere genellemek doğru olmaz.

Samipaşazâde Sezai’nin “Rumuzü’l-Edeb” adlı hikâye kitabındaki “Bedia Hanım” adlı hikâyede Bedia Hanım öksüz bir genç kızdır ve zengin olan babasının ona sağladığı imkanlarla İstanbul Çamlıca’da bir kasırda Mis Mach Intoch adlı mürebbiye, Bahrı Nil Kalfa adlı dadı ve Nazenin adlı küçük halayığın beraberinde ve gözetiminde eğitilerek büyütülmüştür. On yedi yaşında nazlı bir genç kız olan Bedia özellikle mürebbiyesi Mis Mach Intoch’tan İngilizce, tarih, müzik eğitimi alarak yetiştirilir.

O dönemin zengin ailelerinin evlerinde çalışan yabancı mürebbiyelerin yabancı dil öğretimi başta olmak üzere ev içinde birçok alanda gerçekleştirilen eğitim ve öğretim faaliyetlerindeki rolünü bu hikâye vasıtasıyla görmek mümkündür.

Fatma Makbule Leman'ın "Ma'kes-i Hayal" adlı içinde hikâyeler, şiirler ve Fatma Makbule Leman'ın ölümünün ardından yazılan yazıların yer aldığı eserindeki "Tashih" adlı hikâyede, Kıymeti Bey kadınların okuma yazma öğrenmesine karşıdır. Kıymeti Bey'in kızı okuma yazma öğrenmek için okula gitmek ister. Babasından bir elifba almasını ister. Babası kızların okuma yazmasına karşı olduğu için kızının bu yöndeki isteklerine olumsuz yanıt verir. Kıymeti Bey işleri sebebiyle üç-dört ay evden ayrı kalmak zorunda kalır. O süre zarfında evin idaresini eşi Semine Hanım sürdürür. Kıymeti Bey döndüğünde evindeki bonoları merak edip sorar. Eşi eve iki adamın geldiğini ve bu adamların, bizi buraya Kıymeti Bey gönderdi diyerek kağıtlara bakmak istediklerini söyler. Kağıtların içinde ne yazdığını bilmediği için Semine Hanım kandırılmış ve kocası büyük bir para kaybına uğramıştır. Bunun üzerine Kıymeti Bey çok üzülür ve kadınların okuma yazma öğrenmesi konusundaki fikri değişir. Fatine'ye okuma yazma öğrenmesini söylediğinde ise kızı: "Ben zaten okuyorum babacığım. Bir senedir ki Pesendîde Hanım'dan ders alıyorum" (r. 1331, 38) diyerek babasını şaşırtır.

Bu hikâyesiyle yazar, kızların okuma-yazma öğrenmesi gerektiği anafikrini okuyucuya yansıtmaya çalışmaktadır.

Ahmet İhsan'ın (Tokgöz) "Küçük Fıkralar" adlı hikâye kitabındaki "Müşfik Peder" adlı hikâyesinde zeka bakımından normal çocuklardan geride olan iki erkek evladını eğitmeye çalışan bir babanın ümidini kaybetmeden uğraşması anlatılmaktadır. Çocuklardan büyüğü belirli bir ilerleme gösterir ama küçüğü gözle görülür bir ilerleme gösteremez. Bu duruma rağmen baba bu çocuğunun da elbette bir gün ilerleme göstereceğini düşünerek çaba göstermeye devam eder. Babanın ümidini kaybetmemesi hikâyenin anlatıcısı tarafından takdir edilir. Bu durum diğer babalara şu şekilde örnek gösterilir: "O kadar âkilâne hareket ediyorsunuz ki şu dediklerinizi yazacağım hatta basacağım ki bütün evlat pederleri ders-i ibret alsın!" (r. 1307, 27-28).

Zeka bakımından normal çocuklardan geride olan çocuklarına okuma yazma öğretme konusunda ümidini kaybetmeyen sabırlı bir babanın olağanüstü çabasının anlatıldığı bu hikâyede babanın kararlılığı dikkat çekicidir.

Ahmet İhsan'ın (Tokgöz) “Küçük Fıkralar” adlı hikâyeye kitabındaki “Bir Çocuğun Odasındaki Seyahati” adlı hikâyesinde bir baba, oğluna dışarda gezeceklerini söyler. Çocuk dışarda gezeceklerini düşünürken babası, çocuğu için evin içinde hayalî bir gezi düzenlemeye başlar. Evin içinde oğluna camın özellikleri ve işlevleriyle ilgili çeşitli bilgileri çok ilginç bir şekilde anlatarak, ona sorular sorarak ardından bu soruların cevaplarını vererek anlatır. Bu bilgileri edinmek çocuğun çok hoşuna gider.

Çocuğunun çeşitli alanlarda bilgi sahibi olmasını isteyen bir babanın çocuğuna bu bilgileri değişik bir teknikle eğlence bir şekilde aktarması aile içinde gerçekleştirilen eğitim açısından çok ilginç bir örnektir.

2.6. AİLE VE SAĞLIK

Sağlık olgusu ile ilgili en kapsamlı tanım Dünya Sağlık Örgütü (1946) tarafından yapılmaktadır. Bedenen, ruhen ve sosyal olarak iyi olma hâli şeklinde ifade edilebilen bu kavram sosyolojinin önemli çalışma alanları arasında yer almaktadır. Buna ek olarak insan yaşamının temel unsurlarından biri olması nedeni ile sağlık farklı disiplinlerin ilgi alanlarında da yer almaktadır.

İnsan yaşamının bir yarısını sağlık diğer yarısını da hastalık durumlarının oluşturması gibi bazı edebî metinlerde de zaferler ve hayaller diğer taraftan ise karamsarlıklar ve trajediler anlatılır. Hayat nasıl hastalıklı insanlarla doluyorsa hayatı anlatan edebî metinlerde de hasta ve hastalıklarla karşılaşmamız çok normaldir. Edebiyatın çoğunlukla sorunlu alanlarla ilgilenişi sanatçıları anormalle, hastalıklı insanlık hâlleriyle meşguliyete yönlendirmiştir. Bundan dolayı sanat eserinin ortaya çıkması ile hastalık arasında yakın bir ilişkiden söz edilebilir (Çıkla, 2016, 17-19).

Sağlığa ve onunla yakından ilgili hastalığa yer veren edebî metinlerden biri de hikâyedir. Cumhuriyet öncesi dönemde kaleme alınan birçok hikâyede sağlık ve

hastalık konusuna yer verilir. Bu çalışmada sağlık ve hastalık konusu, bireylerinin sağlıklarını koruma husunda en fazla görev düşen aile kurumu bağlamında ele alınmıştır.

2.6.1. Aile ve Hastalıklar

Aile üyelerinden birisinin hasta olması durumunda ailenin diğer üyeleri de bu durumdan maddi ve manevi olarak olumsuz etkilenecektir. Aile üyeleri tarafından sağlanan sosyal destek, sağlıklı ailelerin oluşması ve ailelerin varlıklarını devam ettirmelerinde önemli işlevlere sahiptir. Bununla birlikte aile içi uyumsuzluk, çatışmalar sosyal destek mekanizmalarına nazaran sağlıklı olma durumu üzerinde daha fazla etkili olmaktadır ve sağlığı olumsuz anlamda etkilemektedirler. Kronik hastalıklara sahip olan aile bireylerinin, yaşlı aile üyelerinin bakımı konusunda ailedeki diğer kişiler tarafından sağlanan sosyal destek önemli işlevlere sahiptir.

Aile içerisinde şekillenen beslenme ve temizlik alışkanlığı, aile bireylerinin sağlığı daha ötesinde toplum sağlığı açısından çok önemlidir. Ailenin sağlıklı olmasında annenin tartışılmaz derecede önemli rolü vardır. Çocuk sağlığı konusunda yapılan pek çok araştırma annenin kapasitesinin çocuk sağlığı konusunda etkili olduğunu göstermiştir. Annenin bilinçli ve sağlıklı olması ailede yaşanabilecek pek çok olumsuzluğun giderilmesini ve bu konuda başarı gösterilmesini sağlamaktadır. Anne ve çocuk sağlığı birbirinden karşılıklı bir şekilde etkilenmektedir. Toplumdaki sağlıklı bireylerin artması o toplumun da sağlıklı olacağı gerçeğini ortaya çıkarır. Bu nedenle çocuk yetiştirme ihtiyacını karşılayan ailenin sağlığı da oldukça önem kazanmaktadır (Mert, 1991, 839-840).

Bu başlık altında incelenen hikâyelerde yer alan ve aileyi az ya da çok etkileyen hatta ailenin dağılmasına yol açan verem (ince hastalık), zatürre, tifo, kalp rahatsızlıkları, kızamık, çiçek hastalığı, solunum yolları hastalıkları, kuşpalazı adlı hastalıklar ele alınmış ve metinlerden de örnekler verilmek suretiyle bu çalışmaya aktarılmıştır.

2.6.1.1. Verem (İnce Hastalık)

Verem²¹, dünyada yaygın ve ölümcül bir hastalıktır. Verem edebiyatta birçok edebî tür içerisinde yazarlarca işlenmiş bir hastalıktır. Verem, tıbbın gelişmesi sonucunda eskiye oranla günümüzde artık eskisi kadar can alıcı bir hastalık değildir. Türk edebiyatında veremin roman ve hikâyelerde konu olarak işlenmesi Cumhuriyet Dönemi'nin başlarında da devam eder. Kanser hastalığının yaygınlaşmasıyla birlikte verem, roman ve hikâyelerdeki yerini günümüzde kansere bırakır. Bu çalışmanın inceleme sahasına giren on dört hikâyede verem konusu işlenmiştir.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Felsefe-i Zenan" adlı, kadın ve evlilik konusuyla ilgili hikâyede Zekiye ablası Akile'nin bütün uyarılarına rağmen Sıtkı Efendi ile evlenir. Sıtkı Efendi, eşini Mah-ı Tâban adlı cariye ile aldatmaya başlar. Bu duruma içten içe üzülen Zekiye vereme yakalanır. Günden güne üzüntüden eriyip solan Zekiye bu hastalığın pençesinden kurtulamayarak ölür.

Bu hikâyede eşi tarafından aldatılan bir kadının üzüntü sebebiyle vereme yakalanıp ölmesi görülmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatında yer alan "Ana-Kız" adlı hikâye yazarın Avrupa gazetelerinin birinde yer alan bir fıkradan iktibas ederek yazdığı bir hikâyedir. Jermen Valide'nin kızı Anjelik, Pol Landre ile evlenir. Luiz adlı bir kızları olur. Anjelik'in kocası Pol Landre veremden ölür. Kocası verem sebebiyle hayatını kaybedince Anjelik, annesinin çalışıp geçinelim teklifini reddedip kızı Luiz'i annesine bırakarak müsrif sosyetik Velospidçi (bisikletçi) Jijik namıyla Paris sokaklarında tanınan bir sima olur.

Verem sebebiyle babasını kaybeden bir kız çocuğunun anneannesinin himayesinde büyümek zorunda kalışının anlatıldığı bu hikâyede veremin bir aileyi ne derece derinden sarstığı görülebilmektedir.

²¹ Tüberküloz hastalığı (verem) mycobacterium tuberculosis isimli bir mikrop aracılığı ile oluşan bulaşıcı bir hastalıktır. Bu hastalığa tüberküloz,verem ve ince hastalık gibi adlar verilmiştir. Geniş bilgi için bkz. (<https://www.toraks.org.tr/halk/News.aspx?detail=4135>)

Samipaşazâde Sezai'nin “Küçük Şeyler” adlı hikâye kitabındaki “Bir Kitabe-i Seng-i Mezar” adlı hikâyesinde Sami Paşa'nın cariyelerinden birinin mezarı başında ağlayan Sezai adlı bir çocuğun veremin sebep olduğu bu ölüm karşısındaki üzüntüsü anlatılmaktadır. Hikâyedeki manzum kısımlarda yazarın ismi geçmektedir. Hikâyedeki manzum kısımlardan ve yazarın mezarda yatan kadınla ilgili verdiği bilgilerden hareketle mezarda yatan kişinin yazarın annesi olduğu sonucuna ulaşmak ihtimal dahilindedir.

Bu hikâyede, verem hastalığının bir aileyi ne derece derinden sarstığı görülmektedir.

Mehmet Celal'in “Muhabbet-i Mâder-âne” adlı hikâyesinde Nesibe Hanım, kızı Fahriye'nin Fikri adlı gençle evlenmesine izin verir. Fikri'yle Fahriye evlenir. Fikri'de kötü alışkanlıklar görülmeye başlar. Damat, kaynanasını sevmez ve onun evden gitmesini ister. Nesibe Hanım sırf kızı mutlu olsun diye evden ayrılır. Fahriye günden güne üzüntüsünden sararıp solar. Fahriye'nin iştahı azalır. Doktor, bu kızın böyle giderse verem yakalanabileceğini söyler. Fahriye'nin hastalığı gün geçtikçe ilerler ama Fikri'nin umrunda bile değildir. Fahriye ölür. Fikri, kaynanası da ölsün diye dua eder. Annesi kızına sarılır ve o da ölür.

Bu hikâyede okuyucu, kocasının sergilediği yanlış davranışlar sebebiyle genç bir kadının üzüntüsünden vereme yakalanıp ölmesini ayrıca kızının ölümüne dayanamayan bir annenin hayata gözlerini yummasını görmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Solgun Demet” adlı hikâye kitabında bulunan “Bir Demet Çiçek” adlı hikâyede dinlenmek için bir köye giden hikâyenin anlatıcısının şahit olduğu hüznü bir vaka anlatılmaktadır. Anlatıcı, on yaşında bir kız ve on iki yaşında bir erkek çocukla karşılaşır. Bu çocuklar kardeşler. Erkek, verem hastalığına yakalanır kızın ise bu hastalığa yakalanması muhtemeldir. Hastalık esnasında anne, baba ve çocuklar birbiriyle kenetlenir: “—Kızım, kardeşinin yanında otur, eğlenir; sakın sıkma. Bak zavallı kardeşin... tembihleri yinelenir” (1987b, 136). Bir zaman sonra anlatıcı, hasta çocuğun öldüğünü küçük kızın ise aynı hastalığa yakalandığını öğrenir ve bu duruma çok üzülür.

Verem hastalığının bir aileyi ne derece derinden sarstığının anlatıldığı bu hikâyede bir aile dramına tanıklık edilmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Şi'r-i Hayal” adlı hikâye kitabında bulunan “Çay Fincanı” adlı hikâyesinde Ahmet Hüsnü adlı bir doktor hikâyenin başkişisidir. Ahmet Hüsnü'nün bir hastasıyla yaşadıklarını hikâyenin anlatıcısına anlatmasıyla bu hikâye oluşmuştur. Ahmet Hüsnü'nün hastası genç bir kızdır. Genç kız çirkin olduğu için üzüntüsünden vereme yakalanmıştır. Ahmet Hüsnü ilk muayenesinde kızın ruh hâlini çok iyi çözümler. Kız, hastalığını bilmekte anne ve babası üzülsün diye onlara fark ettirmemeye çalışmaktadır. Bütün tedaviler yapılır ancak kız iyileşemez. Ahmet Hüsnü'nün aklına ilginç bir fikir gelir. Sırf bu hasta kız son günlerinde mutlu olsun diye onunla evlenecektir. Her şeyin kurgulanmış bir oyun olduğunu anlayan kız anne ve babası bir kaç gün daha mutlu olsun diye evlenme teklifini kabul eder. Mutluluk rolünü çok iyi oynarak hayata gözlerini yumar. Başından geçen olayı hikâyenin anlatıcısına aktarırken bu kızı gerçekten sevdiğini anlayan Ahmet Hüsnü bu ölüm karşısında çok büyük bir üzüntü duyar ve ağlamaya başlar.

Bu hikâyede kızları vereme yakalanan acılı bir ailenin kızlarını bu hastalıktan kurtarmak için verdiği mücadele ve bu hastalığın bir aileyi ne derece derinden sarstığı görülmektedir.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) “Hayat-ı Muhayyel” adlı hikâye kitabındaki “Tabut Arkasında” adlı hikâyede anneleri ölmüş babaları da onları bırakıp gitmiş olan bir abla ve erkek kardeşinin dramı anlatılmaktadır. Hikâyenin başkişileri olan abla-kardeş anneleri de veremden ölünce akrabalarının himayesinde büyümek zorunda kalır. Dayıları ve teyzeleri onlara çok kötü davranmaktadır. Abla ve kardeşin hayattaki en büyük hayali, akrabalarının zulmünden kurtularak mutlu bir aile olabilmektir. Bu abla ve kardeşin hayalleri gerçekleşmek üzereyken ablanın, annesi gibi verem olup ölmesiyle bu hayaller de yarım kalır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda verem hastalığının bu gencin ablasına annesinden irsî bir şekilde yadigâr kaldığı belirtilmektedir:

Fakat sonra, çok geçmeden, nasıl olduğu bilinmeden birdenbire hemşiresinin hastalığı meydana çıkmıştı.

Bu, nevâzîşlerinden, muhabbetinden, himayesinden mahrum kaldıkları validlerinin bir yadigâr-ı ırsîsi idi ki işte az bir zaman içinde kızını kendi yanına, taşlarının yazısı artık silinmeye yüz tutmuş mezarının tâ yanına götürmüştü (r. 1326, 286-287).

Kardeşi, ablasının tabutunun arkasından ilerlerken derin acılar içinde ablasıyla olan çileli hayatlarını düşünür ve bu hikâye bu zaman zarfındaki duygu ve düşüncelerden doğar.

Verem sebebiyle aile bireylerinin ölümünün geride kalan diğer aile bireylerini ne derece derinden sarstığını bu hikâye aracılığıyla görmek mümkündür.

Mehmet Vecihî'nin “Nerîme” adlı hikâye kitabında sadece bir hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyenin başkişileri olan Nerîme ve Naim çocukluklarından beri arkadaşdır. Nerime on altı yaşına geldiğinde iki aile gençlerin evlenmeleri konusunda anlaşarak düğün tarihini belirler. Düğün hazırlıkları başlayacağı esnada Nerîme hastalanır. Doktorlar kızın hastalığına çare bulamaz. Nerîme verem olmuştur. Nerîme'nin hastalığı kızın anne ve babasını çok üzer. Evdeki neşeli hava yerini hüzne bırakır. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde bu durumu görmek mümkündür: “Güle oynaya, pederinin validesinin bütün bir ev halkının neşâtını temîn eden bir melekte öyle bir mahzunluk bir durgunluk hususuyla son derecede bir iştihâsızlık fevkâlâde câlib-i nazardı” (r. 1314c, 12-13). Nerîme aylarca yataktan kalkamaz. Kararlaştırılan düğün tarihinde Nerîme vefat eder. Nerîme, Naim'in üzülmemesi gerektiğini söylemiştir. Naim cenazeye katılmaz ama bir daha da evlenmez.

Bu hikâyede düğün tarihi yaklaşmakta olan bir kızın verem sebebiyle hayata gözlerini yumması sonucu nişanlısının, anne ve babasının derin acılara gark olması görülmektedir.

Mehmet Vecihî'nin “Hasbihâl” adlı hikâye kitabına da ismini veren tek hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Hikâyenin anlatıcısı, genç yaşta ölen ablasının mezarı başında ağlayan üstü başı perişan bir erkek çocukla karşılaşır. Çocuğun hayat hikâyesini dinlemeye başlar. Abla ve kardeş çok küçük yaşta anne ve babalarını kaybetmiştir. Başkalarının yanında büyümüşlerdir. Abla on altı yaşında evlenmiş, çocuğu üç aylıkken kuşpalazı hastalığına yakalanarak ölmüştür. Abla, çocuğunun ölümünden iki gün sonra verem sebebiyle on dokuz yaşında hayata gözlerini

yummuştur. Ablasını kaybeden çocuk, yaşlı bir kadına hizmetçilik yapmaya başlamıştır. Her gün ablasını ziyarete etmek için mezarlığa gider. Anlatıcının bakış açısıyla çocuğun, ablasının mezarı başındaki hâli şu şekilde tasvir edilir:

Hıçkırâ hıçkırâ ağlamağa başladı. Doyuncaya kadar ağladı. Ağladıkça kendinden inbisât-ı hüsn etti, hüsn ettikçe tekrar coşarak yine ağladı. O kadar ağladı ki âdetâ önündeki kabr-i harâbî Ziyaret değil, güyâ iskâ eyledi. Bazen doğruldu. Mezara bir şeyler söyledi. Kâh üzerine yattı. Kulağını toprağa koyarak cevap bekledi. Bazen ağladı. Kalbinde ne kadar zehir-i inkisar var ise boşalttı. Kâh güldü. Baş ucunda kendi hâline hande-zen olan baykuşların kahkahasına nazîre yaptı. Yirmi dakika kadar devam eden bu acı temâşâ hitâma tekarrüb etti (r. 1315a, 26-27).

Hikâyenin anlatıcısı bir zaman sonra aynı mezarlığa gider ama çocuğu göremez ve çocuğun hizmetçilik ettiği yaşlı kadına onu sorar. Çocuğun, ablasının mezarının ayak ucuna defnedildiğini görür.

Bu hikâyede veremin sadece iki üyesi kalan bir aileyi yok etmesine tanıklık edilmektedir.

Mehmet Vecihî'nin "Hikâye-i Muntehabe Mecmûası" adlı hikâye kitabındaki "Teessür" adlı hikâyede İstanbul'dan güney ülkelerinden birine gitmek için vapura binen hikâyenin anlatıcısı vapurda bir karı-koca, bir hizmetçi ve dört-beş yaşlarında bir küçük kızdan oluşan bir çekirdek aile ile karşılaşır. Küçük kız, babasının verem olduğunu bu yüzden hava değişimi için Beyrut'a gittiklerini söyler. Küçük kız oyuncığa çok düşkündür. Yazar ve küçük kız yolculuk esnasında çok iyi anlaşır ve arkadaş olurlar. Yazar üç buçuk ay sonra İstanbul'a dönerken vapurda aynı kıza ve ailesine denk gelir ancak baba ölmüştür ve kıza söylenmemiştir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu durum görülmektedir:

"—Bey baban iyi oldu mu?" dedim. Bir hüznü bağlatan çehre-i infiâlini önüne tevcih ederek: 'İyi oldu ama... Şimdi bizimle beraber değil, başka yere gitti. Daha biz orada iken gitti... İstanbul'a bizden sonra gelecek... Bana oyuncak getirecek de onun için gitti.' cevabını verdi (r. 1314b, 22).

Bu hikâyede küçük bir kızın çok sevdiği babasının ölümüne veremin sebep olması görülmektedir. Bu ölüm aileyi derinden sarsmıştır.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun "Haristan ve Gülistan" adlı hikâye kitabındaki "Muamma-i Dil" adlı hikâyesinde bir gün hikâyenin anlatıcısı mezarlıkta dolaşırken

arkadaşı Celil’le karşılaşır. Celil ona başından geçen felaketleri anlatmaya başlar. Celil’in ilk eşi Rahime veremden ölür. Celil, eşinin vasiyeti sebebiyle eşinin kız kardeşi Latife’yle evlenir. Celil’in ikinci eşi Latife Hanım da vereme yakalanarak hayatını kaybeder. Bu ölümün ardından Celil’in yedi yaşındaki kızı da veremden ölür. Sevdiklerini arka arkaya yitiren Celil hayata küser. Birçok kez intihar girişiminde bulunur. Bu karşılaşmanın üzerinden iki yıl geçer. Bir gün hikâyenin anlatıcısına Celil’in düğün davetiyesi gelir. Anlatıcı, Celil’in eski acılarını unutup çok mutlu olduğunu görür ve bu duruma çok şaşırır.

Bu hikâyede verem sebebiyle arka arkaya aile bireylerini kaybeden, ailesi dağılan bir adamın iki yıl gibi kısa sürede yeniden toparlanıp eski hayatına dönüşü ve ardından yeniden bir aile kurması anlatılmaktadır.

Ebubekir Hazım’ın (Tepeyran) “Eski Şeyler” adlı hikâye kitabındaki “Model Sami” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde yakışıklılığı sebebiyle Model Sami lakabıyla tanınan bir genç, Nihal adlı bir kızla evlenir. Bu çift mutlu bir evlilik hayatı sürerken Sami vereme yakalanır. Sami’nin eşi Nihal, çocuğunu dünyaya getirdikten hemen sonra ölür. Sami de eşinden birkaç dakika sonra hayata gözlerini yumar.

Veremin bir aileyi ne derece derinden etkileyip yeni doğan bir çocuğun, anne ve babasız kalmasına sebep olması bu hikâye vasıtasıyla görülmektedir.

Reşat Nuri’nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Mektuplar” adlı hikâyede hikâyenin başkişisi olan Nihat adlı çocuğun annesi, babasını aldatır. Nihat’ın annesi ve babası ayrılır. Nihat annesinde kalır. Annesi verem olup ölünce babası onu kabul etmez. Çocuk anneannesine kalır ancak anneannesinin ona bakacak durumu olmadığı için Nihat yatılı okula verilir.

Çocuğun annesinin vereme yakalanıp ölmesi ve babasının da başka bir kadınla evlenip ondan uzaklaşması bu çocuğun hayatta birçok sıkıntıyla karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur.

Bu hikâyede verem hastalığının bir çocuğun hayat çizgisinde olumsuz bir değişime sebep olduğu görülmektedir.

İncelenen hikâyelerin önemli bir kısmında yer alan -on dört hikâye- verem, aileleri derinden sarsmıştır. Bu hikâyelerin tamamında, vereme yakalanan aile bireyleri bu hastalık sebebiyle hayatını kaybeder. Çocukları öksüz ve yetim, eşleri dul, dedeleri torunsuz, amca ve dayıları yeğensiz bırakarak aile düzeninin bozulmasına hatta ailelerin dağılmasına sebep olan verem bu dönem içerisinde kaleme alınan hikâyelerde en fazla karşılaşılan hastalık konumundadır.

2.6.1.2. Zatürre (Pnömoni)

Bu tez çalışması kapsamında incelenen hikâyelerden dört tanesinde “zatürre”²²’nin aile bireyleri üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Zatürrenin geçtiği dört hikâyede de bu hastalığa yakalanan aile bireyleri hayatını kaybetmiş ve bu ölümler aileleri derinden sarsmıştır.

Recaizâde Mahmut Ekrem’in “Şemsa” adlı hikâyesinde bir ailenin evlatlığı olan dört yaşındaki Şemsa, zatürreye yakalanır. Doktorlar Şemsa’yı tedavi etmek için çok çaba gösterirler ancak bu çabalar sonuçsuz kalır ve Şemsa ölür. Recaizâde Mahmut Ekrem evlat edindiği ve kısa zamanda çok sevdiği Şemsa’nın zatürre sebebiyle ölümüne çok üzülür.

Bu hikâyede zatürre anne ve babasını kaybedip bir aileye sığınmak zorunda kalan çok küçük yaştaki bir çocuğun ölümüne sebep olmuştur. Ayrıca çocuğu evlat edinen ailenin derin acılara gark olmasına sebebiyet vermiştir.

Recaizâde Mahmut Ekrem’in romantik bir aşkı ele aldığı “Muhsin Bey Yahut Şairliğin Hazin Bir Neticesi” adlı, içinde manzum kısımlar da barındıran hikâyesinde Muhsin Bey namıyla tanınan genç bir şair; Dilârâ adlı bir genç kıza âşık olur. Muhsin Bey bu aşk yüzünden derin acılar çeker. Dilârâ verem hastalığına yakalanarak ölür. Muhsin Bey, Dilârâ’nın mezarına gider. Saatlerce sevgilisinin mezarı başında soğukta kaldığından zatürre olur. Zatürre sonucu yataklara düşen acılı âşık daha fazla

²² Pnömoni (Zatürre); bakteri, virüs, mantar veya parazitlerin neden olduğu akciğer enfeksiyonudur. Geniş bilgi için bkz. ([https:// www.hastalopedi.com/zature-pnomoni/](https://www.hastalopedi.com/zature-pnomoni/))

dayanamayarak hayata gözlerini yumar. Bir oğlunu, kızını ve eşini art arda kaybeden Muhsin Bey'in annesi Âdile Hanım oğlu Muhsin'i de kaybeder.

Zatürre bir genci aşk acısının verdiği elemle birlikte daha da zayıf düşürerek onun ölümüne ayrıca eşini ve iki çocuğunu kaybetmiş bir annenin bu dünyada yapayalnız kalmasına sebep olmuştur.

Mehmet Celal'in "Sefid Ser" adlı hikâyesinde İstanbul Tarabya'da babasından miras kalan yalıda oturan Fransız Juli'nin on beş gün önce evlendiği kocası Albert, kaynatasının cenazesinde zatürreye yakalanmış ve bu hastalık sebebiyle ölmüştür. Jüli kocasının ölümü ardından duyduğu derin üzüntü sonucu Beyrut'a biraderi Edmond'la hava değişimine gider ama bu gezi de onun acısını geçirmez.

Yeni evli bir kocanın zatürre sebebiyle ölmesi ve ardından eşinin yaşadığı ebedî hüznün bu hikâye vasıtasıyla görülebilmektedir.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) "Sönmüş Yıldızlar" adlı hikâye kitabında yer alan "Bilek Saati" adlı hikâyede hikâyenin başkişisi evin tek çocuğu olan ve ilkokula giden Niyazi adlı çelimsiz çocuktur. Bu çocuğun babası, oğluna çok katı davranarak onu disiplin altına aldığını düşünmektedir. Niyazi dere kenarında oynarken babasının saatini dereye düşürür. Çok uğraşmasına rağmen saati dereден çıkaramaz ve eve döner. Babası akşam eve gelince saati sorduğunda onun dayak tehditlerinden korkan çocuk dere kenarına tekrar gider. Çocuk dereye düşmüştür ve saat kolundadır. Eve getirilen Niyazi zatürreye yakalandığından çok kısa bir zaman sonra hayata gözlerini yumar.

Bu hikâyede yanlış eğitim anlayışı ve düzgün işlemeyen bir baba-çocuk ilişkisi ekseninde zatürrenin bir aile faciasına nasıl sebep olduğu okuyucuya aktarılmaktadır.

2.6.1.3. Tifo

Bu çalışmanın inceleme alanı içerisine giren hikâyelerden üç tanesinde, “tifo”²³ya yakalanan aile bireylerine rastlanmıştır. Bu hikâyelerde, “tifo”ya yakalanan aile bireyleri iyileşemeyip bu hastalık sebebiyle hayata gözlerini yummuştur. Bu ölümler geride kalan aile bireylerini son derece olumsuz bir şekilde etkilemiştir.

Nabizâde Nâzım’ın “Karabibik” adlı hikâyesinde Karabibik fakir ama çalışkan bir çiftçidir. Karabibik’in eşi, çocuğunu doğurmasının hemen ardından tifoya yakalanır. Karabibik’in eşi tifo kaynaklı yüksek ateşin ardından hayata gözlerini yumar.

Bu hikâyede, tifo sebebiyle hayata gözlerini yuman bir annenin ardından kızıyla hayat mücadelesine devam eden bir babanın durumunu görmek mümkündür.

Ahmet Rasim’in “Nâkâm” adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde yirmi bir-yirmi iki yaşlarında, okumayı seven Kerim adlı bir genç hikâyenin başkişisidir. Kerim’in annesi Kerim daha bebekken tifodan ölmüştür. Vefat eden babası, Kerim’e yüklü bir miras bırakır. Kerim’i büyükvalidesi büyütür. Kerim’in büyükvalidesi ölür. Kendi hataları sebebiyle evlilikte aradığı mutluluğu bulamayan Kerim intihar ederek hayatına son verir.

Tifo sebebiyle annesini kaybeden bir gencin yaptığı mutsuz bir evlilik sebebiyle içine düştüğü buhran sonucu intihar etmesinin anlatıldığı bu hikâyede tifonun bir ailenin kaderinde ne derece etkili olduğu görülmektedir.

Selahattin Enis’in (Atabeyoğlu) “Sara” adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde mekân İstanbul’dur. Hikâyenin başkişisi zengin bir aileye mensup Halit adlı zengin bir adamdır. Bir gün Sara adında bir fotoğrafçı müstahdemiyle karşılaşır. Onu çok beğenir ve onunla evlenir. Sara’nın dayısının oğlu Remzi, Sara ve Halit’in evine gelmektedir. Kocas, eşinin Remzi’yi sevdiğini hisseder. Bir gece, askerlik yaptığı

²³ Tifo hastalığı “Salmonella Typhi” adlı bakterinin sebep olduğu, kontamine yiyecek ve içeceklerle bulaşan ve yaşamı tehdit edebilen bir hastalıktır. Geniş bilgi için bkz. (<https://www.seyahatsagligi.gov.tr/site/HastalikDetay/Tifo>)

yerden kaçır ve korktuğu şey başına gelir. Onları öpüşürken görür. Halit, eşi Sara'yı boşayacağını mektup aracılığıyla babasına bildirir ama bunun sebebini söylemez. Babasının hatrı için Sara'yı boşamaz. Erzurum'a cepheye gönüllü gider. Büyük kahramanlıklar gösterir. Babasıyla mektuplaşır ve Sara'nın tifodan öldüğünü öğrenir. Dört yıl sonra İstanbul'a döndüğünde bir çocuğu olduğunu öğrenir. Bu çocuk kendi çocuğu da olabilir, Remzi'nin de olabilir ama bu neyi değiştirir ki şeklinde düşünür. Bu hikâyede ailenin bir üyesinin ölümüne tifonun yol açtığı görülmektedir.

2.6.1.4. Kalp Rahatsızlıkları

Bu çalışmanın inceleme alanı içerisine giren hikâyelerden iki tanesinde kalp rahatsızlıkları çeken aile bireylerine rastlanmıştır. Bu hikâyelerin birinde nişanlılık sürecinde, birinde ise evlendiği gece kalp rahatsızlıkları olan erkekler ölmüş ve geride gözü yaşlı insanlar kalmıştır.

Mehmet Celal'in "Piyano" adlı hikâyesinde hikâyenin başkişisi olan adam Büyükkada'da gezinti esnasında piyano sesi duyar ve bu ses bir gün kaybolur. Piyano sesinin nereden geldiğini merak eden adam piyano sesinin acı hikâyesini vefat eden kişinin kardeşinden öğrenir. Hikâyedeki olaylar özetle şu şekildedir: Genç adam ve kız büyük bir aşkla birbirlerini severler ve nişanlanırlar. Büyükkadadaki Aya Yorgi Tepesi bu iki âşğın aşklarını yaşadığı yerdir. Kızın nişanlısı kalp rahatsızlığı geçirmektedir. Bu kalp rahatsızlığının boyutlarını ölen nişanlının kardeşi şu cümleyle açıklar: "Bazen öyle baygınlıklar geçirirdi ki" (r. 1318b, 11). Bu rahatsızlık sonucu kızın nişanlısı ölür. Genç kız uzun süre üzüntüsünden odadan çıkmaz. Bir zaman sonra odasından çıkar ve ölen nişanlısının ardından piyano çalmaya başlar. Piyano sesi kız ölünce kesilir.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, kalp rahatsızlığı sonucu nişanlısını kaybeden bir genç kızın duyduğu üzüntü sebebiyle ölümüne tanıklık etmektedir.

Ahmet Rasim'in "Numûne-i Hayal" adlı hikâye kitabındaki "Mihnet-i Kalb" adlı hikâyesinde kalbinden rahatsız olmasına rağmen hayattan kopmayan ve sonunda

Göksu’da görüp beğendiği bir kızla evlenen bir gencin düğün gecesi kalbine yenik düşerek ölmesi anlatılmaktadır.

Bu hikâyede, bir kalp rahatsızlığının daha yeni kurulmakta olan bir ailenin sonunu hazırladığı görülmektedir.

2.6.1.5. Kızamık

Halit Ziya’nın (Uşaklıgil) “Bir Yazın Tarihi” adlı hikâyeye kitabındaki “İkinci Nikâh” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde karı-koca altı yıllık evlidir. Bu çiftin beş yaşında bir kızları vardır. Araları uzun süredir bozuktur. Bir gün kızları “kızamık”²⁴a yakalanır. Çocuk ağır ateşler içinde kalmış ardından ateş geçmiştir. Hastalığın sona ermesine ailecek çok sevinirler. Bu sevinçle koca, eşiyle aralarındaki soğukluğu gidermek için ondan af diler.

Bu hikâyede çocuğun kızamık hastalığından kurtulması sonrası oluşan sevinç aynı zamanda karı-koca arasındaki ilişkinin düzelmesini de sağlamıştır.

2.6.1.6. Çiçek Hastalığı

Halit Ziya’nın (Uşaklıgil) “Sepette Bulunmuş” adlı hikâyeye kitabındaki “Sadaka-i Gîran” adlı hikâyede Zehra “çiçek hastalığı”²⁵na yakalanır. Gözü çiçek hastalığı sebebiyle kör olan Zehra, doktora: “Lakin gözlerim? Gözlerimi bana tekrar vermeyecek misiniz?” (2010, 32) sorusunu sormak ister ama sorunun cevabı bellidir. Vücudunun her tarafı iyi olmuştur ancak gözleri iyi olmayacaktır. Zehra’nın babası evlerinde çıkan bir yangın sonucu ölür. Zehra, annesinin ölümünün ardından zalim dayısının eline kalır. Dayısı, Zehra’yı dilendirmektedir. Askere gitmeden önce onunla nişanlanmak isteyen Bekir onu İstanbul’da bulur. Bekir, Zehra’ya onunla ilişkisini

²⁴ Kızamık, aynı zamanda “rubeola” veya “morbili” olarak da bilinir ve rubeola virüsünün neden olduğu oldukça bulaşıcı bir hastalıktır. Geniş bilgi için bkz. (<https://www.hastalopedi.com/kizamik/>)

²⁵ Çiçek hastalığı–variola akut, enfeksiyöz bir hastalıktır. Her yaşta ve her cinsten kişiler bu hastalığa yakalanabilir. İki tipi vardır: Variola major ve variola minor. Bu iki tip, esasında birbirine çok fazla benzemekle beraber, variola major’da ölüm oranı % 15, buna karşılık variola minor’da % 0,2’dir. Geniş bilgi için bkz. (<https://www.saglikbilgileri.net/cicek-variola-hastaligi.html>)

devam ettirmek istediğini söyler ama Zehra bunu bir sadaka olarak görür ve bu teklifi reddeder.

Bu hikâyede, çiçek hastalığı sebebiyle hayalleri suya düşen bir kızın dramı görülmektedir.

Ahmet Rasim'in "İki Günahsız Sevdâ" adlı hikâye kitabındaki "Sevdâ-yı Sermedi" adlı hikâyede Nâil ile Lamiâ iki komşu çocuğudur ve birlikte çok güzel vakit geçirmektedirler. Lamiâ biraz büyüyünce ve örtünmeye başlayınca Nail'le eskisi gibi rahat oynayamaz. Annesi, Lamiâ'yı sürekli uyarır. Bu duruma her ikisi de üzülür. Nâil üzüntüsünden ve aşkıdan hasta olup yataklara düşer. Lamiâ'nın annesi artık dayanamaz ve kızının Nail'i ziyaret etmesine izin verir. Nail iyileşmeye başlar. Bu iki âşık yedi yılın ardından evlenmeye karar verir. Nâime isminde bir kız çocukları olur. Mutlulukları daha da artar ama onlar o eski çocukluk günlerini hatırlayıp o günlerdeki gibi mutlu olmaya çalışırlar. Lamiâ çiçek hastalığına yakalanır ve ölür. Nâil, Lamiâ'ya çok benzeyen kızı ile avunmaya çalışır.

Çiçek hastalığının bir aileyi ne derece derinden sarstığının anlatıldığı bu hikâyede bu hastalığın bir babayı eşsiz, küçük bir yavruyu da annesiz bıraktığı görülmektedir.

2.6.1.7. Solunum Yollarıyla İlgili Hastalıklar

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Solgun Demet" adlı hikâye kitabında yer alan, "Kırık Oyuncak" adlı hikâyesinde bir karı-koca yıllar sonra bir erkek çocuk sahibi olur. Çocuk bir yaşına gelince hastalanır. Çocuk, akciğer kaynaklı bir hastalığa yakalanmıştır. Anne ve baba çocuklarını iyileştirmek için çok çaba gösterir. Çocuk bütün bu çabalara rağmen iyileşemez. Aile bu sebeple çok üzülmemektedir. Doktorlardan çocuklarının ömrü boyunca bu hastalık sebebiyle nefes alıp vermede sıkıntı yaşayacağını öğrenirler. Bu durumla karşı karşıya kalan aile derin bir üzüntü içine girer.

Bu hikâyede solunum yollarıyla ilgili bir hastalığa yakalanan bir çocuğun ailesinin mücadelesi ve hüznü yer almaktadır.

Mehmet Rauf'un "İhtizar" adlı hikâye kitabındaki "Hastayken"²⁶ isimli hikâyede daha yeni evlenmiş bir adam nezle olduğunu düşünür. Aradan çok zaman geçmesine rağmen iyileşemez. Yakında öleceğini, eşinin onun ölümünün ardından başkasıyla evleneceğini düşünümeye başlar. Bu olumsuz düşüncelerden bir türlü kurtulamaz. Her ne kadar eşinin, kendisi ölünce başka biriyle evlenmesine üzülse de eşinin onun ölümünün ardından evlenmesini de olağan bir durum olarak görmektedir. Bu hastalık karı-koca arasındaki ilişkiyi derinden sarsar.

Bu hikâyenin başkişisi olan kuruntulu kocanın bu duruma düşmesine sebep olarak okuyucunun karşısına solunum yollarıyla ilgili bir hastalık olan nezle çıkmaktadır.

2.6.1.8. Kuşpalazı (Difteri)

Mehmet Rauf'un "İhtizar" adlı hikâye kitabındaki "Küçük Remzi" adlı hikâyede iki yaşındayken annesini kaybeden Râziye şımarık bir şekilde büyütülmüştür. Râziye evlenir ve bir çocuğu olur. Çocuğun adını Remzi verirler. Râziye'nin kocası ölür. Kocasının ölümü sonrası Râziye çocuğunun üzerine çok fazla düşmeye başlar. Remzi şımarık bir çocuk olur. Çocuk çok sık hasta olmaya başlar. Okuma yazmayı öğrendiği sırada "kuşpalazı"²⁷na yakalanıp ölür. Râziye çok üzülür ve bu üzüntü uzun bir süre devam eder. Bir süre sonra Remziye normal hayatına dönmeye başlar. Bir gün görücülerin karşısına çıkmaya hazırlandığı esnada oğlunun okuma-yazma kitabını bulunca eski üzüntüsü tekrar nükseder ve evlenmekten vazgeçer.

Bu hikâyede dul bir kadının, oğlunun kuşpalazı sebebiyle ölümü sonrasında hayata küsmesi görülmektedir.

²⁶ Bu hikâye Mehmet Rauf'un r. 1330'da yayımlanan "Hanımlar Arasında" adlı hikâye kitabında "Bir Hikâye" adıyla yayımlanmıştır.

²⁷ Difteri, *Corynebacterium diphtheriae* adlı mikro organizmanın boğaz, burun, göz ve deriye yerleşmesiyle ortaya çıkan ciddi sonuçlara, ölümlere yol açabilen bir hastalıktır. Geniş bilgi için bkz. (https://asi.saglik.gov.tr/liste/2-difteri-ku%C5%9Fpalaz%C4%B1_hastal%C4%B1%C4%9F%C4%B1-nedir.html)

Ömer Seyfettin'in "Kaşığı" adlı hikâyesinde kardeşine iftira atan ve onun ölümünden sonra vicdan azabı çeken bir çocuğun dramı anlatılmaktadır. Hasan ve hikâyenin anlatıcısı olan çocuk Anadolu'da bir çiftlikte ailesiyle birlikte yaşamaktadır. Çocuk bir gün ahıra gizlice girer. Annesinin İstanbul'dan getirdiği kaşığı kırar. Hasan'a iftira atarak kaşığı onun kırdığını söyler. Hasan'a babası tarafından ahıra girmeme cezası verilir. Hasan ev hapsi cezası aldığı için evden dışarı çıkamaz. Hasan bir gün hastalanır. Doktor, çocuğun hastalığının kuşpalazı olduğunu söyler. Çocuk vicdan azabı çekmeye başlar. Kaşığı kendisinin kırdığını söylemek ister ancak buna fırsat bulamaz. Hasan hastalığın elinden kurtulamaz ve hayata gözlerini yumar. Kardeşinin ölümünün ardından çocuk, vicdan azabı içerisinde hayatına devam etmek zorunda kalır.

Kendisini kardeşinin ölümünden dolayı suçlu hisseden bir çocuğun vicdan azabının anlatıldığı bu hikâyede ayrıca kuşpalazı hastalığının o dönemde bir çocuğun ölümüne sebebiyet vererek bir aileyi derinden etkileyebileceği görülmektedir.

Bu çalışmanın "Aile ve Sağlık" alt başlığı kapsamında ele alınan "Aile ve Hastalıklar" kapsamında incelenen hikâyelerde verem başta olmak üzere zatürre, tifo, kalp rahatsızlıkları, kızamık, çiçek hastalığı, solunum yolları hastalıkları ve kuşpalazına rastlanılmıştır. Bu hastalıklara yakalanan aile bireyleri kurtulamamış ve hayata gözlerini yummuştur. Bu hastalıklar sebebiyle aileler derinden sarsılmıştır. Günümüzde sağlık hizmetlerindeki gelişmeler sayesinde bu hastalıkların çoğu artık ölümcül olmaktan çıkmıştır.

2.6.2. Aile İçinde Engelli Bireyler

Bu çalışmanın bu başlığı altında incelenen ve hepsi de Halit Ziya'ya (Uşaklıgil) ait olan üç hikâyede çocuklarda kaza sonucu veya doğuştan meydana gelen fiziksel şekil bozukluklarına yer verilmiştir. Bu çocuklar ve ailelerine karşı çevrenin yaklaşımı alaycı ve öteleyicidir. Engelli çocuğu olan anne babalar çocuklarının yaşadıkları bu durum sebebiyle ızdırap çekmektedirler ama ellerinden hiçbir şey gelmez.

Bu hikâyeler aracılığıyla o dönemki Türk toplumunun engellilere bakışı hakkında bazı ipuçlarına ulaşılabilir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Hikâye-i Sevdâ” adlı hikâye kitabındaki “Küçük Kambur” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde İhsaniye adlı semtin en yakışıklı çocuğu olarak görülen dört yaşındaki bir çocuk, annesi ve babası onu seccadeyle sallarken düşer ve kambur olur. Kambur olan çocuğa çevresindeki büyükler acıma ile küçükler ise alaycı bir şekilde bakarlar. Kambur çocuk diğer çocuklar gibi normal bir yaşantı geçiremez.

Yaşadığı bir kaza sebebiyle kambur kalan bir çocuğun ve ailesinin yaşadığı dramın anlatıldığı bu hikâyede çevrenin bu çocuğa bakışı aileyi oldukça olumsuz etkilemiştir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Hikâye-i Sevdâ” adlı hikâye kitabındaki “Kocabaş” adlı kısa hikâyesinde Kocabaş lakabı takılan on yaşındaki çocuğun kafası büyüktür, gözlerinde ve yüzünde de orantısızlıklar vardır. Çocuğun babası yoktur. Ailenin ekonomik durumu çok kötüdür. Çocuk, annesine yardım eder. Mahalledeki çocuklar kafanın içinde ne var diyerek onunla sürekli dalga geçer. Çocuk yine kendisiyle dalga geçilen bir an sonrası bir ağaca çıkar. Kendisini ağaçtan salıverir. Çocuğun kafası patlar ve bu kafanın içinde ne olduğu görülür.

Bu hikâyede kafası vücuduna göre orantısız olan bir çocuğun çevresindekiler tarafından alaya alınması sonucu yaşadığı dram ve sonunda ölümü okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Solgun Demet” adlı hikâye kitabında yer alan “Mösyö Kanguro” adlı, mekânı Paris ve Amerika olan hikâyesinde çevresi tarafından fiziksel görünüm bakımından çirkin olarak nitelendirilen bir çocuğa hiç kimsenin hatta anne babasının bile sevgi göstermemesi anlatılmaktadır. Bu çocuğun anne babası da dahil olmak üzere hiç kimse tarafından sevilmediğini hikâyenin anlatıcısı şu cümlelerle ifade etmektedir: “Hayatında büyük bir eksiklik vardı ki mutluluğunu tamamlamaya engel oluyordu: Sevmek... Onu hiç kimse gerçek benliği için sevmemişti. Ne annesi, ne babası, ne arkadaşları ve özellikle hiçbir kadın” (1987b, 31). Mösyö Kanguro kendince çirkinliğini sebep göstererek Paris'teki evinden

Amerika'ya kaçar. Orada bir sirkte çalışmaya başlayan Mösyö Kanguro sirkte kendisi gibi gösteriye çıkan genç bir kıza âşık olur. Bu kız onu sevmemektedir. Karşılıksız aşk sonucu ruhsal bunalıma giren Mösyö Kanguro genç kızı öldürerek yaşamın bütün acılarını ondan çıkartmak ister.

Fiziksel görünüm açısından farklı olarak değerlendirilen bir çocuğun hem ailesi hem de çevresi tarafından dışlanıp sevgiden yoksun bırakılmasının anlatıldığı bu hikâyede hem ailenin hem de çevrenin olumsuz tutumu yaşanan dramatik olaylar dizisinin ana sebebi olmuştur.

2.7. AİLE VE MİRAS

Toplum ve aile yaşamında öteden beri önemli bir konu olan miras, edebiyatın da ele aldığı konulardan biri olmuştur. Ebeveynlerin çocuklarının geleceğini güvence altına almak amacıyla çocuklarına birtakım mal ve mülk bırakması hemen hemen bütün toplumlarda görülen bir uygulamadır. Ailelerin, gelecek kuşakları için bir güvence olarak evlatlarına bıraktığı miras bazen de aile içinde çıkan anlaşmazlıkların müsebbibi olmaktadır.

Osmanlıda miras konusundaki uygulamalarda dinî farklılıklar dikkate alınmıştır. Müslüman ailede kız çocuğa verilen pay erkek evladının yarısı kadardır. Buna karşılık ananın hissesi de (merhumun zevcesi olup) daha azdır. Zevcenin mehri ve nafakası hesabı terekeden ayrıldıktan sonra paylaşılır. Esas olarak fûrû (yani çocuk ve torunlar) varsa usûl (müteveffanın ana babası) ve diğer akraba miras şirketine dahil edilmez (Ortaylı, 2009, 116).

Türk edebiyatında Cumhuriyet öncesine ait hikâyelerde miras konusu yazarlar tarafından işlenmiştir.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Felsefe-i Zenan" adlı, kadın ve evlilik konusuyla ilgili hikâyesinde Fâzıla Hanım; evlenmemiştir. Âkile ve Zekiye adlı genç kızları evlat edinerek onları yetiştirir. Fâzıla Hanım evlenmeyip bir erkeğin tahakkümü altına girmemeleri şartıyla evlatlıklarına bütün mirasını bırakır.

Bu hikâyede evlatlıklarına belirli bir şart karşılığında mirasını bırakan bir kadının durumu görülmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin, "Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-" adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki "Aç Tavuk Kendini Buğday Ambarında Zanneder" adlı küçük hikâyede Sima Bey, babasından kalan mirası yiyip bitirmiş bir gençtir ama hâlâ zenginmiş gibi yani mirası duruyormuş gibi yaşamaya devam eder. Kimseyi ve hiçbir şeyi beğenmez ama kimse de onu beğenmez.

Kendisine kalan mirası bitirmiş bir adamın başından geçenleri bu hikâyede görmek mümkündür.

Ahmet Mithat Efendi'nin, "Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-" adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki "Adam Adamı Bir Kere Aldatır" adlı küçük hikâyede Mösyö C. adındaki avukat suçluyu suçsuz, suçsuzu suçlu gösterecek kadar işinde mahirdir. Bu avukatın bir kızı vardır ve kızının, sevdiği gençle evlenmesine izin vermez. Mösyö C. nin kızıyla evlenmeye çalışan genç Mösyö C.yi kandırır. Mösyö C. bilmeden kendi eliyle yazıp imzaladığı kağıtla kızının o gençle evlenmesine izin vermiştir. Mösyö C. kızına çok sinirlenir ve kızını mirasından reddeder. Kız bir maskeli baloda reddimiras davası konusunda babasını aldatmak ister ama babası kanmaz çünkü "Adam adamı bir kere aldatır."

Bu hikâyede miras sebebiyle babasını kandırmaya çalışan bir evladın yaptıkları okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Abdullah Zühdi'nin "Rehgüzâr-ı Matbuâtta" adlı eserinde yer alan "Yandım Aman! Kantosu" adlı hikâyede hikâyenin başkişisi olan, Kastamonu'da yaşayan Ahmet'e babasından iki yüz dönüm arazi ve on çift kadar sığır miras kalır. Ahmet yaşlanıp iş göremez hâle gelmiş olan hayvanlarını satıp yenilerini almak için İstanbul'a gider. Genç adam gider gitmez hemşehrisi Süleyman Ağa'yı bulur. Hemşehrisi yeni hayvanlar almak için İstanbul'a gelen Ahmet'i alıp kantoya götürür ve onu eğlenceye alıştıırır. Hemşehrisi Ahmet'e şu sözleri söyleyerek onu etkiler: "— Ömrün oldukça öyle dağ başlarında çalışacak değilsin a!.. Biraz da adam akıllı yaşamalı, eğlenmeli" (2017, 162). Hemşehrisinin bu sözlerine inanan ve onun

dediklerini yapan Ahmet'in parası biter. Genç adam memleketine gidemez. Başka bir hemşehrîsi ona bir helvacının yanında iş bulur ama Ahmet'in aklı fikri çalışıp para kazanarak memleketine dönmekte değil âşık olduğu kızdadır.

Babasından kalan mirası İstanbul'da eğlence yerlerinde har vurup harman savuran bir gencin parasız kalması sebebiyle memleketine dönememesinin anlatıldığı bu hikâyede genç adamın başına bu olumsuzlukların gelmesinin ana sebebi kötü bir arkadaşına sahip olmasıdır.

Ahmet Rasim'in "Nâkâm" adlı hikâyeye kitabının tek hikâyesinde yirmi bir-yirmi iki yaşlarında, okumayı seven, Kerim adlı bir genç; hikâyenin başkişisidir. Kerim'in annesi Kerim daha bebekken tifodan ölmüştür. Babası Kerim'e yüklü bir miras bırakır. Büyükvalidesi Kerim'i özenle büyütür. Kerim, büyükvalidesinin ölümü sonrası yaptığı hatalar sebebiyle evlilikte aradığı mutluluğu bulamaz ve intihar ederek hayatına son verir.

Bu hikâyede babasından yüklü bir miras kalan bir adamın yaptığı hatalar sebebiyle başına gelenlere tanıklık edilmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Tos" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Fatma Hanım, babasından kalan yüklü miras sayesinde rahat bir yaşam sürmektedir. Yirmi yıllık evli olan Fatma Hanım'ın kırk yaşına yaklaşmasına rağmen çocuğu yoktur. Her ne kadar babasından kalan miras sayesinde iyi bir hayat sürse de kocası sebebiyle evlilikte aradığı mutluluğu yakalayamaz.

Bu hikâyede babasından yüklü bir miras kalan bir kadının, kocasının olumsuz davranışları sebebiyle evlilikte mutluluğu yakalayamaması okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Ömer Seyfettin'in "Miras" adlı hikâyesinin başkişisi olan genci amcası mahiyetine alır ve ona kol kanat gerer. Bu genç, amcasının tek varisidir. Amcasının mirasına bir an önce konup bu servetle gününü gün etmekle ilgili planlar yapmaktadır. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda gencin planları yer almaktadır:

Bu zavallı ihtiyar mutlaka yakında ölecekti. Kütüphane yirmi beş bin lira... Köşk, bağ, Faikpaşa Yokuşu'ndaki apartman filan... Yetmiş seksen bin lira da bunlar: Yüz bin liralık bir servet! Artık burada yaşar mıydum?

Doğu Avrupa’da soluğu alacak, zevk içinde hayatın tadını tadacaktım (2014, 121).

Yeğeni, amcasının evlenmesi hâlinde amcasının mirasının başka birisine kalabileceğinden korkmaktadır. Amcasının bir an önce ölüp mirasın kendisine kalmasını isteyen yeğen, amcasının suyuna tifo mikrobunu katarak onu öldürmeyi planlar. Bunu yapıp yapmamak arasında tereddüt yaşar. Bunu düşündüğü için kendinden nefret eder. Amcasına mirasından hiçbir şey istemediğini, tüm mirasını milletin ve devletin faydası için bağışlamasını söyleyerek vicdanını rahatlatmaya çalışır. Genç, fazilet duygusunu kaybettiğini ve onu tekrar kazanamayacağını düşünerek üzülür.

Bu hikâyede amcasının mirasının kendisine kalmasını isteyen bir yeğenin yaptıkları okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Ömer Seyfettin’in “Bir Hayır” adlı hikâyesinde Durmuş Ağa adlı yaşlı ve üşengeç bir adam vardır. O kadar üşengeçtir ki ha bu yıl ha bir sonraki yıl derken hacca gidemez. Bu adamın iki oğlu vardır ama oğullarıyla arasında düzgün bir ilişkisi yoktur. Oğulları, babalarının mirasına bir an önce konmak için babalarının ölmesini dört gözle beklemektedir. Ölüm döşeğindeki adam mirasını ve hacca gitmek için biriktirdiği parayı hayır işlerinde kullandırmak ister. Vasiyetini bildirmek üzere mahalleden komşusu olan Hacı Ağa’yı çağırtmak ister ama Hacı Ağa gelmeden yaşlı adam ölür. Adamın oğulları mirası acımasızca paylaşmaya başlar. Çift şeylerin paylaşılması kolaydır, teklerin paylaşılması zor olsa da onun da çaresini bulurlar. Ev ve benzeri şeyleri yıkarak paylaşırlar ama tek olan sıska köpeğin paylaşılması için çok tuhaf bir çözüm bulurlar. Köpeği kesip ikiye bölerek paylaşmak isterler. Hacı Ağa bu iki oğula bu sorunu şu şekilde halledebileceklerini belirtir:

—Vazgeçin, dedi. Bu itin ne eti yenir, ne kemiği para eder, ne derisi işe yarar!

Büyük sordu:

— Öyle emme nidelum?

—Bir “hayır” işleyin, ülen...

—... Bu sefer küçük sordu:

—Nasıl hayır?

—Bu köpeği kesmekten vazgeçin. Bırakın, babanızın canına ulusun dursun!

—...

—... İki kardeş birbirlerine baktılar. Bu oldukça makul bir nasihatti. Karşılıklı haklarından vazgeçtiler (2014, 12-13).

Köpek açlıktan ulur ama mahalleli bunu köpeğin sahibinin ardından üzülmeye yorar. Köylü ise Efendi hasis olmayıp kendini bu köpeğe sevdireceğine iki oğluna sevdirseymiş şimdi arkasından oğulları hayır dua ederdi şeklinde konuşmaya başlar.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu babalarından kalan mirası paylaşmakta sıkıntı yaşayan iki kardeşin yaptıklarına tanıklık etmektedir.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabındaki "Emine Teyze" adlı hikâyede Mahmut ve Şâziye kıt kanaat geçinebilen kırklı yaşlara yaklaşmış birer karı-kocadır. Şâziye'nin Emine adlı bir teyzesi vardır. Bu karı-koca teyzelerinden kalacak büyük servete konup zengin olma hayalleri kurarlar ama kadın seksen yedi yaşına gelmesine rağmen ölmez hatta çok sağlıklıdır. En basit hastalıklara bile yakalanmaz. Bir gün teyzelerinin ziyaretine giderler. Teyzeleri bir masanın üstüne çıkmış duvara bir ayna asmaya çalışmaktadır. Mahmut masaya bir tekme atıp teyzeyi kaza süsü vererek öldürmeye çalışırken teyze düşeceği sırada Mahmut'un başına gelen keser darbesi Mahmut'u öldürür.

Teyzesinden kalacak mirasa bir an önce konmak isteyen bir yeğen ve kocasının başına gelen olayların anlatıldığı bu hikâyede mirasa ulaşma tutkusunun aile içerisinde ne derece olumsuz durumlar doğurabileceği görülmektedir.

Peyami Safa'nın "Asrın Hikâyeleri" adlı hikâye kitabında yer alan "Pasaklı Gülsüm" adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Daha doğmadan babasız kalan ve anası onun doğururken ölen bebeği, bir Binbaşı evlatlık olarak alır. Bebeğe bir sütnine tutar. Bebeğe Gülsüm ismini koyar. Binbaşı ölünce onu Hafize Kadın'a emanet eder ve Gülsüm'e yüklü miktarda bir miras kalır. Gülsüm, Hafize Kadın da ölünce bu mirası arkadaşı Naime sebebiyle har vurup harman savurur. Beş parasız kalır. Kötü alışkanlıklar da edinir. Hamile kalır. Gülsüm'ün doğum sancıları başlar. Ebe, çocuğun doğum vaktinin geldiğini söyler. Gülsüm'ün son bir isteği daha vardır. O da

bu kızın isminin Gülsüm olmamasıdır. Son isteğini de söyleyen Gülsüm, çocuğu doğrurur ve hayata veda eder.

Genç kadının başına gelen bu olumsuzlukların ana sebebi olarak okuyucunun karşısına genç kadının kendisine kalan mirası doğru yönetememesi sebebiyle ekonomik olarak bir çöküşe uğraması çıkmaktadır.

Selami İzzet'in (Sedes) "Geceye Âşık" adlı hikâye kitabında yer alan "Boş Kağıdı"nda Melahat Hanım ve İsmet Bey, Melahat Hanım'ın babasından kalan serveti harcayarak günlerini geçirmektedir. Bu servetin yarısı bitmiştir. Kalan parayı Melahat Hanım bankaya yatırır. Parası biten koca uzun uğraşlar, sevgi gösterileri ve yalvarmalar sonunda altı ay sonra geri vermek üzere senet karşılığında eşinden bu parayı alır. Senedin günü gelir. Kadın parasını isteyince kocası bir boş kağıdı yazarak onu boşadığını söyler. Eşinin ağlamasına dayanamayan koca, boş kağıdını yırtıp atar. Kadın da senedi yırtmak istediğini söyler ancak senedi bulamazlar çünkü adam boşanma yazısını senedin arkasına yazmıştır.

Kadının babasından kalan mirasın bu aile için bir fayda sağlamak yerine evlilik için bir tehdit oluşturması bu hikâyenin en dikkat çeken tarafıdır.

Tez kapsamına giren ve "Aile ve Miras" başlığı altında incelenen hikâyelerin çoğunda mirasa sahip olan kişilerin -özellikle erkeklerin- mirası har vurup harman savurarak bitirdiği ve sonrasında beş parasız bir şekilde ortada kaldıkları görülmüştür. Bazı hikâyelerde evlatların ve yeğenlerin kendilerine kalacak mirasa bir an önce sahip olmak için babalarının, amcalarının ve teyzelerinin ölmelerini istedikleri saptanmıştır. Bazı hikâyelerdeyse miras paylaşımı konusunda kardeşler arasında ihtilaf çıktığı hatta bu kişilerin çok tuhaf ve gülünç durumlara düştüğü görülmektedir.

2.8. AİLE VE DİN

Aile ve din, toplumun iki ana kurumudur ve birbirleriyle etkileşimleri vardır. Aydemir ve Tecim (2012) bu etkileşimi şu şekilde açıklar:

Aile ve din toplumsal yapıya hayatiyet kazandıran iki önemli kurumdur. Topluma içkin olan değerler, süreçler ve yapılar için önemli birer kaynak olduğu her iki kurum için üzerinde hemfikir olunan özelliklerindendir (s. 47).

İki kurum karşılıklı olarak birbirlerini etkilemişlerdir. Ailenin, sosyal varlığın temeli olma özelliğini vurgulması ve devam ettirmesi ile dinin üyelerine kendini tanımlama imkanı vermesi belli bir noktada birleşmektedir (Aydın, M., 1990, 67).

Hemen hemen bütün din ve kültürlerde bireylerin dinen meşru bir evliliğe sahip olup böyle bir evlilik içerisinde hayatlarını devam ettirme anlayışı mevcuttur. Hemen hemen bütün dinlerde aile kutsal olarak tanımlanmakta, ailenin mahremiyet ve sadakat temeli üzerine bina edilmesine önem verilmektedir. Zina ve benzeri davranışlar yasaklanmıştır. Bütün dinlerde gelecek nesillerin iyi yetiştirilmesi amaçlandığından gelecek nesillere kendi din ve kültürlerinin iyi öğretilmesi emredilir (Erdem, 1991, 352).

Osmanlıda aile içinde dinî yaşamın tezahürleri sıklıkla görülür. Osmanlıda insanların dinle karşılaştığı ilk yer ailedir. Çocuk beş yaşına geldiğinde -özellikle erkek çocuklar- ona aile büyükleri tarafından abdest ve namazla ilgili uygulamalı eğitim verilir. Çocuklar önce Kuran-ı Kerim alfabesini öğrenir ardından Kuran-ı Kerim'i ezberler. Durumu iyi olan aileler çocuklarının dinî eğitimi için hoca tutar. Ailenin günlük yaşamında her türlü faaliyette zamanlama namaz vakitlerine göre ayarlanır (Lewis, 2006, 91-97).

İslam dininde bir ailenin kuruluşundan, gelişmesine ve aile birliğinin sonlandırılmasına kadar bütün süreçlerle ilgili düzenlemeler mevcuttur. İslam, dinen meşru ilişkiyi teşvik eder ve bu sebeple evlilik kurumuna İslam'da çok önem verilir.

Emin Nihat Bey'in "Müsâmeretnâme" adlı hikâye kitabında yer alan "Atiye Hanım yahut İhsan Hanım'la Uşşâkının Sergüzeşti" adlı hikâyede bir aile küçük kızları Atiye'yi âdet olduğu üzere "Kadir Gecesi" tertip edilen "Selâmlık Resmi" töreninde kalabalıkta kaybeder. Kaybolan küçük kız bir adam tarafından bulunur ve bir tütüncü dükkanına bırakılır. Tütüncü; küçük kızı ailesine değil de varlıklı bir adam olan Daniş Bey'in evine götürür ve Atiye, Daniş Bey'in evlatlığı olur. Atiye'nin hayat çizgisi değişir.

Hikâyenin başkişisi olan küçük kızın kaybolduğu gece bir “Kadir Gecesi”dir. Küçük kız Osmanlıda “Kadir Gecesi” âdet olduğu üzere padişahın iftardan sonra teravih namazı için camiye gidişi esnasında gerçekleştirilen “Selamlık Resmi” denen geçişi esnasındaki kalabalık sebebiyle anne ve babasını kaybeder.

İslam dini için önemli gecelerden biri olan “Kadir Gecesi”nin o dönemde İstanbul’da aile içinde nasıl geçirildiğine ilişkin birtakım bilgilere bu hikâye vasıtasıyla ulaşılmaktadır.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun “Haristan ve Gülistan” adlı hikâye kitabındaki “Suleyha’nın Günahı” adlı hikâyesinde dinî yaşamın aile içi yaşama yansıması görülmektedir. Suleyha ve Mümin dört yıllık evlidir. Mümin memuriyet görevi dolayısıyla Yemen’e gider. Bir gün Suleyha, Mümin’in eve döneceğini öğrenir. Kocasını geleceği için çok sevinir. Suleyha’nın kayınvalidesi ise Suleyha’ya eşi geldiği zaman boynuna sarılmamasını söyler. Buna sebep olarak ise Ramazan ayı olduğu için tuttuğu orucunun bozulma tehlikesini gösterir. Suleyha, kaynanasının tüm uyarılarına rağmen kocasını gördüğünde sarılmaktan kendini alamaz ve kocasının boynuna sıkı sıkı sarılır.

İslam dinine ait ibadetlerden biri olan orucun aile yaşamına nasıl yansıdığı bu hikâye vasıtasıyla görülebilmektedir.

Ömer Seyfettin’in “Tos” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Fatma Hanım, babasından kalan yüklü miras sayesinde rahat bir yaşam sürmektedir. Kırk yaşına yaklaşmış ve yirmi yıllık evli olan Fatma Hanım’ın çocuğu yoktur. Fatma Hanım dindar bir kadındır. Fatma Hanım’ın aile yaşantısı içerisinde din ve dinî uygulamalar önemli bir yer tutmaktadır. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu durumu görmek mümkündür:

Gece gündüz ibadet ediyor, paralarını tekkelere, dervişlere, fakirlere, mollalara, öksüzlere dağıtıyordu. Hiç dışarı çıkmıyor,

—Gâvurlukları görüp günaha girmekten korkarım. diyordu. (...) Evine yalnız sofı ahbabları, ana dostu ihtiyar kadınlar gelirler; ramazan, kandil, kadir geceleri ölülerinin canı şerefine verdiği ziyafetlerde bulunurlar, meşhur güzel sesli hafız Saime’ye tanesini beşer liraya okuttuğu mevlitleri dinlerlerdi. (...) Evlerinin içinde bile namaz bezini çıkarmaz, kocasını abdestsiz yatağa almaz, “besmele”siz bir şey yapmaz, “Yarabbi şükür!”süz

hiçbir işi bitirmezdi. (...) Dört beş sene evvel bir camide vaaz dinlerken, kurban edilecek koyunun daha kuzu iken alınarak evde beslenmesinin sevaplarını duymuş, hemen en iyi cinsten bir kuzu aldırmişti. (...) Yine bir Kandil gecesi idi. Fatma Hanım sofı ahbablarına mevlit ziyafeti veriyordu (2017, 179-183).

Fatma Hanım'ın hayattaki en büyük sıkıntısı kocasıdır. Bu adam, Fatma Hanım'ın babasından kalan mirasla geçinen, çalışmadan gününü gün eden, ahlaken de düşük bir adamdır. Ayrıca bu koca, Fatma Hanım'ın on yedi yaşındaki ahiretliği Makbule'ye sarkıntılık etmektedir. Fatma Hanım bu sebeple Makbule'yi yanından hiç ayırmaz. Bu adamın başka bir kötü alışkanlığı da kurbanlık koçu tos vurmaya alıştırmasıdır. Fatma Hanım, kocasının bu davranışlarından dolayı utanacağı bir hâle düşüp yaptıklarından pişman olması için dua eder. Fatma Hanım'ın evde mevlit okuttuğu esnada kocasının bir dikkatsizliği sonucu koç, kocasını boynuz darbeleriyle Makbule'nin üstüne yıkar. Bu esnada hem kocası hem de Makbule kapının kırılan camlarıyla birlikte mevlit dinleyen kadınların arasına düşer. Fatma Hanım, duasının çok çabuk kabul olduğunu düşünerek bayılır.

Dindar bir kadının eşi sebebiyle yaşadığı sıkıntılar ekseninde dinin bir ailenin günlük yaşamına nasıl yansıdığı bu hikâyeye vasıtasıyla görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Hatıftan Bir Seda" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Hacı İmadeddin adlı bir adam günlerinin tamamını dinî vecibeleri yerine getirmeye adanmış bir insandır. Onu mahalleli en son yirmi sene önce hacdan dönerken görmüştür. O, evinden hiç çıkmadan tüm vaktini ibadetle geçirmektedir. Onun dünyevi işlerini eşi Naciye Hanım yapmaktadır. Altmış üç yaşına geldiğinde yer altına girip oradan çıkmadan ibadetle ömrünün geri kalanını geçirmek ister. Yeraltına inip çileye gireceği gece, Kötü Tahsin namıyla tanınan sarhoş oğlu "Uç mübarek uç." diye bağırınca buna aldanmış adam pencereden aşağıya kendini bırakarak ölür. Mahalleli arasında onun intihar ettiği ve bu sebeple cenazesi yıkanmadan günahkâr bir şekilde cehenneme gittiği yönünde konuşmalar geçmektedir.

Bu hikâyede, bir aile reisinin kendisini ailesinden ve çevreden tamamıyla soyutlayarak tüm vaktini ibadet ile geçirmesinin aileye hayatına olan yansıması görülmektedir.

Tez kapsamına giren bazı hikâyelerde ailelerin dinî yaşamına yazarlarca yer verilmiştir. Hikâyelerin hepsinde Müslüman ailelerin yaşamına değinilmiştir. Bu hikâyelerde İslam dininde yer alan ibadetlerden oruç, hac, namaz; dinî uygulamalardan mevlit okutma; önemli dinî gecelerden kandil geceleri; dinî kavramlardan günah, sevap; dinî kişiliklerden tekke ve derviş aile yaşamı içerisinde yer alır. Dinî yaşama yer veren hikâyelerin çoğunda muhafazakâr aileler mevcuttur.

2.9. AİLELERİN EKONOMİK VE MESLEKİ DURUMLARI

Araştırmacılar tarafından Osmanlı toplumunun ekonomik ve mesleki durumuna ilişkin gerçekleştirilen araştırmalarda Osmanlı arşivlerinde yer alan ekonomi ve maliye ile ilgili resmî belgeler kullanılmıştır. Bu çalışmanın bu başlığı altında yer alan aşağıdaki bilgiler de böyle bir çalışmanın ürünüdür ve bu bilgiler aracılığıyla tez kapsamına giren dönemdeki Osmanlı ailesinin ekonomik ve mesleki durumuna ilişkin bazı genellemelere ulaşmak mümkündür.

19. yüzyılın ortalarına ait olan ve devlet tarafından tutulan, içinde gelir ve vergi kayıtlarını barındıran “Temettüat Defterleri” incelenerek ortaya çıkarılan 19. yüzyılın ortalarında Osmanlı ailesinin iktisadi yapısına ait tespitler şu şekilde maddelenerek özetlenebilir:

a) Şehirlerde ailelerin geçimini % 93.7 oranında aile reisi olan erkek sağlar.

b) Aile bireylerinden ikisinin çalıştığı hane oranı % 5.8’dir.

c) İki kiden fazla aile bireyinin çalıştığı hane oranı % 0.5’tir.

ç) Ailede baba yoksa anne çalışır.

d) Çocuklardan çalışan ise erkek evlattır.

e) Evlenen veya meslek sahibi olan kız veya erkek evlat ayrı bir ev açar.

f) Kırsal kesimde erkeğin yanında kadın da çalışır.

g) Şehirde erkek evlat % 97.3 oranında babasının mesleğini devam ettirir. Bu durum özellikle esnaflarda görülür.

ğ) Kırsal kesimde erkek evlat çiftçiliği devam ettirir.

h) Şehirlerde işsizlerin oranı % 3.1'dir.

ı) Kırsalda işsizlikten söz edilemez.

i) Şehirlerde yaşlı emeklilerin oranı % 1.7'dir.

j) Şehirde yaşayan hane reislerinin mesleklere göre dağılımı ele alındığında 1. sırada %73.6 ile esnaf ve tüccarlar; 2. sırada % 13.3 ile çiftçiler; 3. sırada % 8.8 ile öğretmenler, imamlar, hizmetkârlar, idari personeller, adli personeller, askeri personellerden oluşan ücretliler; 4. ve son sırada ise % 4.2 ile içinde çoğunlukla nakliyeciler ve taşıyıcıların olduğu hizmet sektöründe çalışanlar yer alır

k) Kırsal kesimde çalışanların % 87.8'i çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşanlardır. % 7.2'si esnaftır, % 5'i de tarım işçisidir (Kal'a, 1993, 301-306).

Aile yapısıyla sanayileşme arasındaki bağı inceleyen birçok araştırmacı sanayileşmenin geniş aile yapısını zayıflattığı sonucuna ulaşır. Kapitalizmin bir gereği olan coğrafi hareketliliğin artması akrabalar arasındaki ilişkilerin zayıflamasına yol açar. Kentleşme, sanayileşme ve istihdam yapısının hizmet sektörü lehinde gelişmesi ailenin örgütlenişinde ve yapısında çok büyük değişikliklere yol açar (Vergin, 1990, 16-17).

2.9.1. Ailelerin Ekonomik Durumları

Tanzimat'la birlikte Osmanlı toplumunun ekonomik yapısında birtakım değişiklikler olur ve bu değişiklikler Osmanlıdaki eski sosyal tabaka düzeninin kaybolmasına yol açar. Tanzimat ve devamındaki yıllarda gelir dağılımı ve hayat tarzına göre şekillenen bir sosyal tabakalar piramidinde çoğunluğu oluşturan üst tabakada yer alanlar şunlardır: saray çevresi, yüksek rütbeli devlet ricali, yüksek rütbeli askerler, zengin tüccarlar, levantenler, üst kademe devlet memurları, ilmiye ve seyfiye sınıfı. Orta tabakada yer alanlar şunlardır: esnaf, küçük işletmeci, lonca üyeleri ve küçük memurlar. Piramitte orta tabakayla aynı oranda yer kaplayan alt tabakada ise vasıfsız işçiler, bekârlar, hamallar, kayıkçılar, sakalar, aşçılar, arabacılar,

işsizler, serseriler vb. bulunmaktadır. Bu dönem İstanbul’unda bu sınıflar arasında yatay ve dikey hareketlilik diğer bir deyişle sosyal mobilitiyi görmek mümkündür (Cebeci, 2009, 46-52).

Hemen hemen her toplumda ekonomik bakımdan aileler; zengin, orta hâlli ve fakir aileler olmak üzere üçe ayrılabilir. Bu çalışmada aileler ekonomik bakımdan zengin ve fakir aileler olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Orta hâlli ailelerin zengin ve fakir ailelerden belirgin bir şekilde ayrılamaması sebebiyle böyle bir yol izlenmiştir. Tez kapsamına giren hikâyelerden otuzunda ailelerin ekonomik durumuna değinildiği ve bunlardan yedisinde zengin, yirmi ikisindeyse fakir ailelerin yer aldığı görülmüştür.

2.9.1.1. Zengin Aileler

Ekonomik anlamda zenginlik ortalamanın üzerinde maddi gelir veya mala sahip olmak şeklinde kısaca tanımlanabilir. Hemen hemen her toplumda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da zengin aileler bulunmaktadır.

Osmanlı’nın son döneminde zengin ailelerin iki-üç kuşak bir arada konaklarda yaşadıkları tespit edilir. O dönemde zengin olan bir ailenin aynı zamanda büyük aile olduğu algısı toplumda yaygındır. Bu evlerde yaşayan her bir çiftin kendilerine has daireleri vardır. Bu dairelerde müşterek mutfak yer alır. Bu yaşam tarzı ekonomik bir sınıflandırmaya tabi tutulduğunda orta ve fakir olarak değerlendirilen ailelerin hayranlık duyduğu ve gıpta ettiği bir yaşam tarzıdır (Vergin, 1990, 17).

Ahmet Mithat Efendi’nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki mekânı Fransa olan “Gönül” adlı hikâyesinde üst tabaka insanların yaşamının anlatılması vasıtasıyla o dönemde Avrupa’da sosyal tabaka farkının ne derece önemli olduğu görülebilmektedir. Bu dönemde Avrupa’da sınıf farklarının evlenmeler üzerindeki etkisi çoktur. Fransız üst tabakasına mensup ailelerinin damat ya da gelin adayında aradıkları ilk özellik zenginlik ve asilliktir. Hikâyenin başkişilerinden olan Pol adlı gencin babası alt tabakadan fakir bir bahçıvandır. Hikâyenin diğer başkişisi Margret ise üst tabakadan Dük Dö Baravil’in kızıdır. Babası, kızı Margret’i yine

asilzâdelerden yani üst tabakadan biri olan Kont Dö Belvil'in oğlu ile evlendirmek ister.

Avrupa halkları arasında farklı sosyal tabakalardaki insanların birbiriyle evlenememelerini bu hikâye örneklemektedir. Avrupa'da sosyal tabakalar arasında fark gözetilmesine Fransa özelinde hikâyenin en başından alıntılanan metin parçasında rastlanır:

Tarih okuyanlara mâlumdur ki sinîn-i sabıkada Avrupa milletleri ve hususiyle Fransız halkı zâdegân sınıfının taht-ı tagallübünde ezilip kalarak zâdegân sınıfı pespaye bulunan halkı ol kadar istihfaf etmekte bulunmuşlar idi ki bunlardan maada birisi yanında pespaye sınıftan bir adamın en hakir bir hayvan kadar da kadr ve itibarı yok idi (2001, 88).

Bu hikâyede zengin ailelerin yaşamı ekseninde sınıf farklarının evlenmeler üzerindeki etkisi anlatılmaktadır.

Ahmet Mithat Efendi'nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “İki Hud'akâr” adlı hikâye, Fransız soylularının yaşam tarzlarından nefret eden iki gencin isim değiştirip fakir gibi görünerek birbirleriyle arzuladıkları o saf evliliği yapmaları anlatılır. Sésil de Bruyer, ismini Luis Mantu; Vikont Şarl de Blanşmezon da ismini Andre Balu olarak değiştirip zenginliklerini ve soyluluklarını gizlerler. Fransa'daki zengin ve soyluların erken yaşta evlenmeye karşı oluşları da bu hikâyedeki diğer önemli bir meseledir. Hikâyenin sonunda bu iki sevgilinin amaçlarının üst tabaka Fransız ailelerin yaşam tarzlarını ve eş seçimindeki kriterlerini beğenmemeleri sebebiyle düzgün biriyle aile kurmak olduğu ortaya çıkar. Hikâye mutlu bir ailenin kurulmasıyla sona erer.

Bu hikâyede Fransız üst tabakasına ait ailelerinin yaşam tarzlarını, evliliğe bakışlarını ve evlatlarını evlendirirken aradıkları kriterleri görmek mümkündür.

Ahmet Mithat Efendi'nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Bir Fitnekâr” adlı hikâyede Mümtaz Bey adlı zengin bir adamın ailesi konaktaki Mansur adlı bir uşağın hainliği sebebiyle dağılır ama sonunda uşak cezasını çeker. Mümtaz Bey'in zengin bir aileye mensup olduğunu hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metin parçası göstermektedir:

İstanbul'a uzakça ferah-feza bir yerde tedarik eylediği hanesine çekilip bir zevcesi ve dar-ı dünyada tek evlâdı olan Münevver Hanım isminde bir kızı ve Mansur isminde bir kölesi, Karabacak isminde bir uşağı ve birisi aşçı ve diğeri yukarı hizmetinde bulunur iki de câriyesi ile mesuden imrar-ı evkat etmekte bulunmuş idi (...) Uşaklarına ve köle ve câriyelerine varıncaya kadar cümlesinin itmam-ı esbab-refah ve istirahatini kendi saadet-i zatyesinin dahi medar-ı tamamîsi addeylediğinden konağın içinde en miskin olan aşçı câriyenin bile sandığı sepeti dopdolu idi (2001, 249-250).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu konakta yaşayan zengin bir ailenin yaşamına tanıklık etmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin, "Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-" adlı küçük hikâyelerden oluşan eserindeki "At Sahibine Göre Eşer" adlı küçük hikâyede Safayi Efendi, babasından kalan miras sayesinde rahat bir hayat sürmektedir. Safayi Efendi'nin zenginliğini hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metin parçası çok iyi yansıtmaktadır:

Üçü selamlık olmak üzere dokuz odadan ibaret hanesini kendi merak ve arzusu üzerine müceddeden bina ve inşa ettirmiş; döşetmiş, dayatmış, bahçesini, limonluğunu tanzim eylemiş, hasılı daireyi düzmüş koşmuş olduğu gibi Hesna Hanım ile izdivaç ettiği zaman yaptığı gayet mükellef düğün mesarifinden ve musikiye pek ziyade merakı olmak hasebiyle birisi piyanocu ve diğeri kanuni ve birisi dahi kemancı olmak üzere mübaaya eylediği üç câriye bahasından sonra iradı ber-mival-i muharrer yüz yirmi lira derecesinde kalmıştı. Harem ciheti zevcesi ve zikrolunan üç halayıktan maada kendi validesi ve bir de kâhya kadından ibaret olup, selamlık cihetinde dahi yalnız bir tek uşak ve bir erkek aşçısı ve bir de ayvaz bulunurdu. Tavla takımı şu mevcudun haricinde olup bir çift hayvanıyla, birisi tek ve diğeri çift koşulur iki adet arabası, bir seyis ile bir de arabacı idaresi altında bulunurdu (2013, 35).

Bu hikâye aracılığıyla, hizmetçilerle dolu bir konakta yaşayan zengin bir ailenin yaşamına tanıklık edilmektedir.

Samipaşazâde Sezai'nin "Rumuzü'l-Edeb" adlı hikâye kitabındaki "Bedia Hanım" adlı hikâyede Bedia Hanım öksüz bir genç kızdır. Zengin olan babasının ona sağladığı imkanlarla İstanbul Çamlıca'da bir kasırda Mis Mach Intoch adlı mürebbiye, Bahrı Nil Kalfa adlı dadı ve Nazenin adlı küçük halayığın beraberinde ve gözetiminde büyütülür.

Bu hikâyede o dönemde zengin bir Osmanlı ailesinde aile içi ilişkileri, yardımcı hizmetlilerin ev halkıyla olan ilişkisini, dadılar ve mürebbiyelerin çocuk eğitimindeki rolünü görmek mümkündür.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Şi’r-i Hayal” adlı hikâye kitabında yer alan ve mekânı İstanbul olan “Korkudan Sonra” adlı hikâyesinde Belkis ve Handan adlı iki genç kızın düşünceleri olacaktır. Bir dükkanda karşılaşır ve sohbet etmeye başlarlar. Her ikisinin de evlilikle ilgili endişeleri vardır. Evlenecek kızlar ve anneleri Beyoğlu’nda lüks bir kuyumcu dükkânında damat adaylarına hediye alma telaşındadırlar. Bu dükkânlarda Avrupa’dan gelmiş lüks ürünler mevcuttur ayrıca burada çalışanlar müşterilerle yakından ilgilenir. Burada alışveriş yapanları iyi kıyafetli seyisler at arabalarıyla beklemektedir.

Hikâyedeki tasvirler kişilerin ekonomik durumlarını yansıtmaktadır. Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, İstanbul’daki zengin ailelerin çeyiz hazırlıklarını nasıl yaptıklarını görmektedir.

Safvet-i Ziya'nın “Kadın Ruhu” adlı hikâye kitabına ismini veren hikâyede mekân İstanbul’dur. Dört kadının bir altın yüzükle ilgili izlenimlerinin anlatıldığı bu hikâyede Pâkîze ve Nimet iki iyi arkadaştır. Pâkîze, Beyoğlu’nda bir aydan beri camekânlardan beğeniyle izlediği sonra aldığı yılan motifli altın yüzüğü parmağına taktığında mutlu olamamıştır ve tepkisi şu şekildedir: “Lakin niçin bu dakikada tasavvur ettiği kadar memnun değildi. (...) Of!.. Böyle mi olacaktı ya?.. Elimde daha güzel duracak değil miydi?..” (r. 1330, 6). Pâkîze yüzüğü arkadaşı Nimet’e gösterdiğinde Nimet yüzüğe hayran kalır. Nimet eve geldiğinde heyecanla Pâkîze’nin yüzüğünü annesine anlatır ve annesine yüzüğü gösterebilmek için hizmetçi Katina’yla Pâkîze’ye bir mektup gönderir. Hizmetçi Katina’da yüzüğü getirirken parmağına takar ve çok mutlu olur.

Bu hikâyede İstanbul’da yaşayan iki zengin ailenin bireylerinden bazılarının ve bir kadın hizmetçinin altın bir yüzüğe olan hayranlıkları anlatılmaktadır. Genç bir kızın altın yüzüğü aldıktan sonra hevesi geçip yüzüğü beğenmemesi diğer kızın ise evlerinde hizmetçi çalıştırması bu iki ailenin ekonomik durumunun iyi olduğunun

göstergesidir. Bu hikâye o dönem İstanbul’unda zengin bir ailenin yaşamından küçük bir kesiti okuyucuya yansıtmaktadır.

Tez kapsamında incelenen hikâyelerdeki zengin ailelerin genellikle üç kuşak hâlinde konaklarda yaşadıkları; köle, cariye, mürebbiye, seyis gibi hizmetliler çalıştırdıkları tespit edilmiştir. Çocukların eğitimi mürebbiyelere emanet edilmiştir. Bu ailelerin kadınları alışverişlerini Beyoğlu’ndaki lüks dükkânlarda yapmaktadır. Zengin aileler kızlarının düğünlerine çok önem vermekte ve bu sebeple düğün için büyük hazırlıklar yapmaktadır. Hikâyelerde yer alan zengin ailelerin kızlarının gerçekleştirdiği evliliklerde eşlerinin olumsuz tutumları sebebiyle mutluluğu yakalayamadıkları görülmüştür.

2.9.1.2. Fakir Aileler

Ekonomik anlamda fakirlik, ortalamanın altında maddi gelir veya mala sahip olmak şeklinde kısaca tanımlanabilir. Hemen hemen her toplumda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da gerek İstanbul’da gerekse taşrada fakir aileler mevcuttur.

Osmanlı İstanbul’unda fakir aileler şehrin merkezinden uzakta, günümüzde gecekondular olarak isimlendirilen yapıya benzer evlerde oturur. Fakir ailelerin yaşadığı semtlerde çöpler yerlere atılır, köpekler sürüler hâlinde dolaşır, çeşitli salgın hastalıklar çıkar (Cebeci, 2009, 49-50).

Samipaşazâde Sezai’nin “Küçük Şeyler” adlı hikâye kitabındaki “Hiç” adlı hikâyesinde, babasını kaybetmiş; annesi ve kız kardeşini geçindirmeye mecbur kalmış fakir bir aileye mensup olan bir gencin gece gündüz çok ağır şartlarda çalışıp annesini tedavi ettirdiği bir sırada sürekli karşılaştığı, kendisine güldüğünü zannettiği kıza olan aşkı ve onunla evlenip bir yuva kurma isteği anlatılmaktadır. Bu genç, kızın aslında kendisine göre olmadığını yani kızın zengin kendisinin fakir olduğunu “Paris’te kaç defa bulundunuz?”, “Londra’yı gördünüz mü?”, “Opera izlediniz mi?”, “Vodvil alkışladınız mı?” gibi kızın sorduğu sorular sebebiyle anlar. Genç, kızın kendisine gülmediğini alt dudağının kısa olması sebebiyle gülüyor gibi

göründüğünü de öğrenince o kızla ilgili tüm hayallerinin aslında bir “hiç” olduğunun farkına varır.

Bu hikâyede fakir bir aileye mensup bir erkeğin zengin bir kızla olan evlilik hayallerinin suya düşmesi anlatılmaktadır.

Samipaşazâde Sezai'nin “Rumuzü'l-Edeb” adlı hikâyeye kitabındaki “Yarın” adlı hikâyede hikâyenin başkişisi İstanbul Bulgurlu'da bir dağ başında sırf oradaki bir servi ağacını çok beğendiği ve ondan ayrılamadığı için oturan Şair Süleyman Bey'dir. Eşi Mekkure Hanım bu durumdan çok şikayetçidir. Mekkure Hanım kocasının şiirlerini yırtmakta ve arkadaşlarına kocasından dert yanmaktadır. Mekkure Hanım, kocasından şairliği bırakıp normal bir işe girmesini ister çünkü bu ailenin ekonomik durumu çok kötüdür. Eşinin bu isteği karşısında kocası şairliği bırakıp normal bir işe girmeyi kabul etmez. Beş yaşındaki kızları hasta olunca çocuğa ilaç almak için paraya gereksinim duyarlar. Şair Süleyman Bey'in ilacı alabilmesi için elinde bulunan çeki bozdurması gerekmektedir. Çeki bozacak adam çeki yarın bozabilirim diye cevap verince Şair Süleyman Bey hasta çocuğuna ilaç alamayıp eve eli boş döner. Çıldırılmış bir hâlde bağırmaya başlar.

Bu hikâyeye aracılığıyla fakir bir sanatçı ailesinin o dönemde yaşadığı ekonomik sıkıntıları görmek mümkündür.

Samipaşazâde Sezai'nin “Rumuzü'l-Edeb” adlı hikâyeye kitabındaki “Anneciğim” adlı hikâyede babasını kaybetmiş ve geride kalan annesinin ihtiyaçlarını sağlamak için Ankara'dan Sapanca'ya giden Feride'nin başına gelenler anlatılmaktadır. Feride hizmetçilik yapmaya başlar. Hizmetçilik yaptığı evin sahibi Ahmet Bey çok kötü bir adamdır. Bu eve Salih Usta namında sarhoş bir adam ara sıra gelmektedir ve Feride'ye kötü gözle bakmaktadır. Bu adamın eve gelişinden yedi-sekiz ay sonra Feride evden gider ve gidişinden bir buçuk sene sonra kardeşimin çocuğu diye tanıttığı on aylık bir bebekle gelir. Feride sürekli sarhoş gezen Salih Usta'yla evlenmek üzeredir. Adam, Feride'ye çok kötü davranmaktadır hatta Feride'yi kıskançlık sebebiyle döver. Annesini gözündeki morluklarla yaralı bir şekilde gören küçük kız çocuğu anne diye ağlar.

Bu hikâyede, fakirlikle mücadele eden Feride'nin mücadelesi esnasında yaşadığı zorluklar ekseninde o dönemde Anadolu'da fakirlikle boğuşan ailelerin yaşam biçimlerini görmek mümkündür.

Nabizâde Nâzım'ın “Karabibik” adlı hikâyesinde Karabibik'in ekonomik durumu kötüdür ve faizli borçları vardır. Karabibik'in, tarlalarını sürmesi için iki öküz bulması gerekmektedir. Karabibik hem kızını evlendirmek hem de yerlerini bedava sürdürmek amacıyla kızını Koca İmamın kayınbiraderi Sarı İsmail'le evlendirmek ister ama bu planı tutmaz. Kavgalı olduğu Yosturoğlu'nun yeğeni Hüseyin, Kara Bibik'in kızı Huri'yi sever. Karabibik, kızını onunla evlendirir. Karabibik, Rum tüccardan yüksek faizle borç alır. O parayla bir öküz alarak tarlayı sürer.

Köy yaşamını ayrıntılı bir şekilde işleyen bu hikâyede okuyucu, Anadolu'da yaşayan fakir bir köy ailesinin yaşadığı zorluklara şahitlik etmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Yazın Tarihi” adlı hikâye kitabındaki “Kırk Para” adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Bu hikâyede anne, baba ve çocuktan oluşan fakir bir ailenin durumu ele alınır. Baba bir demircidir. Ailecek tramvay beklemektedirler ve tramvaylar dolu olduğu için bir türlü tramvaylara binemezler. Hikâyenin anlatıcısı, kırk para veremeyip birinci mevki tramvaya binemeyen anne, baba ve çocuğun bu durum karşısındaki hislerini aktarır. Anlatıcı, çocuğun da babası gibi bir demirci olacağını başta çok para kazandığını düşüneceğini ama sonraları bu paranın yetmeyip istediklerini alamayacağı şeklinde yorumlar yapar. Anlatıcı, çocuğu uzaktan izlemeye devam eder hatta hikâyenin sonunda çocuğun geleceği ile ilgili olarak “Kırk paranın fecaat-i hikmetini (hikmetinin acılıklarını) -mümkün olursa- asla duymayınız” (2005, 100) dileğinde bulunur.

Bu hikâyeyle fakir bir aile tablosu içerisindeki küçük bir çocuğun durumu ve onun geleceğiyle ilgili tahminler yansıtılmaya çalışılmaktadır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Hikâye-i Sevdâ” adlı hikâye kitabındaki “Kocabaş” adlı kısa hikâyesinin başkişisi kendisine Kocabaş lakabı takılmış olan, kafası büyük, gözleri ve yüzünde orantısızlıklar olan on yaşındaki bir çocuktur.

Çocuğun babası yoktur. Ailenin ekonomik durumu çok kötüdür. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki cümleler fakirliği gözler önüne sermektedir:

Onun anasına, küçük camiyle imam evinin arkasındaki harap bir odada oturması için izin verilmişti. Burada bekâr çamaşırı yıkayarak geçiniyordu. Anasının bütün suyunu da Kocabaş (...) çeşmeden taşırdı (1987, 171).

Mahalledeki çocuklar kafanın içinde ne var diye onunla sürekli dalga geçer. Bu çocuk yine kendisiyle dalga geçilen bir an sonrası bir ağaca çıkar ve kaza mı kasıt mı belli olmayarak kendisini ağaçtan salıverir. Çocuğun kafası patlar ve çocuk orada ölür.

Dezavantajlı bir çocuğun çevresindekilerin yanlış tutumu sebebiyle içine düştüğü durum ve sonunda ölümünün anlatıldığı bu hikâyede bu olumsuz durumların yaşanmasında fakirliğin etkisi yadsınamaz.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Şi’r-i Hayal” adlı hikâye kitabındaki mekânı İstanbul olan “İki Hatıra” adlı hikâyesinde iki çocuğun ve ailesinin dramı hikâyenin anlatıcısının gözüyle anlatılmaktadır. Birinci hatıradan ayakları bir kazadan dolayı kırılmış ve alçıya alınmış sekiz yaşındaki bir çocuğun anne-babasının fakirliği gözler önüne serilir. İkinci hatıradan altı yaşındaki bir çocuğun gözünden yaralanması sonucu annesinin yaşadığı üzüntü ve çaresizlik anlatılmaktadır.

Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde ailelerin fakirliği tasvir edilmiştir: “Fakir bir aile... İşte birinin yırtık basma mintanıyla kalıpsız eski fesinden, ötekinin yıkana yıkana yıpranmış örtüsüyle taşınmaktan yorulmuş yeldirmesinden görülüyor ki fakir, son derece fakir idiler” (r. 1330, 161).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, fakir ailelerin yaşamlarından kesitler görmektedir.

Mehmet Rauf'un “Üç Hikâye” adlı, mekânı İstanbul olan “Girdap” adlı hikâyesinde, geçim sıkıntısı çeken ailelerin durumları anlatılmaktadır. Hikâyenin başkişisi olan Ömer Behiç; ablası ve eniştesi dışında kimsesi olmayan, kira geliri ve maaşıyla geçinmeye çalışan genç bir memurdur. Parası olduğunda otelde, olmadığına ise istemeye istemeye ablasının yanında kalmaktadır. Ömer Behiç'in üç kiracısı vardır. Genç adamın kiracılarının ekonomik durumları çok kötü olduğundan

kirasını ya zamanında alamaz ya da eksik alır. Kirayı alamayan Ömer Behiç vapura binecek para bile bulamaz. Ömer Behiç her ne kadar beş parasız kalsa da jurnalcilik yaparak veya el etek öperek para kazanmayı tercih etmez.

Bu hikâyede ekonomik durumu kötü olan bir memurun kiracısı olan fakir ailelerinin yaşantısı görülmektedir.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) “Hayati Hakîkiye Sahneleri” adlı hikâyeye kitabındaki “Ezik Palamut” adlı kısa hikâyede fakir bir balıkçı ailesinin durumu anlatılmaktadır. O aileyi dışardan gözlemleyen bir anlatıcı, balıkçının yakaladığı palamutlardan sağlam olanlardan bir tane değil de tamamen ezilmiş olanı sofralarına götürebildiğini görüp üzülmemektedir.

Ailenin fakirliği hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda şu şekilde ifade edilir: “Bu kadar zahmet, meşakkat içinde nihayete eren şu hayatın, o hayata merbût olan sefil bir ailenin bir sağlam palamuttan bile demek nasibi yoktu” (2013, 28).

Bu hikâyede fakir bir balıkçı ailesinin yaşantısına bu aileye dışarıdan bakan birinin gözüyle tanıklık edilmektedir.

Ahmet İhsan'ın (Tokgöz) “Küçük Fıkralar” adlı hikâyeye kitabındaki “Muhterem Adam” adlı hikâyede dört çocuğu ve eşiyle tek göz bir evde yaşayan elli iki yaşındaki bir muallimin, ailesini geçindirmek için verdiği mücadele anlatılmaktadır. Ailenin reisinin tek amacı Boğaziçi'nde dört aylığına bir ev kiralayıp oturmaktır. Bunun için birçok farklı yerde dil bilgisi dersleri verir. Bu adam ayrıca bir tüccarın mektuplarını da yazmaktadır.

Bu hikâyede fakir bir ailenin reisinin ailesini geçindirmek ve ailesinin mutluluğunu sağlamak amacıyla verdiği zorlu mücadele görülmektedir.

Cemil Süleyman'ın “Ukde” adlı hikâyeye kitabında yer alan “Celep Osman” adlı hikâyesinde mekân Anadolu ve İstanbul'dur. Celep Osman'ın babası ölmüş ve işleri kötüleşmiştir. Celep Osman'ın kız kardeşi nişanlısına kaçar. Bu olayların ardından kıtlık başlar. Celep Osman öküzlerini satar. Para kazanmak için İstanbul'a gider. Köyünü çok özler. Çok çalışır ama az kazanır. Evlere su taşır, mahallede bekçilik yapar. Nimet adlı bir kızı sever ama onunla bir araya gelmesi imkansızdır.

Nimet başka biriyle evlenir. Celep Osman hasta olur. Hikâyenin sonunda, Nimet'in evinin önünde üzerine kar yağmış hâlde Celep Osman'ın donmuş cesedi bulunur.

Hayata gözlerini fakir bir ailede açan bir adamın geçinmek için verdiği mücadelenin anlatıldığı bu hikâyede bu adamın çok trajik bir sonla hayata gözlerini yumması hikâyenin en dikkat çeken tarafıdır.

Abdullah Zühdi'nin "Rehgüzâr-ı Matbuâtta" adlı eserinde yer alan "Mısır Buyday" adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Sokakta yaşayan evsiz bir dilenciye rastlayan hikâyenin anlatıcısı onun neden böyle alkolik olduğunu ve sokaklara düştüğünü öğrenir. Adam, babasının ölümü ardından yanlış adamlarla arkadaşlık edip içki bağımlısı olmuş; çevrenin yardımıyla evlendirilmiş, eşini ve çocuklarını terk etmiştir. Babasından kalan mirası bitirince sokaklarda yatıp kalkmaya başlamıştır. Hikâyenin anlatıcısı o adamla karşılaşmasının ardından soğukta mısır satmaya çalışan bir çocukla karşılaşır. Çocuk, anne ve babasını bırakarak Prizren'den İstanbul'a gelmiştir. Çocuğa acıyan anlatıcı ve arkadaşı çocuk soğukta daha fazla üşümesin diye çocuğun tüm mısırlarını satın alırlar. Bir müddet sonra çocukla tekrar karşılaşır. Çocuk ağlamaktadır çünkü tüm parasını birisi zorla almıştır. Anlatıcı bu işi yapanın kim olduğunu kolaylıkla tahmin eder. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde bu tahmin şu şekilde ifade edilir:

Bu çorapsız, bu yaralı, bu masum, bu gurbettede [gurbete düşmüş]
"mısır buyday" cıyı, ömründe belki birinci defa nail olduğu [eriştiği]
nagehanî [ansızın] erişilen sevincinden bir an içinde mahrum eden alçak, o
sefil imiş! (2017, 47).

Çocuğun parasını zorla alan kişi sokakta yaşayıp dilenen o sarhoştur. Çocuğa para verirler ama çocuk üzölmeye devam eder.

Hikâyede anlatıcının karşılaştığı fakir kişilerin durumlarını gerçekçi bir bakış açısıyla tasvir etmesiyle o dönem İstanbul'unda fakirliğin aileler üzerindeki etkisi görölmektedir.

Mehmet Vecihî'nin "Halime" adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde Halime'nin annesi Halime henüz üç aylıkken ölü. Halime'nin babasının ekonomik durumu kötüdür. Onu zar zor büyütür. Babası yeniden evlenir. Üvey annesi, Halime'ye çok kötü davranmaktadır. Halime başkalarının tarlalarında çalışan Numan

adlı evsiz bir gençle evlenir. Çalıştıkları yerin sahibi onlara küçük de olsa kalacak bir yer verir. Başlarda her şey iyidir. Çalıştıkları yerin sahibi ölünce evsiz kalırlar. Halime'nin babasının evine yerleşirler. Orada da sıkıntılar başlayınca Numan İstanbul'a çalışmaya gider. Numan, İstanbul'da çok para kazanmaya başlar ama Halime'yi ihmal eder. Numan, eşine para göndermez. Mektuplara da karşılık vermez. Numan'ın Hasan adlı bir oğlu olur ama Numan bunu hiç umursamaz. Numan, Nuriye adlı bir kadından hoşlanır. Onunla evlenmek için çok uğraşır ve sonunda Nuriye ile evlenir. Halime'yi üvey annesinin de telkinleriyle babası evden kovar. Halime kötü bir yerde kalmaya başlar. Dokuz yıl geçer. Numan kör olur ve bir yıl sonra ölür. Numan'ın mirası oğlu Hasan'a kalır. Nuriye kocasının ölümünden sonra da fakirlikle olan mücadelesine devam eder.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, fakir bir ailede dünyaya gelen bir kadının hayatı boyunca fakirlikle olan imtihanını görmektedir.

Mehmet Vecihî'nin "Netîce yahud Bir Yetimin Sergüzeşti" adlı kitabındaki tek hikâyede Vecdi, fakir bir ailenin evladı olarak dünyaya gelir. Vecdi'nin babası günöbirlük işlerde çalışmakta annesi ise dilencilik ve hizmetçilik yapmaktadır. Vecdi'nin ailesinin fakirliği hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metin parçasında görölmektedir:

Bedbaht kadın evlâdının kudûmüne yırtık bir döşek, yamalı bir kundak hatta doğacağı gece bir fanila getirmek için ücret bulabilmek değil, ücretsiz fanila celbine imkan tasavvur etse bile haber gönderecek bir adamı bulunmadığı gibi, ilcâ-yı haml ile iki günden beri evden dışarı çıkmaması, kırk sekiz saate yakın aç kalmasını, o ise baygınlıktan müessir bir tüvansızlığa intac eylediğinden komşulardan istiâneyede tâb ü kudret bulamamıştı (r. 1315b, 21).

Bu hikâyede okuyucu, bir anne ve babanın fakirlikle nasıl mücadele ettiğini görmektedir.

Ebubekir Hazım'ın (Tepeyran) "Eski Şeyler" adlı hikâyeye kitabındaki "Topçu" adlı hikâyesinde mekân, Makedonya'nın Ohri şehridir. Hikâyede ramazan ve bayramlarda top patlatmakla görevli fakir bir ailenin reisi olan Feyzullah'ın topun parçalanması sonucu bir bayram sabahı ölmesi ardından ailesine maaş bağlanması

anlatılmaktadır. Bu aile kendilerine bağlanan maaşla maddi anlamda rahatlar ama Feyzullah'ın yokluğu eşi ve dört çocuğunu çok üzer. Onun yokluğuna alışamazlar.

Hikâyenin sonundan alıntılanan aşağıdaki kısımda ailenin durumu tasvir edilmiştir:

Mütevveffâ Feyzullah'ın karısı: “Haydi yemeğe geliniz, Elhamdülillah her şeyiniz var, hangisini sayacaksınız...” diyerek ve bu esnada gözlerinden fişkırان dümü-ı teessürü çocuklara göstermeksizin entarisinin yeni ile silerek sokak kapısını kapatıp içeriye girdi. Ali: “Öyle, çok şükür; her şeyimiz var, hiçbir eksikimiz yok” diye validesini tasdik etti. Ayşe: “Sahih, her şeyimiz var, lakin babamız yok...” dedi (2017, 416).

Bu hikâyede fakir bir ailenin reisinin ölümü sonrasında ailenin yaşadığı üzüntü okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Ömer Seyfettin'in “Zeytin Ekmek” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde annesi ve babasını kaybetmiş olan Naciye fakir bir adamla evlenir. Evde sadece devletin verdiği vesika ekmeği ve zeytin vardır. Naciye dört senedir yediği zeytin ve ekmekten artık bıkmıştır. Pencereden bakarken eski bir arkadaşını görür. Onları evine davet edip onlarla konuşmaya başlar. Arkadaşı ve yanındaki kadın Naciye'nin çok güzel bir kadın olduğunu görürler ve onun böyle bir yerde yaşamasına hayret ederler. Arkadaşı bu gece bizde kal da güzel bir yemek ye deyince zaten açlık çeken Naciye bu teklifi kabul eder. Aslında Naciye'nin arkadaşlarının niyeti kötüdür. Naciye, kocası da o gece eve gelmeyeceği için bu teklifi kabul eder. Naciye, arkadaşının onu bir erkeğe pazarlayacağını farkına varır ancak hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda belirtilen sebeplerden ötürü geri adım atmaz:

Ne olursa olsun, bu gece bunlarda kalacaktı. İçinden “Yemek için... Yemek için...” diyor, tehlikede kalacak namusunu aklına getirmek istemiyordu. (...) Canı sıkıldı. Yine arabadan atlayıp kaçmak aklına geldi. Fakat nereye gidecekti. Açlıktan içi bayılıyordu. Evini hatırladı. Dışını sıktı (2017, 339-341).

Arkadaşları, Naciye'yi Fasih adlı bir gence para karşılığında bir geceliğine pazarlar. Naciye, Fasih Bey'le çok güzel bir eve gider ancak gittiği evde de karşısına zeytin ve ekmek çıkar. Naciye'nin bu sahne karşısındaki hâli hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda anlatılmaktadır:

Fasih, Naciye'yi sandalyeye oturttu. Naciye, gözlerini tabakta duran şeye indirince, acı bir çığlık kopardı.

—Aaaaaa!..

Evet bu, siyah zeytin taneleri idi. Yanında da, dört senedir yemekten artık tiksindiği bir vesika ekmeği dilimi duruyordu. Kollarını masaya dayadı. Başını kollarının üstüne kapadı. Ağlamaya başladı. Avazı çıktığı kadar, asabi bir buhran içinde, hıçkırarak hıçkırarak ağlıyordu (2017, 346).

Bu sahne karşısında çıldıran Naciye evden kaçıp bir deniz kenarına iner ve intihar etmek ister. İntihar edecek gücü kendinde bulamayınca olduğu yere yığılıp kalır.

Bu hikâyede yaşadığı fakirliğin getirdiği açlık sebebiyle kocasını aldatmak üzere olan bir kadının başından geçenler anlatılmaktadır.

Ömer Seyfettin'in "Niçin Zengin Olmamış?" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde bir muallim, eşi ve bir çocuğuyla yaşamaktadır. Maaşı yanında kira geliri de olmasına rağmen geçinememektedir. Muallimlik dışında tercüme işi de yapmaktadır. Hikâyedeki vakaların da yaşandığı I. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'da gıda temininde sıkıntı yaşanmaktadır. Karaborsacılık ve sahtecilik yaygınlaşmıştır. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda ailenin fakirliğini görmek mümkündür:

Ben otuz bir yaşında, naz ü naim içinde büyümüş tarihî bir ailenin evladı. Bir karımla, bir çocuğumla on beş lira içinde nasıl geçinebilirim? Hoş, bu zaten mümkün değil ya. İki senedir, satıp savıp, üzerine on beş lira daha ekleyip ölümden kurtuluyoruz. Fakat bu böyle devam edemez. Bir ay sonra satacak bir şeyim de yok (2017, 233).

Adam, bir arkadaşı vasıtasıyla karaborsacılık işine girer ve çok zengin olur. Belli bir zaman sonra İstanbul'da açlık sebebiyle ölümlerin olduğunu görünce yaptığından pişman olur. Kazandığı parayı aşevlerine ve fakirlere dağıtır. Eski yaşantısına dönüp fakir ama vicdanı rahat bir şekilde yaşamaya devam eder.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, bir adamın fakirlikten kurtulmak için yasa dışı işlere bulaşması ve sonrasında pişman olup eski hayatına dönmesini görmektedir.

Halide Edip'in (Adıvar) "Dağa Çıkan Kurt" adlı hikâye kitabındaki "Kabak Çekirdekçi" adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Hikâyenin anlatıcısı, küçük yeğeninin İsmail Hakkı Bey adlı kabak çekirdeği satıcısıyla ahbap oluşuna şahit olur. Kabak çekirdeği satıcısının, kızını okutmak için verdiği mücadele onun dikkatini çeker.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda hikâyenin anlatıcısının yeğenin ağzından kabak çekirdekçinin soğuk kış gecelerinde sokaklarda kabak çekirdeği satma sebebi anlatılmaktadır:

—Gazeteleri okumak için ister. O vaktiyle kâtipmiş, kadro harici olmuş, burada evi varmış, satmış, Karagümrük’e taşınmış. Kimseden bir şey istemez, ama gazeteye dayanamıyor. Hele okula giden küçük bir kızı var; o olmasa kendi gazetesini de alır, bu kadar uzaklara da kabak çekirdeği satmaya gelmez. Hep sıkıntıyı onu okula göndermek için çekiyor (1981, 25).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu; fakir bir ailenin reisinin, kızını okula gönderebilmek için verdiği zorlu mücadeleyle tanıklık etmektedir.

Refik Halit’in (Karay) “Memleket Hikâyeleri” adlı eserindeki “Ayşe’nin Yazgısı” adlı hikâyesinde hikâyenin başkişisi olan Ayşe, annesiyle yıkık ve ıssız bir köşkte yaşamaktadır. Ayşe, annesinin temizliğe gittiği bir gün Ali Bey adlı bir avcı ona tecavüz etmeye kalkışınca adamı iter. Adamın başı yere çarpar ve adam ölür. Ayşe, adamın köpeğini de öldürüp adamı ve köpeği gömer. Bu olaydan bir ay sonra Ayşe evde yalnız kaldığı bir anda genç bir köylünün tecavüz girişimiyle karşı karşıya kalır. Bu durum karşısında Ayşe bu adamı da öldürmemek için korunmasız bir şekilde kendini bırakır.

Dul bir annenin fakirlik sebebiyle evlere temizliğe gitmesiyle kızının evde yalnız kalışı sonucu başına gelen üzücü olayların anlatıldığı bu hikâyede bu ailenin başına bu olumsuz durumların gelmesinde fakirliğin payı büyüktür.

Reşat Nuri’nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında yer alan “Bir Ayrılık” adlı hikâyede Mahmure ve Şevket birbirlerini çok seven bir çifttir. Bu çiftin ekonomik durumu kötüdür. Okula giden iki çocukları için para bulamazlarsa çocukları okuldan altılacaktır. Bunu önlemek için boşanmaya karar verirler. Mahmure ve kocası boşandığı takdirde Mahmure babasından kalan yetim maaşını alabilecektir. Fakirlikten kurtulmak ve çocuklarının okula gidebilmesi için Şevket evden ayrılır.

Bu hikâyede, birbirini çok seven fakir bir karı-kocanın ekonomik sıkıntıdan kurtulmak için yaptıkları görülmektedir.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Bayram Hediyesi" adlı hikâyesinin başkişisi ayakkabı boyacılığı yapan Ali adlı on iki yaşındaki bir çocuktur. Ali'nin babası bir sene önce şehit olmuş, annesi ise üzüntüsünden yürüyemez hâle gelmiştir. Ali evini geçindirmek ve annesine bayram hediyesi olarak koltuk değnekleri almak için bayramı bir fırsat bilmektedir. Bayrama boyalı ayakkabılarla girmek isteyenler çok olacağı düşüncesiyle Ali, Sultan Mahmut Türbesi'nin yanına gider. Boya sandığını kurar ama bir polis onun oradan ayrılmasını ister. Ali oradan ayrılmayınca Polis sert bir tekmeyle Ali'nin boya sandığını parçalar. Ali çok üzülür. Bu sırada bu olaylara şahit olan bir kadın Ali'nin yanına gelir. Ali'nin annesine bayram hediyesi olarak almak istediği koltuk değneklerini alır ve çocuğun bayram boyunca kazanacağı parayı ona verir.

Bu hikâyede fakir bir aile içinde büyüyen bir çocuğun, evini geçindirmek ve annesine bayram hediyesi almak için çalışmak zorunda kalışı çerçevesinde fakirliğin olumsuz etkilerinin aile bireyleri üzerindeki olumsuz etkisi görülmektedir.

Peyami Safa'nın "Asrın Hikâyeleri" adlı hikâye kitabında yer alan "Birçokları Gibi" adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Dayısı, annesi ve yaşlı babasıyla yaşayan Sâime'nin mutlu bir yaşantısı vardır. Babası yaşlı olduğu için evin geçimini dayısı üstlenmiştir. I. Dünya Savaşı çıkınca dayısı askere gider ve orada hastalanarak ölür. Dayı şehit olunca evin geçimi hususunda sıkıntı yaşamaya başlarlar. Evlerini satarlar ancak evin parası da iki yıl içinde biter. Sâime, babası hastalanınca onu tedavi ettirme ve ev kirasını ödeyebilme konusunda sıkıntılar yaşayınca en sonunda kötü yola düşer. Bunu duyan babası kederinden ölür, annesi ise onun verdiği parayla geçinmek istemez, aşçılık yaparak para kazanmaya çalışır.

Bu hikâyede fakirlik sebebiyle kötü yola düşen Saime'nin yaşadıkları ekseninde bir aile dramı okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Tez kapsamında incelenen hikâyelerde yazarların gözünden fakirliğin hemen hemen her hâli sebepleriyle birlikte anlatılır. Hikâyelerden ailelerin fakirliğiyle ilgili şu tespitler elde edilmiştir: Fakir doğanlar fakirlikten kurtulamamaktadır. Hayatlarının bir bölümünde zengin olma fırsatını yakalayan fakir aile mensupları bu fırsatı değerlendiremeyip tekrar fakirleşmektedir. Fakirlik sebebiyle dilencilik

yapmak zorunda kalanlar olmaktadır. Anne, baba veya her ikisinin ölümü çocukları fakirliğe itmektedir. Fakir aileler özellikle çocuklarının eğitim ve sağlık konularında sıkıntı çekmektedir. İstanbul'da olduğu gibi kırsal kesimde de fakir aileler mevcuttur. Fakirlik aileler için mutsuzluk sebebi olmaktadır. Bazı aile reisleri fakirlikten kurtulmak için yasa dışı işlere bulaşmaktadır. Ekonomik durumu kötü olanlar arasında öğretmenler, memurlar ve balıkçılar da yer almaktadır. Fakir aileler gelecekle ilgili güzel hayaller kurmaktadır. Babasından kalan mirası bitirip sokaklarda yatıp kalkmaya başlayanlara rastlanmaktadır. Fakir bir aile içinde büyüyen bir çocuğun evini geçindirmek için çalışmak zorunda kalışına rastlanmaktadır. Fakirlik boşanmaya da sebep olmaktadır.

Sonuç olarak Cumhuriyet öncesi Türk hikâyelerinde fakir ailelere zengin ailelerden daha fazla rastlanılır. Zenginliğin sebebi genellikle babadan kalan mirasken fakirliğin birçok sebebi vardır. Fakirlik ailenin tüm bireylerini olumsuz anlamda etkileyebilecek hatta ailelerin dağılmasına sebep olabilecek bir faktördür.

2.9.2. Ailelerin Mesleki Durumları

Osmanlıda aileler çeşitli meslekler icra etmekteydi. 19. yüzyılın ortalarındaki Osmanlı ailesinin mesleki yapısını ortaya çıkarılmaya yönelik yapılan ve aşağıda yer alan araştırma sonuçları o dönem Osmanlı ailesinin mesleki yapısı hakkında bizlere birtakım ipuçları vermektedir. Bu çalışmanın verilerini şu şekilde özetlemek mümkündür: Birinci sırada esnaf ve tüccarlar; ikinci sırada çiftçiler; üçüncü sırada öğretmenler, imamlar, hizmetkârlar, idari personeller, adli personeller, askeri personellerden oluşan ücretliler; dördüncü sırada hizmet sektöründe çalışanlar yer alır. Kırsal kesimde ise çalışanların çoğunu çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşanlar geri kalanını ise esnaf ve tarım işçileri oluşturmaktadır (Kal'a, 1993, 304-306).

Osmanlıda aileler çocuklarının kendileri gibi bir yaşam sürmelerini ister. Aileler kendi icra ettikleri mesleği oğullarının da yapmalarını arzular. Çocukların meslek seçiminde baba etkilidir. Anne evde kızına ev işlerini öğreterek onu evliliğe hazırlar. Baba, oğlunu yanında çalıştırarak onu kendi yaptığı mesleğe hazırlar. Sonuç olarak erkek evladın meslek seçiminde en etkili unsur babadır (Doğan, 1992, 188).

2.9.2.1. Memur Aileleri

Mehmet Rauf'un "Pervaneler Gibi" adlı hikâye kitabındaki "Hep Onlar İçin" adlı hikâyede Bedri Bey, kalemde çalışan bir memurdur. Kızlarının sipariş ettiği eldivenleri alabilmek için parası yeterli olmadığından öğle yemeği yemeden gününü tamamlar. Bedri Bey, fiyatlar savaş döneminde arttığından siparişleri getirmekte zorlanır. Kira geliri olmasına rağmen ayın sonunu getirmekte zorlanmaktadır. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki cümle o dönemde bir memur ailesinin ekonomik durumunu göstermesi açısından önemlidir: "Mahmut Paşa'da zevcesinin [karısının] dükkânlarından ellerine geçen para ile bu galâ [pahallılık] içinde, bin müşkülât [zorluk] arasında çırpınmakta idiler" (2007, 387). Kızlarını çok seven bir baba için hayattaki en büyük mutluluk onları mutlu edebilmektir.

Bu hikâyede I. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'da yaşayan bir memur ailesinin savaş döneminin ağır ekonomik koşulları altındaki sıkıntılı yaşantısını görmek mümkündür.

Ömer Seyfettin'in "Niçin Zengin Olmamış?" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde bir muallim, eşi ve çocuğuyla yaşamaktadır. Aldığı çok az bir maaşla geçinemez. Hikâyeden alıntılanan, hikâyenin başkişisinin ağzından çıkan şu cümlelerde öğretmen maaşının o dönemde bir aileyi geçindirmek için ne kadar yetersiz olduğu görülmektedir: "Bir iş bulmalıyım. Hocalık artık bir insanı değil, bir tavuğu bile besleyemez" (2017, 233). Ekonomik sıkıntılar yaşayan muallim, bir arkadaşı vasıtasıyla karaborsacılık yapmaya başlar. Çok zengin olur. İstanbul'da açlık sebebiyle ölümlerin olduğunu görünce yaptığından pişman olur. Kazandığı parayı aşevlerine, fakirlere dağıtır. Eski yaşantısına döner. Fakirdir ama vicdanı rahattır.

Bir öğretmenin fakirlikten kurtulmak için yasa dışı işlere bulaşması ve sonrasında pişman olup eski hayatına dönmesinin anlatıldığı bu hikâyede bu ana olay ekseninde I. Dünya Savaşı yıllarında ekonomik sıkıntılar yaşayan bir öğretmen ailesinin yaşantısına tanıklık edilmektedir.

Memduh Şevket'in (Esendal) "Otlakçı" adlı hikâye kitabındaki "Kayışı Çeken" adlı hikâyesinin başkışisi, Ali Rıza Efendi'dir. Ali Rıza Efendi bir dairede memurdur. Bu hikâye Ali Rıza Efendi'nin, yaşadıklarını arkadaşlarına anlatması ile oluşturulmuştur. Ali Rıza Efendi cüzi bir masrafla, kaynana ve baldız sıkıntısı olmadan evlenmek ister ancak bunu başaramaz. Evde yaşanan bazı sıkıntılar nedeniyle eşine yardımcı olsun diye ilk önce evlatlık bir kız sonra Ermeni bir temizlikçi alır. Ali Rıza Efendi'nin eşi hastalanınca eve kaynana, kaynata ve kayınçosu da gelir. Kadının hastalığının ardından hamileliği başlar. Ali Rıza Efendi'nin kaynanası, kızlarını da eve getirir ve hep birlikte Ali Rıza Efendi'nin evinde yaşamaya başlarlar. Ali Rıza Efendi borçlardan, evdekilerin aşırı masraflarından bihaber olmak için her akşam içip içip sarhoş olduktan sonra eve gitmeye hatta birçok defa elbiseleriyle uyanıp işe gitmeye başlar.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metin parçası Ali Rıza Efendi'nin içinde bulunduğu durumu kendi bakış açısıyla göstermektedir:

—Evlenip de karının çengeline düşmeyegör, elmasım! Sen bana kendi başımda olanı sorsana! Yaa! Evlenecek oldum, sanki başıma gelecekleri bilirmiş gibi, kimsesiz olsun, dedim. Olmadı. Kimsesiz birini bulamadık. (...) Bak elmasım işte... Ne kılığa girmişim! Üstüme başıma bir bak, kılığıma bir bak... Üstelik, karı ile kaynanam da komşu komşu gezer, sarhostur diye beni çekiştirirler (1983, 37-41).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, realist bir bakış açısıyla bir memur ailesinin yaşantısından kesitler görmektedir.

Hikâyelerde rastlanan memur ailelerinin ekonomik sıkıntı içinde oldukları ve ekonomik sıkıntıdan kurtulmak için türlü yöntemler denedikleri ancak bunda başarılı olamadıkları görülür.

2.9.2.2. Asker Aileleri

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Nâkil" adlı hikâye serisinin dördüncü cüzündeki "Mükafat" adlı hikâyenin başkışisi evliliğinin on beşinci günündeyken iki senelik bir göreve giden genç bir subaydır. Karı-koca birbirlerine mektuplar gönderirler. Bu mektuplarda eşi genç subaya onun için bir şey hazırladığını söyler ve ne olduğunu

açıklamaz. Seferden dönen subay, eşinin kendisi için hazırladığı şeyin ne olduğunu sorar ve bunun bir bebek olduğu anlaşılır.

Bir asker ailesinin mutluluğunun anlatıldığı bu hikâye vasıtasıyla okuyucu, aile reislerinin görev sebebiyle zaman zaman evden ayrılmak zorunda kalmasının aileye olan etkisini görebilmektedir.

Mehmet Rauf'un "İlk Temas İlk Zevk" adlı hikâye kitabındaki "Mazide Bir Günah" adlı hikâyesinde, asker olan kocasından sevgi göremeyen bir kadının bu sevgisizliğini öne sürerek kocasını aldatması ve onu buna iten sebepler anlatılmaktadır. Kadın on altı yaşındayken bir zabitle evlenir. Kadının kocası evde de sanki kışladaymış gibi çok disiplinli hareket eder. Eşine emri altındaki bir askermiş gibi davranır. Asker koca şu şekilde tasvir edilmiştir: "Zevci kışlasında, zabitlere ve askerlere karşı tatbik ettiği inzibatı hanesinde de unutmayan şedidü'l-mizaç erkeklerdendi" (r. 1338, 38). Bunlara ilaveten genç kadının görünmesi ve kayınvalidesinin kötü muamelesi de eklenince evlilik genç kadın için çekilmez olur. Genç kadının iki çocuğu olur ancak birisi ölür. Genç kadının kayınvalidesi vefat eder, görünmesi evlenip evden ayrılır. Genç kadını bir genç uzun süre takip eder ve kadın, gençle mektuplaşmaya başlar. Kocasının kendisine olan soğuk tavrı nedeniyle sevgiye aç olan kadın gence kolayca gönlünü kaptırır. Genç kadın, kocasıyla olan bir kavgadan sonra kocasından intikam almak için sevdiği adamın evine gider. Kadının, kocasını bırakıp yanına gittiği hatta yeni bir hayat kurmayı planladığı adamın azılı bir suçlu olduğu öğrenilir ve adam, polis tarafından tutuklanır. Kadının yeni bir hayat kurma hayalleri bu olayla suya düşer. Kocası, eşinin, babasının evine gittiğini düşünür. Kadın bu aldatmadan hiç kimsenin haberi olmadan evine döner.

Asker kocanın asker rolünü evde de devam ettirmesi bu ailenin yaşadığı bu olumsuzlukların ana sebebi olmuştur.

2.9.2.3. Sanatçı Aileleri

Samipaşazâde Sezai'nin "Rumuzü'l-Edeb" adlı hikâye kitabındaki "Yarın" adlı hikâyede İstanbul Bulgurlu'da bir dağ başında sırf oradaki bir servi ağacını çok

beğendiği ve ondan ayrılamadığı için oturan Şair Süleyman Bey hikâyesinin başkişisidir. Eşi Mekkure Hanım bu durumdan çok şikayetçidir. Mekkure Hanım kocasının şiirlerini yırtmaktadır ve arkadaşlarına kocasından dert yanmaktadır. Kocasından şairliği bırakıp normal bir işe girmesini ister ama kocası bunu kabul etmez. Beş yaşındaki kızları hastalanınca çocuğa ilaç almak için paraya ihtiyaç duyarlar ancak parayı bir türlü bulamazlar. Şair Süleyman Bey çaresizlik içinde çıldırmış bir şekilde bağırmaya başlar.

Bu hikâye aracılığıyla bir sanatçı ailesinin ekonomik durumuna ilişkin bir kesiti görmek mümkündür.

Mustafa Reşit'in "Tesâvir-i Hayat" adlı hikâye kitabındaki "İki Komşu" adlı hikâyesinde genç şair yeni taşınan komşularının balkonuna meraklı gözlerle bakmaya başlar. Karşı balkonda, eşi yeni vefat etmiş olan ve annesiyle yaşayan sarışın bir hanım vardır. Uzun süre birbirleriyle bakıştıktan sonra en sonunda erkeğin bir selamı sonrasında, hikâyeden alıntılanan kısımda da görüleceği üzere bu iki sanatçı tanışır:

O gece birbirini daha iyi görmeye müsaade olduğuçün nazarları sıkça sıkça çarpışıyordu. Hele bir defa nazarları yek-diğerinin çeşmânına iki dakika kadar merkûz kaldı. Bu esnada şair bilâ-ihitiyâr komşusunu selamladı. Nâzikâne iade-i selâm olundu. Şâir halecâna delalet eder ihtizâzlı bir sada ile dedi ki: -Âdete mugâyir olan şu cesaretimin küstahlık addolunmayacağını ümit ederim. İkimizin de fûnûn-ı nefiseden birine mensûbiyeti, muârefe için lazım olan vasıta makamına kâim olabilir... Mesmûat-ı âcizâneme nazaran fenn-i resm, intisâb-ı dest mâni-pesendâneleriyle mübahî bulunuyor... Bendeniz ise şâirim! (r. 1312, 30).

Kadın ressamdır ve şair komşusuna, yaptığı resimleri gösterir. Resimler arasında onların balkondan birbirleriyle bakışmalarını tasvir eden bir resim de vardır. Şair resmi görünce çok memnun olur ve aralarındaki samimiyet artar.

Eşi yeni vefat etmiş ressam bir kadının, komşusu olan bir şairle yakınlaşmasının anlatıldığı bu hikâye aracılığıyla sanatçı ailelerinin yaşamından birtakım kesitler görülmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Sepette Bulunmuş" adlı hikâye kitabında yer alan ve mekânı İstanbul olan "Rüya-yı Müzehheb"²⁸ adlı hikâyesinin başkişisi şair Adnan'dır. Bir yıllık evlidir. Ekonomik durumu iyi değildir. Evlilik yıl dönümü münasebetiyle eşine onun çok istediği bir saati hediye etmek ister ama bu isteğini parasızlık sebebiyle gerçekleştiremez.

Bu hikâye aracılığıyla bir şairin evlilik ve aile hayatıyla ilgili birtakım ipuçlarına ulaşmak mümkündür.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Nâkil" adlı hikâye serisinin dördüncü cüzündeki "Halka" adlı hikâyesinde sanatçı karı-kocalar arasında bir müzik parçası sebebiyle küçük bir sürtüşme yaşanır. Bu tartışma sonrasında birbirlerine danılırlar. Her ikisi de evi terk eder. Bu karı-kocanın bir çocuğu vardır. Bu karı-kocayı birbirlerine bağlayan tek şey çocuklarıdır. Hikâyenin sonunda çocuk, anne ve babasını bir arada tutmayı başarmıştır.

Çocukları sayesinde bir arada kalmayı başarabilen sanatçı karı-kocanın başından geçenlerin anlatıldığı bu hikâye aracılığıyla bir sanatçı ailesinin yaşamına tanıklık edilmektedir.

2.9.2.4. Zanaatkâr Aileleri

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Solgun Demet" adlı hikâye kitabında bulunan "Penceremin Hikâyesi" adlı hikâyede kiracısı oldukları evde her ikisi de dikiş yapan bir karı-kocanın hayatının bir kısmı anlatılmaktadır. Bir kazadan dolayı koca, elini kullanamaz hâle gelir. Dikiş makinesini kullanamaz ve kocanın kullandığı dikiş makinesi satılır. Dikiş makinesinin satılması sebebiyle aile fakirleşmeye başlar. Ailenin geçimini fedakâr eş sırtlar.

²⁸ Bu hikâye eserin "Sepette Bulunmuş" adlı eski harfli basımında "Rüya-yı Müzehheb" ismindedir. Bu tezde kullanılan bu hikâyenin de içinde olduğu -Sepette Bulunmuş/Hepsinden Acı- Özgür Yayınları 2010- kitapta hikâyenin ismi -Suhulet Kütüphanesi, İstanbul 1934 baskısında olduğu gibi- "Tatlı Bir Rüya"dır.

Bu hikâyede okuyucu, bir zanaatkâr ailesinin başına gelen olaylar sebebiyle bu ailenin ekonomik durumunun sarsılmasını görmektedir.

2.9.2.5. Çiftçi Aileleri

Nabizâde Nâzım'ın “Karabibik” adlı hikâyesinde olayların geçtiği yer, Antalya'nın Kaş ilçesine bağlı Beymelik köyüdür. Hikâyenin başkişisi Karabibik fakir ama çalışkan bir çiftçidir. Karabibik'in, tarlalarını sürmesi için iki öküz bulması gerekmektedir. Karabibik hem kızını evlendirmek hem de yerlerini bedava sürdürmek amacıyla kızını Koca İmamın Kayınbiraderi Sarı İsmail'le evlendirmek ister. Planları tutmaz. Babasından kalan sekiz dönüm taşlı tarlayı tefeci Rum tüccardan yüksek faizle borç alıp o parayla bir öküz alarak sürer.

Bu hikâyede bir çiftçi ailesinin kendi topraklarında tarım yapmak için çektiği ekonomik sıkıntıları görmek mümkündür.

2.9.2.6. Balıkçı Aileleri

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Şi'r-i Hayal” adlı hikâye kitabında bulunan “Köy Hatırası” adlı hikâyesinde Karadeniz kıyısında halkının çoğu balıkçılıkla uğraşan bir köydeki bir balıkçı ailesinin başından geçenler anlatılmaktadır. Balıkçı Süleyman ve onun bekâr kardeşi Yaşar fırtına sebebiyle denizden dönememiştir. Köy halkı, Süleyman'ın eşi ve iki çocuğu gece zifirî karanlıkta onların yolunu gözlemektedir. Köy halkı umudunu yitirmeye başlamış olsa da balıkçının eşi umudunu hiç yitirmez. Kadın ve çocukları beklenenler dönünce çok mutlu olur. Hikâyenin anlatıcısı balıkçı ailesi için endişelidir. Onun bu endişesini şu cümleler okuyucuya aktarmaktadır: “Demek bu gece bu kadın dul, o çocuklar yetim kalabileceklerdi. Yarın gece yine böyle, daha sonra yine aynı manzara-i mevt, daima böyle...” (r. 1330, 294-295).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, bir balıkçı ailesinin yaşamına tanıklık etmektedir.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Hayati Hakîkiye Sahneleri" adlı hikâye kitabındaki "Ezik Palamut" adlı kısa hikâyede fakir bir balıkçı ailesinin durumu anlatılmaktadır. Hikâyenin anlatıcısı merakla balıkçı ailesini gözlemler. Anlatıcı, balıkçının yakaladığı palamutlardan sağlam olanlardan değil de tamamen ezilmiş olanı ancak sofralarına götürebildiğini görüp bu fakirliğe üzülmemektedir.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu fakir bir balıkçı ailesinin fakirlikle mücadelesine şahit olmaktadır.

İncelenen hikâyelerde memur, asker, sanatçı, zanaakâr, çiftçi, balıkçı ailelerinin yer aldığı görülmüştür. Hikâyelerdeki ailelerden genel anlamda sadece asker ve sanatçı ailelerinin ekonomik sıkıntı çekmediği, diğer meslek gruplarına mensup ailelerin ekonomik sıkıntı çektiği tespit edilmiştir. Hikâyelerdeki memur ailelerinin reislerinin ekonomik sıkıntıdan kurtulmak için türlü yöntemler denedikleri ancak bunda başarılı olamadıkları görülmüştür. Bu başlık altında incelenen hikâyelerde dikkat çeken diğer bir noktaysa ekonomik sıkıntı içinde olan memur, zanaakâr, çiftçi, balıkçı ailelerinde karı-koca arasındaki bağların kuvvetli olduğu ancak herhangi bir ekonomik sıkıntısı olmayan asker ve sanatçı ailelerindeki karı-kocalar arasında düzgün bir ilişki tesis edilemediği görülmüştür.

2.10. YABANCI AİLELER VE GAYRİMÜSLİM AZINLIK AİLELERİ

Osmanlı birçok ulus ve dinden insanın içinde yaşadığı büyük bir imparatorluktu. Osmanlı İmparatorluğu'nda hâkim grup Türk kökenli Müslümanlardır. Gayrimüslimler inanç ve ibadet özgürlüğüne sahipti. Kamu hukukuyla ilgili konularda İslam hukukuna uymak zorundaydılar. Aile, miras, eğitim vb. konularda kendi dinlerine ait kurallara göre hareket ediyorlardı. Tanzimat Fermanı'yla birlikte herkes kanun önünde eşit hâle gelmiştir.

Osmanlıda millet din ve mezhep aidiyetine dayanır. Nüfus sayımlarında dil ve ırk bakımından değil millet yani din grubu esas alınmaktadır. Osmanlıda asli unsur olan Müslüman grubu Türkler, Arnavutlar, Pomaklar, Boşnaklar, Araplar, Doğu Anadolu ve Kafkaslarda yaşayan diğer Müslüman gruplar oluşturur. Tanzimat'tan

sonra gayrimüslimler de devletteki bütün memurluk görevlerine ve orduda da meslek sınıflarında subaylık görevine girebiliyorlardı (Ortaylı, 1985, 997-1001). “Gayrimüslim azınlıklar ise şunlardır: Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Bulgarlar, Sırplar, Koçovalılar, Nasturiler, Keldaniler, Süryaniler” (Toros, 1985, 1008).

1844’te sadece erkeklerin sayıldığı silah altına alınabilecek erkeklerin tespitine ilişkin yapılan nüfus sayımına göre İstanbul’da (civar yerleşim merkezleri hâriç) 200837 erkek nüfus vardır. Bu sayı İstanbul’daki nüfusun 400.000’den fazla olduğunu göstermektedir. Nüfusun yarısından biraz fazlası gayrimüslimdir. Müslüman nüfus 30613 aileden müteşekkildir. Müslüman ailelerinin aile içi nüfus ortalaması 5.56’dır. Rumlar 6939 aileden müteşekkildir ve toplam nüfusları 70118’dir. Rumların aile içi nüfus ortalaması 10.10’dur. Ermeniler, Rumlardan daha kalabalıktır. 7741 aileden müteşekkil olan Ermenilerin toplam nüfusu 95.998’dir. Ermeni ailelerin aile içi nüfus ortalaması 9.99’dur. Katolik unsurlar 1088 aile sayısına sahiptir ve aile içi nüfus ortalamaları ise 10.4’tür. Toplam 598 aile sayısına sahip olan Yahudilerin aile içi nüfus ortalaması 4.07’dir. Aile içi nüfus ortalaması en düşük olan grup Yahudilerdir (Cebeci, 2009, 40-43).

2.10.1. Yabancı Aileler

İstanbul geçmişten günümüze bir dünya şehridir ve bu çalışmanın inceleme alanına giren dönemde de (1870-1923) birçok yabancı aileye ev sahipliği yapmıştır. Geçmişten günümüze İstanbul birçok farklı ırktan ve dinden insanı barındırmıştır.

Bu çalışmada “yabancı aile” ifadesiyle kastedilen İstanbul’a belirli bir süre için veya daimi ikamet etmek için gelen, çoğunluğunu Avrupalıların oluşturduğu azınlık/gayrimüslüm azınlık olarak adlandırılan Rum, Ermeni ve Yahudi aileler dışında kalan ailelerdir. İncelenen hikâyelerde bu başlık altında bu kapsama giren yabancı aileler şunlardır: Fransız, İngiliz, İtalyan ve Arap ailelerdir.

2.10.1.1. Fransız Aileler

Emin Nihat Bey'in "Müsâmeretnâme" adlı hikâye kitabındaki "Binbaşı Rıfat Beyin Sergüzeşti" adlı hikâyede vapurda gördüğü iyi giyimli bir Fransız beyefendisi, Rıfat Bey'i evine davet eder. Fransız beyefendisinin evde iki kızı vardır. Evin sahibi olan Fransız, bir saate kadar döneceğim diyerek evden çıkar ama bir türlü dönmez. Bu esnada evdeki kızlar Rıfat Bey'e çok samimi davranmaya başlarlar, içki ikram ederler. Küçük kız, adama gittikçe sokulur. Hristiyan olursanız sizinle birlikte olurum, der. Rıfat Bey bu teklifi kabul etmez ve bu misyonerlik faaliyeti karşısında sinirli bir şekilde evden ayrılır.

Bu hikâyede İstanbul'da misyonerlik faaliyeti sürdüren Fransız bir aile/uydurma bir aile oluşumu görülmektedir.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letâif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki bir Fransız'dan dinlediğini ifade ettiği "Suizan" adlı hikâyesinde olaylar Paris'in dışında bir sayfiyede geçmektedir. Hikâyenin anlatıcısı ile Mösyö Simon bir kaza sonucu karşılaşır ve hikâyenin anlatıcısı onun evine konuk olur. Mösyö Simon, Polin'le nasıl evlendiğini anlatır. Evde Polin'in dayısının oğlu Şarl da vardır. Anlatıcı, Şarl ile Polin arasında bir ilişki olduğunu düşünür ama öyle bir şey olmadığı sonradan anlaşılır. Bütün bu olanların sebebinin akşam yenilen eriğin Şarl ve Polin'in ishal olmasına yol açması ve devamında evin dışındaki tualete gitmek zorunda kalmaları olduğu anlaşılır.

Bu hikâye, yaşanan ilginç olaylar ekseninde genel anlamda Fransız bir ailenin gündelik yaşantısıyla ilgili bazı ipuçlarını okuyucuya sunmaktadır.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Gönül" adlı hikâyesinde olaylar Fransa'da geçmektedir. Bu dönemde Avrupa'da sınıf farklarının evlenmeler üzerindeki etkisi çoktur. Bu dönemde Fransız üst tabaka ailelerinin damat ya da gelin adayında aradığı ilk özellik zenginlik ve asilliktir. Hikâyenin başkişilerinden olan Pol adlı gencin babası fakir bir bahçivandır. Hikâyenin diğer başkişisi Margret ise Dük Dö Baravil'in kızıdır. Babası, kızı Margret'i yine asilzâdelerden biri olan Kont Dö Belvil'in oğlu ile evlendirmek ister.

Fransız toplumunun aile yaşantısı, aile içi ilişkileri ve bu toplumdaki soylu ailelerin kendi evlatları üzerindeki koruyucu yapısına dair birtakım izlere bu hikâyede rastlanılmaktadır.

Ahmet Mithat Efendi'nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâyeye külliyyatındaki “Çifte İntikam” adlı hikâyesinde mekân Fransa'nın kırsal kesimleridir. Eşini kaybetmiş bir baba, kızını tek başına büyütür. Bu baba, hikâyenin sonunda hem kızının bir cinayet sonucu ölümüne şahitlik etmiş hem de bir cinayetin faili olmuştur.

Bu hikâyeye aracılığıyla Fransa kırsalındaki bir ailenin yaşantısına ilişkin birtakım izlenimler elde etmek mümkündür.

Ahmet Mithat Efendi'nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâyeye külliyyatındaki “İki Hud'akâr” adlı hikâyede, Fransız soylularının yaşam tarzlarından nefret eden iki gencin isim değiştirip fakir gibi görünerek birbirleriyle evlenmeleri görülmektedir. Sésil de Bruyer, ismini Luis Mantu ve Vikont Şarl de Blanşmezon da ismini Andre Balu olarak değiştirip zenginliklerini ve soyluluklarını gizlerler.

Bu hikâyeye aracılığıyla; Fransız soylu ailelerinin yaşam tarzları, evliliğe bakışları ve evlatlarını evlendirirken karşı tarafta aradıkları kriterlere ilişkin birtakım izlere rastlamak mümkündür.

Ahmet Mithat Efendi'nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâyeye külliyyatındaki “Ana-Kız” adlı hikâyede olaylar Fransa'da geçmektedir. Hikâyenin başkişisi Luiz, babasının veremden ölümü ve annesinin evden ayrılması sebebiyle fakir bir kadın olan anneannesinin himayesinde parçalanmış bir ailede büyümek zorunda kalır. Luiz, genç bir kız olup evlilik çağına geldiğinde şansı yaver gider. Asil ve zengin bir aile olan Karniol ailesinin yardımıyla Yüzbaşı Emil'le dünyaevine girer. Luiz; “drahoma” adı verilen, gelinin damata verdiği parayı da Karniol ailesi sayesinde eşi Yüzbaşı Emil'e vermiştir..

Bu hikâyede, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinde bir evlenme âdeti olan “drahoma”ya tanıklık edilmektedir.

Mehmet Celal'in “Sefid Ser” adlı hikâyesinde İstanbul Tarabya'da babasından miras kalan yalıda oturan Fransız Jüli'nin yeni evlendiği kocası Albert,

kaynatasının cenazesinde üşütüp zatürreye yakalanır ve bu hastalık sebebiyle ölür. Jüli, kocasının ölümü ardından duyduğu derin üzüntü sonucu Beyrut’a amcasının yanına kardeşi Edmond’la hava değişimine gider. Hikâyenin anlatıcısı bu abi ve kardeş ile vapurda tanışır. Onların Beyrut’a niçin gittiğini öğrenir. Jüli bu geziye gider ama hüznü geçmez.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, Fransız bir ailenin yaşantısına tanıklık etmektedir.

2.10.1.2. İngiliz Aileler

Mustafa Reşit’in “Tesâvîr-i Hayât” adlı hikâye kitabındaki “İki Müşkölpesent” adlı hikâyesinde zengin bir İngiliz aile İstanbul Büyükdere’de bir yalıda ikamet etmektedir. Ailenin kendini ilme adanmış Miss Lilian adlı bir kızı vardır. Kız; zeki, bilgili, yakışıklı olan ama zengin olmayan Mister Harry adlı bir gençten hoşlanmaktadır. Genç de Miss Lilian’dan hoşlanır. Zor da olsa bunu birbirlerine söyleyip evlenirler. İstanbul’da yaşayan bir İngiliz ailenin yaşamına ilişkin birtakım bilgileri hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metin parçasında görmek mümkündür:

Mensup olduğu familya on beş seneden beri yaz, kış (Büyükdere) de ikamet ederek Beyoğlu’nun salonlarında tertip olunan o kelâl-âver eğlencelere asla iştirâk etmiyordu. Miss Lilian’nın pederi henüz kırk yaşında iken ihtiyar-ı inziva eylemişti. Pek zengin idi. Büyükdere’deki yalıyı kendi yaptırdı. Büyükdere civarında bir de çiftlik tesis eyledi. İyi terbiye ve tahsil görmüş, pederinden müntakıl servete kanaat ederek vicdanı muztarip edecek vesâitle bunu tezyide asla cevaz göstermemiştir. Gaileli işlerden muhterizdir. Tabii yaşamak, vakti hoş geçirmek aksâ-yı âmâlidir. Yaz kış ekseriyetle çiftlikte bulunur. Avcılığı sever. Mecburiyet katiyen olmadıkça İstanbul’a inmez. Lilian’ın validesi dahi zevcine uygundur. Yalnızlıktan hoşlanır. Mukaddemat-ı ulûm’e aşinadır. Daima mütalaa ile vakit geçirir. Kimseyi ziyarete gitmez. Kendisini ziyaret eden nisvâna, bu itiyadından bahisle iade-i ziyaretten affını rica eder. Hilm ü tevazûu, nezaketi derece-i nihâyededir (r. 1312, 61-62).

Bu hikâye aracılığıyla o dönemde İstanbul’da yaşayan bir İngiliz ailenin yaşantısına tanıklık edilmektedir.

2.10.1.3. İtalyan Aileler

Samipaşazâde Sezai'nin “Küçük Şeyler” adlı hikâye kitabındaki “Kediler” adlı kısa hikâyede bir İtalyan ailenin başından geçenler anlatılmaktadır. Rossini, eşiyle otuz üç yıl önce evlenmiştir. Aile İstanbul Adalar'da ikamet etmektedir. İtalyan koca Rossini ve eşi evdeki kediler sebebiyle ayrılma noktasına gelir. Bu olay hikâyenin ana eksenini oluşturmaktadır. Hikâyenin sonunda Rossini her ne kadar kedilerden rahatsız olsa da çaresiz eve döner.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucuya İstanbul'da ikamet eden bir İtalyan ailenin yaşantısından bir kesit sunulmaktadır.

Mehmet Rauf'un “İlk Temas İlk Zevk” adlı hikâye kitabındaki “Ayna” adlı hikâyesinde İstanbul'un yakınında otel ve pansiyonlarla dolu bir köyde bulunan bir otelde kalan üç bekâr genç arkadaş karşı otelde kalan İtalyan karı-kocayı fark eder. Gençlerin kadını fark edişleri esnasındaki tavırları şu şekilde olur: “İşte o sene karşımızdaki otelin kat kat odalarından birine karı-koca genç bir İtalyan ailesi taşınmıştı. Tabii, daha ilk dakikada bu genç komşumuzun pek calib-i nazar [dikkat çekici] bir İtalyan incisi olduğunu keşfettik” (2007, 396).

Gençler gündüzleri otelde yalnız kalan kadını etkilemek için iddiaya girerler ve sabırlı olup aynayı kullanan genç bu iddiayı kazanır.

Bu hikâyede evli bir İtalyan kadının karşı otelde kalan ve kendisiyle alakadar olan üç gençten biriyle kocasını aldatması görülmektedir.

2.10.1.4. Arap Aileler

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Yazın Tarihi” adlı hikâye kitabındaki “Yırtık Mendil” adlı hikâyesinde uzunca bir zamandır İzmir'de yaşayan meşhur ve zengin bir sülaleye mensup Suriyeli Arap bir ailenin başından geçenler anlatılmaktadır. Ailenin reisinin ölümü sonrasında bu aile birçok olumsuzluk yaşar ve aile bireylerinin hayatının akışı bu ölümle değişir.

Bu tez çalışmasının “Yabancı Aileler” alt başlığı altında ele alınan hikâyelerle ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında şu sonuçlar karşımıza çıkmaktadır: Ahmet Mithat Efendi’nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatında yer alan ve mekânı Fransa olan beş hikâyede Fransız ailelerin yaşantısına değinilmiştir. Hikâyelerde ele alınan Fransız aileler çoğunlukla soylu ailelerdir. Bu hikâyeler aracılığıyla Fransız ailelerinin yapısı, gündelik yaşantısı, aile içi ilişkileri, evlilik geleneklerine ait birtakım ipuçları elde edilmektedir. Emin Nihat Bey, Mehmet Celal ve Ömer Seyfettin’e ait bir hikâyede de İstanbul’da ikamet eden Fransız ailelerine yer verilir. Mustafa Reşit, İngiliz; Samipaşazâde Sezai ve Mehmet Rauf, İtalyan; Halit Ziya (Uşaklıgil), Arap ailesi olmak üzere bu yazarlar birer hikâyesinde yabancı ailelere yer vermiştir. Bu hikâyeler aracılığıyla okuyucuya İstanbul’da ikamet eden yabancı ailelerin yaşantısından çeşitli kesitler sunulmaktadır.

2.10.2. Gayrimüslim Azınlık Aileleri

Azınlık kelimesinin birçok sözlükte farklı tanımları mevcuttur. Çeşitli sözlüklerin incelenmesi sonucunda şu şekilde bir tanıma ulaşılabılır: “Bir devlet otoritesi altında yaşayan ve himayesi altında yaşadıkları devletin ana unsuru olanlardan din, dil, ırk bakımından farklı olan grup.” Bu çalışma kapsamındaki hikâye metinlerinde incelenen gayrimüslim azınlıklar Osmanlı bünyesinde yaşayan Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerdir. İnanç ve ibadet özgürlüğüne sahip olan gayrimüslimler; kamu hukukuyla ilgili konularda İslam hukukuna uymak zorundayken aile, miras, eğitim vb. konularda kendi dinlerine ait kurallara göre hareket ediyorlardı.

Bu çalışmada bu başlıkta geçen “gayrimüslim azınlık aileler” ifadesiyle kastedilen Rum, Ermeni ve Yahudi ailelerdir. Tez kapsamına girip incelenen üç hikâyede yazarların sadece Rum ailelere eserlerinde yer verdiği görülmüştür.

2.10.2.1. Rum Aileler

Cemil Süleyman'ın “Ukde” adlı hikâye kitabındaki “Dikişçi Kız” adlı hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Kaliyopi adlı dikişçi kızın ihtiyar bir annesiyle küçük bir erkek kardeşi vardır. Kaliyopi onları geçindirmek için dikiş makinesiyle çalışır çabalar. Kaliyopi ve ailesi fakirdir ve yıkık dökük bir evde otururlar. Kaliyopi'nin İstavri adlı bir nişanlısı vardır. İyi bir çeyiz ve drahoma için daha fazla çalışmaya başlar. İstavri ile Kaliyopi pazar günleri görüşmektedir. İstavri pazarları gelmeyi keser. Kaliyopi ile evlenmemek için yüklü miktarda bir drahoma bedeli ister. Kaliyopi bu drahomayı veremeyince Kaliyopi ile İstavri ayrılır. Kaliyopi ölür ve üç yaşındaki bir kız çocuğu öksüz kalır.

Bir genç kızın evlilikle sonuçlanamayan bir ilişki yaşamasının ve ölümünün ardından geride bir kız çocuğunun kalmasının anlatıldığı bu hikâyede o dönem İstanbul'unda yaşayan bir Rum ailesinin fakirlik ile mücadelesine tanıklık edilmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Hikâye-i Sevdâ” adlı hikâye kitabındaki “Veznedar Muavini” adlı, mekânı İzmir olan hikâyesinde hikâye başkışisi Epaminondas'tır. Rum azınlığa mensuptur ve bankada veznedar yardımcısı olarak çalışmaktadır. Kendisine Mösyö şeklinde hitap edilmesinden hoşlanmaktadır. Mösyö Epaminondas evlidir ve Jan adlı bir oğlu vardır. Eşinin alışveriş düşkünlüğü sebebiyle borçlanan Mösyö Epaminondas çalıştığı yerin çaycısından bile borç istemek zorunda kalır.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, bir Rum ailesinin evin hanımının müsrifliği sebebiyle ailenin ekonomik açıdan çöküşünü ayrıca ailenin yaşamından bazı kesitleri görmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Şi'r-i Hayal” adlı hikâye kitabındaki “Eski Mektup” adlı hikâyesinde mekân İzmir'dir. Hikâyenin anlatıcısı evraklarını karıştırırken eski bir okul arkadaşının Mısır'dan gönderdiği bir mektubu bulur. Bu mektupla anlatıcı geçmişe döner. Anlatıcının okuldayken bir Rum arkadaşı vardır. Arkadaşının Blanche adında bir kız kardeşi vardır. Genç kızı anlatıcı şu şekilde tasvir eder: “Hemen her defa bana böyle bir ziyafet-i musikiye keşide eder, ince ve rakık

sesinin ihtizâz-ı hassasiyetine o kadar yakışan mandoliniyle bilhassa İzmir’de pek revacyâb olan Rumca şeyler söylerdi” (r. 1330, 132). Blanche’ı evlenmek üzereyken nişanlısı terk eder. Bu ayrılık sonrası üzüntüsünden genç kız hastalanır ve yataklara düşer. Ailesi genç kızın arzusu üzerine onu Mısır’a götürür ama genç kız iyileşemeyerek hayata veda eder. Hikâyenin özünü oluşturan mektup bu sebeple Mısır’dan gelmiştir.

Bu hikâyede anlatılan olaylar ekseninde İzmir’de yaşayan bir Rum ailesinin yaşamından bir kesit görülmektedir.

Halit Ziya’nın (Uşaklıgil) mekânı İzmir olan iki hikâyesinde Rum ailelere rastlanırken Cemil Süleyman’ın mekânı İstanbul olan bir hikâyesinde bir Rum ailesine rastlanmaktadır. Rum aileleri anlatan hikâyelerde yazarlar bu aileleri mutsuz bir aile tablosu içinde ya fakirlik ya da hastalıklarla mücadele eden aileler şeklinde çizmişlerdir.

2.11. MUTLU VE MUTSUZ AİLE TABLOLARI

Aile ortamı mutlulukların ve mutsuzlukların sahne alabileceği bir yerdir. Ailelerin mutlu ve mutsuz olmasının çok farklı sebepleri olduğu söylenebilir. Mutlu sayılabilecek ailelerin zaman zaman mutsuz olduğu anlar olabileceği gibi mutsuz olarak nitelendirilen ailelerin de mutlu olduğu anlar olabilmektedir. Bir ailenin mutlu veya mutsuz olarak nitelendirilebilmesi mutlu veya mutsuz geçirilen zamanın birbirine karşı oranına bağlıdır diyebiliriz.

Tez kapsamına giren birçok hikâyede yazarlar hem mutlu ailelere hem de mutsuz ailelere yer vermişlerdir.

2.11.1. Mutlu Aileler ve Mutluluk Sebepleri

Mutlu aile deyince akla ilk gelenler genellikle bireyleri arasındaki iletişim sağlam olan, bireylerinin birbirine güvendiği, bireylerin birbirine destek olduğu, birlikte iyi vakit geçiren ailelerdir.

Bir ailenin mutlu bir ortama sahip olabilmesi birçok farklı etmene bağlıdır. Bu etmenlerin başında karı-koca arasındaki iletişim gelmektedir. Evlilikte mutluluğun ilk şartı durumundan hoşnut olmaktır. Bu da karşılıklı anlayış ve fedakârlığı gerektirir. Mutlu ailelerde yetişen çocuklar gelecekte mutlu aileler kurmakta sıkıntı yaşamazlar. Mutlu ailelerin ileride sağlıklı ve güçlü toplumlar oluşturabileceği unutulmaması gereken bir gerçektir (Ağdemir, 1991, 13).

Bu çalışma kapsamındaki birçok hikâyede yazarlar mutlu aile tabloları çizmişlerdir.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Suizan" adlı hikâyesinde olaylar Paris'in dışında bir sayfiyede geçer. Hikâyenin anlatıcısı bir kaza sonucu Mösyö Simin ile tanışır. Mösyö Simin'in evine konuk olur. Mösyö Simin, Polin'le nasıl evlendiğini anlatır ve mutlu aile tablosunu şu şekilde tasvir eder:

Bizi görenler aşk ve muhabbet ve hüsn-i imtizaç ilâhları zanneder. Dünyada zevcem için benden ve benim için ondan gayrı eş olamaz. Akşamları yarım saat geç kalsam sabır ve kararı kalmayarak beni istikbal için bir çeyrek mahalle kadar yayan gelir. Ben gidip yek nazarda onu görmesem dünya başıma zindan olur. İzdivâcimizdan beri bizim muhabbetimiz eksilmedi arttı (2001, 5-6).

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "İki Hud'akâr" adlı hikâyede, Fransız soylularının yaşam tarzlarından nefret eden iki gencin isim değiştirip fakir gibi görünerek birbirleriyle arzuladıkları o saf evliliği yapmaları ve bu çiftin mutlulukları anlatılmaktadır.

Bu hikâyeden alıntılanmış aşağıdaki metin parçasında ailenin, evliliklerinin ilk günlerindeki ve çocuk sahibi olduktan sonraki dönemdeki mutluluğunu görmek mümkündür:

Zevk ve safa zahir! Bunların ihtiyaçları pek az bir şey olduğundan onu pek kolay tesviye edebilirler. Ondak başka ne Luiz'in aklı başka erkekte ne de Andre'nin gönlü başka kadında olmadığından ve hatta yeni gelin güveyi olmaları hasebiyle bütün gün diz dize, baş başa musahabetten başka hiçbir şeyden de zevk ve lezzet beklemediklerinden bunlar "balayı" denilen zamanlarını o kadar tatlı geçirdiler ki prenslerin bile bu kadar tatlı balayları geçirdiler ki prenslerin bile bu kadar tatlı balayları geçirmeleri nevadirdendir.(...) İki sene müddet birbirine olan muhabbetleri zerre kadar eksilmek şöyle dursun, refakatleri eskidikçe muhabbetleri artan bu zevc ve

zevce bir de çocukları doğduktan sonra artık eğlenenin en büyüğünü bulmuş oldular (2001, 723-726).

Nabizâde Nâzım'ın “Bir Hatıra” adlı hikâyesinde hikâyenin başkahramanı olan genç adam bir Rum kızla evlenir. Evlilikleri iyi gitmektedir ve çok mutludurlar. Bu mutluluğu hikâyenin başkişisi şu şekilde ifade eder: “Bahtiyarlığımıza biz de gıpta edecek dereceye gelmiştik” (2015, 101).

Bu hikâyede bir Rum kızıyla evlenen gencin mutlu bir aile ortamı kurduğu görülmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Solgun Demet” adlı hikâye kitabında yer alan, “Kırık Oyuncak” adlı hikâyesinde yıllar sonra çocuk sahibi olan bir anne-babanın bir erkek çocuğunun oluşu sonrası yaşadığı mutluluk ve çocuğun bir yaşına gelip hasta oluşu anlatılmaktadır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki cümle uzun yıllar sonra çocuk sahibi olan bir ailenin duyduğu sevinci özetlemektedir: “Onların yoksul hayatında bir çocuk, bir mutluluk ve zenginlik çiçeği gibi parladı” (1987b, 79).

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Solgun Demet” adlı hikâye kitabında yer alan “Beyaz Şemsiye” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde hikâyenin anlatıcısı iki ay önce penceresinden gördüğü birbirine âşık genç bir kızla subayı yine penceresinden seyretmektedir. Genç kız ve subay evlenmişlerdir. Bu yeni karı-koca ailece kayıkla Göksu'ya gitmektedir ve çok mutludur.

Bu mutlu aile tablosunun niteliğini anlatıcının hikâyeden alıntılanan şu cümlelerinde görmek mümkündür: “Onlarda gördüğüm mutluluk, kendime pek yakın olanların mutluluğu gibi. Yüreğimi tatlı bir neşeyle doldurmuştu. Bu mutluluğun oluşumunun temelinde bir parça benim de hizmetim geçmiş sanıyordum” (1987b, 93).

Bu hikâyede bir karı-kocanın koca ölmeden önceki mutluluğu anlatıcının bakış açısıyla görülmektedir.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) “Hayat-ı Muhayyel” adlı hikâye kitabına da adını veren hikâyede önce Yeni Zelanda'ya orası olmayınca Manisa'nın Sarıçam

ilçesindeki bir çiftliğe gitmek isteyen gençlerin mutlu bir hayata ulaşma hayalleri anlatılmaktadır. Bu hikâyede Servetifünuncuların mutluluk ülkesine gitme hayali yer almaktadır.

Yeni evli gençler bir adada bir koloni kurarak mutlu aile tabloları oluştururlar. Bu aileler giderek genişler ve her günlerine ayrı bir eğlence ayrı bir neşe sığdırırlar. Bu ütöpik hayatta tüm aileler mutludur.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metinde mutlu aile tablosunu görmek mümkündür:

Ve işte o vakit, sevgilim, biz de seninle yapayalnız kalarak köyün en hücre kenarındaki kulübemize kadar gitmek için el ele verir, mes'ûd Ziyaları ayaklarımıza kadar dökülen semâ-yı nâmütenâhînin kalplere bir hiss-i takarrüb veren büyüklükleri altında baygın kokulu çiçekler arasından geçerek yürür idik. Havalar o kadar saf, ahterân-ı semâ o kadar beşûş ve câzib idi ki, bunlardan ayrılmaya kıyamazdık. Bu serbest havaları bütün iştiyâkımızla teneffüs etmek için, birbirimizin âğuşunda, birçok dolaşırdık (r. 1326, 7).

Memduh Şevket'in (Esental) "Otlakçı" adlı hikâye kitabındaki "Gençlik" adlı hikâyede Hayriye adlı yeni evli bir genç kadının içgüvey olarak evlerine gelen eşine olan aşkı ve sevgisi anlatılmaktadır. Yeni kurulan bu ailenin yaşadığı mutluluk Hayriye'nin bakış açısıyla okuyucuya sunulur. Kadın, kocasının rahatsız bir şekilde uyumasına dayanamayıp başının altına yastık yerleştirir. Kocasına beğeniyle bakar ve bu esnada kocası uyanır. Kadının yüzünde oluşan utanç ve ardından kocasının ona sevgi gösterisinde bulunuşu karı-koca arasındaki güçlü bağı ve mutlu aile tablosunu okuyucuya göstermektedir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki cümlelerde bu ailenin mutluluğu görülebilmektedir:

Delikanlı biraz doğrulup, karısının elinden tuttu, çekip kanepeye oturttu:

—Yok, dedi. Sen buraya otur, ben dizine başımı koyup uyuyayım.

Hayriye kanepenin ucuna oturdu, o da başını koydu (1983, 35).

Bu hikâyede bir eve içgüveyi olarak gelen bir damat ile eşinin birbirlerine olan aşkları ve onların oluşturdukları mutlu aile tablosu görülmektedir.

Hikâyeler incelendiğinde mutlu ailelerin mutlu olmalarını sağlayan etmenlerin şunlar olduğu görülmüştür: Karı-koca arasında aşk, saygı ve sevgi

bulunması; birbirleriyle anlaşabilecek karakterlerin birbirlerini iyi tanıyarak evlenmeleri; eşlerin birbirlerine karşı sadık oluşu, çocuk sahibi olma, aile büyüklerinin gelinlerine ve damatlarına karşı olumlu tutum ve hareketleridir. İncelenen hikâyelerde dikkat çeken diğer önemli bir noktaysa mutluluğu yakalayan ailelerde karı-kocanın mutluluğun sağlanması noktasında aynı gayreti birlikte göstermeleridir.

2.11.2. Mutsuz Aileler ve Mutsuzluk Sebepleri

Mutsuz aile genellikle bireyleri arasındaki iletişim kopuk olan, bireylerinin birbirine güvenmediği, bireylerin birbirine destek olmadığı, birlikte iyi vakit geçiremeyen ailedir.

Bir ailenin mutsuz bir ortama sahip olmasının altında birçok farklı sebep yatmaktadır. Bu sebeplerin başında karı-koca arasındaki iletişimsizlik ve anlaşmazlık sonucu ortaya çıkan sorunlar gelmektedir. Aile bireyleri arasındaki iletişimsizlik, müsriflik ve tembellik gibi sebeplerle ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar, eşlerin birbirini aldatması, aile bireyleri arasındaki güvensizlik, birbirini tanımadan evlenme sonucu ortaya çıkan sorunlar, aile bireylerinin birbirlerine destek olmaması vb. ise diğer sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ailedeki mutsuz ortamdan en ilk ve en fazla etkilenecek olanlar çocuklardır. Mutsuz ailelerde yetişen çocuklar, gelecekte mutsuz aileler kurmaya aday bireylerdir. Özellikle karı-koca arasında yaşanan kavgalar çocukları psikolojik anlamda olumsuz etkilemekte onların kişilik gelişimlerini sekteye uğratabilmektedir.

Bu tez çalışmasının inceleme alanına giren birçok hikâyede yazarlar mutsuz ailelere ve onların mutsuzluk sebeplerine yer vermişlerdir.

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Teehhül" adlı hikâyesinde Mazlum Bey ve Hayfa adlarındaki iki gencin birbirlerine kavuşamamaları sebebiyle intihar etmeleri anlatılmaktadır. Bu hikâyede okuyucu bir intihar olayı ekseninde bir ailenin mutsuzluğuyla da karşı karşıya gelmektedir.

Hikâyenin sonundan alıntılanan aşağıdaki kısım, kocasının başka bir kadın sebebiyle intihar etmesi sonucu dul kalan Sabire Hanım'ın dramını özetlemektedir:

İşte kızım düğüne gidememekliğimin sebebi budur. Herhangi gelini görsem, kendisini bir büyük muhlikeye ilka ediyor zannıyla ve o dahi benim gibi olmasının havfıyla merakım kalkıyor. Artık sen git. Beni kendi hâlime bırak. İstedğim gibi ağlayayım (2001, 55).

Nabizâde Nâzım'ın “Hâlâ Güzel” adlı hikâyesinde Safder elli yaşına yaklaşmış bir adamdır. Safder sevmediği eşi Sıdika ile mutsuz bir hayat geçirmektedir. Hikâyenin ilerleyen bölümünde zamanda geriye dönüş yapılarak yirmi yıl önce Safder'in Fahriye adlı bir kıza âşık oluşu anlatılır. Safder, Fahriye ile evlenir ve mutlu bir hayat sürmeye başlar. Safder'le Fahriye'nin Fahri adında bir çocuğu olur. Safder bir görev sebebiyle Avrupa'ya gönderilir. Aradan sekiz sene geçtikten sonra İstanbul'a dönen Safder, Fahriye'yi değişmiş bulur. Fahriye, Safder Avrupa'dayken Emin adlı bir adama âşık olmuştur. Safder ve Fahriye bu aşk sebebiyle ayrılırlar. Fahriye, Emin'le evlenir bundan bir sene sonra Safder de şimdiki eşi Sıdika ile evlenir. Safder'in bu evlilikten de iki çocuğu olur. Fahriye'nin ikinci kocasından da bir çocuğu olur ancak o çocuk ölür. Fahriye'nin yeni eşi de bir müddet sonra ölür. Safder ve Fahriye, oğulları Fahri'nin eğitimiyle ilgili bir mesele için tekrar bir araya geldiklerinde birbirlerini çok sevdiklerinin farkına varırlar.

Safder'in sürdürdüğü/sürdürmek zorunda kaldığı mutsuz bir evliliği bu hikâye aracılığıyla görmek mümkündür. Safder hâlâ ilk evliliğindeki mutluluğu aramaktadır ve bu sebeple bu aile mutsuz bir aile tablosu çizmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Solgun Demet” adlı hikâye kitabında bulunan; mekânı İstanbul olan “Hayat-ı Şikeste” adlı hikâyesinde annesi ölen bir kızın alkol bağımlısı ve zalim babasının kızı zorla çalıştırıp onun kazandığı paralarla yaşamını sürdürmesi anlatılmaktadır. Kızın, annesini kaybettikten sonra babasıyla yaşamak zorunda kalması onun hayatını katlanılamaz hâle getirmiştir.

Babası sebebiyle mağduriyet yaşayan kızın hikâyeden alıntılanan aşağıdaki cümleleri bu mutsuz ailenin mutsuzluğunun sebeplerini ailenin geçmişte yaşadıklarını özetlemek suretiyle okuyucuya aktarmaktadır:

Babamla annemin hayatını bir aile yaşayışından o denli uzak bulurdum ki (...) Evde yemek pişmez, çamaşır yıkanmaz, bir ev ortamına özgü hiçbir şey yapılmazdı. Annem sürekli koşar, babam sürekli içerdi... Bu iki yaratık birbirleriyle evli oldukları hâlde hayatlarını birbirinden ayırarak yaşarlardı. Ben onlardan uzaklaşıyor olmaktan memnundum (1987b, 51).

Bu hikâyede okuyucu; saygı ve sevginin olmadığı, iletişimsizliğin ve sömürünün hüküm sürdüğü mutsuz bir aile tablosuyla karşı karşıya kalmaktadır.

Mehmet Rauf'un "Âşıkâne" adlı hikâye kitabında yer alan ve mekânı İstanbul olan "Serap" adlı uzun hikâyesinde bir kalemde çalışan ve on iki yıllık evli olan bir adamın işinden dönerken vapurda gördüğü güzel bir Rum kızı sebebiyle hayatının geçmişte kalan kısmını düşünmesi anlatılmaktadır. Adamın annesi daha o çocukken ölmüş, babası yeniden evlenmiş ve üvey anası onu evde istemediğinden yatılı okula gönderilmiştir. Eşini son aşkı olarak değerlendiren adam, eşinin yakından bakınca yüzünün kırıştığını ve eşinin yaşlandığını fark eder. Eşinin artık güzel olmadığını düşünerek her gününü onunla yaşamaya nasıl devam edeceğini sorgular. Kendindeki değişimleri fark ettiğinde evliliği nedeniyle hayatını ve dış dünyadaki güzellikleri yaşayamadan yaşlandığını düşünmeye başlar. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metin parçasında bu durum anlatılmaktadır.:

Senelerden beri, hayat-ı izdivacının sevkياتına tâbi olup (evlilik yaşamına dalarak), hayat-ı ezvak'a (zevkler dünyasına) vedaya mecbur kaldığı zamandan beri, bütün mevcudiyetiyle (varlığıyla) en âteşin (ateşli) bir iştiyak-ı mütehasirane (özlemle) hissettiği böyle nefis ve cazibedar bir mevcuda ilk defa ilk defa rast gelmiş olduğunu kendi kendine itiraf ediyordu (2007, 209).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu mutsuz bir aile tablosunu eşinden artık hoşlanmayan, evliliğindeki neşeyi ve heyecanı kaybetmiş bir kocanın bakış açısıyla görmektedir.

Mehmet Rauf'un "İhtizar" adlı hikâye kitabına adını veren hikâyesinde kocasının dirayetsizliği ve göz yumması sebebiyle kaynanası tarafından ezilen bir gelinin zamanla kocasından uzaklaşarak genç bir adamla mektuplaşmaya başlaması hatta daha da ileri giderek mektuplaştığı adamla görüşmeye gitmesi anlatılmaktadır. Bu evde mutsuz bir aile tablosu mevcuttur. Hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde mutsuz aile tablosunu görmek mümkündür: "Ziyan edilmiş hayat!.. Evet, işte hep bu

idi. Bütün ara sıra duçar olduğu [yakalandığı] o sebepsiz buhran-ı sirişk [gözyaşı nöbeti] bundan geliyordu” (2007, 135).

Mehmet Rauf’un “İhtizar” adlı hikâye kitabındaki “Bir Hastalığın İlacı” adlı hikâyede bir kocanın, sevmediği eşiyle istemediği bir evliliği yürütmekte oluşu anlatılmaktadır. Bu adam, eşinin kendisini hak etmediğini düşünmektedir. Bu kadınla sıkıcı bir hayattan kurtulmak için görücü usulü bir evlilik yapmıştır. Evlilikteki mutsuzluğunu başka bir kadın bularak gidermek ister. Mutsuz adam bir kadınla mektuplaşmaya başlar ve mektuplar aracılığıyla aralarındaki aşk ilerler. Adam evli olduğunu gizler. Eşini boşayarak mektuplaştığı kızla evlenmeye karar verir. Mektuplaştığı kızın, babası olarak tanıttığı adam ona bu kızın kendi kızı olmadığını ve onun bir cüce olduğunu söyler. Bu gerçeğe sarsılan adam eve geldiğinde eşinin mektupları bulunduğunu görür. Evde feryatlar kopmaktadır. Adam mektupların, yazdığı bir romanın parçaları olduğuna dair yeminler ederek işin içinden sıyrılır. Bu olay sonrasında mutsuz bir evliliğe devam etmek zorunda olduğunu düşünmektedir.

Bir kocanın, eşini aldatma girişiminin anlatıldığı bu hikâye vasıtasıyla okuyucu mutsuz bir aile tablosunun ne şekilde ortaya çıktığını ve onun ne şekilde sürdürüldüğünü görebilmektedir.

Mehmet Rauf’un “İlk Temas İlk Zevk” adlı hikâye kitabındaki “Ana Kalbi” adlı hikâyesinde kaynanasının kötü muamelesi, beraberinde süregelen bazı olaylar sebebiyle mutsuz bir aile tablosu içerisinde yaşamak zorunda kalan ve sonunda evinden ve çocuğundan kopartılan Şerminde Hanım’ın başından geçenler anlatılmaktadır. Şerminde Hanım’ın kaynanası, gelinine kötü davranmaktadır. Kaynana hikâyede şu şekilde tanıtılmaktadır: “Kadın ahlaksız, canavar, inatçı bir mahluktu. Ve onun zulüm ve vahşetine her gün kurban olarak senelerce çekmediği kalmamıştı” (r. 1338, 9). Şerminde Hanım’ın kocasının, annesine karşı eşini savunmaması sebebiyle yaşanan olaylar yüzünden eşi onu boşar. Şerminde Hanım kocası tarafından evden kovulur. Çocuğunu bırakmak zorunda kalır. Dul bir adamla evlenip Halep’e yerleşir. İkinci kocası ölünce her şeyini satıp oğlunu görmek için İstanbul’a gelir. Kaynanası ve ilk kocası ölmüştür. Oğlunun yaşadığı eve gider hatta

onu görür. Oğluyla yirmi sene sonra buluşmak ister ama oğlunun aile saadeti bozulmasın diye bu isteğinden vazgeçer.

Bu hikâyede eşi ve kaynanasıyla arasındaki kötü ilişki sebebiyle yuvası dağılan bir kadının durumu görülmektedir.

Mehmet Rauf'un "İlk Temas İlk Zevk" adlı hikâyeye kitabındaki "Zevce ve Zevce" adlı hikâyesinin konusu Feride isimli otuz dört yaşındaki bir kadının on üç yıllık kocasını ve beş çocuğunu kendinden on yaş küçük bir genç için bırakması ve sonra ilk kocasına dönmesidir. Karı-koca arasındaki karakter farklılığı düzgün yürümeyen bir karı-koca ilişkisinin doğmasına ve sonuç olarak da mutsuz bir aile tablosunun oluşmasına sebep olmuştur. Bu tabloya Feride'nin kaynanasıyla olan sağlıklı ilişkisi de eklenince mutsuz aile tablosu daha kötü bir hâl alır. Feride'nin beş çocuğu olur. Feride'nin çocukları da bu mutsuz aile ortamından olumsuz anlamda etkilenir hatta Feride, çocuklarının kendisini sevmediğini belirtir. Feride her ne kadar kocasını sevmese her ne kadar ondan iğrense de kocası onu çok sevmektedir. Feride'nin kocası Feride'nin tüm isteklerini yerine getirerek onu mutlu etmeye çalışır ancak Feride'yi mutlu edemez. Kocasını ile Feride arasında duygusal bir bağ olmadığından aralarındaki iletişim doğal olarak sağlıklıdır. Bu da hem Feride'nin hem de kocasının mutsuzluğuna sebep olur. Feride kocasının yanında çalışan bir gence âşık olur. Bu gençte mutluluğu bulacağına inanmaktadır. İkinci evliliğini bu gençle yapar. İkinci evliliğinde de mutluluğu yakalayamaz. Feride'nin ilk kocası yaşanan onca şeye rağmen Feride'yi hâlâ sevdiği için onunla tekrar evlenir.

Bu hikâyede karı-koca arasındaki tek taraflı sevginin mutsuz bir aile tablosunun oluşmasına sebep olduğu görülmektedir.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Hayat-ı Hakîkiye Sahneleri" adlı hikâyeye kitabındaki "Kör Dilenci" adlı hikâyede kör bir dilenci konakta yaşayan, lalalarla ve mürebbiyelerle yetiştirilen Pervin adlı bir kızın büyümesine şahitlik eder. Pervin evlenir. Bir zaman sonra kocasıyla Pervin'in aralarının açıldığı, evde bazı sorunlar yaşandığı ve damadın dargın olduğu hatta ayrıldıklarına ilişkin iddialar olduğu dilenci tarafından öğrenilir. Pervin hayatında ilk defa mutsuz olur ve mutsuzluğunu dilenciye şu şekilde aktarır: "Bir gün Pervin sadakasını veriyor, kör dilenci ömrüne

dua ediyordu, Pervin yavaşça eğildi. Ağlar bir sesle: Hayır, dedi, bir an evvel şu dünyadan kurtulmama dua et” (2013, 156). Bu sözleri duyan dilenci tüm insanlığa bu durum için kızar ve bunun sorumlusu olan insanlardan nefret etmeye başlar.

Bu hikâyede daha evliliğinin başında eşiyle yaşadığı sorunlar sebebiyle hayattan bıkmış olan yeni evli bir genç kadının mutsuz bir aile tablosu içinde kalışı görülmektedir.

Cemil Süleyman’ın (Alyanakoğlu) “Timsal-i Aşk” adlı hikâye kitabındaki “Bir Facia” adlı hikâyesinde dört yaşında bir kız çocuğu olan bir kadının, kocası tarafından terk edilmesi anlatılmaktadır. Kadının kocası eşine ihanet etmiştir. Evlilik hayatı hep aldatılmalar, kavgalar ve kıskançlıklarla geçmiştir. Kadın hastalanmıştır ve ölümünün ardından kızının ne olacağıyla ilgili endişe duymaktadır. Bu acılara dayanamayan kadın en sonunda ilaçların hepsini içip intihar ederek hayatına son verir.

Kadının mutsuzluğu özellikle de evlilik hayatındaki mutsuzluğu hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda şu şekilde anlatılmaktadır:

Düşünüyordu da şu yirmi üç senelik hayatının şimdiye kadar elemenden, ızdıraptan başka bir şey getirmediğini, bundan sonra da bir şey getirmeyeceğini bildiği ve bunu birçok acı tecrübelerle anlamış olması icap ettiği hâlde, hâlâ yaşamak için uğraşmakta ne mâna olduğunu bir türlü anlamıyordu. Genç kızlık hayatından sonra, ömrü hep mücadele içinde geçmişti. Kıskançlıklar, imtizaşsızlıklar, hıyanetler, iftiraklar... Daha sonra ızdıraplar, emeller... Bir insan bunlara nasıl dayanabilirdi?.. (2014, 57-58).

Mutsuz bir aile içerisinde yaşayan bir kadının çektiği acılar sebebiyle hastalanması ve yaşadığı acılara daha fazla katlanamayarak intihar etmesinin anlatıldığı bu hikâyede intiharın ana sebebinin ailedeki mutsuzluk olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

Cemil Süleyman’ın (Alyanakoğlu) “Timsal-i Aşk” adlı hikâye kitabındaki “Dört Sene Sonra” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde iki genç kızı uzaktan izleyen hikâyenin anlatıcısı onlardan birinin bir gençle başlayan ilişkisine şahitlik eder. Anlatıcı, genç kıza dört yıl sonra tekrar rastgelir. Genç kız evlenmiş ancak kocasıyla aralarındaki aşk bitmiştir. Artık mutsuz bir aile görünümündedirler. Anlatıcı bu mutsuzluğa sebep olarak çiftin çocuk sahibi olamamasını göstermektedir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda mutsuz aile ortamı ve bu mutsuz aile ortamının düzelmesi için anlatıcının taşıdığı düşünceler yer almaktadır:

Bir dakika nazarları yekdiğerini kaybetmeye tahammül edemeyen bu iki sevdazedeyi, şimdi yekdiğerine lâkayd iki yabancı farz ettiren bu bâğâneliği biraz garip buluyordum. Zihnimde kendi kendime bunun sebebini araştırırken, bu izdivaçtan beklenen saadetin, muaşakat ile başlayan bütün izdivaçlarda olduğu gibi, ilk günlerden sonra şiddetini kaybeden bir yangın sükûnet-i iştialiyle sönmek üzere bulunduğunu düşündüm. Ve kalbimde derin bir sızı ile onların, şimdi tahammülsüz bir azap şeklini alan hayatlarını gözümün önüne getirdim. Belki onlar, evde de böyle idiler. Mesela birisi gazetesini okurken diğeri bu, artık tahammül edilemeyen refakatin saat-i sükûn ve melalini sayarak, kim bilir nasıl bir ümid-i ati ile kendisini tesliyeye çalışırdı. Bu ümid, ihtimal bir çocuk idi. Belki o zaman, aralarına uzun bir mesafe-i hissiyatın baidiyet-i maneviyesi girmiş bu zevç ile zevce, birbirlerine tekrar avdet etmek için bir arzu duyarlar ve bu defa ateşsiz, fakat daha kavi ve samimi bir rabita-i kalbiye ile birbirlerini sevebilirlerdi (2014, 92-93).

Bu hikâyede evliliğin aşkı sıradanlaştırıp öldürebileceği, belli bir zaman sonra çocuk sahibi olamayan ailelerde bu durumun kaçınılmaz olduğuna dair fikirler yansıtılmaya çalışılmıştır.

Ebubekir Hazım'ın (Tepeyran) “Eski Şeyler” adlı hikâye kitabında yer alan “Feride” adlı hikâyede Edirne’de yaşayan yirmi yaşındaki Feride, kocasıyla bir buçuk yıl önce evlenmiştir. Feride, kaynanası ve kocasıyla geçinememektedir çünkü hem kaynanası Cemile hem de kocası Makbûl Efendi ona çok kötü davranmaktadır. Feride, kocasından gördüğü fiziksel şiddet sonucu sekiz aylık çocuğunu düşürmüştür. Uzun süre bu sıkıntılara katlanan Feride’nin canına tak eder. İntihar edip bu çileli hayattan kurtulmak ister. Feride, Tunca Nehri’ne atlayarak canına kıymayı planlar. Nehir buz tutmuştur. Feride buzları kırıp suya girmeye çalışırken onu gören bir subay tarafından kurtarılır. Feride, bu olaydan sonra evine dönmez ve kendisini kurtaran subay ile evlenir. Feride yeni kocasıyla mutludur. Eski kocası Makbûl Efendi, Feride’den sonra çektiği vicdan azabı ve ızdıraplar sebebiyle hastalanıp ölür.

Bu hikâyede kocası ve kaynanası sebebiyle mutsuz bir evlilik geçiren bir kadının bu sebeple intihar etmeye karar vermesi ve sonrasında intihar edemeyip kendisini kurtaran subayla evlenip mutluluğu onda yakalaması anlatılmaktadır.

Bu hikâyede okuyucu önce mutsuz bir aile tablosuyla sonra da mutlu bir aile tablosuyla karşılaşmaktadır.

Ömer Seyfettin'in "Erkek Mektubu" adlı hikâyesi mutsuz bir evlilik geçiren bir gencin bekâr arkadaşına yazdığı mektupla oluşturulmuş bir hikâyedir. Genç adam aradığı kriterlere uygun bir kız bulur ve onunla dünya evine girer. Balayına çıkarlar. Balayında eşinin her dediğine evet der ama yine de eşini mutlu edemez. Zamanla bu evlilikte işler daha da kötüye gider. Kadın, kocasına çok kötü davranmaktadır. Genç için hayat zehir olmuştur.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda yeni evli gencin mutsuzluğu anlatılmaktadır:

Ben evlendim, hayalime nail oldum, fakat ne inkisar-ı hayal... Hayır ne fecî aldaniş... ki saadet-i hissiyeme bedbahtî gecelerinin fecirsiz ve ziyasız gölgelerini, zalam-ı rücu ve nedametini doldurdu. (...) Bu karanlıklar sönmedi, bu dikenler bitmedi. Elmaştan, zümrütten saraylar görünmedi, ben bu medhal-i siyah-ı vâdin içinde aciz ve bîümit kaldım (2017, 80).

Mektubunun sonunda genç, mutsuz bir aile yaşantısı içinde yaşamak zorunda kaldığı için çok pişman olduğunu belirtir.

Eşinin asabi davranışları sebebiyle bir kocanın kötü bir evlilik hayatı geçirmesinin anlatıldığı bu hikâyede mutsuz bir aile ortamı okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Halide Edip'in (Adıvar) "Harap Mabetler" adlı hikâye kitabında yer alan "İsterik" adlı hikâyesinin başkışisi; amcasının yanında hizmetçiler elinde büyüyen, kitapların içine gömülerek yaşayan bir genç kızdır. On altı yaşındayken amcasının ölümüyle bir mirasa konan genç kız, akraba çevresinden evli bir adama âşık olur ama çıkan dedikodular sebebiyle bu aşk biter. Kendisinden yaşça çok büyük bir adamla evlenir. Genç kızın evliliği umduğu gibi gitmez. Kocasının onun onurunu ayaklar altına alır ve hizmetlilerle onu aldatır. Kocasının umursamaz ve kaba davranışları evliliği çekilmez hâle getirir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu durumu görmek mümkündür:

Bu adam o kadar kaba davranmıştı ki, genç kadını gerçek hayatın her döneminden iğrendirmişti. Koca da ona karşılık delici bir görüşle genç kadının kendine karşı yabancı kaldığını sezerek kâh bekârlık hayatının har

vurup harman savurmasına, kâh genç kadına bir metres gibi davranan çılgın, gürültülü bir evlilik hayatına dönmüştü (1967, 104).

Kadının kocası uzun zaman sonra durulur. Üçüncü çocuktan sonra artık mutlu bir aile olmaya başlarlar ama bu sefer de kadının kocası ölür. Kadın derin acılara gömülür ve hastanelere düşer. Kadının çocuğu başka ellerde kalır. Çocuk hayatını kaybeder. Çocuğunu kaybeden kadın sadece İstanbullu sarışın çocukların kabul edildiği bir hastanede çocukların derdine derman olmaya çalışarak ölen çocuğunun ruhuna vergi diye hayatını bu hastaneye vakfeder.

Amcasının yanında büyüyen öksüz ve yetim bir kızın trajik durumunun anlatıldığı bu hikâyede aldatılma, hor görülme, hastalık, ölen bir koca ve çocuk bu mutsuz aile tablosunun parçalarından her biri olmuştur.

Hikâyeler incelendiğinde mutsuz ailelerin şu sebeplerle mutsuz oldukları görülmüştür: Karı-koca arasındaki kavgalar, farklı karakterlerin birbirlerini iyi tanımadan evlenmeleri ve sonrasında bu sebeple karı-koca arasında çıkan problemler, kocaların eşlerini aldatması, çocuk sahibi olamama, kaynananın gelinine kötü davranması ve kocanın buna engel olmaması, annenin ölümü ardından babanın çocuklara karşı kötü davranması.

2.12. AİLE VE GÜNDELİK HAYAT

Işın (1985) gündelik hayatı şu şekilde tanımlar: “Gündelik hayat, bir toplumun zaman ve mekân değişkenlerine bağlı olarak kendi iç bünyesinde geliştirdiği iktisadi, kültürel ve dinsel pratiklerin birbirleriyle örtüşerek belli bir tarih kesitinde somutlaşmasıdır” (s. 538).

Osmanlının çok toplumlu yapısı içersinde günlük hayatın durumuyla ilgili Gökkaya (2012) şunları belirtir: “Osmanlı mozağine özgü kültür yapılanması henüz günlük hayatı kuşatmamıştır. Bir mahalleden diğerine geçildiğinde, bir kültürden diğerine geçiliyormuş kanısı uyanmaktadır” (s. 53).

Mahalle, Osmanlıda gündelik yaşam konusunu araştıraraklar için gündelik hayatın hem dar ölçekli iktisadi, kültürel ve dinsel uygulamalarını barındırması hem

de şehir yaşamının kurucu unsuru olması açısından gayet kullanışlı bir gözlem alanıdır. Gündelik hayatın geçtiği yer olan geleneksel Osmanlı mahallesinin üç temel kurucu unsuru şunlardır: 1) Cami ve diğer dinsel mekânlar 2) Çarşı 3) Sivil konut. Bunlara ek olarak bu unsurlara bir de çıkmaz sokak eklenebilir (Işın, 1985, 538-541).

Osmanlının yönünü belirgin bir şekilde Batı'ya çevirmeye başladığı 19. yüzyıl ve sonrasında Osmanlı alt tabaka aileleri geleneksel yaşamı devam ettirirken üst kesim ailelerinde modernleşmenin etkisini görmek mümkündür. Bu dönemde aile reisinin elindeki otorite ailenin tüm bireylerine dağılır. Bu dönemde üst kesime mensup ailelerde yabancı mürebbiyler, zenci köleler, seyisler, cariyeler vb. aile nüfusuna katılır. Köşk ve konak hayatı ağırlığını daha çok hissettirmeye başlar. Bu dönemde üst sınıf toplum hayatına giren bir diğer yenilik de yazlık yaşıntısının başlamasıdır. Köşk ve konaklarda yaşayan aileler yazları özellikle Boğaziçi sahilleri, Adalar ve Yeşilköy'de bulunan yazlıklarına taşınır. Bir mekândan başka bir mekâna gidilmesiyle ortaya çıkan bu hareketlilik farklı mekânlarda değişik yaşıntı tarzlarının ortaya çıkmasına neden olur (Gökkaya, 2012, 58).

Tanzimat ailesi hem önceki dönemin hem de Tanzimat Dönemi'nin özelliklerini taşır. Her ne kadar Tanzimat Fermanı'nda aile ve onunla bağlantılı bir madde olmasa da Tanzimat Fermanı aileyi etkiler. Batılı yaşam biçiminin uç örnekleri İstanbul'un Galata, Beyoğlu ve Harbiye gibi semtlerinde görülür. Bu yaşam biçimi o dönemde "alafranga" tabiri ile isimlendirilir. Alafrangalık, Tanzimat'la gelişen sosyo-kültürel değişimin yansımasıdır. Modern eğitimle birlikte kızlara özgü okullar açılır. Kadın modern eğitimle birlikte günlük hayata girer, çarşıda pazarda görülür, devlette öğretmen ve ebe gibi görevlere gelir. Bu süreçte baba, hane reisi sıfatıyla ailenin geçim sorumluluğunu üstlenirken anne ise ev içi düzenin sorumlusudur. Bu dönemde ailedeki en fazla dikkat çeken değişim kızların eğitim hayatına kadınların ise toplumsal hayata girişidir. Sonuç olarak Tanzimat, Osmanlı aile yapısının gündelik hayatta dışa açılmasını başlatmıştır (Doğan, 1992, 168-190).

Orta hâlli kent insanı İstanbul'un kenar mahallelerinde yaşamaktadır. Zengin semtlerle bu kenar mahallelerin yaşam standartları arasında farklar vardır. Orta hâlli kesim, yaşam standartları açısından üst kesime göre çok geridedir. Gündelik yaşam

malzemesi bakımından İstanbul ve Anadolu arasında büyük farklar vardır. İstanbul'da Batılılaşma ön plandayken Anadolu'da savaşın ortaya çıkardığı ekonomik sıkıntılar ön plandadır (Ataker, 2019, 167).

Osmanlı toplumunda ailenin günlük yaşamı çocukların eğitimi ve beslenmesi, karı-koca ilişkileri ve yaşama ilişkin sıkıntıların paylaşılması, evin idaresi, sağlık ve beslenme sorunlarına çözüm bulunması gibi süreçlerle doludur. Osmanlı ailesinde çocuk aileyi devam ettirecek temel unsurdur ve hayat onun etrafında şekillenmektedir (Ortaylı, 2009, 133).

Bu başlık altında incelenen hikâyelerde yer alan ve aileyi açıklama noktasında önemli verileri taşıyan gündelik hayat bu çalışmada şu başlıklar hâlinde ele alınmıştır: ailelerin yaşadığı ev tipleri; ailede gelenek, görenek ve adetlerin uygulanışı; ailede dinî ve millî bayramların yaşanışı; aile üyelerinin giyim ve kuşamı; ailelerin boş zaman ve tatilleri değerlendirme şekilleri; ailelerin haberleşme ve ulaşımı.

2.12.1. Ailelerin Yaşadığı Ev Tipleri

“Ev; insanın fizyolojik, sosyolojik, estetik ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı bir yapıdır. Ev, toplumun en küçük birimi olan ailenin içinde yaşadığı bir kültür ünitesidir” (Bakır, 1991, 462).

Dünyadaki yapıların %80'den fazlasını oluşturan konutlar ailelerin barınmaları, çocukların yetiştirilmeleri açısından büyük önem taşıyan küçük yapılardır. Konutlar farklı coğrafyalarda ve sosyo-ekonomik şartlar altında inşa edilirler. Türk evinin temel mimari birimi olan “oda” hem kelime kökeni olarak hem de nitelikleriyle göçebe çadırı olan “otağ”ın bir nevî devamıdır. Türk evi genellikle tek katlı fakat yükseltilerek topraktan kopartılmış zeminden bağımsız bir yapıdadır. Ev, kare ve kareye çok yakın dikdörtgen biçimindeki odalardan oluşur. Genellikle tek katlı inşa edilen ev dış dünya ile bahçe arasında yer alan odalardan meydana gelir (Cansever, 2002, 434-441).

Her anlamda Batı'dan etkilenen Osmanlı'da Türk evi de bu değişimden nasibini alır. İstanbul'da ilk apartmanlar yüzyılın başında inşa edilen, ticaretle uğraşan Avrupa kökenli levanten olarak adlandırılan insanların oturduğu evlerdir (Bakır, 1991, 464).

Osmanlıda evlerin mahalle içindeki konumlanışına ait Reşad Ekrem Koçu'nun şu cümleleri dikkat çekicidir: “Osmanlıda evler ahşap olarak ve birbirine bitişik çok dar sokaklar içine yapılmaktadır. O kadar ki sokaktan geçenler gökyüzünü incecek bir şerit hâlinde -ancak- görebilirdi” (Koçu, 1981, 11).

Bernard Lewis “Osmanlıda Günlük Yaşam” adlı eserinde şehir sakinlerinin muhtelif biçimlerdeki evlerde ikamet ettiğini evleri tasvir ederek belirtir. Sadrazam ve diğer ileri gelenlerin evlerinin şehirde bahçeler arasında ya da Boğaz kıyılarındaki köşklere, zengin ailelerin geniş bahçeli konaklarda, işçiler ve alt kademe kamu görevlilerinin küçük sade konaklarda oturduğunu söyler. Yazar, köşkten kulübeye kadar tüm mesken tiplerinde kadınların bölmelerinin evin geri kalanından kesin olarak ayrılmasının bütün konut tiplerinin ortak özelliği olduğunu ifade eder (2006, 76-77).

Nabizâde Nâzım'ın “Bir Hatıra” adlı hikâyesi bizlere o dönem Osmanlısında hangi ev tipinin yılın hangi döneminde kullanıldığına dair ipuçları vermektedir. Hikâyede yer alan aileler kışı Beyoğlu'nda yazı Büyükkada'da geçirdikten sonra İstanbul'a dönerler. Florya'daki bağ ve köşk, Beyoğlu'ndaki ev, Büyükkada'daki yazlık hikâyenin mekânlarıdır.

Bu başlık altında incelenen hikâyelerde ailelerin ikamet ettikleri ev tipleri şu başlıklar hâlinde ele alınmıştır: Şehirli orta hâlli sınıfın ikamet ettiği mahalle evleri; konaklar; yalılar, sayfiyeler ve köşkler; geleneksel kırsal konutlar.

2.12.1.1. Şehirli Orta Sınıfın İkamet Ettiği Evler

İstanbul halkının çoğunluğunu ekonomik olarak orta sınıf diye nitelendirilen grup oluşturmaktadır. Bu grubun ikamet ettiği evler sayı olarak diğer mesken tiplerine göre şehirde daha fazla bulunmaktadır.

Şehirli orta sınıfın ikamet ettiği mahalle evleri bahçe içerisinde iki katlı bir şekilde inşa edilen ve Türk evlerinin geleneksel özelliklerini bünyesinde barındıran yapılardır. Bu evlerde ikamet eden aileler çoğunlukla üç neslin bir arada yaşadığı ailelerdir. Bu evlerde konaklardaki kadar çok oda ve geniş hizmetli kadroları yoktur. İhtiyacı karşılayacak kadar ve fonksiyonel eşya ile döşenmiş, sade ve rahat bir mekân şeklinde organize edilmiştir. (Alan, 2005, 32).

Tanzimat Dönemi'nde İstanbul halkının çoğunluğu tek katlı ahşap evlerde ikamet etmektedir. Bu tür evlerde yaşayanlar çoğunlukla sanatkârlar, işçiler, küçük rütbeli memurlardır. Her evde mutlaka harem ve selamlık mevcuttur. Şehir içindeki basit evler olarak nitelendirilebilecek bu evlerde anne, baba ve çocuklar; bazen de aile büyükleri veya buna yakın akrabalar birlikte ikamet etmektedir (Cebeci, 2009, 99-109).

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Bir Tövbekâr" adlı hikâyesinde Murtaza Bey, eşi Talât Hanım, Talât Hanım'ın anne-babası ve hizmetkârlarıyla yaşadıkları ev İstanbul şehir merkezinde yedi-sekiz odalı bir evdir. Aile yaz aylarını Murtaza Bey'e ait Çamlıca'daki bir köşkte geçirmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Gizli Mabet" adlı hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Sermet, hikâyenin anlatıcısını Frenk bir arkadaşıyla tanıştırır. Frenk genç tam bir Doğu kültürü meraklısıdır. Servet'in evinde konuk olur ama alafranga bulduğu için o evi beğenmez. Hikâyenin anlatıcısı onu sütannesinin evine götürür. Bu ev tam bir geleneksel Türk evidir. Şark meftunu genç eve bayılır. Evdeki her ayrıntıyı gözlemleyen Frenk genç edindiği izlenimleri arkadaşı Servet'e çok büyük bir beğeni içinde anlatınca Servet şaşırır. Frenk genç sütninenin sandık odasını gezmiş ve adeta büyülenmiştir. Çoğu eşyayı ve onların işlevini yanlış yorumlamıştır. Bu durum karşısında Türk genç, Frenk arkadaşının hatalarını düzeltip o eşyaların ve odanın esas mahiyetini açıklar.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda hikâyenin yazıldığı dönemde İstanbul'da geleneksel bir Türk evinin ve içindeki eşyaların özellikleri şu şekilde anlatılmaktadır:

Bu üç katlı, ahşap, biraz viranca bir binadır. (...) İÇeri girdik. Temiz fakat karanlık taşlıktan geçerek koca bir merdivenden çıktık. Misafir odasına genç Frenk bayıldı. Yerde güzel bir Acem halısı yayılıyordu. Duvarlar merhum hattat sütbabamın yadigâr bıraktığı levhalarla süslenmişti. Yastıklarına fes rengi perdelerin düştüğü sedirler kırımızı velenselerle örtülüydü. Karşı karşıya oturduk. Kafeslere hayran oldu. (...) Yalnız yabancı misafirlere çıkan gümüş sini zavallıyı deli edecekti. (...) Nakışlara, ciltlere, minyatürlere hayran kaldı (2014, 20-21).

Bir Batılının gözüyle edinilmiş, o dönem İstanbul’undaki geleneksel Türk evlerinin ve içindeki eşyaların durumuyla ilgili ayrıntılı izlenimleri bu hikâyede görmek mümkündür.

2.12.1.2. Konaklar

Konaklar, Tanzimat Dönemi İstanbul’unda gelir dağılımının ve ekonomik şartlardaki dengesizliklerin ortaya çıkardığı zengin ailelerin yaşadığı meskenlerdir. Bu dönemde Batı’nın etkisiyle Avrupalı konaklar da görülmeye başlar. Avrupalı tarzda inşa edilmiş olan konakların içi de Avrupalı tarzda döşenmiştir (Cebeci, 2009, 99-110).

Konaklar büyük ve gösterişlidir. Zengin ve itibarlı olan geniş ailelerin oturduğu meskenlerdir. Konaklar şu bölümlerden oluşmuştur: Harem, selamlık, ahır, mutfak, müstemilat. Konağı oluşturan bu bölümler bazen tek bir binada toplandığı gibi bazen de aynı arazi üzerinde fakat farklı binalarda yer alabilirler. Konaklarda, yüksek rütbeli sivil memurlar olan paşalar olmak üzere zengin ve itibarlı insanlar ikamet etmektedir (Dere, 2014, 3).

Ahmet Mithat Efendi’nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Bir Fitnekâr” adlı hikâyesinde Mümtaz Bey adlı zengin bir adam ailesiyle birlikte bir konakta ikamet etmektedir. Bu konak İstanbul’un uzağında sakin bir mevkidedir. Burada çalışan hizmetlilerin alt kat ve üst kat olmak üzere ayrı görev yerleri vardır.

Mehmet Ruf’un “Kadın İsterse” adlı hikâye kitabındaki “Bir Meze İçin” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyede yirmi üç yaşındaki genç ve fakir bir kız ile altmış yaşlarındaki Kâmil Bey’in evliliği anlatılmaktadır. Yaşlı bir adam ile genç bir kızın evliliğinin anlatıldığı hikâyede olayların ana mekânı bir konaktır.

Bu hikâyede genç kızın, yaşlı kocasını sevmediği ve bu konağa sırf rahat bir hayat sürmek için geldiği özellikle vurgulanmaktadır.

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Hayat-ı Hakîkiye Sahneleri" adlı hikâye kitabındaki "Kör Dilenci" adlı hikâyesinde kör bir dilenci; lalalarla, mürebbiyelerle yetiştirilen Pervin adlı bir kızın büyümesine, evlenmesine ve sonunda kocasından ayrılıp hayata küsmesine şahitlik etmektedir. Bu hikâyenin başkişisi olan Pervin bir konakta yaşamakta, lalalar ve mürebbiyelerin elinde büyümektedir.

Bu hikâyede konakta yaşayan zengin bir ailenin kızlarının eğitimi nasıl gerçekleştirdiklerine ve kızlarını nasıl evlendirdiklerine tanıklık edilmektedir.

Hüseyin Rahmi'nin (Gürpınar) "Kadınlar Vaizi" adlı hikâye kitabındaki "Aferin Hayrullah" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Vahdet Bey meyhaneden çıkıp sarhoş bir şekilde konağına gelir. Kapıyı evin Arap hizmetlilerinden Karanfil açar. Karanfil evin hanımının dışarıda olduğunu söyleyince Vahdet Bey buna çok kızar çünkü eşi Vedia'nın dışarıda geç saatlere kadar dolaşmasından rahatsız olmaktadır. Vahdet Bey, Karanfil'le yatar. Vahdet Bey bu olaydan beş ay sonra hizmetçinin hamile olduğunu öğrenir. Kendisi için sıkıntı oluşturabilecek bu durumu ortadan kaldırmak için bir plan yapar. Uşak Hayrullah'ı yanına çağırır. Konuşmaya başladığı anda Hayrullah, Karanfil'le iki buçuk senedir süren bir ilişkisi olduğunu söyleyince Hayrullah ve Karanfil'in derhâl nikâhı kıyılır. Çocuk doğar. Çocuk evin hanımı tarafından çok sevilir. Vahdet Bey'in içinde az da olsa bir vicdan azabı vardır çünkü çocuk ondandır.

Bu hikâyede konak, entrikaların yaşandığı bir mekân olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

2.12.1.3. Yalılar, Sayfiyeler ve Köşkler (Kasırlar)

Yalılar, sayfiyeler ve köşkler bulunduğu yer, kullanım zamanı ve amacı bakımından kendine has özellikleri olan meskenlerdir. Bunlar çoğunlukla belirli bir gelir seviyesinin üzerinde olan konak sahiplerinin kısmi zamanlarda kullandığı yapılardır. Köşkler ise bu gelir grubu dâhilindekilerden bazılarının avcılık, belirli

mevsimleri geçirmek, dinlenmek vb. sebeplerle kullandığı yapılardır. Üst gelir grubu içerisindeki İstanbul insanı yaz aylarını Boğaz'daki yalılarda veya şehrin uzağındaki sayfiyelerde geçirmektedir. Alan (2005) yalılarla ilgili şu açıklamaları yapar:

Geleneksel Osmanlı aile yapısının, İstanbul'da oluşturduğu konut mimarisinde önemli yer tutan mekânlardan birisi de yalılardır. İstanbul'a, Türkler tarafından getirilen yalı tarzı, denizle iç içe yaşamının konuta yansıyan simgesidir (s. 49).

Arapça kökenli olan “sayfiye” kelimesi yazlık ve yazlık ev anlamlarını taşımaktadır. Ulaşımın kolaylaşmasıyla birlikte insanlar bazı mevsimleri geçirmek ve dinlenmek için sayfiyelere gitmeye başlar. İstanbul'da sayfiye yaşamı Bizans Dönemi'nden başlayarak görülen ve 1980'lere kadar varlığını sürdüren bir gelenektir. Bizans Dönemi'nde sayfiyeye gitmek imparator ve saray çevresine özgü bir alışkanlık iken Osmanlı Dönemi'nde sayfiyeye gitme alışkanlığının halk arasında da benimsendiği görülür (Gököz, 2013, XV).

Köşk²⁹; hava kalitesi ve manzaranın iyi olduğu şehrin uzağındaki geniş yeşil alanlarda bulunan sarayların ve konakların avlularında ya da çevrelerinde yapılan yazlık veya dinlenme yerleridir. Köşklere diğer konutlardan ayıran en önemli özellikleri bir ormanın, korunun veya bahçenin olduğu yerlerde inşa edilmiş olmalarıdır. Köşkler doğa ile uyumlu olacak şekilde ahşap malzemeler kullanılarak yapılmıştır. Bu yapılar daha çok, iş hayatının sıkıntılarından bir nebze olsun kurtulmak için başvurulmuş mekânlar olma özelliğini taşımaktadır (Alan, 2005, 46-47).

Ahmet Mithat Efendi'nin “Letaif-i Rivâyât” adlı hikâye külliyyatındaki “Bir Tövbekâr” adlı hikâyesinde Murtaza Bey ile eşi Talât Hanım'ın anne-babası ve hizmetkârlarıyla yazı geçirmek için yaşadıkları mekân Murtaza Bey'e ait Çamlıca'daki bir köşktür. Aile yaz haricindeki zamanlarını İstanbul şehir merkezinde yedi-sekiz odalı bir evde geçirmektedir. Feda Efendi adlı genç, elindeki silahla

²⁹ “Köşk” ve “Kasır” kelimeleri birçok yayında aynı mimârî yapıları isimlendirmek için kullanılmıştır. Bu durumu birçok kaynakta görmek mümkündür. Bunlardan biri de “Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi”dir. Yaşar Çoruhlu'nun kaleme aldığı “kasır” maddesinde geçen şu ifade bu meseleye açıklık getirmektedir. “Kasır denilen yapılar bazan köşk olarak da adlandırılmıştır. Osmanlı devrinde aynı yapıların köşk veya kasır olarak anılması bu duruma işaret etmektedir.” Bu sebeple bu çalışmada “kasır” ve “köşk” aynı başlık altında eş anlamlı değerlendirilerek ele alınmıştır.

gizlice Talât Hanım'ın odasına girer. Onu tehdit ederek onunla konuşmaya ve ondan aşkına karşılık olacak sözler duymaya çalışır. Talât Hanım, eşine olan bağlılığından dolayı Feda Efendi'nin istediği cevabı ona vermez. Feda Efendi gizlice girdiği bu köşkün çatı arasına çıkarak Murtaza Bey tarafından vurulup öldürülmekten son anda kurtulur. Kurtulmasındaki en önemli etmen ise köşkün tek katlı oluşudur. Bu tek katta hem ev halkı hem de hizmetliler yaşamaktadır.

Samipaşazâde Sezai'nin “Rumuzü'l-Edeb” adlı hikâye kitabındaki “Bedia Hanım” adlı hikâyede Bedia Hanım öksüz bir genç kızdır. Bedia Hanım'ın babası zengin bir adamdır. Genç kız İstanbul Çamlıca'da bir kasırda Mis Mach Intoch adlı mürebbiye, Bahrı Nil Kalfa adlı dadı ve Nazenin adlı küçük halayıkla yaşamaktadır. Bu kasır hikâyede “Cihet-i şimaliyesi bir meşcere ile müzeyyen, pişgâhı bir bahçe ile şâd ve hürrem” (2003, 145) şeklinde kısaca tasvir edilmektedir.

Mehmet Celal'in “Sefid Ser” adlı hikâyesinde Fransız Juli'nin yeni evlendiği kocası Albert zatürreye yakalanır ve bu hastalık sebebiyle hayata gözlerini yumar. Jüli, İstanbul Tarabya'da babasından miras kalan yalıda abisiyle yaşamaktadır.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, yalıda yaşayan Fransız bir ailenin o dönemki yaşamına tanıklık etmektedir.

Mustafa Reşit'in “Tesâvîr-i Hayât” adlı hikâye kitabındaki “İki Müşkölpesent” adlı hikâyede zengin bir kızla zengin olmayan bir erkeğin evlenmeleri anlatılmaktadır. Hikâyede yer alan İngiliz aile İstanbul Büyükdere'de bir yalıda ikamet etmektedir. Büyükdere Rıhtımı'na bakan yalıdan Boğaziçi manzarası çok güzel bir şekilde görülmektedir. Yazar, İngiliz ailenin oturduğu yalının manzarasını hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metinde şu şekilde tasvir eder:

Kışın kasvetengiz bir günü! Tabiat ne halde bulunursa bulunsun Boğaziçi'nde daima nâzırını gark-ı hiss eder bir güzellik mevcuttur. Miss Lilian o gün bâd-ı şimâlinin hafif bir sis içinde yuvarladığı dalgaları (Büyükdere) rıhtımına zîynet-bahş olanyalısının salonundan enzâr-ı meftûnânesiyle takip ederken kendinden geçmiş idi (r. 1312, 59-60).

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Yazın Tarihi” adlı hikâye kitabına da adını veren hikâyesinde İhsan Bey adlı bir genç, dayısına konuk olur. Bu gencin amcası İstanbul'da bir yalıda oturmaktadır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Yazın Tarihi” adlı hikâye kitabında bulunan ve mekânı İstanbul olan “Mavi Yalı” adlı hikâyesinin başkişisi evlenmek istemeyen ama evlenmemek için bahaneleri de bitmiş olan, yaşı kırkbeşe gelmiş, saçları beyazlamış bir adamdır. Boğaz hattında çalışan bir vapurda çalışmaktadır. Bir gün mavi bir yalı görür. Mavi yalıyla ilişkili olan aile ve çocuk motifli rüyalar görmeye başlar. Mavi yalıya sahip olmakla ilgili hayaller kurar. Bir arkadaşının mavi yalıyı satın aldığını öğrenir. Hayalleri suya düşen adam bu duruma çok üzülür.

İstanbul Boğaz'ında yer alan mavi yalı mutlu bir evliliğin ve ailenin sembolü olarak bu hikâyede okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Yazın Tarihi” adlı hikâye kitabındaki “Zevrak'la Ebru” adlı, mekânı deniz gören bir sayfiye olan hikâyesinde güvercinler insanlara benzetilir. Güvercinlerin sembolize edildiği bu hikâyede karı-koca arasındaki ilişkinin vefasızlık boyutu görülmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Solgun Demet” adlı hikâye kitabında bulunan “Sevdâ-yı Girizân” adlı hikâyesinde hikâyenin başkişileri köşklere ikamet etmektedir. Genç bir kızın ikamet ettiği köşkün karşısında yer alan köşke bir hekim ve ailesi taşınır. Hekim, genç kıza âşık olur. Genç kız bu adamın ailesinin dağılmasını istemez ve onunla irtibatını keser.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Sepette Bulunmuş/Hepsinden Acı” adlı hikâye kitabındaki “Sepette Bulunmuş” adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Hikâyenin başkişisi olan Behçet, dayısının yaşadığı sayfiyede yaz tatilini geçirmektedir ve bunu her yaz tekrarlamaktadır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Küçük Fıkralar-III” adlı hikâye kitabındaki “Düğün Evinde” adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Güzide adlı beş yaşındaki küçük bir kız; kuzeninin düğünü sonrasında halalarının, dayılarının, teyzelerinin kızlarıyla aynı odada yatar. Güzide ve diğerleri uyumayıp birbirleriyle şakalaşırlar. Bu hikâyedeki bütün olaylar bir yalıda gerçekleşmiştir.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, yalılarda oturan ailelerin düğün gibi bazı sebepler dolayısıyla yalılarına akrabalarından oluşan kalabalık misafir topluluklarını kabul ettiğini görmektedir.

Mehmet Rauf'un "Üç Hikâye" adlı hikâye kitabındaki "Hediyeler" adlı hikâyesinde İstanbul'da ikamet eden bir ailenin yaz mevsimini geçirmek için kiraladıkları bir sayfiyede başlarından geçen olaylar anlatılmaktadır. İstanbul'da yaşayan orta sınıfa mensup ailelerin sadece yaz tatilini geçirmek için sayfiye kiraladıklarına bu hikâye vasıtasıyla tanıklık edilmektedir.

Mehmet Rauf'un "Hanımlar Arasında" adlı hikâye kitabındaki "Bir Mevsimin Hikâyesi" adlı hikâye eşi tarafından aldatılan Meliha Hanım'ın Enise Hanım'a durumunu anlatmak için yazdığı mektupla oluşturulmuştur. İstanbul'da sıkılan bir aile İstanbul dışında bir sayfiye yerinde sahilde bir köşk kiralar. Sayfiyenin manzarasını evin hanımı Meliha şu şekilde tasvir eder: "Uzakta Adalar'ın yeşil tepeleri, daha uzaklarda dumanlar içinde sahiller ve sonra asıl bizi cezp ve teshir eden [etkileyen] deniz vardı, mavi Marmara, mavi Marmara'nın nihayetsiz mavi seması [göğü]..." (2007, 195). Meliha Hanım'ın kocası köşkün yakınında oturan evli bir kadınla eşini aldatır. Aldatıldığını öğrenen Meliha Hanım bu duruma çok üzülür.

Bu hikâyede bir sayfiye yerinde kocası tarafından aldatılan bir kadının üzüntüsü ve erkekler hakkındaki görüşleri ekseninde o dönemde orta sınıfa mensup ailelerin sadece yazları geçirmek için sayfiye kiraladıkları görülmektedir.

Mehmet Rauf'un "Âşıkâne" adlı hikâye kitabındaki "Garam-ı Şebab" adlı hikâyesinde hikâyenin başkişisi olan Memduh Bey zengin bir aileye mensup genç bir yazardır. Memduh Bey bekârdır. Memduh Bey'in ailesi İstanbul'da oturur. Bu aile baharda Büyükdere'ye gider ama Memduh Bey onların ısrarlarına rağmen köydeki köşke gider. Memduh Bey İstanbul'un uzağında bir köye gitme nedenini şu şekilde açıklar: "Beni birçok zamandır meşgul eden o büyük eserimi yazmak fikrinden kariğ olamadım" (r. 1325a, 125). Gittiği köyde güzel bir kadından etkilenir. Tek amacı bu kadınla tanışmak olur. Ona aşkını itiraf eder ama kadın onu reddeder. Memduh Bey köyden ayrılır.

İstanbul'un uzağındaki bir köyde bulunan bir köşk bu hikâyede anlatılan olayların yaşandığı mekânlardan biri olarak okuyucun karşısına çıkmaktadır.

Safvetî Ziya'nın "Bir Safha-i Kalb" adlı hikâye kitabına adını veren, mekânı İstanbul olan hikâyesinin konusu Vicdan adlı evli bir kadının Şekip adlı gençle kocasını aldatmasıdır. Vicdan yalıda yaşayan zengin bir aileye mensup bir kızıdır ve bir yalıda Çerkez dadılar ve İngiliz mürebbiyeler elinde büyür.

Bu hikâye vasıtasıyla okuyucu, yalıda yaşayan varlıklı bir ailenin yaşantısına tanıklık etmektedir.

Cemil Süleyman'ın (Alyanakoğlu) "Timsal-i Aşk" adlı hikâye kitabında yer alan "Aşiyân-ı Müstakbel" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde Fuad ve Rânâ çocukluklarından beri birbirini seven iki âşıktır. İki âşığın nikâhları kıyılır. Düşünlerinin yapılmasını beklemektedirler. Bu aşamada geleceğe dair planlar yapmaktadırlar. Fuad'ın hayallerini evlilik, çocuk sahibi olma, çok sevdiği eşiyile güzel bir yalıda oturma süslemektedir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Fuad'ın hayallerinden biri olan bir yalıda mutlu bir şekilde eşiyile yaşamak vardır:

—Mesela... dedi. Şuraya, adanın tam ortasına, çamların yeşillikleri arasında, beyaz cephesiyle bir yalı... Ama tasavvur ediyor musun Rana? Bir yalı ki süslü odalarının nazarlarımızı okşayan ziynetleri, muhteşem salonlarının gözlerimiz kamaştıran reng-i şaşaasından ziyade, ruhumuza latif bir hava-yı hâr ve samimiye içinde derâguş eden sadeliğiyle hayat-ı müştereke-i sevdamıza bir aşiyân-ı harim-i hissiyât teşkil etsin (2014, 32).

Bu çiftin yaptırmayı planladıkları yalının ayrıntılı planı ise hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda mevcuttur.

Bu, pek o kadar büyük bir şey olacak değildi. Geniş bir salon üzerinde dört oda... Alt katta bir yemek, bir hizmetçi odası ve bir de hamam ve kiler ile hariçte, bahçenin bir köşesinde mutfak, uşak odası, ahır vesaire... İşte o kadar... Bu, onlara büyük bile gelirdi. Rana, yalnız buna bir şey ilave ediyordu: Önünde mini mini mehtabiyesiyle şık bir cihannumâ (2014, 36).

Fuad ve Rânâ bu hayalleri kurmuş olsa da bu hayaller bilinmeyen bir sebeple gerçekleşemez. Fuad iki ay sonra vapurla yalının olduğu yere baktığında o günleri hatırlar. Yalıtı yapmayı planladıkları yere güzel bir yalı yapılmış ve yalının bahçesinde iki küçük çocuk koşuşturmaktadır. Onların gerçekleştiremediği hayali

başka bir çift gerçekleştirmiştir. Fuad bu durum karşısında çok üzülür ve gözlerinden yaşlar süzülür.

Bu hikâye aracılığıyla, o dönemde bir yalıya sahip olmanın aileler özellikle de yeni kurulan bir aile için ne ifade ettiği ve o dönemde İstanbul’da inşa edilen yalıların yapısal özelliklerine ilişkin birtakım izlenimler edinmek mümkün olmaktadır.

Mehmet Vecihî’nin “Vuslat” adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde hikâyenin başkişisi Rıza Bey zengin bir aileye mensup bir gençtir. Rıza Bey’in babası büyük bir kâşaneyi (büyük köşkü) başarıyla çekip çeviren bir adamdır. Rıza Bey’in anne ve babası ölür. Babasının tüm mal varlığı Rıza Bey’e kalır. Bu mirasın içinde hâlihazırda ikamet ettikleri büyük köşk de vardır. Bu büyük köşk her katında yirmi oda bulunan dört katlı bir yapıdır. Bu büyük yapıda hizmetlilerle birlikte yüz kişi uyumlu ve mutlu bir şekilde yaşamaktadır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu büyük köşk ve içindeki yaşam şu şekilde tasvir edilmiştir:

Dairenin içinde aileden itibaren en dîn-ı hizmette bulunan bir seyis çırağına varıncaya kadar zarûret ne demek olduğunu bilen yok. Güya ki, kapısından giren dünyadan hâric bir âleme intikâl eder gibi dünya gamını, maişet belasını dışarıda unutarak giriyor. Güya ki semâsından yağmur yerine nimetü’l ilâhiyye nâzil oluyor. Zemininden çemen yerine refah ve rahmet yetişiyor (r. 1315c, 2-3).

Rıza Bey evlenmeye karar verir. Rıza Bey, dadısı ve yakınlarının çabasıyla kendisine gösterilen yüzlerce gelin adayı arasından Vuslat isimli kimsesi olmayan güzel ve kötü huylu bir cariye ile evlenir. Vuslat evdeki hizmetlilere tepeden bakar ve onlara çok kaba davranır. Vuslat’ın gelişiyle birlikte evdeki huzurlu günler biter.

Bu hikâyede büyük bir köşkteki huzurlu yaşamın konağın beyinin evlendiği hanım tarafından bozulması anlatılmaktadır.

Ahmet Rasim’in “Mehâlik-i Hayat” adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde Raif, Ârife adlı bir kadınla evlidir. Ârife, kocasını aldatmaktadır. Nâzım ise daha önce evlenip boşanmış bir kadın olan Sâdiye ile evlidir. Nâzım eşini çok kıskanır. Raif ve Nâzım iki iyi arkadaştır. İki arkadaş Boğaziçi’nde müşterek bir yalı

kiralayarak beraber yaşamaya başlar. İki aile arasında zamanla anlaşmazlıklar çıkar. Raif ve Ârife yalıdan ayrılır. Ârife'nin bir oyunu sonucu bir kumpasın içine çekilen Sâdiye bu kumpas sebebiyle ölür.

Entrikalarla dolu olan bu hikâyede entrikaların yaşandığı mekânlardan birinin de bir yalı olduğu görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Perili Köşk" adlı hikâyesinde Sermet Bey kalabalık ailesi için kiralık bir ev aramaktadır. Uzun aramalar sonunda çamların arasında bir köşkü kiralamak ister. Sermet Bey bu köşkü çok beğenir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metin parçasında Sermet Bey'in köşkle ilgili düşünceleri ve köşkün tasviri yer almaktadır:

Küçük bir çam ormanının önünde beyaz, şık bir bina, mermerdenmiş gibi göz kamaştıracak derecede parlıyordu. Tarhlarını yabancı otlar bürümüştü. (...) Sermet Bey gözünü köşkten alamıyordu. Her tarafında geniş balkonları vardı. Temellerinin üzerine yaslanmış sanılacaktı. Kuluçka yatanbeyaz bir Nemse tavuğu gibi yayvandı. Yirmi senedir, çoluğa çocuğa kavuşalıdan beri hep böyle bir yuva tahayyül ederdi (2017, 263).

Bu köşkle ilgilenen bekçi, köşkte perilerin dolaştığını söyler. Perilere inanmayan ve onların sadece masallarda olduğunu düşünen Sermet Bey evi kiralamak ister. Ev sahibi ile anlaşır. Üç yıllık kirayı peşin vererek evi kiralar. Bir gece köşkün bahçesinde bir hayalet görünür. Bunun üzerine Sermet Bey'in ailesi bu köşkten taşınmak ister. Sermet Bey hayaleti yakalar. Hayalet kılığına giren kişinin ev sahibi olduğu anlaşılır. Ev sahibi bu yöntemle kiracılardan kirayı peşin alıp onları kaçırmak için evi tekrar tekrar kiraya vermektedir. Yaptığı bu dolandırıcıkla haksız kazanç sağlamaktadır. Sermet Bey altı yıllık kira karşılığında ev sahibini affeder ve köşkte yaşamaya devam eder.

Bu hikâyede bir hayalet vakasının arka planında bir köşkün yapısal özelliklerini ve köşkte yaşayan geniş bir ailenin yaşantısını görmek mümkündür.

Raif Necdet'in (Kestelli) "Hisler ve Fikirler" adlı kitabında yer alan "Hayalperver" adlı hikâyede mekân İstanbul Adalar'dır. Hikâyenin anlatıcısı hayalperver bir gençtir. Genç ve ailesi baharla birlikte Adalar'daki sayfiyeye taşınır. Sayfiyenin karşısındaki eve bir aile taşınır. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda

İstanbul Adalar'daki sayfiye yaşamına ilişkin birtakım ipuçlarını bulmak mümkündür:

Sayfiyeye taşındığımızın, zannedersem, üçüncü günüydü. Karşımızdaki şık, mavi köşkün önünde müteaddid göç arabaları durmuştu.. Arabaları gördüğüm anda, bilmem neden, şedid bir lerziş-i tereddüd ve hicabla sarsılmıştım.. (...) Güzel köşkün bu seneki misafirlerinden elan bir haber yoktu.. Yalnız gelen eşya, kaba bir iki erkek eliyle şöylece yerleştirilmişti (r. 1326, 196).

Genç adam komşularının kızından hoşlanır. Onunla birkaç defa karşılaşır. Gencin bir arkadaşı İstanbul'dan Adalar'a misafirliğe gelir ve dört gün kaldıktan sonra döner. Genç adam, Bedia imzalı bir mektup alır ve mektuba bir cevap yazar. Genç kızın annesi, genç adamın annesiyle mektup hakkında konuşur. Gencin annesi mektup sebebiyle oğluna çok kızar. Genç kız okuma yazma bilmemektedir. Bütün bu olanların müsebbibi mektubu gencin adına yazıp gönderen arkadaşıdır.

Bu hikâyede hayalperver bir gencin, arkadaşı sebebiyle uğradığı mağduriyet ekseninde ailelerin sayfiyelerdeki yaşantılarına tanıklık edilmektedir.

2.12.1.4. Geleneksel Kırsal Konutlar

Osmanlılarda nüfusun önemli bir kısmı kırsal kesimde ikamet etmekteydi ve bu kesimin yaşadığı evler mimari bakımdan şehirdeki evlerden farklıydı. Kırsal kesimdeki evlerin yapı özellikleri bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Bu farklılığın ortaya çıkmasının en önemli sebebi ise bölgelerde ev yapımı için bulunan malzemelerin farklılığıdır.

Türkiye'de geleneksel konut mimarisinde yerel malzeme kullanımı yaygındır. Geleneksel kırsal konutlarda çoğunlukla; toprak, taş ve ahşap gibi yapı malzemelerinin kullanılır. İklim ve coğrafyaya uygun malzeme seçimi geleneksel mimaride temel konsepti oluşturur. Türkiye'de geleneksel mimarinin temel yapı malzemeleri ahşap, taş ve kerpiçtir (Sarıkaya ve Arpacıoğlu, 2019, 21).

Nabizâde Nâzım'ın "Karabibik" adlı hikâyesinde olayların geçtiği yer Antalya'nın Kaş ilçesine bağlı Beymelik köyüdür. Hikâyenin başkişisi Karabibik fakir ama çalışkan bir çiftçidir. Karabibik'in eşi ölmüş ve Karabibik, Huri adındaki

kızıyla yaşamaktadır. Bu ailenin yaşadığı köy evi bir ailenin yaşaması için gerekli konfora sahip olmayan bir evdir. Karabibik'in ekonomik durumu kötü olduğu için evini imar etme fırsatı bulamamıştır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Anadolu'da bir köyde yaşayan fakir bir ailenin evi tasvir edilmektedir:

Karabibik'in girdiği yer kerpiç şeklinde çamur parçalarından teşekkül etmiş dört duvar arasında sıkışmış, sekiz arşın boy, beş arşın en ve üç arşın yükseklikten ibaret bir mahallin üstü hâl-i tabiisinde çam gövdelerinden mürekkep çatı üzerine bir karış kalınlığında yağlı toprak çekilmekten ibaret bir sakf ile örtülmüş ahır gibi yer odasıydı. Pencere namına hiçbir deliği olmayıp hava ve aydınlığı, sade duvarın birisinde ocak namıyla açılmış olan geniş, isli, kurumlu bir büyük delikten almak da idi. Odanın zemini adi kuru toprak olup şurasına burasına Karabibik'in kim bilir kaçınıcı karın akrabasından beri tevarüs edegelen fersude renksiz iki kilim parçası atılmış (...) Ocağın karşısındaki duvar tarafında da iki ot yatak, iki yün yastık, iki yorgandan ibaret bir yığın üzerine Huri'nin iki kattan ibaret olan elbisesi darmadağınık bir surette atılmıştı (2015, 200).

Köy yaşamının ayrıntılı bir şekilde işlendiği bu hikâyede okuyucu, bir köy evini ayrıntılı bir şekilde görebilmektedir.

2.12.2. Ailede Gelenek, Görenek ve Âdetlerin Uygulanışı

Gelenek, görenek ve âdetler bir milleti millet yapan, onu diğer milletlerden ayıran, günlük hayatta ortaya çıkan yaşam pratikleridir. Türk milletine ait bu yaşam pratiklerinden bazıları şunlardır: kız isteme, nişanlılık ve düğün; akraba, komşu ve hasta ziyaretleri; karşılamalar ve uğurlamalar; yemek ve sofraya düzenleme uygulamaları; bayramlar ve önemli günlerde yapılanlar...

Türk milleti gelenek, görenek ve âdetlere sahip olma, onları uygulama ve gelecek nesillere aktarma hususunda çok faal bir millettir. Gelenek göreneklerin uygulandığı, yeni nesiller tarafından gözlemlenerek öğrenildiği, gelecek kuşaklara aktarıldığı ortam aile ortamıdır bu yüzden aile bu hususta kilit konumdadır.

Türk toplumunda öteden beri âdet, gelenek ve göreneklerin uygulanışı özellikle düğün öncesi süreçler, kız isteme, nişan, düğün, dinî bayramlar, kutsal

geceler, çocuğun dünyaya gelişi, sünnet, askere gitme vb. zamanlarda daha fazla görülmektedir.

Bu çalışmanın kapsamına giren hikâyelerde Türk ailelerinde gelenek ve göreneklerin nasıl yaşandığına dair birtakım izler bulunmaktadır.

Manastırlı Mehmet Rıfat'ın “Gönüllü-Henüz On Altı Yaşında” adlı hikâyesinde Mehmet Pehlivan bir gazidir. Ahmet on altı yaşında bir pehlivandır. Bir güreş esnasında Mehmet Pehlivan'ın kız kardeşi Ahmet'e terini silmesi için mendilini uzatır. O köydeki âdetlere göre mendil uzatma nişanlanma isteği, mendili kabul etme ise teklifi kabul etme anlamına gelmektedir. Ahmet bu geleneği bilir ama güreşin heyecanı ve yorgunluğu bir de güneş sebebiyle mendilin kimden geldiğini bilmeden alır. Kızın abisi Mehmet Pehlivan, Ahmet'e şu soruyu yöneltir: “Arkadaş dün sana mektubu veren benim karındaşımdı. Allah mübarek eylesin. Nişanlandınız. Düğün ne vakit olacak bakalım?” (r. 1326, 8). Bir mendili kimden geldiğini bilmeden alan Ahmet bu soruyla nişanlandığını da öğrenmiştir. Ahmet düğünün askere gitmeden olacağı cevabını anne babasının da iznini alarak Mehmet Pehlivan'a iletir. Düğün yapılır ve Ahmet askere gider. Ahmet askerliğini bitirip köyüne döner.

Bu hikâyede okuyucu Anadolu'daki geleneklerden biri olan “mendil verme geleneği”ni görmektedir.

Mehmet Rauf'un “Son Emel” adlı hikâye kitabındaki “Sırr-ı Şebab” adlı hikâyesinde belli bir yaştan sonra kızların çarşafa girmesi geleneğiyle ilgili bazı ayrıntılar yer almaktadır. Ayrıca hikâyede, çarşafa giren kızların artık erkeklerden çekinmeye başladıkları ve selamlığa giremedikleri de belirtilmektedir. Bir genç kızın çarşafa girmesi aile için çok özel bir durumdur. O gün hem genç kızda hem de ailede diğer günlerden farklı bir heyecan vardır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda ilk defa çarşafa giren bir genç kızın duyguları yer almaktadır:

Daha o gün çarşaf giymiştim. Ben giymemek istiyordum, “Olmaz” dediler... O kadar hırslandım ki sabaha kadar ağladım... “Ne olur” diyordum... “Artık büyüdün!” dediler. Erkekten kaçmak... Artık selamlığa gidemeyecektim. Sonra sabahleyin çarşafı giyince o kadar sevindim ki evvelki hiddetlerimi unuttum (2017, 50).

Hüseyin Cahit'in (Yalçın) "Hayat-ı Hakîkiye Sahneleri" adlı hikâye kitabındaki "Kör Dilenci" adlı hikâyede kör bir dilenci konakta yaşayan, lalalarla ve mürebbiyelerle yetiştirilen Pervin adlı bir kızın büyümesine şahitlik eder. Dilenci; küçük Pervin'in çarşafa girmesine, görücülerinin gelmesine de şahitlik eder.

Genç kızların çarşafa girmesi ayrıca o dönem İstanbul'unda kız isteme/görücüye çıkma geleneklerinin nasıl gerçekleştirildiğine bu hikâye aracılığıyla tanıklık edilmektedir.

Cemil Süleyman'ın (Alyanakoğlu) "Timsal-i Aşk" adlı hikâye kitabında yer alan "Küçük Dostum" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde sevimli ve konuşkan bir kız olan on yaşındaki Rezzan ile hikâyenin başkişisi olan yaşlı adam sıkı bir dostluk kurar. Bir gün hikâyenin başkişisi ile Rezzan arasında şöyle bir konuşma geçer:

Bir gün ona sordum:

—Büyüdüğün zaman benden kaçacak mısın?..

Gülerek cevap verdi: —Elbette...

—Ya!.. dedim. Demek dostluğumuz çarşafa girinceye kadar?..

Bir saniye gözlerimin içinde bir manâ-yı infial aradı. Sonra beni gücendirmiş olmaktan korkarak tashihe lüzum gördü:

—Büsbütün kaçmam ama başörtüsüyle çıkarım... Olmaz mı?

—Yalan söylüyorsun... dedim. O zaman belki yüzüme bile bakmazsın...

—A, hiç öyle şey olur mu?.. dedi. Beni temin etmek için yemin ediyordu... (2014, 159).

Yıllar geçer ve iki dost Haydarpaşa Tren Garı'nda karşılaşırlar. Birbirleriyle göz göze dahi gelirler ancak Rezzan eski dostuna ne selam verir ne de onunla konuşur. Bu durum karşısında hikâyenin anlatıcısının tepkisi şu şekilde olur: "—Kadın değil mi?.. dedim. Dostluklarında bile vefasızdırlar" (2014, 160). Aslında Rezzan'ın bu şekilde davranmasının altında geleneklerin etkisi vardır ama hikâyenin başkişisi bunu vefasızlık olarak yorumlar ve Rezzan'ın bu davranışını tüm kadınlara mâl eder.

Bu hikâyede o dönemde kızların belli bir yaşa gelince çarşafa girmeleri ve erkeklerden çekinmeleri geleneği görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Üç Nasihat" adlı hikâyesinde hikâyenin başkışısı olan Durmuş para kazanmak için İstanbul'a gider ve Müstakim Efendi adlı bilgili bir adamın yanında hizmetkârlık işine girer. Adam ona senede bir kuruş bir de nasihat vereceğini söyler. Durmuş teklifi kabul eder ve işe başlar. Üç senenin sonunda Durmuş üç nasihat elde eder. İki nasihat sayesinde köyüne zengin bir şekilde döner. Üçüncü nasihat olan "Karını yanında sen olmadan başka bir yere yatıya gönderme." nasihatine eşini babasının köyüne bir düğüne yalnız yollayarak uymaz. Aslında eşini yalnız göndermek istemez ama hem kendi köylülerinin hem de eşinin köylülerinin ısrarlarına dayanamaz. "Karını yanında sen olmadan başka bir yere yatıya gönderme" nasihatı karı-koca ilişkisi ve aile hayatı ile ilgili gelenek ve göreneklerden kaynaklanan bir nasihattir.

Büyük sözü dinleme geleneğine uymamanın, karı-koca arasındaki ilişkilere ait toplumsal geleneklere aykırı davranmanın sebep olduğu durumları bu hikâyede ve bu dönemde yazılmış bazı hikâyelerde görmek mümkündür.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) "Sönmüş Yıldızlar" adlı hikâye kitabına da ismini veren hikâyesi Perihan ve Hüseyin Kenan'ın mektuplaşmalarından oluşmuş bir hikâyedir. Çocukluk zamanlarından ahab olan Hüseyin Kenan ve Perihan zaman geçip Perihan çarşafa girince artık eskisi gibi görüşemezler ve büsbütün birbirlerine yabancı olurlar. Perihan evlenir.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, genç kızların çarşafa girmesi geleneğine tanıklık etmektedir.

İncelenen hikâyelerin birçoğunda gelenek ve göreneklerin kişiler üzerinde oldukça etkili olduğu, gelenek ve göreneklere aykırı hareket eden hikâye kahramanları hikâyenin sonunda olumsuz durumlarla karşı karşıya kaldıkları tespit edilmiştir. Sonuç olarak bu dönemde kaleme alınan birçok hikâyede gelenek ve göreneklerin ana olay içerisinde önemli bir konumda olduğu görülmüştür.

2.12.3. Ailede Dinî ve Millî Bayramların Yaşanışı

“Bayram” kelimesi günümüz Türkçesinde daha çok dinî veya millî bakımdan özel bir önemi olan ve ilgili olduğu bütün toplumca kutlanan gün veya günleri ifade etmek için kullanılan bir kelimedir. Her toplumun kendine özgü bayramları vardır. Bayramlar toplumun en küçük birimi olan ailede de çeşitli şekillerde coşkuyla kutlanır. Türk toplumunda bayramlar dinî ve millî olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

İncelenen hikâyelerde yazarların dinî bayramlardan sadece Ramazan Bayramı’nı ve mukaddes dinî gecelerden Kadir Gecesi’ni ailelerin nasıl geçirdiğine değindikleri tespit edilmiştir.

Emin Nihat Bey’in “Müsâmeretnâme” adlı hikâye kitabında yer alan “Atiye Hanım yahut İhsan Hanım’la Uşşâkının Sergüzeşti” adlı hikâyede bir aile küçük kızları Atiye’yi âdet olduğu üzere her Kadir Gecesi tertip edilen “Selamlık Resmi Töreni”nde kalabalıkta kaybeder. Sokakta kaybolmuş olan küçük kız bir adam tarafından bulunur ve bir tütüncü dükkanına bırakılır. Tütüncü, küçük kızı ailesine değil de varlıklı bir adam olan Dâniş Bey’in evine götürür ve Atiye, Dâniş Bey’in evlatlığı olur. Atiye’nin hayat çizgisi değişir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Osmanlıdaki törenlerden biri olan, padişah’ın iftardan sonra teravih namazı için camiye gidişi esnasında gerçekleştirilen “Selamlık Resmi” tasvir edilmektedir:

Bin iki yüz altmış beş senesi Ramazan-ı Şerifi, yaz mevsiminin çok sıcak bir zamanına tesadüf etmişti. Mukaddes Kadir Gecesi’nde her zaman yapılması adet olan Selâmlık Resmi, Topkapı Saray-ı Hümayûnundan kara yoluyla Beyazıd Camii Şerifi arasında tertip olunmuştu. (...) O alay caddesi her koldan takım takım hücum eden kadın ve erkeklerle dolmuş, her taraftan büyük gösterişle dökülen parlak, hayret verici ışıklardan o hale gelmiş ki ne iğne atılsa yere düşebilir ve ne de bir karınca olsa saklanabilirdi. İşte bu şehrâyini seyretme isteğiyle halk sokaklara dökülmüştü (1978-1981, 163-164).

Bu hikâye aracılığıyla Osmanlı Dönemi’nde âdet olduğu üzere her “Kadir Gecesi” gerçekleştirilen, padişahın geçişini halkın seyretmesi şeklinde icra edilen “Selamlık Resmi” töreninin aile yaşantısına yansımaları görülmektedir.

Abdullah Zühdi'nin "Rehgüzâr-ı Matbuâtta" adlı eserinde yer alan "Bir Sahîfe-i Hayat" adlı hikâyesinde bir Ramazan Bayramı arefesinde, iki bayram önce ölen eşini hatırlayan bir adamın bayramın gelmesine sevinememesi anlatılmaktadır.

Bu hikâyede bu ana olay ekseninde ailelerin Ramazan Bayramı arefesini nasıl geçirdiği özellikle ailelerin nasıl bir telaş içinde olduğu görülmektedir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda ailelerin o dönem İstanbul'undaki Ramazan Bayramı hazırlıkları şu şekilde tasvir edilir:

Arefe!.. Yarın bayram. Herkeste bir faaliyet, herkesin elinde birçok mendil, paket... Şekercilerin önü birçok velvele-vâr [gürültülü] başlarla dolu. Hesapsız eller uzanıyor. Orada, bir dükkânın içinde bir hareket-i mihaniki [alışkanlığa dönmüş hareket] ile kâğıtları doldurup tartan dükkâncıdan şekeri alan, gidiyor. Bu akşam herkeste bir şevk var. Oh! Kim bilir bu akşam kaç ev mesuttur. Kim bilir kaç zevce sabırsızlıkla pencereden zevcinin elindeki bayram hediyesini intizar ediyor [bekliyor]. Kim bilir kaç peder, aldığı şeylerin bir nida-yı meserretle [sevinç çığlığıyla] beklendiğini görerek saadet-i ailesinin temasıyla [seyriyle] bir hava-yı bahtiyari [bahtiyarlık havası] içinde ruhunun tayerân eylediğini [uçtuğunu] hisseder. Kim bilir kaç çocuk o akşam sevinçlerini kalplerine nasıl sığdıracaklarını bilmezler (2017, 184).

Ebubekir Hazım'ın (Tepeyran) "Eski Şeyler" adlı hikâye kitabındaki "Topçu" adlı hikâyesinde Feyzullah; ramazan ve bayram gibi özel zamanları top atışıyla haber vermek üzere görevlendirilmiş, çok az bir maaşla çalışan bir memurdur. Bir Ramazan Bayramı sabahı kaleye çıkıp topu ateşlemeye çalışırken topun parçalanması sonucu hayatını kaybeder. Feyzullah'ın ailesine maaş bağlanmasıyla aile maddi anlamda rahatlar. Feyzullah'ın eşi ve çocukları onun yokluğuna alışamaz. Bir bayram sabahı aile reisini kaybeden Feyzullah'ın ailesi bir yıl sonraki bayram sabahında maddi anlamda durumları iyi olmasına rağmen bayramı onsuz geçirmenin derin acısını yaşarlar.

Bir bayram sabahı aile reislerini kaybeden aile üyelerinin bir yıl sonraki bayram sabahında bayramı babasız/kocasız geçirmesinin aile bireylerinde oluşturduğu derin acı ve bayramların aile için ne derece önemli olduğu bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

İncelenen hikâyelerde yazarların millî bayramlara yer vermediği görülmüştür. Dinî bayramlardan da sadece Ramazan Bayramı'na yer verilmiştir. Mukaddes dinî

gecelerden Kadir Gecesi'ne değinildiği görülmüştür. Bu hikâyelerde ailelerin bahsedilen bayramı ve mukaddes geceyi nasıl geçirdiği görülebilmektedir.

2.12.4. Aile Üyelerinin Giyim Kuşamı

Tanzimat ve devamındaki süreçte Batı ile yakınlaşma sonrasında birçok alanda olduğu gibi giyim kuşam alanında da birtakım değişiklikler olmuştur. İstanbul'da çeşitli millet ve kültürlerden insan olması kılık kıyafette çeşitlilik yaşanmasının sebebidir. Devletin Müslüman'la gayrimüslimi ve çeşitli meslek gruplarına ait bireyleri ayırt edilmeleri için ayrı kıyafet giymelerini düzenleyen hükümleri, insanların kıyafetlerine bakılarak kimliklerinin ortaya çıkarılmaları hususunda kolaylık sağlamıştır. Osmanlıda üst tabakalarda Avrupalı kılık kıyafet tarzı tercih edilirken orta ve alt tabakaya mensup halk, muhafazakârlıkları ve ekonomik koşullar nedeniyle ananevi kılık kıyafette ısrar etmiştir. İstanbul'da yaşayan Türk kadınının kıyafet anlayışında etkili olan amiller; İslam dininin örtünmeyle ilişkili emirleri, geleneksel Türk kıyafet anlayışı, İstanbul'un iklimi ve devletin bu konuyla ilgili hükümleri olmuştur. Türk erkekleri ise genel olarak şalvar, potur vb. pantolon; gömlek ve dolama giyerlerdi. Bellerine kuşak sararlar, ayakkabı olarak da yumuşak tabanlı deri pabuç giyerler (Cebeci, 2009, 130-140).

Tanzimat ve devamındaki süreçte o dönemin alfranga kesimi içerisindeki kadınlar ve erkeklerin dergilerden, gazetelerden ve yabancılardan öğrenilen giyim modasını takip etmeye çalıştığı görülür. Beyoğlu'ndan ısmarlanan, Avrupa'dan getirtilen kıyafetlerle modern kıyafetler içerisinde toplum içinde bulunulmaya çalışıldığı görülür. Aynı dönemde Anadolu insanı ise alafranga giyim tarzının aksine yırtık, eski tek tip kıyafetlerin içerisinde hayatta kalma mücadelesini yokluk içinde vermeye çalışmaktadır (Ataker, 2019, 166).

Tanzimat Dönemi kadın yazarlarından Fatma Aliye Hanım'ın Osmanlıda cariyelik, çokeşlilik ve moda hususunda Avrupalıların önyargılarını çürütme ve onlara doğru bilgiler vermek amacıyla bizzat görüştüğü kişilerle yaptığı konuşmalara dayanarak kaleme aldığı eseri "Nisvân-ı İslam"da Osmanlı kadınının o dönemki

örtünme anlayışını muhatabanın o konuyla ilgili sorduğu soru üzerine şu şekilde açıklar:

O hâlde yalnız saçlarınızı örtmeniz lazım gelmez mi? Ben sokakta Müslüman kadınları bütün bütün örtülü görüyorum.

Şimdi Türk kadınları görüyorsunuz ya, Avrupa madamları gibi giyiniyorlar. Burada görmekte olduğunuz hanımlar bir ziyaret kıyafetiyle olduğu gibi düğün ve ziyafet olmuş olsa, onlar da aynıyla sizlerin balo ve suarelerde giyindiğiniz gibi giyinirler. İşte bu tuvaletin üzerine süsten arınmış, bol bir şey giyilir ve saçlar da bir başörtüsüyle şeriata muvafık surette kapanılmış olur. Yaşamak, ferace ve çarşaf, peçe sonradan ortaya çıkan bölgesel adetlerdir. Hâlâ köylüler ve aşiretler halkı kapalı ve ziynetten ari elbiseler giyindiklerinden yalnız bir başörtüsüyle yetinirler. Ve odurumda erkeklerle birlikte oturup kalkarlar, gezerler, yürürler (2009, 67-68).

Bazı hanımların sokaklarda feraceyi atlas kumaştan, yaşmağı ise ipekten giymelerinin yeni fakat istenmeyen görüntüler olarak değerlendirildiğine tanık olunur. Kapalı, mütesettir giyimden ince ve şeffaf giyime geçisin derin bir ahlaki dönüşüm olarak nitelenmesi ise değişimin ilk etkilerinin hangi düzeyde algılandığını göstermektedir (Doğan, 1992, 178).

İncelenen hikâyelerde kılık kıyafet konusuyla ilgili olarak en fazla değinilen konu genç kızların çarşıya girmesi öncesi ve sonrasında yaşananlarla bu durumun genç kız ve ailenin diğer bireyleri üzerindeki etkisidir.

İncelenen hikâyelerin sadece birinde -Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Söz Aramızda" adındaki hikâyesinde- aile bireylerinin giyim kuşamı konusuna diğerlerine oranla daha fazla yer verildiği görülmüştür.

Peyami Safa'nın "Siyah Beyaz Hikâyeler" adlı hikâye kitabında yer alan "Söz Aramızda" adındaki hikâyesinde eserin başkişisi olan Fâik Bey kadın düşkünü, zengin ve cimri bir adamdır. Bir gün köprüde güzel bir kadın görür. Onu çok beğenir. Kadının adı Semahat'tır ve onunla evlenir. Fâik Bey'e göre kadının kötü bir huyu vardır. O da elbise satın alma alışkanlığından kaynaklanan çok para harcamadır. Semahat yeni aldığı kumaşları kocasına gösterir ve oldukça ucuza aldığını söyleyerek kocasını kandırır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu elbiselerin nasıl alındığı hikâyenin anlatıcısı tarafından şu şekilde açıklanır:

Semahat Hanım yalan söylemiyordu, fakat sözlerinde çok mübalağa vardı. Çünkü, bütün o çarşafıkları, tuhafıye eşyasını, rügan iskarpinlerini almak için kırk kuruş, elli kuruş değil, kırk para, elli para bile vermiyordu. Verdiği şeyi yalnız siz ve ben bilelim, söz aramızda! (1980, 258).

Bu hikâyede ana olay ekseninde giyim-kuşama ilişkin birtakım ipuçlarına ulaşılmaktadır.

Bu tez çalışması kapsamında incelenen hikâyelerin çoğunda aile bireylerinin kılık kıyafetiyle ilgili birtakım ipuçları bulmak mümkündür. Aile bireylerinin kılık kıyafetini ana konu olarak işleyen bir hikâyeye rastlanmamıştır.

2.12.5. Ailelerin Boş Zaman ve Tatilleri Değerlendirme Şekilleri

İstanbul'da öteden beri cülus, şehzâde doğumları, sünnetler, padişah ve yakınlarının evlenmeleri, bir zafer haberi vb. olaylar eğlencelerle kutlanırdı. Bu törenler kadınlar başta olmak üzere bütün İstanbul halkının ilgisini çekerti. Aileler boş zamanlarında sular (Küçüksu ve Göksu), Fenerbahçe, Moda Burnu, Büyükdere, Beyoğlu Sırtları, Küçükdere Kâğıthane'deki mesirelere gider, kır gezileri düzenlerdi. Haliç ve Boğaz'da kayıklar kiralanarak gezilirdi. Ayrıca hamam safaları ve Ramazan eğlenceleri de halkın boş zaman değerlendirme şekillerindendi (Cebeci, 2009, 160-161).

İstanbul halkının birçoğu yazı bağevinde geçirir. Bu sayfiye evi de bir üretim yeridir. Yazın tümünü bağda geçirme âdeti daha çok çocuklar ve kadınlara mahsustur. Esnaf veya memur olan evin erkekleri durumlarına ve uzaklığa göre bağlara ya eşekle ya da basit bir arabayla günlük gidip gelirler çünkü şehirde işleri devam etmektedir (Ortaylı, 2009, 170).

İstanbul'da ikamet eden ailelerin boş zamanlarını değerlendirmek için ellerinde birçok seçenek mevcuttur. Bu çalışmada, ailelerin boş zamanlarını değerlendirme şekilleri iki başlık altında ele alınmıştır: misafirlik; yakın çevre gezileri, tatile çıkma ve eğlence.

2.12.5.1. Misafirlik

Türk kültürünün önemli bir ögesi olan Türk gelenek ve göreneklerinde misafir ağırlama önemli bir yer tutmaktadır. Türk evlerinde sadece misafir geldiğinde kullanılmak için “misafir odası” oluşturulmuştur. Misafirleri en iyi şekilde ağırlamayı Türk insanı çok önemser.

Bu çalışmanın kapsamına giren hikâyelerde Türk ailelerinde misafir ağırlama geleneğine ve ailelerin birbirlerine misafirliğe gitmesine ayrıca Türklerin misafire verdiği öneme dair birtakım izler bulunmaktadır.

Mehmet Rauf’un “Üç Hikâye” adlı hikâye kitabındaki “Hediyeler” adlı hikâyesinde İstanbul’da ikamet eden bir ailenin yaz mevsimini geçirmek için kiraladıkları bir sayfiyede başlarına gelenler anlatılmaktadır.

Bu hikâyede aile sadece yaz tatilini geçirmek için bir ev kiralamıştır. Bu eve yeni tanıştıkları ve dul zannettikleri Rüştü Bey misafir olarak gelmektedir. Misafirliğe gelen adam ev halkına türlü türlü hediyeler getirmeyi ihmal etmez. Hediyeler sayesinde Rüştü Bey kendini sevdirebilir. Kızlarının bu zengin adamla evlenip zenginleşeceğini düşünen aile amaçlarına ulaşmak için Rüştü Bey’in evlerine misafirliğe geldiği zamanlarda onu çok iyi ağırlamaktadır. Bu durumu hikâyeden alıntılanan şu cümlelerde görmek mümkündür: “Aile, misafiri fevkalade i’zaz etmek (ağırlamak) istiyordu. Saim Efendi mezeleri eliyle hazırlıyor, Seniha babasına yardım ediyor” (2011, 89). Aile evde eğlenceler düzenler. Kızları Seniha ile Rüştü Bey’in rahat bir şekilde görüşmelerine ses çıkarmaz.

Hikâyenin sonunda bu aile Rüştü Bey’in bekâr olmadığını ve kızlarının ondan hamile kaldığını öğrenir.

Ömer Seyfettin’in “Perili Köşk” adlı hikâyesinde Sermet Bey kalabalık ailesi için kiralık bir ev aramaktadır. Uzun aramalar sonunda çamların arasındaki bir köşkü kiralamak ister. Bu köşkle ilgilenen bekçi köşkte perilerin dolaştığını söyler. Perilere inanmayan ve onların sadece masallarda olduğunu düşünen Sermet Bey evi kiralamak ister. Ev sahibi ile anlaşır. Üç yıllık kirayı peşin vererek evi kiralar.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Sermet Bey ve ailesinin günlük yaşantısı bağlamında o dönemde ailelerin bir günü nasıl geçirdiğini ve misafirlik geleneğinden birtakım izleri görmek mümkündür.

Sermet Bey bir hafta sonra kalabalık ailesiyle köşke taşındı. Hâlis bir zevk ehliydi. Her gece çalgı çağanak, yemek, içmek, keyif, sefa gırla giderdi. Daima akrabalarından kadın, erkek, dört beş misafiri bulunurdu. Sermet Bey Türkiyeliydi. Fakat Avrupalıların “Gündüz cefa, gece sefa” düsturunu kabul etmişti. Çocukları mektebe giderlerdi. Kızlarını büyük ticarethanelere kâtip diye yerleştirmişti. Karısı kız mekteplerinde piyano dersi verirdi. Evde çalışmayan yalnız yetmiş beşlik annesiydi. O da mutfığa, hizmetçilere filan bakardı. Yemeği gece yarısına yakın yerler, yemekten sonra hiç oturmazlar, hemen yatarlardı (2017, 266).

Peri ana olayının arka planında misafirlik geleneğine ait izler bu hikâyeye aracılığıyla görülebilmektedir.

2.12.5.2. Yakın Çevre Gezileri, Tatile Çıkma ve Eğlence

İstanbul halkı bu tez çalışmasının kapsamına giren zaman diliminde (1870-1923) boş zamanlarını değerlendirmek için birçok seçeneğe sahiptir. Bu seçenekler arasında ailecek yakın çevre gezileri yapma, tatile çıkma, çeşitli eğlencelere katılma, mesirelere gitme, kır gezileri düzenleme, kayık kiralayarak gezme vb. yer almaktadır.

Bu çalışmanın kapsamına giren hikâyelerde yazarlar Türk ailelerinin yakın çevre gezileri yapma, tatile çıkma ve eğlencelere katılma alışkanlıklarına değinmişlerdir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Solgun Demet” adlı hikâyede kitabında yer alan “Beyaz Şemsiye” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde beş yıl boyunca anlatıcı tarafından hayatının her safhâsına -âşk, evlilik, dul kalma- şahit olunan Zerrin adlı bir genç kızın kocasının ölümü sonrası bir çocuğuyla dul kalışı anlatılmaktadır. Genç kız ve subay evlenmişlerdir. Bu yeni karı-koca ailece kayıkla “Göksu”³⁰ya

³⁰ Elif Gürbüz tarafından İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı'nda hazırlanan (2009) “Tarih İçerisinde İstanbul'daki Mesire Olgusu ve Mesire Alanlarının Geçirdikleri Değişimin Kağıthane Mesiresi Örneği Üzerinden İrdelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde sayfa 46-47’de Osmanlı Dönemi’nde İstanbul’da Yer Alan Başlıca Mesireler başlığı altında Göksu ile ilgili şu şekilde bilgi verilmektedir:

gitmektedir. Göksu'ya gitmek için yapılan hazırlıkları Zerrin'nin hikâyeden alıntılanan şu cümlelerinde görmek mümkündür: “—Sefertasını koydunuz mu? Seccadeleri unutmayınız! Benim çantam nerede?’ diyordu” (1987b, 92). Anlatıcı gördüğü bu manzara karşısında çok mutlu olur.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu o dönemde İstanbul'da ailelerin boş vakitlerini geçirmek için Göksu'ya gittiklerine tanıklık etmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Solgun Demet” adlı hikâye kitabında yer alan “Uçurumun Kenarında” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde belli bir noktadan sonra evli adamın vazgeçmesi üzerine aldatma olayının son bulması anlatılmaktadır. Hikâyenin başkahramanı olan Nurettin Rıfkı yolda iki kadınla karşılaşır. Bu kadınlardan biri yanındaki arkadaşına Nurettin Rıfkı'nın da duyacağı şekilde: “Yarın Bendler'e gidiyoruz” (1987b, 119) deyince Nurettin Rıfkı bunun bir davet olduğunu sezer ve bu sezgisi doğru çıkar. Nurettin Rıfkı'nın kadınla olan yasak aşkı ilerler. Nurettin Rıfkı her ne kadar karşı taraf bunu istemese de bu yasak aşkı bitirir.

İkisi de evli olan kişilerin yasak bir aşk girişiminin anlatıldığı bu hikâyede “Bendler”³¹ adlı mesire alanının o dönem ailelerinin boş zamanlarını geçirdiği yerlerden biri olduğu görülmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Solgun Demet” adlı hikâye kitabında bulunan, mekânı İstanbul olan “Rakstan Avdet” adlı hikâyede bir baba; kızı ile baloya gider. Balodan dönen genç kız eve dönüp yatağına yattıktan sonra da balonun etkisinden kurtulamaz. Genç kız hayalindeki aşkıyla dans eder.

Bir baba ve kızının o dönemde bir gece birlikte bir baloya katılmasının anlatıldığı bu hikâye aracılığıyla o dönemde baloya gitmenin günlük yaşam içerisinde bir eğlence şekli olduğu görülmektedir.

İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasındaki mesire alanlarından olan ve İstanbul'un önde gelen, büyük boyutlu ve görece olarak daha yaygın kullanılan, kamusal kullanıma açık mesire alanları arasında gösterilmektedir.

³¹ Reşad Ekrem Koçu'nun hazırladığı İstanbul Ansiklopedisi (1961) 5.cilt 2501. sayfasında “Bendler Mesiresi” maddesinde yer alan bilgiye göre bu mesire alanı şu şekilde kısaca tanıtılmaktadır: Belgrad Ormanı içinde yedi tarihi bend ile büyük havuzları asırlardan beri namli mesirelerdendir...” Daha geniş bilgi için yukarıda adı geçen ansiklopedinin ilgili maddesine bkz.

Safvetî Ziya'nın "Bir Safha-i Kalb" adlı hikâye kitabına adını veren ve mekânı İstanbul olan hikâyesinin konusu Vicdan adlı evli bir kadının Şekip adlı gençle kocasını aldatmasıdır. Vicdan kendini eğlencelere verir. Okuduğu romanların da etkisiyle yeni maceralar ve aşklar aramaya başlar. Büyükada, Beyoğlu, Boğaziçi ve Göksu'da eğlencelere katılır. Vicdan bir Boğaziçi gezintisi esnasında Şekip'le tanışır. Vicdan, Şekip'le yasak bir aşk yaşamaya başlar. Vicdan ve Şekip gözlerden uzak olup yakalanmamak için Bendler'e giderler. Vicdan zamanla bu ilişkiden sıkılır. Şekip'le buluşmalara geç gitmeye başlar ve devamında hiç gitmez. En sonunda, Şekip'e geleceğini söylediği Beykoz Çayırı'na gitmek yerine başka bir aşk macerası için başka bir adamla buluşmaya gider. Vicdan'ın eğlencelere ve gezilere katıldığı, sevgilisi Şekip'le buluştuğu yerler İstanbul'da o dönemde ailelerin de içinde olduğu büyük çoğunluğun boş zamanlarını geçirmek için gittikleri gezi ve mesire yerleridir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu durumu görmek mümkündür:

Eylül evâhiline doğru... Boğaziçi mevsimi artık bitmek üzere gibiydi. Üç gündür mütemadiyen yağmurlar yağıyor, Boğaziçi halkını Göksu zevkinden mahrum bırakıyor, yalnız o vesile-i telâkiye müftekir kalan bazı sevdâ-zedeleri nevmîd, meyûs, ediyordu... (2017, 17).

Adı yukarda anılan yerlerin gündelik yaşam içerisindeki işlevleri bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

2.12.6. Ailelerin Haberleşme ve Ulaşımı

Haberleşme ve ulaşım insanların en zaruri ihtiyaçlarındandır. Birbirleriyle iletişim kurmak veya birbirlerine kavuşmak isteyen aile bireyleri bu ihtiyaçlarını çeşitli araçlarla gidermektedir. 19. yüzyıl ve devamında Osmanlıda haberleşmede mektup kullanılırdı. Şehir içi kara ulaşımında atların çektiği arabalar, atlı tramvaylar, elektrikli tramvaylar, vapurlar ayrıca 20. yüzyılın başından itibaren otomobiller kullanılmaktaydı. Deniz ulaşımındaysa kayık ve vapur tercih edilmekteydi.

İstanbul'da nüfus 19. yüzyılın başından itibaren hızla artmıştır. Artan nüfus sebebiyle şehrin yerleşim alanları genişlemiştir. Önceden sadece sur içinde toplanan halk boğaz kıyılarına yerleşmeye başlamıştır. Deniz ulaşımı artan nüfusa yeterli olmayınca toplu ulaşım için farklı yöntemler aranmıştır. Atlı ulaşım atlı tramvaylarla

başlamıştır. Belirli bir zaman sonra elektrikli tramvay arabaları İstanbul halkına hizmet etmeye başlamıştır. Tramvay İstanbul’da ulaşımı kolaylaştırmıştır. Vapurlar ve tramvaylar toplu ulaşım kültürü sağlaması yönüyle dikkate değerdir (Karateşer ve Öztürk, 2018, 53-57).

Tez kapsamına giren birçok hikâyenin mekânı olan İstanbul’da çeşitli haberleşme ve ulaşım vasıtalarının kullanıldığı görülmüş ve bunlar aile ile ilgisi bakımından değerlendirilmiştir.

Mehmet Celal’in “İsmet’e Taarruz” adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde Besim; babasının Çamlıdaki köşkünde oturan, memuriyetinin ikinci ayını henüz bitirmiş bir memurdur. Besim ve Kâmi iki yakın arkadaştır. Besim ve Kâmi bir kızı takip etmeye başlarlar. Takip ettikleri kız faytona biner ve kızın arkasından bu iki arkadaş takibi sürdürür. Kız varacağı yere varıp faytondan inip peçesini açtığında Besim’in dudaklarından şu sözler heyecan ve utançla çıkar: “Eyvah!.. Bizim hemşire!..” (r. 1318a, 14).

Bu hikâyede okuyucu, Besim’in yaptıklarına şahitlik ederken o dönemde faytonların aile bireylerinin ulaşım araçlarından biri olduğunu da görmektedir.

Halit Ziya’nın (Uşaklıgil) “Bir Yazın Tarihi” adlı hikâye kitabındaki “Ömr-i Tehî” adlı hikâyesinde hayattan ve yaptığı işten bıkmış bir postacı bu hikâyenin başkişisidir. Postacı aile kuramamıştır. Ona hiçbir yerden mektup gelmemesine çok üzülmür. Onun bu üzüntüsünü hikâyenin anlatıcısı şu şekilde ifade eder:

Evet, bütün o mektuplaşan pederlerle çocukları, karı-kocaları, genç âşıkları, keşfediyor (...) kendisi bunların içinde bî-nasîb, tehî-baht, tamamen bîgâneydi (kısmetsiz, bahtsız ve bütünüyle kayıtsızdı). Ona hiçbir yerden mektup gelmeyecekti (2005, 217).

Bu hikâyede mektubun o dönemde aile bireylerinin birbirleriyle iletişimde önemli bir yeri olduğu görülmektedir.

Halit Ziya’nın (Uşaklıgil) “Bir Yazın Tarihi” adlı hikâye kitabındaki “Yırtık Mendil” adlı hikâyede zengin bir ailenin reisinin ölümü sonrasında ailenin yaşadığı çöküş anlatılmaktadır. Hikâyenin başkişisi evlenmek istemeyen ama evlenmemek için bahaneleri de bitmiş olan, yaşı kırkbeşe gelmiş, saçları beyazlamış bir adamdır. Hikâyenin başkişisi Boğaz vapurunda çalışan bir gemicidir.

Bu hikâyede vapur aile bireylerinin ulaşımında kullandığı, önemli olayların içinde yaşandığı bir ulaşım aracı olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Solgun Demet" adlı hikâye kitabında yer alan "Beyaz Şemsiye" adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde kocasının ölümü sonrası bir çocuğuyla dul kalan genç bir hanımın ve annesinin derin üzüntüsüne bir vapurda şahitlik eden bir anlatıcının duygularının anlatıldığı bu hikâye vasıtasıyla vapurun o dönem İstanbul'unda ailelerin ulaşımında önemli bir ulaşım aracı olduğu görülmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Solgun Demet" adlı hikâye kitabında bulunan "Rakstan Avdet" adlı hikâyede baba, kızı ile baloya gider. Baba ve kız balodan bir seyisin yönetiminde iki atın çektiği küçük bir arabayla döner.

Bu hikâyede atların çektiği arabaların o dönem İstanbul'unda ailelerin ulaşımında pay sahibi olduğu görülmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bir Yazın Tarihi" adlı hikâye kitabındaki "Kırk Para" adlı hikâyede mekân İstanbul'dur. Hikâyede anne, baba ve çocuktan oluşan fakir bir ailenin durumu ele alınır. Baba bir demircidir. Aile tramvay beklemektedir. Tramvaylar dolu olduğu için bir türlü tramvaylara binemezler. Hikâyenin anlatıcısı kırk para veremeyip birinci mevki tramvaya binemeyen anne, baba ve çocuğun bu durumu karşısındaki hislerini okuyucuya aktarır. Çocuğun da babası gibi bir demirci olacağını başta çok para kazandığını düşüneceğini ama sonraları bu paranın yetmeyip istediklerini alamayacağını, anasını ve eşini mutlu edemeyeceğini öngörür.

Bu hikâyede fakir bir aileye mensup bireylerin birinci mevki tramvaya binememeleri olayı aracılığıyla o dönem İstanbul'unda toplu ulaşımındaki fiyat farklılıklarının özellikle fakir aileler üzerindeki olumsuz etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu başlık altında incelenen hikâyelerden hareketle bu tez çalışmasının inceleme kapsamına giren dönemde ailelerin haberleşme ve ulaşımına ilişkin şu sonuçlara ulaşmak mümkündür: Birbirinden uzakta bulunan aile bireylerinin iletişimde mektup kullanılmaktadır. Atların çektiği faytonlar özellikle zengin

ailelerin ulaşımında önemli bir yere sahiptir. Vapur, aile bireylerinin kullandığı bir ulaşım aracıdır. Tramvay ailelerin tercih ettiği toplu ulaşım araçlarından biridir. Tramvayların mevki bakımından birinci ve ikinci şeklinde ayrılması ve bunun fiyat farkına sebep olması fakir aileleri olumsuz anlamda etkilemektedir. Dikkat çeken bir diğer hususa bu başlık altında incelenen hikâyelerden biri dışında hepsinin Halit Ziya'ya (Uşaklıgil) ait oluşudur.

2.13. HİKÂYE KAHRAMANLARININ AİLE VE AİLEYLE İLGİLİ MESELELERE BAKIŞI

Tez kapsamına giren birçok hikâyede hikâye kişileri aile ve aile ile ilgili meseleler hakkında kişisel görüşlerini bildirmiştir. Bu görüşler aracılığıyla o dönem Osmanlı insanının aile ve onunla ilgili meselelere bakışı hakkında birtakım izlenimler elde edilebilir.

Bu konudaki görüşler bu konuyu daha iyi açıklamak adına kadın kahramanların görüşleri ve erkek kahramanların görüşleri şeklinde iki başlık altında ele alınmıştır.

2.13.1. Kadın Kahramanların Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatında yer alan "Felsefe-i Zenan" adlı hikâyesinin konusu kadın ve evlilik. Ahmet Mithat bu hikâyesinde genç kızların evlendiklerinde özgürlüklerinin kısıtlanacağını, kocalarının tahakkümü altında kalacaklarını ve zamane erkeklerinin olumsuz durumlarını anlatmaktadır. Bu hikâyenin içindeki feminist söylemler, dönemi için yeni sayılabilecek düşüncelerdir. Fâzıla Hanım'ın ölüm döşegindeyken Âkile ve Zekiye adlı evlatlıklarına seslendiği vasiyet niteliğindeki aşağıdaki konuşma onun evlilikle ilgili görüşlerini yansıtmaktadır:

İşte gözümün nuru kızlarım, tahminim gelip çıkıyor. Allah bilir ama ben bu yataktan kalkamam. Söz ölüm getirmez ya şayet vefat eder isem beni Eyüp'e defnedersiniz ve siz dahi nefsinize galebe edip kocaya mocaya varmayarak şu evceğizde size bıraktığım eshamın iradıyla hanımlar gibi

yaşayıp gidersiniz. Kocaya varmayınız diye ettiğim vasiyetin sebebini size anlatmak iktiza etmez. Cahil değilsiniz ya! Elhamdülillâh ikiniz de kemâle geldiniz. Âlemde hürriyet-i şahsiyenize tamamıyla sahip olarak hânenizde kendi keyfinize yaşamak ile bir kocanın hele zamanımız erkekleri gibi hâl ve şanları muhtac-ı izah olmayan bir herifin dest-i tagallübü altında esirane yaşamak beyninde olan farkı elbette temyiz ve takdir edersiniz. İşte vasiyetim budur (2001, 58).

Mustafa Reşit'in "Tesâvîr-i Hayât" adlı hikâyeye kitabındaki "İki Müşkölpesent" adlı hikâyede bir İngiliz aile yer almaktadır. Ailenin Miss Lilian adlı genç bir kızı vardır. Bu kız kendini ilme adar. Miss Lilian'ın evlilikle ilgili görüşleri vardır. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metin parçasında bunlar yer almaktadır:

Kendi kendine diyordu ki: "Bu vahdet ve inzivâne-i zamâne ne kadar devam edecek? Hayâtın tarîk-i kelâl-âverini takip için bir refike ihtiyaç var.. Lakin refik-i muvâfık bulmak müşkil! Birtakım hafif-meşreb kadınlar gibi gözlerimi kapayarak rast gelen erkeğe dest-i izdivâc uzatamam... Bâhusûs bu erkeklerden çoğunun tehhül perdesi altında müstetir birtakım makâsıd-ı reddiyelerini keşfetmiş olduğum hâlde!.. (r. 1312, 65-66).

Mustafa Reşit'in "Bir Çiçek Demeti" adlı eserindeki "Bir Büyük Valide Tarafından Gelin Olacak Hafidesine Mektup"ta bir büyükanne ilk mektepten birincilikle mezun olan torununa evlilik, aile ve kadın konularındaki görüşlerini bir mektupla aktarır. Büyükanne, torununa asıl meselenin evlenme meselesi olduğunu ve sonraki önemli meselenin de annelik olduğunu belirtir. Büyükanne çocukların bakıcılar tarafından değil bizzat anne tarafından büyütülmesini ister. Büyükanne, annelerin öncelikle terbiyeye ihtiyacı olduğunu ve erkekleri terbiye edenlerin kadınlar olduğunu bu yüzden öncelikle kadınların terbiye edilmesi gerektiğini belirtir. Ayrıca büyükanne toplumumuzda kadınlara gereken önemin verilmediğini de belirtir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Solgun Demet" adlı hikâyeye kitabında bulunan "Mektup Parçası" adlı hikâyede mektup tekniği kullanılmıştır. Bu hikâyede mekân İstanbul'dur. Hikâyede; ailesi olmayan bir genç kızın yurttaki büyümesi, yurdun müdiresi aracılığıyla evlendirilmesi, kaynanası sebebiyle mutsuz oluşu, bir iftira yüzünden çocuğuyla evden uzaklaştırılması anlatılmaktadır.

Hikâyenin başkişisi olan genç kız ve onun kız arkadaşı evlilikle ilgili çeşitli hayaller kurmaktadır. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metin parçasında bu hayaller mevcuttur:

Bizim için evlenmek, sürekli güneşli: bir gökkuşağının renk renk zambaklardan demetler astığı şiirli bir gökyüzüydü. Yaşamının bütün ortaya çıkarılamamış güzellikleri, gençliğin daha açılammış yüreği, bütün çözümlenilememiş kasideleri orada çizilmiş ve nakışlanmış olarak görülecek sanırdık. Bize her vakit bir aşk ürpertiyle titereyen eller tutarak uçulası bir gezintiye çıkaracak; bu gülücük saçan hüneşli, renkli ufuklu gökyüzü kırlarında kendinden geçmiş bir uçuş içinde sonsuz dolaşmalarla dolaştıracaktır. Önümüzde her gün bir başka gün ağarması ve alacakaranlık bir başka sabah ve akşam açan mutluluk ufuklarının üzerinde kucak kucak sümbüller, laleler, güller, yaseminler yüzen dalgalarına salıverecek (1987b, 158-159).

Genç kız ve arkadaşı evlilikle ilgili hayaller kurmuş olsa da her şey düşündüğünün tam tersi bir şekilde vuku bulmuştur.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bu muydu?” adlı hikâye kitabının tek hikâyesinde Nesibe ve Zergun adlı iki kız arkadaşın evlilikle ilgili hayallerinin mutsuzlukla sonuçlanması anlatılmaktadır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda iki genç kız için evliliğin ne anlama geldiği görülmektedir:

İzdivaç bizim için saadetten, neşeden mürekkep bir âlem kadınlara bahsedilmiş bir cennet gibi tahayyülümüzün, tasavvurumuzun fevkinde görünüyor. İzdivaç kelimesi kulaklarımızı okşadığı dakikadan ta elimizi bir erkeğin eline bıraktığımız dakikaya kadar bütün efkârımız, bütün hissiyatımız o manayı büyötmeye, tezyin etmeye, hayatın fevkine çıkarmaya çalışıyor. Ona ruhumuzu kalbimizi veriyoruz. Ona ruhumuzu, kalbimizi veriyoruz. Hayat rüya, izdivaç hayatmış gibi o vakte kadar yaşamadığımızı, o vakit yaşayamayacağımıza hükmediyoruz (2016, 159).

Mehmet Rauf'un “Hanımlar Arasında” adlı hikâye kitabındaki “Teâdül” adlı hikâyesi henüz bir yıllık evli olan Nahide Hanım'la Mürüvvet Hanım'ın evlilikle ilgili düşüncelerini içeren mektuplarla oluşmuş bir hikâyedir. Nahide Hanım'ın kocasıyla ilgili bazı sıkıntıları vardır. Nahide Hanım, kocasının kendisini sevmediğini düşünür. Mürüvvet Hanım ancak belli bir zaman sonra karı-kocanın birbirlerine alıştıklarını söyler. Mürüvvet Hanım bir kadın gözüyle aşk ve evlilik arasındaki ilişkiyi şöyle yorumlar: “Aşk izdivaçta olamaz ve olsa bile fena olurdu...” (r. 1330a, 8). Mürüvvet Hanım her ne kadar aralarındaki sevgi azalsa da kocasını çok sevdiğini belirtir.

Mehmet Rauf'un “Üç Hikâye” adlı hikâye kitabındaki “Bir Hikâye-i Hüsrân” isimli hikâyenin başkişisi kırk üç yaşındaki Macit'tir. Evlenmek isteyen Macit'e

teyzesi ve kız kardeşi uygun bir eş bulmak için uğraşır. Birçok aday arasından Nimet isimli on sekiz yaşındaki bir kızda karar kılınır. Nimet ve Mâcit görüşürler ve birbirlerinden hoşlanırlar ancak Mâcit, Nimet’le aralarındaki yaş farkının evlendikten sonra problem olacağını düşünerek evlenmekten vazgeçer. Evlenmek için yaşını problem eden Mâcit’e teyzesinin verdiği cevap onun evlilikle ilgili görüşlerini yansıtmaktadır:

—Korkmakta hiç mana yok, dedi; izdivaç bir oyun değildir, evlenen bir kız muaşaka eden [flört eden] bir kadına benzemez. Evlenmek ciddi, mühim bir meseledir ve bu işe dahil olan insan onun bütün ihtimalatını [ihtimallerin], avâkıbını [sonrasını] takdir eder de öyle evlenir (2011, 56).

Safvetî Ziya’nın “Hanım Mektupları” adlı, mektuplarla oluşturduğu hikâye kitabındaki “Perîzad Hanım’dan Bursa’da Virdinev Hanım’a” başlıklı mektupta Perîzad Hanım; Virdinev Hanım’a yazdığı mektupta şunları anlatır: Ortak arkadaşları Nemîde, Necip’le evlenmiştir. Nemîde bir süre sonra Necip’i beğenmemeye ve onu istediği şekle yani sosyete âleminin kabul edeceği bir şekle sokmaya çalışır. Bu durumdan sıkılan Necip, Bedîa’ya yönelir. Nemîde’den boşanarak Bedîa ile evlilik hazırlıkları yapmaya başlar. Nemîde her ne kadar belli etmese de bu duruma çok üzülür. Perîzad Hanım memleketteki kadınların evliliğin felsefi boyutuna hiç kafa yormadıklarını, “Felesefe-i İzdivaç” adlı bir kitaba toplumun ihtiyacı olduğunu, söyler. Ayrıca mektubunda Perizad Hanım erkeklerin eş seçimiyle ilgili hatalar yaptığını ve bu konuda erkeklerin kabiliyetsiz olduklarını şu şekilde belirtir: “Erkekler, o anlaşılmaz mahlûklar zâten iyi şeyden hoşlanmazlar; güzelden anlamazlar ki!” (2016, 64).

Cemil Süleyman’ın “Ukde” adlı hikâye kitabında yer alan “Kadın Yazıları-Bir Mektup” adlı hikâyesinde Semih Bey adlı genç adam, arkadaşının eşine mektupla ilanıaşk eder. Evli kadın ise ona ahlak dersi veren cevabi bir mektup yazar. Bu kadının kocası, arkadaşına o kadar güvenmiştir ama bu güven boşa çıkmıştır. Kadın; mektubunda Semih Bey’e evlilik, annelik, iffet, aile mahremiyeti, ahlak, erdem, arkadaşlık vb. konularındaki görüşlerini açıklar. Ayrıca Semih Bey’in bu davranışının ne kadar ahlaksızca bir hareket olduğunu belirtir. Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda bu kadının görüşleri mevcuttur:

Sizi bir hemşire muhabbetiyle seven bir kadına, size en muazzez ve en mahrem şeyleri hakkında emniyet gösteren bir arkadaşınızın, sevgili bir kardeşinizin haremine ilan-ı aşk ederken en basit bir kaide-i nezaketi ihmal edecek kadar eser-i zaaf gösteriyor; (...) Fakat sizin yaptığınız bir cinayet değil midir? Düşününüz ki ben müteahhil bir kadınam. Sonra, beni husûsiyetime rapteden kuvvetli bağlarım, çocuklarım var. Onlar benim hayatım, aşkım, saadetim, her şeyimdir. (...) Bir ailenin hayatında bir tehlike olmaktan kendinizi kurtarınız. Çünkü bu sizinle birlikte bütün gençliği lekeleyen bir şeyin, bir zaafıdır (2014, 285-287).

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun "Haristan ve Gülistan" adlı hikâye kitabındaki "Ah Şu Erkekler" adlı hikâyesinde kadın-erkek ilişkilerine ve evliliğe bir kadının gözüyle bakılır. Hikâyenin başkışisi olan kadın, erkeklerle ilgili kötü tecrübeleri olması sebebiyle erkekler hakkında olumsuz fikirlere sahiptir. Düşüncelerini tüm açıklığıyla aktarır. Kadının düşüncelerinden bazıları şunlardır:

Sonra evleniriz; kocalarımız bizi terk ederek, ötede beride eğlencelerde gezdikleri kadar, bizim ömrümüz evlerimizde masraf dolabıyla dikiş çekmecesini arasında geçerken dönüşlerinde yine kendilerini güler yüzle karşılamak mecburiyetinde bulunuruz. Nihayet vefatımızla da onlara, evvelâ kurtulmak, ikinci olarak evlenmek gibi iki teselli bırakırız. İşte bu endişelerle hayatımız, bitmez tükenmez iç sıkıntıları, baş ağrıları içinde söner... (1969, 12).

Bu hikâyede bir kadının evliliğe ve kadın-erkek ilişkilerine olumsuz bakışı görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Horoz" adlı hikâyesinin başkışisi olan genç kız, görücüleri gelmesine rağmen evlenmek istememektedir. Evlenmek istememesinin sebebi ise evi bir kümese, kocayı ise kümesteki horoza benzetmesidir. Genç kız evlerinin kümesindeki horozun olumsuz davranışlarını babasının olumsuz davranışlarına benzetmektedir. Babası evde, horoz ise kümeste istediği gibi hükümler sürdurmektedir. Bu durum genç kızın hoşuna gitmez. Genç kıza göre evleneceği erkeğin de babası ve horozdan farkı olmayacaktır. Genç kızın bu fikrine annesi şu şekilde karşı çıkar: "—Dünyanın nizamını bozacaksın, her kadına mutlaka bir ekek lazım!.." (2014, 110). Annesi her ne kadar buna karşı çıksa da genç kızın isteği şudur: "Ben horozsuz bir küme yani kocasız bir ev istiyorum. Efendisiz, kumandasız, amirsiz, emirsiz bir hayat istiyorum" (2014, 110).

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu, bir genç kızın "koca" ve "evlilik hayatı"yla ilgili düşüncelerini görmektedir.

Ömer Seyfettin'in "Pamuk İpliği" adlı hikâyesi Matmazel Sürpik Bagderesyan ve Behzat Bey arasındaki konuşmalarla oluşturulmuş bir hikâyedir. Matmazel Sürpik Bagderesyan; İslam'ın tabiata uygun bir bakış açısıyla evliliğe baktığını düşünmektedir. Bu konuşma esnasında Behzat Bey, Matmazel Sürpik Bagderesyan'a evlilik teklifi yapar. Matmazel çeşitli sebepler öne sürerek bu teklifi reddeder. Evlilikle ilgili çeşitli düşüncelere sahip olan Matmazel Sürpik Bagderesyan'ın evlilik tanımı şu şekildedir:

Evlilik: Kadın için, bir erkeğin fena kokularına, kabalıklarına, huşunetlerine, tahammül etmekten; erkek için, solmuş ve yıkılmış bir kadının sımaşıklarına, münasebetsizliklerine, asabiyetlerine aldırnamaktan ibarettir! İki vücudu bu müteakıl azaba mahkûm edecek bir bağ, bir zincir vardır ki o da izdivaçtır. Ailelerin, ictimai menfaatlerin, küfvî mutabakatların sigortası bu zincirdir. Hâlbuki o kadar zayıf ki... bir... pamuk ipliği... (2017, 186).

Bu hikâyede Batılı bir kadının gözüyle İslam'da evliliğin nasıl gerçekleştiği, şartları, sınırları, İslam'ın evliliğe bakışı, İslam'da evliliğin Batı ile kıyası ve bir kadının bakış açısıyla evliliğin tanımı yer almaktadır.

Bu tez çalışması kapsamında bu başlık altında incelenen hikâyelerde yazarlar hikâye kişisi olan kadınların aile ve onunla ilgili meselelere ilişkin görüşlerine yer vermişlerdir. Onların görüşlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Genç kızlar evlendiklerinde özgürlüklerinin kısıtlanacağını, kocalarının tahakkümü altında kalacaklarını düşünmektedir. Toplumda sorup soruşturmadan koca bulmaya çalışan kadınlar vardır. Onların bu hareketi yani sadece evlenmek için evlenmek çok büyük yanlışlıklara yol açabilmektedir. Gerçekten iyi bir eş bulmak çok zordur. Bir kadın için hayatta en önemli mesele evlenme meselesi ve sonraki önemli mesele ise anneliktir. Çocuklar bakıcılar tarafından değil bizzat anne tarafından büyütülmelidir. Annelerin terbiyeye ihtiyacı vardır çünkü erkekleri terbiye edenler de kadınlardır. Evlilikte aşka yer yoktur, içinde aşk olan evlilikler oyuna benzer oysaki evlilik ciddi bir iştir. Kadınlar ve erkekler eş seçimiyle ilgili hatalar yaparlar ve bu konuda erkekler kadınlara göre daha kabiliyetsizdir. İslam dini tabiata uygun bir bakış açısıyla evliliğe yaklaşmaktadır. Evlilikte karşılıklı anlayış ve özveri olmalıdır.

2.13.2. Erkek Kahramanların Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı

Emin Nihat Bey'in "Müsâmeretnâme" adlı hikâye kitabındaki "Vasfi Bey ile Mukaddes Hanımın Sergüzeşti" adlı hikâyede Vasfi Bey ile Mukaddes Hanım arasındaki aşk ve onların birbirlerine kavuşmak için yaşadıkları zorluklar anlatılmaktadır. Bu eserden alıntılanan aşağıdaki metin parçasında Vasfi Bey'in aşk, sevgi ve aile kurmayla ilgili düşünceleri yer almaktadır:

İşte pederimin gösterdiği hiddet ve şiddet ahlakımızın bozukluğundan doğma bir hâldir ki, halkımızın ekserisi bu huydan vazgeçmemiştir. İki genç birbirini sevdiler mi, duyulduğu gibi düşünülmeksizin ikisi de kötülenir (...) Halbuki aşk ve sevgi cihan halkından yalnız maceraları bilinen birkaç âşığa mahsus olmayıp, insan kalbinin tamamen sevgiye kabiliyetli olduğu aranmaz. Hususiyle insan neslinin devamlı olması, aileye ve ailenin güzel davranışı ise, ancak sevgi ve aşk'a dayandığı asla hatıra getirilmez (1978-1981, 116).

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Gençlik" adlı hikâyesinde bir baba yirmi iki yaşındaki erkek evladını evlendirmek ister. Genç adam ekonomik durumu bozulup geçinemeyeceğini, babasının vereceği paraya muhtaç kalacağını düşünerek evlenmek istemez. Evlilikle ekonomik durumun bozulmasını eşdeğer görür. Bu delikanlının memleketteki evlilik anlayışıyla ilgili düşünceleri şu şekildedir:

Bizim memlekette kızlar istediği ve sevdiği kocaya varamazlar. Babalar kimi isterler ise onu kendilerine damat ederler. Eğerçi bir kızın bir delikanlıya izhar-ı mesair-i muhabbet ettiği görülse "Vay bu kız perde-i iffet çâk çâk etmiş" derler (2001, 33).

Ahmet Mithat Efendi'nin "Letaif-i Rivâyât" adlı hikâye külliyyatındaki "Bekârlık Sultanlık mı Dedin?" adlı hikâyesinin başkişisi olan Süruri Efendi bekârlığın sultanlık olduğunu savunmakta, evliliğin sorumluluğunu üstlenmekten kaçınmaktadır. Ayrıca evli erkeklerin asla rahat bir hayat süremeyeceğini düşünmektedir. Onun bu görüşleri hikâyeden alıntılanan aşağıdaki metin parçasında görülebilir:

Süruri Efendi, bekârlıkta olan sultanlığa o kadar inanmış ve bunun mukabili olmak üzere teehhül âleminde gördüğü dağdağadan ol kadar ürkmüş idi ki tanıdığı bir adamın rütbesini, memuriyetini ve derece-i servet ve iktidarını öğrenmezden evvel müteehhil olup olmadığını tahkike müsaraat eyler ve müteehhil olduğunu ve bilhassa kesret-i ıyal ile müptelâ

bulundugunu anladiktan sonra ise yine derece-i servet ve iktidarını öğrenmeye heves etmeyip “müteehhil değil mi? Mutlaka fakirdir, mutlaka rahatsızdır. Hiçbir alay çocuğun mesarifine akçe miyeter? Hiçbir bölük familya meyanında rahat ve huzur mu bulunur?” der idi (2001, 269-270).

Süruri Efendi, Anadolu’da Kastamonu vb. yerlerde on beş yıl civarında memurluk yapıp para biriktirmiştir. Anadolu’dan Beyoğlu’na gelir. Süruri Efendi evliliğin ne kadar güzel bir şey olduğunu başından türlü olaylar geçtikten sonra anlar. Evliliğin lehinde bekârlığın aleyhinde konuşmaya başlar. Süruri Efendi memuriyet hayatı boyunca birtirdiği parayla, evlenmeden rahat bir hayat sürme fikrindedir ama görmüştür ki evlenmeden bunu gerçekleştirmesi imkansızdır.

Bekâr bir adamın yaşadığı olumsuz olaylar sebebiyle evlilikle ilgili fikirlerinin değişmesi bu hikâye aracılığıyla görülebilmektedir.

Mehmet Celal’in “Solgun Yadiğârlar” adlı hikâyesinde genç bir adam evlerindeki hizmetçi kız Hasibe’yi sevmektedir. Onunla evlenip mutlu bir yuva kurmak ister. Çalıştığı şirket onu önce Beyrut’a sonra Şam’a gönderir. Bu ayrılıkla birlikte gencin hayalleri son bulur. İstanbul’a döndüğünde görür ki Hasibe evlenmiş hatta çoluk çocuğa karışmıştır. Bu genç, solgun yadiğârlar dediği portakal çiçekleriyle dolu deftere Hasibe için şiirler yazar. Onları koklayarak Hasibe’yi hatırlamaktadır. En sonunda Hasibe’yle karşılaşır. Hasibe evlenmiş ve çoluk çocuğa karışmıştır. Genç adam, kadınların vefalı olamayacağına karar verir.

Genç adam defterinin arasında sakladığı, Hasibe’ye olan aşkının sembolü olan, solgun yadiğârlar diye isimlendirdiği kurumuş yaprakları hikâyeden alıntılanan şu düşünceler eşliğinde rüzgâra bırakır:

Mecmua-i eş’arımın sayfelerini birer birer açtım. Bu solgun yadiğârları havuzun içine ağaç kavunları düşüren rüzgâra bıraktım fakat bu solgun yadiğârları bir kadının kalbinden daha ebedî, daha vefalı buldum! (r. 1317, 16).

Bu hikâyede bir gencin evlerindeki yardımcı hizmetliye olan aşkı ve onun aşkıyla ilgili kurduğu ama gerçekleşmeyen hayalleri sonrası kadınlar ve onların vefasızlığıyla ilgili düşünceleri yer almaktadır.

Mustafa Reşit’in “Bir Çiçek Demeti” adlı eserindeki “Bir Büyük Peder Tarafından Gelin Olacak Hafidesine” adlı, mektuplarla oluşturulmuş hikâyesinde -

aynı yazarın “Bir Büyük Valide Tarafından Gelin Olacak Hafidesine” adlı hikâyesinde olduğu gibi- yeni evlenecek bir kız toruna mutlu bir evlilik için yapılması gerekenler ve evlenecek bir kadında bulunması gereken özellikler büyükbabası tarafından bildirilir. Büyükbaba, torununa özetle şu öğüdü verir: “Velhasıl gerek ruhunu gerek cismini sevdirecek şeylere pek ziyade itina etmelisin nur-ı aynım” (r. 1304, 54).

Halit Ziya’nın (Uşaklıgil) “Bir Yazın Tarihi” adlı hikâye kitabındaki “Sevdayı Sengîn” adlı hikâyesinin mekânı Adalar ve Beyoğlu’dur. Bu hikâyede Refî Nihat adlı bir gencin hayal kırıklıklarıyla dolu aşkı anlatılmaktadır. Refî Nihat, evlenmek aşkı öldürür düşüncesiyle sevdiği kızla evlenmeyi reddetmektedir. Onun evlilikle ilgili düşünceleri şu şekildedir: “Hususiyle ne için izdivaç edeyim? İzdivaç insana pek iyi bir kadın, ihtimal pek güzel çocuklar verebilir, fakat başka?” (2005, 141). Refî Nihat’ın sevdiği kız evlenir ayrıca bu genç, aldatıldığını düşünmektedir. Refî Nihat sevdiği kızın heykelini yapar ve Adalar’daki evine çekilir. Bu heykeli hem o aşkın hatırası olarak hem de bir heykelin onu asla aldatamayacağını düşündüğü için yapmıştır.

Bu hikâyede; evlenmekten imtina eden, sonsuz aşkı arayan bir gencin evlilikle ilgili düşünceleri ve ruh hâli görülmektedir.

Halit Ziya’nın (Uşaklıgil) “Bir Yazın Tarihi” adlı hikâye kitabında yer alan ve mekânı İstanbul olan “Mavi Yalı” adlı hikâyesinin başkişisi evlenmek istemeyen ama evlenmemek için bahaneleri de bitmiş olan, yaşı kırkbeşe gelmiş, saçları beyazlamış bir adamdır. Boğaz vapurunda çalışmaktadır. Kız kardeşini evlendirmiş ve onu annesiyle göndermiştir. Kendisi de vapurda kalmaktadır. Artık aile kurmaya ve çocuk sahibi olmaya istek duymaya başlamıştır. Evlenmeden geçen yıllarıyla ilgili “Yirmi sene boş geçen bir hayattan sonra, bir soğuk günde artık yorgun vücudunu dinlendirecek bir yatak bulmak ihtiyacının her vakitten ziyade meydana çıktığı...” (2005, 167) şeklinde düşünmektedir. Boğaz geçişi esnasında mavi bir yalı görür. Mavi yalı üzerine hayaller kurmaya, onunla ilgili rüyalar görmeye başlar. Bir gün bir arkadaşının mavi yalıyı satın aldığını öğrenince hayallerinin suya düştüğünün farkına varıp üzülür.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Sepette Bulunmuş" adlı hikâye kitabında yer alan "Rüya-yı Müzehheb" adlı hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Bu hikâye Şâir Adnan ve arkadaşlarının para ve kanaatkârlık üzerine sohbetlerinden oluşmaktadır. Hepsinin parayla ilgili görüşü ve gelecekle ilgili arzusu farklıdır. Hikâyenin başkişisi Şâir Adnan'dır. Adnan bir yıllık evlidir ve onun ekonomik durumu iyi değildir. Adnan evlilik yıl dönümü münasebetiyle eşine onun çok istediği bir saati hediye etmek ister ama bunu parasızlık sebebiyle yapamaz.

Nahit'in evlilikle para arasındaki ilişkiyle ilgili: "İzdivaç mutlaka para ile yapılabilseydi ben bugün Şükrü'nün babası olmazdım. Halbuki ben, onun babası olduğumdan hiç de pişman değilim" (2010, 48) şeklindeki görüşü dikkat çekicidir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Bir Şi'r-i Hayal" adlı hikâye kitabında yer alan "İzdivaca Düşman" adlı hikâyesinde mekân İstanbul'dur. Hikâyenin anlatıcısının evlenmek istemeyen, kadınlarla gönül eğlendirmeyi seven, elli yaşını geçmiş bir arkadaşı vardır. Anlatıcı, arkadaşının fikrini aşağıda yer alan cümlelerle değiştirmeye çalışsa da bu konuda başarılı olamaz:

O ev ne demektir, işte siz bilmezsiniz, derdim, orası bütün bu sokaklardan, kahvelerden, bütün bu binlerce halkın gavga-yı maişetinden, levn-i hayatından azâde; bir kenara çekilmiş, yalnız size mahsuz, yalnız sizin hayatınıza münhasır bir yerdir. Cihandan ayrılmış sâlim bir köşedir, hayat-ı memleket sahili kemirmeye çalışan aciz dalgalar hırsıyla kapınıza gider gelir, fakat orada, eşiğin önünde, meftur, düşer, geri çekilir, saadet-i ailenin bu âşiyân-ı hücrecini geçemez... (r. 1330, 172-173).

Anlatıcının arkadaşı Beyoğlu eğlence hayatının tanınan simalarındandır. Evlenmemek için türlü bahaneler üretir. Bir gün herkes onun evlenmek istediğini duyar. Talipleri artar. Aslında bu adamın amacı gelin adaylarıyla evlenmek değil birkaç gün onlarla eğlenip onları terk etmektir.

Bu hikâye aracılığıyla okuyucu evlenmek istemeyen bir adamın aile ve kadınlarla ilgili görüşlerini görmektedir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) "Heyhat" adlı hikâye kitabının tek hikâyesi olan "Heyhat"ta mekân İstanbul ve bir köydür. Hikâyenin anlatıcısının Heyula adını verdiği ve sürekli gözlemlediği adam bir gün anlatıcıya kendi hayat hikâyesini

anlatır. Adam kadınlardan kaçmaktadır. Onun aşk ve evlilikle ilgili değişik görüşleri vardır:

İzdivaç?... İşte hayatımda düşünülmemiş bir fikir, okunmağa lüzum görülmemiş bir sahife... Bu maluliyet-i ruh ile izdivaç düşünülemez, değil mi? Düşünmek mümkün olsaydı belki bende mesut bir aile pederi olurum. Fakat düşünemezdim, izdivaç bence öyle maddi, öyle pest, öyle adi bir hakikat idi ki... (r. 1316, 44-45).

Heyula keman dersi verdiği, kendinden yaşça çok küçük olan Leman adlı bir kıza âşık olur. Keman hocası, kıza bu aşkını söyleyemez ve bu aşk ile ilgili ruhsal sıkıntılar yaşar. Leman'ın başkasıyla evlenmesi nedeniyle İstanbul'dan uzaklaşır ve bir köyde yaşamaya başlar. Yıllar sonra Leman'la tekrar karşılaştığında Leman ondan kızına ders vermesini ister ancak keman hocası bu teklifi reddeder. Artık somut aşkı bırakıp tabiattaki aşka yönelmiştir.

Bu hikâyede müzisyen bir adamın aşk, evlilik ve kadınlarla ilgili görüşleri yer almaktadır.

Mehmet Rauf'un "İhtizâr" adlı hikâye kitabındaki "Bekârlar Arasında" isimli hikâyede genç adamlardan oluşan bir grup bir ziyafet esnasında evlilik ve kadınların eğitimi konularıyla ilgili konuşmaktadır. Bunlardan bazıları evliliğin lehinde konuşur: "Vahap bey birden ona dönerek: —Lakin ne yapalım azizim...Evlenmeyelim de ne yapalım? Serseri ömrü hoş bir şey midir zannediyorsunuz?" (2007, 179). Bazıları ise evliliğin aleyhinde konuşur: "Sofranın köşesinden bir ses, Rıza'nın sesi işitildi: Evlenmek ölmek demektir, benim fikrimce budur; hem de nasıl ölmek..." (2007, 174). Bazıları evlenmek isterken bazıları istemez. Evlilikle ilgili olumlu konuşanlar evlenmek istedikleri kadınlarda aradıkları özellikleri sıralar. Bazıları kadınların eğitime olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşırken bazıları olumlu bir bakış açısıyla yaklaşır.

Bu hikâyede bir grup genç adamın evlilik ve kadın eğitimi ile ilgili lehte ve aleyhte görüşlerine rastlanmaktadır.

Mehmet Rauf'un "Son Emel" adlı hikâye kitabındaki "Telafi" adlı hikâyenin başkişisi zengin bir adam olan Şâkir'dir. Hikâye Şâkir ile Nevber arasındaki konuşmalarla oluşturulmuştur. Konuşmaların konusu aşk ve evliliktir. Şâkir,

Nevber’e âşıktır ancak Nevber onun aşkını ciddiye almaz. Nevber başka biriyle evlenir bunun üzerine Şâkir evlilik defterini kapatır. Uzun bir zaman sonra karşılaştıklarında Nevber, Şâkir’e evlilikle ilgili bazı öğütler verir. Nevber’in Şâkir’e verdiği öğütler onun evlilikle ilgili görüşlerini yansıtmaktadır:

—Size dostça bir nasihat vermekliğime müsaade ediniz: Ya evlenmeyiniz yahut izdivaçta birkaç günlük yalancı bir saadet gölgesiyle bitmez tükenmez eyyam-ı melâlden başka hiçbir şey beklemeyiniz; zira bundan ziyade saadet mümkün değildir (2017, 42).

Nevber, Şâkir’e evlilikte mutluluğun sürekli olamayacağını sadece kavuşma anında mutluluk olduğunu sonra bu mutluluğun bulunamayacağını söyler. Şâkir’i öperek hem bu düşüncesini ispat etmeye çalışır hem de kendisi yüzünden acı çektiğini düşündüğü Şâkir’e kendisini affettirmeye çalışır.

Bu hikâyede bir kadının gözüyle evlilikle mutluluk arasındaki ilişki üzerine yorumlar getirilmektedir.

Mehmet Rauf’un “Hanımlar Arasında” adlı hikâye kitabında yer alan “Bir Mevsimin Hikâyesi” adlı hikâyesi eşi tarafından aldatılan Meliha Hanım’ın Enise Hanım’a durumunu anlatmak için yazdığı mektupla oluşturulmuş bir hikâyedir. İstanbul’da sıkılan bir aile İstanbul dışında bir sayfiye yerinde sahilde bir köşk kiralar. Meliha Hanım’ın kocası, onu komşuları olan evli bir kadınla aldatır. Aldatıldığını öğrenen Meliha Hanım bu duruma çok üzülür. Bu olayın ardından erkekler hakkındaki şu görüşlerini açıklar:

Zavallı ben... Zavallı bizler, zavallı bizler... Bu erkeklerden neler çektiğimizi hangimiz çıkıp gösterecek? Mütelevvin [her boyaya giren] asıl onlardır, biz daima gadr ve sefalet [haksızlık ve yoksulluk] çekeriz. Güzel oluruz, başklarını severler, sorsanız daha şık, daha kibar da onun için derler. Kibar oluruz, başkalarını severler, “güzel de onun için, ne yapalım?” derler. Hayır hainsiniz; hodgâmsınız [bencilsiniz], dünyada kadınları zevkinize mevkuf [adanmış] görerek nefsinizin memnuniyetinden başka bir şey aramazsınız; çabuk bıcarsınız, birkaç yerde eğlenmek istersiniz de onun için... İstersiniz ki bütün kadınlar sizin eğlencenize alet olsun (2007, 201).

Mehmet Rauf’un “Hanımlar Arasında” adlı hikâye kitabında yer alan “Mehtapta” adlı hikâyesi, eniştesi tarafından baldızı Feride Hanım’a yazılmış ama gönderilmemiş bir mektupla oluşturulmuştur. Eniştesi mektubunda aşk, kadın-erkek ilişkileri, aile ve evlilik hususlarında henüz çok genç olan Feride’ye öğütler verir. O

dönemde İstanbul'da Avrupa'daki gibi park ve bahçeler yapılır. Bu park ve bahçelerin açılması toplumsal ahlakı hikâyenin anlatıcısına göre olumsuz etkilemiştir. Anlatıcı o park ve bahçelere gidilmemesi yönündeki uyarısını şu şekilde yapar: “Kendine hürmet eden hiçbir kadın oralara gitmez, ve kendine hürmet eden hiçbir zevc, gâfil ve cahil olmazsa oralara ailesini göndermez” (r. 1330a, 47-48). Anlatıcı; kadınları evlenilecek kadınlar, park ve bahçelere sevgili bulmak için giden kadınlar olmak üzere ikiye ayırır. Park ve bahçelere sevgili bulmak için gidenlerin ahlak anlayışını beğenmez. Anlatıcıya göre erkekler sadece aşk yaşamak için bu tip kadınları tercih ederler ancak evlenilecek kadınlara saygı duyarlar.

Bu hikâyede okuyucu, bir eniştenin baldızına yazdığı mektup aracılığıyla onun aşk, evlilik, kadın-erkek ilişkileri ve aile konularındaki görüşleriyle karşılaşmaktadır.

Safvetî Ziya'nın “Bir Safha-i Kalb” adlı hikâye kitabındaki “Sevda-yı Girîzan” adlı hikâyesinde bir kadın ve erkeğin aşka ve evliliğe bakışlarının farklı olabileceği belirtilmektedir. İki sevgili mektuplaşır ve sonunda yüz yüze görüşmeye başlar. Onların aşka ve evliliğe bakışları birbirinden farklıdır. Feride için aşk ve evlilik kavramları mutluluk anlamına gelmekte oysaki Nihat aşk ve evliliğin birbirlerinden farklı şeyler olduğunu düşünmektedir. Nihat bir aşkın evlilikle sonuçlanması gerekmediğini düşünmektedir. Nihat aşkın şiirini duyumsayarak ondan zevk almak ister onun aşkı somut değil soyut bir aşktır.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda Nihat'ın aşk ve evliliğe ilişkin düşünceleri yer almaktadır:

—Siz aşkı, safiyet-i aşkı, şiir ü sevdayı inkâr ediyorsunuz, dedi; hayat-ı aşkı, izdivaçtan, bir netice-i maddiyeden ibaret zannediyorsunuz... Unutuyorsunuz ki bazı erkeklerin; o tahkir etmek istediğiniz erkeklerin bazıları yalnız sevmek için severler, vicdanlarına karşı, bir genç kıza yalan vaatler, aldatıcı ümitler vermekten içtinap ederler... (2017, 134).

Ömer Seyfettin'in “Aşk Dalgası” adlı, mekânı İstanbul olan hikâyesinde on iki yıl sonra bir vapurda karşılaşan iki eski okul arkadaşı arasındaki konuşmalar aracılığıyla Türk toplumundaki evlilik ve aşk anlayışına eleştirel bir gözle bakılmıştır. Hikâye boyunca vurgulanan düşünce ise Türklerin aşk

yaşayamadıklarıdır. Buna sebep olarak sosyal ortam ve vicdan gösterilmektedir. O dönemde hiçbir Türk gencinin, eş adayıyla rahatlıkla görüşüp tanışma imkanına sahip olamadığı ayrıca ebeveynlerin yanlış davranışları sonucu gençlerin istemedikleri evlilikler yaptıkları bunun sonucunda da evlilikte mutluluğu yakalayamadıkları belirtilmektedir.

Hikâyeden alıntılanan aşağıdaki kısımda hikâye kahramanının ağzından bu durum şu şekilde anlatılmaktadır:

Genç kızlarla görüşmek ve sevişmek asla mümkün olmadığından “evlenmek” meselesi de onların elinde bir madendir. İstedikleri gibi işletirler. En birinci emelleri oğullarına, yahut kardeşlerine çirkin bir kız almaktır. Tanımadıkları eve “görücü” giderler. Ve erkeklerin birçoğu daha hâlâ bilmezler ki bu görücü hanımlar güzelden ziyade bir çirkin ararlar... Ve mutlaka da bulurlar. Güzel bir kız alırlarsa kardeşlerinin yahut oğullarının onu seveceğini, onun lafını dinleyeceğini ve sonra kendi pabuçlarının dama atılacağını düşünmek onları çıldırtır. Güzellikten dehşetle ürkerler. Bunun için İstanbul’da koca bulamayan, evde kalan kızların yüzde doksanı en güzeller, en cazibeliler, en sevimlilerdir (2017, 265).

Refik Halit’in (Karay) “Memleket Hikâyeleri” adlı hikâye kitabında yer alan ve mekânı Anadolu’da bir kaza olan “Vehbi Efendi’nin Kuşkusu” adlı hikâyede evlenmek istemeyen saf bir adam atılan bir iftira, çevrenin baskısı ve kendi kuşkusu sonucunda bir kızla evlenir. Bu kızın aslında başka bir erkekle ilişkisi olmuştur. Hatta o erkekten hamile kalmıştır. Vehbi Efendi durgun bir hayatı olan saf bir adamdır. Onun evliliğe bakışı şu şekildedir:

Doğuşundan o kadar beceriksiz, bezgindi ki otuzunu geçtiği, dört kuruş maaşına imrenerek kısmetler tâ ayağına geldiği halde evlenmemiş, kadın nedir, daha henüz tadamamıştı. Bu yolda ilk adımın kendisini bir uçuruma sürükleyeceğine; hayatının o pek sevdiği boşluğunu, durgunluğunu olaylar, dertlerle dolduracağına inanırdı. Böyle olmasa, şimdi bile, elinin altında isteklerini yatıştıracak ne elverişli bir olanak vardı (1995, 59).

Peyami Safa’nın “Asrın Hikâyeleri” adlı hikâye kitabında yer alan “Papatyalar” adlı hikâyede Hayri Bey adlı elli beş yaşındaki tecrübeli bir adam Çamlıca’daki evinde inzivaya çekilir. Bir grup genç, hocaları olan bu tecrübeli adamı ziyaret eder. Bu grubun içinde, evlenmek üzere olan Necdet de vardır. Necdet’in evleneceğini duyan Hayri Bey gençlere evlilik, aile ve çocuk sahibi olma konularındaki görüşlerini aktarır:

Evleniyorsun ha Necdet... Öyle ise yeniden dünyaya geliyorsun.

Necdet Anlamadı:

—Niçin? Evlenmek o kadar saadet midir?

—Hayır. Fakat hayatı büsbütün yeni ve başka bir yola sokar. Bu yol ikinci bir hayattır. (...)

Delikanlı aile öyle bir mengenedir ki bizi omuzlarınızdan yakaladığı günden itibaren omum pençesinden kurtulmak artık mezara kadar imkânsız olur. Mezara kadar anlıyor musun? Bu tazyik bizi incitir mi diyeceksiniz? Hayır! Tamamiyle aksine. O kadar geniş bir teslimiyet içinde bu makinenin kolları arasında yaşarsınız ki. Âdetâ kendi kendimizi evlendikten sonra bulduk, hakiki hayatın kendisine kavuştuk zannederiz. (...)

Herhalde ben eminim ki, torununu gören bir adam gözü hiç arkada kalmayarak kuru iskeletlerini Edirnekapısı'na yahut Karacaahmet'e bırakabilir (1980, 74-75).

Bu hikâye tecrübeli bir adamın gençlere evlilik, aile ve çocuk sahibi olma hususlarındaki görüş ve tavsiyelerini barındırmaktadır.

Selami İzzet'in (Sedes) "Geceye Âşık" adlı hikâye kitabında yer alan "Aile Muhabbeti" adlı hikâyede bir baba, kızına bir ailenin başından geçen olayları konu alan olağanüstülüklerle dolu bir hikâye anlatır. Halim ve İsmet'in bir evlatları olur ve mutlulukları artar. Bir gün bir tufan kopar ve su her tarafa dolmaya başlar. Baba ve anne birbirlerinin omuzlarına çıkarak -en altta baba olmak üzere- çocuklarını sel sularından kurtarmak isterler. Sular anne ve babayı geçip çocuğa ulaşacağı sırada köyün evliyası bütün altın ve gümüşleriyle göğe yükselecekken çocuğu görür. Çocuğu yanına almak ister. Çocuk, evliyaya o kadar ağır gelir ki evliya çocuğu kaldıramaz. Altın ve gümüşlerini bırakıp çocuğu almaya çalışır ama yine de başaramaz çünkü çocuğun anası ve babası hem kendilerini hem de çocuğu tınaklarıyla sımsıkı tutmuşlardır. Çocuğu ana ve babasından koparıp alamayan evliya üçünü de yanına alarak cennete uçar.

Hikâyenin sonunda, bu hikâyeyi anlatan baba; kızına aile muhabbeti ile ilgili şu sözü ve dörtlüğü de aktarır:

Anladın mı kızım. Aile muhabbeti cennetin anahtarıdır.

Ana, babayı sever, onlar da evlatları

Bundan başka sahtedir, muhabbet feryatları,

Bu üç aşktır kalpleri, İslam'dan sonra dini,

"Aile" koymuşlardır, üç aşğın ismini (2015, 119-120).

Bu hikâyede okuyucu aile bağlarının bir aile için ne derece önemli; eş ve çocuk sevgisinin bir insan için ne derece büyük bir ihtiyaç olduğuna ilişkin düşüncelerle karşılaşmaktadır.

Bu tez çalışması kapsamında bu başlık altında incelenen hikâyelerde yazarlar hikâye kahramanı olan erkeklerin aile ve onunla ilgili meselelere ilişkin görüşlerine yer vermişlerdir. Hikâyelerdeki erkek kahramanların görüşlerini şu şekilde özetleyerek sıralamak mümkündür: Evlilik kişinin ekonomik durumun bozulmasına yol açar. Memlekette kızlar istediği kocaya varamazlar. Babalar istediği kişileri kendilerine damat ederler. Bekârlık sultanlıktır, evlilik büyük sorumluluklar gerektiren zahmetli bir iştir. Evlilik ölümle eş değerdir. Evli erkekler asla rahat bir hayat sürememez ve fakir bir şekilde hayatlarını sürdürmeye çalışır. İnsan neslinin devamlı olması aileye bağlıdır. Aile sığınılacak güvenli bir limandır. Evlenmek ölmek demektir. Evlilikte kavuşma anı hâriç mutluluk bulunamaz. Erkekler sadece aşk yaşamak için bazı kadınları tercih ederler ancak evlenilecek kadınlara saygı duyarlar. Bir aşkın evlilikle sonuçlanması gerekmez. Türkler aşk yaşayamamaktadır bunun sebebi ise sosyal ortam ve vicdandır. Hiçbir Türk genci evleneceği kişiyle rahatlıkla görüşüp tanışma imkanına sahip değildir. Ebeveynlerin yanlış davranışları sonucu gençler istemediği evlilikler yaparlar ve evlilikte mutluluğu yakalayamazlar. Aile muhabbeti cennetin anahtarıdır

Hikâyelerdeki erkek kahramanların evlilikle ve aileyle ilgili görüşlerinin çoğunlukla olumsuz olduğu, kadın kahramanların bu konulara ilişkin görüşlerinin erkek kahramanların aksine çoğunlukla olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.14. YAZARLAR VE EDEBÎ DÖNEMLER BAĞLAMINDA CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK HİKÂYELERİNDEKİ AİLE İLE İLGİLİ KONULARA GENEL BİR BAKIŞ

Türk hikâyecileri toplum içinde yaşayan insanı ve kültürü anlatır ve bunlardaki değişime değinir. Türk hikâye yazarları için aile eserlerde sıklıkla yer verilen bir konudur.

İlk örneklerin kaleme alındığı Tanzimat Dönemi'ne ait hikâyelerde yer verilen aileler genellikle İstanbul'da yaşayan Klasik Osmanlı ailesidir. Servetifünun Dönemi'nde şehirli ailelerin yaşamlarının işlendiği hikâyelerde aşk, kıskançlık, hastalığın aile üzerindeki etkileri ve ailelerin mutsuzlukları yer alır. Millî Edebiyat Dönemi hikâyelerinde aile millî ve sosyal yönleriyle işlenir. 1920'li yılların başlarına gelindiğindeyse çoğunlukla aldatma, karı-koca ilişkileri ve boşanma konularına değinildiği görülür.

2.14.1. Tanzimat Dönemi Sanatçılarının Hikâyelerindeki Aile ile İlgili Konulara Genel Bir Bakış

Emin Nihat'ın “Müsameretnâme” adlı eserinde eş seçimi, yabancı aileler, eşlerde aranan özellikler, aileye yardımcı elemanlar konularına değinilir.

Ahmet Mithat Efendi'nin hikâyelerinde aile sıklıkla işlenen temalardan biridir. Sanatçının “Letaif-i Rivâyât” adlı eserindeki birçok hikâyede aileyle ilgili şu konulara değinilir: aileye yardımcı elemanlar, ailede eğitim, yabancı aileler, aldatma, aile içi ilişkiler.

Sanatçının “Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı - Tasvir-” adlı eserindeyse boşanma, aldatma, aile içi ilişkiler, aile ve miras konularına yer verilir.

Türk edebiyatında Batılı anlamda ilk hikâye örneklerini “Küçük Şeyler” adlı eseriyle veren Samipaşazâde Sezai bu eserinde fakir aileler, karı-koca ilişkisi, yabancı aileler, aileye yardımcı elemanlar aile ve sağlık, aile ve ölüm konularına yer verir. Sanatçı, “İclâl” ve “Rumuz'ul Edep” adlı eserlerindeyse aile ve ölüm, aile ve sağlık konularına yer verir.

Recaizâde Mahmut Ekrem'in “Muhsin Bey yahud Şâirliğin Hazin Sonu”, “Şemsa” adlı eserlerinde aile-hastalık ve aile-ölüm konuları işlenir. Manastırlı Mehmet Rifat'ın “Gönüllü-Henüz On Altı Yaşında” adlı hikâye kitabındaysa aile ve gündelik hayat konusunun yanı sıra tanışma, anlaşma ve evlenmeye karar verme konularına yer verilir.

Ara nesil hikâye yazarlarından Mehmet Celal, Mustafa Reşit, Nabizâde Nâzım ve Fatma Makbule Leman adlı sanatçıların hikâye türündeki eserlerinde aileyle ilgili olarak aile ve sağlık, eşlerde aranan özellikler, aile ve gündelik hayat, aldatma, süt anne-çocuk ilişkisi, çiftçi aileleri, fakir aileler, mutsuz aileler, yeniden evlenme, boşanma, aile içi ilişkiler, ailede eğitim konuları işlenir.

Tanzimat Dönemi sanatçılarının hikâyelerinde aileyle ilgili işlenen konulara bakıldığında genel anlamda; aileye yardımcı elemanlar, boşanma, eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi, aldatma, aile içi ilişkiler, ailede eğitim, yabancı aileler konularına yer verildiği görülür.

2.14.2. Servetifünun Dönemi Sanatçılarının Hikâyelerindeki Aile ile İlgili Konulara Genel Bir Bakış

Bu dönem hikâyeciliğinin önde gelen ismi Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Şi’ir-i Hayal” adını verdiği hikâye kitabında aileyle ilgili şu konuların işlendiği görülür: hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı, aile ve hastalık, aile içi ilişkiler, aileye damat (iç güveyi) gelişi, zengin aileler, azınlık aileleri, fakir aileler ve balıkçı aileleri.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Nâkil” adını verdiği bir diğer hikâye kitabında işlenen konular ise asker ve sanatçı aileler, çocuk sahibi olmadır.

Sanatçının “Bir Yazın Tarihi” adlı hikâye kitabında; yabancı aileler, aile ve ölüm, aile ve gündelik hayat, aldatma, hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı, aile ve sağlık, aileye yardımcı elemanlar, aile içi ilişkiler konularına değinilir.

Yazarın “Heyhat” adını verdiği içinde tek hikâye bulunan eserinde, hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı aileyle ilgili tek konudur.

Sanatçının “Sepette Bulunmuş” adlı eserindeyse aileyle ilgili olarak sanatçı aileler konusuna yer verilir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bir Hikâye-i Sevdâ” adlı eserinde; kız isteme, görücüye çıkma, söz kesimi, nişanlanma ve nişanlılık süreci, eşlerden birinin aileden uzaklaşması, aile ve ekonomik çöküş, aileye damat (iç güvey) gelişi, aile içinde engelli bireyler, fakir aileler ve azınlık aileleri konuları işlenir.

Yazarın “Solgun Demet” adlı eserinde; çeyiz ve mehir, mutsuz aileler ve mutsuzluk sebepleri, zanaatkâr aileler konularına değinilir.

Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) “Bu Muydu?” adlı içinde tek hikâye bulunan hikâye kitabında; tanışma, anlaşıma ve evlenmeye karar verme konusuna değinilirken yazarın içinde tek hikâye barındıran diğer bir eseri olan “Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası”nda; aile içi ilişkiler, tanışma, anlaşıma ve evlenmeye karar verme konularına yer verilir. Sanatçının bir diğer tek hikâyelik eseri olan “Bir Muhtıranın Son Yaprakları”ndaysa aile içi ilişkiler aileyle ilgili olan tek konudur.

Servetifünun'un önemli sanatçılarından biri olan Mehmet Rauf'un “Üç Hikâye” adlı eserinde; tanışma, anlaşıma, evlenmeye karar verme, aile içi ilişkiler, aile ve gündelik hayat, evlenme nedeni, fakir aileler, eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi konuları işlenir.

Yazarın “İhtizar” adlı hikâye kitabında; aldatma, hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı, aile içi ilişkiler, mutsuz aileler ve mutsuzluk sebepleri, yaşlı bir kadının genç bir erkekle evliliği, aile ve hastalık, aile ve ölüm konuları işlenir.

Sanatçının “Son Emel” adlı hikâye kitabında; hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı, aile ve gündelik hayat konularına değinilir.

Sanatçı, “Âşıkâne” adlı eserinde; mutsuz aileler ve mutsuzluk sebepleri konularına yer verir.

Yazarın “Hanımlar Arasında” adlı eserinde; aile ve gündelik hayat, hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı, aldatma, aile içi ilişkiler, aile ve gündelik hayat, tanışma, anlaşıma ve evlenmeye karar verme, kız isteme, görücüye çıkma, söz kesimi, nişanlanma ve nişanlılık süreci, ilk evliliğin herhangi bir sebeple

bitmesi sonrası evlenme, eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi, yaşlı bir erkeğin genç bir kadınla evliliği konuları ele alınır.

Sanatçının “Pervaneler Gibi” adlı eserinde; aile içi ilişkiler, aile ve gündelik hayat, aldatma, memur aileleri, ailede eğitim konuları işlenir.

Sanatçının “Kadın İsterse” adlı eserinde aldatma, ilk evliliğin herhangi bir sebeple bitmesi sonrası evlenme, kız isteme, görücüye çıkma, söz kesimi, nişanlanma ve nişanlılık süreci, yaşlı bir erkeğin genç bir kadınla evliliği, aile ve gündelik hayat konularına yer verilir.

Yazarın “İlk Temas İlk Zevk” adlı eserindeyse kına gecesi, nikâh ve düğün, yaşlı bir kadının genç bir erkekle evliliği, boşanma, yabancı aileler, ailede eğitim, aile içi ilişkiler, mutsuz aileler ve mutsuzluk sebepleri, evdeki hizmetlilerle evlenme, asker aileleri, ilk evliliğin herhangi bir sebeple bitmesi sonrası evlenme, eşlerden birinin aileden uzaklaşması konuları işlenir.

Hüseyin Câhit Yalçın’ın “Hayat-ı Hakikiye Sahneleri” adlı eserinde fakir aileler, boşanma, aile ve ölüm, ailede eğitim, mutsuz aileler ve mutsuzluk sebepleri, aile ve gündelik hayat konuları işlenirken “Hayat-ı Muhayyel”de kız isteme, görücüye çıkma, söz kesimi, nişanlanma ve nişanlılık süreci, mutlu aileler ve mutluluk sebepleri, düğün, eşlerden birinin aileden uzaklaşması, aile ve hastalık, aile ve ölüm, aile içi ilişkiler konuları işlenir. Yazarın bir diğer eseri olan “Niçin Aldatırlarmış”da aldatma konusuna yer verilir.

Ahmet İhsan’ın (Tokgöz) “Bahse Ne Dersiniz?” adlı eserinde evlenme nedeni konusu işlenirken “Postacı”da aldatma konusuna yer verilir. Sanatçının “Küçük Fıkralar” adlı eserindeyse konu olarak okuyucuların karşısına ailede eğitim, fakir aileler, aile ve hastalık konuları çıkar.

Safvetî Ziya’nın “Hanım Mektupları” adlı eserinde eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi yanında hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı konularına değinilir. Yazarın “Bir Safha-i Kalp adlı hikâye kitabında; aldatma, aile ve gündelik hayat, hikâye kahramanlarının aile ve aileyle

ilgili meselelere bakışı, aileye yardımcı elemanlar konularına değinilir. Sanatçının “Kadın Ruhı” adlı eserinin tek konusu ise zengin ailelerdir.

Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim içinde bulundukları edebî dönemlerin sanat anlayışından bağımsız bir şekilde hikâyeler kaleme almış isimlerdir.

Hüseyin Rahmi’nin (Gürpınar) “Kadınlar Vaizi” adlı eserinde yaşlı bir kadının genç bir erkekle evliliği, aldatma, aileye yardımcı elemanlar, ilk evliliğin herhangi bir sebeple bitmesi sonrası evlenme, aile ve gündelik hayat, aileye yardımcı elemanlar, aile içi ilişkiler ve boşanma konularına yer verilir.

Ahmet Rasim “Bir Sefilenin Evrâk-ı Metrûkesi” adlı hikâyeye kitabında aldatma konusuna yer verir. Sanatçının “Mehâlik-i Hayat” adlı eserindeyse gündelik hayat, aileye yardımcı elemanlar konularına değinilir.

Sanatçının “Meyl-i Dil” adlı hikâyeye kitabında; aile ve sağlık, aile içi ilişkiler konularına yer verilir. “İhanet-i Aşk”ta aileyle ilgili tek konu eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimidir. “İki Güzel Günahkâr”da ise ölüm ve boşanmaya değinilir.

Yazarın “Tecârib-i Hayat” adlı eserinde, aldatma aileye ilişkin tek konudur. Sanatçının “Numûne-i Hayal” adlı eserinde; aile ve sağlık, eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi konularına yer verilir. “Sevdâ-yı Sermedî”de aile ve ölüm yanında aile ve sağlık konusuna da yer verilir.

Sanatçının “Afife” adlı eserinde; söz kesimi, nişanlanma ve nişanlılık süreci, kız isteme/görücüye çıkma konuları işlenir. “Endişe-i Hayat”ta eşlerden birinin hapse girmesi veya sürgüne gönderilmesi, aldatma konularına değinilir. “Hevâ-yı Aşk”ta kız kardeşlerle erkek kardeşler arasındaki ilişki ve ölüme yer verilir. Sanatçının “İlk Sevgi” adlı eserindeyse aile içi ilişkiler ve aldatma konuları işlenir. “Nâkâm” adlı eserde ise aile ve miras, boşanma, aile ve ölüm, aile içi ilişkiler, aile ve sağlık aileyle ilgili işlenen konulardır.

Abdullah Zühdi’nin “Rehgüzâr-ı Matbuatta” adını verdiği eserinde aileyle ilgili olarak aldatma, başka milletten biriyle evlenme, aile içi ilişkiler, fakir aileler, aile ve miras, aile ve gündelik hayat, aile ve ölüm, boşanma konularına değinilir.

Mehmet Vecihî'nin "Netice yahud Bir Yetimin Sergüzeşti" adlı eserinde evlat edinme ve aldatma konularına yer verilir. "Nerîme" ve "Hasbihâl"deyse aileyle ilgili olarak işlenen tek konu aile ve hastalıktır. "Vuslat"ta aile ve gündelik hayat aileyle ilgili tek konudur. "Hikâye-i Müntahabe Mecmuası"adlı eserde aile ve ölüm, evlat edinme, aile ve hastalığa değinilir. Sanatçının "Halime" adlı eserinde; aldatma, aile ve ölüm, fakir aileler, eşlerden birinin aileden uzaklaşması konularına yer verilir.

Genel anlamda aileyle ilgili olarak Servetifünun Dönemi'ndeki birçok hikâyede kıskançlık, büyük umutlarla evlenen kadınların evlilikte aradıkları mutluluğu bulamaması sonrasında ortaya çıkan karı-koca geçimsizliği konularına yazarlarca yer verildiği tespit edilmiştir. Bu dönem hikâyelerinde dikkat çeken bir diğer meseleyse evli kadınların mutsuzluklarıyla dolu aile tablolarıdır.

Servetifünun Dönemi'nde kaleme alınan hikâyelerde kadının toplum hayatı içinde önemli konumlara geldiği görülür. Evli kadınların salonlarda tertip edilen toplantılarda karşı cinsle çok rahat bir şekilde görüşebilmesi bu dönem hikâyelerinin dikkat çeken bir özelliğidir. Bu dönem hikâyelerinin birçoğunda artık geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına dönüşen ailelerde aile büyüklerinin karı-koca üzerindeki etkisinin azaldığı görülür. Bu döneme ait birçok hikâyede -Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) hikâyeleri başta olmak üzere- çocuk konusuna önemli ölçüde yer verildiği görülür. Ailelerin çocuk sahibi olamaması birçok çiftin üzüldüğü bir meseledir. Çocuklarının hasta oluşuna veya hastalık sonucu ölümüne üzülen ebeveynler bu dönemde kaleme alınan birçok hikâyede mevcuttur.

2.14.3. Fecriati Sanatçılarının Hikâyelerindeki Aile ile İlgili Konulara Genel Bir Bakış

Fecriati Dönemi'nde hikâye türünde eser veren iki önemli isim olarak İzzet Melih Devrim ve Cemil Süleyman Alyanakoğlu karşımıza çıkar.

İzzet Melih'in (Devrim) "Hüzün ve Tebessüm" adlı eserinde aile içi ilişkiler, aileye yardımcı elemanlar ve aldatma konusu işlenir.

Cemil Süleyman'ın (Alyanakoğlu) “Tımsal-i Aşk”ındaysa aile ve gündelik hayat, söz kesimi, nişanlanma, nişanlılık süreci, kız isteme/görücüye çıkma, mutsuz aileler ve mutsuzluk sebepleri, aile içi ilişkiler, aldatma konularına yer verilir. Sanatçının “Ukde” adlı eserinde; boşanma, aile içi ilişkiler, aile bireylerinin başına gelen kazalar, yaşlı bir kadının genç bir erkekle evliliği, azınlık aileleri, hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı, fakir aileler konularına yer verilir.

Servetifünun ve Fecriati Dönemi'nde kaleme alınan hikâyelerde aileyle ilgili işlenen konuların birbirleriyle benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

2.14.4. Millî Edebiyat Dönemi Sanatçılarının Hikâyelerindeki Aile ile İlgili Konulara Genel Bir Bakış

Millî Edebiyat Dönemi'nde Ömer Seyfettin, Reşat Nuri Güntekin, Aka Gündüz, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay başta olmak üzere birçok hikâyeci eserlerinde aile ve aile ile ilgili konulara değinmiştir.

Millî Edebiyat Dönemi'nin önemli hikâyecisi Ömer Seyfettin'in eserlerinde aileyle ilgili olarak şu konulara değinilir: aile ve ölüm, yabancı aileler, aldatma, aile ve hastalık, aile ve gündelik hayat, fakir aileler, bir erkeğin evliyken tekrar evlenmesi, başka milletten biriyle evlenme, evlenme nedeni, mutsuz aileler ve mutsuzluk sebepleri, ailede eğitim, memur aileleri, aileye damat (iç güveyisi) gelişi, aile ve ekonomik çöküş, eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi, aile bireylerinin dinî yaşamının aile içi yaşama yansıması, ailede eğitim, hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı, yaşlı bir erkeğin genç bir kadınla evliliği, evlat edinme, kız isteme, görücüye çıkma, söz kesimi, nişanlanma ve nişanlılık süreci, ilk evliliğin herhangi bir sebeple bitmesi sonrası evlenme, boşanma, yaşlı bir kadının genç bir erkekle evliliği, aile içi ilişkiler, aileye yardımcı elemanlar, aile ve miras.

Halide Edip'in (Adıvar) “Dağa Çıkan Kurt” adlı hikâye kitabında; aldatma, fakir aileler konularına yer verilirken yazarın “Harap Mabetler” adlı hikâye kitabında

yaşlı bir erkeğin genç bir kadınla evliliği, mutsuz aileler ve mutsuzluk sebepleri, aldatma, aile ve ölüm, aile içi ilişkiler konularına yer verilir.

Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) “Bir Serencam” adlı eserinde eşlerden birinin aileden uzaklaşması konusuna değinir.

Fahri Celal'in (Göktulga) “Talak-ı Selase” adlı kitabında kına gecesi, nikâh ve düğün; aldatma, eş adaylarında aranan özellikler, eş seçimi ve aileye yardımcı elemanlar konuları işlenir.

Aka Gündüz'ün “Türk'ün Kitabı” adlı hikâye kitabında aile ve savaş konusuna yer verilir. Yazarın “Zıfâf Hatırâsı” adlı eserinde tanışma, anlaşıma ve evlenmeye karar verme konusuna değinilir. Sanatçının “Türk Kalbi” adlı eserinde; eşlerden birinin hapse girmesi yanında aile ve savaş konusuna yer verilir. “Odalığın Defteri”ndeysa aileyle ilgili tek konu aile içindeki yardımcı elemanlardır.

Reşat Nuri'nin (Güntekin) “Sönmüş Yıldızlar” adlı hikâye kitabında; yaşlı bir erkeğin genç bir kadınla evliliği, boşanma, aile ve savaş, aldatma, eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi, ailede eğitim, aile ve ölüm, fakir aileler konularına yer verilirken “Eski Ahbap”ta ilk evliliğin herhangi bir sebeple bitmesi sonrası evlenme, aile ve ölüm konuları işlenir. “Recm-Gençlik ve Güzellik”te aileyle ilgili olan tek konu ise aile içi ilişkilerdir.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun “Çağlayanlar” adlı eserinde aileyle ilgili olarak hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı, kız isteme, eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi, görücüye çıkma, ölen eşin kardeşiyle evlenme, boşanma, çocuk sahibi olma, söz kesimi, nişanlanma ve nişanlılık süreci aile içi ilişkiler, aile bireylerinin dinî yaşamının aile içi yaşama yansıması, aldatma konularına yer verilmiştir. Sanatçının “Leyla Yahud Bir Mecnun'un İntikamı” adlı eserinde aile ve yangın konusu işlenirken “Haristan ve Gülistan”da; ölen eşin kardeşiyle evlenme, çocuk sahibi olma, aile içi ilişkiler, eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi, kız isteme, görücüye çıkma, söz kesimi, nişanlanma ve nişanlılık süreci, aile bireylerinin dinî yaşamının aile içi yaşama yansıması, boşanma, aldatma, hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı konularına yer verilir.

Ebubekir Hazım'ın (Tepeyran) “Eski Şeyler” adlı eserinde aile konusuyla ilgili olarak ilk evliliğin herhangi bir sebeple bitmesi sonrası evlenme, aile içinde fiziksel ve duygusal şiddet, aile ve hastalık, aile içi ilişkiler, mutsuz aileler ve mutsuzluk sebepleri, aileye yardımcı elemanlar, aile ve hastalık, fakir aileler, aile ve ölüm, kız isteme, görücüye çıkma, söz kesimi, nişanlanma ve nişanlılık sürecine değinilir.

“Memleket Hikâyeleri” eserinin yazarı Refik Halit (Karay) bu eserinde aileyle ilgili olarak şu konulara yer verir: aile içi ilişkiler, kuma getirme, evlenme nedeni, hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı, aile-alkol bağımlılığı, eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi, kına gecesi, nikâh ve düğün, eşlerden birinin aileden uzaklaşması, aldatma, fakir aileler.

Ercüment Ekrem'in (Talu) “Teravihten Sahura” adlı hikâye kitabında aileyle ilgili olarak şu konulara değinir: aile içi ilişkiler, aile ve ölüm, aldatma, eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi

Peyami Safa; “Siyah Beyaz Hikâyeler” adlı içinde çok sayıda kısa hikâye bulunan eserinde aileyle ilgili olarak şu konulara yer verir: fakir aileler, boşanma, aldatma, aile içi ilişkiler, evlenme nedeni, aile ve miras, aile ve savaş, aile ve ölüm, eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi.

Yazarın diğer bir eseri olan “Asrın Hikâyeleri”nde eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi, aile içi ilişkiler, evlenme nedeni, ilk evliliğin herhangi bir sebeple bitmesi sonrası evlenme, aile ve ölüm, yaşlı bir erkeğin genç bir kadınla evliliği, fakir aileler, aile ve miras, aile ve savaş, aldatma, aileye yardımcı elemanlar; hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı konuları işlenir.

Sanatçının “Câzibeli Kız” ve “Aşağı Katın Kiracıları” adlı eserlerinde aileyle ilgili tek konu aldatmadır. “Ava Giden Avlanır”da aileyle ilgili olarak eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi, evlenme nedeni, aldatma konularına değinilir. Sanatçının “Gençliğimiz” adlı uzun hikâyesindeyse aileyle ilgili olan tek konu evlenme nedenidir.

Memduh Şevket'in (Esental) "Hava Parası" adlı hikâye kitabında aileyle ilgili olarak aile içi ilişkiler, eşlerden birinin hapse girmesi veya sürgüne gönderilmesi, aile ve savaş konuları işlenir.

Sanatçının "Veysel Çavuş" adlı eserinde aile ve savaş konusuna yer verilirken "İhtiyar Çilingir" adlı eserinde ise eş adaylarında aranan özellikler ve eş seçimi konularına değinilir. Sanatçının "Gödeli Mehmet" adlı eserinde; aile ve savaş, eşlerden birinin hapse girmesi veya sürgüne gönderilmesi, aile içi ilişkiler konularına yer verilir. "Otlakçı" adlı hikâye kitabındaysa aileyle ilgili olarak aileye gelin veya damat gelişi, memur aileleri, aldatma, mutlu aileler ve mutluluk sebepleri konuları ele alınır.

Selami İzzet (Sedes) "Geceye Âşık" adlı hikâye kitabında aileyle ilgili olarak şu konulara yer verir: Hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı, aile içi ilişkiler, yaşlı bir erkeğin genç bir kadınla evliliği, ailede eğitim, aldatma, boşanma, aile ve miras .

Raif Necdet (Kestelli) "Hisler ve Fikirler"de aile ve gündelik hayat yanında aile içi ilişkiler konusuna değinir.

Selahattin Enis (Atabeyoğlu) "Sara" adlı hikâye kitabında aileyle ilgili olarak aldatma, aile ve sağlık konularına değinir.

Osman Cemal (Kaygılı) "Çuvalcı Şeyhi'nin Halefi" adlı hikâye kitabında aile ve ölüm konusuna değinirken "Altın Babası"nda aile içi ilişkiler konusunu işler.

Münir Süleyman (Çapanoğlu) "Düğün Gecesi-Sağır Güveyin Muaşakası" adlı hikâye kitabında aileyle ilgili olarak sadece evlenme nedeni konusuna yer verir.

Millî Edebiyat Dönemi'nde kaleme alınan hikâyelerde -Refik Halit'in (Karay) hikâyeleri başta olmak üzere birçok hikâyede- Anadolu'daki ailelerin yaşamlarına yer verilir. Anadolu'daki ailelerin eğitimsizliği, fakirliği, yaşanan savaşların ailelere etkisi bu dönem hikâyelerinde en fazla işlenen konulardır. 1920'li yılların başlarında kaleme alınan hikâyelerde köşk ve konaklarda yaşayan ailelerin apartmanlarda ikamet etmeye başlaması, iş sahibi ve eğitilmiş olan evli kadınların

çoğalması anlatılmaktadır. Bunlar diğ er edeb i d onemlerde kaleme alınan hik âyelerde görülmeyen konulardır.

Sonuç olarak Batı Etkisindeki Türk edebiyatının her aşamasında kaleme alınan hik âyelerde aile önemli bir konu olarak okuyucunun karşısına çıkar. Bazı d onemlerde aileyle ilgili belli konulara diğ er konulardan daha fazla yer verildiği görülür. Bu açıdan bakıldığında Tanzimat D onemi'nde aileye yardımcı elemanlar, aile içi ilişkiler; Servetif unun D onemi'nde mutsuz aileler, aldatma; Millî Edebiyat D onemi'nde aile ve savaş, kırsal kesimdeki aileler konuları ön plana çıkar.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Aile, insanoğlunun öteden beri sahip olduğu önemli bir toplumsal kurumdur. Aile insanın doğumla birlikte üyesi olduğu toplumun yaşama biçimini öğrendiği ve öğrendiklerini kendisinden sonra gelen kuşaklara aktardığı faal bir yapıdır. Bir aile belirli süreçler izlenerek kurulup gelişmektedir. Bütün aşamaların kendine has özellikleri mevcuttur. Aile zaman geçtikçe rolü değişse de toplumsal yapının şekillenmesinde etkisi olan önemli bir kurum olmaya devam etmektedir.

Aile ilk insandan itibaren bütün toplumlar da var olan bir kurum olduğundan geçmişten günümüze pek çok düşünürün ve araştırmacının ilgisini çekmiş ve çeşitli incelemelerin konusu olmuştur.

Birey ve toplum arasındaki bağın oluşturulduğu, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel hayatın başladığı ilk sosyal ortam olan aile sosyal bilim araştırmalarında özellikle sosyolojide önemli bir inceleme alanıdır. Aile sosyolojisi; sosyolojinin bir alt dalı, uzmanlık alanıdır. Sosyolojide aileye yönelik birçok kuram ve yaklaşım mevcuttur. Kuramların geçmişe göre bugün daha fazla çeşitlendiği görülmektedir. Sosyologlar aile süreçlerinin anlam ve önemini birbirinden çok farklı şekillerde yorumlayabilmektedir.

Çağdaş toplumlar sağlıklı bir toplumun ilk şartı olarak sağlıklı aileyi göstermektedir. Bundan dolayı bütün milletler aileyi çıkarttıkları yasalarla korumaya, ailenin refah düzeyini yükseltip aileyi güçlendirmeye çalışmaktadır. Türkiye’de de ailenin korunması ve güçlendirilmesi gerçeği giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ulusal politikalar oluşturulmakta, yaygın ve örgün eğitim programlarına amaçlar konulmaktadır.

Türkiye’de geçmişten günümüze aile sosyolojisi bağlamında aile ve ailenin değişik boyutları hakkında çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar genellikle üniversiteler bünyesinde ve bireysel çabalarla başlamış giderek devlet kurumlarının da bu konuyu üstlenmesiyle daha fazla ilgi görmeye başlamıştır.

Türk ailesini Türk milletinin tarihsel sürecini dikkate alarak İslamiyet öncesindeki Türk ailesi ve İslamiyet sonrasında Selçuklu, Osmanlı Dönemleri; hususen de Tanzimat ve Cumhuriyet Dönemi Türk ailesi şeklinde dönemlere ayırmak mümkündür.

Türk ailesinin genel karakteristik özelliklerine bakıldığında özetle şunlar karşımıza çıkar: Öteden beri Türk ailesinde üç kuşağın bir arada yaşadığı aile sayısı oldukça düşüktür. Türk ailesi daha çok çekirdek aile hüviyetindedir. Türkler arasında mevcut normlara göre karı-koca arasında -özellikle kırsalda- bariz bir yaş farkı yoktur. Aile içindeki otoritenin paylaşımında kocanın daha fazla pay aldığı, kadının da ailede alınan kararlarda büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir.

Sosyal bilimlerde birçok alanın birbiriyle ilişkili olduğu; bazılarının ise birbirleriyle daha sıkı bir ilişkiye sahip olduğu bilinmektedir. Bu anlamda sosyoloji ve edebiyat arasında özellikle roman ve hikâye türü bağlamında çok sıkı bir ilişki vardır. Bir sosyolog; toplumların yapısını, yaşamını, o toplumu diğer toplumlardan ayıran özellikleri araştırmaya çalışırken o toplumun edebî ürünlerine başvurabilir. Toplumla ilgili araştırmalarda edebî metinlere başvurmak gerekli ve etkili bir yöntemdir. Özellikle belirli bir zaman dilimiyle ilgili gerçekleştirilecek araştırmalarda edebî eserler; araştırmanın kapsamına giren dönemin tarih, kültür vb. unsurlarını tam anlamıyla çözümlemeye ve anlamada önemli bir konumdadır. Aynı şekilde bir edebiyatçı da bir döneme ait edebî eserleri incelerken sosyolojinin epistemolojik ve metodolojik birikiminden yararlanarak yazarın ve eserin ortaya çıktığı sosyolojik vasatı da göz önünde bulundurarak bu eserlerin edebî niteliklerini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Edebî eserlerin tümünün, yaşadığı toplumu ele alırken toplumun en küçük birimi olan aileyi de işlemesi doğal bir durumdur. Aile, Türk yazarlar tarafından çeşitli edebî türler içerisinde ele alınmıştır. Aileyi işleyen türlerden biri de hikâyedir.

Türk edebiyatında Batılı anlamda ilk hikâye örnekleri Tanzimat ve sonrasında okuyucunun karşısına çıkar. Cumhuriyet öncesi Türk hikâyesini; Tanzimat, Servetifünun, Fecriati ve Millî Edebiyat Dönemi hikâyesi şeklinde dört dönemde incelemek mümkündür. Ayrıca Servetifünun'un ve Fecriati'nin dışında kalan bağımsız yazarlar da verdikleri eserlerle Türk hikâyeciliğine katkı sağlamışlardır.

1870'li yıllarda ortaya çıkıp gelişim göstermeye başlayan modern Türk hikâyesi, toplumdaki değişimi okuyucuya aktarır. Türk hikâye yazarları insanı,

kültürü ve bunlardaki değişimi anlatmaya çalışmıştır. Modern Türk hikâyeciliğinin geniş bir konu dağılımı vardır. Bu geniş yelpazede aile önemli bir konumdadır.

Tanzimat'tan Cumhuriyet Dönemi'ne kadar geçen zaman hem Türk halkı hem de Türk hikâyeciliği açısından önemli bir zaman dilimidir. Günümüz Türk hikâyeciliğini tam anlamıyla değerlendirebilmek için bu türün Türk edebiyatında doğduğu, ilk örneklerinin verilip ardından orijinal ürünlerin ortaya konulduğu bu zaman zarfına yani Cumhuriyet öncesi Türk hikâyeciliğine dikkatle eğilmek gerekir.

Ahmet Mithat'tan Memduh Şevket'e (Esental) kadar birçok Türk hikâyecisi eserlerinde aileyi birçok bakımdan konu olarak ele almışlardır. O dönemki Osmanlı ailesini incelemek isteyen araştırmacılar için Türk hikâyesi zengin bir kaynaktır.

Cumhuriyet öncesi döneme ait bin kırk iki³² hikâyenin aile kurumuyla ilişkisi bağlamında incelenmesi sonucunda hikâyelerde; ailenin kuruluşu ve gelişmesi, aileyi dağıtan veya derinden sarsan olaylar ve bu olayların sebepleri, aile içi ilişkiler, aileye yardımcı elemanlar, ailede eğitim, aile ve sağlık, miras, evlat edinme, ailelerin ekonomik ve mesleki durumları, yabancı ve azınlık aileler, mutlu ve mutsuz aile tabloları, aile ve gündelik hayat, hikâye kahramanlarının aile ve aileyle ilgili meselelere bakışı konularına değinildiği tespit edilmiştir.

Tanzimat Dönemi'nde aile ile ilgili konulara değinen hikâyelerde aile içindeki yardımcı hizmetlilerin aile içi yaşantıya olan etkilerinin çok fazla olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca bu döneme ait hikâyelerde o günün koşullarına göre gerçekçi olmayan yapay aile tablolarının yazarlarca oluşturulduğu tespit edilmiştir. Bu dönem hikâyelerinde yazarların ders verme amacı gütmeleri de dikkat çeken diğer önemli bir noktadır.

Servetifünun Dönemi'nde kaleme alınan hikâyelerde artık kadının sosyal hayat içerisinde önemli bir konuma sahip olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Birçok eserde evli kadınların salonlardaki toplantılara katıldığı görülmektedir. Bu döneme

³² İncelenen hikâye kitabı sayısı yüz yirmi ikidir ve bu kitaplar toplam otuz yedi sanatçıya aittir. Hikâye kitaplarından elli altı tanesi Arap alfabesiyle basılmıştır. Arap alfabesiyle basılmış kitapların içinde yüz seksen dokuz hikâye mevcuttur.

ait birçok hikâyede geniş aileden çekirdek aileye evrilen ailelerde aile büyüklerinin karı-koca arasındaki ilişkiye olan etkilerinin azaldığı tespit edilmiştir.

Servetifünün Dönemi'ne ait birçok hikâyede -Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) hikâyeleri başta olmak üzere- çocuk konusuna sıklıkla yer verilir. Çocuklarının hasta oluşu, hastalık sonucu ölümü sebebiyle derin acılar çeken anne-babalar birçok hikâyede okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Bazı hikâyelerdeyse çocuk sahibi olamayan karı-kocaların bu durum karşısındaki üzüntüsü işlenir.

Fecriati; içerik, üslup, dünya görüşü, sanat anlayışı başta olmak üzere birçok yönüyle Servetifünün'un devamı niteliğindedir. Bu benzerliğin izlerine hikâye türündeki eserlerde de rastlanır. Her iki edebî oluşumda da aileyi ele alan hikâyeler mevcuttur. Her ikisi de aileyi aynı üslup ve bakış açısıyla işler. Servetifünün hikâyelerinde görülen hasta çocuklar ve onlara üzülen anne-babalar, evlilikte aradığı mutluluğu bulamayan hayalperest, mutsuz ve kıskanç kadınlar Fecriati sanatçılarının hikâyelerinde de okuyucunun karşısına çıkar.

Millî Edebiyat Dönemi'nde İstanbul dışındaki ailelerin hayatlarına da yer verilmeye başlanır. Kırsal kesimdeki aileleri olumsuz anlamda etkileyen fakirlik, eğitimsizlik ve savaşın sebep olduğu yıkım bu dönem hikâyelerinde en fazla işlenen konular olur.

Millî Edebiyat Dönemi'nde kaleme alınan hikâyelerde İstanbul'daki -özellikle 1920'li yıllarda- eski konak ve köşk hayatının yerini yavaş yavaş apartman hayatının alması dikkat çekmektedir. Bu dönemde dikkat çeken diğer bir husus da eğitilmiş ve evin geçimi konusunda kocasının yanında sorumluluk alabilen eş tipinin hikâyelerde yer almasıdır.

Millî Edebiyat Dönemi'ne ait hikâyelerde yazarlar izlenimlerini gerçekçi bir bakış açısıyla eserlerine yansıtmışlardır. Bu dönem yazarları kırsal kesimde yaşayan ailelerin çektiği sıkıntıları gerçekçi bir şekilde okuyucuya yansıtmaya çalışmışlardır.

Cumhuriyet öncesi döneme ait hikâyelerde aileyle ilgili en fazla işlenen konular şunlardır: “ailenin kuruluşu ve gelişmesi”, “aile içi ilişkiler”, “aile ve

gündelik hayat”, “boşanma, aldatma, ölüm ve savaş gibi aileyi dağıtan veya derinden sarsan olaylar”.

Tanzimat ve sonrasındaki süreç, Osmanlı toplumunda değişimin kendisini en fazla hissettirdiği dönemdir. Bu zaman zarfında Türk ailesi Batı kültüründen etkilenir. Cumhuriyet öncesi dönemde kaleme alınan hikâyeler aracılığıyla Türk ailesinde tespit edilen değişiklikler kısaca şu şekildedir: Kadının sosyal hayat içerisindeki rolü bu dönemde güçlenir. Gençlerin kendi kararlarıyla gerçekleştirdikleri evliliklerde artış görülür. Şehirli ailelerin mesken tipleri değişir. Çeşitli sebeplerden dolayı boşanmalar artar. Aileye maddi anlamda kocanın yanında eşi de katkı sağlamaya başlar. Geniş aile yapısı giderek çekirdek aile yapısına dönüşmeye başlar. Çocukların eğitiminde dadı veya mürebbiyelerin rolünü resmî veya özel eğitim kurumları üstlenir. Aile üyeleri eskiye nazaran boş vakitlerini daha fazla birlikte geçirmeye başlar. Ailelerin gündelik hayatı içerisinde Batı tarzı giyim-kuşam, mobilya, yeme-içme, boş zamanları değerlendirme daha fazla yer almaya başlar.

Sonuç olarak; Türk hikâyesinde aile konusu modern Türk hikâyeciliğinin ilk örneklerinden itibaren yazarların sıkça başvurduğu bir konu olmuştur. Hikâye türünün ilk örneklerinin verildiği Tanzimat Dönemi’ne ait hikâyelerde konu edinilen aileler çoğunlukla İstanbul’daki ailelerdir. Bu döneme ait hikâyelerde hizmetlilerle dolu evlerde Batılılaşmaya daha yeni başlamış olan şehirli aileler göze çarparken çok az sayıdaki eserde kırsal kesimde yaşayan aileler okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Servetifünun Dönemi’nde şehirli ailelerin yaşamlarını ele alan hikâyelerde aşk, kıskançlık, hastalığın aile üzerindeki etkileri ve ailelerin mutsuzlukları en fazla işlenen konular olmuştur. Ayrıca bu dönemde sanatçılar gerçekçi bir şekilde tasvir ettikleri aileleri gerek gülünç gerekse yanlışlıklarla dolu ilişki yapılarıyla okuyucunun karşısına çıkarmışlardır. Millî Edebiyat Dönemi’nde aile hem millî hem de sosyal yönüyle geniş bir bakış açısıyla hikâyelerde ele alınmıştır. Bu dönemde kaleme alınmış hikâyelerde; Anadolu’da yaşayan fakir ailelerin hayatları, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele sonrası Doğu ile Batı kültürü arasında gidip gelen

ailelerdeki karı-koca ilişkileri, aldatma ve boşanma aileyle ilgili konular olarak işlenir.

Bu tez çalışmasından şu sonuca ulaşılmıştır: Cumhuriyet öncesi dönemde kaleme alınan hikâyelerde yazarların aile ile ilgili konulara birçok eserde yer verdiği görülmüştür. İncelenen hikâyelerden yola çıkılarak özellikle bu süreçteki -1870 ile 1923 yıllarında- Türk ailesinin yapısını görmek ve Türk ailesindeki değişimin izlerini takip etmek mümkündür.

Bu tez çalışması sonucunda edindiğimiz birikime dayanarak bu konuyla ilgili ileride yapılacak çalışmalara ışık tutması amacıyla birtakım önerilerimiz bulunmaktadır. Bu öneriler aynı zamanda bu çalışmaya ek olarak neler yapılabileceğiyle de ilgilidir.

Türk ailesiyle ilgili edebiyat araştırmalarında edebî eserlerden elde edilen tespitler sayısal verilere indirgenerek bu sayısal verilerle oluşturulan grafik ve tabloların araştırmaya eklenmesiyle bu konudaki çalışmaların daha nesnel ve anlaşılır hâle getirilmesi sağlanabilir. Gündelik hayat içerisindeki ailenin yani yaşayan, dinamik ailenin durumuna ağırlık verilmelidir. Bu sayede çalışma daha geniş kitlelerin ilgisini çekebilecek bir yapıya kavuşabilir. Geçmişle günümüz arasında kıyaslamalar yapılarak Türk ailesinin geçmişi ile günümüz arasındaki değişimi gözlemlenebilir. Türk ailesiyle ilgili gerçekleştirilen sosyolojik çalışmaların verileriyle edebiyat araştırmalarının verileri karşılaştırılarak gerçek ile kurmaca arasındaki fark ve benzerlikler görülebilir.

Bu çalışmanın devamı niteliğinde sayılabilecek “Cumhuriyet Dönemi Türk hikâyelerinde aile” ile ilgili bir tez çalışması/çalışmaları yapıldığı takdirde Türk hikâyeciliğinin başlangıcından bugününe değin aile konusunun yazarlar tarafından nasıl ele alındığı tam anlamıyla görülebilir. “Edebî metinlerde aile” konusuyla ilgili yapılmış çalışmalar için bir bibliyografya hazırlanabilir. Bu sayede aile ile ilgili yapılacak edebiyat araştırmaları başta olmak üzere birçok araştırmaya veri sağlanmış olacaktır. Üniversitelerin veya başka kurumların geliştireceği projelerle, Arap alfabesiyle basılmış Türk edebiyatına ait hikâye kitapları Latin alfabesine

aktarılabılır. Bu sayede araştırmacılar bu kitaplarla ilgili çalışmaları daha kolay ve hızlı bir şekilde sürdürme imkanına kavuşacaktır.

Edebiyat araştırmacıları ve sosyologlar aile konusuyla ilgili ortak çalışmalar gerçekleştirebilir. Bu sayede bu konudaki çalışmalara daha geniş bir perspektiften yaklaşılmış olur. Üniversitelerde lisans ve lisansüstü öğrenim düzeylerinde Türk dili ve edebiyatı alanında temel düzeyde sosyoloji dersleri müfredata eklenerek bu alanda öğrenim gören öğrenciler edebiyat ve sosyolojinin ortak konu alanına giren çalışmalar konusunda belirli bir düzeyde yeterlilik kazanabilir.

KAYNAKÇA

- Abdullah Zühdi. (2017). *Rehgüzâr-i matbuâtta*. (Dü.: S. Günaydın) Ankara: Cümle Yayınları.
- Abdülaziz Bey (1995). *Osmanlı âdet, merâsim ve tabirleri toplum hayatı*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Adıvar, H. E., Karaosmanoğlu, Y. K., Atay, F. K., Mehmet Asım. (r. 1338). *İzmir 'den Bursa'ya, hikâyeler, mektublar ve yunan ordusunun mes'uliyetine dair bir tetkik*. İstanbul: Akşam-Teşebbüs Matbaası.
- Adıvar, H. E. (1967). *Harap mabetler* (3. b.). İstanbul: Atlas Kitabevi.
- . (1981). *Dağa çıkan kurt*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ağdemir, S. (1991). Aile ve eğitim. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(1), 11-13.
- Ahmet Hikmet Müftüoğlu. (r. 1308). *Leyla yahud bir Mecnun'un intikamı*. İstanbul: Asır Kütüphanesi.
- . (1969). *Haristan ve gülistan* (3. b.). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- . (1971). *Çağlayanlar*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Ahmet İhsan. (r. 1307). *Küçük fıkralar*. İstanbul: Âlem Matbaası.
- . (r. 1308a). *Bahse ne dersiniz*. Konstantiniye: Âlem Matbaası.
- . (r. 1308b). *Postacı*. Konstantiniye: Âlem Matbaası.
- Ahmet Mithat Efendi. (2001). *Letaif-i rivayat* (1. b.). (Dü.: F. Gökçek, S. Çağın) İstanbul: Çağrı Yayınları.
- . (2013). *Durub-ı emsal-i osmaniye: Şinasi hikemiyatının ahkâmı -tasvir-* (1. b.). (Dü.: İ. Enginün, Dü.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ahmet Rasim. (r. 1307). *İlk sevgi*. İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası.
- . (r. 1308a). *Mehâlik-i hayat*. İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- . (r. 1308b). *Meyl-i dil*. Konstantiniye: Matbaa-i Ebuzziya.

- . (r. 1308c). *Tecârib-i hayat*. İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- . (r. 1310). *Afife*. İstanbul: Âlem Matbaası.
- . (r. 1311). *Numûne-i hayal*. İstanbul: Âlem Matbaası-Ahmet İhsan ve Şürekâsı.
- . (r. 1315). *Nâkâm*. Konstantiniye: Mâlumât Matbaası.
- . (r. 1316a). *Bir sefîlenin evrâk-ı metrûkesi*. Konstantiniye: Babıali Caddesinde 38 Numaralı Matbaa.
- . (r. 1316b). *Endişe-i hayat*. İstanbul: Bab-ı Âli Caddesinde 38 Numaralı Matbaa.
- . (r. 1339). *İki günahsız sevdâ*. İstanbul: İkdâm Matbaası.
- . (2015). *İki güzel günahkâr*. (Dü.: H. Aydın) İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Aka Gündüz. (r. 1327). *Türk kalbi*. İstanbul: Matbaa-i Hukukiye Matbaası.
- . (r. 1329). *Türk'ün kitabı*. İstanbul: Selanik Matbaası.
- . -Enes Avni müstearıyla-. (r. 1330a). *Odalığın defteri*. İstanbul: Cem'i Kütüphanesi.
- . (r. 1330b). *Zıfâf hatırası*. İstanbul: Cem'i Kütüphanesi.
- Akalın, Ş. H. (2011). Aile, *Türkçe sözlük* (57). Ankara: TDK Yayınları.
- Akarsu, B. (1975). Değer. *Felsefe terimleri sözlüğü* (44). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Aktaş, G. (2015). Türkiye'de aile sosyolojisi çalışmalarına genel bir bakış. *Sosyoloji Konferansları*, (52), 419-441.
- Akyüz, K. (1995). *Kenan, modern Türk edebiyatının ana çizgileri 1860-1923*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Akyüz, Y. (1991). Tanzimat döneminde ailenin eğitim görevlerine ilişkin yeni görüşler. *Türk aile ansiklopedisi* (c. 3, 439-445). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

- Alan, S. (2005). *Sâmiha Ayverdi'nin eserlerinde üç temel mekân: konak, köşk ve yalı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Ali, K. K., Öğüt, S. (1993). Çok evlilik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi*, (c. 8, 365-369). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Arda, E. (2003). Aile. *Sosyal bilimler el sözlüğü* (11). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arslantürk, Z., Amman, M. Tayfun. (2012). *Sosyoloji* (8. b.). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Ataker, B. (2019). *1908-1923 arası Türk hikâyesinde gündelik hayat*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.
- Atalay Beşir vd. (1992), *Türk aile yapısı araştırması*, Ankara: DPT Yayınları.
- Atalı, M. (1991). Boşanma. *Türk aile ansiklopedisi* (c. 1, 195-199). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Ayan, D. (2012). “Aile ve hukuk”. A. Kasapoğlu ve N. Karkıner (ed.), *Aile sosyolojisi* (3. b.). (212-236). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aybey, S. (2018). Ailenin dinî değerleri aktarmadaki rolü ve bu süreçte dikkat edilmesi gereken ilkeler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 544-560.
- Aydemir, M. A., Tecim, E. (2012). Türk toplumunda aile ve dinin sosyal sermaye potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (28), 43-59.
- Aydın, M. (1990). Aile din ilişkisi. *Türk Edebiyatı*, 202, 67-69.
- Aydın, M. A. (1992). “Osmanlılarda aile hukukunun tarihî tekamülü”. *Sosyo-kültürel değişme sürecinde Türk ailesi* (c. 2, 434-455). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Aytaç, G. (2013). *Karşılaştırmalı edebiyat bilimi*. (3. b.). İstanbul: Say Yayınları.

- Bağlı, M., Sever, A. (2005). Tabulaştırılan/tabulaşan kurumun (ailenin) kurbanlıklar edinme pratiği: levirat ve sororat. *Aile ve Toplum Dergisi*, 8(8), 9-22.
- Bakır, İ. (1991). Ailenin yaşama mekanı: ev. *Türk aile ansiklopedisi* (c. 2, 462-468). Konya: T.C. Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Baran, A. G. (2004). Türkiye’de aile içi iletişim ve ilişkiler üzerine bir model denemesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (1), 31-41.
- Bardakoğlu, A. (1991). Türk aile hukukunun tarihî gelişimi. *Türk aile ansiklopedisi* (c. 2, 609-616). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Başlangıcından bugüne Türk öykü kitapları zamandizini (1867-1993), *Adam Öykü* (3) 1996, s. 131-146.
- Canatan, K., Yıldırım, E. (2016). *Aile sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Yayınları.
- Cansever, T. (2002). Türk evinin mimarisi. *Türkler ansiklopedisi* (c. 12, 434-443). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Cebeci, D. (1993). *Tanzimat ve Türk ailesi-sosyal değişme açısından Tanzimat İstanbul’unda Türk ailesi üzerine bir inceleme-*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- . (2009). *Tanzimat ve Türk ailesi sosyal değişme açısından Tanzimat İstanbul’unda Türk ailesi üzerine bir inceleme* (1. b.). İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Cemil Süleyman. (2014). *Bütün hikâyeler*. (Dü.: A. Akın) İstanbul: Papersense Yayınları.
- Çetişli, N. vd. (2007). *İkinci Meşrutiyet Dönemi Türk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetişli, İ. vd. (2014). *Cumhuriyet Dönemi Türk nesri* (3. b.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çıkla, S. (2016). *Edebiyat ve hastalık*. İstanbul: Kapı Yayınları.

- Çıkla, S., Çetin, M. A. (2017). *Eski harfli hikâye kitapları ve romanları bibliyografyası*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları..
- Çoban, A., Özbesler, C. (2009). Türkiye’de aileye yönelik sosyal politika ve hizmetler. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 18(18), 31-42.
- Çoruhlu, Y. (2001). Kasır. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi* (c. 24, 555-558). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Demir, N. (2015). “Aile kuramları”. B. Ş. Kütük ve N. G. Ergen (ed.), *Aile sosyolojisi* (70-90). Erzurum: T.C. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Dere, M. (2014). *Türk hikâyesinde konak ve yalı (1870-2000)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Dizdaroğlu, H. (1975). Halit Ziya Uşaklıgil’in hikâyeciliği. *Türk Dili*, 32(286), 53-65.
- Doğan, İ. (1991). Aile kavramının alanı. *Türk aile ansiklopedisi* (c. 1, 22-24). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu.
- . (2009). *Dünden bugüne Türk ailesi sosyolojik bir değerlendirme*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- . (1992). “Tanzimat sonrası sosyo-kültürel değişimler ve Türk ailesi”. *Sosyo-kültürel değişme sürecinde Türk ailesi* (c. 1, 168-190). Ankara: T.C. Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- . (2016). *Türk aile sosyolojisi tarih-gelenek-modern zamanlar*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Doğru, T. (2003). *Ahmet Râsim’in hikayeleri (endişe-i hayat gam-ı hicran, iki günahsız sevda, ilk sevgi) metin-tahlil-indeks*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Duvarcı, A. (1991). İslamiyet öncesi Türk edebiyatında aile. *Türk aile ansiklopedisi* (c. 2, 392-399). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Emin Nihat Bey. (1978-1981). *Müsâmeretnâme gece hikâyeleri* (1. b.). (Dü.: M. İ. Uzun) İstanbul: Tercüman Gazetesi.
- Ercüment Ekrem. (r. 1341). *Teravihten sahura*. İstanbul: Orhaniye Matbaası.
- Erdem, M. (1991). Dinler ve Aile. *Türk aile ansiklopedisi*, c. 2, 341-352. Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Erkal, M. (1984). *Sosyal meselelerimiz ve sosyal değişme*. Ankara: Mayaş Yayınları.
- Eröz, M. (1977). *Türk ailesi*. İstanbul: MEB Devlet Kitapları Yayınları.
- Ersoy, F. (2017). *Aile ve modernite*. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları.
- Ertürk, S. (1979). *Eğitimde program Geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Escarpit, R. (1992). *Edebiyat sosyolojisi*. (Çev.: H. Portakal) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Esen, N. (1991). Türk romanında aile. *Türk Aile ansiklopedisi* (c.2, 405-412). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Esendal, M. Ş. (1983). *Otlakçı* (3. b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- . (1988). *Gödeli Mehmet*. (Dü.: M. Uyguner) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- . (1984a). *İhtiyar çilingir*. (Dü.: M. Uyguner) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- . (1984b). *Veysel Çavuş*. (Dü.: M. Uyguner) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- . (1997). *Hava parası* (2. b.). (Dü.: M. Uyguner) Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Eşkinat, R. (2013). “Aile ve ekonomi”. Eşkinat, R. (ed.). *Aile ekonomisi*. (44-69). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Fahri Celal. (2017). *Kedinin kerameti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fatma Aliye Hanım. (2009). *Nisvân-ı İslam (Osmanlı'da kadın)*. (Dü.: O. Sakin) İstanbul: Bizim Kitaplar Yayınları.

- Fatma Makbûle Leman. (r. 1331). *Ma'kes-i hayal*. İstanbul: Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1945). Türk aile sosyolojisi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, (3-4), 252-282.
- Gökçe, B. (1998, 25-27 Mayıs). *Türkiye’de aile araştırmalarının tarihî gelişimi*. T.C. Devlet Bakanlığı Aile Araştırma Kurulu Başkanlığı 3. Aile Şûrası’nda sunuldu, Ankara.
- . (2004). *Türkiye’nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumları*. Ankara: Savaş Yayınları.
- . (2012). “Türk toplumunda aile yapısı”. A. Kasapoğlu ve N. Karkıner (ed.), *Aile sosyolojisi* (3. b.). (50-83). Eskişehir: T. C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gökkaya, E. K. (2012). Osmanlı döneminde İstanbul’da günlük yaşam ve Türk resim sanatında çağdaş dönem öncesine yansımaları. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(2), 52-73.
- Gököz, G. (2013). *Fenerbahçe semti’nde 19. yüzyılda inşa edilen Sayfiye köşklerinin incelenmesi ve koruma sorunları üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güntekin, R. N. (r. 1335). *Recm-geçlik ve güzellik*. İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi.
- . (1993). *Sönmüş yıldızlar* (11. b.). İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- . (2000). *Eski ahibâb* (6 b.). İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Gürbüz, E. (2009). *Tarih içerisinde İstanbul’daki mesire olgusu ve mesire alanlarının geçirdikleri değişimin Kağıthane mesiresi örneği üzerinden irdelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gürpınar, H. R. (1966). *Kadınlar vaizi*. İstanbul: Atlas Kitabevi.

- Güzel, S. (2001). *Sosyo-kültürel yapı ve değerler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Işın, E. (1985). 19. yüzyılda modernleşme ve günlük hayat. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye ansiklopedisi* (c.2, 538-562). İstanbul: İletişim Yayınları.
- İleri, S. (1975). Türk öykücülüğünün genel çizgileri. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 32(286), 2-29.
- İmamoğlu, E. O. (1991). Aile içinde kadın-erkek rolleri. *Türk aile ansiklopedisi*, (c.3, 832-835). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- İzzet Melih. (1922). *Hüzün ve tebessüm* (2. b.). İstanbul: Sabah Matbaası.
- Kal'a, A. (1993). "XIX. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti'nde ailenin iktisadi yapısı". *Sosyo-kültürel değişme sürecinde Türk ailesi* (c. 1, 301-307). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Karaca, A. (1991). Düğün. *Türk Aile Ansiklopedisi* (c.1, 374-381). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Karakışla, Y. S. (2014). *Osmanlı hanımları ve hizmetçi kadınlar (1869-1927)*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2006). *Bir serencam* (5. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karataşer, B., Öztürk S., (2018). Osmanlı dönemi ulaşımında raylı sistemler üzerine bir inceleme: İstanbul tramvay örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 51-59.
- Karay, R. H. (1995). *Memleket hikâyeleri*. (Dü.: E. Karay) İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kasapoğlu, M. A. (1998, 25-27 Mayıs). *Günümüzde aile araştırmaları*. T.C. Devlet Bakanlığı Aile Araştırma Kurulu Başkanlığı 3. Aile Şûrası'nda sunuldu, Ankara.
- Kaya, S. (2005). *Ahmet Râsim'in hikâyeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* , X (36), 381-404.
- Koçu, R. E. (1981). *İstanbul tulumbacıları*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Koçu, R. E. (1961). Bendler mesîresi. *İstanbul ansiklopedisi* (c.5, 2501-2503). İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi Yayınları.
- Köse, S. (1998). Hülle. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi* (c.18, 475-477). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kudret, C. (1977). *Türk edebiyatında hikâye ve roman* (2. b.). (2 cilt). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Kurtkan, Â. (1980). *Sosyoloji* (3. b.). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Lekesiz, Ö. (2000). Türk öykücüleri ve öykü kitapları zaman dizini (1890-2005). *Hece* (46-47-Türk Öykücülüğü Özel Sayısı), 521-558.
- Lewis, B. (2006). *Osmanlıda Günlük Yaşam*. (Çev.: B. S. Aydaş) Ankara: Adapa Yayınları.
- Maden, A. (1991). Türkiye’de akrabalık ilişkileri ve türleri. *Türk aile ansiklopedisi* (c.1, 96-108). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Maden, H. A. (1991). Evlenme ve evlenme şekilleri. *Türk aile ansiklopedisi* (c.2, 493-508). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Maden, H. A. (1991). Kuma. *Türk aile ansiklopedisi* (c.2, 704-705). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Mehmet Celal. (r. 1317). *Solgun Yedigârlar*. İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- . (r. 1318a). *İsmete taarruz*. İstanbul: A. Asaduryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- . (r. 1318b). *Piyano*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- . (r. 1324). *Zindan kapısında*. İstanbul: Matbaa-i Ahmet Kâmil.

———. (2014). *Mehmet Celal'in hikâye ve romanları*. (Dü.: N. Şen) Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.

Mehmet Rauf . (r. 1325a). *Âşıkâne*. İstanbul: Hilal Matbaası.

———. (r. 1325b). *İhtizar*. İstanbul: Hilal Matbaası.

———. (r. 1330a). *Hanımlar arasında*. İstanbul: Kanaat Matbaası.

———. (r. 1330b). *Kadın isterse*. İstanbul: Melâl Matbaası.

———. (1920). *Pervaneler gibi*. İstanbul: Orhaniye Matbaası.

———. (r. 1338). *İlk temas ilk zevk*. İstanbul: Kütüphane-i Sûdî.

———. (2007). *Mehmet Rauf seçme hikâyeler*. (Dü.: R. Tarım) İstanbul: 2007.

———. (2011). *Üç hikâye*. (Dü.: R. Tarım) İstanbul: Özgür Yayınları.

———. (2017). *Son emel*. İstanbul: Mühür Kitaplığı Yayınları.

Mehmet Rifat. (r. 1326). *Gönüllü/henüz on altı yaşında*. İstanbul: Artin Asaduryan Matbaası.

Mehmet Vecihî. (r. 1314a). *Halime*. Dersaadet: İkdâm Matbaası.

———. (r. 1314b). *Hikâye-i muntahabe mecmûası*. Dersaâdet: İkdâm Matbaası.

———. (r. 1314c). *Nerîme*. İstanbul: Malumat Matbaası.

———. (r. 1315a). *Hasbihâl*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası.

———. (r. 1315b). *Netîce yahud bir yetimin sergüzeşti*. İstanbul: Asır Matbaası.

———. (r. 1315c). *Vuslat*. İstanbul: Asır Matbaası.

Mert, S. (1991). Aile ve sağlık. *Türk aile ansiklopedisi* (c.3, 839-842). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırm Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Mustafa Reşit. (r. 1304). *Bir çiçek demeti*. İstanbul: Matbaa-i Ebizziya.

———. (r. 1312). *Tesâvir-i hayat*. İstanbul: İstapan Matbaası.

Münir Süleyman. (r. 1330). *Düğün gecesi sağır güveyin muaşakası*. İstanbul: Mesâî Matbaası.

- Nâbizâde Nâzım. (2015). *Karabibik ve diğer hikâyeler*. (Dü.: S. Çağan, N. Kurudere) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Nayır, Y. N., Ertop, K. (1982). *Tanzimattan günümüze türk hikâye antolojisi*. (Dü.: Y. N. Nayır, K. Ertop) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Okay, O. (1991). Şiirimizde aile Tanzimattan günümüze. *Türk Aile Ansiklopedisi* (c.2, 413-421). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1985). Osmanlı İmparatorluğu'nda millet. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* (c.4, 996-1001). İstanbul: İletişim Yayınları.
- . (2009). *Osmanlı toplumunda aile*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Osman Cemal. (r. 1339-1341a). *Altın babası*. İstanbul: Cihan Biraderler Matbaası.
- . (r. 1339-1341b.). *Çuvalcı şeyhinin halefi*. İstanbul: Sabah Matbaası.
- Ömer Seyfettin. (2014). *Ömer Seyfettin bütün eserleri hikâyeler 4* (3. b.). (Dü.: H. Argunşah) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- . (2017). *Ömer Seyfettin bütün eserleri hikâyeler 1* (5. b.). (Dü.: H. Argunşah) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- . (2017). *Ömer Seyfettin bütün eserleri hikâyeler 2* (4. b.). (Dü.: H. Argunşah) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- . (2017). *Ömer Seyfettin bütün eserleri hikâyeler 3* (4. b.). (Dü.: H. Argunşah) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özen, S. (1991) “Aile kurumuna bazı sosyolojik yaklaşımlar”. B. Dikeçligil, A. Çiğdem (der.). *Aile yazıları 1 temel kavramlar, yapı ve tarihî süreç*. (c.1, 391-402). Ankara: T. C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları.
- Özerdim, S. N. (1975). Türk öykü kitapları zaman dizini (1867-1975). *Türk Dili Dergisi*, (286-Türk Öykücülüğü Özel Sayısı), 156-165.
- Parlatır, İ. vd., (1998). Değer. *Türkçe sözlük* (9. b.). (c. 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Peyami Safa. (r. 1335). *Aşağı katın kiracıları*. İstanbul: Necm-i İstikbâl Matbaası.

- . (r. 1336). *Cazibeli kız*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası.
- . (r. 1338a). *Ava giden avlanır*. İstanbul: Necm-i İstikbâl Matbaası.
- . (r. 1338b). *Gençliğimiz*. İstanbul: Orhaniye Matbaası.
- . (1980). *Hikâyeler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Râif Necdet. (r. 1326). *Hisler ve fikirler*. İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- Recaizâde Mahmut Ekrem. (r. 1313). *Şemsa*. İstanbul: Âlem Matbaası.
- . (2014). *Muhsin bey yahut şairliğin hazin bir neticesi*. (Çev.: A. M. Kot, S. Yalçın, Dü. B. Ülger) İstanbul: Papersense Yayınları.
- Samipaşazâde Sezai. (2003). *Samipaşazâde Sezai bütün eserleri* (c. 1). (Dü.: Z. Kerman) Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sancar, A. (1999). *Osmanlı toplumunda kadın ve aile* (2. b.). İstanbul: Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Sarıkaya, B., Arpacıoğlu, Ü. (2019). Orta Anadolu köy evlerinde duvar. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 21-31.
- Safvetî Ziya. (r. 1330). *Kadın ruhu*. İstanbul: Tanin Matbaası.
- . (2016). *Hanım mektupları*. (Dü.: M. K. Özgül) Ankara: Cümle Yayınları.
- . (2017). *Bir safha-i kalb*. (Dü.: M. Balık) Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Sedes, S. İ. (2015). *Geceye âşık & gönül sarmaşıkları*. (Dü.: M. Aydemir) Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Selahattin Enis. (r. 1339-1342). *Sara*. İstanbul: Orhaniye Matbaası.
- Seyidoğlu, B. (1991). Halk edebiyatında aile. *Türk aile ansiklopedisi* (c.2, 400-404). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Sezen, L. (2005). Türkiye’de evlenme biçimleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(27), 185-195.

- Sınar, A. (1997). *Hikâye ve romanımızda çocuk (1872-1950)* (1. b.). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Taylan, H. H. (2009). Türkiye’de köy ailesinde aile içi ilişkiler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (22), 117-138.
- Tepeyran, E. H. (2017). *Eski şeyler*. (Dü.: İ. Özen, T. Özen) İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Tezcan, M. (1976). İlkel toplumlarda başlık parası geleneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 9(1), 415-426.
- . (2003). Türk kültüründe kız kaçırma geleneklerinin antropolojik çözümlemesi. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 2(6), 41-48.
- Tokuroğlu, B. (1991). Türkiye’de aile araştırmaları. *Türk aile ansiklopedisi* (c.1, 37-39). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Toros, T. (1985). Osmanlı İmparatorluğu’nda gayrimüslim azınlıklar. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye ansiklopedisi* (c.4, 1008-1011). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tosun, K. (1991). Türk hukukunda evlatlık kurumu. *Türk aile ansiklopedisi* (c.2, 484-485). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Töre, E. (1991). Türk tiyatrosunda aile. *Türk aile ansiklopedisi* (c.2, 1000-1024). Konya: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Tuncer, H. (1998). *Arayışlar devri Türk edebiyatı-2 Servet-i Fümün edebiyatı* (3. b.). İzmir: Akademi Kitabevi.
- Tural, S. K., Kerman, Z., Özgül, M. (1987). *Hikâyeciliğimizin yüzüncü yılında 100 örnek*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Turalalp, M. F. (2019). Şarkılarla ve dinî ahlaki değer aktarımı: Barış Manço örneği. *Bilimname Dergisi*, 37, 685-724.
- Tüfekçioğlu, H. (2003). Frederic Le Play’nin tarih anlayışı. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(6), 21-28.

- Turğut, F. (2016). Türk siyasetinde son dönem aile politikaları. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (35), 411-426.
- Usal, S. S. (2010). Türklerde çeyiz sandığının kullanımı ve geleneksel süslemeleri. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 157-167.
- Uşaklıgil, H. Z. (r. 1306). *Bir izdivacın tarih-i muaşakası*. İstanbul: Mihran Matbaası.
- . (r. 1312). *Nâkil*. Konstantiniyye: Matbaa-i Ebuzziya.
- . (r. 1316). *Heyhat*. Konstantiniyye: Ahmet İhsan ve Şürekası Âlem Matbaası.
- . (r. 1330). *Bir şi'r-i hayal*. İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- . (1987a). *Bir hikâye-i sevda*. (Dü.: Ş. Kutlu) İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- . (1987b). *Solgun demet*. (Dü.: Ş. Kutlu) İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- . (2004). *Küçük fıkralar*. (Dü.: F. Aslan) İstanbul: Özgür Yayınları.
- . (2005). *Bir yazın tarihi*. (Dü.: K. Andı) İstanbul: Özgür Yayınları.
- . (2010). *Sepette bulunmuş/hepsinden acı*. (Dü.: D. Soğanoğlu) İstanbul: Özgür Yayınları.
- . (2016). *Bu muydu?* (Dü.: M. Çevikdoğan) İstanbul: Can Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1991). “Aile”. B. Dikeçligil, A. Çiğdem (der.). *Aile yazıları 1 temel kavramlar, yapı ve tarihî süreç*. (c.1, 37-42). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları.
- Ünal, G. (2005). Aile içi şiddet. *Aile ve Toplum Dergisi Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 2(8), 85-92.
- Vergin, N. (1990). Ekonomik yapının bir yansıması olarak aile. *Türk Yurdu*, 40(386), 15-18.
- Yalçın, H. C. (r. 1326). *Hayât-ı muhayyel* (3. b.). İstanbul: İkdâm Matbaası.
- . (1943). *Niçin aldatırlarmış?* İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.

———. (2013). *Hayat-ı hakîkiye sahneleri*. (Dü.: F. Arslan) Konya: Salkımsöğüt Yayınları.

Yapıcı, Ş. (2010). Türk toplumunda aile ve eğitim ilişkisi. *Turkish Studies*, 5(4) 1544-1570.

Yavuz, K. (2001). “Ön söz”. C. Akman (Dü.). *Türk hikâyeleri antolojisi*. (11-12). İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.

Yetiş, K. (2002). Türk romanında aile. *Hece*, 2(65/66/67), 314-318.

Ziya Gökalp. (1986). *Türkçülüğün esasları* (2. b.). (Dü.: M. Kaplan) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

<http://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25.06.2019)

<https://asi.saglik.gov.tr/liste/2-difteri-ku%C5%9Fpalaz%C4%B1hastal%C4%B1%C4%9F%C4%B1-nedir.html/> (Erişim Tarihi: 07.02.2020).

<https://www.hastalopedi.com/kızamik/> (Erişim Tarihi: 07.02.2020).

<https://www.hastalopedi.com/zature-pnomoni> (Erişim Tarihi: 07.02.2020).

<https://www.saglikbilgileri.net/cicek-variola-hastaligi.html/>(Erişim Tarihi:07.02.2020)

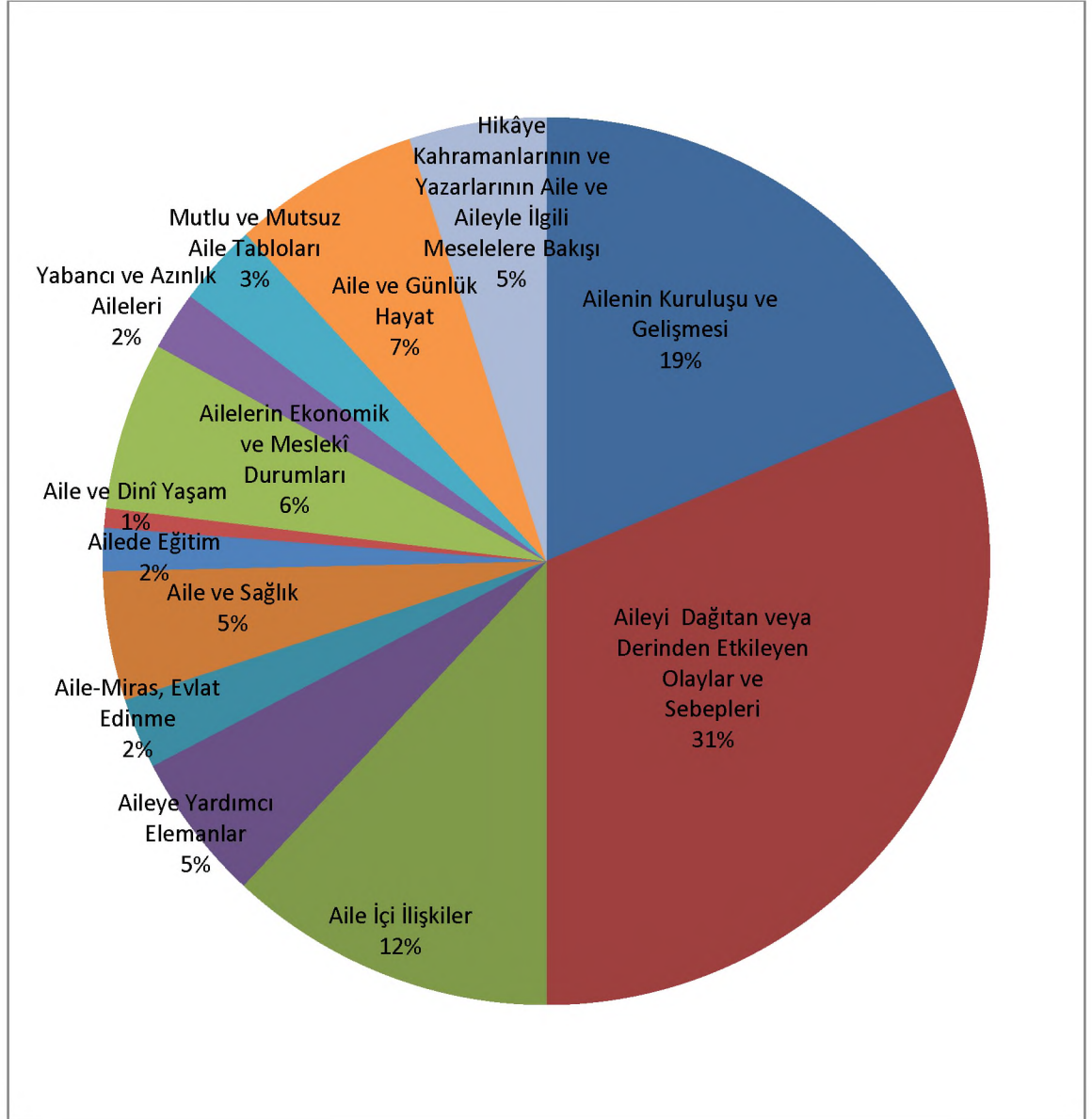
<https://www.seyahatsagligi.gov.tr/site/HastalikDetay/Tifo> (Erişim Tarihi: 07.02.2020)

<https://www.toraks.org.tr/halk/News.aspx?detail=4135/> (Erişim Tarihi: 09.05.2020).

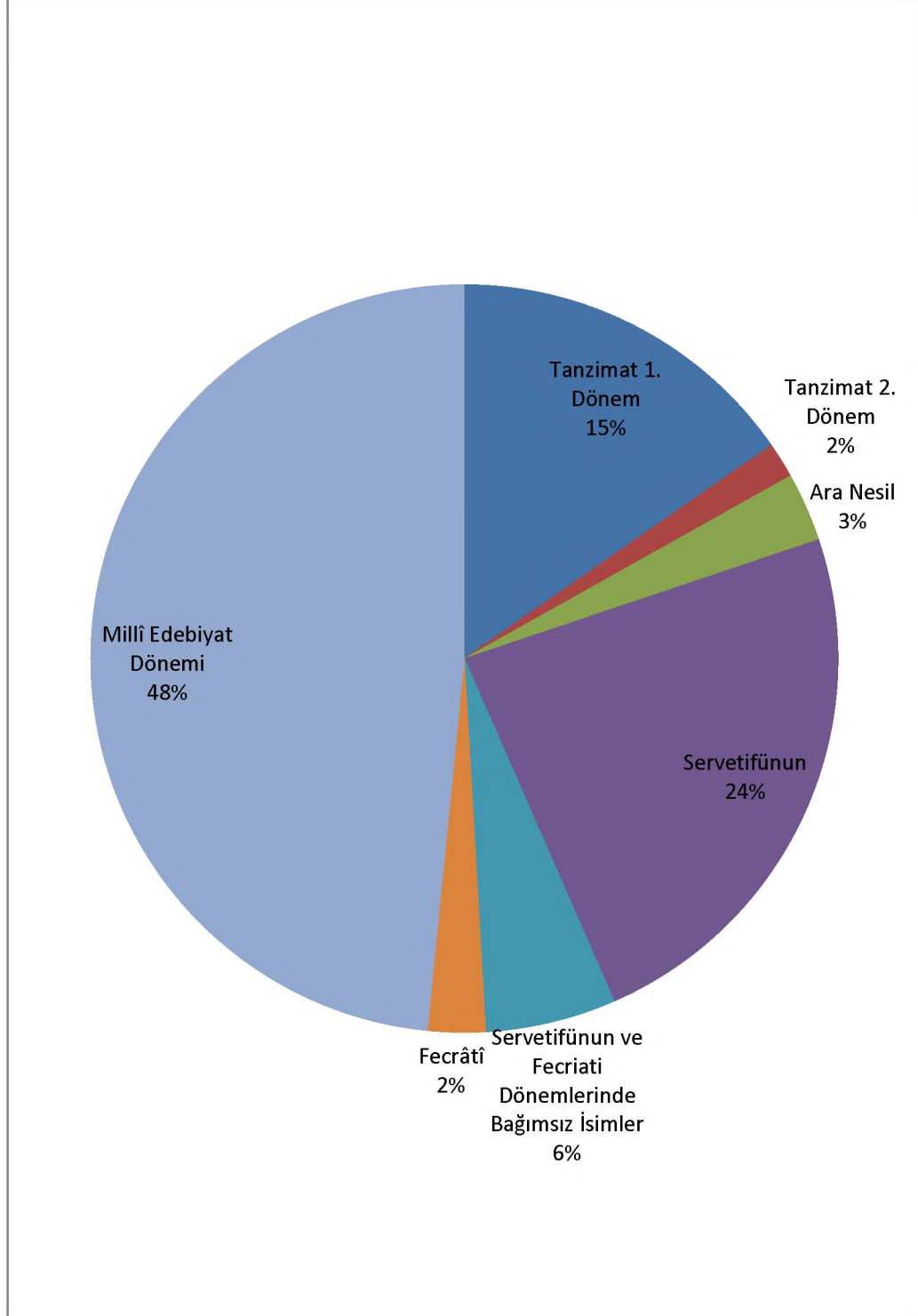
EKLER

Ek-1

Grafik-1: Aileyle İlgili Konuların Dağılımı Grafiği (1042 Hikâye)

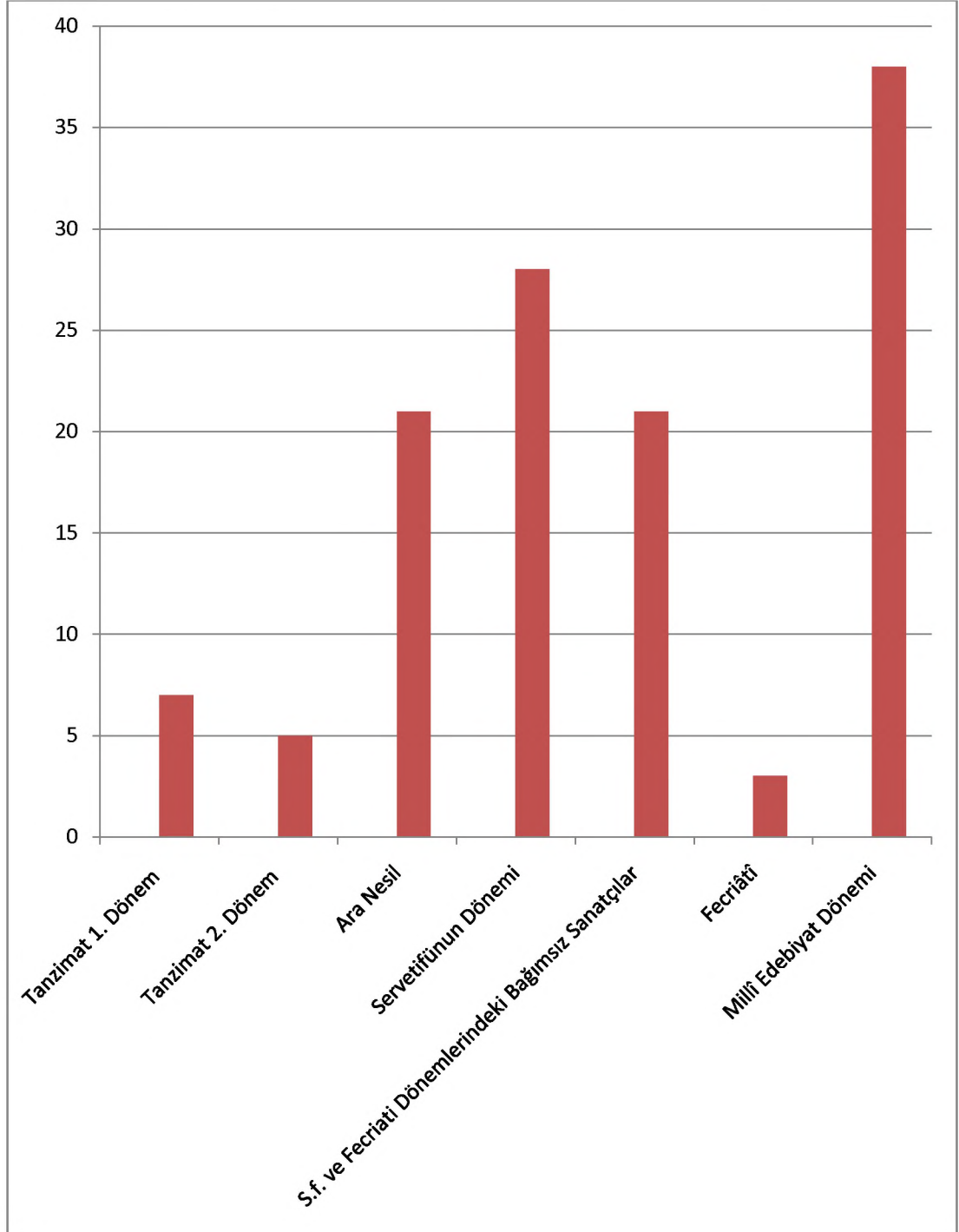

Ek-2

Grafik-2: Hikâyelerin Edebî Dönemlere Dağılımı Grafiği (1042 Adet)

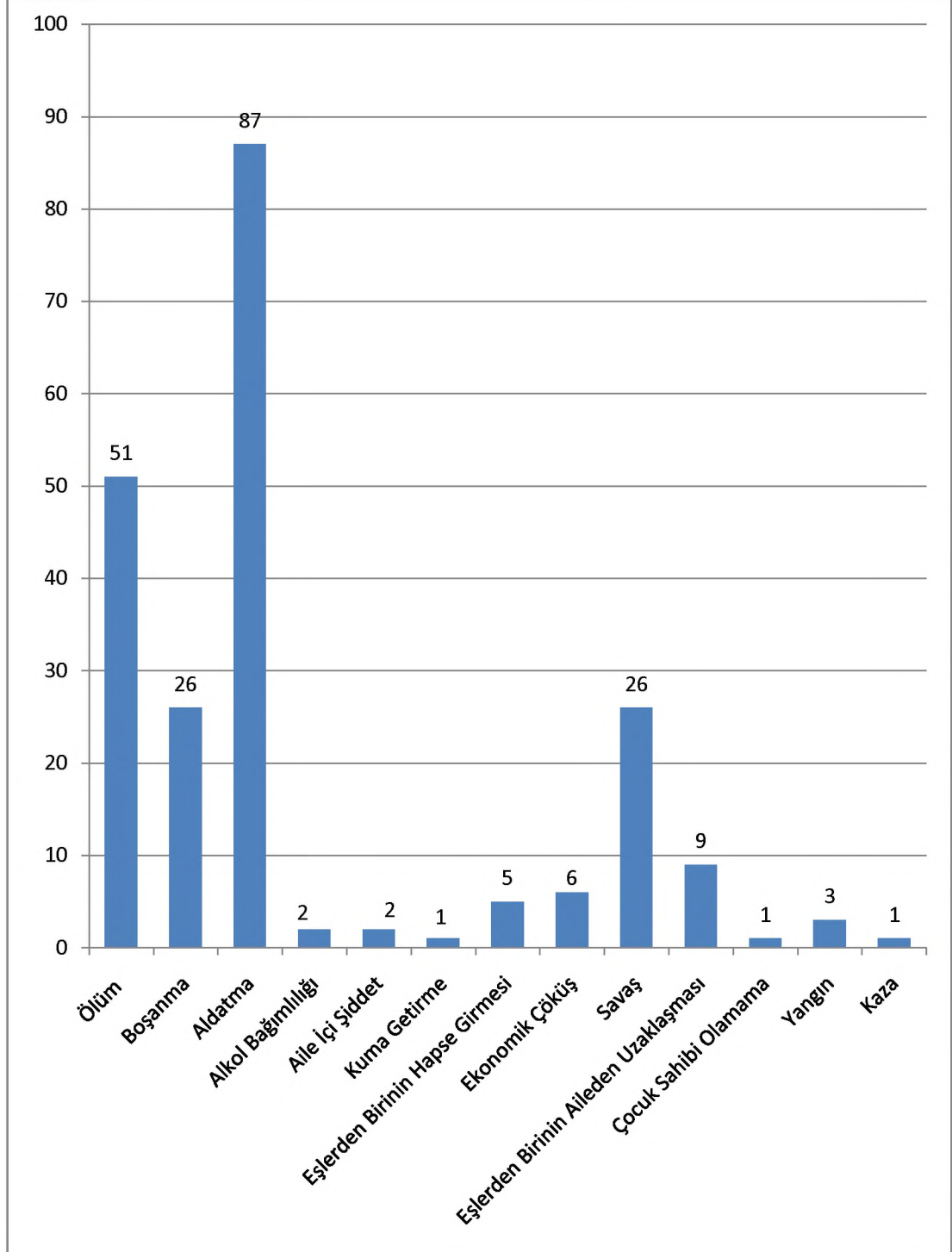
Ek-3

Grafik-3: Hikâye Kitaplarının Edebî Dönemlere Dağılımı Grafiği (122 Adet)

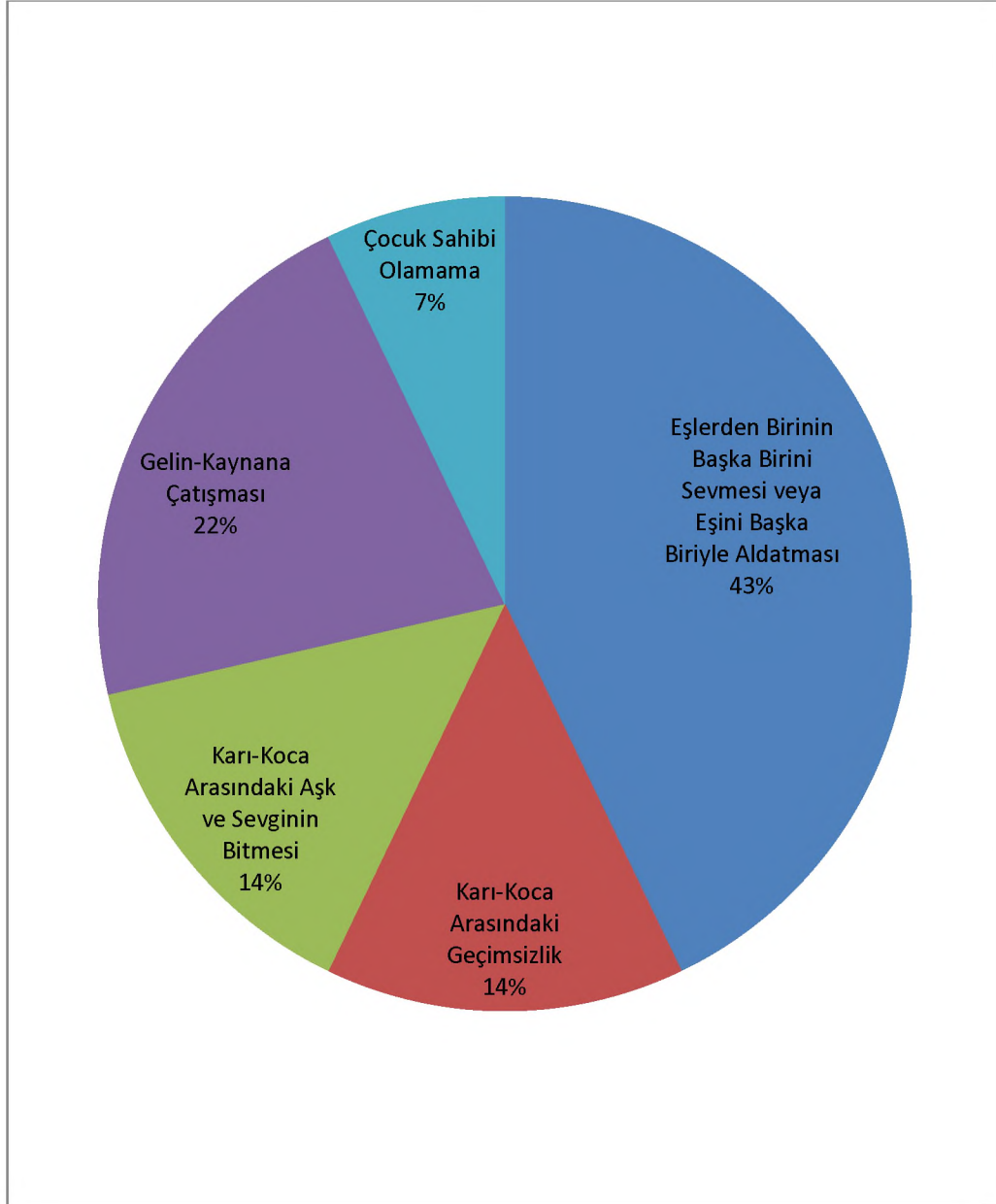
Ek-4

Grafik-4: Aileyi Dağıtan veya Derinden Sarsan Olaylar Grafiği

Ek-5

Grafik-5: Boşanma Sebepleri Grafiği

Ek-6

Tablo-1: Aileyle İlgili Konuların Eserlere Dağılımı Tablosu

HİKÂYE KİTABININ ADI VE YAZARI	AİLE İLE İLGİLİ İŞLENEN KONU
Emin Nihat-Müsameretnâme	-Yabancı Aileler -Eş Adaylarında Aranan Özellikler ve Eş Seçimi -Aileye Yardımcı Elemanlar -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Başka Bir Millete veya Dine Mensup Biriyle Evlenme -Boşanma -Aldatma -Aileye Yardımcı Elemanlar
Ahmet Mithat Efendi-(Letaif-i Rivâyât)	-Evdeki Hizmetlilerle Evlenme -Ailede Eğitim -Yabancı Aileler -Mutlu Aileler ve Mutluluk Sebepleri -Mutsuz Aileler ve Mutsuzluk Sebepleri -Aileye Yardımcı Elemanlar -Aileye Damat (İç Güveyisi) Gelişi - Aile ve Ölüm -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Evlat Edinme -Aldatma - Aile ve Miras -Aile ve Sağlık -Eş Adaylarında Aranan Özellikler ve Eş Seçimi -Zengin Aileler -Yabancı Aileler -Başka Bir Millete veya Dine Mensup Biriyle Evlenme -Eşlerden Birinin Aileden Uzaklaşması -Kendi İsteğiyle Kaçarak Evlenme veya Zorla Kaçırılarak Evlendirilmek Zorunda Kalma -Aile İçi İlişkiler -Ailelelerin İkamet Ettiği Ev Tipleri -Boşanma

Ahmet Mithat Efendi (Durub-ı Emsal-i Osmaniye: Şinasi Hikemiyatının Ahkâmı -Tasvir-)	-Boşanma -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Aldatma -Aileye Yardımcı Elemanlar -Zengin Aileler -Kendi İsteğiyle Kaçarak Evlenme veya Zorla Kaçırılarak Evlendirilmek Zorunda Kalma - Aile ve Ölüm -Aile İçi İlişkiler -Aile ve Miras -Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -Tanışma, Anlaşma ve Evlenmeye Karar Verme -İlk Evliliğin Herhangi Bir Sebep ile Bitmesi Sonrası Evlenme -Ailede Eğitim
Manastırlı Mehmet Rıfat-Gönüllü-Henüz On Altı Yaşında	-Tanışma, Anlaşma ve Evlenmeye Karar Verme -Ailelerin İkamet Ettiği Ev Tipleri
Samipaşazâde Sezai-Küçük Şeyler	-Fakir Aileler -Aile İçi İlişkiler -Yabancı Aileler -Aileye Yardımcı Elemanlar - Aile ve Hastalık -Aile ve Ölüm
Samipaşazâde Sezai-Rumuz'ul Edep	-Aile ve Ölüm -Aldatma -Aileye Yardımcı Elemanlar -Ailede Eğitim -Zengin Aileler -Aile ve Gündelik Hayat -Fakir Aileler -Sanatçı Aileler -Aile İçinde Fiziksel ve Duygusal Şiddet -Fakir Aileler -Aileye Yardımcı Elemanlar
Samipaşazâde Sezai-İclâl	- Aile ve Ölüm
Recaizâde Mahmut Ekrem-Şemsa	-Aile ve Hastalık -Aile ve Ölüm
Recaizâde Mahmut Ekrem-Muhsin Bey Yahud Şairliğinin Hazin Sonu	-Aile ve Hastalık -Aile ve Ölüm

Nabizâde Nâzım-Karabibik	-Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -Aile ve Hastalık -Aldatma -Aile İçi İlişkiler -Fakir Aileler -Çiftçi Aileleri -Aile ve Gündelik Hayat
Nabizâde Nâzım-Sevdâ	-Evlenme Nedeni
Nabizâde Nâzım-Hâlâ Güzel	-İlk Evliliğin Herhangi Bir Sebeple Bitmesi Sonrası Evlenme -Mutsuz Aileler ve Mutsuzluk Sebepleri -Boşanma
Nabizâde Nâzım-Bir Hatıra	-Başka Bir Millete veya Dine Mensup Biriyle Evlenme -Aile ve Ölüm -Mutlu Aileler ve Mutluluk Sebepleri
Nabizâde Nâzım-Seyyie-i Tesamüh	- Aile İçi İlişkiler
Nabizâde Nâzım-Zavallı Kız	-Aile ve Ölüm -Aldatma
Mehmet Celal-Karlar Altında	- Aile ve Yangın
Mehmet Celal- Zindan Kapısında	-Aile ve Ölüm -Eşlerden Birinin Hapse Girmesi
Mehmet Celal-İsmet'e Taarruz	-Aile ve Gündelik Hayat
Mehmet Celal-Piyano	-Kız İsteme, Görücüye Çıkma -Söz Kesimi, Nişanlanma ve Nişanlılık Süreci -Aile ve Hastalık
Mehmet Celal-Muhabbet-i Maderâne:	-Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -Aile ve Ölüm - Aile İçi İlişkiler -Aile ve Hastalık
Mehmet Celal-Vicdan Azapları Yahud Bilinmeyen Kıymet	- Ailelerin İkamet Ettiği Ev Tipleri
Mehmet Celal-Sefid Ser	-Aile ve Ölüm -Aile ve Sağlık -Yabancı Aileler - Aile ve Gündelik Hayat
Mehmet Celal-Solgun Yadigârlar	-Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Aileye Yardımcı Elemanlar

Mustafa Reşit-Tesâvir-i Hayat	-Sanatçı Aileler -Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -Yabancı Aileler -Ailelerin İkamet Ettiği Ev Tipleri -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı
Mustafa Reşit-Bir Çiçek Demeti	-Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -Aldatma -Aile ve Ekonomik Çöküş
Fatma Makbule Leman-Makes-i Hayal	-Ailede Eğitim -Alkol Bağımlılığı -Ekonomik Çöküş -Aile İçi İlişkiler
Halit Ziya (Uşaklıgil)-Bir Yazın Tarihi	-Aile ve Gündelik Hayat -Aile-Haberleşme ve Ulaşım -Fakir Aileler -Aldatma -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Aileye Yardımcı Elemanlar -Aldatma -Aile ve Sağlık -Aile ve Ölüm -Aile İçi İlişkiler
Halit Ziya (Uşaklıgil)-Sepette Bulunmuş	-Aile İçi İlişkiler -Aile ve Gündelik Hayat -Aile ve Hastalık -Aile ve Yangın -Sanatçı Aileler -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı
Halit Ziya (Uşaklıgil)-Bir Hikâye-i Sevdâ	-Eşlerden Birinin Aileden Uzaklaşması -Aldatma -Aile İçinde Engelli Bireyler -Kız İsteme, Görücüye Çıkma, Söz Kesimi, Nişanlanma ve Nişanlılık Süreci -Aile İçi İlişkiler -Aile ve Ekonomik Çöküş -Azınlık Aileleri -Aileye Damat (İç Güveyi) Gelişi -Aile ve Ölüm

Halit Ziya (Uşaklıgil)-Solgun Demet	-Aile İçinde Engelli Bireyler -Mutsuz Aileler ve Mutsuzluk Sebepleri -Aldatma -Aile ve Sağlık -Mutlu Aileler ve Mutluluk Sebepleri -Aile ve Gündelik Hayat -Aile ve Ekonomik Çöküş -Zanaatkar Aileler -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Başka Bir Millete veya Dine Mensup Biriyle Evlenme -Aile ve Ölüm
Halit Ziya (Uşaklıgil)-Küçük Fıkralar	-Aile İçi İlişkiler -Aile ve Gündelik Hayat -Başlık Parası, Çeyiz ve Mehir -Aile ve Ölüm
Halit Ziya (Uşaklıgil)-Bu muydu?	-Tanışma, Anlaşma ve Evlenmeye Karar Verme -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı
Halit Ziya (Uşaklıgil)-Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası	-Tanışma, Anlaşma ve Evlenmeye Karar Verme -Aile İçi İlişkiler
Halit Ziya (Uşaklıgil)-Bir Muhtıranın Son Yaprakları	-Aile İçi İlişkiler
Halit Ziya (Uşaklıgil)-Bir Şi'ir-i Hayal	-Aileye Damat (İç Güveyisi) Gelişi -Zengin Aileler -Azınlık Aileleri -Fakir Aileler -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Aile ve Hastalık -Aile İçi İlişkiler -Balıkçı Aileleri
Halit Ziya (Uşaklıgil)-Heyhat	-Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı
Halit Ziya (Uşaklıgil)-Nakil	-Çocuk Sahibi Olma -Asker Aileleri -Sanatçı Aileleri
Mehmet Rauf-Son Emel	-Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Aile ve Gündelik Hayat

Mehmet Rauf-Üç Hikâye	-Evlenme Nedeni -Aile İçi İlişkiler -Aile ve Gündelik Hayat -Fakir Aileler -Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -Tanışma, Anlaşma ve Evlenmeye Karar Verme
Mehmet Rauf-Âşıkâne	-Mutsuz Aileler ve Mutsuzluk Sebepleri
Mehmet Rauf-Hanımlar Arasında	-Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Aldatma -Aile ve Gündelik Hayat -Aile İçi İlişkiler -Tanışma, Anlaşma ve Evlenmeye Karar Verme -Kız İsteme, Görücüye Çıkma, Söz Kesimi, Nişanlanma ve Nişanlılık Süreci -Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -İlk Evliliğin Herhangi Bir Sebeple Bitmesi Sonrası Evlenme -Yaşlı Bir Erkeğin Genç Bir Kadınla Evliliği
Mehmet Rauf-İhtizar	-Aile İçi İlişkiler -Aldatma -Mutsuz Aileler ve Mutsuzluk Sebepleri -Yaşlı Bir Kadının Genç Bir Erkekle Evliliği -Aile ve Hastalık -Aile ve Ölüm -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı
Mehmet Rauf-İlk Temas İlk Zevk	-Evdeki Hizmetlilerle Evlenme -Aile İçi İlişkiler -Mutsuz Aileler ve Mutsuzluk Sebepleri -Aldatma -Asker Aileleri -Yabancı Aileler -Ailede Eğitim -İlk Evliliğin Herhangi Bir Sebeple Bitmesi Sonrası Evlenme -Eşlerden Birinin Aileden Uzaklaşması -Kına Gecesi, Nikâh ve Düğün -Yaşlı Bir Kadının Genç Bir Erkekle Evliliği -Boşanma

Mehmet Rauf-Pervaneler Gibi	-Aldatma -Aile İçi İlişkiler -Aile ve Gündelik Hayat -Memur Aileleri -Kız İsteme, Görücüye Çıkma, Söz Kesimi, Nişanlanma ve Nişanlılık Süreci -Ailede Eğitim
Mehmet Rauf -Kadın İsterse	-Aldatma -İlk Evliliğin Herhangi Bir Sebeple Bitmesi Sonrası Evlenme -Yaşlı Bir Erkeğin Genç Bir Kadınla Evliliği -Aile ve Gündelik Hayat
Hüseyin Câhit Yalçın-Hayat-ı Muhayyel	-Mutlu Aileler ve Mutluluk Sebepleri -Kız İsteme, Görücüye Çıkma, Söz Kesimi, Nişanlanma ve Nişanlılık Süreci -Kına Gecesi, Nikâh ve Düğün -Aile ve Ölüm -Eşlerden Birinin Aileden Uzaklaşması -Aile ve Hastalık -Aile İçi İlişkiler
Hüseyin Câhit Yalçın-Hayat-ı Hakikiye Sahneleri	-Aile ve Ölüm -Fakir Aileler -Boşanma -Ailede Eğitim -Mutsuz Aileler ve Mutsuzluk Sebepleri -Aile ve Gündelik Hayat
Hüseyin Câhit Yalçın-Niçin Aldatırlarmış	-Aldatma
Safvetî Ziya-Bir Safha-i Kalp	-Aldatma -Aileye Yardımcı Elemanlar -Aile ve Gündelik Hayat -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı
Safvetî Ziya-Hanım Mektupları	-Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi
Safvetî Ziya-Kadın Ruhu	-Zengin Aileler
Ahmet İhsan (Tokgöz)-Küçük Fıkralar	-Fakir Aileler -Ailede Eğitim
Ahmet İhsan (Tokgöz)-Bahse Ne Dersiniz?	-Evlenme Nedeni
Ahmet İhsan (Tokgöz)-Postacı	-Aldatma
Mehmet Vecihî-Nerîme	-Aile ve Hastalık
Mehmet Vecihî-Hasbihâl	-Aile ve Hastalık

Mehmet Vecihî-Netice yahud Bir Yetimin Sergüzeşti	-Evlat Edinme -Aldatma
Mehmet Vecihî-Vuslat	-Aile ve Gündelik Hayat
Mehmet Vecihî-Halime	-Aldatma -Aile ve Ölüm -Eşlerden Birinin Aileden Uzaklaşması -Fakir Aileler
Mehmet Vecihî-Hikâye-i Müntahabe Mecmuası	-Aile ve Ölüm -Aile ve Hastalık -Evlat Edinme
Hüseyin Rahmi Gürpınar-Kadınlar Vaizi	-İlk Evliliğin Herhangi Bir Sebeple Bitmesi Sonrası Evlenme -Yaşlı Bir Kadının Genç Bir Erkekle Evliliği -Aldatma -Aileye Yardımcı Elemanlar -Aile İçi İlişkiler -Boşanma
Ahmet Rasim-İki Güzel Günahkâr	-Boşanma -Aile ve Ölüm
Ahmet Rasim-Bir Sefîlenin Evrâk-ı Metrûkesi	-Aldatma
Ahmet Rasim-Mehâlik-i Hayat	-Aileye Yardımcı Elemanlar -Aile ve Gündelik Hayat
Ahmet Rasim-Meyl-i Dil	-Aile İçi İlişkiler
Ahmet Rasim-İhanet-i Aşk	-Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi
Ahmet Rasim-Tecârib-i Hayat	-Aldatma
Ahmet Rasim-Afife	-Kız İsteme, Görücüye Çıkma, Söz Kesimi, Nişanlanma ve Nişanlılık Süreci
Ahmet Rasim-Numûne-i Hayal	-Eş Seçimi ve Eş Adayında Aranılan Özellikler -Aile ve Hastalık
Ahmet Rasim-Sevdâ-yı Sermedi	-Aile ve Hastalık -Aile ve Ölüm
Ahmet Rasim-Hevâ-yı Aşk	-Aile ve Ölüm -Aile İçi İlişkiler
Ahmet Rasim-Endişe-i Hayat	-Aldatma -Eşlerden Birinin Hapse Girmesi veya Sürgüne Gönderilmesi
Ahmet Rasim-İlk Sevgi	-Aldatma -Aile İçi İlişkiler

Ahmet Rasim-Nâkâm	-Aile ve Ölüm -Boşanma -Aile İçi İlişkiler -Aile ve Hastalık -Aile ve Miras
Abdullah Zühdi-Rehgüzâr-ı Matbuatta	-Başka Milletten Biriyle Evlenme -Aldatma -Aile İçi İlişkiler -Aile ve Miras -Fakir Aileler -Aile ve Ölüm -Aile ve Gündelik Hayat -Boşanma
Cemil Süleyman (Alyanakoğlu)-Timsal-i Aşk	-Kız İsteme, Görücüye Çıkma, Söz Kesimi, Nişanlanma ve Nişanlılık Süreci -Mutsuz Aileler ve Mutsuzluk Sebepleri -Aile ve Gündelik Hayat -Aldatma -Aile İçi İlişkiler
Cemil Süleyman (Alyanakoğlu)-Ukde	-Yaşlı Bir Kadının Genç Bir Erkekle Evliliği -Boşanma -Aile İçi İlişkiler -Fakir Aileler -Azınlık Aileleri -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Aile Bireylerinin Başına Gelen Kazalar
İzzet Melih (Devrim)-Hüzün ve Tebessüm	-Aldatma -Aileye Yardımcı Elemanlar -Aile İçi İlişkiler
Ebubekir Hazım (Tepeyran)-Eski Şeyler	-İlk Evliliğin Herhangi Bir Sebeple Bitmesi Sonrası Evlenme -Aile İçinde Fiziksel ve Duygusal Şiddet -Aile İçi İlişkiler -Mutsuz Aileler ve Mutsuzluk Sebepleri -Aileye Yardımcı Elemanlar -Aile ve Hastalık -Kız İsteme, Görücüye Çıkma, Söz Kesimi, Nişanlanma ve Nişanlılık Süreci -Fakir Aileler -Aile ve Ölüm -Aile ve Hastalık

Ahmet Hikmet Müftüoğlu-Çağlayanlar	-Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Kız İsteme, Görücüye Çıkma, Söz Kesimi, Nişanlanma ve Nişanlılık Süreci -Aile İçi İlişkiler -Aile Bireylerinin Dinî Yaşamının Aile İçi Yaşama Yansıması -Ölen Eşin Kardeşiyle Evlenme -Boşanma -Çocuk Sahibi Olma -Aldatma -Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -Ailede eğitim
Ahmet Hikmet Müftüoğlu-Leyha yahut Bir Mecnun'un İntikamı	-Aile ve Savaş -Aile ve Yangın
Ahmet Hikmet Müftüoğlu- Haristan ve Gülistan	-Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -Kız İsteme, Görücüye Çıkma, Söz Kesimi, Nişanlanma ve Nişanlılık Süreci -Ölen Eşin Kardeşiyle Evlenme -Çocuk Sahibi Olma -Aile İçi İlişkiler -Aile Bireylerinin Dinî Yaşamının Aile İçi Yaşama Yansıması, -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Boşanma -Aldatma

Ömer Seyfettin-Bütün Hikâyeleri	-Aldatma -Aile ve Hastalık -Aile ve Gündelik Hayat -Fakir Aileler -Aile ve Ekonomik Çöküş -Eş Adaylarında Aranan Özellikler ve Eş Seçimi -Kız İsteme, Görücüye Çıkma, Söz Kesimi, Nişanlanma ve Nişanlılık Süreci -İlk Evliliğin Herhangi Bir Sebeple Bitmesi Sonrası Evlenme -Boşanma -Yaşlı Bir Kadının Genç Bir Erkekle Evliliği -Aile İçi İlişkiler -Aileye Yardımcı Elemanlar -Aile ve Miras -Aile Bireylerinin Dinî Yaşamının Aile İçi Yaşama Yansıması -Ailede Eğitim -Aileye Yardımcı Elemanlar -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Boşanma -Yaşlı Bir Erkeğin Genç Bir Kadınla Evliliği -Başka Bir Millete veya Dine Mensup Biriyle Evlenme -Aile ve Ölüm -Aile Bireylerinin Dinî Yaşamının Aile İçi Yaşama Yansıması -Yabancı Aileler -Evlenme Nedeni -Mutsuz Aileler ve Mutsuzluk Sebepleri -Ailede Eğitim -Memur Aileleri -Aileye Damat (İç Güveyisi) Gelişi -Bir Erkeğin Evliyken Tekrar Evlenmesi -Evlat Edinme
Halide Edip (Adivar)-Harap Mabetler	-Aile ve Ölüm -Aile İçi ilişkiler -Yaşlı Bir Erkeğin Genç Bir Kadınla Evliliği -Mutsuz Aileler ve Mutsuzluk Sebepleri -Aldatma

Halide Edip (Adıvar)-Dağa Çıkan Kurt	-Fakir Aileler -Aldatma
Halide Edip (Adıvar), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Falih Rıfkı (Atay) ve Mehmet Asım (Us) -Ortak Kitap- İzmir'den Bursa'ya, Hikâyeler, Mektuplar ve Yunan Ordusunun Mes'uliyetine Dair Bir Tetkik	- Aile ve Savaş
Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)-Bir Serencam	-Eşlerden Birinin Aileden Uzaklaşması
Refik Halit (Karay)-Memleket Hikâyeleri	-Aile İçi İlişkiler -Kuma Getirme -Evlenme Nedeni -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Alkol Bağımlılığı -Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -Kına Gecesi, Nikâh ve Düğün -Eşlerden Birinin Aileden Uzaklaşması -Aldatma -Fakir Aileler
Fahri Celal (Göktulga)-Talak-ı Selase	-Aldatma -Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -Aileye Yardımcı Elemanlar -Kına Gecesi, Nikâh ve Düğün
Reşat Nuri (Güntekin)-Eski Ahbap	İlk Evliliğin Herhangi Bir Sebep ile Bitmesi Sonrası Evlenme -Aile ve Ölüm
Reşat Nuri (Güntekin)-Recm-Gençlik ve Güzellik	-Aile İçi İlişkiler

Reşat Nuri (Güntekin)-Sönmüş Yıldızlar	-Aldatma -Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -Aile ve Ölüm -Ailede Eğitim -Yaşlı Bir Erkeğin Genç Bir Kadınla Evliliği -Boşanma -Aile ve Savaş -Aile ve Ölüm -Fakir Aileler
Aka Gündüz-Türk Kalbi	-Aile ve Savaş, -Eşlerden Birinin Hapse Girmesi
Aka Gündüz-Türk'ün Kitabı	-Aile ve Savaş,
Aka Gündüz-Zıfak Hatırası	-Tanışma, Anlaşma ve Evlenmeye Karar Verme
Aka Gündüz-Odalığın Defteri	-Aileye Yardımcı Elemanlar
Ercüment Ekrem (Talu)-Teravihten Sahura	-Aile ve Ölüm -Aldatma -Aile İçi İlişkiler -Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi
Münir Süleyman (Çapanoğlu)-Düğün Gecesi-Sağır Güveyin Muaşakası	-Evlenme Nedeni
Selahattin Enis (Atabeyoğlu)-Sara	-Aldatma -Aile ve Sağlık
Osman Cemal (Kaygılı)-Çuvalcı Şeyhi'nin Halefi	-Aile ve Ölüm
Osman Cemal (Kaygılı)-Altın Babası	-Aile İçi İlişkiler
Peyami Safa-Gençliğimiz	-Evlenme Nedeni
Peyami Safa-Aşağı Katın Kiracıları	-Aldatma
Peyami Safa-Cazibeli Kız	-Aldatma
Peyami Safa-Ava Giden Avlanır	-Evlenme Nedeni -Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -Aldatma
Peyami Safa-Siyah Beyaz Hikâyeler	-Boşanma -Aldatma -Aile İçi İlişkiler -Aile ve Miras -Aile ve Savaş -Fakir Aileler -Aile ve Ölüm -Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -Evlenme Nedeni

Peyami Safa-Asrın Hikâyeleri:	-Fakir Aileler -Aile ve Savaş -Aldatma -Aileye Yardımcı Elemanlar -Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi -Aile İçi İlişkiler -Evlenme Nedeni -İlk Evliliğin Herhangi Bir Sebeple Bitmesi Sonrası Evlenme -Yaşlı Bir Erkeğin Genç Bir Kadınla Evliliği -Aile ve Ölüm -Aile ve Miras
Selami İzzet (Sedes)-Geceye Âşık	-Hikâye Kahramanlarının Aile ve Aileyle İlgili Meselelere Bakışı -Yaşlı Bir Erkeğin Genç Bir Kadınla Evliliği -Aldatma -Boşanma -Aile ve Miras -Aile İçi İlişkiler -Ailede Eğitim
Raif Necdet (Kestelli)-Hisler ve Fikirler	-Aile İçi İlişkiler -Aile ve Gündelik Hayat
Memduh Şevket (Esendal)-Hava Parası	-Eşlerden Birinin Hapse Girmesi veya Sürgüne Gönderilmesi -Aile İçi İlişkiler
Memduh Şevket (Esendal)-Veysel Çavuş	-Aile ve Savaş
Memduh Şevket (Esendal)-Gödeli Mehmet	-Aile ve Savaş -Aile İçi İlişkiler -Eşlerden Birinin Hapse Girmesi veya Sürgüne Gönderilmesi
Memduh Şevket (Esendal)-Otlakçı	-Memur Aileleri -Mutlu Aileler ve Mutluluk Sebepleri -Aileye Gelin veya Damat Gelişi -Aldatma
Memduh Şevket (Esendal)-İhtiyar Çilingir	-Eş Adaylarında Aranılan Özellikler ve Eş Seçimi

ÖZ GEÇMİŞ